Algemeene kerkelijke geschiedenis der Christenen. (Vervolgd door A. Ijpeij)

Ijsbrand van Hamelsveld, Annaeus Ijpeij

11. Θ.
159.

ALGEMEENE KERKELIJKE GESCHIEDENIS, DER CHRISTENEN.

ALGEMEENE KERKELIJKE GESCHIEDENIS,

DER

CHRISTENEN,

DOOR

IJSBRAND VAN HAMELSVELD.

NEGENDE DEEL.

MET PLAATEN.

TE HAARLEM BIJ
FRANÇOIS BOHN,
MDCCCIV.

INHOUD

VAN HET

NEGENDE DEEL.

DERDE BOEK.

Bevattende het derde tijdperk; van de regeering van den Keizer KONSTANTYN den Grooten, in het begin der vierde eeuw, tot de opkomst van MOHAMMED, in de zevende eeuw.

VERVOLG VAN HET

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Manicheën, Priscilliänisten, Donatisten, Ariänen, Apollinaristen, enz. Bijzonderheden

van

INHOUD.

van ATHANASIUS, HILARIUS, enz. GREGORIUS van Nyssa, AMBROSIUS, enz. Bladz. 1.

NEGENDE HOOFDSTUK.

Pelagiäansche Twisten. Bijzonderheden van het leven, de gevoelens, en schriften van AUGUSTINUS. . . . . Bladz. 128.

KER-

KERKELIJKE GESCHIEDENIS.

DERDE BOEK.

BEVATTENDE HET DERDE TYDPERK; VAN DE REGEERING VAN DEN KEIZER KONSTANTYN DEN GROOTEN, IN HET BEGIN DER VIERDE EEUW, TOT DE OPKOMST VAN MOHAMMED, IN DE ZEVENDE EEUW.

VERVOLG VAN HET ACHTSTE HOOFDSTUK.

Manicheën, *Priscilliänisten*, *Donatisten*, *Ariänen*, *Apollinaristen* enz. *Bijzonderheden van* Athanasius, Hilarius, enz. Gregorius *van Nysſa*, Ambroſius, enz.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

GREGORIUS, Biſchop van *Nysſa*, een vertrouwd vriend van GREGORIUS van *Nazianzus*, en Broeder van BASILIUS *den Grooten*, hoewel hij zoo zeer niet bij zijne tijdgenoten bewonderd is geworden, als zijn Vriend en Broeder, en ook zijn invloed op den ſtaat der Kerk niet zoo krachtig geweest is, kan echter van den Kerkelijken Geſchiedſchrijver niet on-

Bijzonderheden

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ongemerkt voorbijgegaan worden, al ware het enkel wegens ſommige hoedanigheden, welke hem van zijnen Vriend en Broeder onderſcheidden, met welke hij anders, inzonderheid tegen de *Arianen*, voor het *Katholijk* Geloof geijverd heeft.

van GREGORIUS van Nyſſa

Deze, jonger Broeder van BASILIUS *den Grooten* (*), aanſchouwde het eerſte levenslicht, in het jaar 331, of kort daar na, waarſchijnlijk te *Cæſarea* in *Kappadocië*, en genoot, hoewel de berichten zwijgen, waarſchijnlijk eene gelijke geleerde opvoeding als zijn Broeder, waar van zijne kundigheden getuigenis dragen. Al vroeg echter vertoonde zich het onderſcheid van neigingen tuſſchen de beide Broeders; terwijl BASILIUS de Wereld in den Monnikenſtand ontvlood, geloofde GREGORIUS haar buiten denzelven meer dienst te zullen doen. Hier aan laat ons het beſlisſend getuigenis van SOCRATES (†) niet toe te twijfelen, dat, onder de Broeders van BASILIUS, PETRUS hem nagevolgd hebbe in Monniken-Godzaligheid, maar GREGORIUS in de Welſprekendheid. Ook trouwde GREGORIUS met eene THEOSEBIA, met welke hij nog verbonden was, toen hij reeds het openbaar Leeräarambt bij de Gemeente bekleedde, waaröm GREGORIUS *van Nazianzus*, toen hij hem over hare dood vertroostte, haar de *Vrouw van eenen Priester* noemt (§); dat voorts dezelfde GREGORIUS haar den

Was getrouwd, maar toch naderhand een aanprijzer van den ongehuwden ſtaat.

(*) Zie VIII *Deel*, *Bladz.* 212.

(†) *Hist. Eccles. Libr.* IV. *Cap.* 26.

(§) *Ep.* XCV. *T.* I. *Opp. p.* 846.

den naam van *Zuster* van GREGORIUS geeft, bewijst niet, dat deze, in zijn Leeräarämbt, zich van zijne vrouw zal onthouden hebben, alzoo deze naam van Zuster in het gemeen aan alle Christen vrouwen gegeven werd, ook ontbrak het ten dezen tijde nog niet aan voorbeelden van Geeſtelijken, die bij hunne Vrouwen kinderen verwekt hebben. In zijne laater jaaren veränderde GREGORIUS, medegeſleept door het voorbeeld van zijne vrienden, en den ſtroom van zijnen leeftijd, omtrent dit ſtuk, van gevoelen; en prees hij zelf den *Maagdelijken Staat* ijverig en niet zelden onbedachtzaam aan (*), ja hij beklaagde zich zelven, dat hij in de volmaaktheid zoo ver achter ſtond (†). Zoo verhaalde hij ook als Biſchop aan zijne Gemeente (§), dat hij voor zijne ligtzinnigheid en onverſchilligheid, welke hij, in zijne jeugd, ten aanzien van de veréering van zekere Martelaren begaan had, door eenen vreeslijken droom geſtraft, maar ook te gelijk bekeerd is geworden. Als zijne Moeder hem tot de plegtigheid, met welke men de beenderen der gemelde Martelaren in eene Kerk zou bijzetten, genodigd had, nam hij het haar kwalijk, dat zij hem zijne bezigheden door eene lange reize had laten afbreken. Terwijl dus de anderen den nacht vóór de plegtigheid ter eere dezer Martelaren met zingen in eenen hof doorbrachten, ſliep

(*) Zie *Deel* VI. *Bl.* 17.

(†) *De Virginitate C.* 3. *T.* III. *Opp. p.* 116. *ſq.*

(§) *Orat. in* XL. *Martyres Tom.* II. *Opp. pag.* 212. Vergel. *Deel* VI. *Bladz.* 173.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſliep hij heel gerust in een naburig huis. Hier droomde hij, dat hij, toen hij in den tuin wilde gaan, door een' hoop ſoldaten bijkans doodgeſlagen werd; bij het ontwaken beweende hij zijnen misſlag, en benatte de kist, in welke de gemelde overblijfzelen lagen, met zijne tranen, om bij God en deze Martelaren vergeving te erlangen.

Hij wordt Voorlezer, maar vervolgens Leeraar in de Welſprekendheid.

In zijne jonge jaaren, voelde GREGORIUS geene drift tot zoodanige vroome Godsdienſtigheden, ja zelfs niet tot den ſtand van Leeräar, tot welken hij zich echter ſchijnt voorbereid te hebben. Hij was reeds tot *Voorlezer*, men weet niet, bij welke Gemeente, aangeſteld, toen hij dit ambt onverziens verliet, en jonge lieden onderwijs begon te geven in de Welſprekendheid. Deze ſtap mishaagde grootlijks aan zijnen vriend GREGORIUS van *Nyſſa*, die hem deswegens ſtreng beſtrafte (*).

Hij wordt Biſſchop van Nyſſa

Waarſchijnlijk bracht deze beſtraffing hem weder tot de loopbaan terug, welke hij verlaten had. Want, ſchoon het niet bekend is, langs welke trappen hij daar toe geklommen is, dat hij echter, omtrent het jaar 372, Biſſchop is geworden van *Nyſſa*, eene middelmatige ſtad van *Kappadocië*, ſchijnt uit eenen Brief van zijnen Broeder BASILIUS te blijken (†). Deze verhaalt ook, dat men zijnen Broeder volſtrekt heeft moeten noodzaken, om deze waardigheid aan te nemen; ondertusſchen houdt hij zijne verkiezing, volgends de denkwijze van zijnen tijd,

(*) *Epist.* XLIII. *pag.* 804.

(†) BAS. M. *Ep.* XCVIII. *T.* III. *Opp. p.* 192.

tijd, voor rechtmatig, en geeft te kennen, dat hij zelf hem ingewijd hebbe (*). BASILIUS oordeelde van hem (†), dat zijne gaven een veel aanzienlijker Bisdom verdiend hadden, maar voegt 'er bij, dat hij, naar de gewoonte van groote mannen, eene kleine plaats tot eene groote waarde verheffen zou. Men kan zich op dit oordeel te meer verlaten, alzoo BASILIUS eenigen tijd te vooren reden gehad had, om zich over zijnen Broeder te beklagen, die, ten einde hem met zijnen Oom te verzoenen, ondergeſchovene Brieven in deszelfs naam aan hem geſchreven had (§). Het gene BASILIUS toen in hem berispte, dat *hij* zijne eenvoudige goedhartigheid door anderen had laten misbruiken, kan ook, in het vervolg, zijn hoofdgebrek gebleven zijn. Want BASILIUS gewaagt, op eene andere plaats (**), dat GREGORIUS *van Nyſſa* zich liet verleiden, om Kerkvergaderingen tegen hem te beleggen; zonder dat wij daaromtrent iet meer weten te zeggen. Ook wilde hij hem niet naa *Rome* gezonden hebben, toen de Oosterſche Bisſchoppen, bij den verwarden ſtaat van hunne Gemeenten, eenige hulp van de Westerlingen verzoeken wilden; omdat zijn Broeder *in* Kerkelijke zaken onërvaren, en ook niets minder dan een vleijer was, die dus bij eenen Bisſchop van hooger geest niets zou uitvoeren (††).

GRE-

(*) *Epist.* CCXXV. *pag.* 345.
(†) *Epist.* XCVIII. *pag.* 192.
(§) Zie *Deel* VIII. *Bladz.* 242.
(**) *Ep.* C. *p.* 196. (††) *Ep.* CCXV. *p.* 223.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

GREGORIUS was, op eenen tijd, Biſchop geworden, wanneer de *Arianen* den *Katholijken* lieten voelen, dat zij aan het Hof van VALENS de overhand hadden. BASILIUS had reeds, door hun toedoen, geleden, maar ook GREGORIUS trof de vervolging, kort na het aanvaarden van zijn ambt, zoodat hij zelfs genoodzaakt was, zijn Vaderland te verlaten (*). Maar op het einde des jaars 375, werd hij, op bevel van DEMOSTHENES, *Vicarius* van *Pontus*, gevangen genomen. Zekere PHILOCHARES was zijn beſchuldiger, die hem, naar het ſchijnt, over een kwaad beſtuur der Kerkengelden, had aangeklaagd. Maar GREGORIUS, die van eene hevige ziekte werd aangetast, en van zijne wachters geen medelijden te wachten zag, redde zich door de vlucht uit hunne handen. Zijn Broeder BASILIUS ſchreef toen, in naam van alle Biſchoppen van *Kappadocië*, wier *Metropolitaan* hij was, aan den Bevelhebber, om dien te verzoeken, dat hij het daar door ontſtaane uitſtel van deze zaak niet kwalijk neemen mogt (†). Het baatte GREGORIUS van *Nyſſa* niets, dat de Biſchoppen van *Kappadocië* voor hem tuſſchengetreden waren. DEMOSTHENES, die van BASILIUS niet alleen als een vriend der *Arianen*, maar ook als een onwetend en geweldig man, beſchreven wordt, liet, in het jaar 376, te *Nyſſa* zelve eene Kerkvergadering van Biſchoppen uit *Galatië* en *Pontus* houden, op welke waarſchijnlijk

GREGORIUS wordt vervolgd door de Arianen.

(*) GREG. *Nyſſ. de Vita S. Macrinæ T.* II. *p.* 188.

(†) *Epiſt.* CCXXV. *pag.* 344.

lijk het lot van GREGORIUS beſlist werd (*), alzoo GREGORIUS volkomen uit zijn Bisdom verdreven werd, hetwelk aan iemand werd opgedragen, wien zijn Broeder eenen ondeugenden *Ariaanſchen* ſlaaf noemt (†). Men kan ook bijna uit eene plaats van GREGORIUS (§) beſluiten, dat hem de ballingſchap door een bijzonder bevel des Keizers is aangezegd geworden. Als hij zich voornaamlijk daar over beklaagde, dat de Ketters in zijne Gemeente de overhand zouden nemen, vertroostte hem zijn vriend, GREGORIUS van *Nazianzus*, daar mede, dat, alhoewel zij, gelijk de ſlangen, volgends zijne eigene vergelijking, in vertrouwen op de lente, uit hunne holen mogten voortkomen, zij evenwel ſlechts een' korten tijd ſchuifelen, en dan, door de waarheid en den tijd overwonnen, weder in den grond kruipen zouden (**).

Hij wordt herſteld.

Dit gebeurde ook korten tijd daar na; ten minſten de wederwaardigheden van GREGORIUS van *Nyſſa* namen, met de dood van Keizer VALENS, in het jaar 378, een einde. Doch in het volgende jaar trof hem de ſmart wegens het overlijden van zijnen Broeder BASILIUS zeer. Dezen had hij zoo zeer geeerd, als bemind; hij hield ook over hem eene lofreden (††), waar van het ſlot het best mag genoemd

(*) BASIL. *Epist.* CCXXXVII. *pag.* 365.
(†) BASIL. *Epist.* CCXXXIX. *pag.* 367.
(§) *De Vita S. Macrinæ p.* 192. *l. c.*
(**) GREG. *Naz. Epist.* XXXV. *p.* 799.
(††) *Oratio in laudem fratris Basilii T.* II. *p.* 479-498.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

noemd worden, daar hij zijne Toehorers vermaant, om de gedachtenis van zijnen Broeder niet door lofſpraken, maar door het navolgen zijner deugden en goede hoedanigheden te vereëren.

Dood van zijnen Broeder BASILIUS en Zuster MACRINA.

In dit jaar 379 bezocht GREGORIUS de Kerkvergadering te *Antiöchië*, op welke men misſchien voor het bijleggen der *Meletiaanſche* verſchillen, maar zeker voor het handhaaven van het *Katholijk* Geloof in het Oosten, door de beſluiten van 160 aanwezende Biſchoppen, onder voorzitting van MELETIUS, Biſchop van *Antiöchië*, zorgde (*). Na het eindigen dezer Sijnode, deed hij eene reize naa *Pontus*, tot zijne Zuster MACRINA, welke de oudſte was van alle hare Broeders en Zusters, en boven hen allen ook uitſtak in *Asketiſche* Godzaligheid, gelijk zij daar ook haren Broeder BASILIUS ten ſterkſten toe had aangeſpoord (†). GREGORIUS vond haar ſtervende; hare laatſte redenen, haar voorbeeld en dood, ſchijnen op hem eenen verbazenden indruk gemaakt te hebben. Ook beſchreef hij kort daar na haar leven, als een voorbeeld van heiligheid, in eenen Brief aan den Monnik OLYMPIUS (§), waar in hij haar ook een wonderdoend vermogen toekent.

Zijne reize na Jeruſalem.

Door de gemelde Kerkvergadering of wel door de algemeene Kerkvergadering van *Konſtantinopolen*, hetwelk

(*) GREGOR. *Nyſſ. de Vita S. Macrinæ pag.* 187. BALUZ. *Nova Collect. Concil. Tom.* I. *p.* 78.

(†) Zie *Deel* VIII. *Bladz.* 217.

(§) *Vita S. Macrinæ T.* II. *Opp. p.* 177-204.

welk onzeker is, gelastigd, om den ſtaat der Kerken in *Arabië* op te nemen, kwam hij in het jaar 380 of 381 te *Jeruſalem*, alwaar hij de zoogenaamde *heilige plaatzen*, *Bethlehem*, *Golgotha*, den *Olyfberg*, en de plaats der *Opſtanding*, alwaar overäl Kerken en Kapellen gebouwd waren, met bijzondere vreugde beſchouwde (*). Doch tevens verzekert hij, dat zijn geloof daar door verminderd noch vermeerderd was (†). Veel meer gaf hij kort daar na, in zijnen vermaarden Brief *over de Bedevaardreizigers naa Jeruſalem* (§), aan éénen zijner vrienden te kennen, dat ſoortgelijke Godvruchtige reizen door den Zaligmaker niet alleen niet geboden, maar dat zij ook, uit hoofde van de Zedenloosheid, in die Gewesten heerſchende, ſchadelijk waren (**). Te *Jeruſalem* werd GREGORIUS zelfs in moeilijkheden ingewikkeld. Hier waren twistzieke geesten, die zelfs hem, die vrede zocht te ſtichten, niet verſchoonden, en ook anderen, door allerhande vragen en bedenkingen, tot hunne partij zochten over te haalen; hij geeft daar van zelf eenig maar zeer duiſter bericht, in eenen Brief aan drie van zijne vriendinnen te *Jeruſalem* (††), welke daaröm merkwaardig is, omdat hij in denzelven zijne gevoe-

(*) *Epist. ad Euſtath. Tom.* III. *Opp. p.* 655.

(†) *De euntib. Hieroſol. pag.* 586.

(§) *Tom.* III. *Opp. pag.* 651-654.

(**) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 205.

(††) *Epistola ad Euſtathiam, Ambroſiam et Baſilissam Tom.* III. *Opp. pag.* 655-666.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

voelens over deze en gene leerſtukken voordraagt. Zich beklagende, dat aldaar zoo veel vijändſchap plaats had, zegt hij, de vijänden van God, Joden, Afgodsdienaars, en *Arianen*, moet men altijd haaten; *die haat is God aangenaam*; maar welke verſtandige reden kan 'er zijn, tot twist met die genen, die den Vader, Zoon, en Heiligen Geest, op dezelfde wijze, aanbidden, en die in de onvermengde, maar onderſcheidene Heilige Drieheid, één Wezen, Heerlijkheid en Magt, gelooven? Vervolgends verklaart hij zich over dit leerſtuk vollediger. ISAAK CASAUBONUS heeft dezen Brief het eerst in het licht gegeven, in het jaar 1606, te *Parys* in *Octavo*, met vele geleerde en leerzame aanmerkingen, welke in de groote verzameling der werken van GREGORIUS, in welke men den Brief insgelijks heeft ingevoegd, achter wege gelaten, en in plaats daar van de zoogenoemde verbeterde aanmerkingen van GRESSER gedrukt zijn geworden (*).

Berichten van zijnen Broeder PETRUS.

Van dien tijd af begon GREGORIUS een veelſchrijver te worden. Twee van zijne Boeken, welke hij niet lang na het jaar 379 ſchijnt geſchreven te hebben, droeg hij op aan zijnen Broeder PETRUS, die, door hunne Zuster MACRINA opgevoed en geleid, een tijd lang Opziener was van een Monniken-Klooster in hare nabuurſchap; maar die naderhand, omtrent het jaar 380, Biſſchop geworden is van *Sebaste* in *Armenië*, alwaar hij kort na het jaar 391 geſtorven is. Alhoewel hij zoodanig onderwijs in de

(*) *Tom.* III, *Opp. in Annott. pag.* 79. *ſq.*

de wetenſchappen niet genoten had, als zijne beroemde Broeders, evenwel werd hij, wegens zijne, door eigenen vlijt verkregene, kundigheden, als ook wegens zijne ſtrenge Godzaligheid en ijver voor de zuiverheid der Christelijke Leere, zeer hoog geacht (*).

Zijne Boeken aan zijnen Broeder.

Het eerſte Boek, hetwelk GREGORIUS aan zijnen Broeder opdroeg, handelt *van de vorming* of van de Schepping *des Menſchen*, (περι κατασκευης ανθρωπου) (†). In dit werk vult hij met alle beſcheidenheid aan, het gene zijn Broeder BASILIUS, die hij hunnen Vader en Leermeester noemt, in zijne verklaring van de Scheppings-Geſchiedenis, met betrekking tot de Schepping des Menſchen, onaangeroerd gelaten had. In dit Boek is zijn gevoelen merkwaardig, dat de menſchen, indien zij niet gezondigd hadden, zich zonder huwlijk zouden voortgeplant hebben, hetwelk hij, met het voorbeeld der Engelen, opheldert, die zonder het huwlijk tot een onëindig getal vermenigvuldigd zijn. Een ander geſchrift, hetwelk GREGORIUS insgelijks aan zijnen Broeder PETRUS heeft opgedragen, had hij op deszelfs verlangen opgeſteld, *over de Scheppings-Geſchiedenis*, (περι της Εξαημερου) (§). Hun Broeder BASILIUS had daar over zijne vermaarde Kerkrede-

(*) GREGORIUS *Nyſſ. de Vita S. Macrinæ pag.* 186. 203. *Ejusd. Epist. ad Flavian. Tom.* III. *Opp. p.* 645. THEODORET. *Hist. Eccles. L.* IV. *C.* 27. *L.* V. *C.* 8.

(†) *Tom.* I. *Opp. pag.* 44-138.

(§) *Tom.* I. *Opp. pag.* 1-43.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

denen gehouden (*), maar zich, dewijl hij ſlechts ongeleerde Toehoorers had, naar derzelver vatbaarheid moeten ſchikken. GREGORIUS ſchrijft hier nadere bijvoegzelen en oefeningen, maar geenszins, zegt hij, tegenſpraak tegen zijnen Broeder. — Gewigtiger, en niet alleen het grootſte, maar tevens het hoofdwerk van GREGORIUS, tot welks voltooijing en bekendmaking zijn Broeder PETRUS hem insgelijks opſpoorde, zijn zijne XII *Boeken tegen* EUNOMIUS (†), die hij omtrent het jaar 381 tot ſtand bracht. Het *Verweerſchrift* van dezen beroemden *Ariaan* tegen de *Katholijken*, was door BASILIUS *den Grooten*, in een afzonderlijk Boek, wederlegd geworden (§). Maar hier tegen veräntwoordde EUNOMIUS zich in een werk van vijf Boeken; van welken reeds het lezen van het eerſte Boek BASILIUS van verdriet het leven kostte, zoo ſchrijft de bewonderaar van EUNOMIUS, FILOSTORGIUS (**). Een op zich zelf zeer onwaarſchijnlijk bericht, hetwelk FOTIUS niet alleen in zijn uittrekzel uit de Geſchiedenis van FILOSTORGIUS eenen leugen noemt, maar waar van hij de onwaarheid elders ook zoekt te bewijzen (††). Te weten, hij verhaalt (§§), dat EUNOMIUS zijne, na vele jaaren eerst

(*) Zie *Deel* VIII. *Bladz.* 274.
(†) *Tom.* II. *Opp. pag.* 284-864.
(§) Zie *Deel* VIII. *Bladz.* 229.
(**) *Hist. Eccles. Libr.* VIII. *Cap.* 12.
(††) *Biblioth. Cod.* CXXXVIII. *pag.* 313.
(§§) *Coll. Cod.* IV. V. *pag.* 8, 9.

eerst afgewerkte veräntwoording, zelfs aan zijne aanhangeren niet ligt medegedeeld, maar ze, zoo lang BASILIUS leefde, verborgen heeft gehouden, opdat zij niet door dezen terſtond overhoop zou geworpen worden; maar na het overlijden van dezen Biſchop had hij dit werk eerst aan zijne vrienden laten zien, hetwelk kort daar na ook in handen der *Katholijken* raakte, en behalven door GREGORIUS van *Nyſſa*, ook door THEODORUS, Biſchop van *Antiöchië*, als ook door SOPHRONIUS, in zijne naaktheid ten toon geſteld werd. Dus verhaalde elke partij van de hoofden der tegenpartij het ſlechtſte, waaröm noch de ééne noch de andere zoo geheel *zonder* oordeel des onderſcheids geloofd kan worden. Alleen dit is zeker, dat de wederlegging van GREGORIUS alleen bewaard gebleven is. Met dit werk ſtaat als eene *tweede afdeeling des XII Boeks* (*) *in* verband de wederlegging, naar het ſchijnt, van een ander werk van EUNOMIUS. Van het een en ander kan men zeggen, dat het meer vermaard dan groot is. Stelt men zich naast hem in hetzelfde ſtandpunt, uit hetwelk hij geſchreven heeft, dan vindt men de uitnemende toejuiching, waar mede het ontvangen is, niet onverwacht, noch ongegrond. Juist deze leerwijze, om voor het leerſtelzel der *Katholijken* te ſtrijden, die vaardigheid, om hetzelve in zijne beſtanddeelen te ontbinden, en den ſamenhang in hetzelve aan te toonen; overäl gronden voor hetzelve op te ſpooren; gedeeltlijk met nieu-

(*) *Pag.* 724-864. *l. c.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

nieuwe, zo al niet betere, echter meer ſchitterende wapenen te kampen; geenen misſlag van partij ongemerkt en ongeſtraft te laten; en dit alles in zulk een verband van disputeerkunst met eenen welbeſpraakten, vernuftigen en zegevierenden ſtijl; deze leerwijze was voor eenen tijd, toen de beide partijën van *Katholijken* en *Arianen* als het ware ſtreden, wie het ſlagveld behouden en meester blijven zou, treffend genoeg, en deed vele werking. Voor de nakomelingſchap heeft die zelfde bekwaamheid van GREGORIUS, in het ontvouwen en verdedigen van zijn leerſtelzel, en menige goede en vrijë aanmerking, maar voornaamlijk, dat zijn twistſchrift meermalen eene wijsgeerige wending neemt, wel eene leerſtellige, maar zeker nog meer eene geſchiedkundige waarde. Doch deze zou ongelijk grooter zijn, indien zich de Schrijver van vermoejende wijdlopigheid en ontallijke herhalingen, en het laten doorſlippen van goede gedachten, gewacht had. Het blijkt genoeg, dat hij niet zelden zijne partij te magtig is, maar daartegen hebben zij elkanderen, in meer dan één opzicht, niets te verwijten. De één zoo wel als de ander ſlaat heel dikwijls den bal mis in de uitlegging van Bijbelplaatzen, ja men zou, bij deze vergelijking, al ligt met SEMLER's waarneming inſtemmen, dat men bij de *Katholijken* meermalen ſlechte uitlegging van Schriftplaatzen ontmoet, dan bij de zoogenoemde Ketterſche Schrijvers. Haatlijke gevolgtrekkingen, onderſtellingen van het gene eerst diende bewezen te worden, ijdele ſpitsvinnigheden, en eene ſpottende of zelfs ſchim-

ſchimpende en hevige wijze van uitdrukkingen, ontmoeten wij bij GREGORIUS even zoo veel als bij EUNOMIUS enz. GREGORIUS ſchijnt dit werk in het eerst in eenen veel bepaalderen omvang opgeſteld, maar naderhand tot dien vorm uitgebreid te hebben, waar in wij het nog bezitten. Want, FOTIUS (*) had twee Boeken van dezen inhoud van hem gelezen, welke hij beiden wegens de ſchoonheid en bevalligheid van ſtijl, maar ook, bijzonder het ééne, wegens zijne uitmuntende gegrondheid, prijst; alhoewel hij erkent, dat de Schrijver EUNOMIUS juist niet naauwkeurig naar de orde af beſtreeden heeft. *Misſchien* was dit ook dat kleine geſchrift, hetwelk hij aan GREGORIUS van *Nazianzus* en HIËRONYMUS, volgends getuigenis van dezen laatſten (†), heeft voorgelezen. Waarſchijnlijk is dit gebeurd bij gelegenheid der ſamenkomst van deze drie vrienden, op de algemeene Kerkvergadering te *Konſtantinopolen*, in het jaar 381. Hier ten minſten hield GREGORIUS van *Nyſſa* twee plegtige Redenvoeringen; de ééne, die niet meer voorhanden is, toen GREGORIUS van *Nazianzus* tot Biſſchop van *Konſtantinopolen* verkozen was (§); de andere bij de dood van MELETIUS, Biſſchop van *Antiöchië*, die op gemelde Kerkvergadering het Voorzitterſchap had waargenomen, en die door de Scheuring, welke naar hem den naam voert, beroemd is ge-

(*) *Biblioth. Cod.* VI *et* VII. *pag.* 9.

(†) *De Viris Illuſtr. Cap.* 138.

(§) GREG. *Nyſſ. Or. in Melet. p.* 588. *T.* III. *Opp.*

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

geworden (*). Te vooren was reeds eene andere Lofreden op MELETIUS gehouden, met optelling van zijnen arbeid en lotgevallen; daaröm blijft hij in de zijne meestäl ſlechts bij algemeene afſchilderingen der grootheid van dit verlies, en bij Bijbelſche beelden ſtaan, welke hij op dezen Biſchop toepast. Welſprekendheid kan men hem in dezelve niet ontzeggen, hoewel zijn vernuft ſomtijds in plaatzen verbasterd, zoo als de volgende eene is: „ MELE-„ TIUS had, als een navolger des Zaligmakers, de „ Joodſche Waterkruiken, vol Kettersch Water, „ met zuiveren en onvervalschten Wijn gevuld, „ naardien hij door de kracht des Geloofs de Na-„ tuur veränderd had." Voorts rekent hij het ook tot vertroosting van zijne Toehoorers, dat men de *zweetdoeken* van het aangezicht des overledenen Biſchops, tot *bewaaring der gelovigen*, afgetrokken had.

Of hij opſteller is van het bijvoegzel op de Niceſche Geloofsbelijdenis

Het gene een Schrijver van de XIVde eeuw, NICEBORUS (†), van GREGORIUS meldt, dat hij het merkwaardig bijvoegzel bij de *Niceïſche* Geloofsbelijdenis hebbe opgeſteld, welke de Kerkvergadering van *Konſtantinopolen* heeft ingevoerd, is wel op zichzelve niet onwaarſchijnlijk, maar wordt door hem alleen niet geloofwaardig. Maar hier aan kan men minder twijfelen, dat de meermalen genoemde vergadering hem niet alleen de eere bewezen heeft, om

(*) *Orat. in Melet. l. c. p.* 587-595. SOCRAT. *L.* V. *C.* 9. SOZOM. *L.* VII. *C.* 10.

(†) *Hist. Eccles. Libr.* XII. *Cap.* 13.

om zijn Kerklijk Rechtsgebied te bepaalen, maar hem ook als een voorbeeld van rechtzinnigheid boven anderen te onderſcheiden (*). Welke verordening THEODOSIUS *de Groote* door eene bijzondere wet bekrachtigde (†).

Zijne verdere verrichtingen te Konſtantinopolen

Waarſchijnlijk bleef GREGORIUS, zedert het jaar 381, nog eenigen tijd in de Hoofdſtad. Waarſchijnlijk was hij in de Kerkvergadering van *Konſtantinopolen*, van het jaar 382, tegenwoordig (§). Trouwens, toen 'er, in het volgende jaar, eene nog merkwaardiger Kerkvergadering van Biſchoppen der voornaamſte Kerklijke partijën te *Konſtantinopolen* gehouden werd, ten einde eenen vrede tuſſchen hen te bewerkſtelligen, was GREGORIUS, benevens NECTARIUS, Biſchop van *Konſtantinopolen*, aan het hoofd der *Katholijken*. Men beſluit dit, met recht, uit zekere geſchiedkundige omſtandigheden, die in eene Redenvoering, naar allen ſchijn door hem, om dezen tijd, aldaar gehouden, voorkomen; *over de Godheid des Zoons en des Heiligen Geestes, en lof van den rechtvaardigen* ABRAHAM (**). Geduurende zijn verblijf te *Konſtantinopolen*, kreeg GREGORIUS ook aanleiding, om na het jaar 381 zijn geſchrift *tegen het noodlot* (††) op te ſtellen. Hij had po-

(*) SOCRAT. *Hist. Eccles. Libr.* V. *Cap.* 8. SOZOM. *Libr.* VII. *Cap.* 9.

(†) *Cod. Theod. Libr.* XVI. *t.* 1. *de fide Cathol. l.* 3.

(§) Zie *Deel* VIII. *Bladz.* 46.

(**) *Tom.* III. *Opp. pag.* 464-476.

(††) *Tom.* II. *Opp. pag.* 62-81.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

pogingen gedaan, om eenen geleerden Heiden tot het Christendom over te brengen. Maar deze antwoordde hen ſteeds, en poogde te bewijzen, dat alle menschlijke handelingen en gebeurenisſen, zelfs leven en dood, van de noodzaaklijkheid des noodlots afhingen; dat het dus niet aan hem ſtond, maar dat het alleenlijk aankwam op die onveränderlijke bepaaling, of hij van geloof veränderen zou. Het geſprek, hetwelk hij daar over met hem hield, beſchreef hij naderhand, op begeerte van eenen Biſchop, bij gelegenheid der bekeering van eenen anderen ouden en zeer verſtandigen Heiden, welke hij bijkans voor onmogelijk gehouden had, in eenen Brief aan denzelven. De Heiden, met wien GREGORIUS geſproken had, leidde het onweêrſtaanlijk noodlot af van de plaatzing der geſtarnten; en beriep zich ten dien einde op de zekere uitrekening van toekomende gevallen, die op dezen zelfden grond rustte. Maar de Schrijver ſtelde hem zulke tegenwerpingen uit de inrichting der natuur en des menſchen tegen, die dit leerſtelſel met ongerijmde gevolgen overhoopten. Deze verhandeling is niet één der ſlechtſten van dezen Schrijver. Toen in het jaar 385 de jonge Keizerlijke Princes PULCHERIA, en kort daar op derzelver Moeder, de Keizerin PLACCILLA, overleed; hield GREGORIUS, waarſchijnlijk daar toe verzocht, twee Lijkredenen op dezelven te *Konſtantinopolen*, die in zijne werken voorkomen (*).

Van

(*) *Tom.* III. *Opp. pag.* 514-523, 524-533.

Verdere ſchriften van GREGORIUS.

Van dezen tijd af wordt de Geſchiedenis van GREGORIUS ſteeds armer in belangrijke gevallen, maar dat zijne werkzaamheid geſtadig even groot bleef, ziet men uit de menigte zijner ſchriften, welke, behalven de reeds opgenoemde, nog voorhanden zij. Die tegen de *Apollinaristen* gericht zijn, kunnen tusſchen de jaaren 380 en 390 zijn opgeſteld, zoo als de toenmalige toeſtand dezer gezindte laat vermoeden. Immers, niettegenſtaande het Keizerlijk bevel, hield zij toch na het jaar 383 nog te *Konſtantinopolen* zelve haren Godsdienst; men weet ook, hoe misnoegd GREGORIUS van *Nazianzus* deswegens was op NECTARIUS, Bisſchop dier *Hoofdſtad*, vriend van GREGORIUS van *Nyſſa* (*), welke laatſte aan THEOFILUS, die in het jaar 385 Bisſchop van *Antiöchië* geworden was, eenen *Brief* afzond tegen APOLLINARIS (†), tot welken hij eene bijzondere reden had. De *Apollinaristen* beſchuldigden de *Katholijken*, dat velen van hen twee Zoonen Gods leerden, eenen van Natuur, en eenen anderen, die voor Zoon van God aangenomen was. GREGORIUS verklaart niemand te kennen, die dit beweerd heeft; maar ziet deze beſchuldiging aan, als een middel, hetwelk partijën gebruiken, om zich zelven te behelpen, waaröm hij THEOFILUS opwekt, om zich tegen hen te verzetten. Hij ſpreekt, bij deze gelegenheid, over de vereëniging der beide Naturen, de Godlijke en Mensch-

(*) Zie *Deel* VIII. *Bladz.* 321, 377.

(†) *Tom.* III. *Opp. pag.* 261-268.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363 tot 476.

Menschlijke in JESUS, breedvoeriger, doch ſomtijds met die uitdrukkingen, als of hij eene *vermenging* of *verändering* der beide *Naturen* in CHRISTUS geloofde, op die wijze, welke naderhand in de *Eutychiaanſche* Ketterij berispt is; dit vinden wij ook in ſommige anderen van zijne ſchriften, doch daartegen ontmoeten wij in dezelven wedef andere plaatzen, dat hij ook in dit opzicht de *Katholijke* Leere gevolgd hebbe. Doch, zoo is het, hetzelfde woord, dezelfde uitdrukking, wordt bij oudere Kerkleeräaren in eenen goeden zin ſomtijds gebruikt, welke naderhand, bij ontſtaanen twist over zeker Leerſtuk, bij Ketters gebruikt wordende, als dwaling wordt opgevat, omdat naamlijk dan de denkbeelden meer beſtemd en bepaald zijn geworden (*). Een klein Brokſtuk van een ander geſchrift van GREGORIUS tegen APOLLINARIS (†), behandelt deszelfs beſchuldiging, dat de *Katholijken* de Godlijke Drieëenheid in een viervoudig getal vervormden. Hetzelve ſchijnt een ſtuk uit te maken van een gewigtiger werk van GREGORIUS, zijnde *eene wederlegging van* APOLLINARIS, (Ανιῤῥητικος προς τα Απολιναριε,) hetwelk LAUR. ALEX. ZACAGNI uit een Handſchrift der *Vatikaanſche* Boekerij het eerst in het licht gebracht, en met eene Latijnſche Overzetting voorzien heeft (§). Naar-

(*) CHR. AUG. SALIG *de Eutychianismo ante Eutychen C.* XX. *pag.* 176.

(†) *Fragm. Libri contra Apollinar. T.* II. *p.* 47, 48.

(§) *In Coll. Monum. Vet. Eccl. Gr. et Lat. T.* I. *p.* 123-287. *Romæ* 1698. 4to.

Naardien men den tijd niet naauwkeurig kan bepaalen, in welken de overige geſchriften van GREGORIUS zijn opgeſteld, zullen wij ze naar de gelijkheid van derzelver inhoud opnoemen. Sommigen van dezelve zijn *Bijbelverklaringen*. Daar onder behoort voorëerst zijn Boek *over het leven van* MOSES; *of over het volmaakte leven naar de deugd* (*). Dit werk is vol van zeldzame en meeſtäl armhartige *Allegoriſche* en *Myſtiſche* uitleggingen en toepaſſingen, door welken het goede, hetwelk 'er in mogt zijn, verduiſterd en bedekt wordt. Insgelijks ſchreef GREGORIUS, op begeerte van eenen vriend, een Boek *over de opſchriften der Pſalmen* (†). In hetzelve leidt hij uit deze opſchriften zedenlijke en allegoriſche voorſtellingen af; geleerde opheldering van deze opſchriften, van de ſpeeltuigen daar in gemeld, en andere bijzonderheden, die voor den inhoud der *Pſalmen* zelven gewigtig zijn, zal men 'er vergeefs in zoeken; maar desniettemin moet men zich verwonderen, hoe een man, die met de oude Griekſche Schrijvers en derzelver uitlegging niet onbekend was, het heeft kunnen wagen, om zulke invallende gedachten uit een Boek te haalen, waar van hij de taal niet verſtond, indien men niet bedacht, dat het reeds lang voor eenen pligt van Schriftuurverklaarers, en voor een bewijs van hunne ſcherpzinnigheid gehouden werd, ſoortgelijke verborgenheden in den Bijbel op te ſpooren. Van dezelfde

(*) *Tom.* I. *Opp. pag.* 167-256.

(†) *Tom.* I. *Opp. pag.* 257-372.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de natuur zijn des Schrijvers *acht Kerkredenen over den Prediker van* SALOMO, welken hij ook volgends de *Alexandrynſche* Overzetting, tot *Hoofdſt.* III. 13. *practicaal*, en ten dien einde, ook dikwijls *allegorisch* verklaart (*). Den naam *Prediker* heeft dit Boek, gelijk GREGORIUS gelooft, bij uitnemendheid, omdat het, door zijne voorſchriften, nuttiger voor de Kerk is, dan alle andere Bijbelboeken, misſchien ook naar den waaren Leeräar der Kerk, den Zoon van God. Opmerklijk is het, dat hij (†), bij de woorden: *Ik, Prediker, was Koning te Jeruſalem*, deze woorden: *Pſ.* II. 7. *Gij zijt mijn Zoon, heden heb ik u gegenereerd*, dus verklaart: „ De Vader der tijden zegt, dat hij den „ Schepper van het Heel-al, *heden* gegenereerd „ heeft, om door dit tijdwoord bij den tijd der ge„ boorte aan te wijzen, dat 'er niet geſproken „ wordt van zijn beſtaan vóór alle tijden, maar van „ zijne geboorte, door het vleesch, tot heil der „ menſchen." Uit deze Bijbelverklaringen van GREGORIUS kan men zich gemaklijk een denkbeeld maken, hoe het *Hooglied* door hem behandeld is; hij heeft over hetzelve XV *Predikatiën*, die zich uitſtrekken tot *Hoofdſt.* VI. 8. (§) Zijne Toehoorders hadden veel daar van nageſchreeven; maar hij voegde 'er nog het één en ander bij, en droeg het werk in eene inleiding op aan eene aanzienlijke vrouw,

(*) *Opp. l. c. pag.* 363-467.
(†) *Homilia* II. *pag.* 386. *ſqq.*
(§) *Tom.* I. *Opp. pag.* 468-711.

vrouw, OLYMPIAS, te *Konſtantinopolen*, die van hem eene zoodanige Uitlegging van dit Boek begeerd had, in welke *de in de woorden verborgene wijsheid*, (*Philoſophie*,) door eene welvoeglijke beſchouwing ontvouwd, en de zich voordoende zin der woorden tot eenen meer zuiveren gelouterd worde. In deze inleiding erkent de Schrijver, dat eenige Leeräars van gevoelen waren, dat men in de H. Schrift overäl bij de woorden behoort te blijven; en dat zij ons volſtrekt niet door raadzelen en eenen verborgenen zin onderwijst. Waarſchijnlijk waren deze zulke Leeräars, wien het nodeloze ongegronde en onöphoudelijke *Allegorizeren* over den Bijbel tegen de borst ſtiet. Hoe het zij, GREGORIUS bemoeit zich, in deze inleiding te bewijzen, dat hij *niet ongerijmd handele, als hij uit de H. Schrift op allerhande wijze nut* poogt *te trekken.* Ondertuſſchen hebben *vijf Predikatiën* van onzen Kerkleeräar *over het Gebed*, in vier van welken bijzonder het *Onze Vader* verklaard wordt, ongelijk meer nuttigheid (*). Daar zijn onder de werken van GREGORIUS nog meer verklaringen van Bijbelplaatzen. Hij heeft twee *Predikatiën* voor de woorden: *Laat ons Menſchen maken naar ons Beeld, naar onze gelijkenisſe* (†). *Over de Toveresſe*, (ἐγγαστρίμυθος,) *te Endor*, ontvouwt GREGORIUS zijne mening, in eenen Brief aan zekeren Bisſchop THEODOSIUS (§), in welk geval hij vermoedt, dat de Dui-

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *T.* I. *Opp. p.* 712-761. (†) *T.* I. *Opp. p.* 139-166.
(§) *Tom.* II. *Opp. pag.* 35-39.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Duivel zijne rol geſpeeld heeft en verſcheenen is. *Acht Predikatiën over de Zaligſprekingen* in de Berg-Predikatie van JESUS (*), verdienen opmerkzaamheid. Nog is 'er één *Uitlegkundige* Verhandeling van hem, op verzoek van eenen vriend, over de woorden des Apostels: *Wanneer hem alles onderworpen zal zijn, dan zal ook de Zoon zelf zich onderwerpen aan den genen, die alles aan hem onderworpen heeft* (†). Om alle Ketterſche uitleggingen van deze plaats af te weeren, toont GREGORIUS eerst aan, dat de gewoone betekenisſen van *onderworpen* en *onderdanig zijn* hier geene plaats kunnen vinden, en hij laat den Apostel het volgende zeggen. Eéns zal de natuur van het kwaade tot niet overgaan, en hare daadlijkheid geheel verliezen. De Godlijke onbegrijpelijke goedheid zal elke redelijke natuur in zich bevatten; zoodat niemand, die van God geſchapen is, van zijn rijk zal verſtoken blijven, nademaal al het kwaad, hetwelk onder de dingen gemengd is, gelijk onzuiver metaal door het zuiverende vuur, ontbonden, en alles, wat van God oorſpronglijk is, weder zijn zal, zoo als het was bij zijn ontſtaan.

Van de *leerſtellige* ſchriften van GREGORIUS is zijn *groot onderwijs in den Godsdienst*, (λογος καθηχητικος ὁ μεγας) (§), het voornaamſte. Hetzelve is geen *Katechetisch* opſtel, in dien zin, als wij

(*) *Tom.* I. *Opp. pag.* 762-836.
(†) *Tom.* II. *Opp. pag.* 6-21.
(§) *Tom.* III. *Opp. pag.* 43-114.

wij dit woord thans nemen, maar, volgends GREGORIUS eigene verklaring, bijzonder ingericht tot onderwijs voor Jooden en Heidenen, welke in hetzelve door redelijke gronden van de leerſtukken des Christendoms overtuigd willen zijn, en hunne tegenwerpingen willen beäntwoord hebben. Met dit oogmerk komt hier veel voor, hetwelk goed en doelmatig is, maar ook veel ſpitsvinnigs, en hetwelk met de waardigheid van den Sticliter van den Christelijken Godsdienst onbeſtaanbaar, en geheel niet overëenkomſtig is, met leerſtellingen, welke in het vervolg heerſchende zijn geworden. Eene blijk van de vrijheid, welke de Leeräars der Kerk toen nog hadden, in het leerſtellige en in het voordragen van onderſtellingen, zo zij maar in de hoofdzaak aan de vastgeſtelde rechtzinnigheid getrouw bleven. Het verdient ook opmerking, dat het woord μυςηριον, (*verborgenheid*,) door GREGORIUS, in dit werk niet altijd in den lateren leerſtelligen zin gebruikt wordt. Dan betekent het bij hem *myſtike* of geheimzinnige verklaringen, dan de Christelijke leer in het gemeen; dikwijls ſchijnt het zelfs, dat hij alles, wat naar het tegenwoordig denkbeeld van dit woord daar toe gerekend wordt, denkt begrijpelijk te maken; evenwel geheel en al heeft hij deze betekenis van het woord niet voorbij gezien.

Voorbeelden van ſommige bijzondere meningen van GREGORIUS.

Wij zullen, uit dit werk, het één en ander voorbeeld van het bijgebrachte geven. Terſtond in het begin laat hij zich, om de leere der Drieëenheid begrijpelijk te maken, daar over dus uit: Zij, die van deze leere afkeerig zijn, geven toch toe, dat

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

God niet *zonder rede*, (*αλογος*,) is. Willen zij de rede in God naar het menschlijke verklaren, dan kunnen zij, langs dezen weg, tot verhevener begrippen opgeleid worden; want de rede moet toch aan die natuur gelijkvormig zijn. In God moet zij gevolglijk eeuwig en daadlijk beſtaande, eene levende en verſtandige zelfſtandigheid zijn, eenen vrijën wil en eene daar aan gelijke magt hebbende, om al wat goed is, te werken; zulk iet goeds is de wereld; geheel een werk van deze rede, of van het *Woord* in God, hetwelk onderſcheiden is van hem, wiens Woord het is. Dus ſtrijdt deze verborgenheid niet met de gevoelens der Griekſche Wijsgeeren, en men komt Analogisch met het gene in ons is, tot de kennis der hoogſte natuur. Elk ziet, dat wij hier den *Platoniſchen* λογος hebben, welke echter met het Christelijk Leerſtelſel niet hetzelfde is. Op dezelfde wijze heldert hij het beſtaan des *H. Geests* op uit onzen *Geest*, of Adem, het aantrekken der lucht, waar door het uitſpreken van het woord ontſtaat. Zoo wel het Woord, als den Geest van God zal dus de Heiden, naar de *gewone denkbeelden*, en de Jood, naar de ſchrift, (*Pſ.* XXXIII. 6.) misſchien erkennen; maar daartegen zullen zij de Menschwording des Woords onwaarſchijnlijk en Gode onwaardig vinden. Hier omtrent merkt nu GREGORIUS aan: Zij gelooven echter, dat alles van den Schepper door Woord en Wijsheid gemaakt is. Nadien nu het beſtaan der Wereld van het Woord afhangt, en dit de menschlijke natuur daaröm heeft voortgebracht, opdat deze voor het genot van God-

lij-

lijke goederen vatbaar zou zijn; zoo moet met dezelve iet, dat met God verwant is, vermengd zijn, opdat hare begeerte naar die goederen te meer ontvlamd worde; en daar onder is ook de eeuwigheid. In de Schrift heet dit: De Mensch is naar Gods Beeld geſchapen. Dat hij thans aan hetzelve zoo ongelijk is, komt van het ſlecht gebruik van zijnen vrijen wil. — Men vraagt misſchien naar *de oorzaak der opzetlijke zonde.* Hier omtrent hebben de Voorvaderen onderwijs bekomen, hetwelk uit de natuur zelve geloofbaar wordt. De beſchouwing der dingen, die beſtaan, verdeelt dezelven in zulken, die voor het *verſtand*, en anderen, die voor de zinnen *zijn.* Maar beiden heeft de Godlijke Wijsheid met malkanderen, ook in den mensch, vermengd, opdat alles gelijk aandeel aan dit ſchoone en welvoeglijke hebbe. De voegzame plaats voor de verſtandige natuur is de fijne, redelijke en beweeglijke Zelfſtandigheid boven de Wereld, welke, naar hare natuur, met dezelve in verband ſtaat. Vroeger beſtond reeds het verſtandige Schepzel; en elk der Engelen-Magten kreeg eene bijzondere heerſchappij; dus was 'er ook eene magt tot beheerſching dezer aarde aangeſteld. Als nu de mensch met Godlijke *ſchoonheid* geſchapen werd, verdroot zulks den genen, wien de regeering der aarde was toebedeeld, dat eene aan hem onderworpene natuur aan de hoogſte natuur gelijkvormig zijn zou. Alhoewel zelf zonder eenig kwaad geſchapen, wekte nogthans zijn afkeer van het goede, hetwelk hij zag, den nijd; hij verdierf daar door zich zelven, en dewijl hij

III BOEK VIII Hoofdst. n^a C. G. Jaar 363. tot 476.

hij den mensch niet door openbaar geweld van zijn voorrecht kon berooven, verleidde hij hem, terwijl hij het kwaad in zijn voornemen mengde. — Vervolgends de bedenking oplosſende, waaröm God deze invoering van het kwaad, hetwelk hij vooruit zag, niet geweerd hebbe? merkt hij tegen de *Manicheën* aan, dat het kwaad eigenlijk beſtaat in eene berooving van het goede. Hij merkt verders aan, dat men *de ontbinding des ligchaams door de dood*, niet als een kwaad, maar veel meer als eene *weldaad van God* heeft te beſchouwen, dewijl het ligchaam door die ontbinding van alle onreinheid gezuiverd wordt, om door de Opſtanding tot zijne oorſpronglijke gedaante hervormd te worden. De bevlekkingen, welke de *zonden* in de ziel gebracht hebben, *worden in dit leven door de artzenij der deugd weggenomen; blijft de ziel hier ongenezen, dan wordt de genezing tot de toekomende Wereld bewaard.* Van JESUS komst in het vleesch ſprekende, maakt hij eene zwaarigheid: Misſchien zegt iemand, de *bedekking der Godheid onder de menschlijke natuur*, door welke God aan den vijänd onbekend bleef, was toch een *bedrog* geweest! en beantwoordt dezelve met eene ontkenning; het was niets minder dan bedrog, maar eene wedervergelding. De bedrieger werd zelf door de hem voorgeſtelde menschlijke gedaante bedrogen, nadat hij voorheen de menſchen door het lokäas der wellust bedrogen had; en in plaats, dat hij den mensch door zijn bedrog ongelukkig had gemaakt, verkrijgt door dit vermeend bedrog niet alleen de mensch eene wel-

weldaad; maar zelfs die gene, die zijn verderf bevorderd heeft. Wanneer de vijänd ééns deze weldaad ondervinden zal, zal hij ook niet twijfelen, dat dit rechtvaardig en heilzaam is. Even gelijk de zieken, die men ſnijdt en brandt, op den Geneesheer toornig zijn; maar genezen zijnde, denzelven danken; op gelijke wijze zullen ook, *wanneer na lang tijdsverloop het kwaade uit de natuur zal weggenomen zijn, en die genen, welke thans in het booze liggen, in hunnen oorſpronglijken toeſtand weder herſteld zullen wezen,* (εις το αρχαιον αποκαταςασις,) alle ſchepzelen éénſtemmig dank zeggen; zoo wel die genen, welke door eene zuivering getuchtigd zijn, als zulken, die niet ééns eene zuivering behoefden. Eene andere bedenking wordt door hem aangevoerd: *Waaröm is de genade niet tot alle menſchen gekomen?* Daar zijn toch zoo velen van het Woord Gods achtergebleven! Zij zijn, zegt de Schrijver, allen geroepen geworden, zoodra de prediking van het Euangelie haren aanvang nam. Maar de *Almagtige* heeft, uit hoofde der uitnemende eere, welke hij den mensch bewees, *ook iet in onze magt geſteld*, waar van elk alleen heer en meester is. Dit is de vrijë keuze, die aan niemand onderworpen is, en onze geheel vrijë wil. — Doch de twistgierige tegenſprekers zeggen verder, God *kon*, indien hij wilde, *ook de wederhoorigen gedwongen tot zich trekken*, om deze Prediking aan te nemen. Maar waar zou dan in dezen de vrijë wil zijn? waar de lof der genen, die recht leven? Alleen levenlozen of redelozen kunnen door eens an-

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

anders wil genoodzaakt worden; maar een redelijk wezen zou daar door de bekoorlijkheid van het redelijke en alle zedelijkheid verliezen. De leere van den *H. Doop* verklarende, zegt hij onder anderen: Zonder het *Bad der Wedergeboorte* kan geen mensch in de groote Opſtanding ſtaan. Wie in dit leven door dit Bad gereinigd is geworden, die keert gemaklijker tot den genen, die met hem verwant is, terug. Maar die genen, wier hartstochten verhard zijn, en die noch door dit *geheimzinnig* water, noch door de aanroeping der Godlijke magt, noch door berouw en bekeering gereinigd zijn geworden, deze moeten, even als onzuiver goud, *in den oven komen, opdat, na lange tijdperken, de natuur rein en voor God behouden worde.* Ondertusſchen zegt hij, van de kracht des Doops ſprekende: De Menschheid zelve wordt in den Doop niet veränderd; niet de Rede, het verſtandsvermogen, de bekwaamheid tot wetenſchap, noch iet anders, wat haar eigendomlijk is; want anders ware het eene verbastering. Maar men moet na den Doop de booze neigingen en ondeugden uit de ziel wegruimen; want blijven dezen, dan is het water des Doops bloot water, en de gave des Heiligen Geestes is den geborenen, (gedoopten,) niet medegedeeld geworden.

Een ander niet onbelangrijk Boek van GREGORIUS is zijn *Geſprek over de Ziel en de Opſtanding* (*). Hij gaf het den Titel MACRINA, omdat hij het in een

(*) *Opp. Tom.* III. *pag.* 181-266.

een Geſprek met zijne Zuster in hare doodlijke ziekte inkleedde, gelijk zij dan ook, onder den naam van *Onderwijster*, 'er de hoofdperſoon in maakt. In dit Geſprek vraagt GREGORIUS onder anderen: Waar is dan de zoo vaak, in het gemeene leven, in Heidenſche en Christelijke Schriften, genoemde plaats *ééns* te zoeken, in welke de afgeſcheidene zielen zullen opgenomen worden? Daar op laat hij zijne Zuster antwoorden, dat daar door niet anders wordt aangeduid, dan dat het eene onzichtbare en duiſtere plaats is. Zoo lang men de hoofdleere, dat de zielen na dit leven voort beſtaan, niet zoekt om te ſtooten, *is het niet nodig, over deze plaats te twisten; voornaamlijk*, dewijl alleenlijk ligchamen, maar niet de zielen, eene eigenlijke plaats beſlaan moeten. PAULUS gewaagt wel, (*Philipp.* II.) onder de genen, die hunne knieën buigen zullen, ook zulken, *die onder de aarde zijn.* Maar hij heeft in deze plaats niet een drievoudig verblijf, maar eenen *drievoudigen toeſtand* der *redelijke natuur*, willen opgeven; den *hemelſchen*, of der Engelen; den *aardſchen* of menschlijken; en den *onderäardſchen*, na de ſcheiding van ziel en ligchaam, tot ééns elk redelijk wezen in het goede zal overëenſtemmen. Men zou ook, door de *onderäardlingen*, de *Duivelen* kunnen verſtaan, *die na lange tijdperken insgelijks van het kwaad vrij zijn*, en CHRISTUS Heerſchappij erkennen zullen. Iemand, die zich hier geheel aan de zinlijkheid overgeeft, heeft na de dood nog eene andere dood nodig, om zich van het leem der vleeschlijke begeerten te ontdoen, daaröm zullen zich

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zich ook bij de graven meermaalen ſchimmen of ſchaduwbeelden der verſtorvenen bevinden, omdat hunne zielen nog ſteeds aan de ſtoffe hangen. Of *door zorgvuldigheid in dit leven; of door zuivering na hetzelve, wordt de ziel van hare verbinding met de redeloze hartstochten bevrijd.* — Vervolgends zegt hij: *Het Godlijk oordeel heeft het ſtraffen der Zondaaren niet tot zijn hoofddoelwit;* veel meer *werkt het enkel goed*, nademaal het hetzelve van het kwaad afzondert, en tot gemeenſchap der zaligheid brengt. — Even daaröm moet men in het tegenwoordig leven zijne ziel of volkomen onbevlekt van de zonde bewaaren; of, indien dit wegens het hartstochtelijke van onze natuur niet mogelijk is, daar voor zorgen, *dat het ſlechts geringe, ligt te genezen misſlagen zijn, opdat de zuivering niet een bijna eeuwig tijdperk beſlaan moge.* Wanneer ééns volſtrekt alles verbeterd zal zijn, dan *zal God alles en in allen zijn*, zegt de Apostel. Van de *leer der Opſtanding* handelende, beweert hij uitdruklijk (*), *dat de ziel*, naardien zij van God geſchapen is, *geenszins noodzaaklijk boos is;* maar uit kracht van *haren vrijën wil*, of voor het goede de oogen ſluit, of door de lagen van den vijänd onzes levens, tot ondeugd verleid wordt, of zich voor dezelve wacht.

Andere *leerſtellige*, (*dogmatiſche*,) opſtellen van GREGORIUS, zijn grootendeels veel kòrter, en over het geheel genomen, min gewigtig; maar echter opmer-

(*) *Pag.* 238.

merkenswaardig. Nog eene bijzondere verhandeling *van de ziel* (*), is uitvoerig genoeg; doch zij is meer eene nuttige Bijdrage tot de Geſchiedenis en het onderzoek der Wijsgeerte. In een geſchrift *over het Geloof* (†), geeft de Schrijver aan den *Tribunus* SIMPLICIUS een kort denkbeeld van de *Katholijke* Leere van God, Vader, Zoon en H. Geest. Zijne *Verhandeling over de Heilige Drieheid*, en tevens een *bewijs van de Godheid des H. Geestes*, tegen derzelver vijanden, is gericht aan den Geneesheer EUSTATHIUS (§), welke van anderen aan zijnen Broeder BASILIUS wordt toegeſchreven, waar tegen echter verdient opgemerkt te worden, *dat*, tegen de gewoonte van BASILIUS, de Heilige Geest in dit geſchrift, uitdruklijk *God* genoemd wordt. *Dat men niet zeggen mag, daar zijn drie Goden*, toont GREGORIUS in eenen Brief aan ABLABIUS (**); van ſoortgelijken inhoud is de Brief, welken hij zal nagelaten hebben, *over het onderſcheid tusſchen ουσια en ὑποστασις* (††), doch welke ook ſtaat onder de Brieven van zijnen Broeder BASILIUS (§§), aan wien de Kerkvergadering van *Chalcedon* denzelven insgelijks toekent. Nog komt hier bij *de Verhandeling tegen de Heidenen, uit de algemeene denkbeelden* (***). Over het *Beeld* van God,

(*) *Opp. Tom.* II. *pag.* 90-113.
(†) *T.* III. *Opp. p.* 38-42. (§) *l. c. p.* 6-15.
(**) *Opp. T.* III. *p.* 15-28. (††) *l. c. p.* 28-37.
(§§) BASIL. *M. Opp. Tom.* III. *pag.* 115-122.
(***) *Opp. Tom.* II. *pag.* 82-84.

III. BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

God, en *wat het betekene: tot Gods Beeld, naar zijne gelijkenisſe?* verklaart hij zich in eene opzetlijke Verhandeling (*). De Mensch heeft niet alleen *één Beeld van God* ontvangen; maar ook *het tweede* en het *derde*; zoodat hij, als in een ſpiegel en voorbeeldige, (tijpiſche,) ſchaduwſchets, niet in eene natuurlijke, de verborgenheid der Godheid uit drie Perſoonen beſtaande, ja zelfs de Menschwording van éénen uit de H. Drieheid, afbeeldt. Misſchien heeft alleen de ziel betrekking tot het *Beeld Gods*, maar de verbinding der ziel met het ligchaam zal zien op de *gelijkheid* met de Menschwording des Woords. Vraagt men, waaröm God onze Stamouders niet naar de gelijkheid der overige redelijke of bezielde Schepzelen heeft geſchapen; maar ADAM zonder geboorte, zijnen *Zoon* door hem, en EVA, op eene buitengewoone wijze, heeft laten ontſtaan? dan zou men bijna met METHODIUS kunnen zeggen, dat deze drie Hoofden van het menschlijk geſlacht, als perſoonen van hetzelfde Wezen, een Beeld der Heilige Drieëenheid zijn moesten. ADAM verbeeldt als dan den *ongeboren God* en *Vader*; zijn *Zoon* het *geboren Woord Gods*, en de uitgegane EVA den *uitgaanden Perſoon des Heiligen Geests*. Verders zoekt hij in de ziel de ſpooren der *Eenheid* in de *Drieheid*. De ziel is maar *één*; doch zij heeft een redelijk *Woord*, en het *Verſtand*, hetwelk PAULUS den *Geest* noemt, als hij van *Ziel*, *Ligchaam*, en *Geest* ſpreekt. De ziel is *ongeboren*, en dus een Beeld

(*) *Opp. Tom.* II. *pag.* 22-24.

Beeld des *Vaders*; haar redelijk *Woord* daartegen wordt, op eene onuitſpreeklijke wijze, van haar *geteeld*, en het *Verſtand* gaat uit haar uit, gaat overal rond, en onderzoekt alles, gelijk de H. Geest de diepten Gods. De tweevoudige geboorte des Woords in ons, waar van de tweede door de lippen volgt, beeldt ook de beide geboorten des Godlijken Woords af. enz. Op deze wijze gaat GREGORIUS voort, tot de allergedwongenſte ſpitsvinnigheden toe, en dan gaat hij zoo ver, dat hij verzekert, dat *dit in ons bevindelijk getuigenis vaster en geloofwaardiger is, dan alle ander, hetwelk uit de Wet en uit de Schrift gehaald wordt.* — Eindelijk zijn 'er nog onder de ſchriften van GREGORIUS, *tien ſluitredenen tegen de Manicheën* (*), welke bewijzen zullen, dat het kwaad aan het verderf onderworpen, en niet daadlijk beſtaande; als ook dat de Vader van hetzelve, de Duivel, niet ongeſchapen is.

Zijne *zedelijke* ſchriften zijn min talrijk. Onder dezen ſtaat gevoeglijk het eerst zijn Brief aan HIËRONYMUS: *Wat de naam en de belijdenis van het Christendom zeggen wil* (†)? Met dezen Brief hangt een andere ſamen aan den Monnik OLYMPIUS, in welken de Schrijver op deszelfs verzoek aanwijst, *welke de Christelijke Volmaaktheid is* (§)? Dit onderwerp behandelde hij, in zeker opzicht, nog eens, toen hij eene Verhandeling opſtelde *over het God-*

Zijne zedelijke ſchriften.

(*) *T.* III. *p.* 180. (†) *Opp. T.* III. *p.* 167-275.
(§) *l. c. pag.* 275-298.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Godlijk doel-einde en van de waare oefening, als een onderwijs voor *Askeeten*, die hem daaröm verzocht hadden (*). En zo men nog nauwkeuriger wil zien, hoe GREGORIUS over de Christelijke Bekeering denkt, dan moet men zijne *Predikatie over de Boete*, (περι μετανοιας,) lezen (†). Wegens de gelijkheid van inhoud met deze Predikatie verdient hier ook genoemd te worden de *Kanonieke Brief van* GREGORIUS *aan* LETOJUS, Bisschop te *Melitine* (§); onder zijne overige Predikatiën, van welken 'er een vrij aanzienlijk getal overig is, bevinden 'er zich ook nog eenigen, in welken *Zedenleere* heerscht. Hier toe behoort eene *tegen die genen, die hunnen Doop uitstellen* (**), eene *tegen de woekeraars* (††), twee *over de milddaadigheid jegens de armen* (§§), eene gehouden *bij het begin van een groot vasten* (***), en eene *tegen de hoereerers* (†††). Nog is 'er eene Predikatie *tegen de genen, die geene beftraffingen kunnen verdragen* (§§§), bij gelegenheid van eenige wanördens, die op eenen Zaturdag in de Kerk waren voorgevallen. Uit eene plaats in deze Predikatie: „ Met welke oogen kunt gij den *Zondag* aanschouwen, gij, die den *Sabbath* schendt? Weet gij dan niet, dat deze dagen Broeders zijn? " besluiten sommigen,

(*) *Opp. T.* III. *p.* 298-311. (†) *Opp. T.* II. *p.* 165-176.
(§) *Opp. T.* II. *p.* 114-123. (**) *T.* II. *p.* 215-224.
(††) *T.* II. *p.* 225. *fq.* (§§) *Or.* I. *p.* 235. *Or.* II. *p.* 49.
(***) *T.* II. *p.* 247. (†††) *l. c. pag.* 260.
(§§§) *Tom.* III. *pag.* 311-317.

gen, dat toenmaals nog in ſommige Gemeenten beide deze dagen gevierd zijn geworden. Anderen van zijne Kerkredenen zijn voor zekere *Feestdagen* en *eerwaardige Perſoonen* geſchikt; zoo is 'er eene *op het Geboortefeest van* CHRISTUS; en *op de Kinderen te Bethlehem* (*); *vijf Kerkredenen over de Opſtanding des Heilands* (†); eene *op den Doop van* CHRISTUS (§), eene korte *op de Hemelvaart van* CHRISTUS (**), eene *van den Heiligen Geest* of *op het Pinkſterfeest* (††); maar eene Predikatie *over de ontmoeting des Heeren in den Tempel*, van de *Moeder Gods*, en *den rechtvaardigen* SIMEON (§§), kan van hem niet zijn, dewijl het Feest, in de Weſterſche Kerk het *Feest der reinigiug van* MARIA genaamd, eerst lang na zijnen tijd ingevoerd is. Van zijne Redenvoeringen op *eerwaardige mannen*, hebben wij reeds eenigen opgenoemd, in het voorgaande van deze Geſchiedenis, bij voorbeeld op GREGORIUS *den Wonderdoener*, den *Syriſchen* EPHREM, zijne Redenvoeringen *op XL Martelaren*, en *op den Martelaar* THEODORUS; 'er zijn ook Lofredenen van hem, op den eerſten Bloedgetuigen STEFANUS (***). Ook is reeds elders gewaagd van zijn

(*) *T.* III. *p.* 339-354. (†) *T.* III. *p.* 383-441.

(§) *Tom.* III. *pag.* 366-381.

(**) *Tom.* III. *pag.* 441-444.

(††) *Tom.* I. *pag.* 976. Deze heeft ZACAGNI het eerst in het *Grieksch* in het licht gebracht *Coll. Monum. Vett.* *T.* I. *p.* 346. (§§) *T.* III. *p.* 444-464.

(***) *T.* III. *Opp.* *p.* 354-366. en bij ZACAGNI *l. c. p.* 330.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zijn Boek *over den Maagdelijken Staat* (*); nog is 'er een geſchrift van hem, *over de Kinderen, die vroeg weggerukt worden* (†), waar in hij de vragen beäntwoordt, hem door HIËRIUS, Stadhouder van *Kappadocië*, voorgeſteld, wat men van zulke kinderen oordeelen moet, die kort na hunne geboorte ſterven? Of hunne zielen eens *voor het Godlijk oordeel geſteld* zullen worden, en *eene vergelding ontvangen*, zoo als zij verdienen? dan of zij, naar de leere van het Euangelie, *door het vuur gezuiverd*, of *door den daauw des zegens verkwikt zullen worden?* De Schrijver antwoordt: dat zij geene vergelding ontvangen kunnen, omdat zij geheel niet geleefd hebben. *Het van alle kwaad bevrijde kind* bevindt zich in eenen natuurlijken toeſtand, en heeft tot zijne gezondheid geene zuivering nodig, omdat het nog in geene krankheid der ziel vervallen is. Men moet zich hier niet verbeelden, dat GREGORIUS aan eene *zuivering* door een *vagevuur*, gelijk men het naderhand genoemd heeft, gedacht heeft; hij geloofde met ORIGENES eene zoodanige *zuivering* na dit leven, door welke allengs, gedeeltlijk eerst na onmeetlijke Tijdperken, *al het kwaade* en zondige, in geesten en menſchen, *zal weggenomen worden*; ook heeft men, met ſommigen, geenen grond, om dit ſtuk voor onëcht te verklaaren, dewijl GREGORIUS niets het minſte gewaagt van een aangeboren zondig verderf, of van den doop, waar aan hij anders zoo groote uitwerking toeſchrijft; want hij wil-

(*) *T.* III. *p.* 111-179. (†) *T.* III. *p.* 317-338.

wilde hier voornaamlijk als Wijsgeer ſchrijven, behalven dat het nog niet bewezen is, dat hij een natuurlijk zondig verderf der menſchen geloofd hebbe. Een ander geſchrift is gericht *aan die genen, die treuren, over de genen, die uit dit leven in het eeuwige verplaatst zijn* (*). Eenmaal, zegt hij daar in, zal de laatſte vijänd, de dood, te niet gedaan, *het kwaad geheel weggenomen worden, en in allen eene Godlijke ſchoonheid glinſteren*, tot welke wij van eerſten af gevormd zijn, dat is, licht, zuiverheid, onſterflijkheid enz.

Vervolg van zijne levensbijzonderheden.

Dus dacht, leerde en ſchreef GREGORIUS, tot omtrent het jaar 390, of verder; zijnde door deze ſchriftlijke gedenkſtukken zijner werkzaamheid, bij al het gebrekige, dat zich daar in hier en elders voordoet, voor zijne Christelijke tijdgenooten ten minſten even zoo nuttig, als dat zijn naam, in de Geſchiedenis der Ketterijën en Kerkvergaderingen, in welke hij, geduurende verſcheidene jaaren, geheel niet voorkomt, als één der ſtrijdbaarſte krijgers, pronkte. Het ſchijnt zelfs, dat hij eer onſchuldig geleden, dan zelfs voor gewigtige belangen te hevig geſtreden hebbe. Omtrent het jaar 393 geraakte hij in onverdiende moeilijkheden gewikkeld met HELLADIUS, die zijnen *Broeder* BASILIUS, in de waardigheid van *Metropolitaan*, te *Cæſarea* in *Kappadocië*, was opgevolgd. Hij verhaalt ze zelf in eenen Brief aan zijnen vriend FLAVIANUS (†), met zoodanig voorkomen van oprechtheid en gematigdheid, dat men dra

(*) *T.* III. *p.* 617-644. (†) *T.* III. *Opp. p.* 645-651.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dra geneigd is, om hem te gelooven. Daar hem van verſcheidenen gemeld was, hoe haatlijk HELLADIUS van hem ſprak, verzocht hij zijne vrienden, deze moeilijkheden te helpen bijleggen. Hoorende, dat HELLADIUS, in zijne nabuurſchap, een Martelaarsfeest vierde, en ziek was, reisde hij met groote moeite derwaards, om hem tot verzoening te bewegen. Maar deze liet hem lang onder den blooten hemel zitten, en ontving hem eindelijk met verachting en tegenzin, zonder zijne gemoedelijke verdediging te willen aanhooren, en zond hem, dus zoo vermoeid en hongerig als hij was, naa *Sebaste* terug. GREGORIUS verhaalt het een en ander treffend, en laat verders aan God over, om 's mans hoogmoed te vernederen.

Voor de laatſte keer, zoo ver de berichten ſtrekken, verſchijnt GREGORIUS op eene Kerkvergadering te *Konſtantinopolen*, in het jaar 394, onder Voorzitting van den Biſchop NECTARIUS aldaar, gehouden (*). Deze vergadering hield zich werkzaam met eenige twisten onder de Biſchoppen in *Arabië*, en maakte een beſluit, dat voortaan de belangen van eenen Biſchop, niet door twee of drie, maar door alle Biſchoppen van zijn Gewest, in zijne tegenwoordigheid, onderzocht en beſlist zouden worden. BARONIUS (†) gist, niet onwaarſchijnlijk, dat RUFINUS, die vermogende Staatsbewindsman, hier zoo velen der aanzienlijkſte Biſchoppen voor-

(*) HARDUIN. *Act. Concil. T.* I. *p.* 955.

(†) *Ann. Eccl. ad a.* 394. *n.* 28. *ſq.*

voornaamlijk bijëen had doen komen, ter inwijding eener Kerk, welke hij, in de Voorſtad van *Konſtantinopolen*, ter eere der Apostelen PETRUS en PAULUS, geſticht had, bij welke gelegenheid, hij zich ook, volgens PALLADIUS (*), heeft laten doopen, en hier toe behoort ook, naar het ſchijnt, hoewel niet zeker, eene Redenvoering van GREGORIUS, welke ten opſchrift heeft: *over zijne inwijding* (†). Even onzeker is de tijd, op welken GREGORIUS die XIV *Brieven* geſchreven heeft, welke ZACAGNI in zijne verzameling (§) heeft uitgegeven; in den *tweeden* derzelven, *aan de Katholijken* te *Sebaste*, verdedigt GREGORIUS zich tegen den blaâm van onrechtzinnigheid in de leere der Drieëenheid, welken men hem had aangewreven. In den *zesden Brief* vindt men eene duidelijke ſpoor, dat GREGORIUS, ten eenigen tijde, in de Woeſtijn geleefd moet hebben, als Kluizenaar.

Dus ſchijnt GREGORIUS, kort na het jaar 394, zijnen levensloop volbracht te hebben. Hij was over het geheel een man van vredelievenden imborst, meer geſchikt, om, als Wijsgeer, zich in ſtilte onledig te houden met kunſten en wetenſchappen, dan om op een onrustig openlijk toneel eene rol te ſpelen; van voortreflijken aanleg tot Redenaar, voorzien met geene geringe kundigheden der natuur en der menſchen; ook zonder levendige overhelling tot de Bijgelovigheid zijner tijden. Maar de toe-

Dood en karakter van GREGORIUS van Nyſſa.

(*) *Hist. Lauſ. C.* 12. (†) *T.* II. *Opp. p.* 40-47.
(§) *l. c. pag.* 354-400.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

toeſtand derzelven gaven hem, als Godgeleerden, eene richting, welke niet beäntwoordde aan dezen zijnen aanleg; met eene geringe mate van ſpraakkennis, en uitlegkunde, moest hij echter over den Bijbel en Godsdienstleeringen ſchrijven, werd door den ſtroom medegeſleept, en zeide veel goeds op de verkeerde plaats, zonder de verwachting op de rechte plaats te vervullen. Met één woord, vaak verhief zich 's mans geest, maar zonk even zoo ſchielijk neder, zelfs tot eene zeldzame ligtgeloovigheid, wanneer hij de vooröordeelen van zijnen leeftijd, en zijnen ſtand, of ook zijne eigene voelde. Hij heeft, op deze wijze, zijne plaats verkregen en gehandhaafd, onder de groote Kerkleeräaren en Heiligen der Oude Kerk, hoe zeer zijne Wijsgeerige onderzoekingen hem dikwijls tot meningen brachten, welke met de gewoone min beſtaanbaar waren, zoo als wij bijzonder gezien hebben, dat hij gevoelens van ORIGENES heeft aangenomen; maar tot zijne verſchoning, heeft men, in het vervolg, willen beweeren, hoewel zonder den minſten ſchijnbaren grond, dat zoodanige plaatzen door Ketters, bijzonder door *Origenisten*, in zijne ſchriften zijn ingebracht. Op deze wijze heeft GERMANUS, Patriärch van *Konſtantinopolen*, in de zevende eeuw, hem, met hevigheid, verdedigd, in een geſchrift, waar van FOTIUS (*) ons den inhoud heeft opgegeven, wien anderen in laater tijden gevolgd zijn.

Uitgaven

Tot hier toe ontbreekt ons eene goede en naauwkeu-

(*) *Bibl. Cod.* CCXXXIII. *pag.* 904.

keurige uitgave van alle zijne werken. ISAAK CASAUBONUS, DU MOULIN, en ZACAGNI, hebben eenigén van zijne Brieven behoorlijk beärbeid in het licht gegeven. Vóór de XVIIde eeuw zijn zijne werken niet in den Griekſchen Grondtekst gedrukt geworden. De Jeſuiet FRONTON LE DUC, die reeds in het jaar 1596 te *Ingolſtad* eenige van zijne ſchriften, het eerst van allen, zoo velen zij hem bekend waren, bekend had gemaakt, en naar de Latijnſche Overzetting van verſcheidene geleerden, in het jaar 1603 te *Parys* had laten drukken, bezorgde ook aldaar, in het jaar 1615, de eerſte Grieksch-Latijnſche *Uitgave* derzelven in twee Deelen in *Folio*; en toen hem zijn Ordensgenoot JACOB GRETSER, nog andere ongedrukte ſchriften van GREGORIUS mededeelde, werden dezen in het jaar 1618 in een bijzonder Aanhangzel hier bijgevoegd. Deze Uitgave is in drie Deelen in Folio, te *Parys* 1638 herdrukt, maar niet zoo fraai en naauwkeurig, als de eerſte Uitgave was. Met deze Uitgave heeft men zich, tot hier toe, moeten behelpen.

zijner werken.

Ten zelfden tijde, wanneer de drie vermaarde vrienden, BASILIUS *de Groote*, GREGORIUS van *Nazianzus*, en GREGORIUS van *Nyſſa*, in de Oosterſche Gemeenten ijverig werkzaam waren, om de *Arianerij* te beſtrijden, deed AMBROSIUS hetzelfde in het Westen, met niet minder ijver en geluk. Zijne onöphoudelijke en ſteeds voortärbeidende werkzaamheid, zijn welbeſpraakte ſtijl, zijne leere en ſchriften, de luiſter van zijn boven vele anderen uitſtekend gedrag, en de roep van zijne buitenge-

Levensbijzonderheden van AMBROSIUS, Biſschop van Milaan.

mee-

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

meene Heiligheid, hebben hem een aanzien in zijne Kerk te wege gebracht, hoedanig nevens hem enkel HIËRONYMUS en AUGUSTINUS bereikt hebben.

Zijn Vader AMBROSIUS, die uit eene aanzienlijke *Romeinſche* Familie afſtamde, was Opperſtadhouder van *Gallië*, (*præfectus prætorio Galliarum*,) die te *Treviri* zijn verblijf hield, alwaar dus ook, waarſchijnlijk, AMBROSIUS geboren is, hier zal ook het wonderteken met hem gebeurd zijn, even als van PLATO verhaald wordt, dat een bijënzwerm, toen hij nog in de wieg lag, zijn gezicht bedekt, en daar door een voorteken gegeven hebbe, dat hij in het vervolg een groot man zou wezen (*). Het jaar van zijne geboorte is insgelijks onzeker, waarſchijnlijk het jaar 340 (†).

Zijn geboorte.

Zijne kindsheid en opvoeding.

Na het overlijden van zijnen Vader, dien hij nog een jongen zijnde, verloor, leefde hij met zijne Moeder, zijne Zuster MARCELLINA, en zijnen Broeder SATYRUS te *Rome*. Hier had MARCELLINA, in of kort na het jaar 352, in de Hoofdkerk voor den Biſſchop LIBERIUS de plegtige gelofte afgelegd, dat zij zich voor altijd aan den Ongehuwden Staat, en de *Askeetiſche* Godzaligheid in het gemeen toewijdde (§). Haar voorbeeld maakte al vroeg eenen be-

(*) PAULINI *Vita S. Ambroſii pag.* 11. *in Append. ad Opp. Ambroſii Tom.* II. *ed. Bened.*

(†) TILLEMONT *Not.* 1. *ſur. S. Ambroiſe pag.* 729. *Mémoir. Tom.* X. Vergel. het leven van AMBROSIUS door de Benedictynen *l. c. pag.* XXXI. *ſqq.*

(§) Zie VI *Deel*, *Bladz.* 48.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

beſtendigen indruk op hem; die zich voorts te *Rome* onledig hield met die wetenſchappen en kunſten, welke hem, langs zijns Vaders weg, tot eer en aanzien leiden konden (*).

Het was eene vrucht van dezen zijnen vlijt, dat AMBROSIUS kort daar na voor de rechtbank van PROBUS, Opperſtadhouder van *Italië*, te *Mediolanum*, thans *Milaan*, met bijzondere toejuiching, begon te pleiten; waarom PROBUS hem onder de bijzitters van zijn beſtuur aannam. Eindelijk benoemde Keizer VALENTINIANUS, omtrent het jaar 370, of wat laater, hem tot *Conſularis*, dat is, Stadhouder van *Ligurië* en *Æmilië*, twee Gewesten, welke het tegenwoordig Gebied van *Milaan*, *Genua*, *Parma*, *Modena*, en *Bologna*, en waarſchijnlijk ook een gedeelte van *Piemont*, bevatteden. Toen PROBUS hem, bij het aanvaarden dezer waardigheid, de nodige lastbrieven overgaf, zeide hij tot hem, waarſchijnlijk doelende op de ſtrengheid van andere Stadhouders: „Ga, en neem uw ambt „waar, niet als Richter, maar als Biſchop (†)!" Hij deed dit ook werklijk, terwijl hij zijn verblijf te *Mediolanum* had, waar door hij zich de algemeene liefde verwierf. In het jaar 374 overleed de Biſchop dezer ſtad, AUXENTIUS, die deze waardigheid omtrent twintig jaaren bekleed had. AUXENTIUS was de groote ſteun der *Arianen* geweest, terwijl de *Katholijken* door den Keizer genoodzaakt werden, de Kerkelijke Gemeenſchap met hem te onderhouden,

Hij wordt Stadhouder, en daar na Biſchop van Mediolanum of Milaan.

(*) PAUL. *l. c.* (†) PAUL. *l. c. p.* 1, 11.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

den, omdat hij zich, in schijn, voor hun geloof verklaard had. Des te driftiger poogden beide de partijën, na zijn overlijden, te *Mediolanum*, eenen Bisschop uit de hunnen te bekomen. De Bisschoppen der beide Gewesten verzochten wel den Keizer, om deze bediening te vervullen, maar de Keizer liet het hun over, als mannen, wier wijsheid eene betere keuze treffen zou. Vergeefs echter waren hunne pogingen, dewijl de beide partijën zich niet konden vereënigen (*).

Reeds was men in de Kerk, waar de Bisschoppen vergaderd waren, op het punt, om geweld te gebruiken, toen AMBROSIUS toeschoot, om de onrusten door zijn aanzien te stillen. Onvoorziens riep een kind onder de menigte uit: AMBROSIUS is Bisschop! Dit, hetwelk eene zaak van geval, of het napraaten van een gehoord woord zijn kon, werd van beide de partijën, als een wenk der Voorzienigheid, aangemerkt, en de geheele vergadering riep eenpaarig uit: AMBROSIUS moest Bisschop wezen! RUFINUS voegt 'er bij (†), dat *Katholijken* en *Arianen* overluid verklaarden, dat zij nooit eenen gemeenschappelijken Bisschop, of hetzelfde geloof bekomen zouden, indien men hun AMBROSIUS niet tot Bisschop gaf. In de ontsteltenis, welke hem dit veröorzaakte, vatte AMBROSIUS de zeldzaamste middelen bij de hand, om deze onstuimige opdragt van zich af te wenden. Hij verliet de Kerk; zijn Rich-

(*) PAUL. *l. c.* THEOD. *H. E. L.* IV. *C.* 6, 7.

(†) *Hist. Eccles. Libr.* II. *Cap.* 11.

Richterſtoel moest aanſtonds opgericht worden, en, tegen zijne gewoonte, werden eenige beſchuldigden op de pijnbank gebracht. Hij wilde, dat men daar uit beſluiten zou, hoe ſtreng en wreed hij was; maar het volk riep hem veel meer toe: Uwe zonde kome over ons! Vervolgends begaf hij zich in zijne woning, om een Monnik te worden; hij wilde, ſchrijft PAULINUS, de *Wijsbegeerte* aangrijpen, en alle Wereldſche pracht verächten. Als men hem daar in verhinderde, zocht hij zich, van eenen anderen kant, het Bisdom onwaardig te toonen, door openlijk ontuchtige vrouwsperſoonen in zijn huis te laten komen. Maar het volk, hetwelk hem beter kende, ſchreeuwde nu nog luider: Uwe zonde kome over ons! Ten laatſten vluchtte hij bij nacht naa *Ticinum*, thans *Pavia*; maar God, zoo als men verhaalt, verhinderde zijne vlucht, zoodat hij verdwaalde, en 's morgens voor de poort van *Mediolanum* ſtond. Zedert bewaakte men hem, en gaf van alles bericht aan den Keizer, die zich verheugde, dat men den door hem aangeſtelden Stadhouder tot Biſchop verkozen had (*). Of het denkbeeld, hetwelk zich AMBROSIUS van de hooge waardigheid van het Biſchops-ambt gevormd had, dan of de bedenking, dat hij nog ongedoopt was, zijnen tegenſtand verwekt hebbe, is niet zeker, doch het één en ander wordt uit eene plaats in zijne Brieven waarſchijnlijk (†). Eindelijk, nadat hij nog eene proe-

(*) PAUL. *l. c. p.* II-III. THEOD. *l. c. Cap.* 7.

(†) *Ep.* LXIII. *T.* II. *Opp. p.* 1037. *ed. Bened.*

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

proeve genomen had, die hem mislukt was, hij had zich buiten de ſtad verborgen, maar was ontdekt, en naa *Mediolanum* gebragt geworden, en dewijl ook de Keizer zijne keuze bevestigd had, kon hij niet langer wederſtaan. Bovendien had VALENTINIANUS hem beloofd, dat hij de rust in zijne Gemeente herſtellen zou. Dus verlangde AMBROSIUS ſlechts, dat hem een *Katholijk* Biſchop doopen mogt. Acht dagen daar na werd hij reeds tot Biſchop gewijd; hoe zeer hij wenschte, dat men, op eene welvoeglijke wijze, daar mede wat langer gewacht had (*).

Zijn gedrag als Biſchop.

Weinige dagen na zijne inwijding bracht AMBROSIUS reeds aan den Keizer eenige buitenſpoorigheden van zijne Bevelhebberen, met vrijmoedigheid, onder het oog, hetwelk van den Vorst gunſtig werd opgenomen (†). Ook ſchonk AMBROSIUS, terſtond bij het aanvaarden van zijn ambt, al zijn geld aan de Kerk of aan den armen; aan de eerſte vermaakte hij buitendien zijne vaste goederen, waar van hij alleen het vruchtgebruik voor zijne Zuster behield (§). Dus liet hij vervolgends de erfenis van zijnen Broeder aan de armen over (**). Met deze vrijwillige armoede paarde AMBROSIUS eene ongemeen ſtrenge levenswijze. Hij arbeidde zeer veel, en ſliep des

(*) PAULIN. *l. c. pag.* 111. AMBROS. *Epist.* XXI. *p.* 861. *Ep.* LXIII. *p.* 1037. (†) THEOD. *l. c.*

(§) PAUL. *l. c. pag.* X.

(**) *De exceſſu fratris ſui Satyri Libr.* I. *Tom.* II. *Opp. pag.* 1130.

des te minder. Hij vaſtte daaglijks tot den avond, alleen Zaturdag en Zondag, als ook de gedachtenisdagen der beroemdſte Martelaren, uitgezonderd. Op den eerſtgemelden dag, den Zaturdag, vaſtte men, in de oudſte Kerk, nooit, en toen zelfs deed men het niet te *Mediolanum*, en in andere Weſterſche Gemeenten. Maar, naardien de *Roomſche* Kerk zedert de IIde eeuw het vaſten op den Zaturdag had ingevoerd, zoo ſchikte AMBROSIUS zich insgelijks daar naar, zoo dikwijls hij zich in die plaatzen en te *Rome* bevond, hetwelk hij ook aan anderen aanraadde (*). Des te minder verſcheen hij op Gastmalen, omdat zijne matigheid en ernsthaftige *deugd daar* bij gevaar liepen; ook raadde hij zijne onderhebbende Geeſtelijken daar van af. Daartegen was hij zoo veel ijveriger in de waarneming van zijn ambt, zoodat men zegt, dat vijf Biſſchoppen bij den Doop in den plegtigen nacht vóór het Paaſchfeest naauwlijks zoo velen doopten, als hij alleen gewoon was. Tevens ſtond de toegang tot hem voor ieder eenen open; hij bewees bijſtand, waar hij kon; maar werd ook, met andere bezigheden, en het beſliſſen van twistgedingen, zoo overladen, dat hem weinig tijds voor hem zelven overſchoot. Alleen nooit prees hij iemand tot Hof- of Krijgsbedieningen aan; ook wachtte hij zich volſtrekt, om geen huwlijkskoppelaar te wezen (†).

On-

(*) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 156.

(†) PAUL. *Vit. Ambroſ. p.* X. AUGUST. *Confeſſ. Libr.* VI. *Cap.* 3. POSSID. *Vit. Auguſtin. Cap.* 27.

Ondertusſchen kon het niet misſen, of hij moest ſpoedig ondervinden, hoe weinig voorbereid hij was, tot zijn gewigtig ambt, als Leeräar. Want, hoe zeer hij de *Romeinſche* en ook eenige *Griekſche* Spraakkunde, Wijsbegeerte, en Welſprekendheid, aangeleerd had, echter was de eigenlijke Godsdienstwetenſchap hem vreemd. Men heeft wel duidelijke ſpooren bij AUGUSTINUS (*), dat een *Roomſche* Ouderling, SIMPLICIANUS aan AMBROSIUS eenig Godsdienſtig onderwijs gegeven heeft, zoo als hij van node had, om gedoopt te kunnen worden. Maar dat BARONIUS (†) daar uit te overhaast beſloten heeft, dat de gemelde Ouderling door den Biſchop van *Rome*, DAMASUS, aan den nieuwen Biſchop van *Mediolanum* is toegezonden, om hem de nodige geleerdheid en bekwaamheid tot zijn ambt te bezorgen, is reeds van anderen opgemerkt. AMBROSIUS beklaagde zich nog, in zijne laatſte jaaren (§), dat hij, van zijn Stadhouderſchap afgeſcheurd, genoodzaakt was geworden, te onderwijzen, het gene hij niet geleerd had. Evenwel ſchijnt hij, zijn best gedaan te hebben, om dit gebrek door een aanhoudend onderzoek der Heilige Schrift en het lezen der beroemdſte Uitleggeren in de *Griekſche* en *Latijnſche* Kerk te vergoeden.

Zijn ijver, om zich in de Schrift te oefenen, en zijne uitleggkundige ſchriften.

Maar AMBROSIUS ſchijnt juist niet voornaamlijk daar voor gezorgd te hebben, om een waar begrip te

(*) *Confeſſ. Libr.* VIII. *Cap.* 2.

(†) *Ann. Eccl. ad ann.* 375. *n.* 22. *ad a.* 385. *n.* 9.

(§) *De officiis L.* I. *C.* 1. *T.* II. *p.* 3. *ed. Bened.*

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

te vormen van de moeilijkheid en de hulpmiddelen der Bijbelſche Uitlegkunde, en zich desniettegenſtaande ſpoedig wagende aan boeken van dezen inhoud, reeds in de eerſte jaaren van zijn ambt, ontſtonden daar uit natuurlijk zoo losſe en laffe uitleggingen, als men in zijn Boek *over het Paradijs* leest (*); allegoriën en leenſpreuken, gedeeltlijk uit PHILO overgenomen, en de beäntwoording van verſcheidene opgeworpene vragen, en hier en daar tusſchengeſtrooide zedenleſſen; maar weinig of niets van den *zin der woorden*, en het gene daar van aangevoerd wordt, zoo onzeker, dat men nauwlijks weet, wat daar van te maken. In dien zelfden ſmaak ſtelde hij kort daar na een vervolg van het gemelde Boek op (†), waar in insgelijks van vele *allegoriën* van FILO gebruik gemaakt wordt.

Zijne ſtrijdſchriften en handelingen tegen de Arianen.

Al vroeg vestigde AMBROSIUS ook zijne aandacht op den toenmaligen toeſtand der Ketterſche aanhangen. In zijn geſchrift *over het Paradijs* had hij reeds de *Manicheën*, zonder hen te noemen, beſtreden, die thans in *Italië* nog vrij talrijk waren. Maar gewigtiger was voor hem de betrekking, in welke hij ſtond jegens de *Arianen*, die tot hier toe te *Mediolanum* zoo magtig waren. Deze hadden gewillig in zijne verkiezing tot Biſſchop bewilligd, meer toegevendheid van eenen gewezenen Stadhouder verwachtende, dan indien een *Katholijk* Ouderling verkozen ware geworden. Doch, om dezen tijd,

(*) *De Paradiſo Liber unus T. I. Opp. p.* 145-182.

(†) *De Cain et Abel Libri II. p.* 183-224.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

tijd, daalde hun gezag in het Westen geweldig, waar toe AMBROSIUS ſterk werkzaam was. VALENTINIANUS was hem genegen, en AMBROSIUS kan 'er veel aan toegebracht hebben, dat deze Keizer in het jaar 375 de Kerkvergadering in *Illyricum* liet houden, tot bevestiging van het *Niceensch* Geloof (*). De Keizer overleed wel in dat zelfde jaar, en zijne beide Zoonen, GRATIANUS en VALENTINIANUS II, die het Westerſche Rijk onder zich deelden, waren nog te jong, dan dat zij naar vaste beginſelen handelen konden. Evenwel verkreeg AMBROSIUS, van tijd tot tijd, op den oudſten dezer Prinſen, meer invloed. Toen deze, in het jaar 378, meester van het geheele *Romeinſche* Rijk werd, ſtelde hij ſpoedig aan de *Arianen*, door zijne wetten, paalen (†). Tot hier toe waren de *Katholijken* in het Oosten, onder de regeering van VALENS, niet weinig gedrukt geworden. Zij zochten zich daaröm, door eene verbindtenis met hunne Westerſche Geloofsgenooten, te verſterken; waar toe onder dezen AMBROSIUS hun voornaamlijk de hand bood. Hij ſchijnt reeds in het jaar 374, ten dien einde, aan BASILIUS *den Grooten* geſchreven te hebben. Deze Biſchop, die boven anderen voor de aanvallen van het Hof blootgeſteld was, ſpoorde hem (§) aan, om de *Arianen* tot het waare Geloof te bekeeren, ook zond hij hem het door hem begeerde lijk van DI-

(*) Zie *Deel* VIII. *Bladz.* 35.

(†) Zie *Deel* VIII. *Bladz.* 43.

(§) *Ep.* CXCVII. *Tom.* III. *p.* 288. *ed. Bened.*

DIONYSIUS, zijnen *Katholijken* Voorzaat in zijn Bisdom (*). Van dien tijd af vestigde zich tusſchen deze beide Bisſchoppen eene gemeenzame vriendſchap; ook maakte AMBROSIUS geene zwarigheid, om in zijne ſchriften, van dezen Bisſchop, die veel geleerder was, veel te ontleenen.

Zijn ijver voor den Maagdelijken Staat.

Daartegen zou men het niet verwacht hebben, dat AMBROSIUS reeds in deze eerſte jaaren van zijn ambt zich met dien ijver voor de uitbreiding van den Ongehuwden Staat, bijzonder in het vrouwlijk geſlacht, verklaarde en gedroeg, welke meer eenen veeljarigen Monnik dan eenen kundigen gewezenen Staatsman waardig was; terwijl men zich verwonderen mag, dat hij, aangeſteld om te onderwijzen, en om zulke dweepachtige grondregelen te verbeteren, zijne waardigheid zoo weinig gevoelde, dat hij bekende van Godgewijde Maagden, als een aankomend Leeräar, geleerd te hebben. Van de Boeken, door hem omtrent de jaaren 377 en 378, tot aanprijzing van den Ongehuwden Staat, geſchreven, en van een dergelijk in het jaar 392, hebben wij reeds elders gewaagd (†). Ook is daar eene Verhandeling of Predikatie van gelijken inhoud gemeld, die, ſchoon eenige verſcheidenheid in den ſtijl tegen zich heb-

(*) Zie *Deel* VIII. *Bladz.* 279.

(†) *De Virginibus, ad Marcellinam ſororem ſuam, Libri* III. *T.* II. *Opp. p.* 145-184. *de Viduis l. c. pag.* 185-210. *de Virginitate l. c. p.* 213-246. *de Inſtitutione Virginis, et S. Mariæ Virginitate perpetua l. c. pag.* 249-274. Zie VI *Deel, Bladz.* 48.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hebbende, echter door de *Benedictynen*, onder de werken van AMBROSIUS, geplaatst is (*). Zij is eene hevige beſtraffing aan eene jonge Dochter, die hare plegtig afgelegde belofte van kuischheid verbroken had, en die tot bekeering vermaand wordt. Nog moet men hier bijvoegen, eene Predikatie van het jaar 393 (†), waar in AMBROSIUS, genodigd zijnde, om eene Kerk in te wijden, die van zekere weduwe, JULIANA, te *Florence* gebouwd was, overeenkomſtig de wenſchen dezer weduwe, haren kleinen Zoon en Dochter, deels in haren, deels in zijnen eigenen naam, met redenen, die uit zijne bovengemelde ſchriften bekend zijn, vermaant, om het *Asketisch* en kuisch leven te verkiezen. Maar van de Kerk, die hij inwijdde, zegt hij genoegzaam niets. —

Zijn werk over het geloof.

Van meer belang was zijn werk *over het Geloof*, hetwelk hij, in het jaar 378, begon te ſchrijven (§). Keizer GRATIANUS, gereed ſtaande, om met een leger zijnen Oom VALENS tegen de *Gothen* te hulp te trekken, en misſchien vreezende, door denzelven, die zoo ijverig Ariaansch-gezind was, te zullen aangevochten worden, om dit gevoelen te omhelzen, verzocht AMBROSIUS om eene ſchriftelijke verklaring van het Christelijk Geloof, bijzonder van de Leere van CHRISTUS. AMBROSIUS ſtelde daaröm, in het gemelde jaar, de *twee eerſte Boeken* van dit werk op.

(*) *De Lapſu Virginis conſecratæ l. c. p.* 305-320.

(†) *Exhortatio Virginitatis l. c. p.* 277-302.

(§) *De Fide Libri* V. *T.* II. *Opp. p.* 443-596.

op. In de opdragt zegt hij, dat hij liever een vermaanſchrift, dan eene verklaring van het geloof, zou vervaardigd hebben, omdat dit laatſte te veel vertrouwen op zich zelven onderſtelt, en dat hij, onder de Kerkvergaderingen, bijzonder de *Niceenſche*, volgen zal, op welke even zoo vele Priesters, als ABRAHAM gewapenden ten ſtrijde had uitgevoerd, een zegeteken hadden opgericht. Vervolgends beſchrijft hij eerst het geloof der Christenen van God, in tegenſtelling van Heidenen, Jooden, en Ketters, waar na hij overgaat tot de bewijzen der Godheid van CHRISTUS. In het *tweede Boek* verzamelt hij eerst XII *namen*, die aan CHRISTUS in de Schrift gegeven worden, welke hij vergelijkt met de XII edele geſteenten in den Borstlap des Hoogenpriesters, van welke hij ook eene geheimzinnige betekenis opgeeft. Vervolgends wederlegt hij de *beestächtige onzinnigheid* der *Arianen*, die ontkenden, dat Gods Zoon goed is. Dit was evenwel niet anders, dan eene haatlijke gevolgtrekking, van welke zich ook BASILIUS *de Groote*, GREGORIUS van *Nyſſa*, EPIFANIUS, en andere aanzienlijke Kerkvaders, tegen de gemelde partij bediend hebben, omdat de *Arianen* uit de plaats: *Niemand is goed, dan God alleen*, een bewijs afleidden tegen de Godheid van CHRISTUS; eene gevolgtrekking, welke PETAVIUS (*), met recht, berispt, en de Benedictyner uitgevers van AMBROSIUS vergeefs goedgekeurd hebben.

GRA-

(*) *De Dogmatt. Theolog. L.* II. *C.* 4.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

GRATIANUS kwam, in het jaar 379, na het ongelukkig uitëinde van VALENS, als Heer van het gantſche Rijk, in het Westen terug; maar nam terſtond daar op THEODOSIUS tot medegenoot aan. Thans begeerde hij van AMBROSIUS, wien hij zijnen Vader noemde, dat hij ſpoedig bij hem zou komen; ook verzocht hij van hem de bovengemelde verhandeling nog ééns, vermeerderd met de bewijzen van de Godheid des Heiligen Geests (*). AMBROSIUS ontſchuldigde zich, in zijn antwoord aan den Keizer, wien hij den eernaam van *Allerchriſtelijkſten Vorst*, (*Chriſtianiſſimus Principum*,) geeft (†), dat hij uit eerbied niet tot hem gekomen is; hij roemde zijnen Godzaligen ijver; ook de nederdaaling, met welke hij eigenhandig aan hem geſchreven had, (zoo als ABRAHAM, met eigene hand, het Kalf ſlachtte, waar mede hij zijne Gasten onthaalde,) en beloofde zijn verzoek ééns te zullen voldoen. Doch GRATIANUS drong bij zijne komst te *Mediolanum* zoo zeer aan op het vervolgen van dit werk, dat AMBROSIUS 'er kort daar na nog *twee Boeken* bijvoegde; waar toe de tegenwerpingen, welke van de Ketters tegen de *twee eerſten* gemaakt waren, ook iet toebrachten (§). Dit werk is in het vervolg zeer beroemd geworden, niet alleen in die tijden, wanneer men met elk gedenkſtuk van rechtzinnigheid, hoe middelmatig het ook ware, te vre-

(*) GRAT. *Epist. ad Ambroſ. inter Epistt. Ambroſ. Tom.* II. *pag.* 751 (†) *l. c. pag.* 752.

(§) *Libr.* III. *de fide Cap.* 1. *pag.* 497.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

vrede was, maar zelfs nog in laater tijd heeft men 'er den grootſten lof aan toegekend, gelijk de Benedictynen in hunne uitgave der werken van AMBROSIUS. Wij willen het geenszins van den lof berooven, dien het waardig is, maar met alle bevalligheid, welke de ſtijl van AMBROSIUS ſomtijds heeft, is het werk toch al te wijdlopig en omſlachtig. Inzonderheid is het voor eenen jongen Vorst, die een gemaklijk overzicht van den zoo ingewikkelden twist tusſchen de *Katholijken* en *Arianen* begeerde, niet doelmatig opgeſteld. De orde is insgelijks weinig voegzaam, na een kort voorſtel van het *Niceïſche* Leerſtelſel, eene bijna onöverzienbare reeks van tegenwerpingen, die zonder eenige keuze of ſchikking door één gemengd zijn, en met veel omſlag en herhalingen wederlegd worden; en eindelijk hoe veel leerſtellige bekwaamheid en vaardigheid, om alles te verëffenen, men ook daar in wille erkennen, is de uitlegkunde zeer gering, welke AMBROSIUS daar ten toon ſpreidt; met één woord, het zachtſte, wat men van dezen arbeid van AMBROSIUS zeggen kan, is dit, dat het meer dienen kon tot bevestiging van ijverige *Katholijken* in hun geloof, dan tot overtuiging van *Arianen*, voornaamlijk zulken, die gewoon waren te denken.

Dood van zijnen Broeder SATYRUS.

Terwijl AMBROSIUS aan dit werk arbeidde, verloor hij zijnen zoo geliefden ouder Broeder SATYRUS. Deze was, langs denzelfden weg, als hij, tot de Bevelhebbersplaats van een *Romeinsch* Landſchap opgeklommen, hetwelk hij zoo goedertieren en billijk beſtuurde, dat de inwoners hem

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

meer als hunnen Vader aanzagen (*). De beide Broeders waren elkanderen zoo gelijk in wezenstrekken, dat men den éénen voor den anderen zou genomen hebben. Zij leefden, zoo veel mogelijk was, bij malkanderen; hun vermogen bleef hun gemeenſchappelijk; maar SATYRUS bezorgde hetzelve en alle huislijke bezigheden alleen; de ééne Broeder bewees den anderen even zoo vele hoogachting als genegenheid. De laatſte uitſtekende proeve, welke de oudſte daar van aan den jongſten gaf, was eene reize naa *Afrika*, om zekeren PROSPER, tot het wederafſtaan van een Landgoed, te noodzaken, hetwelk hij denzelven reeds lang onthouden had. SATYRUS leed, op deze reize, ſchipbreuk. Minder bekommerd voor zijn leven, dan dat hij den Doop nog niet ontvangen had, ſprong hij in zee, nadat hij zich de in het ſchip bewaarde gewijde tekenen van het Heilig Avondmaal in een neusdoek laten rollen, en dien om den hals gebonden had, opdat hij die terſtond, na den Doop ontvangen te hebben, zou kunnen gebruiken, en dus zwom hij gelukkig aan *Afrika* te land. Hier weigerde hij van eenen *Luciferiaanſchen* Biſchop gedoopt te worden, en verkoos daar toe liever éénen, die met de *Roomſche* Kerk in gemeenſchap ſtond. Dan naauwlijks was hij te *Mediolanum* terug gekomen, of hij overleed, in het jaar 378 of 379, in de armen van zijnen Broeder. Deze hield, in de Kerk, in welke hij begraven

(*) AMBROS. *de excesſu fratris ſui Satyri Libr.* I. *Tom.* II. *Opp. pag.* 1129.

ven werd, nadat hij daar te vooren, met ongedekten aangezicht, gelegen had, eene Lijkreden, uit welke dit bericht ontleend is, en die, wegens hare aandoenlijke welſprekendheid, waardig was, bewaard te worden (*). Het begin zelfs kan men te gelijk edel en ook eenigzins zonderling noemen. „ Wij „ hebben," zegt de Redenaar, „ mijne geliefdſte „ Broeders! mijn ſlacht-offer herwaards gebracht, „ een onbevlekt ſlacht-offer, hetwelk Gode behaagt, „ mijnen Heer, (*domnum*,) en Broeder SATYRUS." (In dit *Latijnſche* woord vindt men de oudſte ſpooren van deze beſcheidene verkorting van het woord *dominus*, waar van dezelve nog, en in het Fransch *Dom*, door de Benedictynen in *Frankryk* voor hunne namen gezet wordt.) „ Ik herïnnerde mij, dat hij „ ſterflijk was, ook bedroog mij mijne mening niet; „ maar de genade vloeide rijklijk over. Ik heb „ geene reden, om te klagen, maar wel ben ik „ ſchuldig, God te danken, omdat ik altijd ge„ wenscht heb, dat, indien zekere rampen over de „ Kerk, of over mij beſtemd waren, deze liever op „ mij en op mijn huis vallen mogten. Dank zij dus „ Gode daar voor, dat ik, bij deze algemeene „ vrees, daar men overäl wegens den aanval der „ Barbaren bezorgd is," (deze waren de *Gothen*, tegen welke VALENS, in de vreeslijke nederlage van het jaar 378, geſneuveld was,) „ de gemeene droe„ fenisſen door mijne bijzondere ſmart voltooid heb, „ en

(*) *De excesſu fratris ſui Satyri Libr.* I. *l. c. pag.* 1113-1136.

III BOEK VIII Hooſdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ en dat op mij gewend is, het gene ik voor allen „ vreesde! Mogt het ſlechts hier mede volëind „ zijn, opdat mijne ſmart eene bevrijding der open- „ bare ware!" enz. Op den zevenden dag daar na kwam de Gemeente weder bijëen, bij het graf van SATYRUS, om het gewoone gebed voor zijne rust te doen. Bij deze gelegenheid deed AMBROSIUS de *tweede Predikatie*, in welke hij zijne Toehoohoorers vermaande, tegen de te verregaande droefheid over de overledenen, en tevens onderhield over de waarheid der *Opſtanding* (*).

Milddaadigheid van AMBROSIUS.

Dezelfde algemeene nood des Rijks, van welken AMBROSIUS in de eerſte der gemelde twee Kerkredenen gewaagt, gaf hem ook gelegenheid, om, op eene niet gewoone wijze, milddaadig te wezen. De *Gothen*, die, zedert eenigen tijd, verſcheidene Gewesten overſtroomden, en zich bijzonder, na hunne overwinning over de *Romeinen*, in het jaar 378, in *Thracië* en *Illyricum*, tot aan de Grenzen van *Italië* toe, verbreidden, maakten aldaar eene onbeſchrijflijke menigte gevangenen, welke zij weder aanboden te verkoopen. Vele Gemeenten kochten, gelijk AMBROSIUS (†) verhaalt, een aantal derzelven los. Hij, die zulks voor de hoogſte milddaadigheid hield, liet zelf de goude kerkvaten, die nog niet Godsdienſtig gebruikt waren, (*vaſa myſtica, non initiata*,) in ſtukken ſlaan, om tot dezen liefdepligt gebruikt te worden. De *Arianen* berispten hem des-

(*) *Liber* II *de fide Reſurrectionis l. c. p.* 1136-1170.
(†) *De Offic. Miniſtror. L.* II. *C.* 15. *p.* 87.

deswegens; enkel, zoo als hij verzekert (*), omdat zij hem ongenegen waren. Maar hij verdedigde zijne verrichting met zeer goede redenen. Over het geheel volgde hij, ten aanzien van de Kerkelijke bezittingen, zulke grondregelen, die bij de toenmalige Geestlijkheid ſteeds zeldzamer werden. In eenen twist tuſſchen twee Broeders, en hunne Zuster, tot ſcheidsman geroepen, bewerkte hij een vergelijk, en verzoende hen met elkanderen; maar ontzette daar door de Kerk van eene erfenis, welke de één dezer Broederen, de Biſſchop MARCELLUS, haar toegedacht had. „ Zij verliest niets," ſchrijft AMBROSIUS aan *hem* (†), „ door het gene de Gods-„ *vrucht* gewonnen heeft. Want de liefde is geen „ verlies, maar een gewin van CHRISTUS, en eene „ vrucht van den Heiligen Geest. Ook wordt de „ Kerk daar door van uwe milddaadigheid niet be-„ roofd; zij heeft de vruchten van uwe leere en „ van uw leven. Rijk in deze kunſten, begeert zij „ niets tijdlijks, dewijl zij het eeuwige bezit."

In dezen tijd, tuſſchen de jaaren 377 en 379, behooren waarſchijnlijk weder twee andere ſchriften van AMBROSIUS, over Bijbelſche Geſchiedenisſen en Bijbelboeken. De vroegſte daar van kan wezen zijne *Verhandeling* over het Boek van TOBIAS, welke uit eenige Predikatiën is ſamengeſteld (§). Dit werk is geene uitlegging van dit Boek, maar bij gelegenheid, Andere ſchriften.

(*) *l. c. Cap.* 28. *pag.* 103.

(†) *Epist.* LXXXII. *pag.* 1102. *Tom.* II.

(§) *Liber de Tobia Tom.* I. *Opp. pag.* 591-622.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

heid, dat TOBIAS geld uitgeleend, en zonder renten, eerst in zijnen ouderdom weder ontvangen heeft, vaart hij uit tegen den woeker. De *Benedictynen* hebben, in hunne uitgaven, reeds aangemerkt, dat AMBROSIUS hier veel, zelfs woordelijk, heeft overgenomen, uit eene Predikatie van BASILIUS *den Grooten*, over den XIVden *Pſalm*; ook hebben zij de echtheid van dit geſchrift tegen de bedenkingen van ERASMUS, uit eene aanhaling van hetzelve, bij AUGUSTINUS, verdedigd. Maar als zij, bij deze gelegenheid, zich verwonderen over de vrijheid, welke SALMASIUS (*) genomen heeft, om over de renten van een ander gevoelen te zijn, dan AMBROSIUS, en voorwenden, dat de verdedigers der renten even daaröm het gezag van het Boek TOBIAS in twijfel trekken, hebben zij meer eerbied bewezen voor hunnen Heiligen, dan wel oordeelkundige bekwaamheid; en wat het gezag van TOBIAS betreft, wien AMBROSIUS eenen *Profeet*, en het Boek *Profetisch* noemt, daaromtrent beſlist het oordeel van dezen Kerkvader, wegens zijne onkunde in de Hebreeuwſche Taal en Geleerdheid, weinig of niets, ook haalt zijn werk niet bij dat van GREGORIUS van *Nyſſa*, over het zelfde onderwerp (†)

Het tweede dezer ſaamgeſtelde geſchriften (§) heeft, in de Handſchriften, eenige gapingen. Hier in onderzoekt hij wel den woordelijken zin van NO-

(*) *De foenore Trapezitico* en in andere ſchriften.

(†) Zie boven *Bladz.* 33.

(§) *De Noe et arca pag.* 227-278. *l. c.*

NOACHS geſchiedenis, zoo ver hem dit, bij zijne gebreklijke Taalkennis, mogelijk was, maar dra begeeft hij zich tot den zoogenoemden hoogeren of leenſpreukigen zin, die bij hem de hoofdzaak is. De *ark* is hem dus een beeld van het menschlijk ligchaam, en onder anderen betekent de *deur*, welke in de zijde der *arke* gemaakt moest worden, dat deel des ligchaams, door hetwelk de ſpijzen uitgeworpen worden enz.

Zijne werkzaamheden tegen de Arianen.

Ondertuſschen werd AMBROSIUS ſteeds meer en meer in de twisten met de *Arianen* ingewikkeld. Alhoewel GRATIANUS hem tegen dezelven ondersteunde, *hadden zij* echter aan de Keizerin JUSTINA, 's Keizers Stiefmoeder, en Moeder van zijnen Broeder VALENTINIANUS, eene aan hun leerſtelſel gehechte en zeer werkzame beſchermſter. Onder anderen zocht zij, omtrent het jaar 380, het aanzienlijk Bisdom van *Sirmium*, Hoofdſtad van *Illyricum*, hetwelk de *Arianen* reeds voorheen ingenomen hadden, weder aan hen in te ruimen; en zij ſchijnt toen zelve in deze ſtad geweest te zijn. Maar AMBROSIUS kwam ook derwaards, het zij uitgenodigd van de *Katholijke* Bisſchoppen van dit Gewest, of door zijnen eigenen ijver gedreven, om de verkiezing van eenen *Katholijken* Bisſchop te bevorderen. Trouwens, de uitdrukking van PAULINUS, (*ad ordinandum*) (*), geeft toch meer te kennen, dan de enkele inwijding van ANEMIUS, waar in hij zijn oogmerk bereikte. Vergeefs wilde hem het volk te

Sir-

(*) *Vita S. Ambroſii p.* IV.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Sirmium, hetwelk ook *Ariaansch* gezind was, uit de Kerk drijven. Hij beweerde niet alleen, dat de verkiezing daar in geſchieden moest; maar kreeg ook, als men zijnen bewonderaar PAULINUS gelooven wil, door een wonderwerk, de Godlijke goedkeuring. Als hem eene *Ariaanſche* juffer van den Biſchoppelijken Zetel naar den kant, waar de vrouwen ſtonden, zocht weg te dringen, die reeds gereed waren, om hem te mishandelen, zeide AMBROSIUS zachtzinnig, tegen haar, dat hij wel een zoo gewigtig Priester-ambt niet waardig was; maar dat het ook voor haar en hare levenswijze niet voegde, aan den geringſten Priester geweld te pleegen; zij mogt veel liever voor Gods oordeel vreezen, opdat haar niet iet kwaads bejegende. Kort daar na ſtierf zij, en AMBROSIUS geleidde haar naa het graf. Het gebeurde waarſchijnlijk om dezen tijd, dat GRATIANUS, ten gevalle van zijne Stiefmoeder, aan de *Katholijken* te *Mediolanum*, eene Kerk ontnam, maar welke hij hun, zoo als AMBROSIUS ſchrijft (*), nadat hij hun geloof daar door beproefd had, heel ſpoedig terug gaf.

Zijn Boek over den H. Geest.

Des te minder wilde AMBROSIUS thans uitſtellen, om het onderwijs *over den Heiligen Geest* op te ſtelleu, hetwelk hij aan dezen Vorst, op zijn dringend verzoek, beloofd had. Dus ſtelde hij, in het jaar 381, zijn uitvoerig werk *over den Heil. Geest* op, in *drie Boeken* (†). In het tweede Boek van dit

(*) *De Spir. S. L.* I. *C.* 1. *p.* 604.

(†) *De Spiritu S. Libri* III. *T.* II. *Opp. p.* 599-602.

dit werk, ſprekende van de aanbidding van God in geest en waarheid, zegt hij: Wij aanbidden nog heden het *vleesch* van CHRISTUS, bij den verborgen of geheimen Godsdienst, of geheime plegtigheden, (*in myſteriis*,) hetwelk ook de Apostelen in JESUS aangebeden hebben. Want hij is niet gedeeld, maar één eenige; bij de aanbidding des Zoons van God wordt, die uit de Maagd geboren is, niet verloochend. Naardien nu de *Verborgenheid*, (*Sacramentum*,) *der Menschwording* moet *aangebeden* worden; maar deze een werk van den Heiligen Geest is; zoo moet men dezen ook zonder twijfel aanbidden. Deze plaats is één van die, over welken de *Roomsch-Katholijken* en *Proteſtanten* hevig getwist hebben, terwijl de eerſten daar uit zoeken te bewijzen, dat, reeds in de oudſte Kerk, CHRISTUS in het Heilig Avondmaal, op zekere wijze, pleeg aangebeden te worden; maar de *Proteſtanten* ontkennen, dat AMBROSIUS hier bijzonder van het Avondmaal ſpreekt. Ondertusſchen ziet elk Lezer van zelf, dat de plaats gantsch niet duidlijk is, en over het geheel, zegt het weinig, welke ongekookte gedachten AMBROSIUS hier en daar in zijne ſchriften geſtrooid heeft, die zoo vol zijn van Leenſpreuken, van Beelden, en geheimen zin; ook weten wij, hoe ook andere Leeräars van dezen tijd, zoo als wij zelfs in CHRYSOSTOMUS gezien hebben, door hun oogmerk, om toch bewondering en ontzetting bij zekere Godsdienſtige Leerſtukken te verwekken, gelegenheid gegeven hebben, dat men zich van de eenvoudige en liefderijke inſtelling van JESUS vreem-

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de denkbeelden vormde. Ondertuſſchen, is deze aanbidding, zoo vervolgt AMBROSIUS hier, niet gericht aan de Maagd MARIA, als welke ſlechts een Tempel van God is.

Oordeel van HIËRONYMUS daar over.

AMBROSIUS heeft voorts in dit werk alles bijëengehaald, niet alleen de gewone bewijzen voor de leere van den H. Geest, onder welken ſommigen doeltreffende zijn, maar ook een bijna nog grooter aantal van zulken, bij welken veel geloof nodig is, indien iemand zich door dezelven zal laten overtuigen. Over het geheel ontbreekt hem duidelijke orde en bevallige ſamenhang, welke een onderwijs, voor eenen Keizer beſtemd, alleen bruikbaar kon maken. Nog veel ſcherper is het oordeel, hetwelk HIËRONYMUS, over dit geſchrift, in zijne voorreden voor het door hem vertaalde werk van DIDYMUS *over den Heiligen Geest* (*) geſproken heeft: „Ik heb „liever," ſchrijft hij, „de Overzetter van eens „anders werk willen zijn, dan, zoo als ſommigen „doen, even als de lelijke kraai mij met vreemde „vederen op te ſchikken. Voor lang heb ik *Boe-* „*ken over den Heiligen Geest van zeker iemand* „gelezen, en zoo als de oude Blijſpel-Dichter „zegt, gevonden, dat hij, van een goed *Grieksch* „werk, een ſlecht *Latijnsch* gemaakt heeft. Niets „is daar in dialectisch, niets manlijk, en ſcherp „doorgedacht, hetwelk den Lezer ook zijns on„danks de toeſtemming zou kunnen afdringen; „maar alles is gemeen, laf, en laag, hier en daar „met

(*) *Tom.* IV. *Opp.* P. I. *pag.* 493.

„ met een gezocht reukjen beſtreken. Onze DIDY- III
„ MUS daartegen heeft het oog der Bruid in het BOEK
„ *Hooglied.* — Zeker, wie hem leest, zal de die- VIII
„ verij van den *Latijnſchen* Schrijver opmerken, Hoofdſt.
„ en na begonnen te hebben uit de bron te ſchep- na C. G.
„ pen, het geringe beekjen verächten." Over deze Jaar 363. tot 476.
hevige berisping heeft RUFINUS hem naderhand, toen zij dien hevigen twist met malkanderen voerden, heel onzachte verwijten gedaan (*). Hij vindt het onverántwoordelijk, eenen bij de Kerk zoo hooglijk verdienden en heiligen man, die zijn Boek met zijn bloed geſchreven heeft, zoo hoonend en ſchimpend te behandelen, en hij beſchuldigt HIËRONYMUS, dat deze *zelf* ORIGENES beſtolen heeft. Wij hebben ook reeds in het leven van HIËRONYMUS (†) gezien, dat de uitlegging van AMBROSIUS over LUKAS door hem, insgelijks, verächtlijk is afgeſchilderd. Hier zijn nu de bewonderaars van deze beide aanzienlijke Kerk-Leeräars recht in verlegenheid, hoe zij derzelver eer redden zullen; maar met dit alles blijft het waar, dat AMBROSIUS het werk van DIDYMUS (§) uitgeſchreven, en niet min veel uit een Boek van BASILIUS *den Grooten* (**), over hetzelfde onderwerp, overgenomen heeft, zonder hen eens te noemen.

Voorts ſchenen de *Arianen*, ten dezen tijde, door Zijn ijver de

(*) *Invect. in D. Hier. L.* II. *p.* 434. *T.* IV. P. II.
(†) Zie *Deel* VII. *Bl.* 165.
(§) Zie *Deel* V. *Bladz.* 164.
(**) Zie VIII *Deel*, *Bladz.* 271.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

tegen de Arianen.

de verklaarde gezindheid en wetten van GRATIANUS, in het Westen, en door de nog nadruklijker plakaaten van THEODOSIUS, tegen hen, in het Oosten, zoo zeer nedergedrukt te zijn, dat men den ijver, waar mede AMBROSIUS hen in het gemelde werk beſtreden heeft, bijkans voor overtollig kon achten. Het is waar, zij hoopten ſlechts op eene gunſtige verändering aan één der beide Keizerlijke Hoven, om zich weder te kunnen oprichten; maar de *Katholijken* bedienden zich van hunne tegenwoordige voordeelen des te krachtdaadiger, tot eene geheele vernietiging van deze gezindte. Daar door werd onder anderen de Kerkvergadering te *Aquileja* in het jaar 381 te wege gebracht, in welke AMBROSIUS zoo veel deel had. Wij hebben reeds in de Geſchiedenis der *Arianerij* (*) gezien, dat GRATIANUS deze Kerkvergadering toeliet, wegens twee *Ariäanſche* Bisſchoppen in *Illyricum*, PALLADIUS en SECUNDIANUS, die eene *algemeene* Kerkvergadering verzocht hadden, omdat zij hulp van hunne geloofsgenoten in het Oosten daar bij verwachtten. AMBROSIUS had den Keizer daaröm deze algemeene Kerkvergadering ontraaden, en bragt op deze bijzondere de beide gemelde Bisſchoppen, door zijne vragen en gevolgtrekkingen, zoo ver, dat zij zich voor *Ariänen* moesten verklaren, en zich, als zoodanigen, door de vergadering moesten laten veröordeelen. Eenmaal echter deed hij in deze geſprekken PALLADIUS onrecht, dat hij hem als een val-

(*) Zie *Deel* VIII. *Bladz.* 50.

valſcher der Heilige Schrift uitmaakte, en een *Anathema* over hem uitriep, omdat hij tot verklaring der woorden: *de Vader is meerder dan ik*, de zending van CHRISTUS van den Vader toegepast had (*). Misſchien heeft ook AMBROSIUS de drie Brieven van deze vergadering aan de Keizers GRATIANUS, VALENTINIANUS en THEODOSIUS, opgeſteld, waar in zij dezelven, voornaamlijk den eerſten, verzocht, haar vonnis tegen de gemelde Bisſchoppen in zoo verre te onderſteunen, dat 'er anderen in hunne plaatzen konden aangeſteld worden; andere Ketters insgelijks in toom te houden; aan URSICINUS, tegenpartij van den *Roomſchen* Bisſchop DAMASUS, hunne beſcherming te onttrekken; als ook om wegens de voortduurende onrusten in de Gemeenten te *Antiöchië* en *Alexandrië*, in de laatstgemelde ſtad, eene algemeene Kerkvergadering te houden (†).

Aanzien van AMBROSIUS bij GRATIANUS.

Nademaal AMBROSIUS van de genegenheid van GRATIANUS zoo zeer verzekerd was, zag men hem niet zelden aan deszelfs Hof te *Mediolanum*, met zeker vertrouwen, verſchijnen. Daar was wel aan het Hof zeker aanzienlijk man, die zeer geneigd was tot omkoping en onrechtvaardigheid, MACEDONIUS, die hem ééns den toegang weigerde, als hij bij den Vorst eene voorbede voor iemand doen wilde.

(*) *Gesta Concilii Aquilejens. in Hard. Act. Concilior. T.* I. *p.* 830. ook in AMBROSII *Opp. T.* II. *p.* 795.

(†) *Ap.* HARDUIN *l. c. p.* 835. *in* AMBROSII *Opp. l. c. pag.* 806. *ſq.*

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de. Doch, volgends PAULINUS (*), dreigde AMBROSIUS hem terſtond, dat hij ook eens tot de Kerk komen, maar geen' ingang tot dezelve vinden zou; en dit werd, na de dood des Keizers, op eene wonderbare wijze, vervuld. Want thans poogde MACEDONIUS in eene Kerk te vluchten; maar hoewel de deuren openſtonden, was hij niet in ſtaat, om binnen te komen. Natuurlijker, en tevens loflijker voor hem, dan zulke gewaande wonderen, drong AMBROSIUS, in een ander geval, (ten zij het misſchien hetzelfde was,) tot den Keizer door. Een voornaam Heiden had van den Keizer verächtelijk geſproken, en was daaröm ter dood veröordeeld. Toen hij werklijk gerecht ſtond te worden, ſpoedde AMBROSIUS zich naa het Keizerlijk Paleis, om genade voor hem te verzoeken. Dan de vijänden van dezen Heiden hadden juist ten dezen tijde den Keizer tot een jagtvermaak in de nabijliggende diergaarde overgehaald; dus wilde niemand hem bij den Keizer aandienen. De Biſchop ging ſchielijk naa de achterdeur, kwam met de jagers binnen, en hield niet eer op, den Keizer te ſmeeken, vóór dat deze aan den ongelukkigen het leven geſchonken had (†).

Zijn Boek over de Menschwording

Menigmalen werd AMBROSIUS in de twisten van zijnen leeftijd ingewikkeld. Twee Ariäanschgezinde Kamerheeren des Keizers (§), begeerden van hem, dat

(*) *Vit. Ambroſ. n.* 37. *pag.* X.

(†) SOZOM. *Hiſt. Eccles. Libr.* VII. *Cap.* 25.

(§) Volgends verhaal van PAULINUS. *l. c. p.* V.

dat hij, in eene Predikatie, die zij wilden bijwoonen, eenige vragen over de Menschwording van CHRISTUS beäntwoorden wilde. Hij beloofde dit, en wachtte met eene menigte Toehoorers op hunne komst. Maar zij reden veelëer de ſtad uit, doch werden ook ſpoedig voor deze trotschheid geſtraft, dewijl zij van het rijdtuig vielen, en het leven verlooren. AMBROSIUS hield evenwel zijne Predikatie over de voorgeſtelde vragen; en toen hij dezelve uitbreidde, ontſtond daar uit omtrent het jaar 382 een bijzonder Boek (*). In dit Boek komt weder eene plaats voor, over welke, met betrekking tot de leere van het Heilig Avondmaal, getwist is geworden. Alhoewel gij, zegt hij, gelooft, dat CHRISTUS het waare vleesch aangenomen heeft, en gij *zijn ligchaam op de altaren ter verändering offert*, (*offeras transfigurandum corpus altaribus*,) maar de natuur der Godheid en des ligchaams niet van elkanderen onderſcheidt, zoo zondigt gij door eene fout in het deelen, zoo als KAÏN. Men kan hier nog eene plaats bijvoegen, uit een ander werk (†), alwaar hij van *Sacramenten* ſpreekt, *welke door de verborgenheid des Heiligen Gebeds in vleesch en bloed veränderd worden*, (*in carnem transfigurantur et ſanguinem;*) als ook eene derde, de echtheid van het Boek onderſteld zijnde, waar in zij voorkomt (§), in

(*) *De Incarnationis Dominicæ Sacramento Liber*, T. II. *Opp. pag.* 703-732.

(†) *De Fide Libr.* IV. *Cap.* 10. *pag.* 543.

(§) *De Myſteriis Cap.* 9. *Tom.* II. *pag.* 338.

III. BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363 tot 476.

in welke, nadat hij van het gebruik des *ligchaams van* CHRISTUS geſproken heeft, aan de wijding door den zegen eene zulke kracht wordt toegeſchreven, dat zelfs *de natuur daar door veränderd worde*. Ondertusſchen blijft de groote vraag, of AMBROSIUS, bij deze en ſoortgelijke ſpreekwijzen, wel iet bepaalds gedacht hebbe? Men kan 'er zoo min uit bewijzen, dat hij eene eigenlijke *verändering der zelfſtandigheden* bedoeld hebbe, als uit dergelijke woorden bij de Griekſche Kerk-Leeräaren, die zich toch bij andere gelegenheden duidlijk verklaren, dat brood en wijn in het Avondmaal *blijven*.

Zijne betrekking tot de Oosterſche Kerken.

Ten zelfden tijde, moest AMBROSIUS ook deel nemen in de Kerkelijke belangen der Oosterlingen. In de Geſchiedenis der *Ariänerij* (*) heeft men gelezen, dat 'er twisten plaats hadden in de Gemeenten van *Konſtantinopolen* en *Antiöchië*, wegens welke hij, met verſcheidene *Italiäanſche* Biſchoppen, de Biſchoppen, die in deze Keizerlijke Hoofdſtad vergaderd waren, op eene algemeene Kerkvergadering te *Rome* bijëengeroepen wenschte te zien. De twee Brieven, welke hij, in het jaar 382, met zijne ambtgenoten, met dit oogmerk aan den Keizer THEODOSIUS afvaardigde, zijn in de verzameling van zijne Brieven geplaatst (†). Deze, met eenigen nadruk aangedrongen ſtap, werd niet ten besten opgenomen; intusſchen ontſchuldigden zij zich beleefd genoeg, dat zij de Kerkvergadering, welke in dit jaar daad-

(*) Zie *Deel* VIII. *Bladz.* 51.

(†) *Ep.* XIII. *p.* 814. *Ep.* XIV. *p.* 817. *T.* II. *Opp.*

daadlijk te *Rome* gehouden werd, niet bijwoonen konden (*). AMBROSIUS was op dezelve tegenwoordig, maar zij deed nog ſlechter uitwerking, dan de voorgemelde Brieven. PAULINUS vertoont hem hier weder als eenen Wonderdoener; eene lamme vrouw werd genezen, nadat zij enkel zijne klederen gekuscht had (†).

Dood van den Keizer GRATIANUS.

Doch juist toen AMBROSIUS de genegenheid en het vertrouwen van den Keizer GRATIANUS het volmaaktst genoot, en zich waarſchijnlijk ook van zijnen invloed op denzelven bediende, om het Heidendom te *Rome* nadruklijk te beperken, werd hij door des Vorsten *dood in* den zomer van het jaar 383 *buitengemeen* bedroefd. Deze Keizer voerde eenen ongelukkigen oorlog in *Galliën*, met MAXIMUS, die zich tot Keizer had opgeworpen; hij werd van zijne Soldaten verlaten, en van de vijänden te *Lugdunum*, thans *Lions*, omgebragt, toen hij eerst zijn XXIſte jaar bereikt had (§). Nog in zijne laatſte uuren vergat hij AMBROSIUS niet; maar riep meermalen om hem, waarſchijnlijk, om hem in de dood bij te ſtaan (**). AMBROSIUS, voornaamlijk getroffen door het verlies, hetwelk de *Katholijke* Kerk daar

(*) THEODORET. *Hist. Eccles. L.* V. *C.* 8.

(†) *Vit. Ambroſ. n.* 10. *p.* III.

(§) AMBROS. *Enarrat. in Pſalm.* LXI. *T.* I. *Opp. p.* 961-963. ZOSIM. *Hist. L.* IV. *p.* 249. OROS. *Hist. Libr.* VII. *C.* 34. PROSPER *et* MARCELLIN. *in Chron. ad h. a.* SOCR. *H. E. L.* II. *C.* 11. SOZ. *L.* VII. *C.* 13.

(**) AMBROS. *de obitu Valent. conſolatio T.* II. *p.* 1195.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

daar door geleden had, ſtichtte hem meer dan één gedenkteken van liefde en hoogachting; voornaamlijk in eene Redenvoering, ter gedachtenis van 's Keizers Broeder VALENTINIAAN II.

AMBROSIUS in gezantſchap bij MAXIMUS.

Aan dezen jongen Vorst van twaalf of dertien jaaren was thans de regeering van het Westen vervallen. Waren het gezag en de magt van zijnen Broeder reeds gering geweest, thans hadden ontſteltenis en verlegenheid aan het Hof volkomen de overhand, daar de onverwachte dood des Keizers, en het verlies van *Britannië* en *Galliën*, welke zich reeds in de magt van MAXIMUS bevonden, ook voor *Italië* alles deeden vreezen. De Keizerin JUSTINA, alhoewel niets minder dan eene begunſtigſter van AMBROSIUS, nam nogthans, in deze ongelegenheid van haren Zoon, tot hem haren toevlucht. Hij ontving den Vorst, gelijk hij zegt, uit hare armen in de zijne; gereed om alles tot zijne veiligheid en rust te wagen (*). De hoofdzaak was, MAXIMUS van het verder voortdringen in des Keizers gebied terug te houden, en een vergelijk met hem te treffen. Ten dezen einde nam AMBROSIUS een gevaarlijk gezantſchap op zich, waar toe hem zijne ervarenheid in Staatszaaken en zijne welbeſpraaktheid vele bekwaamheid gaven; maar de zoo hoog verëerde Biſchoppelijke waardigheid ook de verëischte vrijmoedigheid ſchonk.

In de daad handhaafde ook AMBROSIUS zelfs aan dit vijändelijk Hof een gedeelte van het aanzien, het-

(*) *De obitu Valent. conſolat. l. c. p.* 1182.

hetwelk hij tot hier toe bij zijne eigene Vorsten bezeten had. Toen hij daar aangekomen was, zeide MAXIMUS tegen hem, dat VALENTINIANUS bij hem had behoren te verſchijnen, als een Zoon bij zijnen Vader. AMBROSIUS antwoordde, dat het een onbillijke eisch was, dat een Kind, met zijne Moeder, eene weduwe, in den harden winter, over de *Alpen* zou reizen; dat hem geen andere last gegeven was, dan om den vrede te ſluiten. Ondertusſchen moest hij zoo lang bij MAXIMUS blijven, tot dat de Gezant, wien deze naa *Mediolanum* gezonden had, terug gekeerd was (*). Thans kwam de vrede tot ſtand, bij welken MAXIMUS, naar het ſchijnt, behalven de bovengemelde Gewesten, ook nog *Spanje* verkreeg. Naderhand beſchuldigde hij den Bisſchop, dat deze hem misleid had, terwijl hij hem had afgehouden, om in *Italië* te dringen, en den jongen Keizer, om tot hem te reizen; waar tegen AMBROSIUS zich zeer wel wist te verdedigen (†). Hij had ten minſten, door zijne onderhandelingen, zeer veel tot redding van zijnen Vorst toegebracht; en wanneer RUFINUS (§) verzekert, dat VALENTINIANUS den vrede, met dezelfde geveinsdheid, hebbe aangenomen, met welke MAXIMUS dien aanbood, zoo is het alszins waarſchijnlijk, dat AMBROSIUS, voor alle dingen, alleen tijd heeft zoeken te winnen, opdat VALENTINIANUS zich beter in ſtaat zou kunnen ſtellen. Den

(*) AMBROS. *Ep.* XXV. *T.* II. *Opp. p.* 889.

(†) *l. c. pag.* 889, 890.

(§) *Hist. Eccles. Libr.* XI. *Cap.* 15.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Den korten tijd van rust, welke hier op voor de Kerk en Staat volgde, beſteedde AMBROSIUS werkzaam, op velerleië wijze. Men vindt ſpooren (*), dat hij, omtrent het jaar 384, de ergerlijke gewoonte hebbe afgeſchaft, om op en bij de Graven der Martelaren, in en buiten de Kerken, te eten en te drinken. Misſchien had GREGORIUS *de Wonderdoener* de eerſte aanleiding tot deze gewoonte gegeven, door zijn verlof aan den gemeenen hoop der Christenen, om op de gedenkdagen der Martelaren vermaak en uitſpanning te nemen (†). Ook was het, honderd jaaren na hem, reeds op vele plaatzen, eene gewoonte, dat inzonderheid de landlieden op die graven geheele nachten lang dronken; welke dwaasheid PAULINUS van *Nola* ſlechts eenigzins wilde verbeteren, door het ten toon ſtellen van Bijbelſche Schilderijën (§). Maar deze gewoonte klom van erger tot erger in buitenſpoorigheden; zoodat, volgens AMBROSIUS (**), menig één geloofde, dat zijn gebed niet zou verhoord worden, indien hij zich bij de Graven der Martelaaren niet bedronken hàd; maar zedert hij deze ergerlijke gewoonte te keer ging, werd zij ook door andere Biſchoppen, in en buiten *Italië*, afgeſchaft.

AMBROSIUS ſchaft de gewoonte af van drinkgelagen op de Graven der Martelaren te houden.

Om dezen tijd gebeurde het ook, dat AUGUSTINUS, tot hier toe een *Manicheër*, en zedert onlangs Leer-

AUGUSTINUS wordt door hem

(*) Bij AUGUSTIN. *Confeſſ. Libr.* VI. *Cap.* 2.

(†) Zie *Deel* III. *Bladz.* 227.

(§) Zie *Deel* V. *Bladz.* 190.

(§) *De Elia et Jejunio C.* XVII. *T.* I. *Opp. p.* 545.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Leeräar der Welſprekendheid te *Mediolanum*, na derhand één der aanzienlijkſte Leeräars der *Katholijke* Kerk, tot dezelve lieverlede door het voorbeeld en onderwijs van AMBROSIUS overgehaald, en ook eindelijk van hem gedoopt werd. Maar dezelfde beroemde Staatsman, van wien AUGUSTINUS naa *Mediolanum* gezonden was, SYMMACHUS, die, in het jaar 384, Stadhouder van *Rome*, (*Præfectus Urbi*,) en één der laatſte ſteunpilaaren van het Heidendom in deze Hoofdſtad was, gaf aan AMBROSIUS gelegenheid, om zijnen ijver tegen dezen Godsdienst zeer levendig te laten blijken (*). GRATIANUS had den Altaar der *Overwinning* in de *Romeinſche Curia*, of Raadhuis, welke reeds eens was weggenomen geweest, wederöm laten omwerpen. SYMMACHUS, en andere Heidenſche Raadsheeren met hem, kwamen op, om daar vertoogen tegen te doen; maar hunne veel talrijker Christelijke Medeleden lieten door den *Roomſchen* Biſchop DAMASUS aan AMBROSIUS een tegengeſteld verzoekſchrift ter hand ſtellen, waar door zij het verlangen der eerstgemelden te leur ſtelden (†). Thans, nu de minderjaarigheid van VALENTINIAAN en de verwarde ſtaat van zijn Rijk meer inſchiklijkheid beloofde, verzamelde SYMMACHUS alle de kunst zijner welſprekendheid in een verzoekſchrift aan den Keizer, om de herſtelling van gemelden Altaar, en andere aan de Heidenen ontnomene rechten en inkomſten. Dit verzoek-

gedoopt. AMBROSIUS twist met SYMMACHUS, over den Altaar der Overwinning.

(*) Vergel. *Deel* V. *Bladz.* 13.

(†) AMBROS. *Ep.* XVII. *T.* II. *Opp. p.* 826.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zoekſchrift ſtaat ook onder de Brieven van AMBROSIUS (*). Naauwlijks had AMBROSIUS vernomen, dat men dit den Keizer had overgeleverd, of hij leverde een ander daar tegen in (†), waar in hij alles aanwendde, om hem tot een weigerend antwoord te bewegen. Hij noemt den Keizer daar in den *Allerchriſtelijkſten*, (*Chriſtianiſſimus*,) en zegt onder anderen: „Bovendien is het eene Godsdienſtzaak; ik neem 'er met de Biſchoppen deel aan. Wordt 'er een ſtrijdig beſluit genomen, dan kunnen wij dit niet geduldig verdragen; of ons daar bij onkundig houden. Gij kunt wel in de Kerk komen, maar gij zult daar geen' Priester, of ten minſten tegenſtand van denzelven vinden." enz. In dit verzoekſchrift had hij te gelijk om een affchrift verzocht van dat van SYMMACHUS, en dit bekomen hebbende, ſtelde hij nog in het jaar 384 eene bijzondere wederlegging van hetzelve op (§). Deze beide opſtellen werden in den geheimen Raad den Keizer voorgelezen; en alhoewel in denzelven ook Heidenſche Raaden waren, kwam VALENTINIANUS evenwel in het gevoelen van AMBROSIUS (**).

Schriften van AMBROSIUS ten dezen tijde.

Het wordt ons uit verſcheidene ſpooren blijkbaar, dat AMBROSIUS in het jaar 383 of in één der beide volgenden, weder Bijbelſche werken onder handen genomen heeft. Men rekent tot dezen tijd zijne *vier Boe-*

(*) *Tom.* II. *Opp. pag.* 828.
(†) *Epiſt.* XVII. *pag.* 824.
(§) *Epiſt.* XVIII. *pag.* 833.
(**) AMBROS. *Epiſt.* LVII. *pag.* 1010

Boeken over de klagten van Job en David (*), welke waarſchijnlijk uit Predikatiën ontſtaan zijn. De zedenleer in dit werk is vrij draaglijk voorgeſteld, maar de Bijbelſche Uitleggingen zijn daartegen dikwijls onzeker en willekeurig.

In den omtrek van dit jaar heeft AMBROSIUS ook waarſchijnlijk zijne *verántwoording van David* (†) opgeſteld, welke hij in Kerkredenen had voorgedragen. Van DAVIDS zware zonde ſprekende, merkt hij aan, dat het nuttig was, dat zelfs Godzalige lieden ſomtijds misſtappen begingen. Men zou hun anders, als het ware, eene Godlijke natuur toeſchrijven; zij *zelven* worden daar door vermaand, om *hunne* uitmuntendheid niet aan zich zelven, maar aan God toe te ſchrijven. Zou ook niet de Heilige DAVID, als een zich oefenend ſtrijder, van God beproefd zijn geworden, hoe hij zijne fouten wist te verbeteren, opdat ons dit tot een voorbeeld zou dienen? Maar volgends AMBROSIUS, ligt ook in deze Geſchiedenis van DAVID zelfs een voorbeeld. Wat hindert ons te gelooven, dat BATHSEBA de vergadering van Heidenen betekent, welke met CHRISTUS door geen rechtmatig huwelijk des geloofs verbonden is? De waare DAVID en eeuwige Koning kwam daaröm heimlijk, om den Vorst der Wereld, als URIAS, (dat is, *mijn licht*, omdat hij zich verandert in een' Engel des lichts,) te misleiden; zoo kwam

(*) *De Interpellatione Job et David Libri* IV. *Tom.* I. *Opp. pag.* 625-672.

(†) *Apologia Prophetæ David l. c. p.* 675-704.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

kwam hij in de Wereld als een overſpeeler, om zijn gegrond recht te handhaaven enz. — Op deze verantwoording van den *Israëlitiſchen* Koning, die, gelijk men ziet, haar goed en haar kwaad heeft, volgt onder de werken van AMBROSIUS nog eene tweede verdediging van DAVID (*), die omtrent gelijkſoortig is, en van welke men met grond vermoedt, dat zij van laater tijd en eene nabootzing van het geſchrift van AMBROSIUS is.

AMBROSIUS verzet zich tegen de Keizerin JUSTINA; over het toewijzen van eene Kerk aan de Ariänen.

AMBROSIUS had zich, door zijn gezantſchap aan MAXIMUS, zoo verdiend gemaakt bij het Hof, ook was de toeſtand van het Rijk te zorgelijk geweest, dan dat de Keizerin JUSTINA, hoe zeer eene voorſtandſter der *Ariänen*, echter iet durfde ondernemen, hetwelk eenige bewegingen zou kunnen verwekken. Doch in het jaar 385, waagde zij eenen ſtap. Behalven hare Hofbedienden en *Gothen*, waren 'er bijna geene *Ariänen* te *Mediolanum*; zij hadden 'er dus geene bijzondere Kerk, maar wel hunnen eigenen Biſchop, AUXENTIUS. JUSTINA begeerde, dat AMBROSIUS aan dezen eene Kerk buiten de ſtad zou inruimen; dit weigerde AMBROSIUS, waar uit in dit en nog ééns in het volgende jaar, eene groote gisting te *Mediolanum* ontſtond (†). Dat

(*) *Apologia altera Prophetæ David l. c. p.* 707-734.

(†) Men zie *Deel* VIII. *Bl.* 56. AMBROSIUS verhaalt het geval wijdlopig aan zijne Zuſter, in eenen Brief, *Epist.* XX. *pag.* 852-859. Vergel. *Epist.* XXI. *ad Valent. Imp. p.* 860. *Sermo contra Auxentium de Baſilicis tradendis p.* 863. *Ep.* XXII. *ad ſororem p.* 874.

Dat de Keizer of Keizerin eene Kerk begeerde voor die gezindte, welke hij, of een deel van de Keizerlijke familie, was toegedaan, was op zich zelf niet onbillijk; dat hij eene Kerk van de *Katholijken* begeerde, kon zeker onbillijk ſchijnen, maar de *Arianen* beweerden, dat toch de Kerken hun te vooren ontnomen waren. Als AMBROSIUS 'er eene gewetenszaak van maakte, om eene Kerk van zijne Gemeente aan de vijänden van het waare Geloof over te geven, en men hem onder het oog bracht, dat alles des Keizers eigendom was, gaf hij, in plaats van deze ſtelling behoorlijk te bepalen, ſtout weg ten antwoord: „ De Keizer heeft geen recht op „ *het* eigendom van God. 'Er ſtaat geſchreven: „ geeft den Keizer, wat des Keizers, en Gode, „ wat Gods is. *Den Keizer hooren de Paleizen* „ *toe, maar den Priesters de Kerken;*" en als men hem de woorden des Keizers overbracht: „ Ik „ moet ook eene Kerk hebben," zeide hij: „ Gij „ moogt die niet hebben. Wat hebt gij met eene „ overſpeelſter te doen? Want die Gemeente is „ eene overſpeelſter, die niet met CHRISTUS door „ een rechtmatig huwelijk verbonden is." Deze heerſchende en onſtuimige denkwijze van AMBROSIUS gaf, in den grond, aanleiding tot den oploop des volks, hetwelk gereed was, de *Katholijke* Kerken, met geweld, te beſchermen. AMBROSIUS verklaarde zich wel gewillig, om voor de overmagt te wijken, en alles, zelfs zijn leven, voor de Kerk over te geven; het is waar, dat hij God bad, dat het, om dezen twist, niet tot bloedvergieten mogt komen;

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

het is waar, dat hij tranen ſtortte, toen het graauw eenen *Ariaanſchen* Ouderling gevangen had genomen, en dat hij denzelven terſtond weder in vrijheid deed ſtellen. Maar toen het Hof van hem begeerde, dat hij het volk in toom zou houden, gaf hij ten antwoord, „ dat het hem toekwam, het volk „ niet op te zetten, maar dat het in Gods hand „ ſtond, om hetzelve te ſtillen (*).” Evenwel was zijn voorbeeld, en zijn driſtig ſpreken, reden genoeg, om een vuur te ontſteken, hetwelk aan duizenden het leven had kunnen kosten, indien het Hof niet toegegeven had. In plaats van het volk tot gehoorzaamheid te vermaanen, was hij ſtout genoeg, om ſchimpende hekelingen tegen de Keizerin op den predikſtoel te gebruiken, ook ſprak hij van verzoekingen des Duivels, waar aan de Gemeente was blootgeſteld, gelijk weleer JOB. Hij weigerde ook in des Keizers geheimen Raad een geſprek te houden met den *Ariaanſchen* Biſchop AUXENTIUS, hetwelk hem door den Vorst geboden was. Integendeel hield hij tegen denzelven eene ſcherpe Predikatie, waar in hij het volk inprentte, *dat de Keizer in de Kerk, maar niet boven de Kerk is.* enz. Eindelijk nam deze zaak eene voor AMBROSIUS en zijne partij gunſtige wending, door het ontdekken van de ligchaamen van twee Martelaaren, GERVASIUS en PROTASIUS, in eene Kerk, in het jaar 386, hetwelk naa eene *vuurige voorbereiding* en verwachting gebeurde, gelijk hij zelf het verhaalt

(*) *l. c. pag.* 855.

haalt (*). Hier over behoeft men zich niet zeer te verwonderen, dan misſchien over de ſchranderheid van den Bisſchop, die van dit geval gebruik wist te maken, indien anders iemand verwondering verdient, die in ſtaat is, met zulke wapenen te ſtrijden. Zeer natuurlijk toch kon men vermoeden, dat in eene Kerk, in welke reeds beenderen der Martelaaren FELIX en NABOR lagen, nog meer Christenen uit de tijden der Martelaren begraven lagen; het volk riep om zulke overblijfzelen, ten einde daar door de inwijding der Kerk des te eerwaardiger te maken. AMBROSIUS gaf 'er zijne toeſtemming aan; *hij liet graven*, en toen men deze beide *ligchamen* vond, zeiden terſtond, volgends zijn verhaal (†), eenige oude lieden, dat zij zich wel herinnerden, de namen dezer twee Martelaren gehoord, en de opſchriften van derzelver graven gelezen te hebben. Het volk vatte nu vuur, de Bisſchop zelf werd ijverig, daar hij, in zijne worſteling met het Hof, zoodanige onderſteuning ontmoette. Spoedig riep één uit de menigte, dat de nieuwöntdekte Martelaren hem het gezicht weder gegeven hadden, anderen ſpraken van andere genezingen; AMBROSIUS nam alles voor zeker aan, te meer, omdat het hem diende. Men behoeft dus, bij dit geval, niet aan een opzetlijk bedrog te denken. Het Hof zag zich intusſchen genoodzaakt, in te binden, daar eene hoogere magt tusſchen beiden ſcheen te ko-

(*) *Ep.* XXII. *p.* 874. Verg. *Deel* VI. *Bl.* 194.
(†) *Pag.* 877.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

komen; en vergenoegde zich daaröm, met de zaak den ſpot te drijven, en dit nieuw verſchijnſel voor bedriegerij te verklaaren. Voor het overige beſchouwt men doorgaans dezen geheelen twist, als eene *vervolging* der *Katholijken*, door de *Ariaanen*; hoewel 'er, behalven eenige bedreigingen, en het afzenden van Soldaaten, die niets uitvoerden, volſtrekt geen geweld tegen hen gepleegd is; veel meer beklaagde zich het Hof over de *dwingelandij*, welke AMBROSIUS oefende, die den Keizer ook, in de daad, verächtlijk en gehaat maakte, in het oog zijner onderdaanen. Als men PAULINUS, zonder eenig bedenken, gelooven kon, zoo zou de Keizerin den Biſchop, door eenen Moordenaar, naar het leven geſtaan hebben; maar deszelfs hand zou verſtijfd zijn geworden, toen hij ze, tot volvoering der daad, uitſtrekte (*). Maar deze Schrijver, die bijna ſtap voor ſtap wonderen ziet, is de eenigſte getuigen van eene onderneming, die bij zoodanige verbittering der gemoederen ligtelijk verdicht kon worden. Wie 'er niet aan twijfelt, kan bij denzelfden PAULINUS ook nalezen, de Geſchiedenis van eenen Waarzegger, die van AMBROSIUS Beſcherm-Engel gepijnigd werd, en van een jong bezeten mensch, wien de Duivel, uit vrees voor dezen Biſchop, voor een' tijd lang, verliet.

Zijne werken over Lukas en over den

Middelerwijl arbeidde AMBROSIUS aan één van zijne merkwaardigſte uitlegkundige ſchriften des Bijbels, hetwelk hij uit gehoudene *Predikatiën* ſamenſtel-

(*) *Vit. Ambroſ. pag.* VI.

ſtelde; te weten, *de Uitlegging der Euangelie-Geſchiedenis van* LUKAS, die in het jaar 386, of kort daar na, tot ſtand kwam (*). In dit werk heldert hij wel eerst den woordenlijken zin op, maar meestendeels zeer oppervlakkig, vervolgends ſtrooit hij 'er vele ſtichtelijke en zedenlijke aanmerkingen over uit, doch die niet zelden ver gezocht zijn; ook heeft hij in dit werk het één en ander uit ORIGENES ontleend, wien hij, over het geheel, in *geheimzinnige*, (*Myſtiſche*,) en Geestlijke betekenisſen vlijtig navolgt. Niet zelden vergelijkt hij de verhaalen van LUKAS met die der overige Euangelisten, om ze met malkanderen te verëenigen, alleen wanneer hij deze overëenſtemming niet kan vinden in den *Hiſtoriſchen zin*, zoo vergenoegt hij zich, dezelve in den *Geestlijken zin* te doen opmerken.

CXIX Pſalm.

Anders gedraagt hij zich in zijne *Uitlegging van den* CXIX *Pſalm*, (den CXVIII naar de *Griekſche* Vertaaling) (†), welke weder insgelijks uit *Predikatiën* ontſtaan, en omtrent het jaar 387 vervaardigd ſchijnt te zijn; alhoewel hij hier weder eenen *driedubbelen zin* des Bijbels onderſtelt, den *geſchiedkundigen*, *geheimzinnigen*, en *zedenlijken*, bepaalt hij zich echter voornaamlijk tot het *zedenkundige*. Evenwel blijft hij daar niet zoo bepaaldelijk bij, of hij haalt veel aan, hetwelk te ver gezocht is, dus is hij breedvoerig, over de ſchikking van dezen *Pſalm*, naar de orde van het *Hebreeuwſche* Alphabet, zoodat

(*) *Expoſitio Euangelii ſecundum Lucam T.* I. *Opp. p.* 1261-1544. (†) *T.* I. *Opp. p.* 971-1258.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dat telkens acht verzen van denzelven met dezelfde Hebreuwſche Letter beginnen, waar in hij verſcheidene verborgenheden zoekt. Bij deze gelegenheid vinden wij dit gezegde van hem, waar mede zijne *Benedictyner* Uitgevers verlegen zijn. „ Alhoewel „ in den Doop terſtond eene volkomene reiniging „ is, *brengt echter de gedoopte*, dewijl hij eerst de „ geſteldheid van zijne *afwasſching* en van het *of-* „ *fer* kennen moet, dit laatſte niet eer, voordat hij „ den *achtſten dag* bereikt." Zij verſtonden die woorden, het *offer brengen*, van het gebruiken des Heiligen Avondmaals, doch men weet, dat de nieuwgedoopte Christen terſtond na den Doop gewoon was, het Heilig Avondmaal te ontvangen. De plaats is ondertusſchen gemaklijk te verſtaan, als men denkt aan de vrijwillige gaven, welke, bij de gelegenheid van het vieren des Avondmaals, door de *Christenen* gebracht werden, en die *offeranden*, (*oblationes*,) genoemd worden. De nieuwaangenomen Christen, die de eerſte acht dagen in het wit gekleed ging, en in dezen tijd nog naauwkeuriger omtrent den *Doop*, *Zalving*, en *Avondmaal*, onderwezen werd, zoo als men uit de *Katechezen* van CYRILLUS van *Jeruſalem* weet (*), kwam eerst, na het verloop van deze acht dagen, tot het volkomen genot van alle rechten der gelovigen. Hier toe behoorde ook het aanbrengen van die gaven, die ook dan nog een *offer* heeten, wanneer zij door het gebed, ten gebruik des Avondmaals, aan God opge-

(*) Zie *Deel* VIII. *Bladz.* 191.

gedragen werden. Voorts wijdt AMBROSIUS ook bijzonder dikwijls uit, in geheimzinnige uitleggingen, en behandelt bij gelegenheden bijkans het geheele Hooglied. Zoo heeft hij over het 17de vers, naar zijne vertaaling: *Vergeld uwen knecht, opdat ik leve, en uw woord bewaare*, veel over de belooning, welke de Godvruchtigen van God bidden mogen; over hunne prijswaardige en zalige dienstbaarheid; over *Hoogl.* I. 9-14; over het tegenwoordig leven onder dooden; over de noodzaaklijke reiniging door den Doop; en andere dingen meer, die zich verwonderen moesten, hoe zij hier bijëen komen. Maar bij gelegenheid van den Kerkelijken Doop valt hem in, *dat 'er nog een andere Doop is in den Voorhof van het Paradijs*, welke 'er te vooren niet geweest is; want nadat de zondaar uit hetzelve verdreven is, heeft God voor hetzelve een vuurig zwaard geplaatst. „ Wanneer JOANNES," zoo gaat AMBROSIUS voort (*), „ verzekert, (*Matth.* III. 11, 12.) dat CHRISTUS *met den Heiligen Geest en met vuur doopen zal; dat hij zijnen dorschvloer zal doorzuiveren* enz., dan getuigt de Heere zelf, dat dit niet de Doop der Kerk is. Veel meer zal het *een Doop zijn na het einde der Wereld*, wanneer de Engelen gezonden zullen worden, om de vroomen en boozen van elkanderen af te ſcheiden; wanneer *de ongerechtigheid door den vuur-oven verbrand* zal worden, opdat de Rechtvaardigen in het Koningrijk van God blinken, als de zon. *Al was iemand*

(*) *Serm.* II. *in Pſ.* CXIX. *pag.* 997.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

mand zoo heilig, als PETRUS *of* JOANNES; *toch zal hij met het vuur gedoopt worden.* Dus zal de groote Dooper komen, (want zoo noem ik hem, met den Engel GABRIËL,) hij zal velen zien ſtaan voor den Voorhof van het *Paradijs;* hij zal het ligt te wenden zwaard bewegen, en tot de genen, die aan de rechtehand ſtaan, en geene zwaare zonden hebben, zeggen: Gaat in, gij die vertrouwt, die het vuur niet vreest! Want ik heb u te vooren gezegd: (*Jeſ.* LXVI. 15. *Ezech.* XXII. 21.) *Ik kom als het vuur; ik zal op u in het vuur van mijnen toorn blaazen.*" Deze gedachte, dat allen, die in het *Paradijs* terug willen keeren, de Apoſtelen zelven niet uitgezonderd, door het vuur beproefd moeten worden, herhaalt hij nog eens (*), en grondt ze andermaal op het vlammend zwaard vóór het *Paradijs.* Dit gevoelen heeft hij met HILARIUS en GREGORIUS van *Nyſſa* gemeen; of liever zij hadden het allen uit eene gemeene bron, uit de ſchriften van ORIGENES. Dit gevoelen heeft dus niets gemeen met de laatere leere van het *Vagevuur.* Op gelijke wijze is het gelegen met eene en andere plaats, welke men op laater denkbeelden nopens het Avondmaal toepast. In het 62ſte vers zegt de Dichter, volgends de oude Latijnſche Vertaaling: *dat hij midden in den nacht opſtaat, om den Heere belijdenis te doen van de rechten zijner gerechtigheid.* Hier uit trekt zijn uitlegger deze leere, hoe nodig het zij, des nachts te bidden; maar ook, dat de nacht

(*) *Serm.* XX. *pag.* 1225.

nacht een tijd is van Godlijke ſtraffen, zoo als voor dezen in *Egypte*. „ Om nu, zegt hij (*), de la- „ gen des verzoekers voor te komen, houd vooräf „ *de hemelſche maaltijd!* Het vasten is aangezegd; „ verzuim ze evenwel niet! Zelfs uwe gereed zijn- „ de maaltijd mag het u niet afpersſen, om ledig te „ blijven van het *Hemelſche Sacrament!* — Neem „ het ter uwer verſterking! *eet het ligchaam des* „ *Heeren* JESUS, in wien vergeving der zonde, „ recht op de verzoening met God, en op eeuwige „ beſcherming is! Ontvang vooräf den Heere JE- „ SUS, in de herberg van uw gemoed! Waar zijn „ ligchaam *is*, daar is ook CHRISTUS!" Omtrent even *zoo* verklaart hij zich daar over bij het 116de vers (†). Hier noemt hij het Avondmaal, *de ſpijze van* CHRISTUS; *de ſpijze des ligchaams des Heeren*; *de maaltijd des Sacraments*; den beker, waar door de begeerten der geloovigen dronken worden enz. Soortgelijke uitdrukkingen kunnen toch, op verſchillende wijze, verklaard worden.

AMBROSIUS andermaal afgezant bij MAXIMUS.

Het jaar 387, in hetwelk AMBROSIUS dit werk ſchijnt voltooid te hebben, bracht voor hem andermaal een toneel voort in Staatsbelangen. Men vreesde meer en meer aan het Hof van VALENTINIANUS, dat MAXIMUS in *Italië* inbreken, en de zwakke regeering aldaar omkeeren zou. Dus werd onze Biſchop andermaal van het Hof verzocht, om als gezant naa *Galliën* te reizen, en eenen vrede te bemiddelen; ook zou hij, tot verzekering van denzelven,

(*) *Serm.* VIII. *p.* 1073. (†) *Serm.* XV. *p.* 1166.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ven, om het lijk van den voorigen Keizer GRATIANUS voor deszelfs Broeder verzoeken (*). Te *Treviri* aangekomen, verzocht hij een bijzonder gehoor bij MAXIMUS; maar kreeg ten antwoord, dat deze hem alleen in de geheime Raadsvergadering ſpreken kon. AMBROSIUS verklaarde, dat Priesters niet gewoon waren, dit te doen, evenwel zou hij, met vermaak, dezen vernederenden ſtap, in de broederlijke belangen van zijnen Keizer, ondernemen. Bij zijne komst in den geheimen Raad ſtond MAXIMUS op, om hem te kusſchen; maar hij bleef, alhoewel van den Vorst geroepen, op eenen afſtand ſtaan, en zeide veelëer: „Hoe kunt gij iemand kusſchen, „ dien gij niet kent? Want zoo gij mij kendet, „ zoudt gij mij niet hier zien." MAXIMUS bracht hem onder het oog, dat hij driftig was. Niet van toorn, hernam de Biſſchop, maar, omdat ik beſchaamd ben, dat ik op eene verkeerde plaats ſta. Maar gij hebt u immers de eerſte keer hier ook laten vinden! wierp hem de Vorst tegen; en AMBROSIUS beweerde, dat dit niet zijn, maar des Vorsten ſchuld geweest was. Ook had hij toen in naam van eenen minderen om vrede verzocht, thans begeerde hij den vrede voor eenen Keizer, die, door Gods bijſtand, hem volkomen gelijk was geworden. Het geſprek veränderde in wederzijdſche verwijtingen, en AMBROSIUS zeide MAXIMUS in het aangezicht, dat hij een Rijksverweldiger, (*uſurpator*,) was. Dus werd het gehoor afgebroken. Toen MAXI-

(*) AMBROS. *de obitu Valent. Conſolatio T.* II. *Opp. p.* 1182.

MAXIMUS vervolgends zag, dat AMBROSIUS zich van de Kerkelijke Gemeenſchap met de Biſchoppen van zijn Hof, voornaamlijk van die, die bij hem op het ter dood brengen van eenige Christenen, om hunne wangevoelens hadden aangedrongen, onthield, verbitterde dit hem zoo zeer, dat hij hem liet bevelen, om terſtond te vertrekken. Dit bericht van zijn tweede Gezantſchap heeft AMBROSIUS zelf aan VALENTINIANUS overgezonden (*). PAULINUS voegt 'er nog bij (†), dat hij de Kerkelijke Gemeenſchap met MAXIMUS zelven afgebroken, en hem vermaand hebbe, om, wegens het onſchuldig vergoten bloed van zijnen Heer, boete te doen, indien hij anders genade bij God hoopte te vinden. Eene omſtandigheid, welke min geloofwaardig is, omdat de Biſchop zelf, in zijnen uitvoerigen Brief, 'er niet van gewaagt. Met meer zekerheid is elders (§), uit een laater Schrijven van AMBROSIUS, aangewezen, dat hij, bij deze gelegenheid, een' roemwaardigen afkeer betoond hebbe, tegen die Biſchoppen, die het bij MAXIMUS zoo ver gebracht hadden, dat de *Priscillianisten* aan het leven geſtraft werden.

Dood van MAXIMUS.

Vergeefs had dus AMBROSIUS dit Gezantſchap ten tweedenmale op zich genomen. Een ander Gezant, die aan MAXIMUS afgezonden werd, vond bij denzelven wel een beter onthaal, zelfs gaf hij hem Krijgsvolk mede, om VALENTINIANUS bij te ſtaan, te-

(*) *Epist.* XXIV. *pag.* 887. *ſqq.*
(†) *Vit. Ambroſii pag.* VI.
(§) Zie VII *Deel*, *Bladz.* 281.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

tegen de invallen der Barbaaren. Maar hij bedroog daar mede zoo den éénen als den anderen, trekkende hij den Gezant, op deszelfs togt over de *Alpen*, naa *Italië*, nog in het jaar 387, zoo heimlijk als ſnel, na; hij drong door tot *Aquileja*, en zou den jongen Keizer overvallen en gevangen genomen hebben, indien deze zich, met zijne Moeder, niet te ſcheep naa *Theſſalonica* geborgen had. Doch thans greep THEODOSIUS, die het Oosterſche Rijksgedeelte beheerschte, de wapenen op tegen MAXIMUS, kreeg hem, in het jaar 388, te *Aquileja* in zijne magt, en liet hem ter dood brengen (*). AMBROSIUS verloste toen, door zijn voorſpraak bij den Overwinnaar, niet weinigen, die met ballingſchap, gevangenis, en zelfs aan het leven geſtraft moesten worden (†).

Schriften van AMBROSIUS.

Doch omtrent dezen tijd, ten minſten zedert het jaar 387, gelijk uit zekere ſpooren blijkt, ſchreef hij weder eenige Verhandelingen, meestendeels over Bijbelſche Geſchiedenisſen, waar toe weder gedaane Predikatiën aanleiding gaven. Zijne *twee Boeken van* ABRAHAM waren van dezen, naar het ſchijnt, de eerſten (§). Het eerſte derzelven is *zedenkundig*, en ſtelt ABRAHAM voor, als een voorbeeld van deugden. Eéne plaats in dit Boek is zeer merkwaardig, waar hij ABRAHAM ontſchuldigt, dat hij, op raad zijner huisvrouw, kinderen bij zijne dienstmaagd ver-

(*) ZOSIM. *H. L.* IV. *C.* 42-46. *p.* 360.

(†) AMBROS. *Epist.* XL. *pag.* 953.

(§) *Opp. Tom.* I. *pag.* 281-352.

verwekt heeft. „ Laat ons vooreerst dit in aan-
„ merking nemen, zegt AMBROSIUS (*), dat ABRA-
„ HAM vóór de Wet van MOSES en vóór het *Eu-*
„ *angelie* geleefd heeft. *De echtbreuk ſcheen nog*
„ *niet verboden te zijn.* De ſtraf der misdaad
„ neemt een begin van den tijd der Wet, door
„ welke hetzelve verboden is geworden. *Hij heeft*
„ *dus niet tegen de Wet gezondigd; maar is de*
„ *Wet voorgekomen.* Alhoewel *God in het Paradijs*
„ het huwlijk geprezen heeft; echter *had hij de*
„ *echtbreuk niet veröordeeld.* Want hij wil den
„ dood des zondaars niet; daaröm belooft hij be-
„ loningen; ſtraffen vordert hij niet. Liever wil hij
„ door zwakheid vermaanen, dan door hardheid
„ verſchrikken. Ook gij hebt gezondigd, toen gij
„ nog een Heiden waart; dit ontſchuldigt u; daar
„ op zijt gij in de Kerk gekomen, en hebt de Wet
„ gehoord: Gij zult niet echtbreken. Nu kunt gij
„ uwe zonde niet meer ontſchuldigen." Om het aanſtootlijke van deze plaats weg te nemen, heeft men zoeken te betoogen, dat AMBROSIUS, in dit zelfde Boek, de ongeöorloofdheid van den echtbreuk, zelfs naar de wet der natuur, erkend hebbe; maar hij zelf, vervolgends aantonende, dat hier een voorbeeld in verborgen is geweest, vervolgt. „ *Wat gij dus voor eene zonde houdt, dat vindt gij als eene verborgenheid*, door welke toekomende dingen van laater tijd geöpenbaard worden. — Laat ons erkennen, dat *deze dingen*, welke in een beeld gebeurd

(*) *Pag.* 290.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

beurd zijn, *voor hen geene zonde waren*; maar voor ons integendeel zullen zij het zijn, indien wij ons niet ſchikken willen, naar het gene tot onze verbetering geſchreven is (*)." In het *tweede Boek* gaat de Schrijver tot den *hoogeren* of *allegoriſchen* zin der vroegere Geſchiedenisſen van ABRAHAM over. Tot een vervolg van dit werk diende een ander *van* ISAAK, *en van de ziel* (†). ISAAK heeft eigenlijk niet meer dan den naam tot het opſchrift van dit werk opgeleverd; zijne Geſchiedenis wordt 'er niet het geringſte in opgehelderd. Maar, dewijl hij een voorbeeld van CHRISTUS zal zijn, en zijne REBECCA de ziel van eenen Christen zal betekenen, die met den Heiland ondertrouwd wordt, zoo beſchrijft AMBROSIUS dit Geestlijk huwlijk, naar aanleiding van het geheele *Hooglied*. Met dit werk verbindt hij zelf zijn Boek *van de voordeelen des doods* zeer naauw, (*Liber de bono mortis*) (§), waar in hij drie ſoorten van dood optelt: *de dood der zonde*, *de geheimzinnige dood*, wanneer men de zonde afſterft, en *de ſcheiding der ziel van het ligchaam*. Even gelijk dit, zoo is 'er nog een ander werk van AMBROSIUS, uit zijne Predikatiën ontſtaan, (*Liber de fuga ſeculi*,) over het ontvlieden der wereld (**). Vervolgends gaf hij *twee Boeken van* JAKOB *en van het gelukzalig leven* (††), dit leidde hem tot de Geſchie-

(*) Men zie BARBEYRAC *Traité de la Morale des Peres de l'Egliſe pag.* 211. *ſq.* (†) *l. c. p.* 355-384.
(§) *l. c. p.* 389-414. (**) *l. c. p.* 417-440.
(††) *l. c. p.* 443-480.

ſchiedenis van JOSEF, (*de Joſeph Patriarcha*) (*). Eindelijk kwam hier bij zijn geſchrift *over de zegeningen der Aardsvaderen*, (*de Benedictionibus Patriarcharum*) (†), waar mede deze reeks van Verhandelingen voltooid werd, welke CASSIODORUS (§) zijne *zeven Boeken van de Patriarchen* noemt.

AMBROSIUS gedraagt zich trotsch jegens den Keizer THEODOSIUS.

Terwijl de Keizer THEODOSIUS zich, na het overwinnen van MAXIMUS, tot de eerſte maand des jaars 389, te *Mediolanum* bleef onthouden, gebeurde het, dat de *Christenen* in *Meſopotamië* eene *Sijnagoge der Joden*, en een *Bosch* der *Valentinianen* verbrandden; de Keizer gebood, dat de Christenen deswegens geſtraft, en de Biſschop, die hen opgehitst had, genoodzaakt zou worden, de *Sijnagoge*, op zijne kosten, te laten opbouwen. AMBROSIUS, dit vernemende, zocht den Keizer, door eenen driftigen Brief, te bewegen, om deze ſtraf op te heffen, en toen dit niet baatte, drong hij 'er in eene openbare Kerkreden zoo ſtout op aan, dat de Keizer eindelijk verklaarde, dat de beſchuldigde Christenen geene ſtraffe lijden zouden (**). In den gemelden Brief, klaagde AMBROSIUS ook, dat Ouderlingen en Kerkendienaars, die 30 en meer jaaren hunne ambten hadden waargenomen, nog gedwongen werden, in hun burgerlijk gilde terug te keeren, om zekere burgerdienſten waar te nemen. Ondertusſchen hadden de wetten daar

(*) *l. c. p.* 483-510. (†) *l. c. p.* 513-532.

(§) *De Inſtit. Divin. litt. Cap.* 1.

(**) AMBROS. *Epist.* XL. *p.* 946. XLI. *p.* 956. PAUL. *Vit. Ambr. p.* VI. Vergel. *Deel.* V. *Bladz.* 121.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

daar omtrent zich enkel verzet tegen het misbruik, hetwelk ſommigen van de voorrechten der Geestlijkheid maakten (*). Ook ſchijnen ten dezen tijde de Heidenſche Raadslieden eene nieuwe poging gedaan te hebben, om den Altaar der *Overwinning* op het Raadhuis herſteld te krijgen, waar tegen AMBROSIUS zelf meldt, dat hij zich met denzelfden ijver en gelukkigen uitſlag, als te voren, verzet hebbe (†). Doch nooit handhaafde AMBROSIUS, het gene hij als zijn recht en gebied aanzag, ſterker dan bij de volgende gebeurenis in het jaar 390. BOTHERICUS, Opperbevelhebber des Krijgsvolks, (*magister militum*,) in *Illyricum*, die zijn verblijf te *Theſſalonica* had, had aldaar eenen wagenmenner, wegens het ondernemen van eene groote misdaad, in de gevangenis laten zetten. Als kort daar na een plegtig wagenmennen gehouden werd, begeerde het volk, dat deze perſoon, dien men daar bij nodig had, losgelaten zou worden. De Veldheer, dit weigerende, gaf daar door aanleiding tot een oproer, hetwelk hem zelven het leven kostte; ook werden, volgends THEODORETUS, nog andere Overheidsperſonen met ſteenen gedood (§). THEODOSIUS zou deze wandaad terſtond geſtraft hebben, indien AMBROSIUS hem niet bewogen had, den inwoneren van *Theſſalonica* vergiffenis te ſchenken (**). Hier op ver-

(*) Zie *Deel* V. *Bladz.* 230. (†) *Ep.* LVII. *p.* 1011.

(§) RUF. *H. E. L.* XI. *C.* 18. SOZOM. *L.* VII. *C.* 25. THEODORET. *H. E. Libr.* V. *Cap.* 17.

(**) PAULIN. *l. c. pag.* VII.

vertrouwende, hield deze Bisschop eene vergadering met eenige Bisschoppen te *Mediolanum*. Maar inmiddels was de Keizer door zijne Raaden omgezet geworden; RUFINUS en anderen wisten hem te doen begrijpen, hoe noodzaaklijk het straffen des oproers was. Men zorgde echter, om dit zijn besluit voor AMBROSIUS geheim te houden; over wien de Keizer zich meermaalen beklaagde, dat hem het één en ander terstond bekend werd, wat in den Staatsraad bepaald en vastgesteld was (*). Op zijn bevel dan werd aan *Thessalonica* eene straffe geöefend, die meer eene tot de hoogste wreedheid gedrevene wraak genoemd kon worden. Alle Schrijvers, hoe zeer in sommige omstandigheden verschillende, komen trouwens daar in overeen, dat schuldigen en onschuldigen, ingezetenen en vreemdelingen, aldaar zonder onderscheid in groote menigte nedergesabeld zijn, wier getal, volgens THEODORETUS, wel op 7,000 menschen zal belopen hebben. De Keizer had te laat een bevel herroepen; van hetwelk men nauwlijks gelooven mag, dat het van eenen Vorst in die mate van woede kan gegeven zijn, als het ten uitvoer gebragt werd (†). De ontsteltenis te *Mediolanum* was algemeen, op de tijding van dezen moord, en ieder één was verwachtende, hoe zich AMBROSIUS daar bij gedragen zou. Deze overhaastte zich niet; hij kende 's Keizers drift, maar ook zijne godvruchtige gezindheden, om zijne natuurlijke haastigheid te beteugelen. Dus wilde

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 478.

(*) AMBROS. *Epist.* LI. *pag.* 997.

(†) AMBROS. *l. c. pag.* 998.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de hij hem tijd laten, om den begaanen misſlag te herſtellen. THEODOSIUS ſtond eerlang te *Mediolanum* terug te komen; eenige dagen te vooren vertrok AMBROSIUS, onder voorwendzel van zijnen ziekelijken toeſtand, naa het land. Eindelijk oordeelde hij het dienſtig, den Keizer in eenen Brief de nadruklijkſte voorſtellen te doen (*). Hoe duidlijk nu AMBROSIUS in dezen Brief den Keizer te verſtaan had gegeven, dat hij zich aan de Kerkelijke Boete zou moeten onderwerpen, geloofde deze echter waarſchijnlijk, dat hij door zijnen ſtand daar boven verheven was. Hij kwam dan, om den openbaren Godsdienst bij te woonen (†). Maar AMBROSIUS ging hem buiten het voorportaal der Kerk te gemoet, en ſprak hem, met deze woorden, aan: „ Gij ſchijnt nog niet te weten, ô Keizer! hoe „ ſchandelijk en zwaar de door u begaane moord „ zij! en alhoewel de eerſte drift bedaard is, zoo „ heeft toch de rede deze ſtoute euveldaad nog „ niet erkend. Want misſchien verhindert u de „ Keizerlijke magt, de zonde te erkennen. De magt „ verduiſtert wel de rede. Doch men moet de Na„ tuur beſchouwen; hare ſterflijkheid en bouwval„ ligheid; het oorſpronglijk ſtof, waar uit wij ont„ ſtaan zijn, en waar in wij terug keeren. Gij „ moogt niet, door den glans van het purper be„ drogen, onwetend blijven, welk een zwak lig„ chaam daar onder verborgen is. Gij heerscht „ over

(*) *Epist.* LI. *pag.* 997.

(†) PAUL. *l. c. p.* VII. THEOD. *l. c. Cap.* 18.

wierp hij zich in de Kerk op den grond neder.
IX.D. Bladz. 99.

„ over menſchen, ô Keizer! die van dezelfde na- III
„ tuur met u, ja uwe mededienstknechten zijn. BOEK
„ Want 'er is één Heer en Koning van allen, één VIII
„ Schepper van allen. Met welke oogen wilt gij Hoofdſt.
„ dan den Tempel des gemeenſchappelijken Heer na C. G.
„ aanzien? Met welke voeten wilt gij die heilige Jaar 363.
„ vloer betreden? Hoe wilt gij de handen uitſte- tot 476.
„ ken, die nog druipen van het bloed der onrecht-
„ vaardig vermoorden? Hoe wilt gij met zulke
„ handen het hoogheilig ligchaam des Heeren aan-
„ nemen? Hoe wilt gij het eerwaardig bloed aan
„ den mond brengen, gij die door eene woedende
„ uitſpraak zoo veel bloed wederrechtelijk vergoten
„ hebt? Vertrek dan, en beproef het niet, de
„ eerſte zonde met nieuwen te vermeerderen! Neem
„ de banden aan, welke God, de algemeene Be-
„ heerſcher, van omhoog billijkt! Zij hebben eene
„ genezende kracht, en herſtellen de gezondheid
„ weder." THEODOSIUS beriep zich wel op DA-
VID, die ook groote zonden bedreven had, maar AMBROSIUS antwoordde hem terſtond: Zijt gij hem in zijne zonden nagevolgd, volg hem dan ook in zijne bekeering na! Thans onderwierp zich de Keizer aan alles; wat de Biſchop van hem eischte. Even als de gemeenſte Christen beleed hij van de Kerklijke Gemeenſchap zijner onderdaanen uitgeſloten te zijn, en ſchuldig, om die door Kerklijke Boete weder te winnen. Met alle de eertekenen der hoogſte waardigheid bekleed, wierp hij zich in de Kerk op den grond neder, beleed zijne zonden met traanen, en bad om derzelver vergeving. Vervol-

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

gends oefende hij, onder voorbidding der Gemeente, de Kerkeboete, die hem van AMBROSIUS voor zekeren tijd opgelegd was, op die wijze uit, dat hij geheel van de Keizerlijke pracht ontbloot, even treurig en godvruchtig als eenzaam in zijn paleis leefde (*). Acht maanden waren dus verlopen, toen het Kersfeest in het jaar 390 op handen was; maar de bepaalde tijd van boete was nog niet verſtreken. In dezen ſtand ontmoette hem RUFINUS, die zijn bijzonder vertrouwen genoot, en hem naar de reden zijner treurigheid vraagde. De Keizer gaf hem ten antwoord, dat niemand, dan hij zelf, zijn ongeluk genoeg voelen kon; want de Kerk ſtond zelfs voor lijfeigenen en bedelaars open; maar voor hem was de *ingang* in de Kerk, en zelfs *in den Hemel, geſloten*, dewijl *het gene op Aarde gebonden was, ook in den Hemel gebonden is.* RUFINUS bood aan, om den Biſchop tot toegevendheid jegens den Keizer te bewegen; maar de Keizer twijfelde aan den goeden uitſlag. Ik ken, zegt hij, de rechtvaardigheid van zijn vonnis; nooit zal hij, uit eerbied voor de Keizerlijke magt, *de Godlijke wet* overtreden. Als RUFINUS desniettemin, met zijne bewilliging, eene proeve nam, bij AMBROSIUS, verweet deze hem eene hondſche onbeſchaamdheid, om dat hij, alhoewel hij dien ijslijken moord had aangeraaden, evenwel zonder zich te ſchamen, daar van

(*) AMBROS. *Orat. de obitu Theodoſ. Tom.* II. *Opp. pag.* 1205-1207. PAUL. RUFIN. SOZOM. *et* THEOD. *ll. cc.* AUGUST. *de Civ. Dei L.* V. *C.* 26.

van ſpreken kon. RUFINUS ging voort, hem te bidden, 'er bijvoegende, dat de Keizer dra zelf komen zou. Thans werd AMBROSIUS driftig; en verklaarde aan den Staatsdienaar, dat hij den Keizer niet in de Kerk zou laaten, maar als deze dwangmiddelen en geweld wilde gebruiken, wilde hij geern de dood ondergaan. RUFINUS liet dit den Keizer melden, maar deze, die reeds op weg was naa de Kerk, veränderde zijn voornemen niet (*). — Hij vond den Biſchop in den kring der tegen de Kerk aanſtaande gebouwen, alwaar hij, met de Ouderlingen, bezoek ontving, en de Keizer verzocht hem, om *opheffing* van den Kerklijken Ban. AMBROSIUS gaf hem ten antwoord, dit was de komst van eenen Dwingeland, die tegen God raasde, en deszelfs wetten met voeten trad. Ik verzet mij niet tegen de beſtaande wetten, zeide THEODOSIUS; ik bid u ſlechts, dat gij de menſchenliefde van onzen gemeenſchappelijken Heer in aanmerking neemt, en mij de deur niet ſluiten wilt, welke de Heer voor allen, die berouw laten blijken, opent. Op de vraag van AMBROSIUS, door welke kenmerken van berouw hij dan zijne zwaare misdaad vergoed had? liet de Keizer het aan hem over, om dit te bepaalen. Hier op deed de Biſchop een voorſtel, dat de Keizer beletten zou, dat voor het vervolg bevelen, die in eenen aanval van drift gegeven werden, geen nadeel konden doen; en wel door eene wet, dat alle doodvonniſſen of verbeurdverklaring van goe-

(*) THEODORET. *l. c.*

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

goederen, den Keizer eerst dertig dagen daar na zouden voorgelegd worden, om ze te bevestigen of te verbeteren, eer zij openbaar gemaakt, of volgends anderen, ten uitvoer gebraeht werden. De Keizer dit goedkeurende, werd 'er kort daar na ſoortgelijke wet uitgevaardigd. — Op deze toeſtemming volgde terſtond de vrijſpreking van den Keizer. Thans mogt hij in de Kerk gaan, in welke hij zich op den grond nederwierp, en de woorden uit den CXIXden *Pſalm* ſprak: *Mijne ziele kleeft aan het ſtof; maak mij levende naar uw woord!* zich verder de haairen uit het hoofd ſcheurende, voor het voorhoofd ſlaande, en vele traanen ſtortende. Als nu de tijd kwam, dat de Gelovigen hunne gaven op den Altaar legden, ſtond hij al wenende op, om ook de zijne daar te brengen. Maar toen hij binnen het traliënhek, hetwelk den Altaar en het zoogenoemde Heilige beſloot, ſtaan bleef, om te wachten, tot het Heilig Avondmaal daar uitgedeeld zou worden, liet AMBROSIUS hem door den *Aardsdiakon* aanzeggen, dat deze plaats alleen voor de Priesters openſtond; dat hij zich derhalven onder de overige Christenen moest begeven; want dat het purper hem wel tot Keizer, maar niet tot Priester, maakte. Ook deze vermaning nam de Keizer dankbaar en gehoorzaam aan; alleen ontſchuldigde hij zich daar mede, dat hij te *Konſtantinopolen* gewoon geweest was, om zich in dit gedeelte der Kerk te plaatzen. Naderhand nam hij dit voorſchrift ook in de gemelde Hoofdſtad waar, gevende aan den Biſchop NECTARIUS aldaar, die de reden hier van wer

weten wilde, zuchtend ten antwoord, dat hij thans eerst geleerd had, *welk onderſcheid 'er zij tuſſchen den Keizer en den Priester*; eindelijk had hij den Leeräar der waarheid gevonden; hij kende niemand dan AMBROSIUS, die den Biſſchoppelijken naam waardig was (*). Ook beklaagde hij zijnen misſtap, alle de overige dagen van zijn leven (†). – In het breedvoerig verhaal van THEODORETUS, aangaande dit geheele geval, komen nu wel eenige omſtandigheden voor, die niet nauwkeurig ſchijnen, maar over het geheel is de zaak, naar waarheid, verhaald. THEODORETUS voegt 'er ook zijn oordeel bij (§), en verklaart *den* Keizer en den Biſſchop beiden even bewonderingswaardig; den Biſſchop wegens zijne vrijmoedigheid en warmen ijver, en den Keizer, wegens zijne gehoorzaamheid en zuiver geloof. Dit oordeel is, in het vervolg, bijna eenpaarig overgenomen, zelfs door Proteſtanten. In de daad, men kan niet ontkennen, dat eene ſoortgelijke wreedheid, als die te *Theſſalonica* gepleegd, vooräl in eenen Christen-Keizer, verfoeilijk was, en THEODOSIUS zijnen titel van *den Grooten* onwaardig maakte; en dat dezlve waarlijk verdiende, dat de Keizer openlijk zijn berouw, met de levendigſte blijken, te kennen had gegeven, hetwelk hij aan zich zelven, aan zijne onderdanen, aan de wetten, den Godsdienst, en de deugd zelve, verſchuldigd was. Ook zou ieder het

(*) THEOD. *l. c.*

(†) AMBROS. *Orat. de obitu Theod. pag.* 1207.

(§) *Hist. Eccles. Libr.* V. *Cap.* 18.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

het in AMBROSIUS loflijk hebben gevonden, indien hij, als een Leeräar van het Christendom, den Keizer, in het geheim, zijn vergrijp nadruklijk onder het oog gebracht, en hem tot berouw en leedwezen vermaand en opgewekt had. Maar zoo openlijk de waardigheid van den Vorst op het ſpel te zetten, door hem, zoo heerschzuchtig, eene willekeurige boete op te leggen, en de magt en het aanzien der Geestlijkheid bovenmatig te verheffen, was eene daad van zorglijk inzien, niet gevorderd, door de voorſchriften van den Godsdienst, en een voorbeeld, het welk, gelijk in het vervolg daadlijk gebeurd is, naderhand verder misbruikt kon worden, om wettige Vorsten en Overheden, die het ongeluk mogten hebben, aan de Geestlijkheid, of aan dezen of genen aanzienlijken Biſſchop te mishaagen, met den Kerklijken Ban te ſlaan, en daar door zelfs van land en luiden te ontzetten. Al erkennen wij dan, dat AMBROSIUS, met de beste inzichten, in dezen hebbe gehandeld, hij matigde zich nogthans meer aan, dan eenen Leeräar van het Christendom, met recht, geächt kan worden toe te komen.

Kerkvergadering te Mediolanum.

Door de tijding van den gemelden moord te *Theſſalonica*, werd de Kerkvergadering, die thans in het jaar 390, te *Mediolanum*, door AMBROSIUS met eenige *Galliſche* en *Italiäanſche* Biſſchoppen gehouden werd, voor eenen tijd afgebroken. De *Ithaciänen*, of de Biſſchoppen, die zich met ITHACIUS, eenen *Spaanſchen* Biſſchop, verbonden hadden, en die in het ter dood brengen van de voornaamſte *Priſcilliänisten* de hand hadden gehad, hadden aan-

lei-

leiding tot dezelve gegeven; en AMBROSIUS keurde dezen geest van vervolging ten ſterkſten af, waar mede een beſluit eener Kerkvergadering, te *Turin*, om dezen tijd gehouden, inſtemde (*). Waarſchijnlijk was het ook op deze vergadering, dat AMBROSIUS met zijne ambtgenoten den gewaanden Ketter, of liever ongelukkigen getuigen der waarheid, JOVINIANUS, die te *Mediolanum* gekomen was, op het ontvangen van een' Brief van den Roomſchen Biſchop SIRICIUS, die hem reeds als eenen Dwaalleeräar veröordeeld had, insgelijks als zoodanig veröordeelde (†). Het blijkt dus, dat, ſchoon hij harde dwangmiddelen en lijf- en levensſtraffen *tegen de* Ketters afkeurde (§), hij nogthans *haatlijke* verkettering, ook afzetten en bannen voor ſchikkingen hield, die, tot handhaving der Kerkelijke orde en eenheid in Geloofszaken onöntbeerlijk waren.

Op deze gebeurenisſen ſchijnt het uitgeven van één der vermaardſte en merkwaardigſte Boeken van AMBROSIUS, ten minſten niet veel laater, gevolgd te zijn, zijn werk *over de Plichten van Chriſtelijke Leeräaren*, zoo als de *Benedictynen*, met recht, den titel herſteld hebben, die te vooren meer algemeen was *over de plichten* (**). Kort te vooren had CHRYSOSTOMUS een werk uitgegeven over het *Prieſter-*

Zijn Boek over de Plichten.

(*) *Concil. Taurin. Can.* 6. *pag.* 959. in HARDUIN. *Act. Concil. Tom.* I. Verg. *Deel* VII. *Bladz.* 285.

(†) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 209.

(§) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 246.

(**) *De Officiis Miniſtrorum Libri tres T.* II. *p.* 1-142.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

terdom (*). AMBROSIUS, die den geest van CHRYSOSTOMUS niet had, bewandelde den weg van navolging, want behalven het opſchrift, heeft hij ook zijne wijze van voordragt van CICERO *over de Plichten* ontleend, en verſcheidene plaatzen uit dat werk woordelijk overgeſchreven, hoewel hij de zedenleere van het Christendom ver boven de Wijsgeerige der *Grieken* en *Romeinen* verheft. Hoe het zij, in dit werk is onſtrijdig een aantal ſchoone plaatzen, die niet alleen van 's mans ijver voor de Godzaligheid getuigen, maar ook meestäl in eenen zuiveren en aangenamen ſtijl zijn opgeſteld, doch is hetzelve ook niet zonder groote gebreken, gelijk door anderen is aangetoond (†).

AMBROSIUS verrichtingen op de Kerkvergadering te Kapua en tegen BONOSUS.

Ondertusſchen vinden wij AMBROSIUS, ten tijde van het ſchrijven van dit werk, weder ijverig bezig in Kerkelijke handelingen. Op de Kerkvergadering, die in het jaar 391 te *Kapua* gehouden werd, wegens de nog voortduurende *Meletiaanſche* Scheuring te *Antiöchië*, en wegens BONOSUS, die beſchuldigd werd van verſcheidene Ketterijën, had AMBROSIUS zo al niet het Voorzitterſchap, hetwelk heel waarſchijnlijk is, ten minſte eenen grooten invloed. Trouwens, in den Brief, door hem, in naam dezer *Sijnode*, geſchreven aan THEOFILUS, Biſchop van *Alex-*

(*) Zie *Deel* VII. *Bladz.* 8.

(†) BARBEYRAC *Preface ſur le Droit de la Nature et des Gens par Pufendorf pag.* XXXIII. *ſqq.* en *Traitè de la Morale des Peres de l'Egliſe pag.* 215. *ſqq.*

Alexandrië (*), ſpreekt hij op die wijze van den *Roomſchen* Biſchop, waar uit men kan beſluiten, dat deze op die vergadering niet tegenwoordig is geweest. Hij beklaagt zich, dat de vergadering, door ſchuld van FLAVIANUS, de ſcheuring niet had kunnen wegnemen; ſlaat THEOFILUS, en de overige Biſchoppen van *Egypte*, eene nieuwe proeve voor, tot herſtel van den vrede der Kerke; maar verzoekt hem tevens, aan zijnen *Heiligen Broeder, den Prieſter der Roomſche Kerk*, eenig bericht daar van te geven; alzoo hij toch geene uitſpraak zou willen doen, die hem zou kunnen mishagen.

Wegens BONOSUS was op deze Kerkvergadering een beſluit genomen, dat de zaak van dezen Biſchop te *Sardica* in *Illyricum*, of volgends anderen te *Naiſſus* in *Moeſië*, door de nabuurige Biſchoppen, bijzonder de *Macedoniſche*, onder Voorzitting van ANYSIUS, Biſchop van *Theſſalonica*, onderzocht zou worden. Dit geſchiedde ook, en zij ontzetten hem van zijn ambt (†). Wij hebben reeds elders gezien (§), dat BONOSUS, zoo min als HELVIDIUS en anderen, in zijnen tijd, den geduurigen Maagdelijken Staat van MARIA niet geloofd hebbe, maar ook daaröm, even als die, verketterd is geworden. Buitendien ſchijnen hem nog *Ariaanſche* en *Fotiniaanſche* gevoelens van CHRISTUS, als ook dat

(*) *Epiſt.* LVI. *Tom.* II. *Opp. pag.* 1106.

(†) *Epiſt. de cauſa Bonoſi inter Epiſt. Ambroſ. l. c. p.* 1008. *et in* HARDUIN. *Act. Concil. T.* I. *p.* 859.

(§) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 189.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dat CHRISTUS enkel voor een' aangenomen Zoon van God te houden zij, te last gelegd te wezen; doch de berichten omtrent hem zijn duiſter en verward. Genoeg, in den gemelden Brief, over de zaak van BONOSUS, welke zeer waarſchijnlijk door SIRICIUS, Biſchop van *Rome*, aan ANYSIUS en andere Biſchoppen in *Illyrië* afgezonden is, wordt enkel deze Ketterij van BONOSUS aangehaald, en ellendig genoeg wederlegd, dat MARIA, na de geboorte van JESUS, bij JOSEF kinderen gehad hebbe. Volgends dien zelfden Brief, in welks begin SIRICIUS erkent, dat het vonnis, hetwelk de gemelde Biſchoppen tegen BONOSUS geveld hadden, hem niet veröorloofde, zich in dezen twist te mengen, eene bekentenis, waar uit men de afhanglijkheid des *Roomſchen* Biſchops van de Kerkvergaderingen heeft willen bewijzen, vraagde BONOSUS aan AMBROSIUS om raad, of hij niet het hem ontnomen Bisdom met geweld weder in bezit mogt nemen? maar kreeg tot antwoord, dat hij zich liever beſcheiden en geduldig aan de uitſpraak der Biſchoppen moest onderwerpen. Naderhand verdedigde AMBROSIUS de ſtelling, dat MARIA altijd Maagd gebleven is, in een bijzonder geſchrift (*), gelijk wij reeds elders (†) gezien hebben.

Keizer VALENTINIANUS

Onder deze bezigheden werd AMBROSIUS ongemeen getroffen door de tijding van den ongelukkigen dood

(*) *Liber de Inſtitutione Virginis* of *Sermo de Virginitate perpetua S. Mariæ.*

(†) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 186.

dood van VALENTINIAAN II. Deze Vorst, die eerst twintig jaaren oud was, had zich, zedert de dood zijner Moeder JUSTINA, zeer genegen jegens hem getoond, een gevolg van de gevoelens, welke THEODOSIUS hem inprentte. Hij verëerde hem, als zijn' Vader, en begeerde, toen hij zich nu in *Gallië* bevond, dat hij tot hem komen wilde, om hem den Doop mede te deelen; tevens wenschte hij, dat AMBROSIUS eene goede verſtandhouding wilde ſtichten tusſchen hem en zijnen al te magtigen Veldheer, ARBOGASTES, eenen *Frank* en Heiden. AMBROSIUS was reeds op reize over de *Alpen*, in Meij des jaars 392, toen hij vernam, dat de gemelde Veldheer zijnen Keizer te *Vienna* of *Vienne* in het *Daufinè* had laten vermoorden (*). Thans keerde hij treurig naa *Mediolanum* terug, alwaar hij zich geern vooral de wereld zou verborgen hebben, indien hem dit wegens zijn ambt mogelijk was geweest. Eenigen tijd daar' na bracht men het lijk van VALENTINIAAN derwaards, alwaar hij naast zijnen Broeder GRATIANUS begraven werd. Naar allen ſchijn ſtelde hij, bij deze lijkplegtigheid, dat gedenkſchrift op, ter vertroosting van de Keizerlijke Familie, hetwelk men gemeenlijk voor eene Lijkreden gehouden heeft (†).

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

wordt vermoord door ARBOGASTES

ARBOGASTES, de moordenaar van VALENTINIAAN, had nu den naam en waardigheid van Keizer in het Wes-

EUGENIUS Keizer.

(*) AMBROS. *Epist.* LIII. *pag.* 1002. *de obitu Valent. Conſolat. T.* II. *Opp. pag.* 1180.

(†) *De obitu Valent. Conſolat. p.* 1173-1196.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Westen aan EUGENIUS, eenen Keizerlijken Geheimſchrijver, en die ook meer een Heiden dan een Christen zal geweest zijn, geſchonken; maar in de daad behield hij de hoogſte magt in dit deel des Rijks voor zich zelven. Dewijl AMBROSIUS, een man van zoo veel betekenis in de Kerk, en ook eenigermate in den Staat was, ſchreef EUGENIUS ſpoedig aan hem, om zich ook door zijne ondersteuning op den troon te bevestigen; maar hij kreeg van hem geen antwoord, omdat de Bisſchop hem maar zwakke Christelijke gevoelens toevertrouwde, en ook waarſchijnlijk geloofde, dit aan de gedachtenis van VALENTINIANUS verſchuldigd te zijn (*). Ook gebeurde werklijk kort daar na, het gene hij gevreesd had: EUGENIUS ſtond aan de aanzienlijke Heidenen te *Rome* toe de herſtelling des Altaars der Overwinning, en de inkomſten der Heidenſche Tempelen. Ook kwam hij, in het jaar 393, te *Mediolanum*; maar op de tijding van zijne aannadering week AMBROSIUS uit deze ſtad, niet, zoo als hij ſchrijft (†), uit vrees, als of hij de hem toevertrouwde Gemeente had willen verlaten, maar alleen, om de tegenwoordigheid van eenen Kerkroover te vermijden. Evenwel rekende hij het zijn' pligt, hem ook afwezend voorſtellen te doen, over zijn begunſtigen van het Heidendom, gelijk hij dan ook aan EUGENIUS deswegens ſchreef (§), zonder echter zijn oogmerk daar mede te bereiken.

Doch

(*) AMBROS. *Epist.* LVII. *pag.* 1012.

(†) *Ep.* LXI. *p.* 1020. (§) *Ep.* LVIII. *p.* 1010.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

EUGENIUS door THEODOSIUS overwonnen en gedood.

Doch de regeering van EUGENIUS was kort van duur. Hij werd, in September 394, niet ver van *Aquileja*, door THEODOSIUS geſlagen, en van zijne eigene Soldaten omgebracht (*). Zonder deze verandering zou AMBROSIUS en zijne Geestlijkheid veel te vreezen hebben gehad. Want alzoo, ongetwijfeld op zijne verördening, de geſchenken, welke EUGENIUS aan de Kerken te *Mediolanum* aanbood, van de hand gewezen, en hem zelven de gemeenſchap van het openbaar gebed ontzegd was, hadden ARBOGASTES en andere Grooten van deze partij gedreigd, indien zij als overwinnaars terug keerden, dat zij de *Hoofdkerk* aldaar in eenen ſtal veränderen, en de Geestelijken tot Krijgsdienſten noodzaken zouden (†). Ondertuſſchen was AMBROSIUS, terſtond na hun vertrek, weder bij zijne Gemeente gekomen. Hij zag de overwinning van THEODOSIUS, welke door een' hevigen ſtormwind, die den vijänd in het gezicht woei, gemaklijk was gemaakt, met andere Christen-Schrijvers van zijnen tijd, als een wonderwerk aan (§), waaröm hij ook den Brief, in welken de Keizer hem daar van kennis gaf, bij de plegtige dankzegging in de Kerk, op het Altaar legde (**). Toen hij vervolgends den Keizer geluk wenschte, verzocht hij denzelven om vergeving voor hen,

(*) ZOSIM. *Hist. Libr.* IV. *Cap.* 58. SOCR. *Libr.* V. *Cap.* 25. SOZOM. *Libr.* VII. *Cap.* 24.

(†) PAULIN. *Vit. Ambroſ. pag.* IX.

(§) *Enarr. in Pſ.* XXXVI. *T.* I. *Opp. p.* 789. *Ep.* LXII. *p.* 1022. (**) *Ep.* LXII. *p.* 1020.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hen, die de partij van EUGENIUS gekozen hadden, en die te *Mediolanum* in eene Kerk gevlucht waren; ja hij reisde zelf, ten dien einde, naa *Aquileja*. THEODOSIUS bewilligde hem zijn verzoek, en viel hem zelfs te voet, zoo als PAULINUS verhaalt, terwijl hij beleed, dat hij door het gebed van AMBROSIUS verlost was geworden (*).

Dood van THEODOSIUS.

Doch de herſtelde rust duurde ſlechts eenige maanden. THEODOSIUS overleed te *Mediolanum*, in Januarij des jaars 395, hebbende het Rijk verdeeld tusſchen zijne Zoonen, van welke ARKADIUS, de oudſte, het Oosten, en de jongſte, HONORIUS, het Westen bekwam. Eer ARKADIUS het lijk zijns Vaders naa *Konſtantinopolen* liet voeren, werd 'er een groote lijkdienst over gehouden, waar van de Lofreden van AMBROSIUS op den overledenen Keizer een groot gedeelte uitmaakte (†). Hoe weinig dezelve aan het waare oogmerk van eene Lof- of Lijkreden beäntwoorden moge, evenwel heeft dezelve ook het hare toegebracht, om den naam van *den Grooten* aan THEODOSIUS toe te voegen.

HONORIUS was eerst elf jaaren oud, en de regeering van het Westerſche Rijk berustte op den vermaarden Staatsman en Veldheer STILICO. Deze gaf, in het jaar 395, als te *Mediolanum* Kampgevechten met wilde beesten gehouden werden, den Soldaten vrijheid, om zekeren CRESCONIUS, die in eene Kerk gevlucht was, om de ſtraffe eener grove misdaad

(*) AMBROS. *Ep.* LXI, LXII. *p.* 1021. PAUL. *p.* IX.

(†) *De obitu Theodoſii oratio T.* II. *Opp. p.* 1197-1214.

daad te ontgaan, daar uit te haalen. AMBROSIUS omringde hem wel bij het Altaar, met zijne Geestelijken, maar kon hem tegen de overmagt der Soldaten, en derzelver *Ariaanſchen* Bevelhebber, niet beſchermen, zoo verhaalt PAULINUS (*), die hier ook weder van wonderen gewaagt, door welken STILICO bewogen werd, den Biſchop eene boete van eenige dagen te doen, en CRESCONIUS weder te ontſlaan. Waarlijk, iemand, die zich verbeeldt, dat God die genen zichtbaar zou ſtraffen, die een deugeniet vatten, die de Kerken misbruikte, om eene verdiende ſtraffe te ontgaan, en AMBROSIUS, die zoodanig misbruik verdedigde, geven beiden het beſte voorbeeld niet.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Tot in zijne laatſte levensjaaren vinden wij onzen Biſchop zoo werkzaam in ſchrijven, als in handelen; ſchoon men van verſcheidenen van zijne ſchriften den eigenlijken tijd niet bepaalen kan. Zijn werk over de *Geſchiedenis der Schepping* (†) wordt alleen met eene matige waarſchijnlijkheid tot het jaar 389 gebracht. Hij heeft bij hetzelve veel gebruik gemaakt van de Predikatiën van BASILIUS *den Groote*, maar ook van ORIGENES en HIPPOLYTUS, het één en ander ontleend (§).

Verdere werken en ſchriften van AMBROSIUS.

Ook bij de algemeene *inleiding in de Pſalmen*, welke AMBROSIUS, vóór zijne *verklaring van den eerſten Pſalm*, geplaatst heeft (**), had hij insgelijks

(*) *l. c. p.* IX, X. (†) *Hexaëm. L.* VI. *T.* I. *p.* 1-141.
(§) HIER. *Ep.* XLI. *ad Pamm. T.* IV. P. I. *p.* 346.
(**) *Præf. in Pſ.* I. *enarrat. T.* I. *Opp. p.* 737.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

lijks voor zich, het gene BASILIUS daar van in zijne Uitlegging van den eerſten *Pſalm* gepredikt heeft; op dezelfde wijze heeft hij ook nog verſcheidene andere Pſalmen behandeld.

In zijne *Brieven* heeft hij menige *Bijbelſche vragen*, en daar mede verbondene *Godgeleerde onderwerpen*, onderzocht, of ook ſlechts, op zijne wijze, ſtichtelijke gedachten over Bijbelplaatzen aan zijne vrienden medegedeeld. Anderen van zijne Brieven betreffen het waarnemen van het *Chriſtelijk Leeraarambt*.

Bij twee andere ſchriften, eene verhandeling *over* ELIAS *en het vasten* (*), en een opſtel *over den Israëliet* NABOTH, had hij weder het meest van BASILIUS ontleend. Meer belangrijk zijn zijne *twee Boeken over de boetvaardigheid* (†), welke hij tegen de ſtrengheid der *Novatianen* ſchreef, die grove zondaars voor altijd uit hunne Gemeente ſlooten. In dit werk zijn twee plaatzen (§), in welke de voorſtanders der oorbiecht of geheime belijdenis der zonden ſpooren van dezelve meenen gevonden te hebben. Doch zij zijn niets minder dan duidlijk, en men kan 'er niet meer uit beſluiten, dan dat ſomtijds Christenen, die zich aan erge overtredingen ſchuldig gemaakt hadden, dezelve aan den Biſchop of aan eenen Ouderling in het geheim en vrijwillig beleden hebben, om van hen aanleiding tot openbare boetdoening te bekomen, zonder dat zoodanige

(*) *Tom.* I. *Opp. p.* 535-562. (†) *T.* II. *p.* 389-440.
(§) *L.* I. *C.* 16. *p.* 414. *L.* II. *C.* 10. *p.* 435.

nige belijdenis door eenige Kerklijke wet een pligt geworden was.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G Jaar 363. tot 476.

Nog vindt men onder den naam van AMBROSIUS twee geſchriften, die van gelijken inhoud zijn, maar ten aanzien van echtheid niet gelijk beöordeeld worden. Het ééne, *van de verborgenheden* (*), deelt den Nieuwgedoopten omtrent het *Heilig Avondmaal* en verſcheidene met hen waargenomene plegtigheden onderwijs mede, hetwelk zij vóór den Doop niet plagten te ontvangen. Onder anderen wordt hun daar in geleerd: *dat hun wel door den Doop de eigene ſchulden afgewasſchen*, maar *door het voetwasſchen de erflijke weggenomen werden*; ten aanzien van het Heilig Avondmaal, wordt 'er in gezegd, dat misſchien iemand zal inbrengen, dat hij daar in iet anders ziet, dan het ligchaam van CHRISTUS; maar, zegt de Schrijver, men kan gemaklijk bewijzen, *dat hier de kracht der inzegening grooter* is, *dan de natuur; dewijl door de inzegening zelfs de natuur veränderd wordt*, (*convertere.*) Wij hebben boven reeds aangemerkt, dat dergelijke uitdrukkingen, vergeleken met andere ſpreekwijzen der Kerkvaderen, niet genoegzaam zijn, om daar uit een eigenlijk denkbeeld der verändering van het brood in het Heilig Avondmaal te maken, en dat bovendien het getuigenis van eenen Schriftuitlegger, zoo als AMBROSIUS was, weinig ter zake doet; en zij, die zich nog, in onze tijden, ten dien einde, op hem beroepen hebben, mogen zich tevens verheu-

(*) *De Myſteriis ſive Initiandis T.* II. *p.* 325-342.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

heugen, dat zij van hem ook het *wegnemen der erfzonde door de voetwasſching* geleerd hebben. Doch juist hier uit hebben Proteſtantſche Schrijvers een bewijs afgeleid, dat dit werk niet aan AMBROSIUS behoorde. Hoe het zij, duidelijker blijkt het, dat een ander werk of Predikatiën over de *Sacramenten* (*), onëcht is.

Onëchte ſchriften aan hem toegekend.

Zoo heeft men meer onëchte ſchriften onder zijnen naam uitgegeven. De *Benedictynen* hebben daar van, in het tweede Deel van hunne Uitgave, een Aanhangzel van 614 Bladzijden kunnen ſamenſtellen. Men is gewoon, dezelven onder den naam van den *valſchen* AMBROSIUS, (*Ambroſiaster* of *Pſeudo-Ambroſius*,) aan te haalen; en gemeenlijk houdt men voor derzelver waaren Schrijver HILARIUS, eenen Diakon te *Rome*, van de *Luciferiäanſche* gezindte, waar tegen echter vele bedenkingen zijn (†).

Het Te Deum laudamus.

Lang heeft men ook het bekende Kerklied, *Te Deum laudamus*, op rekening van dezen Biſchop geſteld, waaröm het nog dikwijls *de Ambroſiäanſche Lofzang* genoemd wordt. Het gewone verhaal daarömtrent luidde, dat AMBROSIUS denzelven, toen hij AUGUSTINUS in het openbaar doopte, met hem gemeenſchappelijk, zoo als de Heilige Geest het hun beiden ingaf, vervaardigd, en voor de geheele Gemeente met hem, beurtgewijze, gezongen heeft; waaröm men hem in de geheele *Roomſche* Kerk heeft

(*) *De Sacramentis Libri* VI. *T.* II. *Opp. p.* 349.
(†) Zie *Deel* IV. *Bl.* 379.

heeft aangenomen. Dit zou berusten op het getuigenis van DACIUS, eenen Biſchop te *Mediolanum*, die om het midden der VIde eeuw overleden is. Doch dat deze Chronijk, die nog in een Handſchrift gebleven is, niet van DACIUS, maar eerst omtrent het midden der XIde eeuw geſchreven is, heeft MABILLON bewezen (*). Noch AUGUSTINUS noch AMBROSIUS hebben ergens in hunne ſchriften van deze zaak gewag gemaakt, zelfs waar zij 'er aanleidende gelegenheid toe hadden. De oudſte melding van dit, in den grond Proſaïsch Lied, vindt men in den Monniksregel van BENEDICTUS, tegen het midden der VIde eeuw, doch anderen hebben de onëchtheid van hetzelve genoeg aangetoond (†). Waarſchijnlijk was het gewoon gevoelen over den opſteller van dit gezang daar uit ontſtaan, omdat AMBROSIUS werklijk ook, door het opſtellen van Kerkliederen en eene nieuwe inrichting van het Kerkelijk Gezang, zich eenen roem verworven heeft. Toen de Keizerin JUSTINA hem wilde noodzaken, den *Ariänen* eene Kerk in te ruimen, en zijne gemeente met hem verſcheidene nachten in deze Kerk wakende doorbracht, liet hij, opdat zij van droefheid niet afgemat mogt worden, naar de gewoonte der Oosterſche Gemeenten, Lofzangen en Pſalmen zin-

(*) *Analect. Tom.* I. *pag.* 3.

(†) TILLEMONT *Note* VIII. *ſur S. Augustin. T.* XIII. *Mem. p.* 962. Uitvoeriger TENZEL *Exercitt. ſelect.* P. I. *Exerc.* X. *de veteris recentisque Eccl. hymno: Te Deum laudamus Vitcb.* 1686. *propoſita p.* 393-412. *Lipſ.* 1692.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zingen; hetwelk men zedert in het Westen bijkans algemeen heeft nagevolgd. Zoo verhaalt AUGUSTINUS (*), wiens Moeder zelve aan dit Godvruchtig nachtwaken deel nam. Dit zelfde meldt ook PAULINUS (†), die bijzonder de beurtzangen, (*Antiphonæ*,) onder deze nieuwe ſchikkingen telt. In het vervolg heeft men ze onder den naam van het *Ambroſiäansch Gezang*, (*Cantus Ambroſianus*,) begrepen, maar zich daar van, in de oudſte tijden, juist niet het nauwkeurigst denkbeeld gemaakt. Men verbeeldde zich, dat AMBROSIUS het eerst het zingen van Pſalmen en Liederen in de Kerk had ingevoerd; daar toch zijne verändering alleen daar in beſtond, dat hij in plaats van het tot hier toe gebruiklijk zingen van enkele perſonen, of enkel der Geestlijkheid, de geheele Gemeente, naar de Oosterſche wije, daar deel in liet nemen. Wat zijne bijzondere zangwijze betreft, welke men naderhand van de *Gregoriäanſche*, of van die, welke, door den *Roomſchen* Biſchop, GREGORIUS, vastgeſteld is, onderſcheiden heeft, het is zeer twijfelächtig, hoe veel hem daar van toebehoort. Naar allen ſchijn is, in de Gemeente te *Milaan*, behalven het eigene, hetwelk AMBROSIUS in acht nam, ook de gezamenlijke *Liturgie* aldaar, in laater tijden, van hem afgeleid. Van daar komt het ook, dat deze Gemeente, nog tot heden toe, in haren openbaren Godsdienst, inzonderheid in de Gebedsformulieren, wel-

(*) *Confeſſ. Libr.* IX. *Cap.* 7.
(†) *Vit. S. Ambroſ. pag.* IV.

welke daar bij geſproken worden, zelfs ten aanzien der Bijbelſche Afdeelingen, welke op de Zondagen voorgelezen worden, of der zoogenoemde *Euangeliën*, zich van de overige Roomſche Kerk merklijk onderſcheidt; alhoewel reeds KAREL *de Groote*, en de *Roomſche* Biſchop ADRIAAN I, dit onderſcheid hebben pogen af te ſchaffen. Deze Godsdienſtige inrichtingen dus, die onder den naam van AMBROSIUS begrepen worden, (*Ambroſianum Officium*,) kunnen wel aan hem haren grond-aanleg te danken hebben, maar dat zij volkomen zijn werk zouden wezen, kan volſtrekt niet bewezen worden. Men behoeft, om *zich* daar van te overtuigen, alleen het *Inzegeningsgebed* bij het Heilig Avondmaal in te zien, hetwelk naar hem genoemd wordt, (*canon Miſſæ Ambroſianæ*,) hetwelk MURATORI uit een Handſchrift der IXde of Xde eeuw in het licht heeft gegeven (*).

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Van alle deze Kerkelijke ſchikkingen, die aan AMBROSIUS worden voorgeſchreven, zijn ons, met zekerheid, een aantal *Geeſtelijke Liederen* overgebleven; hoewel men die ook van eene menigte anderen moet onderſcheiden, welke ook zijnen naam dragen. Hij ſtelde ze voornaamlijk op, om zijne Gemeente te verſterken in het *Katholijk* Geloof. Zoo zegt hij zelf (†), dat de *Arianen* hem verweten, dat hij

Zijne Liederen.

(*) *Diſſ. de reb. Liturg. C.* 10. *p.* 130. Verg. MART. GERBERT Vorst en Abt der *Congregatie van S. Blaſius, de cantu et muſica ſacrâ à prima Eccl. ætate, usque ad præſens tempus.* (†) *Serm. contra Auxent. T.* II. *Opp. p.* 873.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hij het volk bedroog met zijne Liederen. „ Als- „ zins," zegt hij, „ is het een groot Lied, welks „ vermogen nergens door overtroffen wordt. Want, „ wat is magtiger, dan de belijdenis der Heilige „ Drieëenheid, welke door den mond des geheelen „ Volks geprezen wordt?" De *Benedictynen* hebben in hunne uitgave (*) alleen die XII Liederen als echt geplaatst, welke AUGUSTINUS (†), CASSIODORUS (§), en andere aanzienlijke Schrijvers, tot in de IXde eeuw, hem hebben toegeſchreven. In dezelven vertoont AMBROSIUS zekere gemaklijkheid, om zich naar de mate der ſijllaben te ſchikken; hij ſpaart geene beelden van hemelſche en geestlijke voorwerpen; ook mengt hij 'er Godvruchtige aandoeningen onder; maar openbaart voorts niets van eenen voortreflijken Dichter.

Zijn roem bijvreemdelingen.

AMBROSIUS, die, wegens zoo vele, gedeeltlijk buitengewone, bewijzen van zijnen werkzaamen en waakzamen ijver, als het voorbeeld der Biſchoppen van dezen tijd, in het westen, aangemerkt werd, trok ook allengs de opmerking en bewondering van Buitenlanders tot zich. Twee van de voornaamſte *Perſiſche* Heeren kwamen enkel daaröm in *Italië*, om hem te leeren kennen, en met hem, met behulp van eenen Tolk, over vele vragen te ſpreken (**). Op

(*) *Hymni S. Ambroſ. pag.* 1219 1224.

(*) *Retract. Libr.* I. *Cap.* 21. *Libr.* IX. *Cap.* 12. *de natura et Gratia Cap.* 63.

(§) *In Pſalm.* LXXI *v.* 6. LXXIV. *v.* 8.

(**) PAULIN. *Vita S. Ambroſ. pag.* VII.

Op eenen anderen tijd, zeiden de *Frankiſche* Koningen tot hunnen Landgenoot, den *Romeinſchen* Veldheer ARBOGASTES, dat het niet te verwonderen was, dat hij overwinningen bevocht, naardien hij van dezen Biſchop bemind werd, die zelfs de zon gebood, ſtil te ſtaan (*). FRITIGIL, Koningin der *Markomannen*, had, volgends verhaal van dezen Schrijver (†), door eenen *Italiäanſchen* Christen, een zoo hoog denkbeeld van AMBROSIUS gekregen, dat zij hem, met bijgevoegde geſchenken voor de Kerk te *Mediolanum*, om een ſchriftelijk onderwijs in den Godsdienst liet verzoeken; hetwelk hij haar *ook* overzond, en haar tevens vermaande, haren Gemaal te bewegen, dat hij den vrede met de *Romeinen* onderhield. Zij deed nog meer, dan hij verzocht: Op hare aanſpraak, onderwierp hij zich, met zijn volk, aan den Keizer; maar zelve reisde zij naa *Mediolanum*, om het mondelijk onderwijs van dezen Biſchop te genieten.

Doch hier vernam zij, tot hare droefheid, dat AMBROSIUS kort te vooren, waarſchijnlijk den 4den April 397, de Wereld verlaten had. PAULINUS, die zijn geheele leven, met wonderbaare gevallen, heeft opgeſchikt, heeft die allerminst bij zijne dood vergeten. Niet lang, ſchrijft hij (§), voor zijne dood, toen hij mij nog, voor het laatst, de verklaring van eenen Pſalm in de pen opgaf, zag ik

Dood van AMBROSIUS.

(*) *Idem. pag.* VIII. (†) *Pag.* X.
(§) *Pag.* XI.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ik zijn hoofd met een ſchildvormig vuur omgeven, hetwelk door zijnen mond binnen drong: en een *Diakon* onderrichtte mij daar na, dat dit de Heilige Geest geweest was; zoo als de *Handelingen der Apostelen* leerden. Hij verloste in zijne laatſte dagen nog vele Bezetenen, door het opleggen der handen, van de booze geesten. Maar één, die ook daar onder behoord had, en een knecht was van STILICO, bleef wel, op aanbeveling van zijnen Heer, in den dienst der *Ambroſiäanſche* Kerk; maar verdichte ſpoedig valſche aanſtellingen tot Krijgsposten. Als STILICO daar over bij AMBROSIUS klaagde, bracht deze den beſchuldigden niet alleen tot bekentenis, maar zeide ook in zijne tegenwoordigheid: „ Hij moet aan den *Satan* tot verderf „ des vleeschs worden overgegeven, opdat niemand „ in het vervolg onderneme, iet dergelijks te doen." En naauwlijks had hij uitgeſproken, of de Duivel greep den rampzaligen aan, en verſcheurde hem, tot verbaazing van PAULINUS en anderen, die tegenwoordig waren, in ſtukken. Ten zelfden tijde, genas AMBROSIUS, met weinige woorden, eenen man, die van het voet-euvel geplaagd was. Toen hij eindelijk bedlegerig werd, zeide STILICO: als deze Biſchop ſtierf, moest *Italië* vergaan. Hij haalde daaröm de voornaamſte inwoners van *Mediolanum*, die AMBROSIUS lief had, half tegen wil en dank, over, om bij hem aan te houden, dat hij God, om het verlengen van zijn leven, zou bidden. Maar deze gaf hun ten antwoord: „ Ik heb niet zooda- „ nig onder u geleefd, dat ik mij ſchamen zou, „ nog

„ nog langer te leven; maar ik vrees ook niet te „ ſterven, dewijl wij eenen goeden Heer hebben." Geduurende zijne ziekte, en tot in zijne laatſte oogenblikken, volgden wonderbare voortekens en hemelſche ſtemmen; hij zelf verhaalde, dat CHRISTUS hem lagchende verſcheenen was. Men droeg zijn lijk in de groote Kerk, alwaar in den volgenden nacht vóór het Paaschfeest velen den plegtigen *Doop* ontvingen. Hier zagen hem niet weinigen der nieuwgedoopte kinderen, en toonden hem aan hunne ouders, hoe hij daar zat, of eene ſtar op het hoofd had, enz. Maar de laatſten konden hem niet zien, (*het is* PAULINUS, die hier, als oogge-tuige, voortverhaalt,) omdat zij geene gezuiverde oogen hadden. Toen men, den volgenden dag, het lijk in de *Ambroſiäanſche* Kerk verplaatſte, om het te begraven, ſchreeuwde een rot Duivelen al-daar zoo hevig over de pijnigingen, welke zij van den Heiligen Man leden, dat hun gehuil onverdraag-lijk was. Even zoo werkzaam was en bleef de ge-nade Gods ook in het vervolg door hem op vele andere plaatzen; en verſcheidene lieden raakten, in dit vertrouwen, zijn ligchaam aan, met hunne zweetdoeken en gordels. Op denzelfden dag, op welken AMBROSIUS ſtierf, verſcheen hij aan eenige heilige mannen in het Oosten, bad met hen, en legde hun de handen op; het bewijs hier van lag in eenen Brief, dien zij aan hem ſchreven, en die te *Milaan* bewaard werd. In het volgende jaar 398 hield MASCEZEL, Bevelhebber van eenen kleinen hoop *Romeinſche* Krijgslieden in *Afrika*, tegen de ver-

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

verbazende overmagt van zijnen Broeder GILDO, die tegen hem geſteld was, zich reeds voor verloren, toen AMBROSIUS zich aan hem vertoonde, met eenen Staf in de hand, met welken hij, toen zich de Veldheer aan zijne voeten wierp, op den grond ſtiet, en tot driemaal zeide: Hier! In de daad, behaalde ook MASCEZEL, op den derden dag daar na, op deze plaats, eene volkomene overwinning; gelijk hij dit alles aan PAULINUS en eenige Biſchoppen verhaalde. Eenigen tijd daar na bracht men de gebeenten van verſcheidene Martelaren te *Mediolanum*. Een blinde, uit wiens mond PAULINUS zulks vernomen had, werd van AMBROSIUS, in een nachtgezicht, vermaand, om ook derwaards te gaan, ten einde, door zijne Broederen, het gezicht weder te krijgen; gelijk hij ook werklijk weder kreeg, na hunne doodkist aangeraakt te hebben. Daartegen ſtierven een Biſchop en een Ouderling, die van AMBROSIUS kwaad ſpraken, eene ſchielijke dood.

PAULINUS was een tijdgenoot en ooggetuige van het gene hij verhaalt; een leerling, vriend en *geeſtelijke* van AMBROSIUS; ook beroept hij zich op andere ooggetuigen, en zelfs op gedenkſtukken. Het kan ons dus niet bevreemden, dat zelfs geleerde mannen, onder anderen TILLEMONT, alle deze en dergelijke verhaalen, van door AMBROSIUS opgewekte dooden, als bewezene waarheden hebben aangenomen. Maar zij hadden behooren te overwegen, dat de man, die deze dingen verhaalt gezien te hebben, ook bovendien moest bekend ſtaan, *wel* gezien, en *nauwkeurig* onderzocht te hebben. PAU-

LI-

LINUS laat nergens blijken, dat hij, of een ander verſtandig man van zijnen tijd, eenige bedenking omtrent deze gebeurenisſen gemaakt, of dezelve op eene behoorlijke wijze opgelost heeft. PAULINUS is, in eenen tijd, in welken men met wonderen zoo veel ophad, die overäl zocht, en daaröm overäl vond, een ligtgelovig bewonderaar van zijnen Held, wiens leven hij beſchrijft, eene levensbeſchrijving vol verwarring, en zonder eenige blijken van ſcherpzinnigheid of eigen oordeel. Zulk een man mag nog zoo veel zelf gezien of gehoord hebben, men kan zich nooit onthouden van te denken, dat hij, door eenen nevel van vooröordeelen en hartstochten, verhinderd is geworden, om tot de eigenlijke geſteldheid van zaken of handelende perſonen door te dringen.

Karakter van AMBROSIUS.

Zoo veel echter willen wij hem wel geloven, vergeleken met het gene wij uit de ſchriften van AMBROSIUS, als van elders weten, dat AMBROSIUS, op zijne wijze, en naar zijne kundigheden, een godvruchtig en gemoedelijk man geweest is. Van een' Staatsdienaar, zijns ondanks, tot een ambt overgebracht, waar voor hij niet volkomen berekend was, zocht hij echter hetzelve zoo veel eer aan te doen, als in zijn vermogen was. Maar de geſteldheid zijner tijden ſtond hem te zeer in den weg, en voorïngenomen met de denkbeelden van de rechten der Biſchoppen en Leeräaren, beijverde hij zich, om deze voor te ſtaan, en met onwrikbare ſtandvastigheid, het gene voor *Katholijk* Christendom gehouden werd, te verdedigen. Zijn gedrag jegens den

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

den Keizer mogt daar van tot een voorbeeld ſtrekken; en hoe geringe aanleg hij ook had, om een Godgeleerde te zijn, heeft hij zich echter het aanzien van eenen Uitlegger der Heilige Schrift, van een Leerſtellig- en Zedenleeräar, weten te verſchaffen. Hij leerde met aanhoudenden ijver, in Predikatiën en Schriften; prees vele pligten niet ongelukkig aan; leefde aanhoudend werkzaam, ſtreng, en godvruchtig; handhaafde de Kerkelijke tucht; ſtreed voor zijn leerſtelzel; prees het Monnikenleven, en andere oefeningen van foortgelijke Godzaligheid; zocht, met de zekere hoop op buitengewonen Godlijken bijſtand, naar wonderdadige Overblijfzelen, (*Reliquiën*,) en vond ze, omdat hij ze zocht; eindelijk ſtierf hij, gelijk zoo vele Heiligen van deze tijden, niettegenſtaande menigvuldige afdwalingen van verſtand en hart, evenwel in die overtuiging, van alle zijne pligten veel volkomener vervuld te hebben, dan andere Christenen en Leeräars.

Uitgave zijner ſchriften.

Behalven de menigvuldige ſchriften van AMBROSIUS, welke wij nog overig hebben, zijn 'er nog anderen verloren geraakt. Eén derzelven, onder den titel: *De Sacramentis ſeu de Philoſophia*, had hij tegen die genen gericht, die beweerden, dat CHRISTUS zijne leere voornaamlijk uit de werken van PLATO ontleend had. Ook worden nog, kort na zijnen tijd, genoemd zijne uitlegging van JESAIA en andere Bijbelboeken. Van zijne voorhanden zijnde ſchriften heeft ERASMUS de eerſte merkwaardige uitgave bezorgd te *Baſel*, in het jaar 1527, in vijf Deelen of twee Banden in Folio. Zij werd, in het jaar

jaar 1529, reeds te *Parys*, met eenige verbeteringen, herdrukt, en toen zij in het jaar 1538 te *Baſel* weder opgelegd werd, bragten hij en SIGISM. GELENIUS veel uit Handſchriften bij, om ze te volmaken. In het jaar 1568 gaf JOANNES GILLOT eene uitgave in het licht te *Parys*, die de voorigen ver overtrof. Evenwel werd deze nog in de XVIde eeuw onverdiend verdrongen, door de *Roomſche*, welke, op last van den toen regerenden Paus, door den Kardinaal MONTALTO, naderhand onder den naam van SIXTUS V, als Paus zoo vermaard, ondernomen werd, en die in het jaar 1580 begon gedrukt te worden. De beide laatſte Deelen, het vijfde en zesde, kwamen eerst uit in 1585 en 1587, bezorgd door JOAN BAPTISTA BANDINI, toen MONTALTO den Pauslijken Stoel reeds beſtegen had; SIXTUS gaf terſtond een bevel, dat, in het vervolg, geene andere, dan deze uitgave, in zijne Kerk gebruikt zou worden. Ondertusſchen zijn in dezelve niet alleen verſcheidene onëchte ſchriften aangenomen, maar, ten einde AMBROSIUS volkomen te doen overëenſtemmen met alle de leerbegrippen van hunne Kerk, en om alle aanſtootlijke plaatzen op te ruimen, hebben deze uitgevers zich veröorloofd veel weg te laten, veel bij te voegen, en het overige te veränderen, naar hunnen zin, zoodat deze uitgave bijna onbruikbaar is; dit hebben niet alleen *Protestantſche*, maar ook *Roomſche* Schrijvers, gelijk DU PIN enz. opgemerkt en berispt, en anderen, gelijk de *Benedictynſche* laater Uitgevers, vergeefs zocken te verſchoonen, en eenen glimp te geven. De *Be-*

ne-

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

nedictynen, en onder hen voornaamlijk twee, *Dom* JACQUES DU FRICHE en *Dom* NICOLAS LE NOURRI, hebben eindelijk in de jaaren 1686 en 1690 te *Parys* in twee groote Deelen in *Folio* eene goede en vrij nauwkeurige uitgave der werken van AMBROSIUS bezorgd, en met veel vlijt beärbeid; jammer is het, dat deze Uitgave zoo zeldzaam, en daar door zoo kostbaar is geworden.

NEGENDE HOOFDSTUK.

Pelagiäanſche Twisten. Bijzonderheden van het leven, de gevoelens, en ſchriften van Augustinus.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Tachtig jaaren en langer had de *Ariänerij* bijkans alle de Christelijke Gemeenten in het *Romeinſche* Rijk ontrust, en was enkel door den onvermoeiden arbeid en het aanzien van zulke *Katholijke* Leeräaren, als AMBROSIUS, en velen zijner tijdgenoten, waren, ondersteund door wetten en straffen der Keizeren, onderdrukt. Met de eerſte jaaren der Vde eeuw, werd deze strijd, bijzonder in de Westerſche Gemeenten, vervangen, door eenen van geheel anderen aart, den *Pelagiäanſchen* naamlijk. De *Ariäanſche* twisten betroffen verborgenheden, de *Pelagiäanſche* meer het zedenlijke gedeelte van den Godsdienst. Tot hier toe had men, onder de *Christenen*, niet of weinig geweten van verſchillen

Overgang tot het verhaal der Pelagiäanſche twisten.

over

over de Zedenleere, bijzonder over de bron en grond der Christelijke deugd. De *Montanistiſche* Scheuring gaf enkel gelegenheid om te twisten over de noodzaaklijkheid en waarde van ſommige godvruchtige oefeningen, over de onthouding en Kerkelijke tucht; in de twisten met de *Gnostieken* had men zich voornaamlijk bepaald, om hunne gevoelens nopens den oorſprong van het kwaad, en de zedenlijkheid der menschlijke daaden, te wederleggen; bij het opkomen en toenemen van het *Askeetisch* en *Monnikenleven*, ging bijna het *onderſcheid*, *tusſchen Christelijke Godzaligheid en Bijgeloof*, geheel onder de Christenen verlooren; maar thans ontſtond de *Pelagiaanſche* twist, welke, indien zij behoorlijk gevoerd was geworden, veel nuts had kunnen ſtichten, tot recht onderzoek nopens de geſteldheid en krachten der menschlijke natuur, en den waaren aart der Christelijke deugd, als ook omtrent de noodzaaklijkheid en het belangrijke van den Godlijken bijſtand tot dezelve; hoe min zij zelfs dit nut geſticht moge hebben, is en blijft deze twist toch, wegens zijnen invloed op het ſamenſtel der Christelijke leer, merkwaardig, te meer, omdat dezelve, onder menigvuldig veränderde gedaante, vernieuwd, en tot onze tijden voortgezet is. Geen wonder, dat geen Godsdiensttwist der oude Kerk in zoo vele laater werken, zoo geleerd, zoo arbeidzaam, maar ook veeläl zoo partijdig beſchreven is geworden, als juist deze.

Berichten van PELAGIUS.

Twee Monniken, PELAGIUS en CÆLESTIUS, gaven de aanleiding tot dezen twist. De eerſte, die

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

waarſchijnlijk in *Brittannië*, of het tegenwoordig *Engeland*, geboren is, waarom hij zoo dikwijls een *Britanniër* van de Ouden genoemd wordt (*), zal, volgends een oud gezegde, hetwelk onder anderen door USSERIUS (†), als zeker aangenomen is, in zijne Moedertaal MORGAN geheten hebben, hetwelk *iemand* betekent, *die aan zee geboren is*, en hetwelk door den *Griekſchen* naam PELAGIUS wordt uitgedrukt. Hij kwam reeds in het laatſte gedeelte der IVde eeuw te *Rome*, alwaar hij vele jaaren zich bleef onthouden. Voor dezen geloofde men, dat hij die gevoelens, met welke hij zoo veel opziens gemaakt heeft, aldaar van RUFINUS geleerd had, omdat HIËRONYMUS dezen een' *Voorloper* van PELAGIUS noemt (§), maar ook, omdat MARIUS MERCATOR (**), uitdruklijk zegt, dat PELAGIUS door RUFINUS bedrogen, en in zijne dwalingen onderwezen is geworden. Ondertuſchen zegt HIËRONYMUS niet, dat RUFINUS de leermeester van PELAGIUS geweest is, en MARIUS MERCATOR kende RUFINUS zoo min, dat hij hem tot eenen *Syriër* maakt.

Karakter en hoedanigheden van PELAGIUS.

Met meer zekerheid kan men van het karakter, de begaafd- en kundigheden van PELAGIUS oordeelen. AUGUSTINUS betuigde hem, toen hij zich te *Rome* onthield, zijne liefde en hoogächting, in eenen

(*) AUGUSTIN. *Epist.* CLXXVI. *Tom.* II. *Opp. pag.* 505. MARIUS MERCATOR *in Commonitor. T.* I. *Opp. p.* 30.

(†) *Britannic. Eccleſiar. Antiquitates C.* VIII. *p.* 112.

(§) *Prol. Explan. in Jerem. Tom.* III. *Opp. p.* 527.

(**) *l. c.*

eenen Brief (*); en hoewel hij in het vervolg zijn hevigſte partij werd, erkent hij nogthans, zelfs in zijne twistſchriften, dat zijne zeden deugdzaam waren (†), dat hij, naar het oordeel der genen, die hem kenden, een eerlijk en lofwaardig man, een uitmuntend goed Christen was (§); ja dat hij voor een' heilig man gehouden werd, die het in het Christendom ver gebracht had (**). Zoo meldt hij nog, op eene andere plaats, dat hij groote loffpraken van hem gehoord had, die hem inzonderheid van Biſchoppen gegeven waren (††). Wanneer dus HIËRONYMUS, die niet ligt in eenen zoogenoemden Ketter *iet prijswaardigs* vindt, ook PELAGIUS, als eenen trotſchen huichelaar, voorſtelt, omdat hij zich, bij zijne ſtelling, dat een mensch zonder eenige zonde kan zijn, toch eenen zondaar noemt, en een voorſchrift van een gebed gaf, waar in men zich op zijne onbevlekte deugd voor God zou beroemen (§§); of wanneer een ander ijveraar, van ongelijk minder aanzien, OROSIUS (***), hem verwijt,

(*) *Epist.* CXLVI. *Tom.* II. *Opp. pag.* 358.

(†) *De peccator. meritis et remisſione L.* II. *Cap.* 16. *T. X. Opp. p.* 36. (§) *Ibid. L.* III. *C.* 3. *p.* 49.

(**) *Ibid. Cap.* 1. *pag.* 47.

(††) *De Gestis Pelagii C.* 22. *p.* 145. *C.* 25. *p.* 147. *l. c.*

(§§) *Epist.* XLIII. *ad Cteſiphont. adverſus Pelagianos pag.* 481. *et Dial. adverſ. Pelagianos Libr.* III. *T.* IV. P. II. *Opp. pag.* 542.

(***) *Apologet. contra Pelagium de arbitrii libertate pag.* 620, 639, 666.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

wijt, dat hij verminkt, eenöogig, verwijfd en dartel, en dat zijn ſlecht gedrag aan ieder een bekend is; ziet men ligtlijk, dat het getuigenis, hetwelk AUGUSTINUS heeft nagelaten, veel meer gelden moet.

Geleerdheid en ſchriften. Verklaring van de Brieven van PAULUS.

Van de Geleerdheid en Schrijvers bekwaamheid van PELAGIUS kan men zich te gemaklijker een denkbeeld maken, dewijl wij 'er gedenkſtukken van overig hebben. AUGUSTINUS behandelt hem, in dit opzicht, ook billijker, dan HIËRONYMUS, die hem zoo ongeſchikt in ſtijl noemt, dat hij meer medelijden, dan nijd, verdient (*). Ondertusſchen is het zonderling, dat juist van hem, onder den naam van HIËRONYMUS, (eene *verklaring van de Brieven van* PAULUS, die aan de *Hebreën* uitgezonderd,) is bewaard gebleven, welke anders nauwlijks in wezen zou gebleven zijn (†). Men hield ze een' tijd lang voor een werk van den *Roomſchen* Biſchop GELASIUS, die op het einde der Vde eeuw geſtorven is, en CASSIODORUS vond ze kort daar na bijkans in ieders handen (§). Dat men ze naderhand zoo algemeen aan HIËRONYMUS toeſchreef, komt misſchien daar van daan, dat 'er eene voorreden voorſtaat aan zekeren HELIODORUS, wiens naam ten minſten ook in de Brieven van gemelden Kerkleeräar voorkomt. Men is thans genoegzaam zeker, dat zij aan PELAGIUS behoort. Behalven dat AUGUSTINUS hem zul-

(*) *Prolog. Dial. adverſ. Pelagg. p.* 484. *l. c.*

(†) *Commentarii in Epistolas S. Pauli Tom.* V. *Opp. Hiëron. pag.* 925-1106.

(§) *Inſtitut. Divin. litterar. C.* 8. *T.* II. *Opp. p.* 514.

zulke verklaring toeſchrijft (*), heeft MARIUS MERCATOR, zijn tijdgenoot (†), ook verſcheidene plaatzen uit dezelve, waar in de leerſtukken bevat waren, die naderhand naar PELAGIUS genoemd zijn, welke aanhalingen thans wel niet allen, of niet zonder verändering, daar in gevonden worden; doch hier van is de reden, omdat CASSIODORUS, gelijk hij zelf (§) meldt, de verklaring van den Brief aan de Romeinen vlijtig gezuiverd heeft van het zaad des *Pelagiaanſchen* vergifts, hetwelk daar in geſtrooid was; de overige Brieven wilde hij aan andere Leeräaren te verbeteren overlaten. En niettegenſtaande deze verändering van CASSIODORUS, zijn 'er in de aanmerkingen over den Brief aan de *Romeinen* nog plaatzen genoeg voorhanden, in welken het bijzonder gevoelen van PELAGIUS voorkomt (**). Ondertuſſchen is dit geſchrift van PELAGIUS ook gevoegd achter de werken van AUGUSTINUS (††). Zeker is het vreemd, dat dit zelfde werk, een' geruimen tijd na de *Pelagiaanſche* verſchillen, zoo algemeen en zonder ergernis, onder den naam van GELASIUS, gebruikt is geworden, tot dat CASSIODORUS 'er het Kettersch vergift in ontdekte, en dat men

(*) *De peccat. merit. et remiſſion. Libr.* III. *Cap.* 1. *pag.* 47.

(†) *Commonitor l. c. p.* 15. (§) *l. c.*

(**) Dit heeft GERH. JOANN. VOSSIUS getoond. *Hiſtoriæ de controverſiis, quas Pelagius ejusque reliquiæ moverunt, Libri* VII. *Libr.* I. *Cap.* 4. *pag.* 12.

(††) *Tom.* XII. *pag.* 315.

IIde BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

men het desniettemin, weder zoo vele eeuwen lang, in welken zoo velen hun werk maakten, om Ketterijën op te ſpooren, als een werk van HIËRONYMUS, met goedkeuring, gelezen heeft; maar eene zoo partijdige beöordeeling heeft, ten allen tijde, in de Godgeleerde Wereld plaats gehad. De Schrijver, die den naam van rechtzinnigheid had, mogt de zeldzaamſte en dikwijls aanſtootlijkſte gevoelens voordragen, men merkte ze nauwlijks op, of wist ze, op allerhande wijze, te verzachten. Maar zet men den naam eens Ketters voor zijne ſchriften, dan zullen zij ook terſtond eenen Ketterſchen zin hebben. Dus werd ook PELAGIUS een' tijd lang als een Heilige in leer en leven aangezien; maar nadat hij, door het aanzien en tegenſpraak van groote mannen, als een grof Dwaalleeräar, bekend was geworden, hielden ook zijne zeden, leere en ſchriften, bijna niets goeds meer overig. Wij moeten nog dit aanmerken, dat PELAGIUS deze korte opheldering of *ſcholia*, over de Brieven van PAULUS, te *Rome* geſchreven heeft, voor het uitberſten der twisten met hem, en dus waarſchijnlijk kort na het begin der Vde eeuw. Den *Brief aan de Hebreën* ſchijnt hij weggelaten te hebben, omdat hij, gelijk toen nog velen in de Westerſche Kerken, denzelven niet voor een zeker echt ſchrift van PAULUS erkende, hoewel hij hem meermalen, met den naam van dien Apostel, aanhaalt.

Zijn Brief aan DEMETRIAS.

Een ander geſchrift van PELAGIUS is nog merkwaardiger, zijn Brief aan DEMETRIAS. Uit AUGUSTINUS, die dezen Brief duidlijk beſchrijft, zijn wij

zeker, dat hij van PELAGIUS is (*). Dewijl in de Handſchriften de gehaatte Ketternaam van PELAGIUS niet altijd voor denzelven gezet werd, en men wist, dat HIËRONYMUS insgelijks aan deze jonge Juffer geſchreven had, is de Brief, onder de werken van HIËRONYMUS geplaatst (†).

PELAGIUS heeft dezen Brief, in het jaar 415, opgeſteld, toen hij zich in het Oosten bevond, en zijn twist reeds begonnen was. DEMETRIAS, aan wien de Brief gericht is, was eene aanzienlijke jonge Romeinſche Juffer, die voornaamlijk door AUGUSTINUS overreed was, om het huwlijk, hetwelk zij gereed ſtond aan te *gaan*, hare rijkdommen, en de wereld in het gemeen te verzaken, om geheel naar *Askeetiſche* gronden te leven (§). Op verzoek van hare Moeder ſchreef PELAGIUS aan haar, gelijk andere aanzienlijke Leeräaren van dezen tijd, tot haar onderwijs. Hij erkent, dat het gemaklijker is, haar te prijzen, dan te leeren; maar het laatſte wil hij, met alle beſcheidenheid, op dezelfde wijze, doen, als hij het tot hier toe in andere opſtellen over de zedenleere gedaan had. Hij was naamlijk gewoon, eerst de *geſteldheid der menschlijke natuur* te ontvouwen, en te toonen, *hoe veel zij kon uitwerken*; ver-

(*) *De Gratia Christi contra Pelag. et Cœlest. Cap.* 22. *pag.* 161. *Cap.* 47. *pag.* 165. *T.* X. *Opp.*

(†) *Ep. ad Demetriad. de Virginit. T.* V. *Opp. p.* 11. SEMLER heeft hem met eene voorreden, aanmerkingen en bijdragen te *Halle* 1775. 8vo afzonderlijk laten drukken.

(§) Zie *Deel* VII. *Bladz.* 197.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

vervolgends voegde hij 'er de vermaningen tot deugd bij, opdat deze niet vruchteloos mogten wezen, indien men gelooven mogt, dat 'er iet onmogelijks gevorderd worde. Hier, vervolgt hij, moet het *goede van onze natuur* des te volledíger verklaard worden, naardien hij eene aanwijzing tot een volmaakter leven wilde voordragen.

Wat nu het *goede der menschlijke natuur* betreft, zegt PELAGIUS, dit moet men naar God, derzelver Schepper, beöordeelen. Zou niet hij, die alles zeer goed gemaakt heeft, den mensch, om wiens wil hij alles ſchiep, nog voortreflijker gemaakt hebben? Hij ſchiep hem naar zijn Beeld, hij liet hem niet zonder hulpmiddelen, hij wapende hem door verſtand en wijsheid, om met die gaven God te kunnen dienen, met welke hij over anderen heerſchen zou. Echter wilde de Heer der gerechtigheid, dat hij vrijwillig, niet gedwongen, handelen zou. Dus heeft God het tot een *eigendom des menſchen gemaakt: te zijn, wat hij wil, en van natuur beide*, goed en kwaad, *te kunnen*. Het vermogen, om kwaad te doen, heeft hij ons alleen daaröm medegedeeld, opdat wij zijnen wil, *naar onzen wil*, volbrengen. — Zeer Godloze menſchen zouden wenſchen anders geſchapen te zijn; naardien zij *hun leven niet verbeteren* willen, nemen zij den ſchijn aan, als of zij *hunne natuur wilden verbeteren*. Evenwel is het goede van deze zoo algemeen, dat het zich ook ſomtijds bij de *Heidenen* vertoont, die zonder eenige Godsverëering zijn, velen van hunne *Wijsgeeren* zijn zeer *deugdzaam* geweest; maar

maar van waar komt bij menſchen, die van God vervreemd zijn, dit Godebehagende? *Van waar komt bij hen dit goede, dan van het goede der natuur?* Men beſluite hier uit, wat *Christenen* doen kunnen, *wier natuur en leven door* CHRISTUS *beter onderwezen is*, en *die ook den bijſtand der Godlijke genade genieten.*

Thans willen wij, vervolgt PELAGIUS, tot de geheime wegen van onze ziel komen, het *goede geweten* zelf zal een oordeel over het goede der natuur vellen! Is het *niet een getuigenis, hetwelk de natuur zelve van hare goedheid aflegt*, wanneer zij haar mishagen aan het kwaad ontdekt? Daar is, als het ware, *zekere natuurlijke heiligheid in onze zielen*, die, om zoo te ſpreken, in haar de wacht houdt, en over goed en kwaad oordeelt. Wij hebben alle dezelfde natuur, maar derzelver gebruik is verſchillend, (*merita diverſa.*) De eerſte menſchen zijn zoo lang zonder wet geweest, omdat God wist, dat hij de menschlijke natuur zoo gemaakt had, dat zij dezelve kon ontbeeren. Ook werd *de wet tot herſtelling van den glans onzer natuur eerst nodig*, nadat de rede, *door eene lange gewoonte van zondigen*, zekere duiſternis gekregen had. Deze gewoonte, welke ons van kinds af bevlekt heeft, maakt juist *de hoofdzwarigheid uit, om het goede te doen*; zij verderft ons meer en meer, en trekt ons eindelijk tot zulke overhelling, dat zij de ſterkte der natuur zelve ſchijnt te hebben. Hebben nu reeds ſommigen *voor* de Wet, en *voor* de komst des *Verloſſers, rechtvaardig en heilig geleefd; hoe veel meer*

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

moet men gelooven, dat *wij* dit, *na* de verlichting zijner komst, doen kunnen, daar wij *door* CHRISTUS *genade onderwezen*, en *tot een' beter mensch wedergeboren* zijn, die wij, *door zijn bloed verzoend en gereinigd*, ook *door zijn voorbeeld* tot volkomene gerechtigheid *opgewekt*, beter moeten zijn dan zij.

Op dezen grond bouwt dan PELAGIUS het onderwijs eener *volkomene Maagd*, die, door de heiligheid van hare zeden, te gelijk het *goede der natuur en der genade* getuigt. Vooreerst moet haar bekend zijn, dat in de Godlijke ſchriften, waar uit wij alleen den volkomenen wil van God kunnen weten, *het kwaade verboden*, *het goede bevolen*, *het onverſchillige vrijgelaten*, en *het volmaakte aangeraaden wordt*. Zoo is het huwlijk, onder anderen, wel geöorloofd, maar door eenen volmaakteren raad wordt de onthouding aangeraden. „ Wie het vatten kan, die vatte het!" zegt JESUS. Ik bevele u eene zoo groote zaak niet; ik leg ze u niet op; maar biede ze u aan; zonder iemand te dwingen, nodige u alleen tot dezelve uit. Alleen die gene is daaröm *van de Wet niet losgemaakt*, die voorneemt, *boven de Wet te doen*. — Alleen dat is in uwe magt, wat niet van buiten aankomt, zoo als de goederen, die gij verzaakt hebt; alleen dat is goed, hetwelk wij zonder onzen wil nooit vinden noch verliezen: *de geestlijke rijkdommen, welke gij u zelve alleen ſchenken kunt. Deze kunnen alleen uit u, en in u zijn.*

Hier op houdt PELAGIUS haar voor, hoe gewig-

tig

tig en lofwaardig voor haar geſlacht de van haar gedane keuze zij, waar op hij de gewone vermaningen voor deze levenswijze laat volgen, bijzonder om alles zonder murmureeren te doen. Wij wederſpreken den Heere, dikwijls, zegt PELAGIUS, en klagen, als booze dienstknechten. „ Het is hard en „ zwaar, en wij kunnen dat niet doen; wij zijn „ menſchen, die van een broos vleesch omgeven „ zijn." ô Blinde krankzinnigheid! ô onheilige roekeloosheid! Wij beſchuldigen God van eene dubbele onwetendheid; hij zou niet weten, wat hij gedaan en bevolen had, als of hij de menschlijke zwakheid, waar van hij zelf de maker is, vergeten, en den mensch geboden opgelegd had, welke hij niet dragen kon. — 'Er is geen krachtiger grond van vermaning, dan wanneer de Schrift ons *kinderen van God* noemt. Want, wie zou zich niet ſchaamen, en vreezen, iet te doen, hetwelk zulken Vader onwaardig ware? DEMETRIAS behoorde ſteeds de waardigheid te gedenken, welke zij bij hem verkregen had, daar zij, *door den Doop, tot eene dochter van God wedergeboren, en door de wijding tot den Maagdelijken Staat, eene Bruid van* CHRISTUS *geworden was.* — Hare hoogſte wetenſchap behoorde te zijn, *ondeugden en deugden te onderſcheiden.* — Voornaamlijk behoorde zij, in plaats van gemaakte nederigheid, zich tot die te bevlijtigen, welke CHRISTUS geleerd heeft, dat is, met welke geen hoogmoed gepaard is. „ Het is zeer gemaklijk," ſchrijft PELAGIUS, „ een ſlecht kleed te dragen, vriendelijk „ te groeten, handen en voeten te kuſſen, *met een*

„ *han-*

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ *hangend gezicht*, en op den grond geſlagene „ oogen, nederigheid en zachtmoedigheid te beloo- „ veu; met eene gemaakte ſtem het ſpreken te ver- „ zwakken; *dikwijls te zuchten, en bij elk woord* „ *uit te roepen, dat men een zondaar en rampza-* „ *lige is.*" Die zelfde, die zich zoo aanſtelt, zal, door het minſte woord beledigd, eene trotſche houding aannemen; den nek ſtijf dragen, en dezen tederen toon zijns monds in een hevig geroep en geſchreeuw veränderen. DEMETRIAS behoort zich voor vleijërijën te wachten, welken men dikwijls voor het oog wederſtaat, maar toch heimlijk genegen is. *Vasten en onthouding* van alle ſpijzen en dranken, welke haar, in hare jaaren, zouden kunnen verhitten, prijst hij haar wel aan; maar hij wil echter niet, dat zij zich, zoo als velen, een' al te zwaaren last zal opleggen, ook moet zij, door zulke oefenengen, niet hoogmoedig worden. Alhoewel zij, elk uur, door het *lezen der Heilige Schrift*, en door bidden, haren wasdom behoort te bevorderen; houdt hij het echter voor het beste, dat zij de morgenſtonden tot dezen kamp beſteede. Maar ook dit lezen moet niet tot vermoejens voortgezet worden, dewijl alle bovenmatigheid, zelfs in goede dingen, af te keuren is. *Vasten*, *zingen*, *waaken*, en dergelijke oefeningen, kan elk *eerstbeginnende met eenen ijverigen wil zeer hoog drijven.* Maar *de zeden te veränderen*, en *elke deugd in zich te vormen*, daar toe behoort een groot en lang ſtreeven. Hier bij voegt PELAGIUS omſtandige *waarſchuwingen voor den Duivel*, wiens haat tegen DEMETRIAS te

ſter-

ſterker zal zijn, hoe meer hij gelooft, verloren te hebben, wat zij aan voorrechten bezit; die zich van onzen eigenen wil tegen ons weet te bedienen; maar wien zij, zoo als PAULUS leert, (*Epheſ.* VI.) en *met den bijſtand des Heiligen Geestes* moest *wederſtaan.* Voornaamlijk had zij waakzaamheid nodig over haare gedachten; zij behoorde die gedachten, welke de wil met goedkeuring omhelst, te leeren onderſcheiden van die, welke als eene ligte ſchaduw voorbijvliegen; ook van die, welke zich aan het gemoed, zelfs tegen den wil, of wel met afgrijzen, opdringen. Alleen in de eerſte ſoort ligt zonde; de volkomene wil, om iet te doen, wordt als eene wezenlijke daad aangezien. Eindelijk zamelt PELAGIUS nog een aantal gronden op, die in zulke vermaningsſchriften gewoon zijn. enz.

Gevolgen van dezen Brief, en aanmerkingen van AUGUSTINUS op denzelven.

Zeker vertoont PELAGIUS, in dezen Brief, veel redenbeleid, meer dan men van eenen Monnik, in die eeuw, zou verwachten; ook was zijn Brief zoodanig ingericht, dat hij zelf zich in het vervolg daar op beriep, „ dat hij in denzelven de *natuur* „ *des menſchen* op die wijze geprezen had, dat hij „ 'er toch altijd *den bijſtand van Gods genade* bij„ gevoegd had." AUGUSTINUS, die deze woorden van PELAGIUS aanhaalt (*), erkent, dat hij hem bijna overreed had, dat hij de eigenlijke *genade Gods* beleed; alhoewel hij die, op vele plaatzen, tegenſprak; maar uit zijne laatere ſchriften had hij gezien,

(*) *De Gratia Chriſti contra Pelag. et Cælest. Cap.* 37. *Tom.* X. *Opp. pag.* 165.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zien, dat PELAGIUS het woord *genade* in eenen ruimen zin en dubbelzinnig gebruikte; dan voor *de openbaring der Godlijke leere*; dan *voor de vergeving der zonden*; dan *voor het voorbeeld van* CHRISTUS. Nadat derhalven AUGUSTINUS de Moeder van DEMETRIAS, JULIANA, eenigzins bedektlijk voor de dwalingen, in den Brief van PELAGIUS, gewaarſchuwd, maar van haar ten antwoord gekregen had, dat haar geene Ketterijën bekend waren, tot welke zij en de haren neiging hadden, vonden AUGUSTINUS en een ander Bisſchop in *Afrika*, ALYPIUS, nodig, haar in eenen langen Brief die *leerſtukken* aan te wijzen, *welke tegen de genade Gods overgeſteld* waren, en welke PELAGIUS voordroeg (*). Het is geene geringe dwaling, zeggen zij, te leeren, dat wij het *van ons zelven* hebben, *indien* 'er *eenige* gerechtigheid, matigheid, of *andere deugd in ons* is, omdat ons God zoo geſchapen heeft, dat hij ons, *behalven de openbaring van het gene wij nodig hebben te weten*, verders *geenen bijſtand bewijst*; zoodat wij onzen pligt, wanneer wij dien geleerd hebben, ook met liefde vervullen; met één woord, dat *natuur en leere de eenigſte genade en hulpe van God zij, om rechtvaardig en recht te leven.* Maar de *liefde*, *welke* onder alle Godlijke gaven zoo zeer uitſteekt, dat zij ook *God zelf* genoemd wordt, en *door welke alleen de Godlijke wet*, eenigermate, van ons *volbracht kan worden*, wil men

(*) *Epist.* CLXXXVIII. *pag.* 725. *Tom.* II. *Opp. et post Pelagii Epist. ad Demetr. ed. Semler. p.* 101-134.

men niet tot den Godlijken bijſtand rekenen; onze vrijë wil zal daar toe genoeg zijn. Louter verderflijke dwalingen! Ver af ook, dat DEMETRIAS, gelijk zij voorwenden, *zich zelve alleen geestlijke rijkdommen* zou kunnen mededeelen, weet zij veel meer, hoe arm zij is, en dat zij alleen door de gaven van haren Bruidegom verſierd kan worden. Daaröm zegt de Apostel: *Ik heb u aan eenen man verloofd* enz. als ook: *Wij hebben dezen ſchat in aarden vaten* enz. Dat ook de heilige kuischheid eener Maagd een geſchenk van God is, alhoewel dit den genen, die geloven en willen, gegeven wordt, leert dezelfde Apostel met de woorden: *Een ieder heeft zijne eigene gave van God.* Uwe dochter, zoo vervolgen deze Biſchoppen, gaat u wel voor in *heiligheid;* doch, gij hebt 'er ook een *aandeel* aan; ook gij verkrijgt daar door een' *geestlijken aanwas.* Deze Godlijke gaven zijn de uwe, maar niet uit u; even zoo als men het daaglijksch brood ons brood noemt; maar 'er God evenwel om bidt. Gij bidt, om die duurzaam en wasſend te hebben. Want, wie onderſcheidt u van die *uit* ADAM *afkomſtige maſſa van dood en verderf?* Is hij het niet, die gekomen is, om te zoeken en zalig te maken, het gene verloren is? of antwoordt misſchien de Apostel hier op: het is mijn goede wil, mijn geloof, mijne gerechtigheid? En niet veel meer: *Wat hebt gij, dat gij niet ontvangen hebt?* Dus kan niemand weten, wat 'er gedaan moet worden; noch kuisch zijn, indien God het hem niet geeft. Of zo 'er *uit kracht van zijnen vrijën wil een weinig-*

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

nigjen goeds uit hem zijn mogt, evenwel is *niet alles uit hem*. Wij hebben van de opvoeding en nederigheid der Heilige jonge Dochter het vertrouwen, dat zij, bij het lezen dier woorden, van de geestlijke rijkdommen, die geheel van haar zelven zouden komen, gezucht, ootmoedig op hare borst geslagen, misschien zelfs geweend, en God geloovig gebeden zal hebben, dat, gelijk de gemelde woorden de hare niet zijn, dus ook haar geloof zich niet verbeelden mogt, iet te hebben, waar over het in zich zelve, maar niet in den Heere, zou kunnen roemen. De beide Bisschoppen vinden zelfs nog meer *hoogstgevaarlijke dwalingen* in den Brief van PELAGIUS, bijzonder *omtrent de Godlijke Drieëenheid*. Want, wie het goede, schrijven zij, dat uit God is, niet uit hem afleidt, die doet hem, en even daar door ook de Drieëenheid, ongelijk. Ook *kan*, het gene in den aangehaalden Brief *van de genade of hulp van God* gezegd wordt, heel wel op eene gantsch andere wijze verklaard worden; en wanneer daar in toegegeven wordt, dat wij *bidden* moeten, om niet in verzoeking te vallen; zoo behoeft dit slechts een *gebed om erkentenis der waarheid* te zijn. Nergens ontmoet men eene openlijke belijdenis van die genade, welke de Apostel zoo zeer aanbeveelt, die ook zegt, dat God aan een' ieder die mate des geloofs, zonder welke het onmooglijk is, hem te behaagen, mededeelt. Of HIËRONYMUS, die insgelijks eenen merkwaardigen Brief aan DEMETRIAS geschreven heeft, daar in dien van PELAGIUS in het oog heeft gehad, en eenige waarschuwingen tegen den-

denzelven heeft medegedeeld? zou nog onderzoek kunnen veelen. SEMLER heeft 'er ſpooren van meenen te vinden, en denzelven daaröm in zijne verzameling laaten drukken; doch het ſchijnt bijna, dat HIËRONYMUS alleen van nieuwe *Origenisten* ſpreekt (*). Ondertusſchen is het niet te verwonderen, nadat AUGUSTINUS in den Brief van PELAGIUS gevaarlijke dwalingen ontdekt had, dat hem terſtond meer anderen zijn toegevallen. OROSIUS wilde niet alleen even zoo ſcherpzichtig zijn, maar beweert zelfs, dat PELAGIUS dien Brief van anderen heeft laten opſtellen, doch hij verraadt zijne onkunde, wanneer hij den *ſlechten* ſtijl van dezen Brief berispt (†). SEMLER heeft, doch met te veel drift, op ſommige plaatzen, gepoogd, aan de gevoelens van PELAGIUS in dezen Brief recht te doen.

Andere Brief aan Celantia.

Deze geleerde heeft ook nog eenen anderen Brief aan *Celantia* (§), aan PELAGIUS toegekend, en in zijne verzameling ingevoegd. Deze was te voren voor een werk van HIËRONYMUS gehouden; ERASMUS geloofde, dat hij veel meer aan PAULINUS van *Nola* toebehoorde; en onder deszelfs naam hebben de *Benedictynen* dien achter de werken van HIËRONYMUS geplaatst (**). Naar het gevoelen van SEMLER kwam hij bij deze gelegenheid onder de ſchriften van HIËRONYMUS, omdat deze de opſtellen van PE-

(*) Zie *Deel* VII. *Bladz.* 198. (†) *Apolog. p.* 662.

(§) *Epiſtola ad Celantiam matronam de ratione pie vivendi pag.* 172-198.

(**) *Opp. Tom.* IV. P. I. *pag.* 810.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

PELAGIUS, ten einde hem te wederleggen, verzamelde; maar dat PELAGIUS 'er de Schrijver van is, bewijst SEMLER, met veel waarſchijnlijkheid, uit de overëenkomst van gevoelens en uitdrukkingen met den Brief aan DEMETRIAS. CELANTIA was de Gemaalin van een aanzienlijk en rijk man, die even daaröm van den Schrijver van dezen Brief levensvoorſchriften uit den Bijbel verzocht, opdat zij, onder de verleidende bekooringen van haren ſtand, de zuiverheid van zeden gelukkiger bewaaren mogt. Hij ſcherpt haar dus hoofdzaaklijk de geboden van God in, welke CHRISTUS ons tot een onderpand van zijne liefde nagelaten heeft. Hij waarſchuwt haar, zich ook voor de geringſte zonde te wachten, voornaamlijk dringt hij 'er op aan, dat CELANTIA niet alleen deugdzaame werken verrichte, maar voornaamlijk de onſchuld van haar hart bewaare. Onder bijzondere voorſchriften, ſtaat ook de vermaning, om zich niet voor heilig te houden, omdat zij het vasten of eenige andere onthouding ondernomen had. CELANTIA had zich, reeds zedert eenige jaaren, van de huwlijksgemeenſchap met haren man onthouden. Dit is, zegt hij, een teken van grootmoedigheid en volmaakte deugd; evenwel is hij bekommerd, dat zij een zoo groot goed, zonder bewilliging van haren man, begonnen had; als zijnde dit niet alleen ſtrijdig met het onderwijs des Apoſtels, maar ook met hare huwlijksbelofte; ja als hebbende meermalen de ſlechtſte gevolgen na zich geſleept. Ondertuſſchen twijfelt hij niet, of haar man, indien zij wat gewacht had, zou gewillig dit offer aan God gebracht hebben.

Ze-

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Andere ſchriften van PELAGIUS.

Zekerer zijn de berichten van andere ſchriften van PELAGIUS. Van eene *Geloofsbelijdenis*, die nog voorhanden is, zullen wij, op hare plaats, nader ſpreken. — Andere Boeken van hem zijn geheel niet, of alleen in uittrekzels bewaard gebleven. Zoo noemt GENNADIUS (*), een in vroeger jaaren van hem geſchreven werk, *over de Drieëenheid*, (*de fide Trinitatis Libri tres.*) Doch hier van is niets anders bekend. — Een ander Boek, zegt dezelfde Schrijver, voor het Christelijk leven opgeſteld, (*Eulogiarum*, of liever *Eclogarum*, *ex divinis ſcripturis*, *Liber unus*,) was eene navolging van een dergelijk Boek van CYPRIANUS, (*Testimoniorum adverſus Judæos Libri tres.*) AUGUSTINUS (†) en HIËRONYMUS (§) maken 'er niet alleen gewag van, maar haalen 'er ook plaatzen uit aan. Onder anderen ſtond daar in: *dat de mensch, als hij wilde, zonder zonde zijn, en Gods geboden gemaklijk waarnemen kan.* Zijn werk *over de natuur* moet ook aanmerklijk geweest zijn, dewijl AUGUSTINUS daar eene bijzondere wederlegging tegen gemaakt heeft (**). Elders (††) noemt hij het een Boek, waar in de *natuur des menſchen tegen de genade Gods*, die den God-

(*) *De Viris Illuſtr. Cap.* 42.

(†) *Contra duas Epist. Pelag. L.* IV. *C.* 8. *p.* 316. *de Gestis Pelagii C.* 1-3, 5, 6. *T.* X. *Opp. p.* 129.

(§) *Dialog. in Pelag. Libr.* I. *Tom.* IV. *Opp.* P. II. *pag.* 500.

(**) *De natura et gratia contra Pelag. T.* X. *Opp. p.* 85.

(††) *Retractat. Libr.* II. *Cap.* 42.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Godlozen rechtvaardigt, en door welke wij Christenen zijn, met alle mogelijke fluitredenen *verdeedigd* wordt. Van den geest, in welken het geſchreven was, geeft het begin reeds eene proeve, waar zijne klagt over die genen aangehaald wordt, „ die in „ plaats van wegens hunne zonden den *menschlijken* „ *wil te beſchuldigen*, zich liever daar door zoe„ ken te ontſchuldigen, dat zij *de natuur des men„ ſchen* beſchuldigen; hetwelk toch eene geheel „ valſche beſchuldiging zal zijn." Uit zijn werk *over den vrijen wil*, (*de libero arbitrio Libri* IV.) heeft AUGUSTINUS insgelijks, in één van zijne Boeken (*), verſcheidene plaatzen ingelascht, uit welke men wederöm ziet, dat PELAGIUS daar in de vrijheid van den menschlijken wil met den bijſtand der Godlijke genade heeft pogen te verëenigen. — Nog zijn 'er uit eenige *Brieven* van PELAGIUS plaatzen overig gebleven, die men ook aan zijne Tegenſchrijvers AUGUSTINUS (†) en MERCATOR (§) te danken heeft. De merkwaardigſte is die, welken hij, met zijne *Geloofsbelijdenis*, aan den *Roomſchen* Biſchop INNOCENTIUS I. afzond, en waar in hij zich bepaaldelijk tegen de hem gemaakte hoofdtegenwerpingen verdedigde. Een niet gering gedeelte van denzelven vindt men bij AUGUSTINUS (**).

Berichten CÆLESTIUS, de vriend en reisgenoot van PELAGI-

(*) *De Gratia Christi C.* 3, 4, 7. &c. *T. X. p.* 153.
(†) *De Gestis Pelag. C.* 6. *p.* 135. *de Gratia Christi p.* 165.
(§) *Commonitor. C.* 4. *p.* 25.
(**) *De Gratia Christi C.* 30. *de peccato origin. C.* 17.

cius was ook geen man van gemeene gaven. Zijn Vaderland is onbekend. HIËRONYMUS (*) noemt hem *Scotus*, hetwelk een *Schot* betekent, doch ook voor een' *Ier* genomen wordt, welk laatſte ſommigen aannemen (†). Volgends MARIUS MERCATOR (§) was hij, door een natuurlijk gebrek, als een geſnedene ter wereld gekomen, van voornamen huize, en in zijne vroeger jaaren een plijtbezorger. Dat hij naderhand een Monnik geworden is, leert niet alleen het bericht van GENNADIUS (**), maar AUGUSTINUS leidt ook de *Pelagiaanſche* Ketterij van lieden af, die, *als het ware*, *Monniken* waren (††). Waarſchijn*lijk* geeft hij daar door lieden te kennen, die niet gewoon waren, zich aan een blijvende inwoning in een Klooster te binden. GARNIER (§§) heeft deze levenswijs van CÆLESTIUS vergeefs zoeden te ontkennen; en toch eenigermate moeten toegeven.

van CÆLESTIUS, denvriend van PELAGIUS.

Zonder de bittere ſpotternijën en ſcheldwoorden, met welke CÆLESTIUS door HIËRONYMUS wordt aangevallen, met eenige achting te verwaardigen, behoeft

Karakter van CÆLESTIUS.

(*) *Prolog. Explan. in Jerem. pag.* 527. *Prol. in L. III. ejusd. Explan. p.* 856. *Opp. T.* III.

(†) USHER. *Britannic. Eccles. Antiquit. p.* 112. 113.

(§) *Commonit. ſuper nomine Cælestii p.* 6. *Commonit. advers. Hæres. Pelag. et Cælest. p.* 30.

(**) *De Viris Illuſtr. Cap.* 44.

(††) *De Gest. Pelag. C.* 35. *pag.* 151.

(§§) *Diſſ. I. de primis auctor. et defenſor. Hæres. Pelag. p.* 140. *T. I. Opp. Mar. Merc.*

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hoeft men, om hem nader te leeren kennen, ſlechts AUGUSTINUS te raadplegen, hoe min die anders ook zijn vriend was. Deze noemt hem een' zeer ſcherpzinnig man, die, als hij zich bekeeren mogt, velen nuttig kon zijn (*). Op eene andere plaats (†), waar hij eene vergelijking maakt tusſchen CÆLESTIUS en PELAGIUS, vindt hij den eerſten vrijër, opener, en hardnekkiger; maar den laatſten achterhoudend, leugenächtig, en listig. Nog jongeling, en in een Klooster in zijn Vaderland, ſchreef CÆLESTIUS *drie Brieven*, of eigenlijk *Verhandelingen*, aan zijne ouders gericht, die, naar het oordeel van GENNADIUS (§), voor alle verëerers van God noodzaaklijk waren, dewijl hij daar in, vrij van alle zijne laatere dwalingen, enkel den ijver in de deugd zocht op te wekken. — Toen naderhand zijn leerſtelſel verdacht begon te worden, ſtelde hij een klein geſchrift op, hetwelk hij *Definitiones* noémde, en waar in hij, door *Sluitredenen*, welke hij in vragen inkleedde, wilde bewijzen, *dat de mensch alszins zonder zonde kon zijn*. AUGUSTINUS heeft deze XVI *Sluitredenen* in een bijzonder Boek wederlegd, en tevens in hetzelve ingelascht (**). — Nog zijn 'er plaatzen voorhanden, uit zijne *Geloofsbelijdenis*, welke hij aan den *Roomſchen* Biſchop ZOSIMUS heeft overgeleverd (††). Bovendien had CÆLESTIUS nog

(*) *Contra duas Epist. Pelag. L.* II. *C.* 3. *p.* 287.
(†) *De peccato Orig. C.* 12. *p.* 73. (§) *l. c.*
(**) *De Perfect. Juſtit. hominis. T.* X. *Opp. p.* 111.
(††) AUGUST. *de peccato Orig. C.* 5, 6. *p.* 171.

nog een Boek geſchreven, waar van men den eigenlijken titel niet weet, maar waar in hoofdzaaklijk de leer van de *Erfzonde* beſtreden kan zijn; uit hetzelve komen insgelijks plaatzen voor bij AUGUSTINUS (*).

PELAGIUS en CÆLESTIUS worden vrienden.

Deze beide Monniken werden, naar alle waarſchijnlijkheid, eerst geduurende hun verblijf te *Rome*, met elkanderen vrienden, omtrent het begin der Vde eeuw. Hier werd CÆLESTIUS, volgends getuigenis van MARIUS MERCATOR (†), door PELAGIUS in zijne leerſtellingen onderwezen. Hier droeg deze ze reeds in geſchriften voor, zoo als wij gezien hebben, *doch zonder* dat daar door bewegingen ontſtaan waren. PELAGIUS deed zulks niet ééns volkomen in zijn' eigen naam, maar als of hij alleen gevoelens van anderen mededeelde (§). Eéns echter wederſprak hij met drift, toen hij te *Rome* eenen Biſchop de woorden van AUGUSTINUS (**) hoorde herhaalen: „ Geef ons, wat gij beveelt, en be„ veel, wat gij wilt (††)!"

Begin der twisten.

Doch in het jaar 411, toen PELAGIUS en CÆLESTIUS zich te *Karthago* bevonden, (hoewel PELAGIUS ſlechts voor een' korten tijd,) ontſtonden de eerſte twisten over hunne leere. CÆLESTIUS breid-

(*) *De Gestis Pelagii Cap.* 12.

(†) *Commonit. adv. Hær. Pelag. et Cœlest. p.* 30.

(§) AUGUST. *de peccator. merit. et remiſs. C.* 3. *p.* 49. *de peccat. Orig. C.* 21. *p.* 176.

(**) *Confeſs. Libr.* X. *Cap.* 29-37.

(††) AUGUST. *de dono perſeverant. C.* 20. *p.* 562.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

breidde dezelve uit, vond aanhangers, en deed des te meer zijn best, om het ambt van *Presbijter*, Ouderling, in die Hoofdstad van *Afrika*, te verkrijgen (*). Maar nu werkten hem verscheidenen tegen, en voornaamlijk die zelfde *Diakon*, PAULINUS, dien wij als Lofredenaar van AMBROSIUS hebben leeren kennen. Deze leverde aan AURELIUS, Bisschop van *Karthago*, eene beschuldiging over tegen CÆLESTIUS, dat hij niet alleen zelf dwalingen leerde, maar ook zijne leerlingen naa de nabuurige Gewesten afzond, om dezelve te verbreiden. MERCATOR, die deze beschuldiging, als ook de overige gerechtelijke stukken zelve, in handen had, noemt (†) de volgende leerpunten op, welke CÆLESTIUS van zijnen beschuldiger te last werden gelegd. „ ADAM „ *is sterflijk geschapen*; of hij zondigde of niet, „ hij zou toch gestorven zijn. —— De *zonde van* „ ADAM heeft hem alleen, maar niet het menschlijk „ geslacht, geschaad. — De *Kinderen*, die geboren „ worden, zijn in denzelfden toestand, in welken „ ADAM zich vóór den Val bevond. – Het gant- „ sche *menschlijk geslacht* sterft niet, uit hoofde „ van de Dood of den Val van ADAM; maar het „ staat ook niet op, uit hoofde van de Opstanding „ van CHRISTUS. – De *Wet* past even goed in het „ Hemelrijk, als het *Euangelie*. — Ook *vóór de* „ *komst des Heeren* zijn 'er *menschen zonder zonde* „ ge-

(*) AUGUST. *Epist.* CLVII. *Tom.* II. *Opp. pag.* 419. *de Gestis Pelag. Tom.* X. *Opp. pag.* 145.

(†) *Commonit. super nomine Cælestii p. 6. sq.*

„ geweest." AUGUSTINUS haalt deze ſtellingen insgelijks aan (*). Maar OROSIUS, die 'er nog deze bijvoegt (†): De *mensch* kan *zonder zonde* zijn, als hij maar wil; heeft geheel de geloofwaardigheid niet van deze beide Schrijvers. III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

AURELIUS riep, tot onderzoek van deze klaagpunten, in het jaar 412, een aantal Biſchoppen te *Karthago* bijëen. Van dezen werd CÆLESTIUS gehoord; hij veräntwoordde zich; en toen hij, als zich niet wederlegd oordeelende, weigerde hun bevel te gehoorzamen, om de gemelde ſtellingen te veröordeelen, ſloten zij hem uit hunne Kerkelijke gemeenſchap *uit*. Dit verhaal van MERCATOR (§) krijgt meer volledigheid uit een ſtuk van de echte ooirkonden van deze vergadering, hetwelk AUGUSTINUS bewaard heeft (**). Het bevat het verhoor van CÆLESTIUS, over de tweede en derde der bovengemelde ſtellingen. Toen hij over de eerſte gevraagd werd, antwoordde hij, dat hij alszins over de *voortplanting van* ADAMS *zonde*, (*de traduce peccati*,) onzeker was, dewijl hij van de in de Katholijke Kerk aangeſtelde *Ouderlingen*, (onder welken hij RUFINUS bij name opgaf,) een ander gevoelen gehoord had; doch hij had niets tegen den genen te zeggen, wien God de genade der kennis daarömtrent medegedeeld had. Ook beriep CÆLESTIUS zich op de

CÆLESTIUS in de Kerkvergadering te Karthago veröordeeld.

(*) *De Gestis Pelagii Cap.* 11. *pag.* 137.

(†) *Apologet. pag.* 623. (§) *l. c. p.* 7.

(**) *De peccato Orig. C.* 3. *p.* 170. Men vindt het ook bij HARDUIN. *Act. Concil. T.* I. *p.* 2001.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de verſchillende denkwijzen, ten aanzien van het gene hij van de Kinderen beweerd had. Het was eene *theologiſche* vraag, zeide hij; geene Ketterij; doch hij had altijd toegegeven, dat de *Kinderen den Doop nodig* hadden. Hij beriep zich van het vonnis der *Sijnode*, op den *Roomſchen* Biſchop INNOCENTIUS (*), het eerſte eigenlijk voorbeeld van een beroep van eenen *Geestlijken*, die volſtrekt niet tot het Kerspel van dien Biſchop behoorde, op denzelven. Maar even daaröm, dewijl dit te zeer met de Kerkelijke inrichting ſtreed, kreunde zich de vergadering 'er niet aan; ook vindt men geen ſpoor, dat INNOCENTIUS het heeft aangenomen. De *Afrikaanſche* Biſchoppen gingen het, in hunnen Brief, dien zij, over dit ſtuk, in het jaar 416, aan hem zonden, geheel met ſtilzwijgen voorbij. CÆLESTIUS zelf liet dit appèl liggen, en begaf zich naa *Efeze*, alwaar hij de gezochte waardigheid van *Presbijter*, (Ouderling,) verkreeg (†).

AUGUSTINUS mengt zich in het geſchil.

AUGUSTINUS had deze *Sijnode* niet bijgewoond (§), waarſchijnlijk echter niet aan gebrek van ijver, alzoo hij terſtond daar op de werkzaamſte was van alle de tegenſtanders der veröordeelde leerſtukken, welke hij eerst in Kerkredenen beſtreed, waar van ſommigen nog tot het jaar 412 behoren (**).

In

(*) MERCAT. *l. c. pag.* 8.

(†) MERCAT. *l. c. pag.* 7.

(§) *De Gestis Pelagii C.* 2. *p.* 138. *Retr. L.* II. *C.* 33.

(**) *Serm.* CLXX. *p.* 569. CLXXIV. *p.* 577. CLXXV. *p.* 581. CLXXVI. *p.* 584. *T.* V. *Opp.*

In dat zelfde jaar werd hij ook genoodzaakt, de pen op te vatten tegen de *gevoelens van* CÆLESTIUS. De Staatsdienaar MARCELLINUS, die in het jaar 411, bij het vermaarde Godsdienſtig geſprek der *Katholijken* en *Donatisten* te *Karthago*, Keizerlijke gevolmagtigde geweest was, zond aan AUGUSTINUS uit de gemelde ſtad eenige vragen ter beäntwoording over, welke hij van aanhangers van CÆLESTIUS gehoord had. AUGUSTINUS ſchreef daaröm een Boek daar tegen, *over de ſtraffe der zonden, en derzelver vergeving* (*), hetwelk hij ook ſomtijds zijn werk *over den Kinderdoop* noemt, omdat hij deszelfs noodzaaklijkheid, uit hoofde van de Erfzonde, daar in ontvouwt. Vooreerst beſtrijdt hij hier het gevoelen der genen, die de *dood* niet als eene *ſtraffe der zonde* aanmerken, maar als een *noodzaaklijk gevolg onzer natuur*; en gevolglijk de woorden: *te dien dage zult gij den dood ſterven*, verſtaan van de dood der ziel door het zondigen. De mensch was wel ſterflijk, maar alleen naar het ligchaam, en als hij niet gezondigd had, zou hij in een geeſtelijk ligchaam veränderd zijn; hij zou in die onverderflijkheid, welke aan de Gelovigen en Heiligen beloofd wordt, zonder gevaar des doods, overgegaan zijn. Maar dat de ligchaamlijke dood eene ſtraffe der zonde is, leert de Apostel duidlijk. *Rom.* VIII. 10. 1 *Kor.* XV. 21. — Partijën willen wel de plaats: *Door éénen mensch is de zonde in de wereld gekomen*,

Hij ſchrijft tegen CÆLESTIUS.

(*) *De peccatorum meritis et remiſſione, Libri* III. *Tom.* X. *Opp. pag.* 1-58.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

men, en door de zonde de dood, van den dood der ziele verklaren; en de zonde zal niet door *voortplanting*, maar door *navolging*, van den eerſten mensch tot de anderen overgegaan zijn; maar, indien de Apostel dit had willen zeggen, zou hij niet ADAM, maar den *Duivel*, als de oorzaak der zonde, genoemd hebben. Het is iet anders, hun, die *met den wil zondigen, een voorbeeld*, wat anders hun, die *met de zonde geboren worden, een oorſprong* te zijn. De *Heiligen* volgen dus ook CHRISTUS na, evenwel werkt zijne *genade ook inwendig tot onze verlichting en rechtvaardigmaking*, (1. *Kor.* III. 7.) hij ſchenkt den Gelovigen de *verborgenſte genade van zijnen geest, welke hij* zelfs *den Kinderen heimlijk inſtort*; op dezelfde wijze heeft ook *die gene, in welken allen ſterven*, behalven het voorbeeld der overtreding van 's Heeren gebod, *door het verwoeſtend vergift van zijne vleeschlijke begeerte, allen, die uit zijn zaad zijn voortgekomen, verdorven.* Wanneer de Apostel ſpreekt van hen, *die niet gezondigd hebben als* ADAM, gelijk de *Griekſche* Tekst leest, hoewel vele Latijnſche Handſchriften hebben: *die gezondigd hebben, gelijk* ADAM, hetwelk nogthans ook verſtaan wordt van de genen, die *in* ADAM gezondigd hebben, verſtaat de Apostel zulken, die niet met eigen wil gezondigd, maar de *oorſpronglijke zonde*, (*peccatum originale*,) van ADAM aangenomen hebben.

Dewijl in den twist met CÆLESTIUS ook de vraag voorkwam: *of ooit een mensch zonder eenige zonde geleefd hebbe*, of *leven kan?* onderzoekt AUGUSTINUS de-

deze vraag in het *tweede Boek*; in hetwelk hij eigenlijk *vier* vragen beäntwoordt: vooreerst, *kan de mensch in dit leven zonder zonde zijn?* Hij kan, door Gods genade, en door den vrijën wil, welke zelf, in zoo ver hij goed is, tot de Godlijke gaven behoort. Ten tweeden; *is 'er iemand werklijk zonder zonde?* Neen, dewijl wij, ſchoon uit God geboren, door eene nieuwe geboorte, te gelijk ook kinderen dezer wereld, en dus nog niet volkomen zijn. Op de derde vraag: *Waaröm toch niemand in dit leven zonder zonde is?* antwoordt AUGUSTINUS: omdat de menſchen niet doen willen, *wat recht is*; deels uit onwetendheid, deels uit mishaagen aan hetzelve. *Het te weten, en 'er behaagen in te hebben, zijn gaven van God, welke hij ook niet aan zijne Heiligen altijd ſchenkt*, opdat zij erkennen zouden, hoe alles van hem komt. Eindelijk, vertoeft hij nog lang bij de *vierde vraag: of 'er zulk een beſta, of ooit beſtaan zal, die geene zonde gehad heeft, of hebben zou?* en toont, dat men dit alleen van CHRISTUS zeggen kan.

Middelerwijl had AUGUSTINUS de boven beſchrevene aanmerkingen van PELAGIUS, over de Brieven van PAULUS te zien gekregen, en daar in bij de plaats *Rom.* V. 12. een beſluit tegen het beſtaan der *Erfzonde bij de Kinderen* gevonden, hetwelk hij in zijn werk aan MARCELLINUS niet wederlegd had, omdat het hem niet in de gedachten was gekomen, dat iemand hetzelve inbrengen kon. Dit beſtreed hij daaröm in eenen bijzonderen Brief aan MARCELLINUS, welke als een *derde Boek* van gemel-

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

melde werk wordt aangemerkt. Te weten, PELAGIUS bracht de volgende tegenwerping te berde: „ Indien ADAMS zonde ook die genen geſchaad „ heeft, die niet gezondigd hebben; dan baat ook „ de gerechtigheid van CHRISTUS aan de genen, „ die niet gelooven." Hier op antwoordt AUGUSTINUS: Indien partijën zelve toeſtaan, hoe ongerijmd dit laatſte zij, dan moeten zij de gedoopte kinderen met de Heilige Kerk voor Geloovigen erkennen. Gelijkerwijs dus de geest der gerechtigheid der genen, door welken zij wedergeboren worden, door zijn antwoord, hen in het geloof vervangt, hetwelk zij door hunnen eigenen wil nog niet hebben kunnen; zoo vervangt het vleesch der zonde van hen, door welken zij geboren zijn, hen in de ſchuld, welke zij zich door hun eigen leven nog niet op den hals gehaald hebben. *De geheele Kerk*, zegt hij, *heeft daaröm van de oudſte tijden af beweerd, dat de Geloovige Kinderen door den Doop van* CHRISTUS *vergeving der Erfzonde ontvangen hebben*; zoo heeft CYPRIANUS en de met hem vergaderde Biſchoppen (*) verzekerd, *dat zonder den Doop de ziel van het Kind verloren gaat*; het is door zijne geboorte met *de oude dood bezoedeld*, en *aan hetzelve worden niet zijne eigene, maar eens anders zonden vergeven.* Met welke zekerheid ſpreekt deze groote man niet *uit den ouden en ongetwijfelden Geloofsregel!* Evenwel verſtout zich thans, ik weet niet wie, (te weten, PELAGIUS droeg dit niet,

(*) Zie *Deel* III. *Bladz.* 168, 169.

niet, als zijn eigen gevoelen, voor,) ons dat gene onzeker te maken, hetwelk onze Voorvaders, ter oplosſing van het gene voor ſommigen onzeker ſcheen te zijn, als hoogst zeker geleerd hebben. Ik weet wel niet, wanneer men daar over heeft begonnen te twisten; maar dit weet ik, dat ook de Heilige HIËRONYMUS, die nog heden met zoo veel roem van zijne voortreflijke Theologiſche Geleerdheid leeft, juist zulk een gebruik van deze leere maakt. In zijne uitlegging van JONAS (*) ſchrijft hij, dat *niet één's een Kind van één'en dag zonder zonde is.* Ik heb wel minder, dan hij, gelezen, maar toch *nooit* van eenen Christen, zelfs niet van eenen Ketter of Scheurmaker, eene andere leere gehoord. Eerst onlangs begon men te *Karthago* in geſprekken daar van te ſpreken, *dat de Kinderen niet daarom gedoopt worden, om vergeving van zonden te verkrijgen; maar om in* CHRISTUS *geheiligd te worden.* HIËRONYMUS bediende zich insgelijks, toen hij JOVINIANUS wederlegde, van de leere der *Erfzonde* (†). In de daad is zij voor de Kinderen niet *eens anders zonde, want allen hebben toen in* ADAM *gezondigd, toen zij in zijne natuur door de ingeplante kracht, met welke hij hen teelen kon, nog allen de eenige waren*; thans zijn het, *door de vleeschlijke geboorte, zonden der genen, aan welke zij, door de geestlijke wedergeboorte, nog niet zijn kwijtgeſcholden.*

Dit

(*) *In C.* III. *p.* 1487. *T.* III. *Opp.*

(†) *L.* II. *adv. Jovinian. p.* 194. *T.* IV. *Opp.* P. II.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Dit eerſte werk van AUGUSTINUS, tegen de gevoelens van PELAGIUS, bevat reeds het leerſtelſel, waar door hij van denzelven wezenlijk onderſcheiden is, met zijne gronden en verdediging, redelijk volledig. Ook is het in zijn ſoort een ſamenhangend leerſtelſel, in hetwelk AUGUSTINUS alle deelen en voegen bekwaamlijk in elkanderen heeft weten te paſſen; en niet min vruchtbaar, dewijl hij de gevolgen en toepaſſingen van hetzelve over eenen grooten kring der Christelijke Geloofs- en Zedeleere uitbreidt.

Of AUGUSTINUS de uitvinder der Erfzonde geweest is.

Ondertuſſchen is hij hevig, in vroeger en laater tijden, tegengeſproken, omdat hij beweerde, dat dit leerſtelſel, van de eerſte tijden der Christenen af, het algemeene onder hen geweest is. De *Pelagianen* integendeel legden hem naderhand te last, dat *hij de Erfzonde had uitgedacht* (*), terwijl anderen hem toeſtemmen, dat deze leere zoo oud is als het Christendom, en dat op zijn meest de naam, waar van AUGUSTINUS zich bediende, nieuw zou kunnen genoemd worden; (*peccatum originis*, *originale*,) hoewel ook deze reeds voor zijn' tijd misſchien voorhanden was, en iet dergelijks, (*originis vitium*,) bij TERTULLIANUS voorkomt (†). Wij hebben, in onze Geſchiedenis, van tijd tot tijd, die plaatzen uit de voorgaande Kerkleeräars aangehaald, in welke zij van dit onderwerp, of meer opzetlijk, of in het voorbijgaan, geſproken hebben, ondertuſſchen is niets

(*) *Ap. August. de nuptiis et concupiscentia L.* II. *C.* 12.

(†) *De Anima Cap.* 41.

niets zekerer, dan dat die oude Kerkleeräars zich, over dit leerſtuk, gelijk over anderen, min bepaald en ontwikkeld hebben uitgedrukt, en gelijk SEMLER te recht aanmerkt, dat men moeilijk bij hen een leerſtelſel van laater Christelijke Gemeenten volledig vinden zal. Ondertusſchen kan men ter verdediging, ten minſten tot ontſchuldiging, van AUGUSTINUS ten dezen het volgende aanmerken: Hij was niet in ſtaat, om de ſchriften der *Griekſche* Leeräaren te gebruiken; en in zijne *Afrikaanſche* Leeräars vond hij niet weinig, hetwelk hem in zijne gedachten kon verſterken. Reeds vóór CYPRIANUS, op wien hij zich koen beroept, had TERTULLIANUS, deszelfs voorbeeld, bij alle onbeſtendigheid in zijne wijze van voorſtelling, evenwel de grondtrekken der leere van de *Erfzonde* meermaalen duidelijk ontworpen. „ De mensch," ſchrijft hij (*), „ wordt, „ *dewijl* hij van eenen enkelen kleinen *boom ge-* „ *proefd* had, *ter dood veröordeeld*; en *allen komen* „ *thans om*, die niet ééns een takjen van het *Pa-* „ *radijs* gekend hebben." Eéne andere plaats in zijne ſchriften (†), zegt dit even duidlijk: „ *De* „ *mensch* is in het begin *door den Satan* tot onge- „ hoorzaamheid *verleid*, en daaröm in de dood „ overgegeven; van daar heeft hij *zijn gantſche ge-* „ *ſlacht met zijn zaad beſmet, en zijne verdoeme-* „ *nis op hetzelve voortgeplant.*" (*ſuæ damnationis traducem fecit.*) Dubbelzinniger verklaart hij zich in

(*) *Advers. Marcion. L.* I. *C.* 22. *p.* 376.

(†) *De testimonio animæ C.* 3. *p.* 66.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

in een ander Boek (*), alwaar het ſchijnt, dat hij eene *zondige ziel* onderſtelt; en *derzelver onreinheid* alleen van *het gezelſchap des vleeſches* laat afkomſtig zijn. ARNOBIUS, een ander *Afrikaansch* Schrijver, die reeds nader komt aan de tijden van AUGUSTINUS, drukt zich beſlisſend genoeg uit (†). Wij zijn, door het *gebrek eener aangeborene zwakheid*, (*infirmitatis ingenitæ*,) tot overtredingen en vele onördenlijke begeerten geneigd. Men kan hier nog eenen *Afrikaanſchen* Bisſchop, OPTATUS, bijvoegen, wien AUGUSTINUS tot eenen tijdgenoot had, die ten minſten verzekert (§), dat *geen nieuw geboren mensch*, alhoewel hij ook van *Chriſtelijke* ouders geboren is, *zonder eenen onreinen geest kan zijn*, die vóór den Doop moet uitgedreven worden. Andere gevoelens van *Afrikaanſche Godgeleerden* hebben insgelijks AUGUSTINUS voorgeärbeid. Dus heeft TERTULLIANUS de leere van de *natuurlijke voortplanting der ziel*, (*per traducem*,) welke ook door vele andere Weſterſche Godgeleerden is aangenomen (**). Hier mede was de leer van *gelijke geboorte en overërving der zonde* weder naauw verbonden, welke TERTULLIANUS insgelijks heeft (††). Deze vlechtte AUGUSTINUS, zonder bedenken, in zijn

(*) *De anima C.* 39, 40. *p.* 294.

(†) *Disputt. adv. Gentes L.* 1. *p.* 18.

(§) *De Schism. Donatist. L.* IV. *C.* 6. *p.* 75.

(**) *Tertull. de anima C.* 4. *p.* 216. *C.* 9. *p.* 226. *C.* 27. *p.* 271. *T.* IV. *Opp. Hier. Ep.* LXXVIII. *T.* IV. P. II. *p.* 652.

(††) *l. c. C.* 16. *p.* 239. *C.* 25. *p.* 267.

zijn ſamenſtel in, terwijl de aanhangers van PELAGIUS ze zoo ongerijmd vonden, dat zij derzelver voorſtanders deswegens den ſpotnaam *Traduciani* gaven (*). Zoo was het ook gelegen met andere leerſtukken, bij voorbeeld de denkbeelden der *Verlosſing* van CHRISTUS, welke van de oudſte Kerkleeräars vrij onbepaald behandeld waren, werden door de *Africanen* zorgvuldiger ontvouwd, en deze daar in door AUGUSTINUS nog overtroffen.

AUGUSTINUS had in zijn gemelde werk *over de ſtraffe en de vergeving der zonden*, onder anderen, beweerd: *dat de mensch wel zonder zonde kon zijn, als het hem maar niet aan den wil daar toe ontbrak, en God hem bijſtand verleende*; alhoewel niemand in dit leven zoodanige volmaaktheid bereikt heeft, noch ooit bereiken zal. MARCELLINUS, aan wien dit werk gericht was, vraagde hem, hoe hij iet als mogelijk kon aannemen, waar van men toch geen voorbeeld vond? Ten antwoord ſchreef hij, misſchien nog in het jaar 412, een nieuw Boek (†), welks opſchrift uit de bekende plaats: *de letter doodt, maar de Geest maakt levende*, ontleend is (§), waar in hij den eigen aart der werking van den Godlijken geest en zijner genade breedvoerig ontvouwt, en beſluit, na eene wijdlopige uitvoerigheid, dat veel bij God

AUGUSTINUS werk over den geest en de letter.

(*) AUGUST. *oper. imperfecti contra Julian. Libr.* I. *p.* 660. *L.* II. *p.* 741. *T.* X. *Opp.*

(†) *De Spiritu et littera ad Marcellinum Tom.* X. *Opp. pag.* 17-84.

(§) *Augustin. Retractat. L.* II. *C.* 37.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

God mogelijk is, alhoewel 'er geene voorbeelden van zijn.

Ten einde de Christenen tegen de leeringen van PELAGIUS en zijne aanhangers, zoo veel mogelijk, te waarſchuwen, beweerde AUGUSTINUS, als hij zich in het jaar 413 te *Karthago* onthield, ook in twee Kerkredenen (*), zijne ſtelling, met veel ijver, dat *de Doop der Kinderen, uit hoofde van het zondig verderf*, hetwelk zij ter wereld gebracht hebben, en tot verkrijging van CHRISTUS *genade, nodig* is. Hier is het merkwaardig, dat hij, in het ſlot der tweede en uitvoerigſte dezer Leerredenen, na de erfzonde, op zijne wijze, bewezen, en de tegenwerpingen wederlegd te hebben, 'er bijvoegt: „ Laat ons, zo mogelijk, *onze Broeders* daar toe brengen, dat zij ons daaröm geene *Ketters* noemen; zoo als wij hen wegens zulke gevoelens noemen konden; maar niet noemen. De Moeder vatte hen in hare godvruchtige ingewanden tot genezing; zij bragt hen tot onderwijzing, opdat zij hen niet als dooden beklagen moge. Zij gaan te ver; het is veel; het is bijna onverdraaglijk; 'er behoort groot geduld toe, om hen nog te verdragen. Ach! dat zij dit geduld der Kerk niet misbruiken, maar zich bekeeren! Wij vermanen hen, als vrienden, wij twisten niet, als vijänden. Wie omtrent *andere vragen* dwaalt, welke *nog niet volledig ontvouwd*, en nog niet *door het volledig gezag der Kerk bevestigd zijn*; dien moet men verdragen. Maar zoo ver mag hij niet

Zijne gematigdheid omtrent de Pelagianen.

(*) *Serm.* CCXCIII. *p.* 820. CCXCIV. *p.* 825. *T.* V.

niet gaan, dat hij zelfs den *grond der Kerk* zoekt *om te keeren.* Nog is misſchien ons geduld niet te berispen; maar wij moeten zorgen, dat men ons ook geene nalatigheid verwijte. Gaat met hen vriendſchappelijk, broederlijk, zacht, liefderijk, en medelijdend om! De Godzaligheid doe alles wat zij kan, dewijl naderhand de Godloosheid niet bemind mag worden."

AUGUSTINUS nam deze gematigdheid ook in acht, in den Brief, of liever Boekjen, hetwelk hij, ten zelfden tijde, aan zijnen vriend HONORATUS zond, die nog niet gedoopt was (*). In dit werkjen wil hij de tegenſtrevers van CHRISTUS genade, zoo als hij hen noemt, niet verächt hebben.

Dwalingen in Sicilië verſpreid.

Terwijl AUGUSTINUS dus in *Africa* werkzaam was, met deze wederleggingen, vernam hij, dat hunne gevoelens ook in *Sicilië* aanhang begonnen te vinden. Omtrent het jaar 414 meldde hem zekere HILARIUS te *Syracuſe* (†), dat ſommigen aldaar leerden, *dat de mensch wel zonder zonde kon zijn*; ook *de Godlijke geboden ligt waarnemen*, als hij wilde; wanneer een *Kind* vóór den Doop ſtierf, kon het niet met recht verloren gaan, dewijl het *zonder zonden geboren* is; een *rijke*, die zijne rijkdommen behoudt, *kan in het Rijk van God niet ingaan*, wanneer hij niet, alles wat hij heeft, verkoopt; men mag volſtrekt *niet zweeren*; en de *Kerk*, van welke ge-

(*) *Epist.* CXL. *ſeu Liber de Gratia N. Test. Tom.* II. *Oppp. pag.* 320-349.

(†) *Inter Epistt. August. pag.* 411.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

geſchreven ſtaat, dat zij geen vlek noch rimpel heeft, kan heel wel de tegenwoordige Kerk op aarde zijn, die dus *zonder zonde* zijn kan. Dewijl de eerſte deezer leeringen geene anderen zijn, dan die van PELAGIUS en CÆLESTIUS werden voorgedragen; en de laatſte voor eenigen tijd van *Karthago* naa *Aſië* vertrokken was, en gemaklijk zijnen weg over *Sicilië* heeft kunnen nemen, van waar ook kort daar na één van zijne bovengemelde Boeken, (*Definitiones*,) aan AUGUSTINUS gezonden werd (*), en deze zelfde Biſchop (†) bezorgd was, dat het CÆLESTIUS mogt zijn, die ook in *Sicilië* deze leerſtukken verſpreid had, zoo is het niet zonder grond, dat men de voorſtanders dezer leerſtukken tot de *Pelagianen* rekent. Hoe het zij, HILARIUS verlangde onderwijs over deze te *Syracuſe* geſtrooide leerſtellingen, hetwelk AUGUSTINUS hem zeer uitvoerig mededeelde (§). Onder anderen ſchrijft hij, dat de leere, „ dat de vrijë wil genoegzaam zij, tot „ vervulling der Godlijke geboden, alhoewel geene „ genade van God, noch de gave des H. Geestes, „ tot de goede werken helpe," op alle wijze vervloekt en verfoeid moet worden; *de vrijë wil draagt iet bij tot de goede werken, wanneer hij bijſtand van God ontvangt, hetwelk op ootmoedig bidden en doen volgt*; maar hij is niet daar toe gegeven, opdat men met eenen trotſchen wil deze hulp van zich ſtoo-

(*) AUGUST. *de perf. Iuſtit. C.* 1. *p.* 111. *T.* X.
(†) *Epist.* CLVII. *pag.* 419.
(§) *Epist.* CLVII. *pag.* 412-425.

ſtoote; men kan hem des te vrijër noemen, hoe verſtandiger hij is, en dit is hij, wanneer hij zich aan de Godlijke barmhartigheid en genade onderwerpt; maar hij kan niet vrij heeten, wanneer de zonde over hem heerscht. Hij noemt voorts de aanhangers van CÆLESTIUS in *Afrika* reeds talrijk, en wenscht, dat zij liever in de verbindtenis met de Kerk genezen konden worden, dan dat zij van dezelve zouden moeten afgeſneden worden.

PELAGIUS komt in Palæſtina.

Ondertusſchen was PELAGIUS naa *Palæſtina* gereisd. Hier ſchreef hij zijnen Brief aan DEMETRIAS, tusſchen de jaaren 412 en 415, nog als een man van eerwaardigen naam en aanzien. In *Palæſtina*, waar HIËRONYMUS toenmaals te *Bethlehem* leefde, ſchijnt hij eerst met dezen vermaarden man eenige vriendſchappelijke verkeering gehad te hebben. Doch wij hebben reeds (*), in het leven van HIËRONYMUS, gezien, wat hem tot eenen eerſten hevigen tegenſtrever van PELAGIUS gemaakt heeft. Deze had zijne uitlegkundige ſchriften berispt (†). Ook kan het vermoeden ſterk bij hem gewerkt hebben, dat deze Monnik met dwalingen beſmet was, welke hij van RUFINUS, en zij beiden gemeenſchappelijk uit ORIGENES genomen hadden, met wien HIËRONYMUS, in zijne laatſte levensjaaren, zoo zorgvuldig vermijdde, overëenſtemmend in leerſtellingen gevonden te worden. Daar bij kwam nog eene zeer veelbetekenende vermaning, welke hij om dezen tijd van

(*) Zie *Deel* VII. *Bladz.* 202.

(†) HIËRON. *in Jer. T.* III. *Opp. p.* 527.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

van AUGUSTINUS ontving (*). Deze beide aanvoerers en voorbeelden van alle Weſterſche Leeräaren waren juist op het onderzoek over den *oorſprong der menſchlijke zielen* geraakt, welke vraag zij echter zeer voorzichtig behandelden, en die met de twisten van ORIGENES en PELAGIUS in eenig verband ſcheen te ſtaan. Zij dachten over dezelve niet eenſtemmig. HIËRONYMUS beweerde, tegen het door ORIGENES vernieuwde *voorbeſtaan der zielen*, *dat God elke ziel*, met de daaglijks en nieuw voortkomende ligchamen, ook *bijzonder ſchiep*, en ſchreef aan MARCELLINUS, die hem daar over gevraagd had, dat hij zich aan AUGUSTINUS kon wenden (†). Deze integendeel was overtuigd, dat men de *natuurlijke teeling en voortplanting der ziel* moest aannemen, om de leere van de Erfzonde gelukkig te verdedigen. OROSIUS, de *Spaanſche* Ouderling (§), kwam, omtrent het jaar 415, te *Hippo*, en verzocht den Biſchop AUGUSTINUS aldaar, onder anderen, om onderwijs over dit ſtuk. Deze zond hem deswegens aan HIËRONYMUS, met eenen Brief, welke gewigtige bedenkingen behelsde tegen het gevoelen van HIËRONYMUS; die zich hier door, om rechtzinnig uit de Wereld te kunnen ſchelden, tegen de *Pelagiaanſche* gevoelens moest verzetten, te meer, daar hij den gemelden Brief onbeäntwoord liet.

HIËRONY- De naaste aanleiding, om tegen de gevoelens van PE-

(*) Zie *Deel* VII. *Bladz.* 199.

(†) Zie *Deel* VII. *Bl.* 200.

(§) Zie van hem *Deel* V. *Bladz.* 46.

PELAGIUS de pen op te vatten, gaf hem CTESIPHON, een man, wiens ſtand ons onbekend is, die zijn oordeel over deze gevoelens wenschte te lezen. Hier op ontvouwde HIËRONYMUS hem hoofdzaaklijk, het leerſtuk, *dat de mensch zonder zonde kan zijn*, in eenen langen Brief (*). Hij noemt het eene half nieuwe, en half oude vraag, welke voor dezen de meesten in de Oosterſche Landen bedrogen had. Hier in beſtaat, zegt hij, de grootſte roekeloosheid, dat men zich met God gelijk ſtelt, en met weinige woorden het vergift van alle Ketterijën ſamenvat. — Volgends de Schrift is, over het algemeen, geen mensch rechtvaardig voor God. Hij verwijt den aanhangeren van dat gevoelen bedriegerij, dewijl zij het *Griekſche* woord *zonder zonde*, (ἀναμαρτήτος,) hetwelk de Oosterſche Gemeenten niet verdragen konden, ook niet gebruikten. Vervolgends ſpreekt hij PELAGIUS zelven aan, (doch zonder hem te noemen,) en telt hem de voorlopers en medgezellen van zijne dwaling op, MANICHEUS, PRISCILLIANUS, en EVAGRIUS, uit *Pontus*; maar boven allen ORIGENES, *van wien*, ſchrijft hij, *uwe leer een klein takjen is.* Bij ſlot verwijt hij zijne partij, dat hij hem reeds met eene wederlegging gedreigd heeft, en eischt van hem, dat hij zijn gevoelen rond uit zal zeggen, zoo als andere Ketters gedaan hebben; maar niet door ploojen van hetzelve, zoo als tot hier toe, aan deszelfs uitbreiding moge arbeiden.

HIËRONYMUS ſchrijft tegen zijne gevoelens

De uitvoeriger wederlegging, welke HIËRONYMUS te-

(*) *Ep.* XLIII. *ad Cteſip. T.* IV. *Opp. p.* 473-483.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

tegen de *Pelagiaanſche* leerſtellingen beloofd had, volgde, op ſterken aandrang zijner vrienden, reeds in het jaar 415, in *drie geſprekken* (*). Deze *Socratiſche* leerwijze verkoos hij daaröm, om de denkwijze der beide partijën te duidlijker uit een te zetten. Om het verwijt van perſoonlijken haat te ontgaan, hetwelk men hem zoo dikwijls had tegengeworpen, bediende hij zich van de verdichte naamen ATTICUS en CRITOBULUS, van welken de eerſte eenen *Katholijken*, de ander eenen *Pelagiaan* verbeeldde. Het groote onderwerp, hetwelk deze behandelen, is de vraag: *Of de mensch, als hij wil, met de Godlijke genade, zonder zonde zijn kan*? en *of deze genade hoofdzaaklijk in de onderhouding* van den éénmaal gegevenen *vrijën wil beſta?* In deze geſprekken wordt toegegeven, dat de mensch wel zonder grove *lasteren*, (κακια,) kan zijn, maar niet *zonder zonde*, (αναμαρτησιος;) en van den anderen kant, erkent de *Pelagiaan*, dat *de meesten van zijne partij gelooven, dat alles, wat wij doen, met Gods hulp geſchiedt.*

PELAGIUS wordt verhoord voor den Kerkenraad te Jeruſalem

Tot hier toe had PELAGIUS zijne gevoelens, met die beſcheidenheid en voorzichtigheid voorgedragen, dat zijne tegenſprekers hem van veinzerij en kunstgreepen beſchuldigden; maar thans werd hij, door dezen aanval, in een' kwaaden naam gebracht. In het midden van het jaar 415 hield de Biſchop JOANNES (†) van

(*) *Dialog. adverſ. Pelagianos Libri* III. *Tom.* IV. *Opp.* P. II. *pag.* 483-546.

(†) Men zie van hem *Deel* VI. *Bladz.* 334. volg.

van *Jeruſalem* eene vergadering van de Ouderlingen zijner Kerk, over dit onderwerp. Behalven eenige berichten, welke de Biſchop JOANNES aan de *Afrikaanſche* Biſchoppen medegedeeld, en die AUGUSTINUS ſlechts onvolledig bewaard heeft (*), is OROSIUS de eenigſte, bij wien men eene nauwkeurige beſchrijving vindt van deze vergadering (†).

OROSIUS, de vriend van AUGUSTINUS, die zich thans te *Jeruſalem* bevond, werd van deze vergadering verzocht, alles te verhaalen, wat tot hier toe, in *Afrika*, ten aanzien der leeringen van PELAGIUS en CÆLESTIUS, was voorgevallen. Hij deed dit niet alleen, maar las ook den Brief van AUGUSTINUS aan HILARIUS in *Sicilië* voor. Nu werd, op begeerte van den Biſchop, PELAGIUS insgelijks binnengelaten. Op de vraag der vergadering, of hij dat geleerd had, wat in dezen Brief beſtreden werd, antwoordde hij kort af: „ Wat raakt mij toch AU„ GUSTINUS?" Men kon dit zeker aan eenen geleerden man, oppervlakkig, niet kwalijk nemen, dat hij zich niet door het gezag van eenen anderen geleerden vervaard liet maken; evenwel vonden alle de tegenwoordig zijnde Ouderlingen dit zoo beledigend, dat zij te gelijk riepen: PELAGIUS behoorde niet alleen uit deze vergadering, maar zelfs uit de gemeenſchap van alle Kerken gefloten te worden. De Bis-

(*) *De Geſtis Pelagii C.* 14. *p.* 143. *C.* 17. *p.* 144. en *C.* 30. *p.* 148. *T.* X. *Opp.*

(†) *Apolog. contra Pelag. de arbitrii libertate ed. Haverkamp. pag.* 588.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Biſchop alleen dacht anders, en liet PELAGIUS veel meer onder de Ouderlingen plaats nemen, „ niet-„ tegenſtaande hij," zegt OROSIUS, „ een *Leek* „ en van eene openlijke Ketterij beſchuldigd was." Men ziet hier uit, hoe hoog men het thans reeds nam, dat een *Leek* zich veröorloofde eenen Geeſtelijken, eenen Biſchop, zoo als AUGUSTINUS, tegen te ſpreken. Hoe het zij, de Biſchop JOANNES, om de beide partijën, zoo veel mogelijk, te voldoen, zeide tegen PELAGIUS: „ Ik ben thans AU-„ GUSTINUS!" als wilde hij zeggen: al waart gij dezen Biſchop geen antwoord ſchuldig, gij zijt het toch aan mij verſchuldigd. Maar de leden der vergadering, naar het ſchijnt, misnoegd over des Biſchops inſchiklijkheid, voerden hem vrij ruw te gemoet: „ Indien gij AUGUSTINUS zijt, neem dan „ AUGUSTINUS leere aan!" De Biſchop vraagde hier op: of het voorgelezene tegen PELAGIUS geſchreven was, en wat in dit geval de vergadering in PELAGIUS te berispen vond? Thans ſtond OROSIUS op, en verzekerde, dat PELAGIUS tegen hem gezegd had, dat hij leerde, *dat de mensch zonder zonde zijn*, en, als hij wilde, de geboden van God gemaklijk vervullen *kon*. PELAGIUS erkende dit voor zijn gevoelen, en zijn beſchuldiger vervolgde, dat dit het juist was, hetwelk de *Afrikaanſche Synode* in CÆLESTIUS veröordeeld, AUGUSTINUS, in zijne ſchriften, als eene verfoeilijke leere ten toon geſteld, en ook HIËRONYMUS verworpen had. JOANNES, die een bedaard onderzoek begeerde, vorderde, dat men PELAGIUS ordenlijk beſchuldigde. Maar hier van wil-

wilden de leden der vergadering niet hooren; zij zeiden: „ Wij beſchuldigen hem niet; wij melden u alleenlijk, wat voor uitſpraak en beſluit uwe Broederen en onze Vaders over deze Ketterij gedaan hebben, welke een *Leek* overäl verbreidt, omdat wij bezorgd zijn, dat hij ook uwe Gemeente ontrusten moge." Vergeefs zocht de Biſchop, door Bijbelplaatzen, als bij voorbeeld: *Wandel voor mijn aangezicht, en wees oprecht!* als ook: *Zij waren beiden rechtvaardig voor God, en wandelden onberispelijk in alle de geboden en inzettingen des Heeren*, aan de gewaande Ketterijën van PELAGIUS een zachter kleurtjen te geven. OROSIUS antwoordde hem in aller naam: zij waren Zoonen der *Katholijke Kerk*; hij kon of mogt van hen niet vorderen, dat zij zich tot Leeräars over Leeräars, of tot Richters over Richters opwierpen; nadat de Vaders, die de algemeene Kerk goedkeurde, die leer voor verdoemlijk verklaard hadden, moesten zij naar hen hooren. Ondertuſſchen duurde de twist nog eene poos voort: en OROSIUS beklaagt zich, dat de Tolk, die daar bij gebruikt werd, (dewijl JOANNES geen *Latijn* en zij geen *Grieksch* konden ſpreken,) zeer veel ongetrouw vertaalde; zoo als ſommigen der aanwezenden terſtond opgemerkt hadden. Eindelijk zeide de Biſchop: „ Indien PELAGIUS beweerde, dat de „ mensch, zonder Gods bijſtand, van de zonde „ vrij kon zijn, zoo ware het zeer boos en verdoemenswaardig; maar daar hij 'er uitdruklijk „ bijgevoegd had: *niet zonder Gods bijſtand*, wat „ zegt gijlieden daar op? Loochent gijlieden mis-

„ ſchien

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ ſchien dezen bijſtand?" Vervloekt zij, wie denzelven verloochent! antwoordde OROSIUS; ik heb hem veel meer tegen de Ketters verdeedigd. Maar dewijl ons, vervolgt hij, de Richter en de Tolk verdacht waren, zoo riepen wij: *De Ketter is een Latijner; wij* zijn het *ook*; dus moest deze *in de Latijnſche Gewesten meer bekende Ketterij ook aan Latijnſche Richters* gewezen worden. Ten laatſten gaf hun JOANNES ook daar in toe, dat men deze zaak aan den *Roomſchen* Biſchop INNOCENTIUS wilde overlaten, en zich naar zijn oordeel ſchikken; maar ondertusſchen zou de Ketter PELAGIUS een volſtrekt ſtilzwijgen in acht nemen. Om nu hunnen, volgends de uitdrukkingen van OROSIUS, overtuigden en beſchaamden Biſchop niet te hoonen, ſcheidden zij eensgezind en vreedzaam, na het ſpreken van het gebed, uit één.

Het verwijzen dezer zaak aan den *Roomſchen* Biſchop was geen appèl of beroep op denzelven, maar een natuurlijk gevolg van de moeilijkheid, welke een twist, die in de *Latijnſche* Kerk en in *Latijnſche* Schriften gevoerd werd, voor de Oosterlingen had, die daaröm denzelven ter beſliſſing aan den voornaamſten *Weſterſchen* Biſchop wilden overgeven.

Doch, ook dit beſluit der vergadering kon niet ten uitvoer gebracht worden, door eene nieuwe verdeeldheid, welke onder hare leden ontſtond. Als OROSIUS eenigen tijd daar na bij den Biſchop kwam, gelijk hij zelf verhaalt, vraagde deze hem, hoe hij zich durfde vermeten, bij hem te komen, daar hij

eene

eene Godslastering geſproken had? en het bleek, dat hij hem de ſchuld gaf van de ſtelling, *de mensch kan, zelfs met Gods bijſtand, niet zonder zonde zijn.* OROSIUS beriep zich op de Ouderlingen aldaar, en andere getuigen, dat hij nooit iet dergelijks gezegd had. OROSIUS achtte het nodig, zich in eene verāntwoording, openlijk, te verdedigen, en beroept zich daar in op God, of de Biſchop deze beſchuldiging te ligt geloofd, of boosäartig verzonnen, of uit misverſtand uit zijne woorden afgeleid hebbe.

AUGUSTINUS ſchrijft tegen PELAGIUS.

Terwijl dit in *Palæſtina* gebeurde, ging AUGUSTINUS in *Afrika* vlijtig voort, tegen PELAGIUS te ſtrijden. Twee jonge Monniken, die, door PELAGIUS zelven aangeſpoord, de Wereld verlaten hadden, TIMASIUS en JACOBUS, zonden dezen Biſchop het Boek van PELAGIUS *over de natuur* toe, waar van wij boven (*) geſproken hebben. Naardien hij nu geloofde, dat de Schrijver daar in de menschlijke natuur, opdat niemand zich daar mede wegens zijne zonden ontſchuldigen mogt, ten koste van Gods genade, te zeer verheven had, ſchreef hij, in het jaar 415, eene wederlegging van hetzelve (†). Doch, dewijl men zich ſteeds voornaamlijk bij de vraag bepaalde: *Of het voor den mensch mooglijk zij, zonder zonde te leven*, bij welke ſteeds uitwegen open bleven; ontwierp ook CÆLESTIUS we-

(*) *Bladz.* 127.

(†) *De natura et gratia ad Timaſium et Jacobum* T. X. *Opp. p.* 85-110.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G Jaar 363. tot 476.

weder *zestien Sluitredenen* (*), door welke de mooglijkheid van *niet zondigen* bevestigd zou worden. Twee Biſchoppen zonden dit opſtel aan AUGUSTINUS, met verzoek, om het te beäntwoorden; gelijk hij, nog in het jaar 415, deed, in eenen langen Brief (†), in welken men ook deze Sluitredenen ingelascht vindt. CÆLESTIUS begint van de grondſtelling, dat 'er geene aangeborene zonde zijn kan, welke hij meer herhaalt, dan nodig is; AUGUSTINUS integendeel antwoordt hem, naar de onderſtelling, dat de menschlijke natuur door de Erfzonde verdorven is, en geeft, in onderſcheidingen of geplooide wendingen, zijnen tegenſtrever niets toe. De hoofdzaak in de eerſte Sluitreden komt hier op uit, dat de *zonde moet kunnen vermijd worden*, dewijl zij anders geene zonde zou zijn; omdat zij, vrijwillig, niet noodzaaklijk, toevallig niet natuurlijk; eene handeling en geene zelfſtandigheid, (*Subſtantia*,) is; omdat God alle menſchen bevolen heeft, zonder zonde te zijn; omdat de natuur des menſchen goed, en God rechtvaardig is. Wij antwoorden, zegt AUGUSTINUS, dat de zonde wel vermijd kan worden, wanneer Gods genade door JESUS CHRISTUS de verzwakte natuur geneest. *De zonde is niet natuurlijk; maar van de natuur*, bijzonder van de verdorvene; (*non naturalè, ſed naturæ, præſertim vitiatæ*;) zoo hebben de *Benedicty-*

(*) Boven *Bladz.* 150.

(†) *Epistola ſive Liber de perfectione Iuſtitiæ Hom. T.* X. *Opp. p.* 112-128.

tynen, volgends de Handſchriften, laaten drukken; maar erkennen tevens, dat vele uitgaven gelezen hebben: (*ſed accidens naturæ;*) en tot niet zondigen baat de vrijë wil, zonder Gods genade, niet veel. Het hinken is zoo min eene zaak of zelfſtandigheid als de zonde; en evenwel kan de mensch het niet vermijden, als hij geene gezonde voeten heeft. Indien *God* niet *gewild had, dat de mensch zonder zonde was*, dan zou hij niet *zijnen Zoon zonder zonde* gezonden hebben, om de menſchen *van de zonden te genezen.* Het is wel door den vrijën wil geſchied, dat de mensch met zonde is; maar het daar op gevolgde ſtrafbaar verderf heeft van de *vrijheid* eene *noodzaaklijkheid* gemaakt. *De menschlijke natuur* is zekerlijk *goed*, en *kan zonder kwaad zijn.* Want wij bidden daaröm: *Verlos ons van het booze!* doch hetwelk niet voltooid wordt, zoo lang het verdorven ligchaam de ziel bezwaart. Maar dit doet de genade, dat men éénſ zeggen kan: Dood, waar is uw prikkel? enz.

De Kerkvergadering van Diospolis verklaart PELAGIUS rechtzinnig.

Doch, ten zelfden tijde, dat hij de *Pelagianerij* met eene zoo zegevierende houding beſtreed, won derzelver ſtichter zijne zaak volkomen op eene *Kerkvergadering* in *Palæſtina.* HEROS en LAZARUS, twee Biſſchoppen uit *Gallië*, die aldaar afgezet waren, waren in dit Oostersch Landſchap aangekomen. Van hun geeft de *Roomſche* Biſſchop ZOSIMUS in het kort eene zeer ſlechte affchildering, in eenen Brief, welken BARONIUS (*) het eerst in het licht

(*) *Ann. Eccles. ad a.* 417. *n.* 25. *ſq.*

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

licht gegeven heeft. Doch, dewijl hij naderhand zijn oordeel over dezen geheelen twist zeer veränderd heeft, kan men denzelven hier aan zijne plaats laten. Deze beide Bisschoppen, zoo sommigen vermoeden (*), volgends eene gemaakte afspraak met HIËRONYMUS en OROSIUS, leverden eene schriftelijke beschuldiging tegen PELAGIUS in bij EULOGIUS, Bisschop van *Cæsarea*, en *Metropolitaan* van het Landschap, waar in zij eene menigte dwalingen uit zijne schriften en die van CÆLESTIUS bijëengebracht hadden. EULOGIUS hield daar op, nog in de laatste dagen van het jaar 417, te *Diospolis* of *Lydda*, eene vergadering met dertien andere Bisschoppen, om deze beschuldiging te onderzoeken.

PELAGIUS verscheen alleen voor deze vergadering; alzoo de ziekte van éénen zijner beschuldigers oorzaak was, dat zij geen van beiden tegenwoordig waren. Men liet dus de punten der beschuldiging in het *Grieksch* vertaalen; waar tegen PELAGIUS zich, in die zelfde taal, verantwoordde; waar bij de Bisschoppen meer acht gaven op zijne mondelijke verklaringen, dan op plaatzen uit zijne schriften (†). Wij weten vrij nauwkeurig, hoe het met dit verhoor gegaan is. AUGUSTINUS verzocht JOANNES, Bisschop van *Jerusalem*, om de *Acten* of Handelingen dezer Kerkvergadering (§), welke hij ook ont-

(*) P. DANIEL *Histoire du Concile de Palestine ou de Diospolis* in zijn *Recueil de divers ouvrages T.* I. *p.* 651.

(†) AUGUST. *de Gest. Pelag. C.* 1. *T.* X. *Opp. p.* 129.

(§) *Ep.* CLXXIX. *T.* II. *Opp. p.* 481.

ontving in het jaar 417 (*), en waar uit hij vervolgends in zijn hier onder aangehaald werk over de *Handelingen van* PELAGIUS invoegde, zoo wel de vragen der Bisſchoppen aan PELAGIUS, als de antwoorden, welke hij gaf, en het oordeel, hetwelk zij over elke van zijne ophelderingen uitſprak (†).

Vooreerst las men de beſchuldiging voor, dat PELAGIUS, in één van zijne Boeken, geſchreven had: *Niemand kon zonder zonde zijn, dan die kennis van de wet had.* Hij antwoordde, dat zijne mening bij deze woorden alleen geweest was: *de kennis der wet hielp 'er toe, dat men niet zondige*, gelijk geſchreven ſtaat, (*Jeſ.* VIII. 20.) *hij heeft u de wet ten bijſtand gegeven.* Dit is niet ſtrijdig met de leer der Kerk, ſprak de *Synode.*

PELAGIUS zou verders gezegd hebben, dat *ieder mensch door zijnen eigenen wil geregeerd wordt.* Hij erkende, dit *van den vrijen wil* gezegd te hebben, *welken God bijſtaat, wanneer hij het goede verkiest; maar zondigt de mensch, dan ligt de ſchuld alleen bij hem, dewijl hij eenen vrijen wil heeft.* Ook dit verklaarde de *Synode* voor rechtzinnig.

Even zoo oordeelde zij over de drie naastvolgende beſchuldigingen. Hij had geleerd: *Ten dage des oor-*

(*) *Ep.* CLXXXVI. *p.* 513.

(†) Hier uit hebben HARDUIN *Act. Concil T.* I. *pag.* 2009. en MANSI. *T.* IV. *p.* 311-320. ze overgenomen. In eenen Brief van AUGUSTINUS *Ep.* CLXXXVI. *pag.* 506. vindt men insgelijks eenigen van deze beſchuldigingen.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

oordeels zouden de zondaars niet verſchoond, maar in het eeuwig vuur verbrand worden; en thans beriep hij 'er zich op, dat dit ook *Matth.* XXV. 46. geleerd wordt; en die het niet geloofde, zij een *Origenist.* — Hij zou geſchreven hebben, *het kwaad komt niet in de gedachten*; maar hij gaf alleen toe, gezegd te hebben, *een Christen moet zijn best doen, om niets kwaads te denken.* — Tegen de tegenwerping, dat hij beweerd had: *het Hemelrijk was ook in het Oude Testament beloofd*, hernam hij, dat dit bij *Dan.* VII. 18. ſtond, hetwelk de Ketters ſlechts loochenden, om het Oude Testament te hoonen.

Thans kwam de beſchuldiging ter tafel, dat 'er in meer dan één geſchrift van PELAGIUS ſtond, *dat de mensch, als hij wilde, zonder zonde kan zijn*; dat hij had leeren bidden: *Gij weet, ô Heere! hoe heilig, en onſchuldig, en rein de handen zijn, welke ik tot u opheffe*; en dergelijken meer. Over het algemeen ontkende hij niet, dit alles geſchreven te hebben: *Want God heeft den mensch de mogelijkheid, om niet te zondigen, medegedeeld*; alleen, hij had *nooit gezegd, dat 'er één mensch was, die*, van zijne kindsheid tot zijnen ouderdom, *niet gezondigd had*; maar alleen, *dat men, van de zonde bekeerd zijnde, door eigen arbeid en met Gods hulp zonder zonde zijn kan*; alhoewel het *niet onmogelijk zij*, dat men in den voorigen toeſtand *terug valle.* Als hem de *Synode* vraagde, of hij dan die genen, die het tegendeel leerden, *veröordeelde?* antwoordde hij; alszins, doch niet als *Ketters*, maar als *Zotten*; want hier wordt van *geene Geloofsleere* geſproken.

De

De Biſchoppen keurden hier op de ſtelling goed, *dat de mensch, met de hulp en genade van God, zonder zonde kan wezen.*

Wederöm vraagden zij hem over die leerſtukken, welke de Kerkvergadering te *Karthago* in CÆLESTIUS verworpen had: Daar onder waren de volgende: ADAM *is ſterflijk geſchapen; hij mogt al of niet gezondigd hebben, hij zou toch geſtorven zijn; de zonde van* ADAM *heeft hem alleen geſchaad, niet het menschlijk geſlacht; de Wet past even goed in het Rijk van God, als het Euangelie; vóór de komst van* CHRISTUS *zijn 'er menſchen zonder zonde geweest; de jonggeborene Kinderen zijn in denzelfden ſtaat, in welken* ADAM *was, vóór zijne overtreding; noch de dood en overtreding van* ADAM *waren oorzaak, dat alle menſchen ſtierven; noch de Opſtanding van* CHRISTUS, *de oorzaak, dat alle menſchen weder opſtonden.* PELAGIUS zonderde alleen de reeds door hem verklaarde ſtelling, *van de mogelijkheid om niet te zondigen*, uit, als ook de voorbeelden *vóór* CHRISTUS geboorte, dat menſchen, *heilig en rechtvaardig*, volgends het voorſchrift van Gods woord, geleefd hebben. Wegens de overige en ook de in den Brief van AUGUSTINUS wederlegde gevoelens, wilde PELAGIUS, dewijl hij ze nooit beweerd had, zich ook niet rechtvaardigen; maar veröordeelde ze gezamenlijk, om de *Synode* te voldoen. – Daartegen ontkende hij niet, gezegd te hebben: *de Kerk was ook hier zonder vlek en rimpel*; dewijl zij in den Doop daar van gereinigd was, en de Heere wilde, dat zij zoo blijven zou. Ook dit beäamde de *Synode*.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Alle de overige beſchuldigingen tegen PELAGIUS waren uit een Boek van CÆLESTIUS ontleend. Zoo had deze geſchreven: *Wij doen meer, dan in de Wet en het Euängelie bevolen is*; en PELAGIUS erkende het voor zijn gevoelen, omdat PAULUS van den Maagdelijken Staat zegt, dat hij daar van geen bevel des Heeren had. Dit neemt ook de Kerk aan, was de uitſpraak der Biſchoppen. —— Bij de volgende plaatzen van CÆLESTIUS: *De genade en hulp van God wordt niet tot enkele bijzondere handelingen geſchonken*; maar *zij beſtaat in den vrijën wil, in de wet, en onderwijs; deze genade wordt naar onze verdienſten gegeven; want God zou onrechtvaardig handelen, indien hij die aan zondaaren verleende; het komt dus op mijnen wil aan, of ik dezelve al of niet waardig ben; want deeden wij alles door de genade; dan zou zij, niet wij, overwonnen worden, wanneer wij van de zonden overwonnen worden; de genade had ons willen, maar niet kunnen helpen; ook zou God zelf de ſchuld hebben van onze zonden, omdat hij ons voor dezelve niet had kunnen of willen bewaaren*; bij deze ſtellingen merkte PELAGIUS aan: Anderen mogten onderzoeken, of dezelve aan CÆLESTIUS behoorden; hij had ze nooit beweerd, en veröordeelde derzelver verdedigers. De *Synode* keurde ook dit goed. — Een ander hem te last gelegd gevoelen was, *dat elk mensch alle deugd en genade hebben kon*; waar door het onderſcheid des Apostels tusſchen de genadegaven weggenomen werd. Hier op antwoordde PELAGIUS, dat men hem deze ſtelling boosäartig en on-

ongeſchikt had uitgelegd; hij zeide niet meer, dan dat *God den genen, die het waardig is, alle genade ſchenkt, zoo als aan* PAULUS. Hier mede was de *Synode* insgelijks te vrede.

Nog hadden de beſchuldigers van PELAGIUS hem de volgende ſtellingen van CÆLESTIUS ten last gelegd: *Alleen die genen kunnen Zoonen Gods heeten, die van alle zonden vrij geworden zijn. — Vergetelheid en onwetendheid zijn geene zonden, dewijl zij niet met den vrijën wil, maar uit noodzaaklijkheid geſchieden. — Het is geen vrijë wil, wanneer de mensch een' Godlijken bijſtand nodig heeft*, dewijl elk doen of laten kan, wat hij wil. — *Onze overwinning over de zonde komt niet van de genade Gods; maar van onzen vrijën wil af*, die de wapenen der overwinning aanvat of niet. — *Kan de ziel niet zonder zonde zijn; dan is God daar ook aan onderworpen, van wien de ziel een deel is. — De boetvaardigen verkrijgen niet uit genade en barmhartigheid Gods vergeving; maar naar verdienſte en naar haar pogen*, met welke zij zich, door boete, de ontferming waardig maken. — De *Synode* verklaarde zich, dat zij alle deze ſtellingen met de *Katholijke* Kerk verwierp. Ik voeg mij daar bij, zeide PELAGIUS; dit zijn mijne ſtellingen niet; ik veröordeel alles, wat der Kerk wederſpreekt, en geloof aan de Drieheid van het eenig Wezen. — Eindelijk ſpraken de gezamenlijke Biſchoppen het Slotvonnis uit. Dewijl PELAGIUS zijne overëenſtemming met de waare leere betuigd heeft, zoo erkennen wij

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hem voor een *Medelid* der *Katholijke Kerk* (*).

Niet ligtelijk is 'er eene belangrijker gebeurenis in de Geſchiedenis van het *Pelagianismus*, dan deze Kerkvergadering van *Diospolis*; ook uit hoofde van de gewigtige gevolgen derzelve. Zeldzaam, dat de beide hoofdtegenſtrevers van PELAGIUS zoo geheel verſcheiden van deze vergadering geöordeeld hebben. De driftige HIËRONYMUS noemt haar eene armhartige *Synode* (†), waarſchijnlijk was hij onvergenoegd, dat nu reeds voor de tweede keer de pogingen van hem en zijne vrienden, om de *Pelagianery* in *Paleſtina* gerechtelijk uit te roejen, mislukt waren. AUGUSTINUS, ſcherpzichtiger, maar tevens ſlimmer dan hij, keurt het gedrag dezer *Synode* volkomen goed. Zij heeft wel, zegt hij (§), PELAGIUS vrijgeſproken; maar evenwel zijne Ketterij veröordeeld, nadat hij zelf genoodzaakt was geworden, om het zelfde te doen (**). De oorzaken, dat hij eene zoo gunſtige uitſpraak verkreeg, vindt AUGUSTINUS daar in, dat zijne beſchuldigers afwezend waren; dat hunne beſchuldigingen niet alle nodige duidlijkheid hadden, en eerst in het *Grieksch* vertaald moesten worden; maar hoofdzaaklijk in de listige antwoorden en openbare bedriegerijën van PELAGIUS. Om dit te bewijzen, ſchreef hij zijn Boek *over de Handelin-*

Beöordeeling van deze Kerkvergadering.

(*) AUGUSTIN. *l. c. Cap.* 18, 19. *pag.* 145.
(†) *Ep.* LXXXI. *Tom.* IV. P. II. *Opp. p.* 646.
(§) *Contra Julian. L.* II. *C.* 10. *T.* X. *Opp. p.* 362.
(**) *l. c. L.* III. *C.* 1. *p.* 365.

lingen van PELAGIUS, (*de Geſtis Pelagii.*) Hoe het zij, het voorbeeld van deze Kerkvergadering leert weder, dat Kerkvergaderingen niet zeer geſchikt geweest zijn, om Godgeleerde verſchillen in behoorlijk licht te ſtellen, en ter voldoening van waarheidlievenden, overtuigend, te beſlisſen.

Gevolgen van deze Kerkvergadering.

PELAGIUS intusſchen wist van zijne overwinning goed gebruik ten zijnen voordeele te maken. In eenen Brief aan éénen zijner vrienden (*), hoewel AUGUSTINUS twijfelt, of hij door PELAGIUS zelven is opgeſteld, beroemde hij zich, dat zijne leere: „ de mensch kan zonder zonde zijn, en Gods geboden gemaklijk vervullen, als hij wil," door de uitſpraak van XIV Biſchoppen bekrachtigd was geworden; deze uitſpraak, vervolgt hij, heeft den mond des tegenſpraaks volkomen beſchaamd. Bovendien ſtelde hij eene ſoort van uittrekzel op uit de handelingen dezer *Synode*, hetwelk in de wereld verſpreid moest worden, en hetwelk hij ook aan AUGUSTINUS toezond, maar die het niet overäl met de handelingen zelve overëenſtemmend vond (†). Men gelooft gemeenlijk, dat ſommigen der driftigſte aanhangers van PELAGIUS, kort na de Kerkvergadering van *Diospolis*, met eene als het ware zegevierende wraakzucht, die gewelddaadigheden aan HIËRONYMUS, als ook aan de onder zijn opzicht levende Monniken en Nonnen te *Bethlehem* gepleegd hebben,

(*) Aangehaald bij AUGUSTINUS *de Geſtis Pelagii C.* 30. *Tom.* X. *Opp. pag.* 148.

(†) AUGUST. *l. c. Cap.* 32. *pag.* 149.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ben, die in zijne Geschiedenis (*) beschreven zijn. Evenwel zo zij het ook geweest zijn, aan wien AUGUSTINUS (†) deze buitenspoorigheden, op een los gerucht, toeschreef, PELAGIUS nogthans wordt van niemand beschuldigd, het geringste deel daar in genomen te hebben.

IJver der Afrikaansche Bisschoppen tegen PELAGIUS.

Met dit alles lieten zich de *Afrikaansche* Bisschoppen niet afschrikken. De Bisschop AURELIUS van *Karthago* hield daar, in het jaar 416, de gewoone jaarlijksche vergadering, met meer dan LX Bisschoppen. Deze vergadering besloot PELAGIUS en CÆLESTIUS beiden in den ban te doen, ten ware zij zelven hunne dwaalleeringen vervloeken wilden. Van dit besluit gaf de *Synode*, door eenen Brief, kennis aan den *Roomschen* Bisschop INNOCENTIUS I. (§), opdat, zeiden zij, het gezag van den Heiligen Stoel hier bij komen mogt. De Bisschoppen van *Numidië*, die in het volgende jaar 417 te *Mileve*, ten getale van omtrent LX, vergaderd waren, dezen stap der *Synode* van *Karthago* gehoord hebbende, oordeelden het dienstig, denzelven na te volgen. Hun Brief aan INNOCENTIUS is nog voorhanden (**), in wel-

(*) Zie *Deel* VII. *Bladz.* 205.

(†) *l. c. Cap.* 35. *pag.* 153.

(§) In HARDUIN. *Act. Concil. Tom.* I. *pag.* 1013.

(**) *l. c. p.* 1021. Schoon de agt besluiten tegen de *Pelagianery*, en meer anderen, welke hun in de verzameling van ISIDORUS toegekend worden, (HARD. *l. c. p.* 1015.) geen werk van haar, maar van eene andere *Afrikaansche Synode* zijn.

welken zij hem bericht geven van eene nieuwe en gevaarlijke Ketterij, van *vijänden van* CHRISTUS *genade*, en eindigen met hunne hoop, dat beide PELAGIUS en CÆLESTIUS, voor het gezag van INNOCENTIUS, wanneer het *van het heller licht der Schrift* ontleend was, gemaklijk wijken zouden. Kort daar na ſchreven nog vijf *Afrikaanſche* Biſchoppen bijzonder aan hem, onder welken AUGUSTINUS was, die ook dit opſtel van dezen Brief ſchijnt vervaardigd te hebben (*).

INNOCENTIUS Roomsch Biſchop verôordeelt de leere van PELAGIUS

INNOCENTIUS, een man van ſtoute heerschzucht (†), gebruik makende van deze gelegenheid, vertoonde zich, in zijne antwoorden (§), geſterkt door dit aanzoek van zoo aanzienlijke Biſchoppen, en ſtemde niet alleen hun vonnis over CÆLESTIUS en PELAGIUS volkomen toe, maar wierp zich tevens op als algemeen Richter en Wetgever van alle Christenen, van wien zij verpligt waren, eene beſlisſende uitſpraak over ſoortgelijke verſchillen te verwachten; alhoewel men, in de daad, in de Brieven der *Afrikaanſche* Biſchoppen niet het geringſte ſpoor aantreft van eenige onderwerping aan den Roomſchen Biſchop, dien zij eenvoudig hunnen Broe-

(*) Hij geeft dit genoegzaam te verſtaan *Epist.* CLXXXVI, *T.* II. *Opp. p.* 505. Men vindt dezen Brief niet alleen bij HARDUIN. *l. c. p.* 1203. maar ook met de beide eerstgemelde bij AUGUSTINUS *Ep.* CLXXXI. *l. c. p.* 483. (†) Zie *Deel* V. *Bladz.* 284.

(§) Bij HARD. *l. c. p.* 1025-1032. en bij AUGUSTIN. *Ep.* CLXXXI. *ſq. T.* II. *Opp. p.* 483.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Broeder noemen. Desniettegenſtaande waren zij wel in hunnen ſchik, dat zij hun oogmerk bereikt hadden, en kwamen, door deze uitſpraak gemoedigd, de aanhangers van PELAGIUS allerwegen voor, waar dezen, door het gunſtig vonnis der vergadering van *Diospolis* ingang hoopten te vinden (*). AUGUSTINUS zelf zegt in één van zijne ſchriften (†): „ Kon de Heilige man de *Afrikaanſche* Kerkvergadering wel anders antwoorden, dan het gene van oude tijden af de *Apoſtoliſche Stoel* en de Gemeente van *Rome* met de overigen ſtandvastig geleerd heeft?" Ook beroept hij zich meermalen tegen de *Pelagianen*, zelfs in Predikatiën (§), op deze verklaring van den *Apoſtoliſchen Stoel*.

Verdere ijver van AUGUSTINUS tegen de Pelagianen.

Ook ging hij voort, met allen ijver, eene partij te keer te gaan, welke zich eenen tijd lang met de uitſpraak der vergadering van *Diospolis* wist te behelpen. Van den Biſſchop JOANNES van *Jeruſalem*, op zijn verzoek, de Handelingen dezer *Synode* ontvangen hebbende, ſchreef hij, met behulp van deze Handelingen, in het jaar 417, zijn Boek over de *Handelingen van* PELAGIUS (**), hetwelk hij ook onder den naam van *de Geſtis Palæſtinis* aanhaalt (††). Verders verklaarde hij het verſchil van zijne gevoelens met die van PELAGIUS, in eenen breed-

(*) POSSID. *Vit. Aug. Cap.* 18.
(†) *Contra Julian. Pelag. L.* I. *T.* X. *Opp. p.* 331.
(§) *Serm.* CXXXI. *T.* V. *Opp. p.* 449.
(**) *De Geſtis Pelagii T.* X. *Opp. p.* 129-154.
(††) *De Pecc. Orig. C.* 14. *l. c. p.* 173.

breedvoerigen Brief, dien hij, omtrent het midden van het jaar 417, in zijnen naam, en dien van den Bisschop ALYPIUS, aan den beroemden Bisschop van *Nola*, PAULINUS, afzond (*). 'Er waren te *Nola* *Pelagiaansche* Christenen, welke hij groote en scherpzinnige koppen noemt (†), die beweerden, dat de Kinderen in Moeders ligchaam hunne vrijën wil, en gevolglijk hunne eigene zonden hadden; onder hen, hebben sommigen gegist, zal de naderhand zoo vermaard geworden JULIANUS behoord hebben. Zij beriepen zich voor dit gevoelen op het geval van JAKOB en ESAU, waaromtrent AUGUSTINUS aanmerkt, dat de Apostel geheel iet anders leert, en uit dit voorbeeld de vrijë genade van God verheft. „ *Het mag nu*, schrijft AUGUSTINUS (§), *genade* zijn, door welke onrechtvaardigen gerechtvaardigd worden, waar aan wij geheel niet twijfelen mogen; *of*, zoo als sommigen willen, *de vrijë wil* moge altijd *vooräfgaan*, en op deszelfs gedrag of straffe of beloning volgen: waaröm zijn dan die genen over het geheel geschapen geworden, van welke God ongetwijfeld voorzien heeft, dat zij zoodanig zouden zondigen, dat zij tot het eeuwig vuur veroordeeld moesten worden? Want, alhoewel hij de zonde niet gemaakt heeft; echter heeft hij die goede natuuren, maar die door den vrijën wil boos geworden zijn, geschapen. Waaröm anders, dan om dat hij wilde? — En het was, volgends des Apostels

(*) *Ep.* CLXXXVI. *T.* II. *Opp. p.* 505-516.

(†) *C.* 5. *p.* 508. *l. c.* (§) *Pag.* 505.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

tels onderwijs, zijn oogmerk, om aan hen zijne magt te toonen."

Niet lang daar na overleed INNOCENTIUS I, in *Maart* des jaars 417, wiens opvolger ZOSIMUS geheel andere gevoelens koesterde, ten aanzien van PELAGIUS, die, niet min dan de *Afrikanen*, zijn best gedaan had, om de toeſtemming van den Biſchop van *Rome* te verwerven. In eenen Brief aan INNOCENTIUS (*) beklaagde hij zich over laster, verdrajing van zijne gezegden, en valſche beſchuldigingen. Te gelijk met dezen Brief zond hij aan den *Roomſchen* Biſchop zijne Geloofsbelijdenis over, welke tot onze tijden bewaard is gebleven, omdat zij vervolgends onder het opſchrift: *Symboli Explanatio ad Damaſum*, aan HIËRONYMUS toegeſchreven, en als een rechtzinnig opſtel ſterk gebruikt is geworden (†). Deze Geloofsbelijdenis beſtaat in drie deelen: van God, (*Theologica*,) van de Menschwording van CHRISTUS, (*Oeconomica*,) en van het gedrag der Menſchen, (*Ethica.*) De opſteller verklaart zich bijna doorgaands, zoo als de *Katholijken* gewoon waren, en vervloekt, bij name, de

ZOSIMUS, de opvolger van INNOCENTIUS, begunſtigt PELAGIUS

(*) Uit welken AUGUSTINUS ſommige plaatzen bewaard heeft *de Gratia Christi pag.* 164. *de Pecc. Origin. pag.* 175. *Tom.* X. *Opp.*

(†) Zij ſtaat daarom in de werken van HIËRONYMUS *T.* V. *Opp. p.* 122. als een aanhangzel bij die van AUGUSTINUS *Append. ad T.* X. *Opp. p.* 42. en in een vermaard werk der Middeleeuw: CAROL. M. *de Imagg. cultu L.* III. *C.* 1. *p.* 258-264.

de zoogenoemde Ketterijën, welke zij verwierpen. Nauwlijks is 'er ééne plaats, waar zij misſchien nadere bepalingen konden begeeren, en welligt alleen de volgende, in welke men aangaande den *vrijën wil* leest: „Wij belijden denzelven, op deze wijze, dat wij zeggen: *Wij hebben altijd den Godlijken bijſtand nodig*; en zoo wel die genen dwaalen, die met MANICHEUS leeren, de mensch kan de zonde niet vermijden, als die genen, die met JOVINIANUS beweeren: De mensch kan niet zondigen. Maar wij zeggen: *De mensch kan altijd zondigen en niet zondigen*, om ſteeds onzen vrijën wil te belijden." Ten laatſten verzekert PELAGIUS den *Roomſchen* Bisſchop, dat hij van hem, die het Geloof en den Stoel van PETRUS bezat, geern eene verbetering van zijne Geloofsbelijdenis wilde aannemen, indien dezelve zulks nodig moge hebben; maar zo hij dezelve zou goedkeuren, zoo behoorde ieder, die hem wilde verſmaden, of voor onwetend, of voor boosaartig, of voor een' Ketter gehouden te worden. Toen dit opſtel van PELAGIUS te *Rome* kwam, in het jaar 417, was INNOCENTIUS reeds overleden. Om dezen tijd kwam ook CÆLESTIUS te *Rome* aan, die te *Eſeze Presbijter*, (Onderling,) geworden was, en een' tijd lang te *Konſtantinopolen* geleefd had, alwaar hij volgends verhaal van MARIUS MERCATOR (*) door den Bisſchop ATTICUS aldaar genoodzaakt was geweest, die Hoofdſtad te verlaten. Ook deze ſtelde eene Geloofsbelijdenis op, wel-

(*) *Common. C.* 1. 7. I. *Opp. p.* 7.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

welke hij aan den nieuwen *Roomſchen* Biſchop ZOSIMUS overleverde (*). CÆLESTIUS verklaarde zich over het *Katholijk* Geloof, zoo als men dat in een *Symbolum* of Geloofsbelijdenis, plagt te vervatten, voldoende; maar ten aanzien der betwiste leere voegde hij 'er bij: „ Indien 'er nog eenige vragen ontſtaan zijn, welke juist niet tot het Geloof behooren, en over welken thans onder velen een twist voortduurt, zoo heb ik niet, als uitvinder van eenig leerſtuk, daar beſlisſend van geſproken; maar wensch alles door uw Apostolisch oordeel, (*Apostolatus Vestri Judicio*,) gebillijkt te zien, opdat, zo 'er misſchien eenige menschlijke dwaling door onwetendheid mogt ingeſlopen zijn, dezelve door uwe uitſpraak verbeterd worde." Hij ſtaat wel toe, „ dat de *Kinderen*, naar het voorſchrift der algemeene Kerk, en naar de leere van het Euangelie, *tot vergeving der zonden* gedoopt mocten worden, dewijl de Heer het Hemelrijk alleen aan Gedoopten ſchenken wil, hetwelk de krachten der Natuur niet hadden, en dus de genade ſchenken moest." Doch door de vergeving der zonden, vervolgt hij, is hij niet gezind, de *natuurlijke voortplanting der zonde* te bevestigen, als welke ver vervreemd is van het *Katholijk* leerbegrip; want de *zonde wordt niet met den mensch geboren*; maar naderhand van hem uitgeoefend, dewijl zij niet eene *misdaad der natuur*; *maar*

(*) AUGUSTINUS heeft eenige plaatzen uit dezelve bewaard *de Pecc. Origin. C.* 2. *p.* 169. *C.* 5, 6. *p.* 171. *C.* 23. *p.* 177. *T.* X. *Opp.*

maar van den wil is. Te gelijk bood CÆLESTIUS aan, zich bij den *Roomſchen* Biſchop te willen rechtvaardigen, omtrent alles, wat denzelven hem aangaande valſchlijk was aangebracht (*), en ſtelde zich voor zijne rechtbank, uit kracht van het appèl of beroep, hetwelk hij, vóór eenige jaaren, van de uitſpraak der *Afrikaanſche* Biſchoppen gedaan had (†). Nog in dat jaar 417 hield ZOSIMUS dan eene vergadering der *Roomſche* Geeſtelijkheid, die misſchien ook door eenige buitenlandſche Biſchoppen en Ouderlingen werd bijgewoond. In deze onderzocht hij alles, wat met CÆLESTIUS in *Afrika* was voorgevallen; liet deszelfs Geloofsbelijdenis voorlezen, en ondervraagde hem wegens de beſchuldigingen, tegen hem te vooren door PAULINUS ingebracht (§). CÆLESTIUS veröordeelde alles, wat INNOCENTIUS veröordeeld had, ja wat over het algemeen de Apoſtoliſche Stoel veröordeelen zou; maar op de tegenwerpingen, hem door PAULINUS gemaakt, liet hij zich volſtrekt niet uit, ook beweerde hij, dat de beide Biſchoppen LAZARUS en HEROS hem eigenlijk niet ééns met kennis en wil hadden aangevallen (**).

ZOSIMUS, met deze verklaringen voldaan, ſchreef daar

(*) *Epist. Zoſimi ad Afric. Episc. p.* 66. *in Append. T.* X. *Opp. Augustini.*

(†) *Zoſimi Epist.* III. *ad Afric. Episc. p.* 70. *l. c.*

(§) Zie boven *Bladz.* 152.

(**) *Zoſim. l. c. Paulini libellus contra Cælest. pag.* 69. *l. c.*

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

daar op, met geheel andere gevoelens, dan zijn Voorzaat, aan AURELIUS en de overige *Afrikaanſche* Biſſchoppen. Hij verwondert zich wegens hun oordeel over CÆLESTIUS, en vindt het gedrag der beide *Galliſche* Biſſchoppen zoo ſlecht, dat hij tegen hen tot afzetting en Kerkelijken Ban beſloten had. Hij had, ſchreef hij, zonder overijling, over deze zaak beſlist, en maakte den Biſſchoppen, (*Sanctitati Veſtræ*,) zijn onderzoek der volkomene rechtzinnigheid, (*abſoluta fides*,) van CÆLESTIUS bekend; en begeert, dat zij, die meenen, dat deze anders denkt, dan hij ſchriftelijk hebbe voorgewend, zich binnen twee maanden te *Rome* vervoegen. Aan CÆLESTIUS zelven en aan de uitheemſche tegenwoordig zijnde Leeräaren had hij herinnerd, *dat zulke knopen en ſtrikken van vragen en ongerijmde twisten*, welke meer nederwerpen dan opbouwen, uit eene beſmetlijke nieuwigheidslust voortvloeiden, daar elk zijn vernuft en mateloze welſprekendheid, of ook de ſchrift misbruikt; waar door zelfs de ſchriften van groote mannen na lange tijden onder willekeurige uitleggingen leden. Bij ſlot vermaant hij de Biſſchoppen, om hun verſtand aan de leere der Heilige Schrift te onderwerpen, welke, naar aanleiding der Vaderen, tot een voorſchrift dient.

Kort daar na ontving ZOSIMUS ook den bovengemelden Brief en de Geloofsbelijdenis van PELAGIUS. Hier kwam nog een Brief bij van PRAYLUS, Biſſchop van *Jeruſalem*, die zich de zaak van PELAGIUS ijverig aantrok. Deze ſtukken liet ZOSIMUS we-

weder in eene vergadering van zijne Geestelijkheid voorlezen, en ſchreef voorts aan de *Afrikaanſche* Biſſchoppen, welke uitwerking zij gedaan hadden (*). „ PELAGIUS," ſchrijft hij, „ heeft zich volkomen gerechtvaardigd, en ſtemt geheellijk met CÆLESTIUS overëen. Algemeen was de vreugde en bewondering der aanwezenden; ſommigen konden zich naauw van traanen onthouden, dat mannen van zoo onberispelijk geloof gelasterd konden worden. Nergens is van hun de *genade of hulpe Gods* voorbijgegaan; zij noemen het onvergeeflijke zonde tegen den H. Geest, wanneer men zulks ontkent."

Aanmerkingen der Afrikaanſche Biſſchoppen hier over.

Vreemd moest het luiden, dat ZOSIMUS dus rechtſtreeks zijn' Voorzaat tegenſprak, en twee lieden, die algemeen als Ketters aangemerkt werden, voor rechtzinnig verklaarde. AUGUSTINUS wist hem op geene andere wijze te verſchoonen, dan dat hij beweerde, dat ZOSIMUS geenszins de dwaling van CÆLESTIUS, het loochenen der Erfzonde, maar alleen zijne bereidvaardigheid, om zich te bekeeren, gebillijkt had (†). Wat ronder en opener ſchreef, in de VIde eeuw, FACUNDUS, Biſſchop van *Hermione*, in *Afrika* (§), dat ZOSIMUS het geloof van PELAGIUS en CÆLESTIUS, ſtrijdig met zijnen voorganger, als waar, had goedgekeurd, omdat de *Afri-*

(*) ZOSIMI *Epist. l. c. pag.* 67.

(†) AUGUSTIN. *contra Duas Epistt. Pelagian. L.* II. *C.* 3. *T.* X. *Opp. p.* 286, 287.

(§) *Pro Defens. trium Capitull. L.* VII. *C.* 3. *T.* II. *Opp.* SIRMOND. *p.* 440.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Afrikaanen hun' bedrieglijken list nog niet genoeg ontdekt hadden. Zoo veel ziet 'er een onpartijdig Beöordeelaar uit, dat de verſchillen over de Erfzonde en des menſchen vrijën wil in het Geestelijke, aan ZOSIMUS als van weinig aanbelang hebben toegeſcheenen.

Maar des te meer wekten deze twee Brieven van ZOSIMUS, die ook met trotschheid waren opgeſteld, de gevoeligheid der *Afrikaanſche* Biſchoppen op. Zij antwoordden hem, waarſchijnlijk nog in het jaar 417, uit ééne van hunne vergaderingen te *Karthago*, dat zij beſloten hadden, het zoo lang bij het vonnis tegen PELAGIUS en CÆLESTIUS, hetwelk INNOCENTIUS van den Stoel van PETRUS geveld had, te laten blijven, tot dat beiden, met alle duidlijkheid, zouden beleden hebben, dat de *genade Gods* door onzen Heere JESUS CHRISTUS *ons helpt*, niet alleen tot de kennis, maar ook tot de beöefening der gerechtigheid, *in bijzondere handelingen en daaden* (*). PAULINUS, de voorige beſchuldiger van CÆLESTIUS, wien ZOSIMUS thans naa *Rome* had laten ontbieden, gehoorzaamde hem even min, als de Biſchoppen in *Afrika*. Hij ſchreef aan hem (†), dat PELAGIUS en CÆLESTIUS reeds van zijn' Voorzaat

(*) PROSPER. *Aquit. pro Augustino Liber contra Coll. p.* 119. *Append. T.* X. *Opp. August.* AUGUST. *de Peccat. Orig. C.* 7, 8. *p.* 171. *contra duas Ep. Pelag. Libr.* II. *Cap.* 3. *p.* 287.

(†) PAUL. *Diac. libellus Zoſimo oblatus pag.* 69. *Append. T.* X. *Opp. August.*

zaat INNOCENTIUS veröordeeld waren, indien zij bij hunne dwalingen blijven zouden; ZOSIMUS zelf had CÆLESTIUS door de aan hem gerichte vragen over de beſchuldigingen van PELAGIUS veröordeeld; het was daaröm overtollig, dat hij zich te *Rome* liet vinden, zoo als het te vooren niet nodig geweest was, dewijl CÆLESTIUS, niettegenſtaande zijn appèl, niet opgekomen was; eindelijk was ook deze twist over het geheel thans als eene zaak der geheele Kerk aan te merken.

Op dit ſchrijven der *Afrikaanſche* Biſſchoppen, hetwelk zoo veel vastheid aantoonde, antwoordde ZOSIMUS, in het jaar 418, reeds in een' malſcher toon (*), hoewel hij eene lange Inleiding maakte over het gezag en de voorrechten van zijnen Apoſtoliſchen Stoel. Hij wilde hun aantonen, dat zij zich zonder reden bezwaarden, omdat hij CÆLESTIUS te veel geloof gegeven had; daartegen verzekerde hij hun, dat hij deze zaak geheel in haren ouden ſtaat gelaten had. Antwoord van ZOSIMUS.

Doch de *Afrikaanſche* Biſſchoppen lieten zich door dit alles niet afſchrikken, om een plegtig en beſliſſend oordeel over deze verſchillen te vellen. Alhoewel ZOSIMUS dit openlijk zich zelven voorbehouden had. In het jaar 418 hield AURELIUS, Biſſchop van *Karthago*, in deze Hoofdſtad eene zoogenoemde *volledige* Kerkvergadering, (*Concilium Plenarium*,) dat is, op welke zich Biſſchoppen uit alle *Afrikaanſche* Landen bevonden, ook uit *Span-* De Kerkvergadering van Karthago veröordeelt plegtig de leere van PELAGIUS

(*) *Zoſimi ad Afric. Epiſc. Epiſt. p.* 70.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Spanje, tot ſamen 200 in getal. Deze ſtelde de volgende beſluiten op (*): Wie zegt, dat ADAM *ſterflijk geſchapen is*, en dat *hij niet tot ſtraffe der zonden*, maar wegens zijne natuurlijke geſteldheid, *geſtorven* zou zijn, het zij hij al dan niet gezondigd had, die zij vervloekt! — Wie zegt, dat *de nieuwgeborene Kinderen niet terſtond gedoopt* moeten *worden*; of dat zij wel tot vergeving der zonden gedoopt worden, maar dat zij *niets van eene Erfzonde van* ADAM aan zich hebben, hetwelk door het Bad der wedergeboorte verzoend wordt; dat dus de woorden bij den Doop, tot vergeving der zonde, geen' waaren zin hebben; die zij vervloekt! Want, *de plaats* des Apostels *Rom.* V. 12. *mag alleen zoo verklaard worden, zoo als* het de overäl uitgebreide *Katholijke Kerk* altijd *gedaan heeft.* —— Wie zegt, de *genade Gods*, welke den mensch door CHRISTUS rechtvaardigt, dient alleen *tot vergeving der reeds bedrevene zonden;* maar *niet tot bijſtand*, opdat 'er geene meer begaan worden; die zij vervloekt! —— Wie zegt, dat deze zelfde *genade Gods* ons alleen in *zoo verre tot het niet zondigen bijſtaat*, dat zij ons de *kennis der Godlijke geboden openbaart; maar niet ook de krachten mededeelt, om die met liefde te kunnen waarnemen*; die zij vervloekt! —— Wie zegt, de *genade der rechtvaardigmaking* wordt ons deswegens gegeven, *opdat wij daar door dat gene gemaklijker* kunnen *vervullen*, het gene ons *door den*

(*) *Cod. canon. Eccles. Afric. Tom.* I. *Act. Concil.* HARDUINI *pag.* 926.

den vrijen wil te doen wordt aanbevolen; even als of wij, zonder de genade, de Godlijke geboden ook waarnemen konden, doch ſlechts wat moeilijker; die zij vervloekt! — Wie de woorden des Apoſtels! *als wij zeggen, dat wij geene zonden hebben*, enz. zoo verſtaat, dat men dit *ſlechts uit ootmoed* beweere; maar niet, als of het dus wezenlijk geſteld was, die zij vervloekt! Want de Apoſtel wederlegt terſtond daar op deze verklaring. — Wie zegt, dat de Heiligen door de woorden van het Gebed: *Vergeef ons onze ſchulden!* niet zich zelven bedoelen, omdat deze Bede voor hen niet meer nodig is; maar andere zondaren in hun volk, die zij vervloekt! — Wie beweert, dat de Heiligen deze woorden: *Vergeef ons onze ſchulden!* alleen *uit ootmoed* bidden, maar niet, als of zij dit van zich zelven geloofden; die zij vervloekt! — Tuſſchen het *tweede* en *derde* dezer *acht beſluiten* vindt men in een oud Handſchrift en Verzameling (*) 'er nog één, waar in vervloekt wordt die geen, die de plaats van CHRISTUS van de *vele woningen in het huis van zijnen Vader* zoo verſtaat, als of 'er in het *Hemelrijk* eene *middenplaats*, of eenige andere was, *waar de ongedoopte Kinderen zalig leefden*, dewijl zij, zonder Doop, geheel niet in het Hemelrijk kunnen ingaan. Een beſluit, hetwelk heel wel echt kan zijn, dewijl AUGUSTINUS dit juist geleerd heeft (†). Behalven de gemelde beſluiten, ſtelde de-

(*) Ook bij FOTIUS *Bibl. Cod.* LIII. 11, 41, 44.

(†) Boven *Bladz.* 158.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

deze Kerkvergadering nog anderen vast; waar van ſommigen tegen de *Donatisten* gericht waren (*). In anderen werd verördend, dat Biſchoppen hun reeht op zekere Gemeenten voor Kerkvergaderingen zoeken; en de Ketters van hun Kerspel tot de *Katholijke* Kerk moesten brengen; en dat de Ouderlingen, ook anderen van de laager Geestlijkheid, die bezwaren tegen hunne Biſchoppen hadden, zich deswegens aan de nabuurigen moesten wenden. Nog is 'er een beſluit dezer vergadering overig, betreffende zulke *Maagden*, wier *kuischheid gevaar liep*, of door eenen vermogenden vrijër, of zelfs door eenen roover; of ook, wanneer zij onder gemoedelijke twijfelingen vreesden, te zullen ſterven, zonder ingekleed te wezen. *Kleedt haar* nu een *Biſchop*, op verzoek van haare Ouders of Voogden, *vóór haar XXVſte jaar in*, dan zal hem de Kerkvergadering, op welke deze onderdom bepaald was (†), niet hinderlijk zijn.

Aanzien van deze Kerkvergadering.

Zoo groot was het aanzien dezer Kerkvergadering, dat zij *de vijfde algemeene Kerkvergadering van Karthago* heet, alhoewel zij zulks alleen was, met betrekking tot de *Afrikaanſche* Landſchappen, en nog wel gekant tegen twee Oosterſche en zelfs tegen de gezindheid van den Biſchop van *Rome*. Zoo grooten roem van reehtzinnigheid hadden de *Afrikaanſche* Biſchoppen zich verworven, dat door haar

(*) Zie *Deel* VII. *Bladz.* 391.

(†) De IIIde *Karthaagſche* van het jaar 297. *Cod. Can. Eccl. Afric. l. c. C.* 16. *p.* 874. *Coll. p.* 961.

haar aanzien, gelijk PROSPER (*) zich uitdrukt, *de Ketterij van* PELAGIUS *in de geheele wereld veroordeeld* is geworden, dat is, dat de *beſlisſende uitſlag tegen de Pelagiäanſche gevoelens in de geheele Weſterſche Kerk* gegeven is. In de Oosterſche Gemeenten is deze twist grootendeels onbekend gebleven, en AUGUSTINUS leerſtelſel maakte daar zeer weinig opgang.

De Wereldlijke arm tegen PELAGIUS ingeroepen.

Gelijk men zich voor heenen met goed gevolg bediend had van de Wereldlijke Wetten tegen de *Donatisten*, zoo ſloeg men thans denzelfden weg in tegen de *Pelagiänen*. Niet de *Roomſche* Biſſchop ZOSIMUS (†), maar de *Afrikanen*, verzochten om een Keizerlijk plakaat tegen hunne partijën (§), en wel gelijk men gist, door middel van eenen aanzienlijken Hoveling VALERIUS, met wien AUGUSTINUS gemeenzame Brieſwisſeling hield.

HONORIUS liet dan den 30ſten April des jaars 418 te *Ravenna* een bevel uitgaan, welks theologiſche en tevens gezwollen ſtijl eenen opſteller uit de Geestelijkheid verraadt (**); in dezelve gelast de Keizer den Opperſtadhouder PALLADIUS, om CÆLESTIUS en PELAGIUS uit de ſtad te verdrijven; maar

(*) *In Chronico T.* I. *Lect. Antiq.* CANIS. *p.* 299, 300.

(†) Gelijk BARON. wil *Ann. Eccl. ad ann.* 418. *n.* 19.

(§) QUESNEL *Diſſ.* XII. *de Conc. Afric. contra Pelag. T.* II. *Opp. Lemis* M. *p.* 363. de Benedictyner Uitgevers van AUGUST. *Præfat. ad T.* X. *Opp. p.* 24.

(**) *In Append. ad T.* X. *Opp. August. p.* 70. *ſq. et in Steph. Baluzii Notis ad Salvianum p.* 74.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

maar hunne aanhangers, als zij van deze dwaling overtuigd werden, zouden gebannen worden. Dit Plakaat werd openlijk, met eene bijzondere publikatie van PALLADIUS en twee andere Opperſtadhouders afgekondigd (*).

ZOSIMUS verklaart zich tegen de Pelagianen. Wederzijdſche klagten over mishandelingen.

Thans hield ZOSIMUS het voor dienſtig, zich insgelijks tegen CÆLESTIUS en PELAGIUS te verklaaren. Nu zich de Wereldlijke Magt zoo naauw met de Kerkelijke uitſpraken verëenigde, kon hij niet langer achterblijven, zonder zich een ongunſtig vermoeden op den hals te haalen; terwijl *Rome* zelve reeds door deze twisten hevig geſchud werd. Ten minſten AUGUSTINUS (†) verhaalt, dat de *Romeinen* eenpaarig hunnen ijver tegen PELAGIUS lieten blijken, en aan den anderen kant meldt PROSPER (§), dat KONSTANTIUS, te vooren een aanzienlijk Bevelhebber, maar naderhand waarſchijnlijk een *Askeet* in de Hoofdſtad, ten dezen tijde van de partij der *Pelagiänen* aldaar, tegen wier voortgang hij zich verzette, veel geleden, en daar door den naam van eenen *Belijder* verdiend hebbe. Doch, gelijk gemeenlijk, zoo verweten ook thans de beide partijën malkanderen meer zulke buitenſporigheden. De *Pelagiäan* JULIANUS klaagt bij AUGUSTINUS (**), dat de tegenpartij geheel *Italië* tegen de zijne opgehitst, te

(*) *l. c. in App. Aug. p.* 71. *et ap. Baluz. p.* 376.

(†) *De peccat. Origin. C.* 8. *T.* X. *Opp. p.* 172.

(§) *l. c. pag.* 299.

(**) *Apud August. Op. Imperf. contra Julian. Libr.* III. *C.* 35. *T.* X. *Opp. p.* 792.

te *Rome* het graauw tot oproer omgekocht, in *Afrika*, ten kosten der armen, paarden opgekweekt tot geſchenken voor de Krijgsbedienden, den Vorst zelfs tot vervolging opgezet, en door erfenisſen, welke vrouwen opgaven, de Overheden overgehaald had, om met drift op de *Pelagiänen* aan te vallen. AUGUSTINUS verklaart dit alles, kort en goed, voor leugen en laster; ſchoon 'er vrij wat waarſchijnlijkheid in voorkomt.

Hoe het zij, ZOSIMUS beſloot thans, door een nieuw verhoor van CÆLESTIUS, denzelven duidelijke en bepaalde antwoorden af te persſen, omdat de *Afrikanen* hem voor zijne listige uitvluchten gewaarſchuwd hadden (*). Maar CÆLESTIUS, in het jaar 418 ten dien einde te *Rome* ontboden, verbergde zich, en vluchtte eindelijk geheel uit *Rome* (†). ZOSIMUS veröordeelde daar op hem en PELAGIUS, als Ketters, en legde hun, indien zij van hunne dwalingen wilden afſtaan, eene Kerkelijke Boete op; maar indien zij daar bij bleven, zouden zij voor altijd van de Kerk uitgeſloten zijn (§). Hij ſchreef dit niet alleen aan de *Afrikaanſche* Biſchoppen, maar zond ook een' rondgaanden Brief, (*tractoria*,) aan alle Biſchoppen, de

(*) AUGUST. *contra duas Epist Pelagian. Libr.* II. *Cap.* 3. *Tom.* X. *Opp. pag.* 287.

(†) AUGUST. *l. c.* MARIUS MERCATOR *Commonitor. ſuper nomine Cælest. pag.* 7.

(§) AUGUST. *de peccato origin. Cap.* 22. *pag.* 176. *Epist.* CXC. *pag.* 138. *Tom.* II. *Opp.*

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de Oosterſche zelve niet uitgezonderd, opdat zij, door hunne ondertekening, hunne toeſtemming zouden geven (*).

Aan het Keizerlijke Hof te *Ravenna* zelve ſchijnt de uitſpraak der *Afrikaanſche* Bisſchoppen veel meer gegolden te hebben, dan de toeſtemming van ZOSIMUS. HONORIUS meldde in *Junij* des jaars 419, den Bisſchop van *Karthago* AURELIUS, en in eenen dergelijken Brief aan AUGUSTINUS (†), dat hij PELAGIUS en CÆLESTIUS uit *Rome* had laten verdrijven, daar in hun oordeel volgende. (*Sanctitatis Tuæ judicium.*) Thans had hij bevolen, dat die genen, die hen niet uit hunne ſchuilplaatzen verjaagen, of ten minſten niet aangeven zouden, gelijke ſtraffe met hen zouden ondergaan; ook wilde hij, dat AURELIUS en AUGUSTINUS dit ſchriftelijk aan alle Bisſchoppen zouden bekend maken, dat ieder Bisſchop, die de veröordeeling der gemelde Dwaalleeräaren niet onderſchrijven wilde, zijn Bisdom verliezen, en uit de Kerkelijke Gemeenſchap, als ook uit de ſtad, waar hij woonde, verſtoten zou worden. Men heeft den rondgaanden Brief, hier op door AURELIUS in het jaar 419 aan de Bisſchoppen van het *Byzacenisch* en *Arzugitaanſche* Ge-

(*) AUGUST. *de pecc. Origin. C.* 21. *p.* 176. *contra duas Epist. Pelag. L.* II. *C.* 3. *p.* 286. *Ep.* CXC. *p.* 538. *Ep.* CXCIV. *p.* 544. *T.* II. *Opp.* MERCAT. *Comm. ſuper nom. Cælest. C.* 1. *p.* 7. *C.* 3. *p.* 18. PROSP. *Chron. ad a.* 418. CÆLEST. *Papæ Ep. ad Gall. Episc. p.* 89. *in App. ad T.* X. *August.* (†) AUGUST. *Ep.* CCI. *T.* II. *Opp. p.* 580.

Gewest afgezonden, nog (*), waar in echter van den Bisſchop van *Rome* geen woord gemeld wordt. De *Afrikanen* prezen dezen Bisſchop wel in hun antwoord (†), dat hij, op Godlijke aandrift, hun toegeſtemd had. Ook waren zij ongemeen in hunnen ſchik, dat de *Roomſche* Ouderling SIXTUS, dien het gerucht voor een' *Pelagiäan* had uitgegeven, thans openlijk de leerſtellingen van PELAGIUS vervloekte, en in eenen Brief aan AURELIUS zich volkomen volgends hunnen wensch verklaarde (§). Maar te gelijk lieten zij niet in het geringſte blijken, dat zij de bevestiging van hunne uitſpraken eerst van *Rome* hadden moeten verwachten.

Berichten van JULIANUS, Bisſchop van Eclanum.

De meeste Bisſchoppen ondertekenden den rondgaanden Brief van ZOSIMUS, uitgezonderd negentien, die zich door de vrees van verketterd en vervolgd te worden, niet lieten bewegen; onder dezen is JULIANUS de voornaamſte, die onder zijne partij de derde plaats beſlaat na PELAGIUS en CÆLESTIUS. Zijn Vader MEMOR was Bisſchop ergens in *Neder-Italië*, een bijzonder vriend van AUGUSTINUS (**). MARIUS MERCATOR geeft wel te kennen, dat JULIANUS een ondergeſtoken Zoon kan geweest zijn; hij laat hem zijne eigene Zuster tot onkuischheid aanzoeken; maar dewijl hij zulks in eenen hevigen ſtijl

(*) *In Append. ad T.* X. *Opp. August. p.* 73.

(†) *Ap. Prosp. contra Coll. C.* 10. *in App. Aug. l. c.*

(§) AUGUST. *Ep.* CXCI. *p.* 539. *Ep.* CXCIV. *p.* 544. *T.* II.

(**) AUGUST. *contra Julian. L.* I. *C.* 4. *p.* 331. *Tom.* X. *Opp. Ep.* CI. *p.* 207. *T.* II.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſtijl vol ſcheldwoorden doet, verliest hij daar door zijne geloofwaardigheid in dezen (*). JULIANUS trouwde al vroeg; ook bekleedde hij, nog vrij jong, de posten van Voorlezer en Diakon (†). Dat hij, volgends AUGUSTINUS, naderhand in onthouding geleefd heeft, behoeft men daar van niet af te leiden, omdat zijne huwlijksverkeering met zijne vrouw hem anders in zijne verheffing zou gehinderd hebben, want het voorbeeld van zijn' Vader bewijst reeds het tegendeel. Veelëer zal de dood zijner huisvrouw hem daar toe aanleiding gegeven hebben. Toen hij nog *Diakon* was, hield AUGUSTINUS zoo veel van hem, dat hij zijnen Vader verzocht, hem aan hem over te zenden (§). Omtrent het jaar 416 werd hij Biſchop te *Eclanum*, eene ſtad in *Apulië* (**), en twee jaaren daar na nam hij levendig deel in de *Pelagiäanſche* verſchillen. GENNADIUS, die nog in dezelfde eeuw zijne berichten optekende, noemt hem (††) eenen ſcherpzinnigen, in de Heilige Schrift wel geöefenden, ook in de Griekſche en Latijnſche Taalen zeer kundigen man, die zelfs onder de Leeräaren der Kerk beroemd geweest was,

(*) MAR. MERC. *Subn. in Scripta Juliani C.* 4. *T.* I. *p.* 40.

(†) AUG. *in Julian. L.* III. *C.* 21. *p.* 379. *Ep.* CI. *p.* 208. PAUL. NOL. *Carm.* XIV. *p.* 512.

(§) *Epist.* CI. *pag.* 208.

(**) MAR. MERC. *Præf. in Nestorii tract. contra Hæres. Pelag. pag.* 73. *ejusd. Symb. Theod. Mopsvest. pag.* 95. *Tom.* I. *Opp.*

(††) *De Viris Illuſtr. Cap.* 21.

was, eer hij zijne neiging tot de godloze leere van PELAGIUS ontdekt had. Hij maakt hem wel tot Bisſchop van *Capua*, (*Capuanus*,) maar waarſchijnlijk moet men daar voor lezen *Campanus*, (in *Campanië*.) Voorts verhaalt hij van hem, dat hij, ten tijde van eenen hongersnood en andere kommerlijke omſtandigheden, zijn geheele vermogen onder de armen uitgedeeld, en door dezen ſchijn van barmhartigheid, velen, inzonderheid aanzienlijke lieden en Monniken, tot zijne Ketterij verleid hebbe.

Dat JULIANUS reeds, ten tijde van den *Roomſchen* Bisſchop INNOCENTIUS, die hem tot Bisſchop heeft ingewijd, tot de zijde van PELAGIUS overhelde, verzekert AUGUSTINUS (*). Evenwel bleef hij, volgends MERCATOR (†), zoo lang INNOCENTIUS leefde, met denzelven in Kerkelijke Gemeenſchap. Eéne zijner vroegſte blijken voor de *Pelagiänerij* kon wel geweest zijn die, welke dezelfde Schrijver vermeldt (§). Als JULIANUS, zegt hij, zich te *Rome* onthield met de voornaamſten van zijne partij, vraagde hij de eenvoudige Christenen: of de zonde iet goeds of kwaads, en of God derzelver oorzaak zij? Als zij daar op antwoordden; zoo als te verwachten was, vraagde hij verders: *of de zonde eene zelfſtandigheid of natuur, dan of zij iet toevalligs zij?* Hier ſtonden zij, en hij voer voort: „ De zonde kan volſtrekt geene zelfſtandigheid

(*) *Contra Julian. L. I. C. 4. p. 331.*

(†) *Commonit. ſuper nom. Cælest. C. 3. p. 18.*

(§) *Subnotatt. in Scripta Juliani C. 7. p. 50.*

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

heid of natuur zijn; want dan zou zij God tot werker en oorzaak hebben, die zulks van alle natuuren is. Wat nu geene zelfſtandigheid is, dat kan ook in eene zelfſtandigheid, zoo als de mensch is, op geenerleië wijze, overgaan; midsdien is het een dwalend gevoelen, dat de zonde uit ADAM voortgeplant zou zijn."

JULIANUS dan weigerde, met nog XVIII Bisſchoppen, den rondgaanden Brief van ZOSIMUS te ondertekenen; maar het Keizerlijk Bevel gaf den Bisſchoppelijken uitſpraken zoo veel kracht, dat deze allen niet alleen van ZOSIMUS afgezet, maar ook uit *Italië* verdreven werden. Die genen van hen, die hunne aangetijgde dwalingen aflegden, en zich met verzoekſchriften aan den *Roomſchen* Bisſchop wendden, kregen echter naderhand hunne Bisdommen weder (*).

JULIANUS echter liet zich door geene bevelen overhaalen. Hij ſchreef tweemalen daar over aan ZOSIMUS (†), en men men heeft wel ééns geloofd, dat één van deze Brieven de *Geloofsbelijdenis* geweest zij, welke de *Jeſuit* GARNIER (§) het eerst in het licht heeft gegeven, doch welke laatſte waarſchijn-

(*) AUGUST. *contra duas Ep. Pelag. L.* I. *C.* 1. *pag.* 270. *L.* IV. *C.* 12. *p.* 324. *libell. fidei in Append. ad T.* X. *Opp. Aug. p.* 76. MERC. *Comm. C.* 3. *p.* 18. *ejusd. Subnott. C.* 6. *p.* 46.

(†) AUG. *Oper. Imp. contra Julian. L.* I. *C.* 18. *p.* 661.

(§) *Libell. fidei in Diſſ.* V. *de libell. fidei editis a Pelagg. p.* 319. *T.* I. *Opp. Opp. Mar. Mercat.*

ſchijnlijk een opſtel is van *Pelagiäanſche* Biſchoppen, aan den Biſchop van *Aquileja*, onder wiens Kerspel zij behoorden, en hetwelk om dezen tijd, tusſchen het jaar 418 en 420, opgeſteld is. Echter vindt men ſpooren van Brieven, door JULIANUS om dezen tijd aan ZOSIMUS, en anderen, naa *Rome* geſchreven, als ook van zijn' Brief, in naam der XVIII Biſchoppen, aan RUFINUS, Biſchop van *Theſſalonica*, bij AUGUSTINUS (*) en MERCATOR (†). Zij bevatten klagten over de vervolgingen van ZOSIMUS, maar in de laatstgemelde plaatzen, eene verklaring, dat de dood alleen in zoo verre van ADAM op de overige menſchen is doorgegaan, als ook dezen gezondigd hebben.

Dus neigde deze twist tot eene volſlagene ſcheuring der beide partijën, waar toe de Rechtzinnigen, door het inſlaan van den weg van geweld, zekerlijk niet weinig toebragten, maar waar bij toch hunne partij niet vrijbleef van gebreken, voornaamlijk doordien dezelve zich niet duidlijk verklaarde, en den ſchijn wilde behouden van niet zoo ver van de *Katholijken* te verſchillen, waar door zij het verwijt van *onöprechtheid* zich op den hals haalde. Ook gaven zij wel hunne genegenheid te kennen, om den Kerkenvrede te behouden, evenwel lieten zij ook niet zelden eenen ruwen toon hooren, zoo als JULIANUS in eenen naa *Rome* afgezondenen Brief (§): *Het*

Scheuring der beide partijën.

(*) *Contra duas Ep. Pel. L.* I. *C.* 3. *p.* 273. *L.* IV. *C.* 8. *p.* 319. (†) *Subnott. C.* 6. *p.* 46. *C.* 9. *p.* 58.

(§) Bij AUGUST. *contra duas Ep. Pel. L.* I. *C.* 2. *p.* 273.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Het zijn Manicheën, met welken wij thans geene gemeenſchap hebben. Nogthans moet men aanmerken, dat deze geſchreven is, tegen het einde des jaars 419, toen zij reeds genoodzaakt waren, de *Katholijke* Kerkgemeenſchap te verlaten. Vervolgends verzochten zij, ten Keizerlijken Hove, om Richters in hunne zaak, dat is, om eene algemeene Kerkvergadering, doch een aanzienlijk Hoveling, VALERIUS, belette, dat hun dit verzoek werd toegeſtaan, en AUGUSTINUS ſchreef deswegens, met alle de zekerheid eener bovenliggende partij: „ Dit „ moet toch niet gebeuren, dat Chriſtelijke Vorſten „ aan het oude *Katholijke* Geloof twijfelen, en „ daaröm den beſtrijderen van hetzelve tijd en plaats „ verleenen, om hetzelve te toetzen! Veel meer „ mogen zij, daar in zeker en gegrond, zulke vij„ anden van hetzelve, als gijlieden zijt, behoorlijk „ ſtraffen (*)! " Daartegen merkte JULIANUS aan (†), dat het die twistende partij aan verſtand ontbrak, welke in plaats van onderzoek vrees verwekte, en van ſchrandere lieden wel geenen bijval verkreeg, maar dien van vreesächtigen afperste. Ook gaf hij te verſtaan (§), dat de *Katholijke* Biſchoppen het niet met elkanderen ééns waren, om zekere *Manicheïſche* dwalingen te veröordeelen. Dit laatſte oordeelde AUGUSTINUS geen antwoord waardig; ten opzichte van het eerſte merkte hij aan: „ dat de zaak voor

(*) *Oper. Imperf. contra Julian. L.* I. *C.* 10. *p.* 661.
(†) *Ap. Aug. contra duas Ep. Pel. L.* III. *C.* 1. *p.* 365.
(§) *l. c. Libr.* I. *Cap.* 24. *pag.* 284.

voor eene bevoegde rechtbank beſlist was, en dat 'er dus met hen niet verder over de leerſtukken behoefde gehandeld te worden; maar alleen daar over, dat zij, of het over hen geſtreken vonnis vreedzaam opvolgden, of, als zij niet wilden, van onrustige bewegingen terug gehouden werden." Volgends den Schrijver van een oud Bericht van *Ketterijën* (*), hadden de *Pelagiänen*, die hij ook *Cælestiânen* noemt, wel hunne eigene Biſchoppen en Ouderlingen, maar niet hunne eigene Kerken, waarom zij zich in de Godsdienſtige vergaderingen met de *Katholijken* vervoegden; en ook wel met hen het Heilig Avondmaal gebruikten, maar deswegens werden zij ook vaak door de *Katholijken* kwalijk behandeld, en van de ijverigſte *Pelagianen* verwenscht. Waar uit men de vraag kan beſliſſen, of 'er eene bijzondere Gemeente van *Pelagiänen* ontſtaan zij? welke in laater tijden verſchillend is beantwoord geworden.

Verdere ſchriften van AUGUSTINUS tegen de Pelagiänen.

Ondertuſſchen ging AUGUSTINUS nog verſcheidene jaaren voort, met de *Pelagiänen* in zijne geſchriften te beſtrijden. Tot één derzelven gaf eene poging aanleiding, welke ſtrekte, om de twisten bij te leggen. Toen PELAGIUS zich in *Palæſtina* onthield, beproefde zekere PINIANUS, een aanzienlijk man, met zijne Moeder of Schoonmoeder ALBINA, en zijne Huisvrouw MELANIA, om hem te bewegen, dat hij de dwalingen, welke men hem te last leg-

(*) *Prædestinat. L. I. Hæres.* LXXXVIII. *Tom. I. Opp.* SIRMONDI *pag.* 294.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

legde, ſchriftelijk zou verwerpen. PELAGIUS verklaarde zich daar op, werklijk, „ dat hij den genen veröordeelde, die zeide, dat de *genade Gods*, „ met welke CHRISTUS in de wereld gekomen is, „ om zondaaren zalig te maken, ons niet alleen „ voor elk uur en oogenblik, maar ook voor elke „ *onzer daaden* niet *noodzaaklijk* was (*). " Ook gaf hij *eenen Doop* toe, welke, met dezelfde woorden, aan *Kinderen* en Volwaſſenen bediend moet worden, en aan de eerſten vergeving van zonden ſchenkt (†). Deze verklaring ſchreven de drie gemelde perſonen, aan welken PELAGIUS ze medegedeeld had, in het jaar 418, aan hunnen vriend AUGUSTINUS, om zijn gevoelen daar over te verſtaan. Terſtond ſchreef hij hun, met den terugkeerenden Bode, tot antwoord op hunne vraag, twee Boeken, (*de Gratia Christi et de peccato originali*, *Libri* II. *contra Pelagium et Cœlestium*) (§), waar in hij zoekt te toonen, dat het enkel geveinsdheid zij, dat PELAGIUS zich zoo rechtzinnig had uitgedrukt enz.

In deze werkzaamheid ging hij nog aan andere kanten in het jaar 418 voort. Zeker Biſchop uit een onbekend Gewest, OPTATUS, had aan twee vrienden in *Afrika* over de hem moeilijke vraag geſchreven: of *de zielen even als de ligchamen voortgeplant worden, dan of God voor elk ligchaam eene nieu-*

(*) AUGUST. *de Gratia Christi C. 2. p. 155. T. X.*

(†) *August. l. c. pag. 164.*

(§) *Tom. X. Opp. pag. 154-184.*

nieuwe ziel ſchept? Van eenen dezer vrienden werd AUGUSTINUS verzocht, om zijn gevoelen tot onderrichting van dezen Biſſchop te ontvouwen. Hij deed zulks in eenen langen Brief aan OPTATUS zelven (*), welken hij begint met de erkentenis, dat hij over de gemelde vraag nog niets beſlisſen kon; maar het zij genoeg, als men een Christen wilde zijn, te gelooven, dat alle menſchen der verdoemenisſe onderworpen zijn enz.

Nog zond AUGUSTINUS, in het jaar 418, twee andere Brieven van dergelijken inhoud, aan den *Roomſchen* Ouderling SIXTUS (†). De eerſte is enkel eene vermaning aan hem, om zich verders tegen de *Pelagiänen* te verzetten; maar in den anderen gaf hij hem eene voorlopige aanwijzing, hoe hij hunne tegenwerpingen moest afweeren. Op dezelfde wijze beäntwoordt hij eenige tegenwerpingen der *Pelagiänen*, in eenen anderen Brief aan MARIUS MERCATOR, om dezen tijd geſchreven (§).

Ondertusſchen zaten de *Pelagiänen* niet ſtil; zij ſchreven aan zijnen vriend den *Comes* VALERIUS, dat AUGUSTINUS, door zijne leere van de Erfzonde, het *huwlijk* veröordeelde (**). Hij had deze beſchuldiging wel reeds beäntwoord, op het einde van zijn Boek *over de Erfzonde*, maar in het begin van het jaar 319 behandelde hij dezelve opzetlijk in een werk

(*) *Epist.* CXC. *Tom.* II. *Opp. p.* 532-539.
(†) *Ep.* CXCI. *p.* 539. *Ep.* CXCIV. *p.* 544.
(§) *Epist.* CXCIII. *pag.* 541.
(**) AUGUST. *Retractat. L.* II. *C.* 53.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

werk aan VALERIUS (*), waar in hij ten oogmerk had, „ het kwaad der vleeschlijke begeerte, uit „ kracht van welke de daar uit geboren mensch de „ Erfzonde aan zich trekt, van het goede in den echten ſtaat te onderſcheiden." Naauwlijks was *dit* werk in het licht verſcheenen, toen de *Pelagiäan* JULIANUS 'er eene wederlegging *in vier Boeken* tegenſtelde. Van dezelve kreeg AUGUSTINUS door VALERIUS eenige uittrekzels, die een ongenoemde, doch niet zonder verſcheidene veränderingen daar in te brengen, gemaakt had; en tegen deze ſchreef hij eigenlijk in het jaar 420 het tweede Boek van den bovengemelden inhoud (†). Hoe vermoejend hetzelve ook is door wijdlopigheid en ſpitsvinnigheden, het is echter merkwaardig door veelvuldige ingelaschte plaatzen uit JULIANUS. Onder anderen is de volgende plaats van denzelven merkwaardig, in welke hij den *Katholijken* verwijt, dat zij de gevoelens der *Manicheën* volgen. „ De Leeräars van „ onzen tijd," ſchrijft hij (§), „ de ſtichters der „ nog brandende booze onlusten, hebben beſloten, „ die genen, omtrent wier heilige pogingen zij „ ijverzuchtig zijn, door het omkeeren der geheele „ Kerk, te beſchimpen en ten grond te helpen: en „ zij merken niet op, hoe veel eer zij aan die ge„ nen bewezen hebben, van wier roem zij te ken„ nen

(*) *De Nuptiis et Concupiscentia Liber primus T. X. Opp. pag.* 187-201.

(†) *De Nuptiis et Concupiscentia Liber ſecundus l. c. p.* 201-224. (§) *Cap.* 3. *pag.* 203.

„ nen gaven, dat die niet anders, dan met den *Katholijken* Godsdienst, kon omvergerukt worden. Want, wanneer iemand aan den mensch eenen vrijën wil toeëigent; of God den Schepper noemt der genen, die geboren worden; dan heet hij terſtond een *Cælestiäan* en *Pelagiäan*. Opdat men hen dus niet Ketters noeme, worden zij *Manicheën*, en vallen, terwijl zij voor eene valſche ſchande vreezen, in eene waare misdaad: gelijk de wilde dieren, welke men met kunſtige muuren omringt, om ze in de netten te drijven; dewijl hun de rede ontbreekt, worden zij door eene ijdele vrees in het waar verderf voortgeſtoten." Deze beſchuldiging werd nu tuſſchen JULIANUS en AUGUSTINUS ontwikkeld. De eerſte herhaalde ze meermalen, terwijl AUGUSTINUS, die zelf te voren een *Manicheër* was, bepaaldelijk het onderſcheid ontvouwde tuſſchen het leerſtelzel der *Katholijken*, der *Manicheën*, en *Pelagiänen* (*), en bewijst duidelijk, dat de *Katholijke* leere ver af was van de gevoelens der *Manicheën*. Nog volledíger en nauwkeuriger behandelde hij dit, in een ander werk (†).

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Onverwachts kreeg AUGUSTINUS, om dezen tijd, nog een' anderen tegenſtrever, die, zonder een *Pelagiäan* te zijn, hem evenwel noodzaakte, eene vraag, in een bijzonder werk, te ontvouwen, welke

VINCENTIUS VICTOR ſchrijft tegen AUGUSTINUS

(*) *De Nupt. et concup. L.* II. *C.* 3. *p.* 204.

(†) *Contra duas Epist. Pelag. L.* II. *C.* 2. *p.* 285. *Libr.* IV. *Cap.* 3. *pag.* 309.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ke met de *Pelagiäanſche* twisten, volgends zijn leerſtelzel, zeer naauw verbonden was. Een jong *Afrikaan*, VINCENTIUS VICTOR, die van de *Rogatisten*, een tak van den *Donatistiſchen* aanhang, tot de *Katholijken* overgegaan was, las in een geſchrift van AUGUSTINUS met misnoegen, dat deze Biſchop erkende, niet te weten, of de zielen der menſchen uit de alleréerſte en vervolgends door de ouderen voortgeplant werden? dan of God aan elken mensch de zijne in het bijzonder gaf? doch, dat hij dit wist, dat de ziel geen ligchaam, maar een geest is. Tegen dit gezegde, ſtelde VICTOR een geſchrift van twee Boeken op; maar AUGUSTINUS wederlegde die in het jaar 419 of het volgende, in vier kleine Boekjens, van welken hij de beide laatſten aan VICTOR zelven richtte (*). In dit werk verdedigde hij zijne twijfelingen, over den oorſprong der zielen, wees zijnen tegenſchrijver vele door hem begane misſlagen aan; maar behandelde hem tevens zoo malsch, dat VICTOR zijne gevoelens introk.

Nieuwe Plakaaten tegen de Pelagiänen.

BONIFACIUS, die in het jaar 418 den overledenen Biſchop ZOSIMUS te *Rome* was opgevolgd, verzette zich, even als zijn Voorzaat, tegen de uitbreiding der *Pelagiänerij*, zich nader met AUGUSTINUS, derzelver geduchtſten tegenſtrever, verbindende. Hem waren twee Brieven van *Pelagiänen* ter hand gekomen, éénen van welken JULIANUS naar *Rome* zou geſchreven hebben, hoewel hij denzelven niet

(*) *De anima et ejus origine Libri* IV. *Tom.* X. *Opp. pag.* 225-270.

niet voor den zijnen erkende, omdat hij, gelijk men gelooft, min of meer vervalscht was; de andere was door XVIII Bisschoppen van die partij, aan RUFINUS, Bisschop van *Thessalonica*, geschreven. *Zij* behelsden menigvuldige klagten over geleden onrecht, en bittere uitvaringen tegen AUGUSTINUS, waarom BONIFACIUS ze hem toezond, door middel van den *Afrikaanschen* Bisschop, ALYPIUS, ongetwijfeld, opdat hij ze beäntwoorden zou; gelijk hij dan ook spoedig, in het jaar 420, of kort daar na, een bijzonder werk daar tegen uitgaf, hetwelk aan BONIFACIUS was opgedragen (*). In dit werk ontkent AUGUSTINUS, dat de *Katholijken* door ADAMS zonde den vrijën wil bij de menschen zouden vernietigen; veel meer, zegt hij, vertoont zich dezelve nog, en wel door te zondigen; maar die vrijheid, welke de mensch in het *Paradijs* had, om recht te handelen, is verloren gegaan; de mensch kan alleen door de genade van CHRISTUS weder vrij gemaakt worden. Met dit werk keerde ALYPIUS, tegen het begin van het jaar 421, naa *Rome* terug, om het aan den Bisschop BONIFACIUS over te brengen. Ondertusschen vermoedden de *Pelagiänen*, en bijzonder JULIANUS, dat zijne reize ten oogmerk had, om hun eenen kwaaden trek te spelen, en de laatstgemelde noemt zelfs de geschenken, aanhitzingen, en velerleië laage middelen, door ALYPIUS in het werk gesteld, om hunnen ondergang te bewerken.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363, tot 476.

(*) *Contra duas Epistolas Pelagianorum Libri quinque T. X. Opp. p. 272-326.*

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ken (*). AUGUSTINUS noemt dit leugens en lasteringen, evenwel is het opmerkelijk, dat juist om dezen tijd, de Keizer KONSTANTIUS, wien HONORIUS in Februarij des jaars 421 tot Rijksdeelgenoot had aangenomen, kort daar na aan den Stadhouder van *Rome*, VOLUSIANUS, een Plakaat tegen de *Pelagiänen* toezond (†), waar in hij gebood, dat VOLUSIANUS allen, die de genade van God haatten, (*qui Dei invident pietati*,) zorgvuldig zou opſporen, en uit de ſtad verdrijven; zoo dat zij zich honderd mijlen van dezelve moesten verwijderen. Bijzonder zou CÆLESTIUS volſtrekt niet in de hoofdſtad geduld worden.

AUGUSTINUS vaart voort, tegen de Pelagiänerij te ſchrijven. Laatſte berichten van PELAGIUS.

KONSTANTIUS overleed reeds in het jaar 421, en zijne ſtrenge Plakaaten ſchijnen in het vervolg niet ſtipt ten uitvoer gebracht te zijn. Inmiddels ging AUGUSTINUS ijverig voort in het beſtrijden der *Pelagiänen*. Hij had, gelijk wij gezien hebben (§), de vier Boeken van JULIANUS tegen hem enkel in een uittrekzel leeren kennen. Thans de Boeken zelve in handen krijgende, vond hij het uittrekzel niet heel getrouw, waaröm hij, om dezen tijd, eene meer volledige wederlegging van dit werk ſchreef.

(*) *Apud Augustin. Oper. Imperf. contra Julian. Libr.* I. *Cap.* 42. *pag.* 668. *Cap.* 74. *pag.* 689. *Libr.* III. *Cap.* 35. *pag.* 792.

(†) *In Garnerii Diſſertt.* III. *de Conſtitt. Imperat. editis in cauſa Pelagianorum T.* I. *Opp. Mar. Mercat. p.* 254. *et in Append. ad T.* X. *Opp. Auguſt. p.* 84.

(§) Boven *Bladz.* 214.

ſchreef (*). Door zoo vele wederleggende twiſtſchriften, verëenigde pogingen der aanzienlijkſte Biſſchoppen van het Westen, beſluiten van Kerkvergaderingen, Keizerlijke wetten en ſtraffen, was de *Pelagiäanſche* partij, welke buitendien niet zeer talrijk was, omtrent het jaar 421 genoegzaam te niet geraakt. Zelfs reeds vroeger verſchijnt PELAGIUS niet meer in de Geſchiedenis. MARIUS MERCATOR verhaalt (†), dat hij, na de Kerkvergadering te *Diospolis* misleid te hebben, naderhand, op eene andere Kerkvergadering, onder Voorzitting van THEODOTUS, Biſchop van *Antiöchië*, des te duidelijker ten toon geſteld, en daar op ook uit *Jeruſalem* verdreven is, gelijk dit de Brieven van THEODOTUS, als ook van PRAYLUS, Biſchop van *Jeruſalem*, aan den *Roomſchen* Biſchop gezonden, getuigden. Dit is een duiſter en onvolledig bericht. Geen ander Schrijver weet iet van deze *Syriſche* Kerkvergadering, en het jaar, waar in zij gehouden zal zijn, kan alleen bij giſſing bepaald worden. Hoe het zij, PELAGIUS, die reeds bij het begin der twisten, een man van jaaren was, ſchijnt kort daar na dezer wereld overleden te zijn; ten zij hij zich ergens heen begeven hebbe, waar hij voor zijn overig leven rust kon genieten.

CÆLESTIUS daartegen vertoont zich nog eenigen tijd als verdediger van zijn leerſtelſel; hoewel met een

Van CÆLESTIUS.

(*) *Contra Julianum, Hæres. Pelagianæ defenſorem, Libri* IV. *T.* X. *Opp. p.* 328-470.

(†) *Commonit. Cap.* 3. *pag.* 19. *T.* I. *Opp.*

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

een ongunſtig gevolg. Hij kwam, in weêrwil van het Keizerlijk verbod, omtrent het jaar 424, te *Rome*, en begeerde, in de on erſtelling, dat zijne zaak nog niet wettelijk onderzocht was, dat de toenmalige *Roomſche* Biſſchop CÆLESTIUS zulks doen wilde. Maar deze bracht veel meer het zoo ver, dat CÆLESTIUS geheel *Italië* verlaten moest (*). Eenigen tijd daar na begaf hij zich met JULIANUS en anderen van deze partij naa *Konſtantinopolen*, alwaar zij zich, zoo wel bij den Keizer THEODOSIUS II, als bij den Patriärch NESTORIUS, dikwijls en nadruklijk beklaagden, dat zij, niettegenſtaande hunne rechtzinnigheid, vervolgd, en uit het Westen verdreven waren. NESTORIUS ſchreef deswegens meermalen aan den *Roomſchen* Biſſchop, om van hem een voldoenend bericht te ontvangen. Eindelijk antwoordde deze hem, in het jaar 430, dat PELAGIUS en CÆLESTIUS als Ketters met recht veröordeeld en verjaagd waren; dat ook zijn Voorzaat ATTICUS hen te *Konſtantinopolen* niet geduld had; en dat het dus eene ſchande was voor NESTORIUS, die de Erfzonde en het verderf des menſchen zoo wel kende, dat hij aan zulke lieden een gerust verblijf vergunde (†). Hier op werden CÆLESTIUS en zijne vrienden, door een bevel van den Oosterſchen Keizer, genoodzaakt, zijne Hoofdſtad te verlaten (§). Tot

(*) PROSPER *contra Collatorem C.* 21. *pag.* 132. *App. ad T.* X. *Opp. August.*

(†) *Ep. Nestor. et Cæl. in App. Aug. l. c. p.* 87, 88.

(§) MAR. MERC. *Comm. ſuper nomine Cælestii p.* 5.

Tot dit bevel des Keizers had MARIUS MERCATOR niet weinig toegebracht, door een geſchrift tegen hen, hetwelk hij den Keizer overleverde. Deze Schrijver, die in ijver tegen de *Pelagiänen* voor niemand week, was waarſchijnlijk een *Afrikaan*, en leerling van AUGUSTINUS (*). 'Er is geen blijk, dat hij tot den *Clerus* of Geeſtelijkheid behoord hebbe; veel meer ſchijnt hij zich zelven te beſchrijven, als iemand, die buiten alle ambten leefde. Zijn ſtijl is driftig en vuurig, zijne geleerdheid ſlechts matig, alleen was hij in de Griekſche taal vrij wel geöefend, en heeft zich bij de Ketter-Geſchiedenis van deze tijden, bijzonder de *Pelagiäanſche* en *Neſtoriäanſche* verſchillen, verdienſtelijk gemaakt. Zijne werken werden te *Parys*, in het jaar 1673, tweemalen uitgegeven, eens door den Benedictyner GABRIEL GERBERON, die zich onder den naam RIGBERIUS verbergde, en op den titel *Bruſſel* zette, in een Deeltjen in 12mo; de andere uitgave was van den Jeſuit JOHAN GARNIER, in twee Deelen in *Folio*. BALUZIUS bezorgde in het jaar 1684 te *Parys* eene nauwkeurige uitgave in 8vo.

Berichten van MARIUS MERCATOR.

Reeds eenige jaaren vroeger, omtrent het jaar 422, was JULIANUS, en misſchien ook CÆLESTIUS, met anderen van deze partij, ook in *Cilicië* veröordeeld geworden. Volgends het bericht van MERCATOR (†), hadden zij zich derwaards gewend, om, door het gezag en de bepaling van den vermaar-

De Pelagiänen veröordeeld in Cilicië.

(*) BALUZ. *Præf. ad Opp. Mar. Mercat. p. 7.*

(†) *Præf. ad Symb. Theod. Mopsvest. p. 40.*

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476

maarden THEODORUS, Biſſchop van *Mopsveste*, eenen nieuwen ſteun te bekomen. Doch JULIANUS bedroog zich zoo zeer in deze verwachting, dat hij veel meer, na zijn vertrek, op eene *Synode*, door THEODORUS tot een' Ketter verklaard, en met het *Anathema* vervolgd werd. Hoe deze uitſpraak met de overige gevoelens van THEODORUS overëenſtemde, kan eerst in zijne Geſchiedenis verklaard worden.

In Galliën

Ook in *Galliën* hadden eenige Biſſchoppen *Pelagiäanſche* leerſtellingen aangenomen. Keizer VALENTINIANUS III. liet daaröm in het jaar 425 een bevel afgaan aan den Opperlandvoogd van dat Gewest, uit kracht van hetwelk de Biſſchop van *Arelate*, PATROCLUS, zijn best moest doen, om hen tot het afleggen van hunne dwalingen te bewegen. Men zou hun twintig dagen uitſtel vergunnen; als zij dezen lieten voorbijgaan, zonder tot de *Katholijke* Kerk terug te keeren, zouden zij uit *Galliën* gebannen worden (*). Een *Galliſche* Monnik LEPORIUS, die een der voornaamſte voorſtanders der *Pelagiänerij* in zijn Vaderland geweest was, verliet dezelve wezenlijk, door AUGUSTINUS onderwezen, en maakte deswegens eene ſchriftelijke herroeping bekend (†).

In Brittanniën.

De leerſtellingen van PELAGIUS hadden ook in zijn Vaderland *Brittanniën* aanhangers gevonden. Doch de *Roomſche* Biſſchop CÆLESTINUS verloste, zoo

(*) *Conſtit. Valent.* III. *p.* 85. *app. ad T.* X. *Aug.*

(†) CASSIAN. *de Incarnat. L.* I. *C.* 4. *p.* 686. GENNAD. *Catal. Viror. Illuſtr. C.* 59.

zoo als PROSPER zich uitdrukt (*), dit Eiland daar van, dewijl hij het zoo ver bracht, dat de *Pelagiānen* aldaar zich elders heen begeven moesten. Op eene andere plaats (†) meldt PROSPER nog, dat ook in *Ierland* de *Pelagiāan* AGRICOLA deze gevoelens heeft uitgebreid; maar dat CÆLESTINUS, op begeerte van den Diakon PALLADIUS, den Biſſchop GERMANUS van *Antiſiodorum*, (*Auxerre* in *Frankryk*,) derwaards gezonden had, om door hen het Katholijk Geloof bij de *Britten* te bewaaren. Een Schrijver, wiens gezag echter flechts middelmatig is (§), bericht daar van eenige bijzonderheden, welke, zo al niet volkomen geloofwaardig, evenwel daaröm opmerklijk zijn, om dat 'er van de deelneming des Roomſchen Biſſchops bij hem geheel niet gewaagd wordt. Afgezondenen uit *Brittanniën*, zegt hij, toonden den Biſſchoppen in *Galliën* aan, dat de *Pelagiāanſche* Ketterij onder hen zeer uitgebreid was, en dat het *Katholijk* Geloof ſpoedige hulp behoefde. Deze Biſſchoppen zonden daaröm terſtond twee der voornaamſten onder hen, GERMANUS en LUPUS, naa *Brittanniën* af. Deze hielden voor eene talrijke vergadering met de *Pelagiāanſche* Leeräars een twistgeſprek, in hetwelk zij volkomen de overhand behielden. Onverziens brachten twee voorname Ouders hun Dochtert-

(*) *Lib. contra Coll.* C. 21. *p.* 132. *app. ad T.* X. *Aug.*

(†) *In Chron. ad a.* 429. *T.* I. *p.* 301. *Lect. Canis.*

(§) CONSTANT. *in Vita Germani Epiſc. Antiſiod. L.* I. C. 19, 23, 24. *L.* II. C. 1, 3, 4. *app. Auguſt. l. c.*

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

tertjen van tien jaaren, hetwelk blind was, bij deze beide Bisschoppen, opdat zij hetzelve genezen zouden. De *Pelagiänen*, wien zij het tot zulk eene proeve aangeboden hadden, verzochten zelve de Katholijke Leeräars, om zich over het Kind te ontfermen. GERMANUS riep daar op God om hulp aan, roerde de oogen van het meisjen met de Overblijfzelen van Heiligen, die hij aan den hals droeg, aan; en op stond kreeg het zijn gezicht weder. Hij werd naderhand nog ééns naa *Brittannië* geroepen, om de *Pelagiänen* tegen te gaan, die weder de overhand kregen, waar in hij ook zoo gelukkig was, dat hunne aanvoerers uit dit Eiland verjaagd werden.

Tegen zulke maatregelen, bijzonder tegen wonderwerken, en verbanning uit het Land, kon de *Pelagiäansche* partij zich niet handhaven; hoewel het haar niet aan schrandere mannen ontbrak, onder welken ook zekere ANIARUS was, die zich, als Diakon te *Celada*, eene stad in *Beneden-Italië*, ook op de Kerkvergadering te *Diospolis* bevonden, en daar, als men HIËRONYMUS (*) gelooven zal, ontkend had, het gene hij in zijne Boeken had toegegeven. Zijne Vertaling der Lofreden van CHRYSOSTOMUS, op den Apostel PAULUS, en deszelfs acht Kerkredenen over MATTHEUS, zijn, door MONTFAUCON, in zijne uitgave der werken van dien Kerkleeräar geplaatst. Hij heeft ook de *Katholijken*, bijzonder HIËRONYMUS, in afzonderlijke schriften bestreden, welke verloren zijn gegaan. Doch,

(*) *Ep.* LXXXI. *Tom.* IV. P. II. *Opp. pag.* 664.

Doch, terwijl de Overwinnaars 'er op bedacht waren, om hunne partij geheel ten gronde te helpen, liepen zij gevaar, om zelven onderling oneens te worden. Twee Monniken, FLORUS en FELIX, uit het Klooster te *Adrametum*, de Hoofdſtad van het *Byzacenisch Afrika*, vonden, op eene reize, in het jaar 427, in de nabuurſchap den Brief van AUGUSTINUS aan den *Roomſchen* Ouderling SIXTUS (*); FLORUS maakte 'er een afſchrift van, hetwelk FELIX in het Klooster bracht. Toen hij dit den overigen Monniken voorlas, was 'er het een en ander in, hetwelk hun tegen de borst ſtiet, bijzonder met betrekking tot 's menſchen vrijën wil, en de rechtvaardige vergelding, welke de menſchen eens van God te wachten hebben. Dit ontrustte de Monniken van het Klooster, zonder dat echter de Abt VALENTINUS iet van deze bewegingen wist. Eindelijk kwam FLORUS ook t'huis, door wiens tegenwoordigheid de twist vermeerderde, waar van hij aan den Abt kennis gaf. Deze oordeelde het best te zijn, EVODIUS, Biſchop van *Uzala*, om opheldering van dezen Brief te verzoeken, welken hij zelf voor een werk van AUGUSTINUS hield, hoewel hij den Monniken onëcht voorkwam. EVODIUS antwoordde, zoo veel wij uit de overblijfzelen van zijnen Brief weten, dat de nieuwgeſchapen mensch alszins den volkomenſten vrijën wil gehad hebbe, maar dat deze door deszelfs zonde gewond zij geworden en gebleven; om hem te genezen, was CHRISTUS in de

De Monniken van Adrumetum maken den Biſchop AUGUSTINUS tegen werpingen.

(*) Boven *Bladz.* 213.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de wereld gekomen. Aan deze uitspraak kreunden de Monniken zich niet; even zoo min, als aan de verklaringen van den meergemelden Brief, welke hun een Ouderling, (*Presbijter*,) SABINUS mededeelde. Veelëer besloten zij, naa AUGUSTINUS zelven te reizen, hetwelk hun de Abt, zelfs tegen de Monnikenwetten, vergunnen moest. Twee van hen verhaalden dan aan den Bisschop, dat eenigen van hunne Medebroederen, door het aanprijzen der genade, den vrijën wil geheellijk loochenden, en ook niet geloofden, dat God, in den Oordeelsdag, elk naar zijne werken vergelden zal; evenwel, voegden zij 'er bij, de meesten van hen waren van het tegendeel overtuigd (*). AUGUSTINUS onderrichtte terstond de Monniken van *Adrumetum*, hoe zij zijnen Brief aan SIXTUS verstaan moesten. Hij gaf hun eenen Brief mede aan VALENTINUS en de Monniken van zijn Klooster, waar in hij hen tot eensgezindheid vermaande, en de noodzaaklijkheid aantoonde, om zoo wel de genade Gods' als onzen vrijën wil te redden. Tevens stelde hij, om dit nog meer te ontvouwen, een bijzonder geschrift op, *Liber de gratia et libero arbitrio, ad Valentinum et cum illo Monachos* (†). Bij dit geschrift voegde hij nog eenen anderen Brief aan den Abt VALENTINUS en zij-

(*) *Valent. ad August. Epist. inter Epistt. August.* CCXVI. *T.* II. *Opp. p.* 606. *et in App. ad T.* X. *pag.* 403. *Evodii Ep. Fragm. in App. cit. p.* 494. AUGUST. *Ep.* CCXIV. *T.* II. *Opp. p.* 602. *T.* X. *p.* 470.

(†) *T.* X. *Opp. p.* 473-492.

zijne Monniken (*). Dit geſchrift van AUGUSTINUS werd wel van den Abt VALENTINUS en zijne Monniken met allen eerbied ontvangen, evenwel waren 'er nog Monniken in zijn Klooster, aan welken het leerſtelſel van AUGUSTINUS geheel niet voldeed. „ Waar toe," zeiden zij (†), „ worden „ wij geleerd en aangewezen, dat wij van het „ kwaade wijken, en het goede doen moeten, in„ dien wij dit niet zelven doen, maar God het „ willen en het werken in ons werkt? Is dit zoo; „ dan mogen onze Opzieners ons ſlechts bevelen, „ wat wij doen moeten, en voor ons bidden, dat „ wij het doen mogen; maar, als wij het niet „ doen, dan moeten zij ons van beſtraffingen en „ kastijdingen vrijhouden. Hoe kan men het mij „ ten last leggen, dat gene niet te hebben, wat ik „ van hem, die het geheel alleen geven kan, niet „ ontvangen heb? Doe ik het voorgeſchrevene, „ zoo dank God voor mij, die mij het vermogen „ daar toe medegedeeld heeft: maar doe ik het „ niet: zoo mag men mij daar over niet beſtraffen; „ maar men moet God bidden, dat hij geve, het „ gene hij niet gegeven heeft, te weten, de ge„ trouwe liefde jegens God en den naasten, waar „ door zijne geboden volbracht worden. Ik kan „ mij deze niet zelf geven of nemen; ik heb ze „ niet verſmaad. Dewijl de wil zelf van den „ Hee-

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Ep.* CCXV. *T.* II. *Opp. p.* 603. *T.* X. *p.* 471.

(†) AUGUSTIN. *de Correptione et Gratia Tom.* X. *Opp. pag.* 496.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ Heere voorbereid wordt, zoo ben ik geheel buï-
„ ten ſchuld."

Zoo ſchijnbare tegenwerpingen noodzaakten AUGUSTINUS ſpoedig tot het opſtellen van een Boek, gericht aan den Abt en de Monniken van *Adrumetum* (*). Na, in hetzelve zijn leerſtelzel van den vrijën wil en van de genade, als *het waare Profeetisch, Apostolisch en Katholijk Geloof* beknopt ontvouwd te hebben, beäntwoordt hij alle tegenwerpingen uit hetzelve, als uit een vast en zeker ſtandpunt. „ Als gij de u bekende Godlijke geboden niet „ volbrengt, en evenwel niet beſtraft, (*corripi*,) „ wilt worden; dan verdient gij even daaröm ſtraf- „ fe, omdat gij ze niet dulden wilt; want gij wilt „ *u* uwe fouten niet laten aantoonen. *Het is toch* „ *uwe fout, dat gij boos zijt*, en even daaröm „ eene grooter fout, niet beſtraft te willen worden, „ omdat gij boos zijt. De vrees, de ſchaamte, en „ de ſmart, welke de beſtraffing voortbrengt, zijn „ toch zeer heilzaam; de ſmart wekt op tot een „ ijverig gebed; en men leert, zich over zijne zon- „ den ſchamen. — *Zou dan de eerſte boosheid*, „ door welke de mensch van zijne eerſte rechtheid „ vrijwillig vervallen is, *daaröm aan hem niet be-* „ *ſtraft worden, omdat zij niet hem eigen, maar* „ *aan allen gemeen is*? Deze oorſpronglijke zonde „ heet wel daaröm eens anders zonde; omdat alle „ bijzondere menſchen ze van hunne ouders aanne- „ men; doch te recht wordt zij ook de onze ge- „ noemd,

(*) *Libr de correptione et Gratia l. c. p.* 495-514.

„ noemd, omdat allen in *éénen* gezondigd hebben. III.
„ Dus moet de verdoemlijke oorſprong beſtraft wor- BOEK IX.
„ den, opdat uit de ſmart der beſtraffing de wil Hoofdſt.
„ der wedergeboorte ontſta; indien anders de be- na C. G.
„ ſtrafte een Zoon der belofte is, opdat God, Jaar 363. tot 476.
„ wanneer het gedruis der beſtraffing van buiten
„ klinkt en geesſelt, van binnen in hem, door eene
„ geheime ingeving, ook het willen werke." Hier op herinnert hij, dat wel de *volharding in het goede een geſchenk van God* is; maar *dat men*, desniettemin, *die genen billijk beſtraft, die in een goed leven niet volharden*, dewijl zij, door den vrijen wil, van het goede tot het kwaade veränderd zijn. Wie de gave der volharding van God niet ontvangen heeft, die is van de algemeene *maſſa* des verderfs, door Godlijke voorwetenſchap en voorbepaling, niet afgezonderd. Vraagt men, vervolgt hij, *waaröm God den genen de volharding niet hebbe geſchonken, wien hij toch de tot het Christelijk leven nodige liefde geſchonken heeft?* zoo belijde ik, dat ik het niet weet. Wie zou hier over niet verbaasd ſtaan? even als over het lot van vele Christen Kinderen, die God zonder Doop in de verdoemenis laat komen. Men kan hier niet anders antwoorden, dan dat zijne oordeelen onnafpoorlijk zijn. Het is waar, velen heeten Kinderen Gods, zoo lang zij Godvreezend leven; maar dewijl zij in het vervolg Godloos leven; zoo noemt hen de voorwetenſchap Gods niet zijne Kinderen; zij zijn geene Kinderen der belofte, niet *naar het voornemen geroepen*, zoo als PAULUS zegt, (*Rom.* VIII. 28.) als hetwelk alleen

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de *tot zaligheid voorbeſtemden*, (*Prædestinati*,) nog ongeboren reeds Kinderen Gods, zijn, die geheel niet verloren kunnen gaan, dewijl hun de volharding geſchonken is. —— De eerſte mensch had ook wel eene genade tot volharden ontvangen, maar zij hing van zijnen vrijen wil af. Nadien hij nu dezelve door denzelven verliet, zoo werd hij insgelijks verlaten: die vermogende genade, door welke men in het goede ook volharden wil, bezat hij niet. Hij kon zich wel van zonden onthouden; (*potuit non peccare*,) maar men kan niet zeggen, zoo als van die genen, die de genade der volharding bezitten, dat hij niet heeft kunnen zondigen. (*non potuit peccare.*) Men moet ook *de hulpe, zonder welke iet niet geſchiedt*, van *die, door welke iet geſchiedt*, onderſcheiden. De eerſte ontving ADAM; eene hulpe, zonder welke hij door den vrijen wil niet volharden kon; de andere, of het volharden zelf, wordt aan de tot het Godsrijk *geprædestineerde* Heiligen geſchonken, welken God zelf goed maakt, opdat zij het goede doen. Want thans, nadat die groote vrijheid door de zonde verloren is geworden, is ook eene magtiger hulp voor onze zwakheid nodig. De wil der Heiligen wordt zoo ver van den Heiligen Geest ontſtoken, dat zij *daaröm vermogen, dewijl zij zoo willen*, en dat zij *daaröm zoo willen, dewijl God het werkt, dat zij willen.* De zwakheid van den *menschlijken wil* is zoodanigerwijze verholpen geworden, dat hij, *door de Godlijke genade, zonder die te kunnen ontwijken of overwinnen*, (*indeclinabiliter et inſuperabiliter*, onvermijdbaar

en

en onwederſtaanlijk,) *gedreven wordt*, en daaröm, alhoewel zwak, echter niet geheel ontkracht of van eene tegenſtrijdigheid overwonnen wordt. Voor het overige is het getal der *geprædestineerden* onveränderlijk bepaald; maar niemand kan op deze Wereld zeker zijn, of hij onder dezelven behoort, dewijl dit, tot verhoeding van hoogmoed, thans nog verborgen moet blijven. Met hetzelfde oogmerk laat God ook velen, die in de deugd niet volharden, onder de ſtandvastigen leven, opdat dezen niet zorgeloos worden. De menſchen mogen zich dus laten kastijden, wanneer zij zondigen, zonder uit die kastijding tegen de genade, of uit deze weder tegen gene eene tegenwerping af te leiden. In het bijzonder, moeten de Opzieners de aan hen onderworpene Broeders liefderijk beſtraffen. Want zelfs de zoogenoemde *verdoeming door het Biſchoplijk Gericht*, de allergrootſte ſtraf in de Kerk, kan, indien God wil, tot eene heilzame kastijding dienen. Wij weten toch niet, wat den volgenden dag gebeuren zal; noch wij mogen aan iemand vóór zijn levens-einde wanhoopen, of tegen God morren, dat hij op dezen niet ziet, en dien de bekeering geeft. Naardien wij ook niet weten, wie tot het getal der *geprædeſtineerden* behoort, of niet; zoo moeten wij onze liefde op die wijze werkzaam laten zijn, dat wij, volgends onzen wil, allen tot zaligheid helpen.

Nergens heeft AUGUSTINUS zijn ſamenſtel zoo duidelijk en ontwikkeld voorgedragen, als in dit werk, bijzonder met betrekking tot de leer der *voorbeſchikking*, (*Prædeſtinatie.*) Even daaröm heb-

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ben, in laater tijden, de genen, die het leerſtelſel van AUGUSTINUS volgden, hetzelve bijzonder aangeprezen. ANT. ARNAULD, één der vernuftigſten onder de *Janſenisten*, heeft 'er eene ontledende ſchets, (*analytica ſynopſis*,) in het jaar 1644 van opgeſteld; maar toen de *Benedictynen* dezelve in hunne uitgave van AUGUSTINUS invoegden (*), werd hun dit door den Aards-Biſchop van *Parys*, HARLAY, verboden, en zij moest uit alle de exemplaren uitgeligt worden, waar door zij heel zeldzaam is geworden.

Oorſprongder Halve-Pelagiänen. AUGUSTINUS leerſtelſel behaagt niet aan VITALIS.

Ondertusſchen waren 'er reeds, toen AUGUSTINUS dit werk ſchreef, omtrent het jaar 427, lieden, die, hoewel zij niet voor *Pelagiänen* wilden gehouden worden, echter op zijn leerſtelſel zeer veel hadden aan te merken. Zulk één was VITALIS te *Karthago*, van wien men waarſchijnlijk acht, dat hij daar een Kerklijk ambt bekleed hebbe. Volgends den Brief, welken AUGUSTINUS aan hem ſchreef (†), beweerde hij, „ dat het niet Gods gave is, dat „ wij recht in hem gelooven, en aan het Euangelie „ toeſtemming geven; wij hebben dit van ons „ zelven, dat is, uit onzen eigenen wil, dien ons „ God in onze harten niet gewerkt heeft." Volgends hem *werkt God door* zijne Wet, en door de *Heilige Schrift*, wanneer wij die lezen of hooren, *dat wij willen*; maar onze toeſtemming te geven, of niet, ſtaat zoo zeer aan ons, dat het, als wij wil-

(*) *Tom.* X. *pag.* 492.

(†) *Epist.* CCXVII. *Tom.* II. *Opp. pag.* 608.

willen, geſchiedt; maar dat, als wij niet willen, de Godlijke werking in ons krachteloos gemaakt wordt. enz. AUGUSTINUS geloofde wel niet, dat VITALIS een *Pelagiāan* was (*), echter zag hij, in het ontkennen van eene onwederſtaanbare genade, die tot de eerſte bekeering des menſchen noodzaaklijk, of alleen tot een zeker getal menſchen bepaald is, een groot gevaar, om in deze Ketterij te vervallen.

Eenige Monniken te Masſilia, (Marſeille,) wederſprekende AUGUSTINUS

Merkwaardiger en van gewigtiger gevolgen waren de bedenkingen tegen het leerſtelſel van AUGUSTINUS, die van *Galliſche* Christenen kwamen, waar van hem PROSPER de *Aquitaniër*, die zich toen in *Provence* bevond, en die een ijverig aanhanger van AUGUSTINUS was, in het jaar 427 of 428, in eenen zeer ootmoedigen Brief, bericht (†). Hij ſchreef hem, dat vele *dienſtknechten* van CHRISTUS, (waarſchijnlijk dus Monniken,) te *Masſilia*, (*Marſeille*,) geloofden, dat hij, in zijne ſchriften tegen de *Pelagiānen*, wat zijne leere *wegens de roeping der Uitverkozenen naar Gods voornemen* betreft, den Vaderen en het Leerſtelſel der Kerk tegenſprak. Vervolgends noemt PROSPER de leerſtellingen van deze Monniken op. Zij gaven toe, dat alle menſchen door ADAMS zonde gezondigd hebben, en dat zij niet door hunne werken, maar door de genade Gods, in de wedergeboorte, (den Doop,) zalig worden; de verzoening door het bloed van CHRISTUS

(*) *l. c. pag.* 614.

(†) *Inter Augustini Epistt. Ep.* CCXXV. *Tom.* II. *ppp. p.* 627. *et T.* X. *p.* 513.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

TUS is aan *allen* zonder uitzondering aangeboden; *zoodat allen, die tot het Geloof en den Doop komen willen, zalig kunnen worden. God heeft*, vóór de Schepping, *te vooren geweten, wie gelooven, en in het Geloof*, door den bijſtand zijner genade, *volharden zullen; deze heeft Hij tot zijn Koningrijk voorbeſtemd*, van welken hij voorgezien heeft, dat zij, vrij geroepen, hunne verkiezing waardig zijn, en een goed affcheid uit de Wereld nemen zouden. Daartegen beweerden zij, dat zulk een voornemen der Godlijke roeping, naar hetwelk, of vóór het begin der Wereld, of bij de Schepping des menſchen zelve, *het onderſcheid der uitverkozenen en verworpenen, enkel naar het welbehagen Gods bepaald* zal zijn, niet alleen den gevallenen de zorge, om wedergeboren te worden, ontneemt, maar ook de Heiligen lauw maakt in Godzaligheid, dewijl *aan beide zijden alle pogingen* toch *overtollig zijn*. Indien dus de Godlijke bepaaling den menschlijken wil voorkomt, *zouden alle ijver en alle deugden te niet gedaan*, en onder den naam van *Prædestinatie* eene *onbepaalde noodzaaklijkheid* ingevoerd worden. enz. Sommigen onder deze Monniken, vervolgt PROSPER, denken zoo *Pelagiäansch*, dat zij, daar zij bekennen moeten, dat de *genade van* CHRISTUS gaat vóór de werken der menſchen, dewijl zij anders geene genade, maar iet verdiends zijn zoude, dezelve onder de natuurlijke inrichting des menſchen ſtellen, in welke hem de Schepper met de *genade* van den *vrijën wil en der rede* zoodanig voorzien heeft, dat hij, door het onderſcheid van goed en kwaad,

kwaad, zijnen wil zoo wel tot de kennis van God, als tot gehoorzaamheid aan zijne geboden buigen, en *tot de genade*, door welke wij in CHRISTUS wedergeboren worden, *met natuurlijke krachten geraken* kan; dewijl hij naamlijk in ſtaat geweest zou zijn, om, door het goed gebruik van het natuurlijk goed, of door hulp der *aanvangende genade*, tot de *Zaligmakende* te komen. enz. Verders leerden zij, dat CHRISTUS voor het gantſche menschlijk geſlacht geſtorven is, en dat ook die genen van zijne Verloſsing niet zijn uitgeſloten, welke zich hun gantſche leven lang van hem vervreemd houden; doch dat *het eeuwig leven alleen van die genen verkregen wordt, die vrijwillig in God geloofd, en door hunne bereidwilligheid om te gelooven, (meritò credulitatis,) ook den bijſtand der genade ontvangen hebben.*

Over dit alles verzoekt nu PROSPER om onderrichting; het aanzien dezer mannen, onder welke ook Biſchoppen waren, hunne kunde en deugdzaamheid, zegt hij, vermeerderde het gevaar van alle kanten; en daaröm verzoekt hij opheldering over ſommige vragen, welke hij voordraagt; terwijl hij, bij ſlot, nog meldt, dat een der geächtſte mannen in *Galliën*, HILARIUS, Biſchop van *Arelate*, wel in alles met AUGUSTINUS overëenſtemde, maar in de leer der voorbeſchikking van hem verſchilde, en hem daar over reeds voor lang had willen ſchrijven. Een andere HILARIUS in *Galliën*, maar van wien wij anders niet weten, ſchoon hij een leerling van AUGUSTINUS ſchijnt geweest te zijn, ſchreef hem

ten

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ten zelfden tijde over de bewegingen, die in zijn Vaderland ontſtaan waren (*). Hij bevestigt hoofdzaaklijk het bericht van PROSPER. Men wilde wel toegeven, zegt hij, dat alle menſchen in ADAM verloren zijn, en dat niemand zich door zijnen vrijën wil verlosſen kan; niemand kan met zijne eigene krachten een goed werk beginnen of volëinden. Maar *zoo verdorven is toch de natuur des menſchen niet, dat hij niet éens den wil zou hebben, om genezen te worden*; ook verbonden zij de gave der *volharding* met den vrijën wil. Over het geheel verklaarden zij de door AUGUSTINUS te berde gebrachte vragen en gevoelens voor nodeloos en verwarrend, zonder welke ook de *Pelagiänen* heel wel hadden kunnen beſtreden worden. Men heeft, in volgende tijden, wanneer? weet men niet, aan deze lieden den naam van *Semi-Pelagiänen* of Halve-*Pelagiänen* gegeven, omdat zij de leer van PELAGIUS gedeeltlijk, ſchoon niet ten vollen voor de helft, goedkeurden; zij wilden naamlijk eenen middelweg houden tusſchen de *Katholijken* en *Pelagiänen*.

Of CASSIANUS de eerſte Halve-Pelagiän geweest is.

Men heeft zedert lang CASSIANUS, den beroemden Monnik, van wien wij, op zijne plaats (†), geſproken hebben, voor den Stichter dezer *Semi-Pelagiänen* of *Halve-Pelagiänen* gehouden; omdat zijn werk, in hetwelk *Semi-Pelagiäanſche* ſtellingen voorkomen, reeds tusſchen de jaaren 420 en 426 ge-

(*) *Ep.* CCXXVI. *inter Epistt. Aug. p.* 626.

(†) Zie *Deel* VI. *Bl.* 72.

geſchreven is; omdat hij in de laatſte tijden van zijn leven te *Maſſilia* gewoond, en ook als Ouderling, Abt en Stichter van twee Kloosters aldaar in het gemeen een' grooten invloed op de *Galliſche* Monniken gehad heeft. Men vindt de gemelde leerſtellingen voornaamlijk in het XIIIde van zijne *geſprekken met de Vaderen in de Sketiſche Woestijn* (*), welke handelt over den *bijſtand Gods*, (*de protectione Dei.*) Een volledig uittrekzel van zijne leerſtellingen heeft zijn Tegenſchrijver PROSPER nagelaten (†). *Van God*, zegt CASSIANUS, *komt de oorſprong niet alleen van goede daaden, maar ook van goede gedachten; hij boezemt ons den aanvang van eenen heiligen wil in.* De Godlijke bijſtand verzelt ons altijd, en gaat ons zelfs voor. *Heeft God in ons het ontſtaan van eenen goeden wil beſpeurd, dan verlicht en ſterkt hij dien terſtond; het zij dan dat hij dien wil zelf geplant, of gezien heeft, dat dezelve door onze poging ontſtaan zij.* Hier in openbaart zich te gelijk de *genade Gods, en ook de vrijheid van onzen wil. In elks ziel is zeker een zaad van deugd door den Schepper ingeplant*; maar wordt dit *door de Godlijke hulp niet opgewekt*; dan kan het niet tot zijne volkomenheid geraken, enz.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

AUGUSTINUS, die thans zeventig jaaren bereikte, was niet gezind, eenen ſtap van zijn leerſtelſel af te AUGUSTINUS ver-

(*) *Collat.* XIII. *pag.* 421.

(†) *Liber de Gratia Dei et libero arbitrio contra Collatorem pag.* 642. *in Opp. Caſſiani.*

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

te gaan. Veel meer ſchreef hij, om te toonen, hoe vast hetzelve ſtond, en om tevens aan de begeerte van PROSPER en HILARIUS te voldoen, in het jaar 428 of 429, twee aan hun gerichte Brieven, tegen de *Galliſche* Leeräars, die met hem onvoldaan waren. In den eerſten (*) erkent hij wel, dat gemelde Leeräars in de hoofdſtellingen van de *Pelagiänen* verſchilden; ook hoopt hij, dat God hun, op hun gebed, over de *Prædestinatie*, nog andere denkbeelden openbaren zal. Maar hem ſtaat meest in hen tegen, *dat zij niet den aanvang des geloofs zelven*, maar alleen deszelfs wasdom, *van God afleiden*. Dit is, zegt hij, dezelfde dwaling, welke PELAGIUS zelfs genoodzaakt was, te *Diospolis* te veröordeelen. — Als het tweede deel van dit geſchrift kan een ander aangemerkt worden, hetwelk AUGUSTINUS terſtond daar op liet volgen (†), waar in hij zoekt te bewijzen, dat ook de *volharding in het goede*, of in CHRISTUS, eene *genadegifte van God* is. In het ſlot van dit geſchrift, vermaant echter AUGUSTINUS, dat men de *Prædestinatie* met behoorlijke behoedzaamheid voordrage; waar van hij het tegendeel reeds ondervonden had. Men zegze niet: „ Gij moogt loopen of ſlapen; gij zult „ toch alleenlijk dat zijn, wat de Onfeilbare voor„ zien heeft." Liever zegge men: „ Loopt zoo, „ dat gij het grijpen moogt, en dat gij zelven „ aan

dedigtzijne leere.

(*) *De Prædestinatione ſanctorum Tom.* X. *Opp. pag.* 521-542.

(†) *De Dono perſever. Liber T.* X. *p.* 542-565.

„ aan uwen loop merkt, dat gij zoo voorge-
„ kend zijt, dat gij behoorlijk gelopen hebt!
„ enz. "

Zoo zacht als AUGUSTINUS deze Leeräaren bejegende, die hij zelfs zijne *Broederen* bleef noemen, zoo hevig vaart PROSPER, zijn veréerer, tegen hen uit. Waarſchijnlijk is zijn bekend gedicht, *carmen de ingratis* (*), tegen hen in het jaar 429 of 430 opgeſteld; over welks titel men het niet ééns is, of men dien vertaalen moet, *Dichtſtuk over de ondankbaren*, tegen Gods genade naamlijk; dan of hij daar door lieden heeft willen aanduiden, die *geene genade* hebben of aannemen. Tot het eerſte ſchijnt men grond te vinden in het gedicht zelf, en PROSPER kan aanleiding tot dezen titel genomen hebben, uit de woorden van AUGUSTINUS (†): *Quid est autem* ingratius, *quam negare ipſam* gratian *Dei?* Evenwel kan PROSPER hier eene kleine woordſpeling bedoeld hebben. Het hoofdoogmerk van dit gedicht is, te toonen, dat de *Galliſche* Leeräars, over welken hij bij AUGUSTINUS geklaagd had, alhoewel zij geene *Pelagiänen* willen zijn, evenwel dezelfde dwalingen met dezen koesterden. Meer twistſchriften tegen de *Pelagiänen* zijn 'er, zoo veel men weet, bij het leven van AUGUSTINUS, niet uitgekomen. Eenigermate echter kan men hier toe brengen eenen langen Brief van PROSPER, aan zekeren RUFINUS, om

PROSPER ſchrijft tegen de Semi-Pelagiänen.

(*) *In* PROSP. *Opp. pag.* 105. *et in* AUGUST. *Opp. T.* XII. *pag.* 3-35.

(†) *Libr. de dono perſeverant. p.* 564.

III BOEK IX. Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

om dezen tijd geſchreven (*), wien hij op zijn verzoek bericht geeft van de gevoelens van deze gezindte, en de tegenwerpingen, welke zij AUGUSTINUS maakte, 'er tevens tot gerustſtelling van zijnen vriend eene korte wederlegging bijvoegende.

AUGUSTINUS ſchrijft weder tegen JULIANUS, maar wordt door den dood verhinderd, dit werk te voltooijen.

Doch AUGUSTINUS daartegen, die de *Pelagiänen*, in zoo vele ſchriften, beſtreden had, ſtierf, in het jaar 430, als het ware, met de pen in de hand, nog tegen hen ſtrijdende. Hij had, zoo als boven (†) verhaald is, toen JULIANUS zijn *eerſte Boek over het huwlijk en de begeerlijkheid*, in een werk van vier Boeken, aanviel, hem eerst in het *tweede Boek*, onder denzelfden titel, en vervolgends in een bijzonder *werk van zes Boeken* geäntwoord. Deze laatſten kreeg JULIANUS niet ſpoedig te zien; maar tegen het gemelde *tweede Boek* ſchreef hij terſtond een nieuw *werk van acht Boeken*; met welks beäntwoording AUGUSTINUS zich, in zijne laatſte levensjaaren, onledig hield. Evenwel liet zijne dood hem niet toe verder dan tot het einde van het *zesde* van deze Boeken te komen; waaröm men dit zijn werk gewoon is, zijn *onvoltooid werk tegen* JULIANUS te noemen (§). In dit werk heeft AUGUSTINUS het werk van JULIANUS, bij afdeelingen, vrij volledig, ingevlochten, welke hij dan voet voor voet wederlegt. De ſtrijd wordt hevig gevoerd, en aan

(*) *In* PROSP. *Opp. p.* 87. *et in Append. August. T.* X. *Opp. p.* 109. (†) *Bladz.* 214.

(§) *Operis imperfecti contra ſecundam Juliani reſponſionem Libri ſex T.* X. *Opp. p.* 657-1016.

aan kunstmatige proeven, om elkanderen tot hoofd-vervalschers van het Christendom te maken, ontbreekt het in denzelven niet. JULIANUS geeft den *Katholijken* mildelijk de namen van *Manicheën* en *Traduciänen*; AUGUSTINUS is bij hem *de* EPIKURUS van zijnen tijd, een *hoogst onbeschaamd mensch*, wiens mond nog bezoedeld is met de verborgenlieden der *Manicheën*, waar tegen AUGUSTINUS meermalen hem niets schuldig blijft. III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 362 tot 476.

Met de dood van AUGUSTINUS sterven de verschillen met de *Pelagiänen* niet uit, maar werden steeds nog levendig voortgezet. Maar de leerstellingen zelve, over welke men twistte, waren nu genoegzaam doorgestreden; men kon, naar den gewonen loop van zulke verschillen, geene vereeniging der partijën verwachten, alleen eene van beiden moest eindelijk de heerschende worden, en de zwakkere verdringen, waar toe reeds, ten dezen tijde, alle schikkingen gemaakt waren. Ondertusschen doet zich in dezen twist veel duisterheids en verwarring voor, omdat telkens de partijën zich nader bepaalden, of nieuwe vragen opperden, om gemaakte tegenwerpingen of gevolgtrekkingen te ontwijken, hetwelk inzonderheid bij de *Pelagiänen* plaats had, terwijl het leerstelsel van AUGUSTINUS, hoe hard het ook velen voorkome, meer in één stoot en samenhangende verbonden was; deze laatste heeft wel, in een geschrift, tegen het einde van zijn leven, omtrent het jaar 428 opgesteld, waar in hij ten oogmerk heeft, eene korte schets der merkwaardigste Kettersche Leerstelsels te geven, ook de Leerstellin- Beöordeeling van dezen twist.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

gen van het *Pelagianismus* voorgedragen (*), maar men kan niet zeggen, in eene geſchikte orde, zoo als dezelve uit elkander voortvloejen en ſamen verbonden zijn. De *Pelagiänen*, ſchrijft hij, zijn zoo zeer *vijänden van Gods genade*, dat zij gelooven: *de mensch kan zonder dezelve alle Godlijke bevelen vervullen.* Nadat eenige Broeders aan PELAGIUS hadden tegengeworpen, dat hij, dus doende, aan den bijſtand der Godlijke genade geene plaats overliet, gaf hij in zoo verre toe, dat hij zeide: *Zij wordt den mensch daar toe medegedeeld, opdat hij, het gene hij door den vrijën wil doen zoude, des te ligter door de genade verrichten mogte.* Maar die *genade Gods, zonder welke wij geheel niets goeds volbrengen kunnen, ſtellen de Pelagiänen enkel in den vrijën wil*, welken onze natuur zonder eenige voorgaande verdienſte ontvangen heeft. *God helpt ons*, naar hun gevoelen, *door zijne wet en zijne leer alleen daar toe, dat wij leeren, wat wij behooren te doen en te hoopen*; maar niet door de gaven van zijnen geest, opdat wij, het gene wij geleerd hebben, ook doen. *Wij ontvangen wel de kennis*, welke onze onwetendheid verdrijft, *maar niet de liefde*, welke tot een Godzalig leven leidt. Ook *doen zij het gebed te niet, hetwelk de Kerk voor ongelovigen en geloovigen* doet, *dewijl de eerſten zich hunne bekeering, deze laatſten hunne verſterking en volharding zelven werken* kunnen; en over het algemeen

(*) *Libr. de Hæreſib. Cap.* 87. *Tom.* VIII. *Opp. pag.* 19, 20.

meen de genade Gods aan ieder naar verdienſte gegeven wordt. Zij gaan zoo ver, dat zij zeggen, *het leven der rechtvaardigen in de wereld is zonder zonde*, en daar uit ontſtaat de Kerk van CHRISTUS zonder vlek of rimpel. *Zij ontkennen, dat de Kinderen met de erfzonde geboren worden*; en beweeren dus, dat hun *door den Doop niets vergeven*, maar zeggen, dat zij alleen uit eenen goeden in eenen beteren ſtaat, *in het Rijk van God, verzet worden; ook zonder Doop kunnen zij zalig worden*; doch niet in het Rijk van God komen. Van ADAM zelven beweerden zij, *hij zou*, van wege de geſteldheid van zijne natuur, *geſtorven zijn, alſchoon hij ook niet gezondigd had.* Hun wordt nog meer ten laſt gelegd, maar dit zijn hunne voornaamſte leerſtukken, van welken de meeſte overigen afhangen. — Men ziet, dat deze opgave ver is van ordenlijk en nauwkeurig te zijn; genoeg, dat men 'er het Leerſtelſel van PELAGIUS, in zijne grondtrekken, uit kent.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363, tot 476.

Het ingewikkelde en moeilijke der verſchilſtukken zelve, de onbepaaldheid van verſcheidene woorden; bijzonder het woord *genade*, welke in deze verſchillen met de *Pelagiänen* en *Halve-Pelagiänen* plaats hadden, en laater ontſtaane geſchillen over dezelfde of gelijkſoortige en daar mede naverwandte vraagſtukken in laater tijden, hebben veröorzaakt, dat de Geſchiedenis van deze gezindte door vele nieuwe geleerden behandeld is geworden, maar doorgaands zoodanig, dat hunne eigene gevoelens niet zelden invloed hadden op hunne verhaalen, dewijl elk zijne

Bericht van de geſchriften over de Pelagiänen en Semi-Pelagiänen, in 't licht gegeven.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

rechtzinnigheid wilde beweeren, en zich voor den haatlijken Ketternaam, zoo veel mogelijk, wilde wachten. Toen de twisten tusſchen de volgers van ARMINIUS en GOMARUS in de XVIIde eeuw op het hevigst brandden, ſchreef de voortreflijke geleerde GERHARDUS JOANNES VOSSIUS zijne Geſchiedenis der *Pelagiäanſche* verſchillen. *Historiæ de controverſiis, quas Pelagius, ejusque reliquiæ moverunt, Libri ſeptem Lugd. Batav.* 1681. 4to. Zijn oogmerk was, te toonen, dat de leer der *Prædestinatie* van AUGUSTINUS ingevoerd, en aan de andere Kerkleeräaren onbekend geweest was; en hij bedoelde daar door de toen heerſchende driften in bedaaren te brengen; maar hij haalde zich ongenoegen op den hals, zoodat hem door eene Kerkvergadering in het jaar 1620 het gebruik des Heiligen Avondmaals ontzegd werd. VOSSIUS verklaarde zich nader in een ander werk, (*de Historicis Latinis,*) in het jaar 1627, dat hij zelf de *Prædestinatie* aannam, en nooit beweerd had, dat AUGUSTINUS met deze te leeren de ouder Kerkvaders had tegengeſproken. In de tweede merklijk vermeerderde uitgave van zijn werk, welke zijn Zoon te *Amſterdam* 1655 in 4to bezorgde, maakte hij nog eenige veränderingen, hoewel hij ook daar door nog niet beweerde, dat AUGUSTINUS niet eene nieuwigheid ten dezen aanzien zou hebben voorgedragen. Dezelfde verſchillen gaven ook aan den Grooten HUGO DE GROOT aanleiding, tot het opſtellen van een geſchiedkundig onderzoek: *Disquiſitio, num Pelagiäna ſint ea dogmata, quæ nunc ſub eo nomine traducuntur*

tur (*), ten einde te toonen, dat de *Arminiänen* geene *Pelagiänen* zijn; maar tevens, dat hunne partijën, in hun geloof met het *Katholijke*, hetwelk door de *Pelagiänen* beſtreden werd, niet overëenſtemmen. In *Brittanniën* ſchreef de Aardsbisſchop JACOB USHER (†) de Geſchiedenis der *Pelagiänery*. In de *Roomſche* Kerk gaf CORNELIUS JANSENIUS, Bisſchop van *Yperen*, door zijn Boek *Augustinus*, na zijne dood, in het jaar 1640 uitgegeven, aanleiding, tot verſchillende Hiſtoriſche Schriften over deze twisten, dewijl hij in hetzelve beweerde, dat AUGUSTINUS de leer van den *vrijën wil* en van de *genade* het eerst in de oude Kerk opgehelderd had, maar dat zijn leerſtelſel zedert vijf- of zeshonderd jaaren in de Kerk verloren gegaan was. Daartegen voegde de geleerde *Jeſuit* DIONYSIUS PETAVIUS achter zijn werk over de Godgeleerde Leerſtelſels, *de Theologg. Dogmatibus*, een afzonderlijk opſtel over de Geſchiedenis der *Pelagiänen* en *Semi-Pelagiänen*, *de Pelagiänorum et Semi-Pelagiänorum Dogmatum Hiſtoria Liber unus*; waar in hij wilde betoogen, dat JANSENIUS noch het Leerſtelſel van AUGUSTINUS, noch dat der *Pelagiänen* behoorlijk had voorgedragen. Eene nieuwe *Pelagiaanſche* Geſchiedenis werd vervolgends geſchreven door HENDRIK NORIS, die als *Augustyner* Monnik te *Padua* leerde, en naderhand Kardinaal en Bibliothecaris der Room-

(*) *Paris.* 1622. 8vo. 1640. 12mo. en *in Opp. Th. Tom.* III. *pag.* 361-376.

(†) *Britannic. Eccleſiar. Antiquitates.*

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Roomſche Kerk geworden is: *Hiſtoria Pelagiana et Diſſertatio de Synodo V. oecumenica, in qua Origenis ac Theodori Mopsvesteni, Pelagiani erroris autorum, justa damnatio exponitur. Additis Vindiciis Augustinianis pro libris à S. Doctore contra Pelagianos ac Semi-Pelagianos ſcriptis. Patavii* 1673. *Fol.* In dit zelfde jaar gaf de *Jeſuit* JOHAN GARNIER zijne uitgave der werken van MARIUS MERCATOR in het licht, waar van wij hier voor (*) geſproken hebben. Ook gaven de *Benedictynen* in hunne Voorreden op het Xde Deel van hunne Uitgave der werken van AUGUSTINUS eene Geſchiedenis der *Pelagianery*. Van dezelve heeft ook de *Zwitzerſche* Hervormde Geleerde JOAN JACOB HOTTINGER eene breedvoerige Geſchiedenis nagelaten, in zijn wijdlopig werk: *Fata doctrinæ de Prædeſtinatione et gratia Dei ſalutari, ſecunda et adverſa L.* II. *p.* 66. *ſqq.* Behalven meer anderen. In de laatſte helft der voorgaande eeuw heeft SEMLER zich bijzonder veel moeite omtrent deze Geſchiedenis gegeven, waar door hij aanleiding gegeven heeft, om de gebeurenisſen en het karakter der Hoofdperſonen, met meer onpartijdigheid, te beöordeelen, ſchoon men hem tevens niet kan vrijpleiten van alle eenzijdigheid ten nadeele van AUGUSTINUS en deszelfs vrienden.

Berichten van THEODORUS

Dewijl de naam van THEODORUS *Mopsvestenus* of van *Mopsvestia*, ons in de Geſchiedenis der *Pelagiaanſche* verſchillen reeds meermalen is voorgekomen,

(*) Boven *Bladz.* 221.

men, gelijk hij zelf voor den eerſten voorſtander dier gevoelens van ſommigen gehouden wordt, zullen wij hier eenige berichten van hem plaatzen, te meer, omdat men dezen kundigen Leeräar, die de heerſchende wijze van Bijbelverklaring met groote koenheid durfde verlaten, na zijne dood als een' Ketter zwart gemaakt, en zoo veel mogelijk in verachting en vergetelheid geſtort heeft. THEODORUS was te *Antiöchië* geboren, alwaar hij den vermaarden LIBANIUS tot zijnen Leeräar in de Welſprekendheid had, en misſchien van ANDRAGATHIUS de Wijsgeerte leerde (*). Door zijnen Medeleerling JOANNES, naderhand zoo vermaard met den naam CHRYSOSTOMUS, overreed, gaf hij zich met denzelven aan eene godvruchtige eenzaamheid over, en wanneer hij, op raad zijner vrienden, terug keerde, en zelfs nu op het punt ſtond, van te trouwen, drong CHRYSOSTOMUS zoo hevig en ernſtig bij hem aan, dat THEODORUS zich op nieuw, met alle geestvervoering, tot het Monniksleven wijdde (†). Mopsvestenus.

Thans gaven zich de beide vrienden, om tot de *Asketiſche* volmaaktheid te komen, aan de leiding over van CASTERIUS en DIODORUS, Opzieners van Monniken-Kloosters (§), welke laatſte naderhand Ouderling te *Antiöchië*, en eindelijk Biſchop van *Tarſus* geworden is, beroemd door eene meer grondi-

(*) SOCR. *H. E. L.* VI. *C.* 3. SOZ. *H. E. L.* VIII. *C.* 2. FOT. *Biblioth. Cod.* XXXVIII. *pag.* 24.

(†) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 24.

(§) SOZOMENUS *l. c.*

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dige uitlegkunde des Bijbels, dan tot hier toe gewoon was (*). THEODORUS nam dezelve over, en gebruikte ze veel vrijer, waar door hij zich ook veel kwaadſpreken op den hals haalde, terwijl zijn vriend CHRYSOSTOMUS, meer voorzichtig dan *hij*, algemeen veréerd werd.

Volgends GENNADIUS (†) werd THEODORUS eenigen tijd daar na Ouderling te *Antiöchië*, hetwelk daar door bevestigd wordt, dat FACUNDUS van *Hermiane* (§) hem eenen leerling noemt van den Biſſchop FLAVIANUS aldaar. Daartegen verdient zijn bitterſte vijand LEONTIUS van *Byzantium* (**) geen geloof, als hij op een bloot gerucht ſchrijft, dat THEODORUS, na het overlijden van DIODORUS, het Bisdom van *Tarſus* met geweld zou hebben willen bemagtigen, maar daar in door THEOFILUS, Biſſchop van *Alexandrië*, verhinderd zij geworden. Zeker is dit, dat hij, in het jaar 392 of 393, het Biſſchops-ambt te *Mopsvestia* verkreeg, eene niet onäanzienlijke ſtad in *Cilicië*.

Met deze waardigheid bekleed, verſcheen THEODORUS in het jaar 394 op eene Kerkvergadering te *Konſtantinopolen*, alwaar de Keizer THEODOSIUS hem met genoegen hoorde prediken, en in zijne geſprek-

(*) Zie *Deel* VII. *Bladz.* 4.

(†) *De Viris Illuſtr. Cap.* 12.

(§) *Pro defenſione trium Capitulorum L.* II. *C.* 2. *pag.* 327. *in Opp.* SIRMONDI *Tom.* II.

(**) *Contra Nestorianos et Eutychianos L.* III. *C.* 9. *p.* 577. *in* CANIS. *Lectt. Ant. Vol.* I.

ſprekken vermaak vond (*). Zijn leerling JOANNES, Biſchop van *Antiöchië*, die dit in eenen Brief vermeldt, roemt hem over het geheel, dat hij XLV jaaren lang als een der uitmuntendſte Leeraaren geſchitterd, en alle Ketterijën beſtreden heeft; dat hij niet alleen van de Rechtzinnigen algemeen nooit berispt, maar ook van hunne Biſchoppen wegens zijn innemende wijze van voordragt, (of bevalligheid van wetenſchap *doctrinæ gratia*,) bewonderd is geworden. Toen zijn vriend CHRYSOSTOMUS in het jaar 404, in de eenzame Oorden van *Armenië*, en andere *Aſiatiſche* Landen, gebannen werd, zocht THEODORUS deszelfs lot te verzachten; maar zonder eenig goed gevolg. CHRYSOSTOMUS erkende echter zijne deelneming met dankbaarheid (†).

Of hij een hoofdvoorſtander is geweest van het Pelagiänismus?

THEODORUS, wiens geloof, in de Oosterſche Kerk, zoo buiten alle vermoeden was, is nogthans door MARIUS MERCATOR voor eenen hoofdvoorſtander der *Pelagianery*, en van den *Jeſuit* GARNIER zelfs voor derzelver ſtichter uitgegeven. De ſchijn voor deze beſchuldiging is het volgende. Bij MERCATOR vindt men eenige aanmerklijke Latijnſche plaatzen uit een werk, hetwelk THEODORUS tegen AUGUSTINUS, als verdediger van de Erfzonde, en van de ſterflijkheid, als door ADAMS zonde ontſtaan, geſchreven zal hebben (§). FOTIUS (**) haalt waar-

(*) FACUND. *l. c.*

(†) CHRYSOST. *ap.* FACUND. *L.* VII. *C.* 7. *p.* 456. *l. c.*

(§) *In Opp. Marii T.* I. *p.* 97. (339-346. *ed. Bal.*)

(**) *Biblioth. Cod.* CLXXVII. *p.* 396.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

waarſchijnlijk hetzelfde werk van THEODORUS aan, onder deszelfs waren titel: *Tegen de genen, die beweeren, dat de menſchen van natuur, niet met hunnen vrijen wil, zondigen.* Dit werk beſtond, volgends hem, uit vijf Boeken, en was tegen de Weſterſche Leeraaren van dit gevoelen gericht. Uit die Landen was, volgends het verhaal van THEODORUS, de ſtichter van die Ketterij, dien hij ARAM noemt, in het Oosten gekomen, van daar zond hij zijne Boeken over dit onderwerp naa zijn Vaderland, waar door hij geheele Gemeenten op zijne zijde trok; hij had een vijfde Euangelie verdicht, hetwelk hij in de Boekverzamelingen van EUSEBIUS van *Palæſtina* ontdekt wilde hebben; eindelijk had hij ook, met verwerping der tot hier toe gebruiklijke Overzetting des Ouden Testaments, eene nieuwe vervaardigd, alhoewel hij het Hebreeuwsch ſlechts van eenen gemeenen Jood geleerd, en zich geene kennis in den zin van den Bijbel verworven had. GARNIER gist, dat THEODORUS hier mede HIËRONYMUS bedoeld hebbe, die onder anderen het *Euangelie der Nazaraenen* in het licht gebracht had.

Als men de uittrekzels bij MERCATOR en FOTIUS uit dit werk ſamen vergelijkt, ziet men, dat de eerſte zich bepaalt bij de vraag, welke hij aan AUGUSTINUS gedaan had, over den oorſprong van der menſchen *ſterflijkheid.* Volgends THEODORUS lag de dood in de natuur des menſchen, waar bij hij opmerkt, dat God tegen ADAM niet gezegd heeft: *Gij zult ſterflijk worden*, maar *gij zult den dood ſterven*, op dezelfde wijze, als hij naderhand eenen moordenaar den dood dreigt.

Ver-

Verders zoekt hij te bewijzen, dat de *verdediger der Erfzonde* aan God iet toeſchrijft, hetwelk men zelfs van geen billijk mensch denken zou mogen, dat hij, om ééne eenige zonde, niet alleen ADAM, maar ook alle zijne nakomelingen, aan de ſtraffe des doods zou onderworpen hebben enz. FOTIUS in zijn uittrekzel, integendeel, haalt eerst de ſtellingen aan, welke THEODORUS aan zijne partij toeſchreef, en welke hij ondernam te wederleggen. Zij zijn de volgende: „ De *menſchen* zondigen, niet met vrijën „ wil, maar *uit hoofde van hunne natuur*, niet de „ goede, die aan ADAM ingeſchapen was, maar die „ door de zonde boos en ſterflijk is geworden. De „ *jonggeborene Kinderen hebben ook* van ADAM eene „ *zondige natuur overgeërfd*; want daar toe brengt „ men de woorden: *Ik ben in zonden ontvangen*, „ als ook de Doop en het Avondmaal, welk één „ en ander zij tot vergeving der zonden ontvangen „ zullen. Dat verders *geen mensch rechtvaardig is*, „ wordt uit het voorgemelde, en uit de plaats: „ *Voor u is geen vleesch gerechtvaardigd*, afgeleid. „ Deze Leeräars gelooven *niet eens*, dat CHRISTUS, „ onze God, dewijl hij onze natuur heeft aangenomen, *rein gebleven is van zonden*; hoewel zij „ hem, alleen in gedaante, eene menschlijke natuur „ toeſchrijven. Zij houden ook *het huwlijk*, ten „ minſten *den bijſlaap*, en alles, wat tot voortplanting van ons geſlacht dient, voor *een werk der „ verdorvene natuur*." Hier merkt nu FOTIUS aan, dat THEODORUS daar wel goed aan doet, dat hij dit alles verwerpt, en ſomtijds goed wederlegt; maar dat

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dat hij toch zelf het gevoelen van ORIGENES over het ophouden der ſtraffen ſchijnt toe te vallen; dat ook zijne ſtelling, *dat God*, alhoewel hij ADAM ſterflijk geſchapen had, *zich* nogthans, om ons haat tegen de zonde in te pronken, *zoo gehouden heeft, als of de dood tot eene ſtraf der zonden beſtemd werd*, daaröm alleen niet kon gelden, omdat men 'er een goed gebruik van kon maken tegen de Ketters, want dat zij aan te veel tegenwerpingen was blootgeſteld. Wanneer THEODORUS verder van *tweederleië vergeving van zonden* ſpreekt; de eene voor begane zonden, de andere, welke hetzelfde zou zijn, als een geheele onzondelijkheid, dan merkt FOTIUS aan, dat dit eene ongewone verklaring is, met welke hij zich in menigvuldige zwarigheden inwikkelt.

Met deze uittrekzels uit het Boek van THEODORUS, kan men nog meer plaatzen van ſoortgelijken inhoud uit andere van zijne ſchriften voegen, welke, doch alleen in het Latijn, in de Handelingen der *vijfde algemeene Kerkvergadering*, van het jaar 553, bewaard zijn, doch duidelijk uit haar verband gerukt, opdat de vergadering hare veröordeeling van den Schrijver daar op zou kunnen gronden (*). Zoo is ongetwijfeld het voorſtel, bij LEONTIUS (†), verwrikt, dat, volgends THEODORUS, ADAM eigenlijk niet gezondigd hebbe; maar dat hij alleen daaröm van

(*) *Concil. Conſtantinop.* II. *Coll.* IV. *p.* 85, 86. *in Harduin. Actis Concil. Tom.* III.

(†) *l. c. Cap.* 23. *pag.* 578.

van God geſtraft is gewordèn, opdat 'er een ſchijnbare grond zijn mogt, om de wereld te verlosſen. Men moet zich derhalven aan de meer volledige berichten bij FOTIUS houden, als men zien wil, hoe THEODORUS over de menschlijke natuur en de zonde gedacht heeft. Volgends dezelven kan men niet twijfelen, of zijn leerſtelſel was, in de hoofdzaak, *Pelagiäansch*; of wel hij drukte zich, omtrent de betwiste leerſtukken, zoodanig uit, zoo als vele Leeräars in de Oosterſche Gemeenten, zonder dat bij dezen zijne rechtzinnigheid daaröm in twijfel werd getrokken; zoo ver is het 'er af, dat hij de eerſte ſtichter der *Pelagiänery* zou geweest zijn. Men wil dit vermoeden nog wel ſterken met de reize van JULIANUS en andere *Pelagiänen* naa THEODORUS, om zich van zijne toeſtemming te verzekeren (*), doch, waaröm bericht ons MERCATOR niet, welke de oorzaak geweest zij, dat dezen geenen ingang bij hem gevonden hebben, maar veel meer van hem veröordeeld zijn geworden? Zou THEODORUS hier in den huichelaar geſpeeld hebben, om de *Katholijken* niet te ſtooren? Doch, ook hier van is geene blijk, hoewel het niet zonder voorbeeld is, dat THEODORUS, het gene hij verkeerd gezegd had, durfde verbeteren. Zoo had hij éèns in eene Predikatie iet gezegd, gelijk JOANNES van *Antiöchië* bij FACUNDUS (†) verhaalt, hetwelk aan NESTORIUS, die naderhand Patriärch van *Konſtantinopolen* werd,

(*) Zie boven *Bladz.* 222.

(†) *Libr.* X. *Cap.* 2. *pag.* 515. *l. c.*

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

werd, en aan alle toehoorers aanſtootlijk ſcheen; LEONTIUS verzekert (*), dat hij, onder anderen, ook het woord *Godbaarſter*, of *Moeder Gods* berispt had; maar eenige dagen daar na, verbeterde hij, in eene andere preek, zijn voorſtel, waar door hij het misnoegen wegnam.

Zijn dood, lof en laster.

THEODORUS overleed in het jaar 428 of 429. Zoo lang hij leefde, genoot hij, in het Oosten, eene algemeene achting. Maar weinige jaaren na zijn dood, begon men zoo hevig over hem te twisten, dat de twistende partijën zich nooit hebben kunnen vereenigen. Hij had eenige aanzienlijke Leeraaren der Oosterſche Kerk tot zijne leerlingen, of zij ſchikten zich naar zijn voorbeeld; NESTORIUS, Patriarch van *Konſtantinopolen*, JOANNES van *Antiochië*, en THEODORETUS, Biſſchop van *Cyrus*, in *Syrië*. THEODORETUS (†) noemt hem den Leeraar der gantſche Kerk, die XXXVI jaaren lang Biſſchop geweest is, die de *Arianen*, *Eunomianen*, en *Apollinaristen*, vlijtig en gelukkig beſtreden, en de Godlijke ſchaapen een zeer goed voeder toegereikt heeft. Over het algemeen zagen hem de Oosterſche Biſſchoppen en Gemeenten als een hoofdpilaar der Rechtzinnigheid aan; en CYRILLUS van *Alexandrië* belijdt tot zijn leedwezen (§), dat het volk in de Kerken aldaar geroepen hebbe: „Het geloof van „THEODORUS moet toenemen! Wij volgen het ge„loof van THEODORUS!" Doch dezelfde CYRILLUS

(*) *l. c. Cap.* 10. (†) *H. E. L.* V. *C.* 40.
(§) *Opp. Tom.* V. P. II. *pag.* 197.

LUS was één der eerſten, die hem als Leeraar en Voorloper van den bij hem gehaatten NESTORIUS zwart maakte; MERCATOR hield hem den *Ban* waardig, om zijne *Pelagiaanſche* ſtellingen, en het vijfde Oecumeniſche Concilie ſprak, honderd jaaren laater, dezen Ban daadlijk uit; ja LEONTIUS van *Byzantium* viel hem met de hevigſte bitterheid aan. Doch, van het één en ander zullen wij, bij de *Neſtoriaanſche* twisten, meer moeten zeggen.

Zijne geleerdheid en ſchriften.

Hij was één der werkzaamſte Schrijvers der oude Kerk. Maar behalven zijne *Liturgie* en *Geloofsbelijdenis*, is nog geen van zijne werken geheel in het licht gegeven. Evenwel wegens zijne hoogachting bij de Oosterlingen, werden zijne ſchriften, naar het verhaal van LIBERATUS (*), in het *Syriſch*, *Armeniſch*, en *Perſiſch*, en volgends LEONTIUS (†), ook in het *Chaldeeuwsch* en *Armeniſch* vertaald. Weder heeft men uit de *Syriſche* nog eenige *Arabiſche* vertalingen gemaakt (§). Zijne ſchriften worden voornaamlijk nog in deze overzettingen bij de *Neſtorianen* in *Aſië* bewaard. Onder hen wordt in *Syrië* THEODORUS, bij uitnemendheid, de *uitlegger* genoemd. Een *Neſtoriaansch* Biſſchop in *Chaldea*, die tot omtrent het begin der XIVde eeuw leefde, EBEDJESU, heeft eene vrij volledige lijst van deze ſchriften gegeven, welke ABRAHAM ECHELLENSIS, een *Maroniet* te *Rome*, in de XVIIde eeuw, en nauwkeurig, met opheldering en, een ander vermaard *Syrisch*

(*) *Breviar. C.* 10. (†) *l. c. Cap.* 22. *p.* 578.
(§) RENAUDOT *Liturgg. Orientt. Coll. T.* II. *p.* 622.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Syrisch Maroniet in die Hoofdſtad, JOSEF SIMON ASSEMANI (*), in het licht gegeven heeft. Van zijn achttiende jaar af, zegt LEONTIUS (†), zal THEODORUS *Verklaringen over de Heilige Schrift* opgeſteld hebben; maar uit een' Brief van CHRYSOSTOMUS blijkt, dat dit eerst in zijn twintigſte jaar geſchied is, hetwelk ook ASSEMANI bewezen heeft, uit eene Chroniek van *Edeſſa*, die het begin van dezen arbeid tot het jaar 403 brengt (§). LEONTIUS ondertuſſchen wil alle de Schrift-Verklaringen van THEODORUS vóór ſchandſchriften aangezien hebben. „ THEODORUS verſtoutte zich, zegt hij (**), „ de eere des Heiligen Geestes zelven aan te val- „ len, dewijl hij alle *verhevene ſchriften*, welke de „ Heiligen door deszelfs ingeving hebben opgeſteld, „ voor *laag verklaarde*, en zelfs velen van het door „ God voorgeſchreven en aangewezen getal van „ Heilige Schriften afſcheidde; hij lasterde den „ grooten knecht Gods HIOB, die levende zuil van „ kloekmoedigheid, die in bijna tweeduizend regels „ ademt, en nam het Schrift des Heiligen Geestes „ van hem weg, hetwelk toch JAKOBUS in zijnen „ *algemeenen Zendbrief* met deze woorden bekrach- „ tigt: *Gij hebt de lijdzaamheid van* JOB *gehoord*, „ *en het einde des Heeren gezien.* Want beiden „ kennen wij alleen uit zijn Boek. Waarſchijnlijk „ ver-

(*) *Bibl. Orient. Clement. Vatic. T.* III. P. I. *p.* 3-362.
(†) *l. c. Cap.* 8. *pag.* 577.
(§) *Not.* 1. *ad C.* 19. *Catal. Ebedj. p.* 30. *l. c.*
(**) *Cap.* 11. *ſqq.*

„ verwerpt hij, uit dezelfde oorzaak, den *Brief van* III
„ JAKOBUS zelven, en andere *algemeene Zendbrieven*, BOEK
„ want het was hem niet genoeg, zoo als MAR- IX
„ CION, het Oude Testament te bekrijgen; hij moest Hoofdst.
„ ook het Nieuwe beſtrijden. De *Opſchriften* der na C. G.
„ *Lofzangen*, *Pſalmen* en *Liederen*, heeft hij ge- Jaar 363
„ heel *weggeworpen*, en alle *Pſalmen*, op Joodſche tot 476.
„ wijze, van SERUBABEL *en* EZECHIAS verklaard;
„ alleen *drie* van dezelven paste hij op CHRISTUS
„ toe. Ja, hij heeft zelfs het allerheiligſte *Hooglied*,
„ hetwelk van alle kenners der Godlijke dingen, en
„ van alle Christenen geprezen is geworden, aan
„ alle Gemeenten der Wereld bekend, en zelfs van
„ *Jooden*, die vijänden van CHRISTUS Kruis, be-
„ wonderd is, *op eene wellustige wijze*, naar zijne
„ hoeräghtige denkwijze en tong, uitgelegd; hij heeft
„ het met ongelooflijke roekeloosheid *van de Bijbelboo-*
„ *ken afgeſcheiden*. En wat zou niet de uitvinder en
„ vader der Godloosheid, die in hem werkzaam
„ was, al doen? Daaröm heeft hij ook de beide
„ *Boeken der Chronieken en het Boek* ESRA insge-
„ lijks verworpen." Ondertusſchen was in den grond de voorname misdaad van THEODORUS, dat hij die *myſtieke* en *allegoriſche* wijze van uitleggen verwierp, welke ten dezen tijde bijna algemeen was aangenomen, welke hij ook in een afzonderlijk werk had aangetast, hetwelk FACUNDUS (*) zijn geſchrift *over de allegorie en geſchiedenis tegen* ORIGENES, maar EBEDJESU (†) *zijne vijf Boeken tegen de allegoristen* noemt,

(*) *L.* III. *C.* 6. *p.* 362. (†) *C.* 19. *p.* 34. *ed. Aſſem.*

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

noemt, en waarſchijnlijk meent LIBERATUS (*) met zijne menigvuldige ſchriften tegen ORIGENES geen ander. THEODORUS zocht dus naar den woordelijken zin der H. Schrift, en verwierp ſommige Boeken als onëcht, waar in hij wel te verre kon gaan, maar tevens zijne voorgangers had. Uit de woorden van LEONTIUS zou men echter nauwlijks kunnen opmaken, of hij de Geſchiedenis van JOB voor een zedenlijk verdichtzel gehouden, dan of hij dit Boek geheel als onëcht verworpen hebbe, welk laatſte echter door andere uittrekzels uit zijn werk (†) bevestigd wordt.

Met dit alles, en niettegenſtaande zich te *Konſtantinopolen* alles reeds veréenigd had, om THEODORUS te veröordeelen, had de *Afrikaanſche* Bisſchop FACUNDUS edelmoedigheid genoeg, om THEODORUS, wegens zijne ſchriftverklaringen, maar bijzonder tegen eene beſchuldiging te verdedigen, *dat hij alle Voorzeggingen op* CHRISTUS *afgeſneden had* (§). Men was zoo ver gegaan, dat men aan den éénen kant beweerde, dat THEODORUS, met de Godloosheid van eenen Jood, *de Godheid van* CHRISTUS *geloochend had*, zelfs liet men den Keizer JUSTINIANUS dit in één van zijne Plakaaten hem te last leggen, maar aan den anderen kant, maakte men hem, als eenen *verächter van het Oude Testament*, tot eenen *Ma-*

(*) *In Breviar. Cap.* 24.

(†) *Concil. Conſtantinop.* II. *Collat.* IV. *pag.* 86, 87. *ed. Harduin.*

(§) *Defens. trium Capitul. L.* III. *C.* 6. *p.* 360.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Manicheër. Tegen het één en ander verdedigt hem FACUNDUS, en toont, dat hij niet alleen Voorzeggingen der Profeeten van CHRISTUS erkend, maar ook den Verlosſer als waarächtig God en Mensch beleden heeft. ERNESTI (*) gist zelfs, dat men het THEODORUS als eene Joodschgezindheid hebbe tegengeworpen, dat hij den *Hebreeuwſchen* Tekst uit het inwendige van die Taal, en niet uit de aangenomene *Griekſche* of *Latijnſche* Vertaling, verklaarde.

EBEDJESU telt op zijne lijst XLV Deelen van Schriften van THEODORUS. Het grootſte gedeelte derzelven is uitlegkundig. Daar onder noemt men voorëerst eene *uitlegging van het eerſte Boek van* MOSES, waar uit plaatzen voorkomen in de Handelingen der *vijfde algemeene Kerkvergadering* (†). FOTIUS maakt ook gewag van dit werk (§), en zegt, dat JOANNES PHILOPONUS, in zijn Boek *over de Schepping*, de gronden dezer verklaring meermalen getoetst heeft, hetwelk wij in dit werk van PHILOPONUS ook daadlijk vinden (**). CAVE meldt wel (††), dat 'er van dit uitlegkundig werk van THEODORUS ook vele overblijfzelen zijn, in de aanëengeſchakelde verklaring uit de oude uitleggers over de vijf Boeken van

(*) *Narrat. Critica de interpret. prophet. Meſſian. in Eccles. Christ. Opusc. Theol. pag.* 504.

(†) *Collat.* IV. *pag.* 85. *Tom.* III. *ed. Hard.*

(§) *Cod.* XXXVIII. *pag.* 24.

(**) *In Caput* I. *Genes. de mundi creatione Libri* VII. *Vienn. Auſtr.* 1630. 4to.

(††) *Hist. Litter. SS. Eccles. Vol.* I. *pag.* 386.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

van MOSES, door FRANC. ZEPHYRUS (*), maar FABRICIUS (†) verzekert, daar niets dergelijks, maar wel plaatzen van THEODORUS van *Heraclea* en THEODORETUS, aangetroffen te hebben. Daartegen heeft hij, in een andere ſoortgelijke verzameling (§), en in Handſchriften van ſoortgelijke inhoud, welke in de *Coisliniſche* Boekerij bewaard worden (**), ſomtijds den naam van THEODORUS van *Mopsvestia* gevonden.

Zijne *Verklaring der Pſalmen* werd door HESYCHIUS, een' Ouderling te *Jeruſalem*, valsch beticht (††), dat zij met Joodſche leugenächtigheid geſchreven, en in dezelvē alle Voorzeggingen op CHRISTUS ontkend waren. Dus blijft het ook twijfelächtig, het gene hij 'er bijvoegt, dat THEODORUS, omdat dit Boek algemeene klagten en gevaar voor hem verwekte, wel beloofd hebbe hetzelve te zullen verbranden, maar zijne belofte niet volbracht, en het Boek in het geheim gehouden heeft; nog minder kan men hem gelooven, dat de Biſchop van *Mopsvestia* de Menſchwording van Gods Zoon verloochend, maar alleen een' menſch met het Godlijk Woord verbonden heeft laten zijn. Tegen het één en ander heeft de Biſchop FACUNDUS hem zeer goed

(*) *Catena PP. in Pentateuchum.*

(†) *Biblioth. Gr. Vol.* IX. *pag.* 159.

(§) *Aloys. Lipomanni Catena PP. in Geneſin.*

(**) *Catenæ PP. in Leviticum, Joſuam, LL. Judicum, Ruth et IV Regum.*

(††) *In Act. Conc. Conſtant.* II. *Collat.* V. *p.* 104.

goed verdedigd (*), bij welke gelegenheid hij eene proeve van THEODORUS verklaring over den XLVſten Pſalm geeft; eene andere vindt men over den XXIIIſten in de Handelingen der meergemelde Kerkvergadering (†). Van zijne verklaring van JOB ſtaat het één en ander in de gemelde Handelingen (§). Dus ook zijn aldaar (**) eenige plaatzen overgebleven over het *Hooglied*, ſchoon EBEDJESU geene uitlegging van hetzelve op zijne lijst heeft. Zijne uitlegging over den *Prediker van* SALOMO, *over de twee Boeken der Koningen, en de vier groote Profeeten*, kent men alleen bij naam; maar uit die over de *twaalf kleine Profeeten* ſtaan drie kleine plaatzen in de Handelingen (††), doch het geheele werk zal volgends LAMBECIUS (§§) in een Handſchrift in de Keizerlijke Boekerij te *Weenen* nog voorhanden zijn.

THEODORUS heeft ook, over de meeste Boeken van het *Nieuwe Testament*, uitvoerige verklaringen geſchreven. Eenige uittrekzels uit zijnen *Commentarius* over MATTHEUS vindt men bij FACUNDUS (***) en in de Handelingen der Vde *Kerkvergadering* (†††).

Of

(*) *Libr.* IX. *Cap.* 1. *pag.* 486.

(†) *Coll.* IV. *p.* 78. Verg. *Coll.* V. *p.* 94. Men zal ook in de *Catenæ PP. in Pſalm. ed. a. Dan. Barbaro et Balth. Corderio* overblijſzelen van deze Verklaring der *Pſalmen* vinden. (§) *Coll.* IV. *p.* 86.

(**) *Coll.* IV. *p.* 88. (††) *Coll* IV. *p.* 78.

(§§) *Comm. de Bibl. Cæſ. Vindob. T.* IV. *p.* 160.

(***) *L.* III. *C.* 4. *p.* 356. *L.* IX. *C.* 2. *p.* 480.

(†††) *Coll.* IV. *p.* 79, 82, 84, 85.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Of hij ook de Euangelie-Geſchiedenis van MARKUS ſchriftelijk verklaard hebbe, is onzeker. Zekerer is het, dat hij over LUKAS geſchreven heeft (*). Veel meer plaatzen zijn 'er bewaard gebleven uit zijne verklaring van JOANNES (†). Men mag hier bijvoegen THEODORUS *Redenvoeringen over de Wonderwerken van* CHRISTUS, van welken de *tweede* ook in de Handelingen der Kerkvergadering van *Lateranen* van het jaar 649 (§) gemeld wordt. Eene plaats uit zijne verklaring van de *Handelingen der Apostelen* kan voor de Biſchoppen der *vijfde Kerkvergadering* aanſtootlijk geweest zijn (**). THEODORUS ſchrijft in dezelve, dat de *Christenen* naar CHRISTUS genoemd zijn, zoo als de aanhangers eener gezindte naar derzelver ſtichter den naam dragen, bij voorbeeld, de *Platonisten*, *Epikuristen*, *Manicheën* enz. In eene oirkonde van den *Roomſchen* Biſchop VIGILIUS, die ook tot de Handelingen dezer Kerkvergadering behoort (††), wordt deze plaats rond uit dus uitgedrukt, dat THEODORUS CHRISTUS gelijk geſteld

(*) *Act. Concil. Conſtantin.* II. *Collat.* IV. *pag.* 76. *Caten. PP. in Lucam. C.* 11. *Sect.* 60.

(†) Bij FACUNDUS *Libr.* IX. *Cap.* 3. *pag.* 492. *Conc. Conſtant.* II. *Collat.* IV. *p.* 75, 76, 81. voornaamlijk in de *Catena PP. Græc. in S. Joannem in lucem edita à Balth. Corderio Antverp.* 1630. *fol.*

(§) *In Harduin. Act. Concil. Tom.* III. *pag.* 896.

(**) *Collat.* IV. *pag.* 76.

(††) VIGILII *Conſtitutum pag.* 542. *in* HARDUINI *Act. Concil. Tom.* III.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476

ſteld had met PLATO, EPIKURUS en MANICHÆUS en MARCION. Eindelijk had ook THEODORUS verklaringen gegeven over alle de *Brieven van* PAULUS (*).

Behalven deze talrijke uitlegkundige ſchriften, noemt EBEDJESU nog vele andere Boeken van THEODORUS; van de meesten derzelven zijn enkel de opſchriften overig. Hier toe behooren zijn werk *van het Prieſterdom*, *van den Heiligen Geest*, *tegen de Magie*, waar van ook FOTIUS (†) gewaagt, als van eene verklaring der rechtzinnige leere; anderen *aan de Monniken*, *van de donkere ſpreekwijze*, *van de volkomenheid der werken*, *eene verdediging van* BASILIUS *den Grooten tegen* EUNOMIUS, welker gegrondheid door FOTIUS (§) geroemd wordt; de verzameling zijner *Brieven*, waar uit blijkt (**), dat THEODORUS van *Mopevestia* meermalen onder den naam van THEODORUS van *Antiöchië* voorkomt; eindelijk zijne Preek *over de Wetgeving*. Andere ſchriften, als zijne nog geheel voorhanden zijnde *Geloofsbelijdenis*; de plaatzen uit zijn werk *tegen* EUNOMIUS; uit een ander *van de Sacramenten*, waar van

(*) Uit die aan de *Romeinen* ſtaat eene plaats bij FACUNDUS *Libr.* III. *Cap.* 6. *pag.* 361. en uit dien aan de *Hebreën* eene in *Conc. Conſt.* II. *Coll.* IV. *p.* 81, 83.

(†) *Cod.* LXXXI. *pag.* 200.

(§) *Cod.* IV. *pag.* 8. Vergel. *Cod.* CLXXVII. *pag.* 400. alwaar FOTIUS zijn *Twiſtſchrift tegen* EUNOMIUS noemt, waaromtrent men onzeker is, of dit hetzelfde zij.

(**) FOT. *Cod.* CLXXVII. *p.* 396.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476.

van waarſchijnlijk een gedeelte met het opſchrift: *aan de Dopelingen*, wordt aangehaald; uit zijn Boek *van de Menschwording*, insgelijks van den *aannemenden en aangenomenen*, (misſchien tegen APOLLINARIUS,) hangen zoo naauwkeurig ſamen met de *Nestoriäanſche* en *Eutychiäanſche* twisten, dat zij bij derzelver Geſchiedenis zullen voorkomen; gelijk van zijn geſchrift: *tegen de verdediging der leere van de Erfzonde*, boven gewaagd is.

Nog is 'er eene *Liturgie* van THEODORUS, of eigenlijk een voorſchrift der gebeden, met welke het Heilig Avondmaal gehouden zou worden. Deze is bij de *Nestoriäanſche Syriërs* zeer vermaard en geacht; en RENAUDOT (*) heeft ze met eenige aanmerkingen laten drukken. Ook kon het wel zijn, dat zij tot zijn Boek *van de Sacramenten* behoorde. LEONTIUS (†) ſchrijft, dat THEODORUS een ander voorſchrift voor het Avondmaal, (*Miſſa*,) aangepraat hebbe, dan de Gemeenten van de Vaderen ontvangen hadden. Het waren lasteringen, maar geene gebeden, met welke hij de verborgenheid des Avondmaals, als een werkelijke *Antichrist*, opgevuld had. RENAUDOT ondertuſſchen erkent zelf, dat 'er in deze zoogenoemde *Liturgie* niets het minſte onrechtzinnigs voorkome. Maar het was voor LEONTIUS genoeg, dat THEODORUS voor den Vader der *Nestorianerij* werd uitgegeven, om ook zijne *Liturgie* Kettersch te vinden. Wij willen uit de

(*) *Liturg. Orient. Coll. T.* II. *p.* 616-625.

(†) *Contra Nestor. et Eutych. L.* III. *C.* 19. *p.* 578.

deze *Liturgie* eene en andere plaats overnemen, die merkwaardig mag geächt worden. Wij lezen daar in de volgende verklaring (*): „ Wij brengen „ uwe gloriewaardige Drieëenheid, met verbrijzelde „ harten en ootmoedigen geest, dit levend en heilig „ offer, hetwelk de Verborgenheid des Lams Gods „ is, dat de zonden der Wereld draagt, en wij „ bidden en ſmeeken, dat het, Heere! uwe aanbid- „ denswaardige Godheid behaage, en dat van uwe „ Barmhartigheid, dit rein en heilig offer, door „ hetwelk gij voor de zonden der Wereld verzoend „ zijt, aangenomen worde:" Nog meer ontwikkelt zich de denkwijze van den Bidder in eene andere plaats (†): „ Over ons en over dit offer „ kome de gave des Heiligen Geestes! Zij woone „ daar in, en daale op dit brood, en op dezen be- „ ker, zegene, heilige, en verzegele die, in den „ naam des Vaders, des Zoons, en des Heiligen „ Geestes! en het brood worde, door de kracht „ van uwen naam, *dit brood*, zeg ik, *worde het „ heilig ligchaam van onzen Heere* JESUS CHRIS- „ TUS! *en deze beker worde het bloed van onzen „ Heere* JESUS CHRISTUS! opdat ieder, die met „ een waar geloof van dit brood eet, en van dezen „ beker drinkt, ô Heere! tot vergeving der zonden, „ tot de groote hope der Opſtanding, tot zaligheid „ der ziel en des ligchaams, en tot het nieuw le- „ ven in het Hemelrijk geraake." Ondertusſchen kan men geen naauwkeurig onderzoek doen naar de echt-

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Pag.* 619. *l. c.* (†) *Pag.* 621.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

echtheid van deze door RENAUDOT uitgegevene *Liturgie*, die dezelve wel heeft uit ongetwijfeld *Nestoriäanſche* Handſchriften, maar van welke hij zelf bekent, dat zij tot laater eeuwen behooren.

In de nieuwſte tijden zijn 'er nog belangrijke overblijfzelen van ſchriften van THEODORUS in het licht gebracht. Een Griekſche Monnik, naderhand Aartsbisſchop te *Filadelphia*, NICEFORUS, gaf in het jaar 1772 eene nog ongedrukte verzameling van uittrekzels in druk, onder welken ook THEODORUS menigvuldigmalen voorkomt (*). Ook heeft op het einde der voorgaande eeuw Profeſor MUNTER te *Kopenhagen* nog eenige brokſtukken van dezen Bisſchop, welke tot een werk tegen den Keizer JULIANUS ſchijnen te behooren, uit Handſchriften der Keizerlijke Boekerij te *Weenen* te voorſchijn gebracht (†). Men mag nog hoopen, dat 'er hier of daar nog meer van hem in de Handſchriften ſchuilt, maar het vermoeden van Ketterij heeft dezelve doen verduiſteren; trouwens, de oude Roomſche Kerk verwierp zelfs de Kerkelijke Geſchiedenis van THEODORETUS, omdat deze THEODORUS, als een' Rechtzinnig Leeräar, geprezen had (§). Wij ſluiten dit bericht nopens THEODORUS, met de aanwijzing, dat men bij FABRICIUS (**) nog het één en

(*) ERN. *N. Th. Bibl.* II. *Band S.* 387. III. *Band. S.* 291.

(†) In zijne *Fragm. PP. Græcor. Fascic.* I. *pag.* 79. *ſq. Hafniæ* 1788. 8vo.

(§) GREGOR. M. *Libr.* VI. *Ep.* 31.

(**) *Bibl. Gr. Vol.* IX. *L.* V. *C.* 32. *p.* 153-165.

en ander zal vinden van POLYCHRONIUS, Broeder van THEODORUS, die, als Biſſchop van *Apamea* in *Syrië*, nog vóór het jaar 431, overleden is, en van de overblijfzelen van zijne uitlegkundige ſchriften over den Bijbel.

Heeft de blaam van onrechtzinnigheid ons van het bezit der ſchriften van THEODORUS beroofd, men mag het daar tegen, voor een goed gedeelte, aan den roem van rechtzinnigheid toeſchrijven, dat wij zoo veel van AUGUSTINUS overhebben. Wij mogen dezen zoo aanzienlijken en vermaarden Kerkleeräar, die, zijn gantſche leven lang, zoo arbeidzaam was, in het beſtrijden der Ketters, en die daar voor gehouden werden, niet met ſtilzwijgen voorbijgaan.

Levensberichten van AUGUSTINUS

AURELIUS AUGUSTINUS aanſchouwde het levenslicht te *Tagaste*, eene ſtad in het *Afrikaanſche* Landſchap *Numidië*, den 13den November des jaars 354. Zijn Vader PATRICIUS, een burger aldaar, was toen nog een Heiden, maar die tegen het einde van zijn leven het Christendom aannam, waar toe zijne huisvrouw, MONICA of MONNICA, eene Christin, vrouw van voorbeeldige zachtäartigheid en kloek verſtand, het meest toebracht; gelijk zij ook, met ongemeene tederheid, voor haar kind zorgde; en hem al vroeg genegenheid tot het Christendom inboezemde; waaröm het knaapjen, in eene zwaare ziekte gevallen, ook begeerte toonde, om den doop te ontvangen, welke door de zorgvuldige moeder, naar de denkwijze van dien tijd, was uitgeſteld, omdat men geloofde, dat de doop ſlechts voorgaande

Zijne geboorte en opvoeding.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de zonden afwaschte. Dewijl het kind herſtelde, werd ook de doop op nieuw uitgeſteld, waar over AUGUSTINUS zelf, in laater jaaren, zijne aanmerkingen maakte, en erkende, dat zijne moeder als voorzien had, aan hoe vele verzoekingen zijne jeugd zou blootgeſteld wezen (*).

Zijne letteröefeningen.

Beide zijne ouders wenschten, dat hij zich op de wetenſchappen mogt toeleggen; zijn Vader, opdat hij eens in de Wereld zou opgang maken, zijne Moeder, opdat hij daar door tot Godsvrucht mogt opgeleid worden. In de naburige ſtad *Madaura*, legde hij zich dan op de Spraakkunde en Welſprekendheid toe, en vond veel ſmaak in de Geleerdheid der *Romeinen*. Maar van de *Griekſche* kreeg hij eenen afkeer, omdat zijn Leermeester hem, door vrees en ſtraffen, daar toe dwingen wilde. Hij bleef dus in het *Grieksch* achterlijk, zoodat hij naderhand zelf beleed, dat hij de ſchriften der Griekſche Kerkleeräars over de Drieëenheid, even zoo min als de andere *Afrikanen*, lezen kon (†).

Zijne buitenſporigheid in zijne jeugd.

Op deze wijze was AUGUSTINUS XV jaaren oud geworden, toen zijn Vader hem te *Tagaste* t'huis deed komen, om de kosten te ſparen. Vervolgends liep hij een jaar ledig, en zijn Vader was bedacht, hem te laten trouwen, terwijl zijne Moeder hem voor de buitenſporigheden der ontucht waarſchuwde,

(*) POSS. *Vit. Aug. C.* 1. *p.* 164. *App. ad T.* X. *Opp.* AUG. *Confeſ. L.* I. *C.* 11. *p.* 53. *L.* IX. *C.* 8; 9. *p.* 119. *T.* I.

(†) AUGUST. *Confes. L.* I. *C.* 13, 14. *p.* 54. *L.* II. *C.* 3. *p.* 59. *de Trinit. L.* III. *C.* 1. *T.* VIII. *Opp. p.* 561.

de, maar de knaap dit verwaarlozende, gaf zich, met zijn gezelschap, over, aan alle dartelheden. Evenwel bekent hij, God, ten dezen tijde, gebeden te hebben, om de gave der kuischheid, doch niet vóór dat hij zijne begeerten mogt verzadigd hebben. De lange lediggang, in welken hij leefde, verleidde hem ook, uit enkelen moedwil, tot gemeenschappelijken diefstal (*). In zijn werk, zijne *Belijdenis* genoemd, bekent hij dit alles, en trekt daar uit een gevolg ter bevestiging van zijne denkbeelden over het aangeboren zedenbederf.

Zijne oefening in de Welsprekendheid.

Met het begin van zijn XVIIde jaar, of in het jaar 371, kwam AUGUSTINUS te *Karthago*, alwaar hij, onder de leerlingen in de Welsprekendheid, tot den eersten rang opklom. Maar te gelijk kwam zijn zedelijk gevoel in een nieuw gevaar. Zijne medestudenten waren zoo moedwillig, dat men hun algemeen den naam van *vernielers* of *verstoorers*, (*Everfores*,) gaf; aan deze ongebondenheden gaf echter AUGUSTINUS zich niet over, maar niet zoo gelukkig wachtte hij zich voor de verzoekingen tot wellust. Eindelijk verkoos hij zich eene bijzit, bij welke hij eenen zoon had, ADEODATUS genoemd, die, volgends zijn verhaal, al vroeg groote bekwaamheden liet blijken, en naderhand met zijn' Vader gedoopt, maar kort daar na gestorven is (†).

In

(*) *Conf. L.* II. *Cap.* 3, 4. *p.* 59. *C.* 6. *p.* 61. *L.* VIII. *Cap.* 7. *pag.* 110.

(†) AUG. *Conf. L.* III. *C.* 1-3. *p.* 63. *L.* V. *C.* 8. *p.* 81. *L.* IX. *C.* 6. *p.* 118. *de beata vita p.* 228. *Opp. T.* I. *Ejusd. Lib. de Magistro p.* 401. *l. c.*

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

In dien tijd, toen AUGUSTINUS dus buitenſporig leefde, verloor hij zijnen Vader; maar een rijk Burger van zijne Vaderſtad ging, met zijne Moeder, voort, voor zijn onderhoud te *Karthago* zorgen. Hier gaf men hem, naar de gewoonte van dien tijd, in het ſtudeeren, het Boek van CICERO te lezen, *Hortenſius* genoemd, hetwelk thans niet meer voorhanden is. Dit Boek maakte eenen ſterken indruk op hem, en richtte zijne neigingen tot het onderzoek der Wijsheid, en voornaamlijk tot God zelven, de bron der Wijsheid, alleen mishaagde het hem, den naam van CHRISTUS daar in niet te vinden. Hij begon daaröm de Heilige Schrift te lezen, maar in deze vond hij die waardigheid niet, welke hij in CICERO bewonderd had. Trouwens, hij las ze in eene al te letterlijke Latijnſche Overzetting, hoewel hij dit toeſchrijft aan zijnen hoogmoed, die niet tot de Heil. Schrift wilde nederbuigen, en aan zijne onbekwaamheid, om tot haar binnenſte pit en merg in te dringen (*). Van eenen anderen kant trok hem het Boek van ARISTOTELES over de *Kategoriën*. Dit verſtond hij volkomen, zonder iemands hulp, als ook een aantal ſchriften over de vrijë kunſten, bijzonder over de Redenkunde, Redeleer, Meetkunde, Toonkunst en Rekenkunst. Bovendien maakte *hij* zich ook bekend met vele Boeken der Wijsgeeren over de Starrenwichelarij (†).

Hij leest CICERO, de H. S. en ARISTOTELES

Hij wordt

Een jongeling van XX jaaren, zoo leergierig en ver-

(*) *Confeſſ. L.* III. *C.* 4, 5. *p.* 64. *ſq.*

(†) *Id. l. c. L.* IV. *C.* 16. *L.* V. *C.* 3.

vernuftig, was bereid, om zich onder de banieren van eene of andere gezindte te begeven, en verſcheidene bekoringen liepen ſamen, om hem omtrent het jaar 374 tot de *Manicheën* te voegen. „ Ik ben," ſchrijft hij (*), „ uit geene andere oorzaak onder „ deze lieden geraakt, dan omdat zij verzekerden, „ dat zij die genen, welke zich aan hen wilden „ toevertrouwen, met verwijdering van het ſchroomvallig *aanzien*, enkel door de eenvoudige *rede*, „ tot God leiden, en van alle dwaling bevrijden „ wilden." Zij hadden het woord *waarheid* beſtendig in den mond, en deze was het juist, waar hij zoo ijverig naar trachtte (†). Ook brachten zij hem door verſcheidene vragen en tegenwerpingen in verwarring (§), hoewel hij hen vervolgends een' hoogmoedigen, waanwijzen, en vleeschlijk gezinden aanhang noemde (**). AUGUSTINUS zich bij de *Manicheën* gevoegd hebbende, poogde ook anderen over te haalen, en werd daadlijk door ſommigen, naderhand als zijne vrienden bekend geworden, onder welken ALYPIUS en HONORATUS, nagevolgd (††).

een Manicheër.

On-

(*) *De utilitate credendi T.* VIII. *Opp. p.* 34.

(†) *Confeſſ. Libr.* III. *Cap.* 6. *pag.* 65.

(§) *l. c. C.* 7. *p.* 66. *de morib. Eccl. Cath. L.* I. *C.* 2. *T.* I. *Opp. p.* 511. *Serm.* LI. *C.* 5. *T.* V. *Opp. p.* 200.

(**) *Confeſſ. Libr.* III. *Cap.* 6. *pag.* 65. Vergel. *Deel* IV. *Bladz.* 265.

(††) AUGUST. *Libr. de duabus animab. contra Manich. Cap.* 9. *T.* VIII. *Opp. p.* 61. *Confeſſ. L.* VI. *C.* 7. *p.* 90. *de utilit. cred. l. c. p.* 3[illegible].

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Ondertusschen, hoewel hij verscheidene jaaren de *Manicheën* toegedaan bleef, werd hij nimmer tot de hooger klasſen onder hen, niet één's der *Oudſten*, veel min der *Uitverkozenen*, toegelaten, maar was altijd enkel onder de *Toehoorders*, zoodat hij niet eens wist, hoe het met hun Avondmaal en hunne geheime inrichtingen gesteld was. Hij zelf geeft daar van tot reden (*), dat hij altijd had waargenomen, dat de *Manicheën* beter in staat waren, anderen te wederleggen, dan goede bewijzen voor hun leerstelsel aan te voeren; hoewel men zou mogen vermoeden, dat zij hem niet genoeg vertrouwd hebben, om hem hoger te laten klimmen (†).

Droefheid zijner Moeder over hem.

Zijne Moeder beweende dezen afval meer, dan zij zijne dood betreurd zou hebben. Ook verzocht zij eenen Bisschop, die insgelijks een *Manicheër* geweest was, te beproeven, of hij hem niet tot het *Katholijk* Geloof terug kon brengen. Als deze zijne bekering aan den tijd oordeelde te moeten overlaten, drong zij, met zoo overvloedige traanen, bij hem aan, dat de Bisschop haar met deze uitspraak bedaarde: „ Het is onmogelijk, dat een Zoon van „ zoo vele traanen verloren gaa! " Dewijl zij tevens zich door eenen droom in deze hoop versterkte, vergunde zij hem weder de verkeering in huis en aan tafel, welke zij hem verboden had.

(*) *De utilit. cred. Cap.* 1. *Tom.* VIII. *p.* 34.

(†) AUGUST. *contra litt. Petiliani L.* III. *C.* 17. *T.* IX. *Opp. p.* 209. *contra Fortun. Manich. Disp. p.* 68, 69. *contra Ep. Manich. C.* 3. *T.* VIII. *p.* 112.

had (*). Hij was toen naa *Tagaste* terug gekeerd, alwaar hij, volgends POSSIDIUS (†), de Spraakkunde onderwees. Het gene hij zelf zegt (§), dat hij de Redenrijkkunst hebbe geleerd, ſchijnt van *Karthago*, en een laater jaar, verſtaan te moeten worden. In de beide ſteden was ALYPIUS zijn vertrouwde vriend en toehoorer (**), die hij ook van zijne neiging voor de Kampſpelen in den *Circus* aftrok. Daartegen werd hij te *Tagaste*, door het verlies van eenen anderen zijner geliefdſte vrienden, ongemeen aangedaan. Dezen had hij insgelijks tot het *Manicheïsme* overgehaald; deze werd, in eene doodlijke ziekte, gedoopt, zonder dat hij ergens van wist; toen hij weder bij zich zelven begon te komen, wilde AUGUSTINUS over dezen doop met hem boerten; maar hij werd door hem met ongenoegen ontvangen; zijne denkwijze was nu geheel veränderd; en na weinige dagen overleed hij. De ſmart, die AUGUSTINUS daar over ondervond, noodzaakte hem, uit zijne Vaderſtad zich naa *Karthago* te ſpoeden (††).

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

AUGUSTINUS zelf geeft ons van zijn leven en gedrag, terwijl hij te *Karthago* als Leeräar der Welſprekendheid zich onthield, en in het gemeen van zijn gedrag zedert zijn XIXde tot zijn XXVIIIſte jaar,

Schets van zijn leven, als jongeling, onder de Manicheërs.

(*) AUGUST. *Confeſſ. Libr.* III. *Cap.* 11. *pag.* 68.
(†) *Vita Augustin. Cap.* 1.
(§) *Confeſſ. Libr.* IV. *Cap.* 2. *pag.* 69.
(**) *Ibid. Libr.* VI. *Cap.* 7, 8. *pag.* 90.
(††) *Ibid. Libr.* IV. *Cap.* 4. *pag.* 71.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

jaar, de volgende ſchets (*). „ Ten dezen tijde, „ werden wij verleid, en verleidden weder anderen; „ wij werden door verſcheidene begeerlijkheden be- „ drogen, en bedrogen weder anderen; openlijk „ door de zoogenoemde vrijë kunſten, heimlijk door „ eenen valſchlijk zoogenoemden Godsdienſt. Daar „ waren wij hoogmoedig, hier bijgelovig, overal „ ijdel. Aan de ééne zijde ſtreefden wij naar den „ ijdelen volksroem, zelfs tot handenklappen en „ toejuichingen in de ſchouwplaats, tot kampge- „ dichten, en ſtrijd om kroonen van hooi, en „ nietswaardige ſchouwſpelen, en onmatige driften; „ maar aan den anderen kant wenſchten wij van „ dezen trek gezuiverd te worden, en brachten „ daaröm den genen, die Uitverkozenen en Heili- „ gen genoemd worden, ſpijze, opdat zij ons daar „ van Engelen en Goden timmeren mogten, door „ welken wij bevrijd zouden worden." Allerhande ſoort van Bijgeloof was van de Heidenen thans onder de Christenen uitgebreid. AUGUSTINUS wilde wel van zoogenoemde Tooverij en Waarzeggerskunſten niets weten; maar raadpleegde des te vlijtiger met de Starren-Wichelaars. Vruchteloos zochten dezen en genen hem daar bij de oogen te openen, tot hij een voorbeeld van eene mislukte voorzegging uit de *Conſtellatie* kreeg, onder welke twee Kinderen te gelijk geboren waren (†).

Ge-

(*) *Confeſſ. L.* IV. *C.* 1. *p.* 69.

(†) *Confeſſ. Libr.* IV. *Cap.* 3. *pag.* 70, 71. *Libr.* VIII. *Cap.* 6. *p.* 98.

Zijn eerſte Boek over het Schoone.

Gedurende zijn verblijf te *Karthago*, ſchreef hij, omtrent het jaar 380 of 381, zijn eerſte Boek, *over het Schoone en Gepaste*, (*de pulchro et apto.*) Dit geſchrift, aan eenen vermaarden Redenaar te *Rome*, HIËRIUS, opgedragen, was, toen hij zijne *Belijdenis* opſtelde, reeds voor hem zelven geheel verloren geraakt (*).

Hijbegint aan de leerſtellingen der Manicheën te twijfelen.

Ondertuſſchen had AUGUSTINUS de *Manicheën* nader, maar tot hun nadeel, leeren kennen. Hij had onder hen algemeen voorbeelden van ſlecht gedrag, zelfs onder hunne uitverkozenen, gevonden (†). Hij ontmoette thans ook tegenwerpingen tegen hunne gevoelens, die zij niet konden oplosſen (§). Evenwel hoopte hij met verlangen op de komst van den Bisſchop FAUSTUS, wien de *Manicheën* beſchreven, als in ſtaat, om alle tegenwerpingen op te losſen; doch toen deze na bijna IX jaaren gewacht te zijn, te *Karthago* kwam, vond AUGUSTINUS hem meer eenen zoeten prater, dan eenen ſcherpzinnigen geleerden (**), en van dezen tijd af, hield hij op, een ijverig *Manicheër* te zijn. Evenwel beſloot hij zoo lang bij deze partij te blijven, tot een beter Godsdienſtſtelſel aan hem zou voorkomen (††).

Ter-

(*) *Confeſſ. L.* IV. *C.* 13-15. *p.* 75.

(†) *De Morib. Manichæor. Libr.* II. *Cap.* 19, 20. *Tom.* I. *Opp. pag.* 551.

(§) *Confeſſ. Libr.* V. *Cap.* 11. *p.* 84. *contra Fortun. Manich. Diſput.* II. *p.* 78. *T.* VII. *Opp. etc.*

(**) Zie *Deel* VII. *Bladz.* 244.

(††) *Confeſſ. L.* V. *C.* 3-7. *pag.* 78.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Terwijl zijne gevoelens dus begonnen te wankelen, reisde hij in het jaar 383 naa *Rome*, om aldaar de Welſprekendheid te onderwijzen; zeer tegen den zin zijner bedroefde Moeder, die hem tot op het ſtrand navolgde, en door hem misleid moest worden, om hem te laten afzeilen (*). Te *Rome* viel hij in eene doodlijke ziekte, zonder nog eenigen trek te voelen, om gedoopt te worden. Hij bleef ook nog meeſtal, in het gezelſchap der *Manicheën*; gelovende met hen, dat niet wij, maar eene vreemde natuur, in ons zondige. Ook kon hij niet geloven, dat de Zoon van God, een uitvloeiſel uit het Godlijk licht, ons vleesch zou hebben aangenomen, dewijl hij hier door met onze zonden bevlekt zou geworden zijn. Echter begon hij zich thans meer en meer aan de twijfelzucht der *Akademiſche* Wijsbegeerte te hechten (†).

Hij begeeft zich naa Rome

AUGUSTINUS te Milaan.

Ten dezen tijde verzocht de ſtad *Mediolanum*, (*Milanen*,) den Stadhouder van *Rome*, SYMMACHUS, om haar eenen Leermeester in de Welſprekendheid te bezorgen. AUGUSTINUS, wien het te *Rome* niet beviel, verzocht om dit ambt, met hulp der *Manicheën*, en SYMMACHUS, die zelf onder de *Heidenſche* Redenaren uitmuntte, eene Proefreden van hem gehoord hebbende, zond hem in het jaar 384 naa *Mediolanum*. Hier geraakte AUGUSTINUS bekend met den toenmaligen Biſſchop AMBROSIUS, voor wien hij genegenheid opvatte, en wiens Predi-

ka-

(*) *Confeſſ. L.* V. *C.* 8. *pag.* 81.

(†) *Confeſſ. L.* V. *C.* 8-10. *p.* 81.

katiën hij meermalen bijwoonde. Thans meer aan de *Akademiſche* twijfelzucht toegevende, verloochende hij het *Manicheïsme;* doch met voornemen, om enkel een *Katechumenus* in de *Katholijke* Kerk te blijven, tot hij een zeker vast punt zou gevonden hebben (*), terwijl hij dan wanhopende, dan hopende, om tot de waarheid te zullen komen (†), God meermalen, met traanen, om zijnen bijſtand bad.

Zijnetwijfelingen.

In dezen twijfelenden toeſtand bevond hij zich nog, toen zijne Moeder, die niet rusten kon, vóór zij hem weder ontmoet had, in het jaar 385 te *Mediolanum* kwam. Zij vernam hier, met ongemeene vreugde, dat haar Zoon ten minſten geen *Manicheër* meer was, en hoopte zeker, hem nog ééns als eenen gelovigen te zien. Om deze reden hield zij ongemeen veel van AMBROSIUS, die daar zoo veel aan toegebracht had; en wanneer zij, naar de gewoonte der *Afrikanen*, eetwaren met wijn tot de Graven der Martelaaren bracht, maar de deurwachter haar, volgends het verbod des Biſchops, daar mede afwees, gehoorzaamde zij terſtond, en vergenoegde zich, met daar haar gebed te doen. Haar Zoon poogde nu meer van den Biſchop te leeren, en dewijl hij geen geld had, om Boeken te kopen, deed hij zijn voordeel met deszelfs Predikatiën, die hij getrouw bijwoonde. Nu werd hij overtuigd, dat men in vele dingen geloof moet oefenen, als ook de noodzaaklijkheid der Heilige Schrift, zonder dat

(*) *Confeſſ. l. c. C.* 12-14. *p.* 84.

(†) *De utilitat. cred. T.* VIII. *Opp. p.* 42.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dat de vraag ons van het geloof mag afhouden: „ Hoe weet gij, dat deze Boeken door den Geest „ van den eenigen en waaren God aan het menschdom zijn overgegeven?" Het verkrijgen van deze en andere kundigheden weet hij aan God alleen dank; en deze, schrijft hij, lagchte met mijn streven naar eer-ambten, winst, en huwlijk; ik moest, op denzelfden dag, toen ik voornemens was, eene Lofreden op den Keizer te houden, ondervinden, hoe ellendig ik was, naardien ik, van kommer en hartstochten brandende, op de openbare straat, eenen zeer vrolijken bedelaar ontmoette, die door weinige aalmoesen tot dat geluk geraakt was, hetwelk ik, langs zoo lastige wegen, nooit bereiken zou (*).

AUGUSTINUS bekende dit ook aan zijne vrienden, onder welken ALYPIUS en NEBRIDIUS, die hem tot in *Mediolanum* gevolgd waren, zijn geheele vertrouwen bezaten. Deze waren even wankelende. Als hij zijn bedenken te kennen gaf, of hij in het huwlijk het vermaak des levens genieten zou, raadde ALYPIUS hem dit geheel af; MONICA wenschte hem daartegen getrouwd te zien, en 'er werd eene gade voor hem uitgezocht, naar welke hij geern nog twee jaaren wachten wilde, tot zij huwbaar was. Thans liet hij ook zijne bijzit vaaren, die hem echter in edele gevoelens ver overtrof, alzoo zij, opzettelijk, naa *Afrika* terug keerde, om nooit meer eenen man te beminnen; terwijl hij terstond, tot de voltrekking van zijn huwlijk, eene andere nam. Alleen

(*) AUGUST. *Confes. L.* VI. *C.* 1-6. *p.* 85.

leen hield hem de vrees voor de dood en het toekomend oordeel terug, dat hij zich niet nog dieper in alle wellusten ſtortte (*).

Het bleef ondertuſſchen moeilijk voor AUGUSTINUS, om in den Godsdienst tot vastigheid te komen. Midden echter onder zijne twijfelingen, liet God hem, zoo als hij ons verhaalt, de ſchriften van *Platoniſche* Wijsgeeren, misſchien ook van PLATO zelven, in het Latijn vertaald door VICTOTINUS te *Rome*, in handen krijgen. Hier in vond hij de leere, die bij JOANNES was voorgedragen, aangaande het Woord van God, maar de leere, dat het Woord om onzen wil vleesch is geworden, de leer van onze verloſſing door CHRISTUS, vond hij bij hem niet. Evenwel begon hij ſterker overtuigd te worden, dat al het geſchapene goed, en dat het kwaad geene zelfſtandigheid is (†), doch door het lezen der Heilige Schrift, en bijzonder der Brieven van PAULUS, kreeg hij de kundigheden van het Christendom, welke hem nog ontbraken. Nog pleegde hij raad met SIMPLICIANUS, een' oud en zeer eerwaardig Christen, over de levenswijze, die hij te kiezen had. Deze verhaalde hem de bekering van VICTORINUS, voorheen een' vermaard Leermeester in de Welſprekendheid te *Rome* (§). Thans ging hij vlijtig te Kerk, maar zijn nieuwe wil, zoo noemt hij dien, om God om niet te dienen, had nog

Bekering van AUGUSTINUS

(*) *Confeſſ. L.* VI. *C.* 6-16. *p.* 89-94.
(†) *Confeſſ. L.* VII. *C.* 1-21. *p.* 95-104.
(§) Zie *Deel* IV. *Bl.* 259.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

nog de kracht niet, om den ouden te overmeesteren, en hij kon zich van zijne wereldſche bezigheden niet losmaken. Kort daar na gaf PONTITIANUS, een *Afrikaan*, en Keizerlijk Hofbediende, maar te gelijk een ijverig Christen, hem een bezoek. Deze gaf hem en zijnen vriend ALYPIUS de eerſte berichten van ANTONIUS, den ſtichter van het Monnikenleven, en gelijk zij zich daar over verbaasden, dus verwonderden zij zich niet minder over een Klooster dicht bij *Mediolanum*, onder opzicht van AMBROSIUS; terwijl hun vriend hun den overgang van twee Keizerlijke Hofcommisſarisſen te *Treviri* in *Galliën* tot het Monniks-leven beſchreef. Thans werd AUGUSTINUS hevig geroerd, en riep in deze verwarring op eens ALYPIUS toe: „ Wat ſcheelt ons? „ Wat is dit? Wat hebt gij gehoord? Ongeleerden ſtaan op, en ſcheuren den hemel tot zich; „ wij integendeel, met alle onze geleerdheid zonder „ hart, hoe wentelen wij ons niet rond in vleesch „ en bloed?" Zijn vriend zag hem ontſteld aan, en volgde hem, daar hij ijllings den tuin inliep. Hier duurde de hevige ſtrijd in hem voort, maar hij voelde de hevigſte onvergenoegdheid tegen zich zelven, dat hij God nog langer wederſtreefde; het één en ander brak in hevige ligchaamsbewegingen uit, tot eindelijk een vloed van traanen hem te hulp kwam. Om dezen eenen vrijën loop te laten, verwijderde hij zich van zijnen vriend, en zich onder eenen boom nederwerpende, bad hij God overluid met traanen, hem toch zonder uitſtel uit dezen ongelukkigen toeſtand te verloſſen. Thans hoorde hij uit

bad hij God overluid met traanen,

IX.D. Blad z. 280.

uit een nabij gelegen huis eene zingende ſtem, die meermalen herhaald werd, als of zij van een jongetjen of meisjen kwam: *Neem en lees!* Hij verbleekte, bedacht, in het eerst, nauwkeurig, of ook de kinderen in hunne ſpelen die woorden plagten te zingen; maar kon zich niet te binnen brengen, dezelven ooit gehoord te hebben. Nu weende hij niet meer; maar ſtond op, en verklaarde zich deze ſtem, als een Godlijk bevel, om het afſchrift van PAULUS Brieven, hetwelk hij uit het huis medegenomen had, op te ſlaan, en de eerſte afdeeling de beste, die hem onder het oog zou komen, te lezen. Te weten, men had hem verhaald, dat ANTONIUS de plaats uit de Euangelie-Geſchiedenis, die juist voorgelezen werd, als hij bij geval in de Kerk kwam: *Ga heen, verkoop alles, wat gij hebt, en geef het den armen, en gij zult eenen ſchat in den hemel hebben; en kom dan, en volg mij!* als eene vermaning op zich zelven had toegepast, en daar door op ſtond bewogen was geworden, om de wereld te verzaken. Spoedig liep dan AUGUSTINUS naa de plaats, waar ALYPIUS nog zat; nam het bij hem liggende Handſchrift, en las bij het eerſte opſlaan de plaats: *Niet in eten en drinken, niet in ſlaapkameren en ontuchtigheden, niet in haat en nijd! maar doet aan den Heere* JESUS CHRISTUS, *en verzadig het vleesch niet tot begeerlijkheid!* Meer wilde hij niet lezen, ook had hij niet meer nodig; want, terſtond met deze woorden ſchoot een ſtraal van zekerheid in zijne ziel, en alle duiſternis van twijfeling verdween bij hem. Met een bedaard ge-

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zicht gaf hij aan ALYPIUS te kennen, wat hem bejegend was. Deze nam het boek over, en las, het gene volgde: *Neemt den genen aan, die zwak is in het geloof!* Dit paste hij op zich zelven toe, omdat hij in deugdzame zeden zijnen vriend reeds voorlang overtrof, en hij verbond zich met hem tot eene volkomen gelijke levenswijze. Beiden gaven zij nu aan de Moeder van AUGUSTINUS kennis van alles wat 'er gebeurd was; en zij verheugde zich en dankte God te vrolijker, omdat haar meer geſchonken was, dan zij gebeden had (*).

Oordeel over dezelve.

Deze is de zoo vermaarde *Bekeering* van AUGUSTINUS, door hem zelven verhaald, en aangemerkt, als een voorbeeld, van den gang der bekeering des menſchen, onder de leiding van eene onwederſtaanbare genade van God. In de daad, ſterk waren de gevolgen dezer verändering bij AUGUSTINUS. De veeljarige Ketter was een oprecht Rechtzinnige geworden; de wellusteling verwisſelde met ſtrenge Godzaligheid; van den in wereldſche bezigheden ongemeen werkzamen man werd een in huislijke ſtilte levende *Askeet*; en de ſcherpzinnige twijfelaar geloofde aan een wonder, waar door God hem als herſchapen had. Wij kunnen niet twijfelen aan de oprechte mening van AUGUSTINUS; hij, geſlingerd door zoo vele twijfelingen, en nu in de hevigſte woeling zijner hartstochten, geloofde voor zich vastelijk, eene hemelſche ſtem gehoord te hebben; het gene hij las, verſterkte hem in dat geloof, en zoo als

(*) AUGUST. *Confeſſ. L.* VIII. *C.* 1-12. *p.* 105-114.

als hij zedert ſprak en handelde, werden anderen overreed, dat hij wel gehoord had, en dat 'er met hem iet bijzonders gebeurd was. Voor het overige lopen 'er omſtandigheden genoeg ſamen, uit welken men het gebeurde, zonder eenig wonder of iet bovennatuurlijks te behoeven, verklaren kan. Zijne verbeeldingskracht was thans hoog geſpannen; hij bad om Godlijken bijſtand; het voorbeeld, hetwelk men hem van ANTONIUS verhaald had, werkte ſterk op hem; en het gene wij 'er ten ſlot bij mogen voegen, zulk een gebruik van den Bijbel zou al ligt Bijgeloof worden, en riekt te ſterk naar de zoogenaamde *Sortes Virgilianæ* enz.

Hij doet afſtand van zijn ambt en kiest een eenzaam leven. Zijne ſchriften.

Indien AUGUSTINUS thans enkel zijnen zin en gevoelen gevolgd was, zou hij terſtond zijn' post hebben nedergelegd. Doch om geene te groote opſpraak te maken, wachtte hij de vakantie van den wijn-oogst af, en begaf zich in den herfst des jaars 386, met zijne Moeder, zijnen Zoon, eenige bloedverwandten, vrienden, en leerlingen, op het landgoed van zijnen vriend VERECUNDUS, die de Spraakkunst te *Mediolanum* onderwees, thans nog wel een Heiden, maar die reeds beſloten had, om het Christendom aan te nemen. Van hier ſchreef hij aan den Biſchop AMBROSIUS, verzoekende om zijn' raad, welk gedeelte van den Bijbel hij best lezen zou, om zich tot het ontvangen der Godlijke genade, (waarſchijnlijk den Doop,) voor te bereiden? Deze prees hem daar toe den Profeet JESAIA aan, doch, nademaal AUGUSTINUS reeds van het begin af deze voorzeggingen niet verſtond, ſtelde hij de-

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

deze lezing uit, tot hij méer geöefend zou zijn in de ſchrift (*).

Op het landgoed van zijnen vriend, nam hij niet alleen het opzicht waar over den arbeid der landlieden, maar gaf zich over aan ernſtige overdenkingen over zich zelven, waar mede hij dikwijls halve nachten doorbracht (†). Maar een groot gedeelte van den dag beſteedde hij aan de opvoeding en het onderwijs van twee jongelingen uit zijne Vaderſtad, LICENTIUS, een' Zoon van ROMANIANUS, die hem, met zijnen rijkdom, lange jaaren onderſteund had, en TRYGETIUS. Zijne Geſprekken met hen, zijnen Broeder, en ALYPIUS, werden door eenen Snelſchrijver, woordlijk opgetekend, ten einde zijne zwakheid in het ſpreken te hulp te komen, en opdat zich een ieder bedachtzamer zou uitdrukken (§).

Hier uit ontſtonden ſommige geſchriften, die hij, bij deze gelegenheden, in den vorm van *Geſprekken* opſtelde. Het eerſte was zijn Boek tegen de *Akademiſche* Wijsgeeren, aan ROMANUS opgedragen (**). Dit Boek was nog niet voltooid, toen hij een kleiner werk in het jaar 386 uitgaf, *over het gelukzalig leven* (††). In hetzelve ſpreken alle zijne huisgenoten,

(*) AUGUST. *Conf. L.* IX. *C.* 2. *p.* 115. *C.* 5. *p.* 118.

(†) AUGUST. *contra Academ. L.* I. *C.* 5. *p.* 192. *de ordine L.* I. *C.* 3. *T.* I. *Opp. p.* 237.

(§) AUGUST. *contra Academ. L.* I. *C.* 1. *p.* 188. *L.* III. *C.* 4. *p.* 208. *de Ord. L.* I. *C.* 2. *p.* 236. *C.* 10. *p.* 243.

(**) *Contra Academ. Libri tres T.* I. *Opp. p.* 187-222.

(††) *De beata Vita Liber T.* I. *Opp. p.* 221-234.

ten, ook zijne Moeder, en zijn Zoon; en komen bij ſlot daar in overëen, dat *de gelukzaligheid alleen in de volmaakte kennis van God moet geſteld worden.* Bijna ten zelfden tijde, tegen het einde van het jaar 386, ſchreef hij ook het derde Boek van zulke Wijsgeerige ſamenſpraken (*), op verlangen van zijnen vriend ZENOBIUS.

Met dezen arbeid en oefeningen bragt AUGUSTINUS het jaar 386, op het landgoed *Caſſiciacum*, door; terwijl hij meer en meer voortgangen maakte in de kennis van het Christendom; evenwel wilde ALYPIUS niet, dat hij den naam van CHRISTUS in zijne ſchriften brengen zou, die alleen door Wijsgeerte en Welſprekendheid ſchitteren moesten. Zelfs bekende hem zijn vriend, dat hij nog niet ééns wist, of de Heilige Geest daadlijk door CHRISTUS in de Wereld gezonden was. Ondertusſchen las AUGUSTINUS vlijtig in de *Pſalmen*; door verſcheidene plaatzen in dezelven geroerd, ſtortte hij dikwijls een vuurig gebed uit; zelfs geloofde hij eens van tandpijn, wiens hevigheid hem eindelijk de ſpraak benam, op eene wonderbaar ſchielijke wijze bevrijd te zijn geworden, zoodra hij, met anderen, tot een gemeenſchappelijk gebed, op de knieën gevallen was (†).

Met deze gezindheden ſchreef hij tegen het begin des jaars 387 zijne *Alleenſpraken* (§). Deze heb ik,

(*) *De Ordine Libri duo T.* I. *Opp. p.* 235-263.

(†) *Confeſſ. L.* IX. *C.* 4. *p.* 116.

(§) *Soliloq. Libri duo T.* I. *Opp. p.* 265-287.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ik, zegt hij, in de Herziening van zijne ſchriften (*), opgeſteld, uit luſt, om de waarheid naar te ſporen, terwijl ik mij zelven over dingen vraagde, welke ik voornaamlijk verlangde te weten, en mij zelven antwoordde, even of wij met ons beiden waren, het verſtand en ik.

Ondertuſſchen hadden eenige bezigheden zijnen vriend NEBRIDIUS te *Mediolanum* opgehouden; nogthans zag deze zijne vroege geſchriften met groote goedkeuring. AUGUSTINUS, dien hij deswegens geluk wenschte, antwoordde hem (†), dat hij zich dezen roem, wegens zijne dwaasheid, nog weinig kon toeëigenen; alhoewel NEBRIDIUS zich over zijne *Alleenſpraken* meer verheugen zou.

AUGUSTINUS keert naa Mediolanum

Daar middelerwijl de tijd naderde, op welken AUGUSTINUS zich onder de Mededingers naar den Doop, (*Competentes*,) moest aangeven, tegen het begin van den groten vastentijd des jaars 387, begaf hij zich naa *Mediolanum*, verzeld van zijnen vriend ALYPIUS, en zijnen Zoon ADEODATUS (§). Kort na zijne aankomst aldaar ſchreef hij, ter voltooijing van het gene nog aan zijne *Alleenſpraken* ontbrak, een Boek *over de onſterflijkheid der ziel* (**). Dit kwam, zegt hij zelf naderhand (††), tegen zijn wil, onder de menſchen; door zijne ingewikkelde Sluit-

(*) *Retractat. Libr.* I. *Cap.* 4. *pag.* 5.
(†) *Epist.* III. *pag.* 3. *Tom.* II. *Opp.*
(§) *Confeſſ. Libr.* IX. *Cap.* 6. *pag.* 118.
(**) *Liber de immort. anime T.* I. *p.* 287-296.
(††) *Retract. Libr.* I. *Cap.* 5. *pag.* 6.

Sluitredenen, en door de kortheid, was het zoo duiſter, dat het hem zelven vermoeide, toen hij het opmerkzaam doorlas, en dat hij het zelf ter naauwernood verſtond. —— Vóór dat hij nog den Doop ontving, begon hij ook Boeken te ſchrijven *over de vrijē kunſten*; waar bij hij zijne tegenwoordige vrienden raadpleegde, en ten oogmerk had, op deze wijze, van ligchaamlijke dingen tot onligchaamlijke, langs zekere trappen, of zelf op te klimmen, of anderen op te leiden (*). Doch hij eindigde hier alleen een Boek *over de Spraakkunde*, (*de Grammatica*,) hetwelk hij naderhand weder verloor. Een werk over de *Toonkunst*, hier aangevangen, bracht hij eerst in zijn Vaderland tot ſtand. Van de overige dergelijke ſchriften gaf hij alleen de eerſte beginſelen, (*ſola principia*,) uit; en die over ſoortgelijke onderwerpen nog voorhanden zijn, worden gemeenlijk voor onëcht gehouden, waaröm zij ook door de *Benedictynen* in het *Aanhangzel* bij de uitgave van zijne werken geplaatst zijn (†).

Eindelijk werd hij te *Mediolanum*, met zijnen vriend ALYPIUS en zijnen Zoon ADEODATUS, door AMBROSIUS, wien hij reeds zoo veel verſchuldigd was, gedoopt, waarſchijnlijk, volgends de toenmalige gewoonte, in den plegtigen Doopnacht, vóór het feest der Opſtanding, des jaars 387 (§). Wij hebben el-

Wordt aldaar gedoopt.

(*) AUGUST. *Retractat. L.* I. *C.* 6. *p.* 6.

(†) *Append. T.* I. *Opp. p.* 599-637.

(§) AUG. *Conf. L.* IX. *C.* 6. *p.* 118. *Ep.* CXLVII. *C.* 52. *T.* II. *Opp. p.* 375. POSSID. *Vit. Auguſt. Cap.* 1. *pag.* 165.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

elders (*) reeds gezegd, hoe ongegrond de oude overlevering is, dat hij, bij deze gelegenheid, te gelijk met AMBROSIUS, den zoogenoemden *Lofzang van* AMBROSIUS, (*Te Deum*,) opgesteld en gezongen zou hebben. Intusschen was hij geheel in vreugde over eene weldaad van God, naar welke hij zoo lang gewenscht had; met tranen nam hij deel aan de Losliederen en Psalmen, welke te zingen zedert onlangs in de Gemeente te *Mediolanum* ingevoerd was (†).

Hij verliest zijne Moeder MONICA.

Meer dan ooit bepaald zijnde, om, met een klein gezelschap van vrienden en bloedverwanten God in eenzaamheid te dienen (§), was hij naa *Ostia* gereisd, om van daar naa *Afrika* over te steken, toen hij aldaar, in de laatste maanden van het jaar 387, zijne Moeder MONICA verloor. Eene uitmuntende Moeder en tevens schrandere en kundige Vrouw, van welke hij nooit zonder aandoeningen van dankbaarheid en eerbied gewaagt. Bij hare dood hield hij den stroom van tranen, in welken zijne smart wilde uitbreken, met geweld, in, omdat hij het voor onvoegzaam hield, de dood eener vrouw te bewenen, die daar door niet ellendig geworden, noch vernietigd was. Doch eindelijk liet hij aan zijne traanen den vrijen loop, en vond zich daar door gerust, dat hij ze niet voor de menschen vergoot, die ze misschien verkeerd zouden uitgelegd heb-

(*) Zie boven *Bladz.* 116.

(†) *Confess. Libr.* IX. *Cap.* 6, 7.

(§) *Confess. L.* IX. *C.* 7, 8, 10. POSSID. *l. c. C.* 2. *p.* 165.

hebben; maar in zijne eenzaamheid voor God alleen (*).

Door dit toeval werd zijne reize naa *Afrika* opgeſchort, en hij bleef tot diep in het jaar 388 te *Rome*; alwaar hij zijnen eerſten aanval op de *Manicheën* deed, tegen welken hij zich door verſcheidene geſchriften beroemd gemaakt heeft (†). De eerſten van dezen waren twee Boeken, welke hij in het jaar 389 in *Afrika* zal voltooid hebben (§). Ook ſchreef hij, in het jaar 388, te *Rome* een Boek *over de grootheid der ziel* (**). In dit Boek zegt hij, onder anderen: *In den grond ſchijnt de ziel alle kunſten met zich gebracht te hebben*, en het *leeren*, hetwelk men haar toeſchrijft, ſchijnt ſlechts een *herdenken* te zijn. Doch deze plaats veränderde hij naderhand (††), opdat men ze niet zoo mogt verſtaan, als of de ziel reeds hier in een ander ligchaam, of elders in of buiten hetzelve, geleefd, en veel geleerd had. — Nog te *Rome*, en in het jaar 388, werkte AUGUSTINUS het *eerſte* Boek af van een nieuw Hoofdwerk tegen de *Manicheën* (§§).

Hij ſchrijft te Rome tegen de Manicheën.

In

(*) *Confeſſ. L.* IX. *C.* 10. *ſq. pag.* 121. *ſq.*

(†) Zie *Deel* VII. *Bladz.* 234.

(§) *De Moribus Eccleſiæ Catholicæ, et de Moribus Manichæorum Tom.* I. *Opp. pag.* 511-554.

(**) *De quantitate Animæ Liber, Tom.* I. *Opp. pag.* 298-326.

(††) *Retractat. Libr.* I. *Cap.* 8. *pag.* 8.

(§§) *De Libero Arbitrio Libri tres Tom.* I. *Opp. p.* 421-426. Vergel. *Deel* VII. *Bladz.* 236.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

In de laatſte maanden des jaars 388 keerde AUGUSTINUS eindelijk naa *Afrika* terug. In het eerst woonde hij, waarſchijnlijk, te *Karthago*, bij een' voornaam man, INNOCENTIUS, wiens ſchielijke en wonderbare genezing, na een onbeſchrijflijk ijverig gebed van den zieken, hij uitvoerig verhaalt (*). Maar kort daar na vertrok hij naa zijne Vaderſtad *Tagaſte*, alwaar hij zijn beſluit werkſtellig maakte, om afgezonderd van de Wereld te leven. Zijn Vader had hem nabij dezelve ſtad eenige kleine landerijën nagelaten. Deze verkocht hij thans, en ſchonk het gene daar van kwam aan de armen (†). Hij ſchijnt zich echter de woning op dezelven en zeker inkomen voorbedongen te hebben (§). Trouwens, hij bleef hier drie jaaren lang, met eenige bloedverwandten en vrienden, onder gebeden, vasten, goede werken, onöphoudelijke overdenkingen over de Heil. Schrift, en zoo wel mondelijk als ſchriftelijk onderwijs van anderen, en alles werd onder dit klein gezelſchap gemeenſchappelijk genoten, zoodat niemand iet eigens had (**). —— Eenmaal verliet hij deze verblijfplaats voor een' korten tijd, als hem een Hofcommisſaris te *Hippo Regius*, die reeds goede voortgangen in de Godzaligheid gemaakt had, door zijn goed gerucht opgewekt, liet melden, dat hij hoopte,

Hij keert weder naa Afrika.

(*) *De Civit. Dei L.* XXII. *C.* 8. *T.* VII. *Opp. p.* 501.

(†) *Ep.* CXXVI. *n.* 7. *p.* 280. *Ep.* CLVII. *n.* 39. *p.* 424. *T.* II. *Opp. Serm.* CCCLV. *p.* 962. *T.* V.

(§) POSSID. *Vit. August. Cap.* 3. *pag.* 165.

(**) POSS. *l. c. C.* 5. AUG. *Retract. L.* I. *C.* 26. *p.* 27.

te, wanneer AUGUSTINUS hem het woord Gods mondeling zou voordragen, tot het geheel verächten van alles, wat de Wereld begeerlijk heeft, gebracht te zullen worden; evenwel kon hij, alſchoon zich thans naa gemelde ſtad ſpoedende, voor als nu deze uitwerking niet voortbrengen (*). Maar zijnen vriend NEBRIDIUS, die bij *Karthago* op het land leefde, weigerde hij te bezoeken, hoewel deze hem zulks tot bevordering zijner eigene oogmerken verzocht (†); evenwel onderhield hij met denzelven aanhoudende Briefwisſeling, in welke hij de hem, door zijnen vriend NEBRIDIUS, die hem als den grootſten Leeräar veréerde, voorgeſtelde vragen beantwoordde. Deze vragen waren meeſtäl ſpitsvinnig, en van weinig aanbelang: bij voorbeeld, of men zich iet herinneren kan, zonder de verbeeldingskracht? en waaröm de verbeeldingskracht niet liever alle beelden van zich zelve, dan door de zinnen, verkrijgen zou? Op welke wijze de hogere of hemelſche magten ons in den droom gezichten voorſtellen? Hoe het te verklaren zij, dat alleen de Zoon van God mensch geworden is, daar toch alle de Godlijke perſonen onäfſcheidbaar zijn? Of de ziel, buiten haar ligchaam, niet beſtendig van een fijn ligchaam omgeven zij? enz. Met deze en ſoortgelijke vragen vermoeiden zich deze twee vrienden, in den bloei van hunne jaaren, daar zij, door een werkzaam leven, onder de menſchen ongelijk meer nut

(*) POSSID. *Cap.* 3.

(†) NEBRID. *Ep. inter* AUGUST. *Epiſt.* V. *pag.* 5.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

nut hadden kunnen ſtichten. Doch NEBRIDIUS, die om dezen tijd gedoopt werd, ſtierf kort daar na, misſchien nog in het jaar 389 (*).

Andere ſchriften.

AUGUSTINUS vervolgde thans tegen de *Manicheën* te ſchrijven, en ſtelde, waarſchijnlijk in het evengemelde jaar, zijn werk op over *Geneſis*, ten einde hunne tegenwerpingen en ſpotternijën tegen dit Boek te wederleggen (†). Vervolgends voltooide hij zijn te *Mediolanum* begonnen werk *over de Toonkunst* (§); en kort daar op zijn Boek *over den Leermeester* (**). In hetzelve ſpreekt hij met zijnen zestienjaarigen Zoon ADEODATUS over de ſtelling, dat God de eenige waare Leermeester der menſchen is; en roept in zijne *Belijdenis* (††) God tot getuige aan, dat dit jonge mensch dat alles werklijk gedacht had, hetwelk hier in zijnen naam uitgedrukt wordt. Na deze ſchriften keerde hij weder ten ſtrijd tegen de *Manicheën*, in het jaar 390, met zijn Boek *over den waaren Godsdienst* (§§).

Hij wordt Presbijter te Hippo.

Drie jaaren lang had AUGUSTINUS zich dus in zijne eenzaamheid bezig gehouden, toen hij, door de bovenverhaalde reize naa *Hippo*, in het jaar 391, welke hij uit eene prijswaardige oorzaak ondernomen had,

(*) AUGUST. *Confeſ. L.* IX. *C.* 3 *p.* 116.

(†) *De Geneſi contra Manichæos Libri* II. *T.* I. *Opp. p.* 479-508. Verg. *Deel* VII. *Bladz.* 237.

(§) *De Muſica Libri* VI. *T.* I. *Opp. p.* 329-400.

(**) *De Magistro Liber T.* I. *p.* 401-416.

(††) *Conf. L.* IX. *C.* 6. *p.* 118. *Retract. L.* I. *C.* 12. *p.* 13.

(§§) *Opp. T.* I. *p.* 557-589. Verg. *Deel* VII. *Bl.* 238.

had, voor altijd uit die levenswijze, welke zijn wensch was, gelijk hij ze als pligt aanmerkte, geſcheurd werd. Nademaal zijn roem zich reeds heinde en ver in *Afrika* had uitgebreid, wachtte hij zich, om in ſteden te komen, waar de Gemeente geen' Biſchop had, om niet tegen zijn' wil hier of daar verkozen te worden. Hij geloofde dus, in alle veiligheid, naa *Hippo* zich te kunnen begeven, alwaar hij de Predikatie van den Biſchop VALERIUS aldaar hoorde, ſtaande onder de overige Leeken. Op eens meldde VALERIUS, dat de Gemeente eenen *Presbijter* of *Ouderling* nodig had. Terſtond werd AUGUSTINUS, onder een algemeen geroep, door het volk gevat, en aan den Biſchop voorgeſteld, opdat die hem tot dit ambt inwijden zou. Vergeefs weende hij over eenen dwang, die alle zijne ontwerpen verſtoorde, en hem eenen post opdrong, welken hij ook te zwaar voor zijne krachten oordeelde. Dus werd AUGUSTINUS, tegen wil en dank, Ouderling, in deze aanzienlijke zeeſtad van *Numidië*, welke men, ter onderſcheiding van een ander *Hippo*, het *Koninglijke Hippo*, (*Hippo Regius*,) noemde, thans, zoo als men gelooft, *Bona*, in het Gebied van *Algiers* (*).

Hij predikt als zoodanig

Misſchien had VALERIUS zelf dit dus beſtookt. Deze was een geboren *Griek*, en had menigmalen God gebeden, hem eenen goeden medehelper te ſchenken, thans verheugde hij zich, dat zijn gebed ver-

(*) AUGUST. *Ep.* XXI. *p.* 19. *Ep.* CXXVI. *p.* 280. POSSID. *Vit. August. C.* 4. *p.* 165.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

verhoord was. Hij liet ook AUGUSTINUS meermalen in zijne tegenwoordigheid prediken, zonder zich aan de opſpraak van andere Biſchoppen te ſtooren. Dit was wel eene nieuwigheid in de *Afrikaanſche* Gemeenten, ſpoedig echter werd zijn voorbeeld nagevolgd (*). In afwezendheid van zijnen Biſchop, nam AUGUSTINUS zelfs zijnen geheelen dienst waar (†); en men beſluit uit een gedicht van eenen zijner leerlingen, dat hij zelfs in naam van zijnen Biſchop gedoopt heeft (§). Alhoewel AUGUSTINUS dit ambt, op deze wijze, gedwongen was aan te nemen, oordeelde hij zich zelven niet in ſtaat, om het terſtond te aanvaarden, en verzocht daaröm zijnen Biſchop eenig uitſtel, om zich te oefenen, in eenen Brief, die hem eer aandoet (**).

Hij ſticht een Klooster enz.

Eindelijk zijn ambt aanvaard hebbende, en gewoon aan eene *Asketiſche* eenzaamheid, legde hij in eenen Hof, die aan de Kerk te *Hippo* behoorde (††), een Klooster aan, in hetwelk verſcheidenen met hem, in vrijwillige armoede, gemeenſchappelijk leefden (§§). Naderhand Biſchop geworden, verkoos hij, uit dit Klooster, zijne Geeſtelijkheid, en de *Afrikaanſche* Gemeenten verkozen daar uit hunne Biſchoppen, onder welken zijne bekende vrienden ALYPIUS en EVODIUS, als ook zijn Leeus-

(*) POSSID. *Vit. August. Cap.* 5. *pag.* 175.
(†) *Ep.* XXIII. *p.* 25. (§) *Ep.* XXVI. *p.* 29.
(**) *Epist.* XXI. *pag.* 19.
(††) POSSIDIUS *Cap.* 5. zegt, in de Kerk zelf.
(§§) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 68.

vensbeſchrijver POSSIDIUS (*), Biſchop van *Calama*, geweest zijn; welke weder andere Kloosters ſtichtten, hebbende AUGUSTINUS 'er meer dan één nagelaten, voor lieden van beiderleië kunne. De *Donatisten* verweten hem, dat hij de inrichter van deze levenswijze was (†). Hij nam in dezelven dikwijls lijfeigenen, vrijgelatenen, boeren en gemeene lieden aan, die van het gemeene geld onderhouden moesten worden, en zij, die vermogen bezaten, waren niet terſtond genoodzaakt, zich van hetzelve te ontdoen, ook kwam het aan hunne bloedverwandten, als zij 'er geene gerechtelijke beſchikking over gemaakt hadden. (§). Evenwel wilde hij niet, dat het Monnikſleven onbepaald geprezen zou worden, omdat hij 'er niet weinige kwade Broederen in aangetroffen had (**). Eenmaal zelfs verzekerde hij zijne Gemeente (††), dat hij wel niet ligt beter menſchen gevonden had, dan die in de Kloosters in deugd toegenomen hadden; maar ook geene ſlechter, dan die daar in gevallen waren. Voor *Nonnen* had hij ook Kloosters opgericht; voornaamlijk één te *Hippo*, van hetwelk zijne Zuſter Opzienſter was (§§). Zulke Kloosters bezocht hij

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Vit. S. Aug.* C. 11. *p.* 177. C. 31. *p.* 188.

(†) AUG. *contra litt. Petil.* L. III. C. 40. *T.* IX. *p.* 218.

(§) AUG. *de Opere Monach.* C. 22. *T.* VI. *Opp. pag.* 360. *Epist.* LXXXII. *T.* II. *Opp. p.* 154.

(**) AUG. *Enarr. in Pſ.* XCIX. *n.* 12. *T.* IV. *Opp. p.* 809.

(††) *Epist.* LXXVIII. *pag.* 141.

(§§) *Epist.* CCXI. *p.* 595. POSSID. *l. c. Cap.* 26.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hij volgends POSSIDIUS (*) alleen in gevallen van de hoogſte noodzaaklijkheid, gelijk wij dan ook elders gezien hebben, dat hij, in dezelven, ontſtaane onlusten, ſchriftelijk door eenen Brief, zocht te bedaaren (†).

Aanzien van AURELIUS Bisſchop van Karthago, door AUGUSTINUS onderſteund.

Omtrent dezen tijd, het jaar 391 of 392, was AURELIUS Bisſchop geworden van *Karthago*; deze, die als *Primaat*, (*Primas*,) van *Afrika*, den rang had onder de Bisſchoppen van dit Gewest, beleidde meermalen Kerkvergaderingen van dezelven, die ook *volkomene*, (*plenaria*,) of algemeene Kerkvergaderingen genoemd werden, en was zeer werkzaam tegen de *Donatisten* (§), en *Pelagiänen* (**), hij werd daar in onderſteund door AUGUSTINUS, door wien hij, gelijk door hen beiden, de *Afrikaanſche* Bisſchoppen, doorgaands geleid werd. Men vindt van AUGUSTINUS eenen Brief (††), in het jaar 392, aan AURELIUS, als een antwoord op eenen Brief van AURELIUS, in welken deze hem, naar het ſchijnt, uitgenodigd had tot nadere verbindtenis. In dezen Brief verzocht AUGUSTINUS hem, om de buitenſporigheden te keer te gaan, welke ten dezen tijde op de Graven der Martelaren gepleegd werden, gelijk ze AMBROSIUS te *Mediolanum* reeds geweerd had (§§). *De gebeden voor de zielen der overledenen*, van welken men geloven mag, dat zij hun, werklijk, ten bate kwamen, (*oblationes pro ſpiritibus*

(*) *Cap.* 27. (†) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 68.
(§) Zie *Deel* VII. *Bladz.* 342. (**) Boven *Bl.* 197.
(††) *Ep.* XXII. *p.* 20. (§§) Zie boven *Bladz.* 76.

bas dormientium, quas vere aliquid adjurare credendum est,) bij hunne Graven gedaan, moesten niet kostbaar zijn; maar zonder trotschheid en ſpoed aan ieder, die 'er om verzocht, toegeſtaan, maar niet verkocht worden; wilde iemand uit godvruchtigheid daar bij eenig geld ſchenken, zoo behoorde dit, op ſtond, aan de armen uitgedeeld te worden.

Verdere ſchriften van AUGUSTINUS

Het waarnemen van zijne ambts-bediening verhinderde AUGUSTINUS niet, om in het ſchrijven voort te gaan. Om een' zijner vrienden, zegt hij, die, door de *Manicheën* misleid, met de *Katholijken* ſpotte, dat zij de menſchen enkel tot het geloof wezen, en niet door zekere bewijzen, van de waarheid overtuigden, beter te onderrichten, droeg hij aan denzelven een werk op *over de nuttigheid van het geloof* (*). Na dit werk volgde ſpoedig een ander, waarſchijnlijk in het jaar 392, waar in AUGUSTINUS de *Manichæïſche* leer van *twee zielen* in den mensch, eene goede en eene kwaade, beſtreed (†). — Te *Hippo Regius* woonde zedert lang een Ouderling der *Manicheën*, FORTUNATUS genoemd, die niet weinige inwoners op zijne zijde overbragt. Eindelijk werd AUGUSTINUS van alle de *Katholijken*, en zelfs van de *Donatisten* aldaar, verzocht, om een geſprek met dezen man over het geloof te houden. Hij was daar toe terſtond bereid, maar

(*) *Liber de utilitate credendi. T.* VIII. *Opp. p.* 33-52. Verg. *Deel* VII. *Bladz.* 239.

(†) *De duabus animabus Liber Tom.* VIII. *Opp. pag.* 55-66. Verg. *Deel* VII. *Bladz.* 241.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

maar FORTUNATUS (*) was bang voor hem, en liet zich alleen uit ſchaamte overhaalen. Het geſprek werd in *Augustus* des jaars 392, in tegenwoordigheid van vele Toehoorers, twee dagen lang gehouden, en van Snelſchrijvers zoo nageſchreven, dat AUGUSTINUS het als een klein Boekjen kon uitgeven (†).

AUGUSTINUS door eene Kerkvergadering verzocht, om over hetgeloof te predikken.

Hoe groot het aanzien van AUGUSTINUS thans in de *Afrikaanſche* Kerk gerezen was, kan men uit het volgende, in het jaar 393 gebeurd, opmaken. Eene *algemeene Afrikaanſche Kerkvergadering* te *Hippo Regius* gehouden, droeg den Ouderling AUGUSTINUS op, om in hunne vergadering, over de *openbare Geloofsbelijdenis*, te ſpreken; waar uit een bijzonder werk ontſtond (§), zoo ingericht, *gelijk* hij zelf zegt, dat de Dopelingen het van buiten konden leeren (**). — Dit aanzien ſchijnt hem meer vertrouwen te hebben ingeboezemd, ten minſten, in het volgende jaar 394, gelijk waarſchijnlijk is, ondernam hij aan HIËRONYMUS zijne begonnene vertaling des Ouden Testaments uit het Hebreeuwsch te ontraaden (††). —— Zoodra hij echter zijne krachten als uitlegkundige aan een geheel Boek des Bijbels beproefde, voornaamlijk van het Oude Testa-

(*) Zoo verhaalt POSSIDIUS *Vit. August. C. 6. p.* 175.

(†) *Acta ſeu Disputatio contra Fortunatum Manichæum Tom.* VIII. *Opp. p.* 67-80. *Deel* VII. *Bladz.* 242.

(§) *De Fide et Symbolo T.* VI. *p.* 111-120.

(**) *Retractat. L.* I. *C.* 17. *p.* 20.

(††) Zie VII *Deel*, *Bladz.* 172.

tament, in welks oorſpronglijke ſpraak hij volſtrekt onkundig was, voelde hij zelf zijne zwakheid. Hij had tegen de *Manicheën*, zoo als wij gezien hebben (*), eene *Allegoriſche Verklaring* geſchreven over de eerſte Afdeeling der *Moſaïſche Geſchiedenis*, thans wilde hij, naar zijn eigen verhaal (†), eene proeve nemen, wat hij in den zwaaren arbeid van eene letterlijke verklaring vermogt; doch hij moest 'er van afzien, en bezweek onder dezen last, eer hij één Boek voltooid had. Hij wilde dit zelfs weder te niet doen, evenwel is het overgebleven onder het opſchrift: *de Geneſi ad litteram imperfectus Liber* (§). — Beter ſcheen hem eene uitlegging te moeten gelukken van een of ander Apostolisch Boek; en hij ſchreef werklijk in het jaar 394 of het voorgaande, een Boek *over de Bergreden van* CHRISTUS (**). Maar ook hier wist hij niet, eenen goeden uitlegkundigen grond te leggen, en verloor zich in *Allegoriën* of Leenſpreuken.

Ondertusſchen werd hij, in de *Afrikaanſche* Gemeenten, als een uitmuntend uitlegger, hooggeächt. Als hij zich dus ééns te *Karthago* in een gezelſchap van vrienden bevond, in hetwelk de *Brief aan de Romeinen* werd voorgelezen, deed men hem verſcheidene vragen over denzelven, op welken men zijn

(*) Boven *Bladz.* 292.

(†) *Retractat. Libr.* I. *Cap.* 18. *pag.* 20.

(§) *Tom.* III. *Opp. pag.* 71-88.

(**) *De Sermone Domini in monte, ſecundum Matthæum, Libri duo Tom.* III. *Opp. pag.* 117-179.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zijn antwoord verlangde. Dit is de oorſprong van zijn Boek: *Expoſitio quarundam propoſitionum ex Epiſtola ad Romanos* (*). Het bevat een groot getal plaatzen uit dezen Brief, die opgehelderd worden; maar het meest, wat 'er van gezegd wordt, is kort en van geen belang. Over *Rom.* IX. 11, 12, 16. merkt de Schrijver aan, dat de Apostel aldaar den *vrijën wil* geenszins wegneemt, door welken wij, met godvruchtigheid, iet bij God verdienen, (*promeremur Deum*,) of hem, door godloosheid, beledigen. „ God," ſchrijft hij, „ heeft, „ in zijne voorwetenſchap, niet iemands werken „ verkozen, welke hij zelf geven zou; maar hij „ heeft het geloof verkozen, hetwelk hij te voren „ kende; den genen, wiens geloof hij voorzag, „ heeft hij daar toe verkozen, om hem den Heili„ gen Geest te geven, opdat hij door goed te doen „ ook het eeuwig leven verkrijgen mogt. — Dat „ wij derhalven gelooven, komt ons toe; dat wij „ het goede werken, aan hem, die den Heiligen „ Geest geeft aan de genen, die in hem gelooven." Men kan ligt denken, dat hem in de herziening zijner ſchriften (†), zulke plaatzen, welke een geheel ander ſtelſel voordragen, dan hij naderhand tegen de *Pelagiänen* verdedigde, niet ontgaan zullen zijn; hij bekent ook, dat hij, dezelve ſchrijvende, met de genadeverkiezing nog niet bekend was.

Vollediger verklaarde hij, ten zelfden tijde, of om-

(*) *Tom.* III. *Opp. pag.* 657-672.

(†) *Retractat. Libr.* I. *Cap.* 23.

omtrent het jaar 394, den *Brief aan de Galaten*, in een afzonderlijk Boek (*). Op gelijke wijze, was hij voornemens, eene uitvoerige verklaring te ſchrijven, *over den Brief aan de Romeinen*; maar hij hield zich zoo lang bij de groetenis des Apoſtels, en met het onderzoek over de zonde tegen den Heiligen Geest, (welke hij in de onboetvaardigheid tot het einde des levens toe ſtelt,) op, dat hij daar door zelf het werk moede werd (†). Het bleef dus bij het begin (§), hetwelk, met alle deszelfs wijdlopigheid, echter weinig om het lijf heeft.

Hij beäntwoordt menigvuldige hemvoorgeſtelde vragen.

Vragen voor te ſtellen, en de hem voorgeſtelde te beäntwoorden, was, over het algemeen, de geliefkoosde bezigheid van hem, die zich meer op zijne ſcherpzinnigheid, op zijne bekwaamheid, om een onderwerp van verſcheidene kanten te beſchouwen, en verſchillende gevoelens te toetzen, dan op eigenlijke geleerdheid, verlaten kon. Terſtond na zijne wederkomst in zijn Vaderland, begonnen zijne bekenden hem over vele dingen te vragen. Hij liet zijne antwoorden opſchrijven, en bracht die vervolgends, als Biſchop, tot eene ſamenhangende verzameling (**), welke eene menigte van vragen, voor-

(*) *Epist. ad Galat. Expoſitionis Liber unus Tom.* III. *Opp. pag.* 658-712.

(†) *Retractat. Libr.* I. *Cap.* 25.

(§) *Epist. ad Romanæ inchoata Expoſitio Tom.* III. *Opp. pag.* 673-684.

(**) *De diverſis quæstionibus* LXXXVIII. *Liber unus Tom.* VI. *Opp. pag.* 1-56.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

voornaamlijk Wijsgeerige en Bijbelſche behelst, vele van welken nogthans van weinig belang en beuzelachtig zijn, ook ontvangen doorgaands die van de eerſte ſoort nog meer licht, dan die den Bijbel betreffen. — Eene ſoortgelijke bezigheid ondernam hij in het jaar 395, door het opſtellen van een Boek *over den leugen* (*). Hij had evenwel dit Boek, omdat het hem zelven te duiſter en verward voorkwam, niet in het licht gegeven; hij wilde zelfs het geheel intrekken, nadat hij, in het jaar 420, *een ander tegen den leugen* (†) geſchreven had, waar toe hem de *Priscilliänisten* aanleiding hadden gegeven (§). Doch met deze werken, in welken hij zich op het voordeeligst had kunnen vertoonen, vergat hij tevens het beſtrijden der Ketters niet. Als hem, om het jaar 394, eenige twistſchriften van ADIMANTUS, die een vermaard leerling was geweest van MANES, en die daar in vele ſtrijdigheden tusſchen het Oude en Nieuwe Testament had opgezocht, in handen kwamen; beäntwoordde hij de meesten dezer tegenwerpingen in een Boek; *contra Adimantum, Manichæi discipulum, Liber unus* (**).

Zijne ſchriften tegen de Donatisten.

Ten dezen tijde kwamen hem nieuwe partijën in den weg; of liever lieden, die hij te gelijk beſtrijden, bekeeren, tot zijne Gemeente brengen, en voor welken hij ook waarſchuwen wilde. De *Do-*

na-

(*) *De Mendacio Liber T.* VI. *Opp. p.* 307-326.

(†) *Contra mendacium ad Conſentium Liber unus T.* VI. *p.* 327 346. (§) Zie *Deel* VII. *Bladz.* 265.

(**) *T.* VIII. *Opp. p.* 81-108. Verg. *Deel* VII. *Bl.* 243.

natisten maakten, toen AUGUSTINUS naa *Afrika* terug keerde, het grootſte deel der Christenen in dit Werelddeel uit (*), en voornaamlijk waren zij talrijk te *Hippo Regius*, alwaar zij AUGUSTINUS veel werks verſchaften (†). Als zijn' eerſten ſchriftelijken aanval op deze gezindte kan men zijn *Alphabetisch Volkslied* noemen, hetwelk hij in het jaar 493 voor de eenvoudigſten van de *Katholijke* Gemeente opſtelde, opdat zij uit het gedrag der *Donatisten* zelf, hetwelk daar in, van den eerſten oorſprong af, geſchilderd wordt, leeren mogten, zich voor hen te wachten (§).

Meer paſſende voor zijne kundigheden was het twistſchrift, hetwelk hij kort daar na tegen den vermaarden Biſchop van die gezindte, *den Grooten* DONATUS, uitgaf, om te bewijzen, dat bij haar niet bij uitſluiting de waare doop te vinden is (**). Dit geſchrift is verloren, maar hij gewaagt 'er van in de herziening zijner ſchriften (††). — Als ook een *Donatistiſche* Biſchop MAXIMINUS, eenen *Katholijken Diakon* nog eens gedoopt, en tot *Diakon* van zijne Gemeente had aangeſteld, ſchreef hem AUGUSTINUS deswegens eenen langen Brief (§§), in welken hij zich verklaart, waaröm hij dezen Biſchop

(*) POSSID. *Vit. August. Cap.* 7.
(†) Vergel. *Deel* VII. *Bladz.* 338.
(§) *Pſalm. contra partem Donati T.* IX. *Opp. p.* 1-6.
(**) Zie *Deel* VII. *Bladz.* 341.
(††) *Retractat. Libr.* I. *Cap.* 21.
(§§) *Epist.* XXIII. *pag.* 23.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſchop in het opſchrift: *zijnen geliefdſten Heer en geëerden Broeder* genoemd had, en in het ſlot vermaant hij hem, ſchriftelijk te antwoorden, opdat de beide Brieven aan de beide Gemeenten konden voorgelezen worden; en geeft hem te kennen, dat hij ten minſten den zijnen, op die wijze, bekend zal maken, doch niet eer, voordat de Soldaten *Hippo* verlaten hebben, opdat 'er geen ſchijn van dwang bij voorkomen mogt.

Hij ſchaft de maaltijden in de Kerken af.

AUGUSTINUS had ten dezen tijde veel moeite, om een erglijk misbruik te *Hippo* af te ſchaffen, waar over hij den Biſchop van *Karthago* te voren geſchreven had, en hetwelk ook door de Kerkvergadering te *Hippo Regius* verboden was. In deze ſtad naamlijk waren *Katholijken* en *Donatisten* ook gewoon, op zekere vierdagen, in hunne Kerken ſinulpartijën te houden; en de eerſten zeiden openlijk, dat zij dezen zich niet zouden laten verbieden. Niet lang geleden had AUGUSTINUS gepredikt over de woorden: *Geeft het Heilige den honden niet* enz. bij deze gelegenheid aantonende, hoe onbetaamlijk het ware, in de Kerk te doen, het gene men niet eens in zijn huis zonder zonde bedreef. De weinige aanwezenden gaven hem hunne toeſtemming, maar anderen kantten 'er zich te meer tegen aan. In eene talrijker vergadering, herhaalde hij zijne beſtraffing, predikende over het zuiveren van den Tempel door CHRISTUS. Evenwel, toen de dag kwam, op welken dit misbruik voor het eerst zou afgeſchaft worden, morden nog ſommigen van zijne Toehoorers daar over, zoodat AUGUSTINUS niet wist, wat hij zou aan-

aanvangen, en reeds beſloten had, hun enkel de plaats uit EZECHIËL voor te lezen, volgends welke de wachter zijne ziel bevrijdt, als hij den godlozen gewaarſchuwd heeft, vervolgends zijne klederen uit te ſchudden, en heen te gaan. Maar even te voren gaven hem deze misnoegden een bezoek, en lieten zich nu geheel van hem overtuigen. Van deze toeſtemming bediende hij zich, om hen nu tot eenen namiddags-Godsdienst te nodigen; en terwijl de *Donatisten* in hunne Kerk aten en dronken, verſterkte hij en de zijnen zich vrolijk tot den avond in veel edeler genietingen (*):

AUGUSTINUS wordt tot Biſchopverkozen, als ambtgenoot van VALERIUS.

De Biſchop VALERIUS, reeds oud en zwaklijk, vreesde, zijnen medehelper en vriend te zullen verliezen; hij had hem reeds eenmaal moeten verſteken, om hem tegen den aandrang van eene andere Gemeente te beveiligen, die AUGUSTINUS tot haren Biſchop begeerde. Hij verwierf dan, op zijn verzoek, de bewilliging van den Biſchop van *Kartha-go*, om AUGUSTINUS tot zijnen Medebiſchop te laten inwijden (†). Kort daar na kwam MEGALIUS, Biſchop van *Calama*, de oudſte onder de Biſchoppen, en dus *Primaat*, (*Primas*,) van *Numidië*, te *Hippo*, om den toeſtand dezer Gemeente te onderzoeken. VALERIUS verklaarde hem, de tegenwoordig zijnde Biſchoppen, en zijne geheele Gemeente, zijn verlangen; hetwelk ieder een met ongemeen genoegen hoorde; alleen MEGALIUS en AU-

(*) AUGUSTIN. *Epist.* XXIX. *pag.* 37.

(†) POSSID. *Vit. August. Cap.* 8.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

AUGUSTINUS zelf waren onvergenoegd. De eerstgemelde ſchreef 'er zelfs eenen Brief tegen, in welken hij AUGUSTINUS, zonder dat men weet, waar mede, beſchuldigde. Doch, toen de tegenwoordig zijnde Bisſchoppen 'er op aandrongen, dat hij zijne beſchuldiging zou bewijzen, bekende hij, dit niet te kunnen doen, verzocht vergeving, en was nu zelf de man, door wien AUGUSTINUS ingewijd werd (*). De reden, waaröm AUGUSTINUS zelf zich hier tegen verzet had, was, dat hij geloofde, dat het met de Kerken-orde ſtreed, dat éene Gemeente twee Bisſchoppen had. Doch men bewees hem, uit verſcheidene voorbeelden, dat dit niets ongewoons was. Waar op hij eerst, hoewel ongeern, bewilligde, alzoo hij niet twijfelde, dat dit de wil van God was; hoewel het niet aan lieden ontbrak, die hem deswegens berispten. Zelfs erkende hij, in het vervolg, dat hij thans gehandeld had, ſtrijdig met eene bepaling der *Niceïſche* Kerkvergadering, die hem en zijnen Bisſchop onbekend was geweest; ja opdat 'er in het vervolg niet weder tegen gehandeld mogt worden, bracht hij het, op *de derde Kerkvergadering van Karthago*, daar toe, dat 'er een beſluit genomen werd, om elk, die tot Kerkelijke, (*clericus*,) ingewijd werd, vooráf de beſluiten der Kerkvergaderingen voor te lezen (†). AU-

(*) POSS. *l. c.* AUG. *Ep.* XXXI. *p.* 41. *contra Crescon. L.* III. *C.* 80. *p.* 327. *L.* IV. *C.* 64. *p.* 356. *T.* IX. *Opp.*

(†) POSSID. *l. c.* AUGUST. *Ep.* XXXI. *pag.* 43. *Epist.* CCXIII. *pag.* 601. *Concil. Nicæn. can.* 8. *Concil. Carthag.* III. *Cap.* 3.

Zijne levenswijze als Biſchop.

AUGUSTINUS dus in het jaar 395 Biſchop geworden, ging uit het Klooſter, door hem te *Hippo* geſticht, in de Biſchoppelijke woning over, omdat hij reizende gaſten daar in ontvangen moest (*). Evenwel wilde hij zijne afgezonderde levenswijze aanhouden, waarom hij voor zich en zijne Geeſtelijkheid eene Klooſter-verpligting aanging, volgends welke zij met hem in gemeenſchap en vrijwillige armoede leven zou; hij leefde dienvolgends zeer ſtreng, en duldde ook in zijne Biſchoppelijke Woning volſtrekt geene vrouwsperſonen. Naar zijn gevoelen moest geen vrouwsperſoon zelfs met de kuiſchte *Knechten Gods*, (thans reeds den tijtel der Kerkelijken,) zich in één huis onthouden (†).

Niet alleen in zijn huislijk leven, maar ook met betrekking tot de goederen en inkomſten van zijne Kerk, wilde hij belangloos, en zoo veel mogelijk was, van Wereldſche zorgen ontdaan leven. Hij liet daarom (§) het waarnemen der laatstgemelden, aan eenige bekwame Geeſtelijken, bij beurtwiſſeling, over. Nooit nam hij een' ſleutel of zegelring in de hand; alleen liet hij zich, op het einde des jaars, de rekeningen voorleggen, waar bij hij echter den Opziener meer vertrouwde, dan zelf onderzocht. Nooit wilde hij huizen of andere vaste goederen voor de Kerk kopen; alleen nam hij ze aan, wanneer ze iemand ſchonk of vermaakte; evenwel weigerde hij ſomtijds erf-

(*) *Serm.* CCCLV. *Tom.* V. *Opp. pag.* 962.

(†) POSSID. *Cap.* 26.

(§) POSSID. *Cap.* 24.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

erfmakingen aan te nemen, als hij het billijk oordeelde, dat dezelve te goede kwamen aan de kinderen of bloedvrienden der overledenen. Als de Kerk geld nodig had, gaf hij het aan de Gemeente te kennen; ook liet hij wel, om behoeftigen en gevangenen bij te ſtaan, Kerkelijke vaten in ſtukken ſlaan en verſmelten. Om het oprichten van nieuwe Kerken bekommerde hij zich niet, hoewel hij anderen daar niet in verhinderde, indien zij de mate niet te buiten gingen (*). Alhoewel hij wenschte, dat de Monniken, eer zij aangenomen werden, hunne bezittingen verkochten of weggaven, echter geloofde hij, dat dezelven, wanneer zij geen van beiden deden, aan derzelver eigenaren, volgends de burgerlijke wet, behoorden te komen, opdat de Biſchoppen zelfs den ſchijn niet mogten hebben van geldzucht (†).

Niettegenſtaande zijn' ſterken afkeer van wereldlijke bezigheden, zag AUGUSTINUS zich echter, meer dan eenig Biſchop van zijn' tijd, AMBROSIUS uitgezonderd, genoodzaakt, aan eene menigte twistzaken, als ſcheidsman daar toe verzocht zijnde, deel te nemen (§). Zelfs bood hij zich ten dien einde aan zijne Toehoorers aan, opdat zij het Paaschfeest des te geruster zouden kunnen vieren (**).

Ook

(*) Hij verdedigt dit zijn gedrag, tegen de aanmerkingen van ſommigen *Serm.* CCCLV. *p.* 963. *l. c.*

(†) *Epist.* LXXXIII. *pag.* 154.

(§) Zie V *Deel*, *Bladz.* 240.

(**) *Serm.* CCXI. *Tom.* V. *pag.* 651.

Ook beſteedde hij den tijd, welke ſoortgelijke onderzoekingen hem wegnamen, te gelijk op eene nuttige wijze, dewijl hij het geloof en de zeden der partijën naarvorschte, en hen door vermaningen zocht te verbeteren (*).

Zijn ijver in het waarnemen van zijn ambt.

Des te zorgvuldiger nam hij de eigenlijke pligten van zijn ambt waar, hoe meer dezelve tot zijne verantwoording kwamen, toen zijn Medebisſchop VALERIUS, naar het ſchijnt, in het jaar 396, overleden was. Ongeern, en niet dan in gevalle van nood, was hij van zijne Gemeente te *Hippo* afwezig, te min, omdat zijne afwezendheid bij dezelve ongenoegen en zelfs opſchuddingen veröorzaakte (†). Doch, uit hoofde van Kerkelijke belangen, en ook om bij de Kerkvergaderingen tegenwoordig te zijn, reisde hij genoegzaam jaarlijks naa *Karthago* en andere Gewesten van *Afrika* (§). Hij was gereed om elk bij te ſtaan, die zijne hulp verzocht, maar niet geneigd, om bij de grooten iemands voorſpraak te zijn. De magtige, die iet ſchenkt, drukt te gelijk, (*Potestas, quæ præstat, premit*,) was zijn zeggen. Gewoonlijk liep het volk, als 'er iemand voor het gericht in levensgevaar kwam, in de Kerk te hoop, en drong op den Bisſchop aan, om deszelfs voorſpraak te zijn. AUGUSTINUS deed dit in zulke gevallen, met beſcheidenheid, en niet met drift (**). Maar liever wendde hij zich tot zijne Ge-

(*) POSSID. *Cap.* 19.

(†) AUGUST. *Ep.* CXXII-CXXIV. *pag.* 274.

(§) AUGUST. *Ep.* XXXIV. *p.* 50. POSSID. *C.* 21.

(**) POSSID. *Cap.* 20.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G Jaar 363. tot 476.

Gemeente, als 'er voor noodlijdenden en armen hulp nodig was (*). Voorts was hij niet buitengemeen ſtreng jegens leden van zijne Gemeente, die zich ergens in verliepen. Zijne *Afrikanen* waren voornaamlijk wegens wellust, neiging tot dronkenſchap, en tot vloeken, ten kwade berucht; hier tegen verzuimde hij niet openlijk en in huislijke geſprekken nadruklijk te ijveren. Doch geheime zonden bracht hij niet voor de Gemeente in het licht; ook durfde hij heerſchende bijgeloovige gebruiken niet overluid te berispen, om zich het verwijt van nieuwigheid niet op den hals te laden (†), hij onthield zich wel van alle verkeering met ſnoode ondeugenden, en ſpijsde liever met de Heidenen (§), ook gebruikte hij ſomtijds den Kerkelijken Ban, zoo ver het de rust en het nut der ſchuldigen toeliet. Maar de dronkäarts durfde hij daar niet mede ſtraffen, omdat hun getal zoo groot was, en hij vreesde hen eer te zullen verbitteren dan te verbeteren (**).

Zijn predikèn.

Hij predikte ongemeen vlijtig, tot in zijne laatſte dagen, en met algemeene goedkeuring (††). Waar hij ook kwam, was hij het, die, bijna onder alle Bisſchoppen, als Leeräar moest optreden (§§). Hij was niet gezet op de toejuiching zijner Hoorderen (***), maar

(*) AUGUST. *Epist.* CCLXVIII. *pag.* 683.
(†) *Expoſ. Ep. ad Gal. T.* III. *pag.* 701.
(§) *Enarrat. in Pſalm.* C. *Tom.* IV. *pag.* 817.
(**) *Serm.* XVII. *T.* V. *p.* 67. (††) POSS. *C.* 31.
(§§) *Prolog. in Retract. Auguſt. pag.* 1.
(***) Zie *Deel* VII. *Bladz.* 23.

maar verlangde, gelijk hij zich uitdrukte, vruchten, geene bladeren. Dit verkreeg hij ook meermalen. Onder andere behaalde zijne Welſprekendheid, in het jaar 418, te *Cæſarea* in *Mauritanië*, misſchien thans *Algiers*, zoodanige zege. Men had hier de barbaarſche gewoonte ingevoerd, dat jaarlijks, op een' plegtigen dag, een Burgergevecht gehouden werd, hetwelk men *Caterva* noemde. Niet alleen de Ingezetenen in het gemeen, maar ook Ouders, Kinderen en Broeders, verdeelden zich in twee partijën, en beſtreden elkanderen eenige dagen achter één zoo woedend met ſteenen, dat 'er aan weêrskanten verſcheidenen ſneuvelden. AUGUSTINUS beproefde, zoo als hij zelf ſchrijft (*), in eene Predikatie, hun dit wreede ſpel af te wennen. Toen hij hen eindelijk zag weenen, dankte hij God voor dit goed gevolg, hetwelk acht jaaren daar na nog ſtand hield. Hij was echter zelf met zijne uitdrukkingen niet zeer voldaan, en klaagt daar over in zijne ſchriften (†). Evenwel hadden zijne precken waarlijk andere gebreken; niet zoo zeer eene opzetlijke achteloosheid, welke hij zelf, wegens de duidlijkheid, aanprijst (§), of de laage ſtijl, welke, volgends zijne eigene aanmerking (**), de vrolijkſte toejuichingen verwekte; maar liever de afgebrokene puntige ſpreuken, de vernuftige tegenſtellingen, de woordſpe-

(*) *De Doctr. Christ. L.* IV. *C.* 24. *T.* III. *p.* 66.
(†) *De Catechiz. rudib. l.* 2. *T.* VI. *Opp. p.* 192.
(§) *De Doctr. Christ. L.* IV. *C.* 10. *p.* 55.
(**) *l. c. Cap.* 26. *pag.* 67.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſpelingen, en ſchielijk achter een daar heen geworpene gedachten of inwallen, die ook wel het gemeen konden behagen, maar niet voor de waardigheid van Christelijk onderwijs voegen. Eéne goede hoedanigheid hebben zijne Predikatiën zeker, dat zij kort zijn, ſlechts weinigen kunnen meer dan een half uur geduurd, en velen kan hij in een kwartier geſproken hebben. Over het geheel genomen, misſen zij orde en bondigheid; ondertusſchen kan tot zijne verſchoning dienen, dat hij, te dikwijls, en zonder voorbereiding, onder zoo veel ander werk, prediken moest. Hij ſprak zelfs wel voor de vuist, over eene voorgelezene plaats der Heilige Schrift, waar van hij de keuze op den Voorlezer liet aankomen. Uit welke en andere toevallige omſtandigheden hij godvruchtige toeſpelingen wist te trekken. Het gebeurde dus eens (*), dat hij van het hoofdonderwerp van zijne preek afgeraakt zijnde, tegen de *Manicheën* had gepredikt; hetwelk geheel zijn oogmerk niet was. Toen hij dit zijnen vrienden meldde, voegde hij 'er zijne giſſing bij, dat God dit gebrek van vergetelheid misſchien dus beſtuurd hebbe, opdat de een of andere Ongelovige in de Gemeente daar door bekeerd mogt worden. Ook duurde het nauwlijks een paar dagen, of 'er kwam een *Manicheïsch* Koopman, die zich voor zijne voeten wierp, en hem weenend verzocht, dat hij God voor hem wilde bidden; alzoo hij door zijne laatſte Preek bekeerd was geworden.

In

(*) Volgends POSSID. *Cap.* 15.

In de uitgave der Benedictijnen, die zijne *echte* Kerkredenen met groote zorgvuldigheid geſchift hebben, vindt men 'er omtrent *vierhonderd*, die het grootſte gedeelte van het vijfde Deel zijner werken uitmaken. De onëchten, onder welken 'er ook zijn van CÆSARIUS, Biſchop van *Arelate*, omtrent het begin der VIde eeuw, bedragen wat meer dan *driehonderd*. De uitgevers hebben de eerstgemelden in vijf *claſſen* verdeeld; in Predikatiën over het *Oude en Nieuwe Testament*; op zekere *Feestdagen der Kerk*; *ter Gedachtenisviering der Martelaren, en andere Heiligen*; *over verſchillende onderwerpen*; en eindelijk *de min zekeren*. In zijne Predikatiën op de *Gedachtenisdagen der Apostelen en Martelaren*, is hij niet zoo vuurig, als andere Leeräars van zijnen tijd, maar wekt de Christenen meer op tot navolging dezer Heilige Mannen; evenwel wilde hij ook, dat de Christenen zullen aanhouden om hunne voorbidding bij God (*). Tegen de Godsdienſtige gewoonte der Ouden, bijzonder der Oosterſche Kerk (†), beweerde hij, dat *de Kerk niet voor de Martelaren tot God bidt*, zoo als voor andere overledenen; dit zou zelfs onbillijk wezen, dewijl zij ten bloede toe tegen de zonde geſtreden hadden; veel meer moet men zich aan hunne gebeden aanbevelen; alhoewel CHRISTUS onze eigenlijke Voorſpraak, (*advocatus*,) bij God is, konden nogthans de Martelaars, als leden van dit hoofd, wegens de vol-

(*) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 179.

(†) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 167.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

volkomenheid, door hun lijden verkregen, ook zoo genoemd worden; ja hunne verdienſte of waardigheid, (*meritum*,) is zoo aanmerklijk bij God, dat de genen, die bij hunne Graven bidden, vele tijdelijke weldaaden van hen ontvangen (*). Beter en niet zonder gevoel van de Christelijke vrijheid oordeelde AUGUSTINUS over de waarneming van andere Kerkelijke gebruiken, waar in de Gemeenten onderling nog zeer verſchilden (†). Onder anderen behoort hier toe zijn wijdlopige Brief, over het vasten op Zaturdag, op de vraag van zekeren Ouderling in *Afrika*, CASULARIUS (§): *of het geöorloofd zij, op Zaturdag te vasten?* SIMPLICIANUS, de aanzienlijke Ouderling te *Mediolanum*, wiens deel in de bekering van AUGUSTINUS men hier voor gelezen heeft (**), was thans in het jaar 397, in plaats van AMBROSIUS, Biſchop aldaar geworden. Deze betuigde aan zijnen vriend in *Afrika*, hoe hoog hij hem ſchatte, maar begeerde tevens, dat hij hem eenige vragen uitvoerig wilde beäntwoorden. AUGUSTINUS zag dit enkel als eene Vaderlijke aanleiding tot zijne oefening aan, en zond hem deze beantwoording over, in twee Boeken vervat (††), benevens een verzoek, om dezelve te verbeteren (§§).

Op

(*) *Serm.* CLIX. *pag.* 533. CCLXXXIV. *pag.* 798. CCLXXXV. *p.* 800. CCCII. *p.* 855. (†) *Deel* VI. *Bl.* 156.

(§) *Ep.* XXXVI. *p.* 52-62. (**) *Bladz.* 279.

(††) *De Diverſis quæstionibus ad Simplicianum Libri duo Tom.* VI. *Opp. pag.* 59-88.

(§§) *Epist.* XXXVII. *pag.* 62.

Op dit geſchrift volgde waarſchijnlijk nog in het jaar 397, of kort te vooren, een nieuw werk, tegen de *Manicheën*, *Liber contra Epistolam Manichæi, quam vocant Fundamenti* (*). Zijn volgend Boek over den Christelijken ſtrijd (†), is, gelijk hij zegt (§), voor zulke Broeders, in eenen laagen ſtijl opgeſteld, die in de Latijnſche Welſprekendheid onërvaren zijn, en bevat Geloofsregelen en Levensvoorſchriften.

Merkwaardiger, dan alle deze tot hier toe opgenoemde werken, is zijn werk *over de Christelijke leere*, waar van hij in het jaar 397, *het derde Boek* reeds tot het 25ſte Hoofdſtuk voltooid had; maar waar van hij het overige, benevens het *vierde Boek*, eerst tegen het jaar 426 of 427 uitwerkte (**). Het opſchrift drukte wel den inhoud niet duidelijk genoeg uit, alzoo het geene verhandeling over den *Christelijken Godsdienst* bevat; maar in *de drie eerſte Boeken eene aanwijzing, om de Heilige Schrift uit te leggen*; in het vierde leſen over den *voordragt van derzelver verſtand*. Evenwel kan men het aanmerken als de *eerſte eigenlijke Bijbelſche Uitlegkunde*, en gedeeltelijk ook *Predikkunde* uit de Oude *Katholijke* Kerk (††). Voor den uitlegger der Heilige Schriften, en voor Predikanten, voornaamlijk eerst-be-

(*) *T.* VIII. *p.* 109-132. Verg. *Deel* VII. *Bl.* 243.
(†) *De Agone Christiano T.* VI. *Opp. p.* 179-192.
(§) *Retract. Libr.* II. *Cap.* 3.
(**) *De doctr. Christ. Libri* IV. *T.* III. *Opp. p.* 1-70.
(††) Verg. *Deel* VII. *Bladz.* 318.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

beginnenden, is 'er onder alle de werken van AUGUSTINUS geen één nuttiger dan dit. Het is waar, het heeft in het oog lopende gebreken en zwakheden, daar hij dat gene miste, wat een Uitlegger des Bijbels voor alle dingen nodig heeft, eene goede kennis der *Hebreeuwſche* en *Griekſche* talen; maar AUGUSTINUS bezat toch zoo vele kennis in andere Wetenſchappen en Geleerdheid, had eene zoo groote ſcherpzinnigheid van verſtand en bondigheid van oordeel, dat hij zeer vele goede leſſen en nuttige opheldering en voorbeelden bijbrengt; voornaamlijk is zijne aanleiding tot het Prediken wel niet in alles voldoende, maar toch een werk van kunde, ondervinding, en ſmaak, en men kan 'er ligt uit zien, dat AUGUSTINUS zelf een voorbeeldig Prediker zou geweest zijn, indien hij te gelijk de nodige bekwaamheid en heblijkheid als Schriftverklarer en Uitlegger bezeten had.

Uit de volg-orde, in welke AUGUSTINUS zelf zijne Boeken herzien heeft (*), is het waarſchijnlijk, dat hij, terſtond na dit werk, omtrent het jaar 397 een ander tegen de *Donatisten* geſchreven heeft, (*contra partem Donati.*) Alhoewel dit niet meer voor handen is, verdient echter aangemerkt te worden, dat hij zijn gevoelen, het welk hij daar in te kennen gegeven had: „ Scheurmakers, (*Schismatici*) moeten niet door dwangmiddelen der wereldlijke magt tot de gemeenſchap der Kerk terug „ gebracht worden," naderhand daaröm verworpen heeft,

(*) *Retractat. Libr.* II. *Cap.* 5.

heeft, „ omdat hij te vooren nog niet ondervon-
„ den had, deels, hoe veel kwaads zij ſtichteden,
„ als zij ongeſtraft bleven; deels, hoe zeer zij,
„ door eene ſcherper tucht, verbeterd konden
„ worden."

Zijne Belijdenis.

Daartegen is ult denzelfden tijd, ſchoon nader bij het jaar 400, een ander veel belangrijker Boek van hem, hoofdzaaklijk dienende, om hem te kennen en te beöordeelen, overgebleeven; *Zijne Belijdenis* naamlijk (*). Hij zegt (†), dat hij door hetzelve ſteeds tot lof van God over het goede en kwaade, dat hij in zich had, was opgewekt geworden: en, in de daad, hij legde daar in eene Belijdenis af voor God, onder menigvuldige Aanſpraken aan denzelven, hoe zijn verſtand, hart, en leven, van zijne kindsheid af aan, geſteld en werkzaam geweest is; welke lotgevallen en veränderingen met hem zijn voorgevallen; hoe vele misſtappen hij begaan hebbe; hoe zeer hij zijne geheele bekeering en verbetering aan God te danken hebbe, en hoe weinig reden hij nog ſteeds had, om over zich zelven voldaan te zijn. Het gene POSIDIUS (§) daarvan meldt, dat de Schrijver daar door heeft willen zorgen, dat men niet al te hoog van hem gevoelde, bevestigt hij zelf op meer dan ééne plaats (**). In het XI. Boek van dit werk, eene proeve nemende, om de *Scheppings-*

ge-

(*) *Confeſſionum Libri* XIII. *T.* I. *Opp. p.* 49-184.
(†) *Retractat. Libr.* II. *Cap.* 6.
(§) *Præf. ad Vit. Auguſt. p.* 164.
(**) *Confeſſ. L.* X. *p.* 127, *Ep.* CCXXXI. *p.* 640.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

geſchiedenis te verklaaren, zegt hij onder anderen: „ Eindelijk loopt alles daar op uit, dat MOSES alles „ bij het opſtellen van zijn Boek gedacht heeft, „ wat men waars daar in vinden, of ook niet vin- „ den kan, en van anderen gevonden wordt." Men ziet daar uit, in het voorbijgaan, dat de *Uitlegkundige hoofdregel*, welken men den *Cocceäanſchen* noemt, eigenlijk aan AUGUSTINUS behoort. Geen Boek onder alle de werken van AUGUSTINUS is met zoo veel goedkeuring gelezen, bij zijne tijdgenoten (*), en zelfs nog in laater eeuwen, als dit werk van zijne *Belijdenisſen*. Ondertuſſchen, hoe zeer men niet ontkennen mag, of kan, dat 'er veel nuttigs, en ſtichtelijks, ja zelfs der navolging waardig, in dit werk voorkomt, en men ook niet kan twijfelen aan de oprechtheid des gevoelens van den Schrijver; het geheel echter is voor eenen meer verlichten Christen naauwlijks leesbaar en van gering belang.

Verdere Schriften.

Onvermoeid in het beſtrijden der Ketters, arbeidde AUGUSTINUS ten zelfden tijde, dat hij dus zich zelven ſchetſte, of niet lang vóór het jaar 400, ook aan de wederlegging van den voornaamſten der *Manicheën*, den Biſchop FAUSTUS (†). Zijn werk tegen denzelven (§) is het aanmerklijkſte van allen, wel-

(*) Gelijk hij zegt: *de dono perſever. C.* 20. *p.* 562. *Tom.* X. *Retractat. L.* II. *C.* 6.

(†) Zie van hem boven *Bladz.* 275.

(§) *Contra Faustum Manichæum Libri* XXXIII. *Tom.* VIII. *Opp. pag.* 131—332.

welke hij tegen deze gezindte geſchreven heeft (*).

Zijne vaardigheid in het Schrijven, en de afwisſeling met welke hij van het eene onderwerp tot een ander overging, waren in de daad zeer merkwaardig. Men begeerde van hem, dat hij zekeren Leek te *Karthago*, HILARUS, die de aldaar opgekomene gewoonte, om bij het offeren en uitdeelen der vrijwillige giften in de Kerken, Pſalmen te zingen, hevig gegispt had, te recht te ſtellen. Dit deed hij in een Geſchrift, het welk niet in wezen gebleven is (†). Daartegen heeft men nog zijne Verklaaringen van een aantal plaatzen uit de Euangelie-geſchiedenis van MATTHEUS en LUKAS, welke hij toen insgelijks opſtelde (§). Tot hetzelve behooren ook zijne korte Aanmerkingen over het Boek JOB (**), welke doorgaands oppervlakkig en ſlecht zijn; doch hij zelf erkent dit, en beklaagt zich, dat men ze van den kant van zijn Handſchrift verzameld had, zoodat hij niet zeggen kon, of zij hem toebehoorden (††).

Nu volgt weder, volgends de orde, welke hij zelf opgeeft (§§), eene betere vrucht van dezen rijken ve-

(*) Vergel. *Deel* VII. *Bladz.* 243. alwaar ook van drie andere Twiſtſchriften tegen de *Manicheën* geſproken is.

(†) *Retractat. Libr.* II. *Cap.* 11.

(§) *Quæſtionum Euangeliorum Libri duo Tom.* III. *Opp.* P. II. *pag.* 171—200.

(**) *Annotationum in Job Liber unus Tom.* III. P. I. *pag.* 464—506. (††) *Retract. L.* II. *C.* 13.

(§§) *Retract. Libr.* II. *Cap.* 14.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

veder: *de catechizandis rudibus Liber unus* (*). DEOGRATIAS, een *Diakon* te *Karthago*, ſtond wegens zijne kennis in den Godsdienst, en zijne aangename wijze van voordragt, in zoo goeden naam, dat men hem meermalen leerlingen bracht, om die in de eerſte gronden van het Christelijk Geloof te onderwijzen. Doch hij alleen voldeed zich zelven niet; en verzocht daaröm, de voorlichting van AUGUSTINUS, welke hij hem ook in dit werk gaf. Indien AUGUSTINUS zich tot foortgelijke onderwerpen meer bepaald had, hij zou het zeker daar in ver gebracht hebben, alzoo hij in dezelve best t'huis was; maar hij zelf, noch anderen, lieten hem daar tijd toe; in den waan, dat zijne ſcherpzinnigheid genoegzaam vergoedde, wat hem aan geleerdheid en uitlegkunde ontbrak. Hij voer onophoudelijk voort, Boeken van onderſcheidenen inhoud, en gedeeltelijk van aanmerklijke grootte, te ſchrijven. Trouwens in het jaar 400, ſchijnt hij ook den eerſten grond gelegd te hebben tot zijn werk *over de Drieëenheid* (†). Verſcheidene jaaren daarna had hij het *twaalfde Boek* van dit werk nog niet voltooid, toen ſommigen, wien dit te lang viel, hem hetzelve, zoo ver het gereed was, nog zeer onvolkomen, ontrukten, en in een gebrekig affchrift verſpreidden. Hij was daaröm reeds voornemens, het geheel te laten liggen, en zich openlijk over deze uitgave tegen zijnen wil te beklagen. Maar vele Christenen begeerden het

(*) *Tom.* VI. *Opp. pag.* 191-216.

(†) *De Trinitate Libri* XV. *T.* VIII. *Opp. p.* 531-712.

het zoo dringend (*), en de wil van den Bisschop AURELIUS van *Karthago*, was hem zoo zeer een bevel, dat hij het echter ten einde bracht. Dit is, naar allen schijn, eerst omtrent het jaar 416 geschied (†).

Midlerwijl verloor AUGUSTINUS de *Donatisten*, die in zijne gewesten ongelijk talrijker en geduchter waren, dan de *Ariänen*, niet uit het oog. Wij hebben reeds elders (§) zijn gesprek in het jaar 397, met hunnen Bisschop FORTUNIUS te *Tuburscum*, wien hij als den vreedzaamsten en billijkſten prijst, vermeld. Terwijl hij aan eenige *Donatisten* hier van bericht gaf, wenschte hij ook bij hen het vervolg van dit gesprek ten besten van den Kerkenvrede. Ook sprak hij werklijk met hen (**), in eene van hunne steden, over hun gewoonlijk voorwendzel, door het welk zij hunne scheuring van de *Katholyken* verdedigden, en zocht vervolgends op dezen grond verder schriftelijk voort te gaan; alhoewel hij hun in het aangezicht aanzeide, dat zijne Brieven aan de *Donatisten* niet als kenmerken van eene onderhoudene Kerkelijke gemeenschap waren aantezien, maar als of zij aan Heidenen gericht waren.

Zijne gesprekken met de Donatisten.

De Heidenen oefenden toen nog in *Afrika*, bijzonder de aanzienlijken onder hen in de groote steden, hunnen Godsdienst vrij ongehinderd. Zij werden

Zijne werkzaamheid tegen de Heidenen

(*) Gelijk hij verhaalt *Epist.* CCXXIV. *T.* II. *Opp. p.* 468. *Retract. L.* II. *C.* 15.

(†) AUGUST. *Epist.* CLXXIV. *T.* III. *p.* 468.

(§) *Deel* VII. *Bl.* 351. (**) *Epist.* XLIII. *p.* 67.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

den zelfs van vele Christenen bij hunne *Afgodsdienſten* verzeld, die ook aan hunne Offermaalen deel namen: meer, naar allen ſchijn, om den Grooten te believen, dan wel uit genegenheid tot het Heidendom. AUGUSTINUS beſtrafte hen wegens deze ligtzinnigheid in eene, in het jaar 398 te *Karthago*, gehoudene Predikatie (*). In dezelve ſpreekt hij, onder anderen, de beſchuldiging der Heidenen tegen, dat de Biſſchoppen overäl de Beelden der Goden braken. Neen, zegt hij, dit geſchiedt alleen, op zulke plaatzen, van welke de Christenen bezitters zijn; maar zulks daar te doen, waar men 'er geene magt toe heeft, zou eene gewelddaadigheid zijn, de *Circumcelliones* waardig. Als hij, op een' anderen tijd, tegen den Afgodsdienst, te *Karthago*, predikte (†), en zijne Toehoorers riepen, dat dezelve, in deze Hoofdſtad, even als te *Rome*, afgeſchaft moest worden, prees hij wel hunnen ijver; maar vermaande hen tevens, de zorg daar voor aan de Biſſchoppen over te laten. In de daad, behoorde hij mede tot die Biſſchoppen, die toenmaals den Keizer HONORIUS, gemeenſchappelijk verzochten, om ſtrenger wetten tegen de Heidenen af te vaardigen (§) en in laater jaaren wist hij den aanzienlijkſten Staatsdienaar van het Weſterſche Rijk, OLYMPIUS, op deszelfs vraag: hoe hij der Kerk dienst zou kunnen doen? geen' beter raad te geven, dan de Keizerlijke be-

ve-

(*) *Serm.* LXII. *Tom.* V. *Opp. pag.* 251.

(†) *Serm.* XXIV. *pag.* 92.

(§) *Deel* V. *Bladz.* 30.

velen te laten bekrachtigen, welke tegen de *Heidenen* en *Ketters* waren gegeven (*).

PUBLICOLA, een *Christen* in *Afrika*, wiens Landerijen aan oorden grensden, welke nog van Barbaarſche Heidenen bewoond waren, die door de Christenen dikwijls tot het beärbeiden van hunne akkers gebruikt werden, nadat zij hen te vooren bij hunne Afgoden eenen Eed hadden afgenomen, bevond zich ook in dit geval, en maakte zich van dezen Eed, zoo als van vele andere dingen, eene gemoedelijke geweetenszaak. Omtrent welke AUGUSTINUS hem, in eenen Brief, opheldering gegeven heeft (†), onder anderen ſchrijvende, dat de Heidenen zekerlijk dubbel zondigden, wanneer zij zoodanigen Eed aflegden en dien overtraden; maar PUBLICOLA kon zich toch van denzelven tot zijne gerustheid wel bedienen, indien hij dien ſlechts niet afgevorderd had.

Om dezen tijd, toen de Beelden der Afgoden in *Afrika*, op Keizerlijken last, nedergeworpen werden, en AUGUSTINUS het zijne trachtte toe te brengen, tot den ondergang van het Heidendom, in het jaar 399, ſchijnt hij ook een bijzonder werk geſchreven te hebben, tegen de beſchuldiging, welke de Heidenen inbrachten, dat de Euangelisten malkanderen tegenſpreken (§).

Onder alle deze werkzaamheden, hield AUGUSTI- Zijne

NUS

(*) *Ald. Bladz.* 31. (†) *Epist.* XLVII. *p.* 83.

(§) *De conſenſu Euangelistarum Libri quatuor Tom.* III. *Opp. pag.* 1-116.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

werkzaamheden tegen de Donatisten.

NUS ondertusſchen nog tijd overig, om ſteeds nog aan de *Donatisten* te denken. Hij ſchreef, omtrent het jaar 400, aan hunnen Bisſchop CRISPINUS, na denzelven vergeefs tot een mondgeſprek genodigd te hebben; hem de voornaamſte gronden voorleggende, welke zijne partij behoorden te bewegen, om zich met de *Katholijken* te veréenigen; (inzonderheid, dat de ſcheuring van de Rechtzinnige Kerk eene veel grover misdaad zij, dan de overlevering der Heilige Schriften aan de Heidenen, hetwelk de *Donatisten* hunne partijën tegenwierpen,) en hij daagt hem uit, om te antwoorden (*). Soortgelijke Brieven zond hij, ten zelfden tijde, aan andere *Donatisten* (†). In éénen derzelven (§) beroept hij zich tegen hen ook op de onafgebrokene opvolging der Bisſchoppen, van de Apostelen af, in de *Katholijke* Kerk; waaröm hij de reeks der *Roomſche* Bisſchoppen, van PETRUS af, optelt, als die *Matth.* XVI. 18. een Beeld der geheele Kerk vertoont. Kort daar op gaf hem de *Donatistiſche* Bisſchop te *Cirtha*, PETILIANUS gelegenheid, om een Boek tegen hem op te ſtellen (**). Een nog aanzienlijker Leeräar der *Donatisten*, PARMENIANUS was wel reeds overleden; evenwel begeerden eenige Christenen van AUGUSTINUS eene wederlegging van deszelfs Brief aan TYCHONIUS, welke hij ook om het jaar 400 vervaardig-

(*) *Epist.* LI. *pag.* 88.

(†) *Ep.* LII. *p.* 89. *Ep.* LIII. *p.* 90. (§) *p.* 91.

(**) *Contra litteras Petiliani Libr.* III. *T.* IX. *Opp. p.* 139. Vergel. *Deel* VII. *Bladz.* 353.

digde (*). Niet veel laater kwam zijn Boek *over den Doop* uit, tegen dezelfde partij (†). Een ander geſchrift tegen hen, waar van POSSIDIUS (§) gewaagt, (*contra quod attulit Centurius à Donatistis*,) is niet overgebleven. Omtrent het jaar 400 verſcheenen insgelijks zijne beide Brieven aan JANUARIUS (**). Deze anders onbekende Christen had hem allerhande vragen over Kerkelijke gebruiken voorgelegd, welke AUGUSTINUS niet alleen beäntwoordt, maar ook *algemeene regelen* opgeeft, *om de Kerkplegtigheden te beöordeelen*, welke grootendeels den geest der Christelijke vrijheid ademen; en bij welke hij liefst opklimt tot de eenvoudigheid des eerſten Christendoms.

Deze eenvoudigheid des eerſten Christendoms was ook zijne leidsvrouw, toen hij nog, om het jaar 400, eene wezenlijke verbastering van het Monnikenleven, op begeerte van den Biſschop AURELIUS van *Karthago*, zocht te verbeteren (††). Want, hoe zeer hij niet ſcherpziende genoeg was, om zich zelven en anderen, uit het onderwijs van CHRISTUS en zijne Apostelen, te leeren, hoe weinig deze levens-

(*) *Contra Epist. Parmen. Libri* III. *T.* IX. *p.* 7.

(†) *De Baptismo contra Donatistas Libri* VII. *l. c. p.* 53-138. Verg. *Deel.* VII. *Bladz.* 355.

(§) *Vit. S. August. pag.* 191.

(**) *Ad Inquiſitiones Januarii Libri Duo Epist.* LIV. *p.* 93-96. *Ep.* LV. *p.* 96-108.

(††) *Liber de Opere Monachorum Tom.* VI. *Opp. pag.* 347.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

venswijze met het echte Christendom overëenſtemt; evenwel deed hij daar in iet prijslijks, dat hij de duizenden van Monniken, die meer en meer Godvruchtige Lediggangers begonnen te worden, tot de arbeidzaamheid, ten minſten met de handen, terug bracht, welke hunne eerſte voorbeelden zich tot pligt gemaakt hadden. Hoewel hij niet opmerkte, dat die arbeidzaamheid, tot welke hij de Monniken opwekte, geenszins die algemeen nuttige werkzaamheid was, welke PAULUS van alle Christenen vorderde.

Op gelijke wijze, bleef hij ſlechts halfwege ſtaan, toen hij, in het jaar 407, de overblijfzelen van het gevoelen van JOVINIANUS, volgends hetwelk ongehuwden geene voorrechten boven gehuwden behoorden te hebben, poogde uit den weg te ruimen, door twee geſchriften: *Van het goede van den echten Staat* (*), en *van den Heiligen Maagdelijken Staat* (†).

AUGUSTINUS keurt de vervolging der Donatisten goed.

Men prijst, met dit alles, zijne gematigdheid, in deze opzichten; maar zoodra hij weder handgemeen raakte met de *Donatisten*, draaide hij enkel met hen rond in eene beſlotene Kampplaats; hij vernauwde dezelve van tijd tot tijd, en de halfduiſtere uitzichten, die hij nog op een vrijër veld behouden had, verviclen eindelijk geheel (§). Waarſchijn-

(*) *De Bono Conjugali T.* VI. *Opp. p.* 233.

(†) *De Sancta Virginitate l. c. pag.* 249. Vergelijk *Deel* VI. *Bladz.* 251.

(§) Verg. *Deel* VI. *Bl.* 247. *Deel* VII. *Bl.* 362.

ſchijnlijk had bij een hoofd-aandeel aan de twee Kerkvergaderingen te *Karthago*, in het jaar 401, en aan de volgenden, die aldaar in de jaaren 403 en 404 gehouden werden, aan wier hoofd zich zijn vertrouwde vriend AURELIUS bevond, die zich zoo zeer op zijne kundigheden verliet. Men nam op deze Vergaderingen menigerleië maatregelen tegen de *Donatisten*; welke gedeeltlijk, ten minſten in ſchijn, zacht en malsch waren. Zij moesten tot mondgeſprekken met de *Katholijke* Biſſchoppen, door de Overheid, opgeroepen worden; ook maakte men hun den overgang tot de Rechtzinnige Kerk gemaklijk, door het beſluit, dat men hunne Leeräars, die hen verlaten zouden, in dezelfde Kerkelijke ambten zou aannemen. Maar deze eenigzins geweldige uitnodiging der *Donatisten* tot raadplegingen over een te treffen vergelijk, en de wijze, op welke de *Katholijken* eene verdeeldheid onder hen zich ten nutte maakten, deed bij hen eene zeer ſtrijdige uitwerking, en de woede van hunne *Circumcelliones* werd daar door op nieuw tot vreeslijke buitenſpoorigheden aangevuurd. AUGUSTINUS zelf ontkwam die ter naauwernood, op eene reize, welke hij naa eene naburige Gemeente gedaan had (*). Hierom zagen zich de Biſſchoppen te *Karthago*, in het jaar 404, vergaderd, genoodzaakt, den Keizer om Wetten en Plakaaten tegen de *Donatisten* te verzoeken.

Thans was het ook, dat AUGUSTINUS zijne voorige denkwijze, over het gedrag en de behandeling, wel-

(*) POSSID. *Vit.* S. *August. Cap.* 12.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

welke men omtrent dezen aanhang had waar te nemen, begon te veränderen. Evenwel ging hij van zijne voorige grondregels, ten aanzien der *Donatisten*, niet zoo ver af, als men uit zijne eigene belijdenis zou mogen beſluiten. Reeds lang te vooren had hij hen voor eene gevaarlijke Godsdienstpartij aangezien; ook had hij in hen *Scheurmakers* en *Ketters* onderling verward; en bij deze beöordeeling bleef hij nog ſteeds. Hij wilde wel, tot dezen tijd toe, geen geweld tegen hen gebruikt hebben; maar daartegen prezen zich ook de harde middelen, welke hij thans tegen hen voorſloeg, door een ſchijn van zachtheid, aan, en zelfs van billijkheid en noodweer, door het gedrag van velen onder hen. En toen hij in het vervolg eigenlijke dwangmiddelen en vervolgingen dienſtig oordeelde, en zelfs bevorderde, om de *Donatisten* tot de veréeniging met de *Katholijke* Kerk te brengen, zoo was dit in zijne oogen geene *vervolging*; maar alleen *matige ſtrengheid*, *vaderlijk vermanende kastijding*, *heilzame ſchrik* en *weldaadig nadeel*, hetwelk *bekeering* met zich bracht: alles, zoo als hij meende, zoo overéenkomſtig den Bijbel en het Christendom, als iet ter Wereld zijn kan; alleen had hij dit een tijd lang niet zoo ingezien, toen de gelukkige ondervinding van de vruchten, welke voor den waaren Godsdienst, zoo wel als voor de dwalende gezindte, daar uit voortgroeiden, hem een volkomen licht ontſtak (*).

Al

(*) Men vindt dit in verſcheidene van zijne Brieven over dit onderwerp. *Ep.* XCIII. *p.* 174-191. in het jaar 408.

Al hetwelk ons leeren kan, hoe zich AUGUSTINUS, en na hem zoo vele Leeräaren en Christenen, hebben kunnen overreden, dat dwalende of van de heerſchende Kerk afgeſcheidene Gemeenten, door allerleiē ſoort van geweld weder onder hare beheerſching gebracht moeten worden.

HONORIUS deed nog meer, dan AUGUSTINUS, en andere *Katholijke* Biſchoppen, wenschten. Eer zij hun verzoek bij hem konden inbrengen, had hij reeds eene ſcherpe wet tegen de gezamenlijke *Donatisten* gegeven. Doch, in het jaar 403, liet hij 'er meer andere ſchielijk achter een volgen, welke uitdruklijk de uitroejing van deze gezindte bedoelden, en met ſtraffen tegen hen opgevuld waren. Hij vond goed, ééne derzelven, waarſchijnlijk met een woord uit de veelbetekenende Biſchoppelijke taal, zijne *Wet van de Eenheid*, (*Edictum de unitate*,) te noemen; en bijzonder van dezen tijd af, weêrgalmden de zoete namen van *Eenheid* en *Wedervereëniging* op alle *Katholijke* Kerkvergaderingen, in de Kerkredenen van hunne Leeräaren, en voornaamlijk in de Schriften van AUGUSTINUS, des te menigvuldiger en luider. De laatstgemelde prees de heerlijke uitwerking dezer Keizerlijke Wet, ten besten der Kerk, met even zoo veel welſprekendheid, als blijdſchap. Een *Donatistisch* Spraakleeräar, CRESCONIUS, had het hem, in eenen Brief, zeer kwalijk geduid, dat hij, vol trotſchen eigenwaan, zijne partij

408. *Ep.* CLXXXV. *ſeu de Correctione Donatistarum*, *p.* 489-505. in het jaar 417.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

tij onöphoudlijk tot twistgeſprekken uitdaagde. AUGUSTINUS antwoordde hem ſpoedig, in het jaar 406, door een vrij wijdlopig geſchrift (*). Niet lang daar na ſtelde hij nog drie andere, doch lang verlorene geſchriften tegen de *Donatisten*, en een vierde tegen hunnen Bisſchop PETILIANUS op (†). Meer nadeel echter bracht hij hun toe, door zijne werkzaamheid aan het Hof en bij de Grooten. Toen zij, in het jaar 408, eenige hoop hadden, dat de tegen hen uitgegevene wetten niet verder zouden werken, wendde hij zich aan de voornaamſte Staatsdienaars des Keizers, bij welken hij eene bevestiging dezer wetten uitwerkte. Zelfs werden 'er levensſtraffen tegen de onrustigſten onder hen vastgeſteld, waar bij hij zich op eene hem eigene wijze vertoonde. Hij verzocht den Stadhouder van *Afrika*, de *Donatisten* wel te kastijden, maar toch niet om te brengen (§). Over het geheel verdient hier aangemerkt te worden, dat AUGUSTINUS, in dien Brief (**) in welken hij de vervolging der Ketteren zocht te verdedigen, eigenlijk de redenen wederlegt, welke de Bisſchop VINCENTIUS van de *Rogatistiſche* partij der *Donatisten* ſchriftelijk tegen hem had aangevoerd. Deze had zich daar voornaamlijk op beroepen, dat niemand tot de gerechtigheid, (of tot het waa-

(*) *Contra Cresconium Donatistam Libri* IV. *Tom.* IX. *Opp. pag.* 265.

(†) *De unico baptismo contra Petilianum Tom.* IX. *pag.* 359. (§) Vergel. *Deel* VII. *Bladz.* 361.

(**) *Epist.* XCIII. *pag.* 174.

waare geloof,) mag gedwongen worden; dat men noch in de Euangelie-Geſchiedenis, noch in de Apoſtoliſche Schriften, een voorbeeld vindt, dat iet van den Wereldlijken Vorst voor de Kerk tegen hare vijänden verzocht is geworden; dat geen Apostel, zich in Geloofszaken, door de openbare Rechtbanken beſchermd, of eene vreemde magt te hulp genomen heeft; dat zulke gewelddaadigheden niet alleen bij velen vergeefs gebruikt worden; maar ook gelegenheid geven zouden, om den naam van God onder Jooden en Heidenen nog langer te lasteren; dat het niet ééns aan de Kerk beloofd is, in de geheele Wereld uitgebreid te worden; zoo als zij dan ook, in betrekking tot dezelve, ſlechts van een matig deel van het menschdom aangenomen is geworden, en de naam van *Katholijk* niet uit hare, door de geheele Wereld geſtichte Gemeenten; maar uit de *algemeene* waarneming van alle Godlijke *Geboden* en *Sacramenten* in dezelve, moet verklaard worden. Hoe welſprekend en ſchijnbaar nu AUGUSTINUS, met gevoel van zijn uiterlijk overwigt, en daaröm ook niet zelden ſpottend, met één woord, voor den grooten hoop der Lezeren begoochelend, op alle deze ſlechts kort en zwak voorgeſtelde gronden of tegenwerpingen antwoordt (*), evenwel zijn de meesten derzelven maar al te waar en juist getroffen.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Nog had AUGUSTINUS, in dit tijdsverloop van het jaar 401 tot 410, verſcheidene kleinere Kerkelijke en andere bezigheden, gelijk uit zijne Brieven blijkt.

Andere werkzaamheden van

(*) Verg. *Deel* VII. *Bladz.* 363, 371.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

blijkt. Eéne der merkwaardigſten onder dezelven is zijn twist met HIËRONYMUS, over Bijbelverklaringen (*); behalven anderen van minder aanbelang, als twisten onder de *Afrikaanſche* Geestelijkheid, ergerlijke zeden van Geestelijken, zelfs in het Kerspel van AUGUSTINUS, waar bij hij de Kerketucht niet zonder ſchranderheid handhaafde; deelneming in de lotgevallen van zijne vrienden, en ſchriftelijke onderhandelingen met hen over zekere vragen; beantwoordingen van twijfelingen, welke hem anderen voorhielden; allerhande verſchillen met *Heidenen*, *Manicheën*, *Ariänen* en *Donatisten* enz.

AUGUSTINUS.

Nieuwe ſchriften.

Doch zedert het jaar 401 arbeidde hij aan eene nieuwe uitlegging van MOSES eerſte Boek, welke hij eerst in het jaar 415 voltooide en bekend maakte. Hij had reeds, nog *Presbijter* zijnde, over dit Boek geſchreven (†), doch, volgends zijne eigene bekentenis, met een ſlecht gevolg, dewijl het alles enkel *allegoriſch* ſpeelwerk was geworden. Thans meende hij den *woordenlijken zin* gelukkiger te kunnen naarſpooren; ook beloofde hij dit in het opſchrift van dit werk (§). Evenwel kon *naar de letter verklaaren* bij hem niet anders heeten, dan de Geſchiedenis van dit Boek naar de letterlijke Latijnſche Vertaling verklaaren, en daar over vragen uitdenken. Dit is ook hier geſchied, alleen met de-

(*) Boven *Bladz.* 298. Zie *Deel* VI. *Bladz.* 257.

(†) Zie boven *Bladz.* 299.

(§) *De Geneſi ad litteram Libri* XII. *Tom.* III. *Opp.* P. I. *pag.* 89-242.

deze, door hem zelven gegevene bepaling: „het „is meer gezocht, dan gevonden; en van het ge„vondene is weinig bevestigd; doch het overige „zoo ter neder gesteld, dat men het nog nader „ontwikkelen moet (*)."

Verdere handelingen tegen de Donatisten.

Eindelijk kwam, in het jaar 411, de vermaarde onderhandeling te *Karthago*, tusschen de *Katholijken* en *Donatisten*, tot stand, op welke AUGUSTINUS eene hoofdpersoon uitmaakte (†). Bij dit gesprek viel het vonnis van den Keizerlijken Gevolmagtigden volkomen tegen de *Donatisten* uit, en AUGUSTINUS stelde een uittrekzel daar van op uit het *Protokol*, en toen de partij een geschrift daartegen uitgaf, wederlegde hij dit terstond door een ander geschrift. Thans had hij eene overwinning op hen behaald, welke hij voor de roemrijkste hield; niet alleen door de Keizerlijke bevelen, gelijk tot hier toe, tot hunne veröotmoediging; maar door de kracht van zijne welsprekendheid, zijne Disputeerkunst, en zijner zaak zelve, welke zij niet langer ontwijken konden. Van dien tijd af neigde hunne Gemeente, ook door hooger gedrevene strengheid van het Hof gedrukt, steeds merklijker ten ondergang. Hij vond nog wel, van tijd tot tijd, aanleiding, om hun mondeling en schriftelijk te toonen, hoe geducht hij voor hen was, doch ook onder de slagen, welke hij hem toebracht, mengde hij nog steeds zachter stappen van een ten minsten schijnbaar

(*) *Retractat. Libr.* II. *Cap.* 24.

(†) Zie *Deel* VII. *Bladz.* 376.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

baar-medelijden. Hij verzocht de Bevelhebbers in *Afrika*, de levensſtraffen, voor welken de *Donatisten*, door de Keizerlijke Plakaaten, blootſtonden, toch niet aan hen te laten voltrekken; wel verſtaan, dat zij, voor het overige, hen door alle andere dwangmiddelen aan de *Katholijke* Kerk mogten onderwerpen. Hij verklaarde, in het jaar 417, aan eenen *Romeinſchen* Veldheer in *Afrika*, die van hem het onderſcheid wilde weten tuſſchen de *Katholijken* en *Donatisten*, niet alleen dit onderſcheid, maar ook, hoe noodzaaklijk en heilzaam het voor de laatstgemelden was, dat zij, alhoewel niet tot de dood, vervolgd werden (*). Op Kerkvergaderingen en in geſprekken met *Donatistiſche* Biſſchoppen, deed hij insgelijks zijn best, om de geheele vereeniging dezer partij met de zijne te bevorderen, en het laatſte, hetwelk hij tegen hen, in het jaar 420, ſchreef, waren zijne twee Boeken tegen hunnen Biſſchop GAUDENTIUS (†).

Rome door ALARIK ingenomen.

Ondertuſſchen berstte tegen het *Romeinſche* Rijk in het Westen een zoo ſchriklijk onheil los, dat de verſcheidene Godsdienstpartijën in hetzelve, en de heerſchende allermeest, ten minſten daar uit beſcheidenheid en verdraagzaamheid hadden behoren te leeren. ALARIK, Koning der *Westgothen*, was in het jaar 408, met zijn leger voor *Rome* verſcheenen, en had die ſtad eene brandſchatting opgelegd. In het jaar 409 bezette hij zelfs deze Hoofdſtad, en benoemde eenen nieuwen Keizer; maar, in het volgen-

(*) Zie *Deel* VII. *Bladz.* 391. (†) *l. c. Bladz.* 394.

gende jaar, nam hij ze wederöm in, en liet haar niet alleen uitplunderen, maar ook te vuur en te zwaard verwoesten. Hij was Heer van bijna geheel *Italië*, en ſtond reeds op het punt, om naa *Afrika* over te ſteecken, toen hem de dood nog in het jaar 410 uit de Wereld rukte, zonder dat zijne *Westgothen* daar door verhinderd werden, veröveringen op de *Romeinen* te maken. *Galliën* en *Spanje* werden, ten zelfden tijde, door andere *Germaanſche* Volken overſtroomd en verwoest. AUGUSTINUS ontving deze tijdingen met ſmart en droefheid; te gelijk reezen ook nieuwe bekommeringen voor het Christendom bij hem op. Deze onweêrſtaanbare vijänden van het Rijk waren, de *Gothen* uitgezonderd, grootendeels Heidenen: en hun Godsdienst ſcheen niet alleen door hunne verbinding met de talrijke Heidenen, die zij in het Rijk ontmoetten, op nieuw het hoofd op te beuren, maar ook door de klagten, welken de laatſten overluid aanhieven, dat het Christendom en de daar uit ontſtaane verächting der Goden, de oorzaak was, waar door het Rijk zoo verbazend ongelukkig was geworden, te winnen. Een *Presbijter*, (Ouderling,) VICTORIANUS, had aan AUGUSTINUS geklaagd, hoe zeer dit lot des Rijks hem ontruſtte; deze vertroostte hem deswegens in het jaar 409, in zijn antwoord (*), met de volgende gronden: Naardien onheilen en rampen van de Profeeten, en in het Euangelie, voor lang verkondigd waren, zoo behoorden de Ongeloovigen thans het

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Epist.* CXI. *Tom.* II. *pag.* 241.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

het Christendom aan te nemen. Verders wordt door deze verdrukkingen, als in eenen Kelder des Heeren, de olie der biddende geloovigen geperst. Waarom de wereld, eer zij het Christendom kende, eene zoo geweldige ellende niet had uitgeſtaan, is ligt te begrijpen. De knecht, die den wil zijns Heeren weet, en nogthans niet doet, verdient dubbele ſlagen enz. AUGUSTINUS bleef ook in zijne Predikatiën bij deze treurige gebeurenisſen ſtaan. In ééne derzelven (*) beweert hij kort, maar levendig, dat niet CHRISTUS, maar de Afgoden, *Rome* in het verderf geſtort hebben. In eene andere (†) zoekt hij te toonen, dat een zoo openlijke nood van de zonden der menſchen oorſpronglijk is, waar van zich niemand geheel vrijſpreken kan.

Allengs ontſtond uit deze verdediging van het Christendom, welke AUGUSTINUS, tegen de tegenwerping der Heidenen, wegens den nadeeligen invloed van dezen Godsdienst op den welſtand des Rijks, inrichtte, het grootſte en geleerdſte van alle zijne werken: (*De Civitate Dei Libri* XXII.) (§). Hij ſchijnt hetzelve, omtrent het jaar 413 begonnen te hebben, maar bracht het eerst, omtrent het jaar 426, of het begin van het volgende, tot ſtand. De gemelde tegenwerping trof, in de daad, dieper het Christendom, dan dat het genoeg was te betoogen, dat een zeer ongelukkige oorlog en algemee-

(*) *Serm.* CV. *Tom.* V. *Opp. pag.* 381.

(†) *Sermo de excidio urbis Tom.* VI. *Opp. pag.* 466.

(§) *Tom.* VII. *Opp. pag.* 1-530.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

meene nood, geene noodzaaklijke gevolgen van hetzelve waren. Een aanzienlijk Heer in *Afrika*, VOLUSIANUS, die, of nog een Heiden, of naauwlijks een nieuwling in het Christelijk geloof was, oordeelde over het algemeen, van de Leere van JESUS, dat dezelve geheel niet geſchikt was, voor de geſtaldheid des *Rominſchen* Rijks. Teweten, dewijl het, volgends dezelve, verboden is, kwaad met kwaad te vergelden, en derzelver verëerers den genen, die hen op de wangen ſlaan, ook de andere aanbieden, en dus ook alle hunne klederen gewillig overgeven, en zich den dwang van anderen wel moeten laten gevallen; zoo betekent dit niets anders, dan dat men ook het land aan roofgierige vijänden zonder tegenweer moet overgeven, en dus verklaarde het zich, waaröm de Staat door Vorsten, die dezen Godsdienst ten grooten deele in acht namen, zoo veel nadeel geleden hebbe. MARCELLINUS, de ijverige Christelijke *Tribuun*, die bij het geſprek te *Karthago*, de voorzitting en het opzicht had gehad, meldde dit aan AUGUSTINUS, met den wensch, dat hij 'er, in een uitvoerig werk, op wilde antwoorden (*). Zoodanige vordering heeft, waarſchijnlijk, niet minder dan de gemelde klagten der Heidenen over het Christendom, 'er aan toegebracht, dat AUGUSTINUS zijn werk *van de ſtad Gods*, of van de *Christelijke* Kerk, ſchreef (†). Ja niet alleen

(*) AUGUST. *Epist.* CXXXVI. *p.* 304.

(†) Wij hebben reeds van dit werk geſproken. Vergelijk *Deel* V. *Blaadz.* 45.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

leen dit, maar AUGUSTINUS spoorde ook zijnen vriend en leerling, OROSIUS, op, om kort daar na een dergelijk werk voor het Christendom tegen de Heidenen te schrijven.

Met vreedzamer gevoelens schijnt één zijner vrienden onder de Heidenen, maar die eene Briefwisseling met hem schroomde, aan den *Presbijter* DROGRATIAS, in het jaar 408, *zes vragen* voorgelegd te hebben, welker beäntwoording AUGUSTINUS hem toezond, om ze hem in zijnen naam mede te deelen (*). De eerste dezer vragen betrof de toekomende *opstanding*: of zij gelijk zijn zal aan die, welke aan CHRISTUS, dan aan die, welke aan LAZARUS gebeurd is? De *twede vraag* had de tegenwerping: „ Indien CHRISTUS alleen de menschen zalig kon maken, wat is dan van alle die genen geworden, die zoo lang vóór hem geleefd hebben? Zij hebben toch de schuld niet van hun verderf? men zegge niet, dat zij, door de oude Joodsche wet, genezen zijn; want deze verscheen eerst laat in den engen kreits van *Syrië*, en verspreidde zich eerst langzaam, onder de regeering van CALIGULA, tot aan de grenzen van *Italië*." — „ De *Christenen*," vervolgde de Heiden *ten derden*, „ bezwaren zich over de offeränden en andere gebruiken van den Godsdienst; evenwel heeft de God, dien zij vereëren, zich, in de oudste tijden, even zoo laten dienen, nadien van hem gezegd wordt, dat hij de eer-

(*) *Sex quæstiones contra Paganos expositæ, Liber unus, sive Epist.* CII. *Tom.* II. *pag.* 207-218.

eerſtelingen behoefde." In de *vierde tegenwerping* vergeleek deze Heiden de *eeuwige ſtraffen*, welken den Ongelovigen door CHRISTUS bedreigd worden, met zijne uitſpraak: *met welke mate gij meet, zal men u weder toemeten*; 'er bijvoegende, dat dit belachelijk en ſtrijdig was: want dewijl elke mate door den tijd bepaald wordt, hoe zouden 'er dan eeuwige ſtraffen gedreigd worden?" De *vijfde* vraag was: of SALOMO niet duidelijk gezegd heeft, *dat God geenen Zoon heeft?* Alle deze vragen waren hoofdzaaklijk uit PORPHYRIUS ontleend; maar de *zesde* was eene gewoone ſpotternij der Heidenen, die zij met veel gelagch voortbrachten. „ Hoe is het mogelijk," zeiden zij, „ dat JONAS, die met zijne klederen door den Walvisch werd ingeſlokt, drie dagen lang in deszelfs buik kon blijven? of zal dit een beeld zijn, zoo verklaar het ons! enz."

Nog ſtelde hij een ander geſchrift tegen de Heidenen op, tusſchen de jaaren 406 en 411 *de divinatione dæmonum Liber unus* (*). Bij een geſprek, hetwelk hij, met eenige Christenen, hield, werd verhaald, dat iemand de verwoesting van den Tempel van SERAPIS te *Alexandrië* voorzegd had. Terſtond merkte AUGUSTINUS daar bij aan, dat het niet te verwonderen was, dat de *Dæmons* dit en nog meer te vooren geweten hadden; maar daar uit volgde niet, dat de waarzeggerijën goed waren, dewijl God ze, gelijk zoo vele andere kwaade en afgodiſche kunsten, toeliet. Alles, wat AUGUSTINUS in dit

(*) *Tom.* VI. *Opp. pag.* 369-371.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dit Boek naderhand te verbeteren vond, kwam daar op uit, dat hij al te beſlisſend beweerd had, dat de *Dæmons* zelfs aan ligchaamlijke tekenen de gedachten der menſchen ontdekken (*).

Hij beantwoordt verſcheidene vragen.

Daar hij zoo vele vragen ondernam te beäntwoorden, ontbrak het hem nooit aan voorraad van dezelven. CONSENTIUS, een Christen, die op een Eiland leefde, ſtelde hem, in het jaar 410, dergelijke over de *Drieëenheid* voor, van welke hij zich behoorlijke begrippen poogde te maken (†). AUGUSTINUS gaf hem die (§), terwijl hij hem onder anderen inprentte, dat hij de Drieëenheid niet moest houden voor iêt, hetwelk van de Godheid onderſcheiden was, of voor eene vierde zaak, welke de drie perſonen met malkanderen gemeen hadden. — Somtijds waren deze vragen vrij zeldzaam; zelfs wel zulken, welke men aan onkundigen behoorden te verbieden. Zoo ſchreef hem ook, om dezen tijd, zijn vriend, de vermaarde Biſſchop van *Nola*, PAULINUS, die wel vloejende Latijnſche Verzen maakte, maar van de grondtaalen der Heil. Schrift niets verſtond, eenen langen Brief (**), waar in hij om onderricht verzocht, wie toch *Pſalm* XVI. 3. de *ſancti*, *qui in terra ſunt ejus*, waren? Wat *Pſalm* LXVIII. 22. de *vertex capilli perambulantium in delictis ſuis* zij? hoe SIMEÖN *Luk.* II. 35. zeggen kon: *et tuam animam pertranſibit framea*, (*vel gladius*,) daar men evenwel van het vermoorden

(*) *Retract. L.* II. *C.* 30. (†) *Ep.* CXIX. *p.* 260.
(§) *Ep.* CXX. *p.* 262. (**) *Ep.* CXXI. *p.* 269.

den van MARIA niets weet? en vele andere ſoortgelijke bedenkingen. Een kundig ſchriftverklarer zou op dergelijke vragen geäntwoord hebben, dat PAULINUS eerst wat *Hebreeuwsch* en *Grieksch* mogt leeren, dewijl hij anders wel honderd duizend zulke nutteloze en nietswaardige vragen doen kon; maar AUGUSTINUS, die zich evenwel ook niet veel boven de Latijnſche Overzetting durfde wagen, maar die een' grooten naam had, als ſchriftgeleerde, maakte geene zwarigheid, om heel beſcheiden te antwoorden (*). — Beter gelukte hem, gedeeltlijk, het antwoord, op het verzoek van eene aanzienlijke weduwe, PROBA FALCONIA, Grootmoeder der vermaarde DEMETRIAS, om haar te onderwijzen, hoe men bidden moet (†)? — Eene tegenwerping van den bovengemelden VOLUSIANUS: „ Hoe de Heer „ en Regeerer der Wereld het ligchaam eener kuiſche vrouw heeft kunnen vullen; hoe zij hem, „ na tien angstvolle maanden, zonder nadeel van „ haren Maagdelijken Staat, heeft gebaard; hoe hij „ een kind, knaap, enz. heeft kunnen zijn; hoe „ hij zoo lang afwezend heeft kunnen zijn van zij„ nen hoogſten zetel? enz. (§)." opende voor AUGUSTINUS een ruim veld voor zijne ſpitsvinnigheid, hetwelk hij ook in eenen langen Brief bewandelde (**).

Thans naderde AUGUSTINUS de LX jaaren. Langen tijd had hij met *Manicheën*, *Ariänen*, *Donatis-* Zijne twistenen

(*) *Epist.* CXLIX. *pag.* 382-391.

(†) *Epist.* CXXX. *pag.* 290-299.

(§) *Ep.* CXXXV. *p.* 302. (**) *Ep.* CXXXVII. *p.* 304.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

tisten en *Heidenen*, zoo werkzaam geſtreden, dat hun ondergang voornaamlijk door hem bevorderd werd; ook hield hij het overige van zijn leven niet op, hen krachteloos te maken. Evenwel ontdekte hij thans in PELAGIUS en zijne vrienden eene nieuwe ſoort van Godsdienstvijänden, die hij, bijkans levendiger, dan alle de anderen, tot zijnen laatſten dag toe, beſtreed. Wij zullen hier, dewijl de Geſchiedenis der *Pelagiänen* reeds verhaald is (*), alleen de lijst zijner ſchriften tegen hen, naar de tijdorde laten volgen. Na verſcheidene mondelijke tegenſprekingen tegen de leerſtellingen van PELAGIUS, verſcheen zijn eerſte geſchrift tegen hem, en met hetzelve tevens het ontwerp van het geheele ſtelſel, hetwelk hem tegengeſteld was, in het jaar 412. (*de peccatorum meritis et remiſſione, Libri tres.*) Tot bevestiging van dit Boek, ſchreef hij nog in hetzelfde jaar een ander. (*de ſpiritu et littera ad Marcellinum.*) IJverig voer hij, in de jaaren 413 en 414, in Prediken en Brieven, daar mede voort. Ten zelfden tijde, berispte hij, tevens in naam van den Bisſchop ALYPIUS, de dwalingen, welke zij opgeſpoord hadden in den Brief van PELAGIUS aan DEMETRIAS. Een ander Boek van denzelven wederlegde hij in het jaar 415, (*de natura et gratia contra Pelagium.*) Ook vatte hij nog in hetzelfde jaar de pen op tegen deszelfs vriend CÆLESTIUS, (*Epiſtola ſive liber de perfectione juſtitiæ hominis.*) Van nu aan, werd hij ook tegen deze partij werk-

ſchriften tegen de Pelagiänen.

(*) Zie boven *Bladz.* 154.

werkzamer op Kerkvergaderingen, en bracht, vereenigd met vier andere *Afrikaanſche* Biſchoppen, den *Roomſchen* Biſchop INNOCENTIUS door hunnen Brief, in het jaar 416, volkomen in zijn gevoelen, ten aanzien van deze verſchillen (*). Om den indruk uit te wiſſchen, welken het gunſtig vonnis eener Kerkvergadering in *Palæſtina* voor de rechtzinnigheid van PELAGIUS verwekt had, of verder verwekken kon, was hij werkzaam, in het jaar 417, in een nieuw Boek, (*de Gestis Pelagii*,) om aan te toonen, dat dit vonnis alleen door deszelfs geveinsdheid verkregen was. Als zich terſtond daar op de nieuwe *Roomſche* Biſchop ZOSIMUS voor PELAGIUS verklaarde, wist niet alleen AUGUSTINUS, met zijne *Afrikaanſche* ambtgenoten, zoo ſtandvastige maatregelen te nemen, dat ook deze goedvond, hunne uitſpraak toe te ſtemmen, maar bovendien bevorderde hij de afkondiging van Keizerlijke bevelen tegen de *Pelagiänen*, zedert het jaar 418. Terwijl hij, op deze wijze, de onderdrukking dezer partij bewerkte, wees hij, in hetzelfde jaar, het aangeboden vergelijk met dezelve, als geveinsd en bedrieglijk, in een bijzonder Boek, van de hand. (*de Gratia Christi et de peccato originali Libri duo.*) Hij zette dezen ſtrijd, bij elke nieuwe aanleiding, in Brieven en Verhandelingen, voort; bijzonder verdedigde hij zich, in de jaaren 419 en 420, tegen eene erge gevolgtrekking, welke zijne partijën uit zijne ſchriften getrokken hadden. (*de nup-*

(*) Boven *Bladz.* 186.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

naptiis et concupiscentia Libri duo.) Om dezen tijd keerde hij niet alleen eenen ook daar toe behoorenden afval af, (*de anima et ejus origine Libri* IV.) maar zette den *Pelagiänen*, die zich in *Italië* eenigen voortgang beloofden, een Boek tegen, hetwelk hun geene hoop daar toe overliet. (*contra duas epistolas Pelagianorum Libri* IV.) Hunnen vermaarden Leeräar en Kampvechter, JULIANUS, zocht hij, zedert het jaar 421, door een hoofdwerk, ten bodem te ſlaan. (*contra Julianum hæreſis Pelagianæ defenſorem Libri ſex.*) Hij had wel het verdriet, te zien, dat eenigen van zijne ſtellingen zelfs in *Afrika* aan zijne verëerers aanſtootlijk waren; maar hij onderwees hen terſtond beter in een Boek van het jaar 427. (*Liber de gratia et libero arbitrio*,) en als zij daar mede niet geheel voldaan waren, liet hij 'er op den voet iet anders op volgen. (*Liber de correptione et Gratia.*) Doch andere Christenen verwekten twijfelingen tegen zijn leerſtelſel in *Galliën*, welke nog merkwaardiger gevolgen hadden. Spoedig redde hij hetzelve ook tegen hen in het jaar 428 of 429, door twee ſchriften, (*de prædestinatione ſanctorum*, en *de dono perſeverantiæ*,) en verhoedde daar door ten minſten, dat deze *Half-Pelagiäanſche* partij zich niet verder uitbreidde. Ondertuſſchen ſcheenen de thans magteloze *Pelagiänen* van hem vergeten te zijn, toen onverwachts een nieuw werk van hunnen held JULIANUS tegen hem uitkwam. Zonder vertoef richtte zich AUGUSTINUS weder tegen hem, en zond hem zoo veel en zoo aanhoudend terug, (*operis*

ris imperfecti contra ſecundam Juliani reſponſionem Libri ſex,) tot zijn laatſte ſtond kwam, en hij in de daad, ſtrijdende, op het bed van eer ſtierf.

Deze lange reeks van ſchriften, welke AUGUSTINUS van het jaar 412 tot 430 tegen de *Pelagiänen* vervaardigde, behalven nog zijne andere werkzaamheden, zou zelfs den arbeidzaamſten Biſchop' al zijnen tijd benomen hebben. Maar hij vond nog uuren genoeg, om, in dat zelfde tijdperk, een vrij aanzienlijk getal andere Boeken en Opſtellen in Brieven te ſchrijven, en buitengewone bezigheden op zich te nemen. Omtrent het jaar 413 zonden hem eenige Christenen zekere ſchriften toe, in welken beweerd werd, dat men wel niet zonder geloof, maar toch zonder goede werken, het eeuwig leven kon verkrijgen, *behouden wordende als door vuur.* Hier tegen ſchreef AUGUSTINUS een Boek, (*de fide et operibus*) (*), in hetwelk hij de dwalingen wederlegde, op welke zich dit gevoelen grondde. — Op dezelfde wijze, als hij, vóór eenigen tijd, den ongehuwden en gehuwden ſtaat, tot nadeel van den laatſten, onderling vergeleken had, zocht hij ook, misſchien in het jaar 414, de behoorlijke waarde van den weduwlijken ſtaat te verklaaren, in eenen Brief aan eene weduwe, (*de bono viduitatis Liber*) (†), zoekende daar in de voordeelen van denzelven boven het huwlijk aan te toonen. —— Niet lang te vooren had hij aan MARCELLINUS op de

AUGUSTINUS beantwoordt weder eenige vragen.

(*) *Tom.* VI. *Opp. pag.* 121-142.

(†) *Tom.* VI. *Opp. pag.* 271-284.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de vraag: van waar toch, toen al het water in *Egypte* in bloed veränderd was, de *Tooveraars* aldaar water gekregen hadden, om iet dergelijks te doen? kortelijk geäntwoord: zij hadden of zeewater genomen, of de plagen waren niet tot in de woonplaatzen der *Israëliten* doorgedrongen (*). — Zelfs vrouwen ſtelden hem Godsdienſtvragen voor. De Godvruchtige Matrone PAULINA had in éénen zijner Brieven gelezen, dat *men God met de ligchaamlijke oogen nooit zien kan*, en begeerde van hem, dat hij daar over eene bijzondere verhandeling wilde ſchrijven, gelijk hij deed, in het jaar 413 (†). Eenigzins nuttiger was de vraag, welke hem MARCELLINUS, Stadhouder van *Afrika*, deed, als AUGUSTINUS hem om vergiffenis voor eenen misdaadiger verzocht. Hij wilde naamlijk weten (§), *waar op zich dit recht van voorſpraak grondde, hetwelk de Biſchoppen als hunnen pligt uitgaven?* waaromtrent AUGUSTINUS hem, zoo goed hij kon, zocht te voldoen. Ondertuſſchen nam het ſchadelijk misbruik van deze voorſpraak der Biſchoppen zoo zeer de overhand, dat de Keizers zich genoodzaakt zagen, hetzelve, door wetten, te bepalen, en in te binden (**).

Bij de gelegenheid der klagt in den Brief van MAR-

(*) *Epist.* CXLIII. *pag.* 351.

(†) *De videndo Deo Liber ſive Epist.* CXLVII. *pag.* 359-376.

(§) *August. Epist.* CLII. *pag.* 397.

(**) Zie *Deel* V. *Bladz.* 246.

MARCELLINUS, zegt AUGUSTINUS zijn gevoelen over de ſtelling: *dat den Dief zijne zonde niet vergeven wordt, indien hij het geſtolene*, voor zoo ver hij het nog heeft, *niet wedergeeft*. Na daar over het één en ander gezegd te hebben, ſpreekt hij ook van den woeker, voor welken voornaamlijk vergoeding behoorde gegeven te worden; alhoewel geen Rechter daar aan helpt. „ Ja," vervolgt hij, „ wanneer wij de plaats verſtandig beſchouwen: *den* „ *geloovigen behoort de geheele Wereld vol rijkdommen; maar den ongelovigen niet een penning;*" (woorden, welke in de *Alexandrynſche* Vertaling van SALOMO's *Spreuken Hoofdſt.* XVIII. achter het 6de vers, zonder dat men weet, waarom? zijn ingevuld, en welke ook elders van AUGUSTINUS en HIËRONYMUS aangehaald worden;) „ kunnen wij dan niet, door dezelve, overtuigend „ bewijzen, dat *allen, die een rechtmatig vermo*„ *gen* gelooven te bezitten, zo zij het *niet weten* „ *te gebruiken, iet vreemds bezitten?* Want *al*„ *les, wat kwalijk bezeten wordt, is vreemd;* maar „ die geen bezit iet kwalijk, die het kwalijk ge„ bruikt. Men duldt ondertuſſchen deze ongerech„ tigheid der kwalijk bezittenden, en 'er zijn zoo„ genoemde burgerrechten onder hen opgericht ge„ worden, opdat zij ſlechts door hun kwaad ge„ bruik minder laſtig zouden worden; tot dat de „ *geloovigen* en *godvruchtigen*, aan wien *van rechts*„ *wegen alles toebehoort*, in die ſtad komen, waar „ de erfenis der eeuwigheid is. —— Doch ook „ hier verhinderen wij het niet, dat *vreemde be*„ *zit-*

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ *zittingen*, naar aardſche zeden en wetten, *weder* „ *vergoed worden* (*)."

In dezen tijd van zijn leven, tuſſchen de jaaren 414 en 417, ſtelt men gemeenlijk de voltooijing van zijne *Verklaaring der Pſalmen*, welke het geheele IVde Deel van zijne werken beſlaat. Doch, alhoewel hij zich op de hulp van God, in het verklaren van deze Israëlitiſche Gezangen beroept, is hem hier echter ook weder gebeurd, hetwelk allen gebeuren moet, die ondernemen, een Boek te verklaaren, welks taal zij niet verſtaan, en hetwelk zij te gelijk voor duiſter houden. Hij heeft veel geheimzinnigs en ſtichtelijks over de Pſalmen gezegd, doch waar van het honderdſte Deel geenen grond in dezelven heeft. Wij willen ſlechts uit den Iſten *Pſalm* een voorbeeld geven. In het begin van denzelven is *beatus vir* de Heere CHRISTUS; *qui non abiit in conſilio impiorum*, even gelijk de aardſche mensch, die zijne door de ſlang bedrogene vrouw toeſtemming gegeven heeft, om Gods gebod, voorbij te gaan; *et in via peccatorum non ſtetit*, omdat hij wel op den weg der zondaaren, geboren als dezen, gekomen is, maar op denzelven niet geſtaan heeft, nademaal hem de bekooring der Wereld niet vasthield; *et in cathedra peſtilentiæ non ſedit*; hij wilde

Zijne verklaring van de Pſalmen.

(*) Men vergelijke over dit gezegde van AUGUSTINUS BARBEYRAC *Traitè de la Morale des Peres de l'Egliſe p.* 293. doch daartegen den *Benedictyner* CEILLIER *Hiſt. Gener. des Auteurs ſacrès et Eccleſiaſt. T.* XI. *p.* 419. en *Apolog. de la Morale des Peres p.* 419.

de geen aardsch Rijk met hoogmoed hebben, met eene heerschzucht en roemzucht, welke zoo uitgebreid is, als de pest; hoewel *cathedra peſtilentiæ* nog gepaster van eene ſchadelijke leere verſtaan wordt, welke voortëet als de kanker.

Hij beäntwoordt de vragen van EVODIUS.

Zijn oude vriend EVODIUS, Biſschop van *Uzala* in *Afrika*, hield hem ook ſomtijds met zijne vragen bezig. AUGUSTINUS gaf hem wel meermalen te verſtaan (*), dat hij vele andere en meer gewigtige werkzaamheden had; evenwel bleven zijne antwoorden niet weg. Zoo vraagde hem EVODIUS (†), bij gelegenheid, dat een Diakon, die voor verſcheidene jaaren overleden was, aan eene vrome weduwe, in den droom, zal verſcheenen zijn, als met vele Moniken en Nonnen een paleis, als zilver ſchitterende, voor een jong mensch opſierende, die onlangs met ongemeen godzalige gezindheden verſcheiden was: *of de ziel, als zij het ligchaal reeds verlaten heeft, toch nog van zeker ligchaam omgeven is*, in hetwelk zij verſchijnt? Hier voerde hij gronden voor, en twijfelingen tegen, aan, en gewaagde nog van eenige verſchijningen van overledenen in den droom, die zelfs met hem geſproken hadden. AUGUSTINUS wilde de gemelde vraag niet toeſtemmend beäntwoorden (§); maar ſchreef aan zijnen vriend: de wijze, hoe zulke verſchijningen zich toedroegen, mogt die gene zoeken te verklaaren, die weet, hoe in

(*) *Epist.* CLIX. *pag.* 428. *Epist.* CLXII. *p.* 432. *Ep.* CLXIX. *p.* 458. (†) *Ep.* CLVIII. *p.* 425.

(§) *Epist.* CLIX. *pag.* 428.

III BOEK IX Hoofdſt. in C. G. Jaar 363. tot 476.

in de ziel, wanneer zij denkt, zoo veel gewerkt wordt; hoe zoo ontallijke Beelden van zichtbaare dingen in ons worden voortgebracht, daar men ver afzijnde voorwerpen, met Geestlijke oogen, en zonder ligchaamlijke beweging, duidlijk ziet. Om 'er ten minſten eenige verklaaring van te geven, verhaalt hij aan EVODIUS de Geſchiedenis van eenen nog levenden vermaarden Geneesheer, GENNADIUS, die in zijne jeugd twijfelde, of 'er een leven zij na de dood? maar die door eenen hem in den droom verſchijnenden jongeling, die hem overtuigde, dat hij, ſlapende, met geſlotene oogen, zeer wel zag, en gevolglijk ook na de dood voortleven kon, van zijne twijfelingen verlost was geworden. In eenen anderen Brief aan EVODIUS (*), voegde hij 'er nog bij, dat de ziel, geduurende zulke verſchijningen in den ſlaap, van de oogen afwezend is, en naardien de dood ook als eene geheele afwezendheid der ziel van het ligchaam kon beſchouwd worden, zoo behoefde zij dan te minder een ligchaam. — Een en andermaal legde hem EVODIUS meer vragen voor (†); hij begeerde inzonderheid over den *oorſprong der ziel van* JESUS, en over de plaats 1 *Petr.* III. 18, 19. onderricht te worden. Waar op AUGUSTINUS hem zijne opheldering in eenen volgenden Brief mededeelt (§). Nog moest hij hem, in eenen anderen Brief (**), zijn gevoelen zeggen, over het waa-

(*) *Epist.* CLXII. *pag.* 432.
(†) AUGUST. *Epist.* CLXIII. *pag.* 435.
(§) *Ep.* CLXIV. *p.* 435-442 (**) *Ep.* CLIX. *p.* 458.

waare denkbeeld der Drieëenheid, en over de Duive, in welker gedaante de Heilige Geest zich vertoond had; doch hij verzocht hem tevens, hem te vergunnen, dat hij zich met algemeen nuttige onderzoekingen bezig mogt houden.

Men overhoopte hem ook in de daad, van alle kanten, met vragen, welke hij echter somtijds aan zijnen geleerdsten tijdgenoot in de Westersche Kerk verwees. OROSIUS, zijn leerling, had voor hem een bericht opgesteld over de *Priscilliänisten* en *Origenisten* in *Spanje*, zijn Vaderland, ten einde zijn goeddunken daar over te hooren. Dit deelde hij hem mede in het jaar 415, in een bijzonder geschrift: *ad Orosium contra Priscillianistas et Origenistas Liber* (*). — Over eene geliefkoosde vraag van deze tijden, met welke AUGUSTINUS dikwerf van anderen geplaagd werd, en zich zelven plaagde, *van den oorsprong der ziel*, wees niet alleen HIËRONYMUS eenen zijner vrienden tot AUGUSTINUS, om onderricht, maar de voorgenoemde OROSIUS kwam zelf, wegens deze en andere vragen, bij hem te *Hippo*. Maar deze zond hem weder naa HIËRONYMUS, met twee Brieven, waar in hij deszelfs gedachten verzocht, over deze vraag, welke hem toen, uit hoofde van de *Pelagiäansche* verschillen, gewigtig en bedenklijk geworden was; als ook over de plaats *Jakob.* II. 10. (†) —— In het jaar 418 zag hij zich andermaal genoodzaakt, den Bisschop OP-

Van OROSIUS.

TA-

(*) *T.* VIII. *Opp. p.* 434. Verg. *Deel* VII. *Bl.* 261.

(†) *Ep.* CLVI. *seu de Origine ruinæ hominis Liber*

pag.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

TATUS *over den oorſprong der ziel* te antwoorden (*). Zijn grootſte geſchrift over dit onderwerp van het jaar 419 of 420, is boven reeds gewaagd (†).

Het is van eenig gewigt, deze vragen te lezen, om den geest der tijden en den geest van AUGUSTINUS te beter te kennen. Wat werd 'er niet al gevraagd! en wat kwamen 'er voor antwoorden! DARDANUS, waarſchijnlijk Stadhouder van *Galliën*, had hem twee bedenkingen gemaakt, voorëerst, hoe men thans gelooven kan, dat CHRISTUS *in den Hemel* is; daar hij toch aan het Kruis tegen den Moordenaar gezegd heeft: heden zou hij met hem in *het Paradijs zijn?* Ten tweeden: Indien de kleine Kinderen God nog niet kennen, hoe heeft dan JOANNES, bij de komst van de Moeder des Heeren, *in Moeders-ligchaam* kunnen *opſpringen?* In het jaar 417 ſtelde AUGUSTINUS daar over een omſtandig antwoord op (§), waar hij het *Pelagiänismus* voor oogen had, zonder hetzelve te noemen (**).

Over het einde der Wereld.

Lang was onder de Christenen de verbeelding ingeſlopen, inzonderheid geduurende de voor hen drukkende Heidenſche Regeeringen, dat het einde der

pag. 443-452. *Epist.* CLXVII. *ſive de ſententia Jacobi Liber.* Verg. *Deel* VII. *Bladz.* 199.

(*) *Ep.* CXC. *p.* 532-539. Boven *Bladz.* 212.

(†) *Bladz.* 216.

(§) *De præſentia Dei Liber, ſeu Ep.* CLXXXVII. *p.* 556-526. (**) *Retractat. Libr.* II. *Cap.* 49.

der Wereld niet ver meer af was. Daar mede was ook HESYCHIUS, Bisschop te *Salona*, in het tegenswoordig *Dalmatië*, ingenomen. AUGUSTINUS, jegens wien hij dit had laten blijken, zocht hem daartegen uit de plaats: *van dien dag en uur weet niemand*, en dewijl het Euangelie nog niet in de geheele Wereld gepredikt was, hetwelk toch eerst volgends *Matth.* XXIV. 14. geschieden moest, te bewijzen, dat men daaromtrent volstrekt geene bepalingen maken kon; waar bij hij zich verklaarde, dat hij de Weeken van DANIËL reeds voor vervuld hield (*). In zijn antwoord hernam HESYCHIUS (†), dat men, wel is waar, het jaar en den dag van het einde der Wereld niet kan voorzeggen; doch dat de toekomste des Heeren nabij zij, heeft hij zelf geleerd, en ook derzelver kentekenen genoemd; de algemeene verkondiging des Christendoms erkende PAULUS reeds; daartegen waren de Weeken van DANIËL nog niet vervuld. Hier op zond hem AUGUSTINUS, in het jaar 419, eene vrij uitgebreide Verhandeling over dit onderwerp (§). Slechts te wijdloopig, zoo als het eenen Uitlegger gaat, die in het onzekere omtast, tusschen verschillende gevoelens, of die Geestlijk verklaart, maar echter in de hoofdzaak vrij wel, toont hij, dat men meer op zijnen laatsten levensdag, dan op den laatsten dag der Wereld, opmerkzaam behoort te zijn; dat men, bij alle vreugde over de komst des Verlossers, evenwel

(*) *Ep.* CXCVII. *p.* 561. (†) *Ep.* CXCVIII. *p.* 562.
(§) *De fine seculi sive Ep.* CXCIX. *p.* 564-579.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363 tot 476.

wel niet meer van derzelver tijd moge verlangen te weten, dan de Apostelen; dat de Weeken van DANIËL volſtrekt enkel op de Geſchiedenis van CHRISTUS ſlaan; dat ons geene genoegzame tekenen van het einde der Wereld in de Schrift nagelaten zijn; dat men de verwoesting van *Jeruſalem*, zoo als CHRISTUS die voorzegd heeft, niet moet verwarren met het einde der Wereld, enz. Ten laatſten vergelijkt hij heel gepast drie goede Dienstknechten des Heeren met malkander, die wel alle waakzaam verlangen naar zijne toekomſte, maar van welken de één ze voor nabij, de ander voor verafzijnde houdt, en de derde belijdt, dat hij den tijd niet weet. Hij prijst de gevoelens van den laatſten aan.

Spitsvinniger, en des te nutlozer vragen ſtelde hem CONSENTIUS voor, in het jaar 420. De eerſte derzelven was: *Of* CHRISTUS *ligchaam nog altijd beenen en bloed, of de overige trekken van vleesch heeft?* Het is, antwoordt AUGUSTINUS (*), nog even zoo in den Hemel geſteld, als voormaals op Aarde, toen hij ten Hemel voer. Alleen kunnen wij twijfelen, of het ook bloed heeft enz. Nog begeerde CONSENTIUS onder anderen te weten, of *het inblazen van God in* ADAM *zijne ziel geweest is?* waar op hij dit zijner vraag waardig antwoord kreeg: dit was of de ziel zelve, of het gene, waar door dezelve gemaakt werd, alleen men moet deswegens de ziel niet voor een deel van God houden.

Leerzamer mag een voorſtel van den Biſchop HO-

(*) *Epist.* CCV. *pag.* 584.

HONORATUS, in het jaar 428 of 429, heeten: *Mag wel een Geestlijke*, (*Clericus*,) *bij het uitberſten eener vervolging, zijne Gemeente verlaten?* AUGUSTINUS beäntwoordt dezelve, met bepaling (*): Alleen dan mag een Geestelijke vluchten, wanneer enkele leden der Geestelijkheid afzonderlijk vervolgd worden, en de overigen blijven; of als de geheele Gemeente verſtrooid is geworden. Anders moeten hare Leeräars bij dezelve, ook met levensgevaar, blijven, opdat de Christenen geen gebrek lijden aan Geestelijk voedzel. Wanneer de vijänd op het punt ſtaat, eene ſtad in te nemen, welke toeloop is 'er dan niet naa de Kerk! Velen begeeren den Doop; anderen de verzoening met de Kerk; anderen de boetdoening zelve; en allen troost en de uitdeeling der Sacramenten: ontbreekt het nu aan Leeräaren, hoe groot is dan niet het ongeluk, hetwelk die genen treft, die deze Wereld verlaten moeten, zonder wedergeboren, of van hunne zonden ontbonden te zijn! Zulke arme Joodſche gedachten koesterde AUGUSTINUS, even of niemand vergeving bij God onmidlijk ontvangen kon, zonder tusſchenkomst van eenen mensch!

Uitlegkundige ſchriften.

In het jaar 416 of 417 verſcheen zijne *Verklaring van het Euangelie van* JOANNES in het licht (†), beſtaande uit Preeken, welke men ook Verhandelingen, (*Tractatus*,) noemde. —— Aan dezen arbeid is

(*) *Epist.* CCXXVIII. *pag.* 629.

(†) *In Joannis Euangelium Tractatus* CXXIV. *Tom.* III. *Opp. pag.* 211-602.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

is een andere gelijk *over den eerſten Brief van* JOANNES (*). Of hij de plaats 1 *Joh.* V. 7. gelezen heeft, of niet, kan men eigenlijk niet zeggen, omdat zijne Predikatiën niet verder lopen dan tot het 3de *vers* van dat *Hoofdſtuk*. —— In het jaar 419 ſchreef hij een Boek *over de ſpreekwijzen in de Boeken van* MOSES, JOSUA, *en der Richteren* (†), als ook een veel wijdlopiger, hetwelk *vragen over deze Bijbelboeken* bevat (§). Van het eerſte dezer geſchriften meldt hij zelf (**), dat hij daar in aangemerkt heeft de ſpreekwijzen dezer Schrijveren, die van de ſpraak van zijnen tijd verſchilden, op welken vele Lezers geen acht ſloegen, en 'er daaröm eenen verkeerden zin uit afleidden. Van het tweede, dat daar in vele zwarigheden voorkomen, welke naauwkeuriger verdienen ontwikkeld te worden, hoewel het zijn oogmerk niet was, dezelven doorgaande op te loſſen (††). In het jaar 419 of 420, ſtelde hij nog twee andere ſchriften op; in het eerſte (§§) onderzoekt hij hoofdzaaklijk den zin der plaatzen 1 *Kor.* VII. 10, 11, 12, 39. maar, in het

(*) *In Epist. Joannis ad Parthos Tractatus* X. *l. c. pag.* 602-656.

(†) *Locutionum Libri* VII. *T.* III. P. I. *p.* 243-282.

(§) *Quæstionum in Heptateuchum Libri* VII. *l. c. pag.* 283-466.

(**) *Retractat. L.* II. *C.* 54.

(††) *Retractat. Libr.* II. *Cap.* 55.

(§§) *De conjugiis adulterinis ad Pollentium Libri duo Tom.* VI. *Opp. pag.* 283-388.

het tweede geſchrift (*), beſtrijdt hij den Schrijver van een Boek, hetwelk te *Karthago* van velen gelezen werd, waar in de Wereldſchepper en de God des Ouden Testaments voor eenen der ſnoodſte *Demons* werd uitgemaakt.

Zijn *Handboek van den Godsdienst* (†), hetwelk AUGUSTINUS, in het jaar 412, op begeerte van eenen aanzienlijken Leek, LAURENTIUS, opſtelde, is een zeer merkwaardig Boek. Het moest denzelven, kort en bondig, ſchetzen, en aanwijzen, waar aan men zich in den Godsdienst voornaamlijk te houden hebbe? wat men, wegens de verſchillende Ketterijën, bijzonder vermijden moet? hoe ver de rede voor den Godsdienst ſpreekt? of waar in zij met denzelven niet overëenſtemt? welke de hoofdſom en de eigenlijke grond van het *Katholijk* Geloof is?" Merkwaardig is, in dit werk, de plaats, waar hij weder op het gevoelen van ſommige Christenen komt, dat zelfs hunne *ondeugende Medebroeders*, indien zij ſlechts in de gemeenſchap der Kerk ſterven, *door vuur zalig zullen worden* (§). „ Het „ is," ſchrijft hij, „ niet ongelooflijk, dat ook „ na dit leven iet dergelijks, (ſmart wegens verlies „ van tijdelijke goederen,) volgen zal; men kan „ het ten minſten onderzoeken, en zal het vinden, „ of

(*) *Contra Adverſarium legis et prophetarum Libri duo Tom.* VIII. *pag.* 389 430.

(†) *Enchiridion ad Laurentium, ſive de fide, ſpe, et caritate Liber Tom.* VI. *Opp. pag.* 143-178.

(§) Zie boven *Bladz.* 345.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ of in het duister moeten laten blijven, dat *som-*
„ *mige geloovigen, door een zeker zuiverend vuur,*
„ (*per ignem quendam purgatorium,*) vroeger of
„ laater, al naar zij de verganglijke goederen meer
„ of min geliefd hebben, *zalig worden;* doch niet
„ de zoodanigen, van welken 'er staat, zij zullen
„ het Rijk van God niet beërven, ten zij hun, zoo
„ als het boetvaardigen voegt, deze zonden verge-
„ ven worden." AUGUSTINUS laat het aan zijnen vriend zelven over, of hij dit wijdlopig werk, daadlijk, voor een *Handboek van den Godsdienst* wil aannemen. Van den aanzienlijkſten Kerkleeräar van zijnen tijd, een man van 70 jaaren, zou men zeker hier iet volledigs verwachten, maar het beöefenend of zedekundig gedeelte is over het geheel te schraal, en het leerstellige, of het *geloof*, te zeer bezig met het te keer gaan van de *Manicheën*, *Donatisten*, *Pelagiänen*, en anderen, tegen welken AUGUSTINUS zoo ijverig gestreden had.

Omtrent denzelfden tijd, in het jaar 421 of 422, stelde hij voor zijnen vriend PAULINUS, Bisschop te *Nola*, een stuk op over *de zorg voor de overledenen* (*), overladen met spitsvinnigheden, bijgeloovigheid en ligtgelovigheid. PAULINUS had hem geraadpleegd, bij gelegenheid, dat hij aan twee Moeders vergund had, hunne overledene Zoonen in *eene Kerk te begraven, welke aan Martelaren gewijd was: of zoodanige begravenis den overledenen iet*

(*) *De cura gerenda pro mortuis ad Paulinum Liber Tom.* VI, *Opp. pag.* 375-388.

iet baatte? gelijk hij geloofde, maar tevens bedenking maakte, dewijl voor den Richterſtoel van CHRISTUS geöordeeld zal worden, over het gene *in het ligchaam*, dat is, geduurende het leven, geſchied is. AUGUSTINUS lost die bedenking op, door de aanmerking, dat het van het leven, hetwelk iemand geleefd heeft, afhangt, of hem het gebed der Gemeente na de dood baten zal of niet. — En nu voegt hij 'er nog veel bij van de kracht der voorbidding voor de dooden, en van *verſchijningen van overledenen in den droom*, en van de hulp en bijſtand, welke de Martelaars aan de levenden bewijzen. En bij ſlot, vermaant hij, dewijl het onzeker is, voor welke overledenen het gebed iet baat, zoo moet het ten minſten voor alle gedoopten, (*regenerati*,) geſchieden.

Zijne ligtgelovigheid tot bijgeloof overhellende.

Wij hebben reeds, in een voorgaand Deel van onze Geſchiedenis (*), van zijne ligtgelovigheid geſproken; zoo verhaalt hij van de heilige aarde, welke van de gewaande plaats, waar CHRISTUS begraven was, naa *Afrika* gebracht, en door zekeren HESPERUS in zijne kamer was opgehangen, opdat hij niet, even als zijne knechten en zijn vee, van booze geesten geplaagd mogt worden; en welke vervolgends, op zijn begeeren, nadat hem een Ouderling, (*Presbijter*,) door het gebed en het Heilig Avondmaal, van die vijänden bevrijd had, met bewilliging van AUGUSTINUS en een' ander Bisſchop, op eene plaats begraven werd, waar de

(*) Zie *Deel* V. *Bladz.* 46.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de Christenen tot den openbaren Godsdienst bijëen konden komen. Deze plaats heette *Fasfala*, niet ver van *Hippo* gelegen; in het eerst waren aldaar en in de nabuurſchap niet dan *Donatisten*, doch welke AUGUSTINUS, na lange moeite, gevaar en gewelddigen wederſtand, bijna allen tot de *Katholijke* Kerkgemeenſchap overbracht. Thans beſloot hij, omtrent het jaar 422, aan deze van hem nieuw geplante Gemeente eenen Biſſchop te geven. Doch, alzoo hij zich hier mede zoo geſpoed had, dat de door hem daar toe beſtemde, maar niet vooräf gevraagde, Ouderling weigerde, dit ambt aan te nemen, ſchoon de *Primaat* van *Numidië*, die hem zou inwijden, reeds aangekomen was; verkoos hij ſchielijk in deszelfs plaats zekeren ANTONIUS, een' nog *jongen* leerling van hem. Doch deze keuze viel nog ongelukkiger uit dan de eerſte, zoodat hij, wegens zijn ſlecht gedrag, moest worden afgezet, waar na hij zich op den *Roomſchen* Biſſchop BONIFACIUS beriep; tegen hoedanige beroepen op den *Roomſchen* Biſſchop, zich niet alleen AUGUSTINUS, maar alle de *Afrikaanſche* Biſſchoppen moedig verzetteden (*).

AUGUSTINUS zorgt voor eenen Opvolger.

Niet lang daar na volgden 'er zorgen van eene geheel andere natuur bij AUGUSTINUS. In het jaar 426, nu zijn LXXIIſte jaar bereikt hebbende, wilde hij zorgen voor eenen Opvolger, opdat 'er, na zijne dood, geene onrusten mogten ontſtaan. Reeds voor lang was dit wel door de Kerkvergaderingen verboden; die van *Antiöchië*, van het jaar 341, wilde

vol-

(*) *Ep.* CCI. *p.* 591. Vergelijk *Deel* V. *Bl.* 305.

volſtrekt niet dulden, dat zelfs *Biſchoppen*, *nabij de dood zijnde*, *zich eenen Opvolger zouden benoemen* (*), evenwel, dewijl dit door geene *algemeene* (*Oekumeniſche*,) Kerkvergadering verboden was, riep AUGUSTINUS zijne Gemeente in de Kerk bijeen, en ontdekte hun *zijnen wil*, *welken hij ook voor Gods wil hield*, dat de *Ouderling* ERACLIUS, wiens prijswaardige hoedanigheden hem bekend waren, zijn Opvolger behoorde te worden. De Gemeente door luide toejuichingen hier aan hare goedkeuring gevende, voegde hij 'er bij, dat deze ERACLIUS niet zijn Medebisſchop zou zijn, maar Ouderling zou blijven, zoo lang AUGUSTINUS leefde; evenwel verzocht hij tevens, dat men bijzondere zaken en verſchillen aan denzelven brengen, en hem daar mede verſchonen mogt, opdat hij eenige rust zou genieten, in al hetwelk de Gemeente, met luide toejuichingen, bewilligde (†).

Bijzonderheden van den Stadhouder BONIFACIUS.

Maar thans wekte ook de burgerlijke toeſtand van *Afrika* de zorgen en bekommeringen van AUGUSTINUS. De *Comes* BONIFACIUS had, zedert vele jaaren, als één der grootſte en gelukkigſte Veldheeren, in het *Romeinſche* Rijk, uitgemunt. AUGUSTINUS achtte en beminde hem zeer, wegens zijnen ijver voor den Godsdienst, en wegens zijne begeerte, om zich midden onder het krijgsgewoel daar in te laten onderwijzen. Aan hem had hij dien vermaarden

(*) *Canon.* 23.

(†) *Acta Eccleſiaſtica, ſeu* AUGUSTINI *Epiſt.* CCXIII. *pag.* 600.

III BOEK IX Hoofdst. na C.G. Jaar 363. tot 476.

den Brief (*) geſchreven, waar in hij hem zocht te bewijzen, hoe nuttig het ware, geweld tegen de *Donatisten* te gebruiken. Eene andere keer, onderrichtte hij hem (†), hoe hij in den krijgsſtand, welke geenszins met het Christendom ſtrijdt, Gode behaaglijk leven moest. Nadat BONIFACIUS zijne Gemaalin verloren had, was hij zelfs van zins, om zich geheel aan de Wereld te onttrekken, en als een Monnik onder godzalige oefeningen te leven: Maar AUGUSTINUS en de Biſchop ALYPIUS hielden hem daar van af, door de voorſtelling, dat hij voor de Christelijke Gemeente zeer nuttig was, als hij die tegen de Barbaaren beſchermde; dat hij zich echter ook in de Wereld met het nodige vergenoegen, en eene kuiſche onthouding bewaaren kon (§). BONIFACIUS geloofde hun, maar niet volkomen; hij trouwde weder, en het goed gerucht van zijne zeden en van zijne rechtzinnigheid begon zeer te lijden. Ongelukkig maakte hem de Veldheer AËTIUS aan het Keizerlijk Hof te *Ravenna* verdacht, en hem zelven wantrouwig jegens het Hof. Om deze reden weigerde BONIFACIUS, op bevel des Hofs, ten Hove te verſchijnen; veel meer tastte hij naar de wapenen, en ſloeg de Krijgsbenden, die tegen hem gezonden waren, terug; zonder echter te kunnen verhinderen, dat *Afrikaanſche* Barbaaren het Romeinſche Gebied aldaar verwoestten. Nu kon AUGUS-

(*) *Epist.* CLXXXV. *de correctione Donatistarum Liber. p.* 505. (†) *Ep.* CLXXXIX. *p.* 530.

(§) AUGUST. *Epist.* CCXX. *pag.* 618.

AUGUSTINUS niet langer zwijgen jegens eenen man, die hem ſteeds zoo veel vertrouwen bewezen had. Hij ſchreef hem, in het jaar 427, ongemeen vrijmoedig en ſterk (*), hem zijne voorige gezindheden, en alle zijne zedert eenigen tijd begaane gebreken voor oogen houdende, als ook zijnen gevaarlijken toeſtand, en hem vermanende, om zich eindelijk, als een Christen, te gedragen. „ Misſchien vraagt „ gij mij," ſchrijft hij: „ wat zal ik in zoo groo„ ten nood doen? Indien gij van mij eenen raad, „ naar deze Wereld, begeert, dat is, hoe gij de „ magt en rijkdommen, welke gij thans bezit, zult „ behouden? zoo weet ik niet, wat ik u ant„ woorden zal: Want dit zijn onzekere dingen, „ voor welken men niets zekers raaden kan. Maar „ vraagt gij mij om raad, naar God, hoe gij het „ verderf van uwe ziel kunt voorkomen, dan be„ hoef ik u niet anders te antwoorden, dan: Heb „ de Wereld niet lief, noch het gene in de Wereld „ is, enz. Volg dezen raad, dan zal het blijken, „ of gij een dapper man zijt." Als BONIFACIUS nog verder wilde weten, hoe hij dit had aan te vangen, zoo prijst AUGUSTINUS hem een ijverig gebed tot God om verloſſing aan. Indien hij niet getrouwd was, zou hij best doen, zich in eene Godzalige Eenzaamheid te begeven; ten minſten kon hij zijne Gemaalin tot onthouding zoeken te bewegen, welke hij aan God ſchuldig was, en alle Wereldliefde verzaaken.

In

(*) *Epist.* CCXX. *pag.* 618.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

In het midden van deze onrusten, volbracht AUGUSTINUS, in het jaar 427 of 429, een reeds lang voorheen vastgeſteld voornemen; hij ſtelde eene *Recenſie* of *Herziening* op *van alle zijne eigene Boeken, met verbeteringen* (*), waar in hij zich voorſtelde, niet alleen een verſlag te geven van zijne werken, maar ze met eene ſoort van richterlijke ſtrengheid te beöordeelen, en zonder verſchoning aan te wijzen, wat hem thans daar in mishaagde. Voornaamlijk echter blijkt het uit dit werk zelf, dat hij bedoeld hebbe, te verdedigen en te verſchonen, wat hij, in zijne vroegere ſchriften, gezegd had, hetwelk minder ſcheen te ſtrooken met het leerſtelſel, hetwelk hij naderhand tegen de *Pelagiänen* verdedigde. Dit werk is voor het overige van zeer veel belang voor de Lezers zijner ſchriften, om zijne echte werken van ondergeſchovene te onderſcheiden, en te zien, met welke oogen hij zelf zijne ſchriften, tegen het einde van zijn leven, beſchouwd heeft. In het *eerſte Boek* beöordeelt hij zijne ſchriften, vóór het aanvaarden der Biſſchoppelijke waardigheid, in het *tweede* die, welke hij, als *Biſſchop*, geſchreven heeft. Weinigen van zijne ſchriften, bijzonder zijne laatſten tegen JULIANUS, zijn *Uittrekzel* van alle *Geboden* en *Verboden van den Bijbel*, naar de orde der Bijbelboeken, van de tien Geboden af (†), insgelijks zijn Boek *van de Ketterijën*, zijn 'er na deze Lijst nog bijgekomen.

AUGUSTINUS ſchrijft eene Herziening van zijne werken.

On-

(*) *Retractat. Libri duo T.* I. *Opp. p.* 1-46.

(†) *Speculum T.* III. P. *Opp.* I. *p.* 507-612.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Ondertuſſchen had BONIFACIUS niet goedgevonden, de vermaningen van AUGUSTINUS op te volgen, en alles op te geven, wat hem nog aan de groote Wereld gehecht hield. Alzoo het Keizerlijke Hof een nieuw leger tegen hem afzond, ontbood hij tot zijne verdediging de *Vandaalen*, die toen een groot deel van *Spanje* inhadden, naa *Afrika* over. Zij kwamen in Meij des jaars 429, door hunnen Koning GENSERIK of GEISERIK geleid, ſterk genoeg, om niet alleen het *Romeinſche* Gebied te vermeesteren; maar ook hunnen vriend BONIFACIUS, die eigenlijk hetzelve met hen meende te deelen, de wet voor te ſchrijven; zij verſpreidden, door hunne plunderingen, vreeslijke verwoestingen, en het moorden der inwooners, meer dan wel door eene geregelde onderneming, overäl ſchrik en vrees, toen BONIFACIUS op ééns ondernam, zich tegen hen te verzetten. Het Hof, hetwelk de kuiperijën vernomen had, door welke BONIFACIUS, tot den opſtand, was aangezet, haalde hem gemaklijk weder tot zijne zijde over; maar nu deed hij vergeefs zijn best, om de *Vandaalen*, door beloften en bedreigingen, te bewegen, om *Afrika* te verlaten. Eindelijk wilde hij hen, door zijn krijgsvolk, daar toe noodzaken; maar van hen geſlagen zijnde, nam hij de vlucht naa *Hippo*, waar zijn vriend AUGUSTINUS Biſſchop was, en waar hem de *Vandaalen* in den zomer des jaars 430 belegerden (*). Treu-

BONIFACIUS brengt de Vandalen in Afrika, en wordt van hen te Hippo belegerd.

(*) POSSID. *Vit. August. Cap.* 28. *pag.* 186. PROSP. *et* IDAT. *in Chron. ad h. a.* PROCOP. *de bello Vandal. Libr.* I. *Cap.* 3. *pag.* 348.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

AUGUSTINUS gaat nog voort met ſchrijven.

Treuriger en treffender was, gedurende zijn leven, voor den ouden Biſſchop, niets geweest, dan dit onheil van zijn Vaderland. Behalven het lijden en de dood van zoo vele duizenden, beweende hij, inzonderheid, den ondergang van eene menigte van Gemeenten, Kerken en Kloosters; de vernietiging van den Godsdienst, en de ellende der omzwervende Geestelijkheid, van welken zich ſommige Biſſchoppen bij hem te *Hippo* bergden; en niet min dan dit alles de overheerſching, welke de *Arianery* met de *Wandaalen*, die daar aan gehecht waren, ſcheen te winnen. Nogthans hield hij, zelfs ten dezen tijd, niet op, als Leeräar en Schrijver werkzaam te zijn. Dus beäntwoordde hij, in deze ſtormächtige jaaren 428 of 429, de vraag: *of een Geestelijke van zijne Gemeente, wegens eene haar treffende vervolging, vluchten mag* (*)? Mondeling en ſchriftelijk, zocht hij den voortgang der *Ariänen* te ſtuiten. In het jaar 418 had hij reeds een opſtel van hen, waar in hunne ſtellingen ſaam vervat waren (†), in een tegenſchrift (§) wederlegd. Thans hield hij met den *Ariäanſchen* Biſſchop MAXIMINUS, voor eene talrijke vergadering, een geſprek, waar van wij den geheelen inhoud nog bezitten (**). Zij ſtreeden in hetzelve, als twee kam-

(*) Boven *Bladz.* 355.

(†) *Sermo Arianorum Tom.* VIII. *p.* 439-442.

(§) *Contra Serm. Arianorum, Liber unus l. c. p.* 443-460.

(**) *Collatio cum Maximino, Arianor. Episc. l. c. pag.* 459-480.

kampiöenen, die hunne zaak volkomen zeker zijn; met veel vlugheid in de verdediging van hun leerſtelſel. MAXIMINUS bijzonder ſprak zeer lang en niet ongeſchikt voor het zijne, zonder dat hij AUGUSTINUS tijd gelaten had, hem daar op te antwoorden. Deze zag dus, voornaamlijk dewijl de ander zich de overwinning toeſchreef (*), zichzelven genoodzaakt, om dit in een bijzonder Boek te doen (†). In het jaar 419 ſchreef hij nog, op begeerte van den *Diakon* QUODVULTDEUS, te *Karthago*, een algemeen bericht *van de Ketterijën* (§), waar van wij elders (**) geſproken hebben, gelijk ook reeds van de ſchriften, welke hij thans nog tegen de *Semi-Pelagiänen* en *Pelagiänen* opſtelde.

Eindelijk bezweek AUGUSTINUS onder zijnen ouderdom en de ellenden van zijne tijden; hij overleed den 28ſten *Augustus* des jaars 430, toen de belegering van *Hippo* reeds in de derde maand werd voortgezet, in het LXXVIſte jaar zijns ouderdoms. Hij plagt dikwijls te zeggen, dat Christenen, bijzonder Leeräaren, alhoewel zij, na hunnen doop, godvruchtig geleefd hadden, nogthans, niet zonder eene veréischte boete, uit de Wereld behoorden te ſcheiden: ook dit nam hij zelf in acht. Men moest hem de Boetpſalmen affchrijven, en dit affchrift zette

Doodvan AUGUSTINUS.

(*) POSSID. *Vit. August. Caſ.* 17. *pag.* 181.

(†) *Contra Maximinum Hæreticum, Arianor. Epiſc. Libri duo l. c. pag.* 479-528.

(§) *De Hær. ad Quodvultd. Liber T.* VIII. *p.* 1-22.

(**) Verg. *Deel* VI. *Bladz.* 310.

III BOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

te hij, te bed liggende, tegen den wand, las het beſtendig, en ſtortte daar bij vele traanen. Om hier in niet geſtoord te worden, vergunde hij, in de tien laatſte dagen van zijne ziekte, ſlechts dan aan zijne vrienden den toegang tot hem, als de Geneesheer hem bezocht. Een Testament maakte hij niet, dewijl hij volſtrekt geen eigendom bezat; evenwel beval hij, zijne Boekverzameling, en die der Kerk, nogmaal tot getrouwe bewaring aan (*). Alhoewel men nu dezen zijnen laatſten wil ſlipt ſchijnt opgevolgd te hebben, evenwel vestigde de Christelijke nakomelingſchap, volgends eenen heerſchenden ſmaak, meer aandacht op zijn lijk, als een veel hooger te waardeeren nalatenſchap. Bij zijn leven was AUGUSTINUS juist niet, als wonderdoener, vereerd; hoewel het aan zijnen Levensbeſchrijver POSSIDIUS niet hapert, dat hij 'er niet voor gehouden is; want, volgends dezen (†), zullen, op zijn gebed, meermalen de booze Geesten Bezetenen verlaten hebben; en toen hij zelf ziek was, en gevolglijk des te minder gelooven wilde, dat hij anderen helpen kon, zal hij door de oplegging der handen terſtond eenen kranken genezen hebben, die door God in eenen droom aan hem gezonden was. Toch is het nog geloofſlijker, dat men naderhand wonderwerken bij zijn graf heeft kunnen verwachten, daar hij zulken naam had van ſtrenge deugd; daar zijn gezag, als Leeräar van den Godsdienst, bijna van eeuw

(*) POSSID. *l. c. Cap.* 31. *pag.* 188.

(†) *Cap.* 29. *pag.* 187.

l

eeuw tot eeuw, toenam; en daar ontelbare Geeste- III
lijken en Monniken reden hadden, om voor zijne BOEK
verëering te zorgen; en men hem dus, zonder bede- IX
ken, geern eene plaats gaf onder de Heilige Voor- Hoofdſt.
bidders bij God, bij wier overblijfzelen God zijne na C. G.
gunstbewijzen, gelijk men meende, gewoon was, Jaar 363.
uit te deelen. En hier uit is zelfs een langduurige tot 476.
ingewikkelde twist ontſtaan over zijn gebeente, welke zelfs ten laatſten een pleitgeding te wege bracht. Toen men in de achtſte eeuw te *Pavia* gelooſde, hetzelve te bezitten, moest PETRUS OLDRADO, Aardsbiſchop van *Milaan*, op bevel van KAREL *den Grooten*, een onderzoek deswegens ondernemen; die, als een gevolg van hetzelve, in het jaar 797, een bericht aan dezen Vorst opſtelde, hetwelk BARONIUS het eerst in het licht gegeven heeft (*). In dit geſchrift verhaalt hij uit Brieven en Schriften der *Langobardſche* Koningen, als ook uit mondelijke berichten, dat het ligchaam van AUGUSTINUS, die nog bij zijn leven vele wonderwerken verricht had, omtrent 56 jaaren te *Hippo* begraven gelegen heeft; dat vervolgends de Rechtzinnige Christenen en Biſchoppen, die door den *Vandaliſchen* Koning THRASAMUND, naa *Sardinië* gebannen werden, hetzelve op dit Eiland hebben medegenomen, alwaar het 223 jaaren lang, door eene menigte van wonderen, beroemd is geworden, maar dat, toen de *Arabiërs* meesters van *Sardinië* waren geworden, LUITPRAND, Koning der *Langobarden*, gemelde ligchaam, voor eene groote ſomme gelds van

(*) *Ann. Eccles. ad a.* 725. *n.* 2. *T.* IX. *p.* 49.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

van hen gekocht, en naa *Pavia* heeft laten brengen; in welke ſtad wederöm wonderbare genezingen door hetzelve gewerkt waren geworden. Bij den eerſten opſlag ſchijnt dit verhaal uit eenige goede bronnen gevloeid te zijn; doch, om niet te zeggen, dat geene der gebruikte *Langobardſche* ooirkonden hier ingevoegd zijn, bewijzen zij ook, bij ſlot, niets meer, dan dat LUITPRAND, in de achtſte eeuw, zekere beenderen, welke aan AUGUSTINUS zouden behoord hebben, uit *Sardinië* naa *Pavia* verplaatst heeft, en juist dit verhaalt ook de tijdgenoot van dezen Koning, BEDA *de Eerwaardige* (*). Wat daartegen het vroeger overbrengen der gemelde beenderen uit *Afrika*, als ook de wonderwerken, met dezelven in *Sardinië* en te *Pavia* voorgevallen, betreft, voor derzelver geloofwaardigheid is even zoo min gezorgd, als bij ontelbare andere toneelen in de Geſchiedenis der Heiligen en der Wonderwerken van deze eeuw. Doch, hier bij bleef het niet; de Pieterskerk te *Pavia*, in welke deze Heilige Overblijfzels zouden rusten, kwam uit het bezit der *Benedictynen*, in de XIIIde eeuw, aan de reguliere Choorheeren, bij welken in de XIVde eeuw nog de *Augustyner Eremieten* kwamen, die hunnen oorſprong even zoo valsch, als de eerstgemelden, van AUGUSTINUS afleidden. Allengs was de plaats, waar zijn gebeente bewaard werd, onbekend geworden. Op ééns meende men die, in het jaar 1695, ontdekt te hebben; maar thans ſtreeden de hier voor genoemde Geestelijken met andere Geleerden over der-

(*) *Chron. ad a. 725.*

derzelver echtheid; uit hunnen pennenſtrijd ontſtond een pleitgeding, hetwelk te *Rome* gevoerd werd, tot eindelijk BENEDICTUS XIII. hetzelve voor de gewaande bezitters beſlist heeft. III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Even gelijk men, naar alle waarſchijnlijkheid, aan AUGUSTINUS de beenderen van eenen onbekenden heeft toegeëigend, zoo is hem ook, van oude tijden af, een groot getal van eens anders Boeken, Predikatiën, en Opſtellen, toegeſchreven; weder uit eene gewaande eere of genegenheid, welke ook aan niet weinige vermaarde Ouden gebeurd is. Men vindt ze bij de voornaamſte uitgaven van zijne werken gedrukt, en zij zijn grootendeels ſpoedig als onëcht te erkennen, omdat zij deels op zijne lijst en die van POSSIDIUS ontbreken; en deels bijna niets van kenmerken van zijnen arbeid, of ten minſten geen geloofwaardig getuigenis voor zich hebben. Bij ſommigen van zijne voor echt gehoudene ſchriften zijn ook nog wel bedenklijkheden, maar niet van belang, ingebracht geworden. AUGUSTINUS telde in de *Herziening* van zijne Schriften 93 van dezelven, verdeeld in 232 Boeken. POSSIDIUS, die zijne Brieven en bijzondere Preeken mede rekent (*), noemt 'er 1030 bij naame, en bekent tevens, ze niet allen aangehaald te hebben. Indien hij tien of twaalf van zijne belangrijkſte Schriften, en een matig aantal Brieven had nagelaten, zou zulks niet min gunſtig voor zijnen roem geweest zijn. Onëchte werken aan AUGUSTINUS toegeſchreven.

Tot hier toe zijn 'er drie hoofduitgaven van zijne werken in het licht verſcheenen. De eerſte derzelven Uitgaven van zijne werken.

(*) *l. c. pag.* 189-200.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ven werd door ERASMUS bezorgd, nadat reeds JOANNES AMERSBACH in het jaar 1506 te *Baſel* eene vrij volledige verzameling in XI Deelen in *Folio* uitgegeven had, en verſcheen insgelijks te *Baſel* in de jaaren 1528 en 1529 in het licht, in X Deelen in *Folio*. In eene anders lezenswaardige Voorreden is ERASMUS zoo buitengemeen mild in den lof van AUGUSTINUS, als men van hem, die de zwakheden van AUGUSTINUS kende, naauwlijks zou verwacht hebben. Hij ziet in hem alle de begaafdheden der vermaardſte Kerkvaderen verëenigd. In zijne Brieven heeft hij meermalen niet zoo gunſtig van hem geöordeeld. In dezelven ſtelt hij HIËRONYMUS in theologiſche geleerdheid ver boven AUGUSTINUS, welke uitſpraak hij, door eene nadere vergelijking, ſtaaft tegen ECK (*); alwaar hij onder anderen zegt, dat één Bladzijde van ORIGENES hem meer Christelijke Wijsgeerte leerde, dan tien Bladzijden van AUGUSTINUS. Hij noemt hem eenen Schrijver, die geen eind aan praaten vindt (†), en toont, dat hij, in de *Herziening* zijner Schriften, kleinigheden verbeterd; maar ook niet weinige aanmerklijke fouten had laten blijven (§). In eene Voorreden voor de uitgave van zijne werken, welke tevens een opdragt was aan eenen Spaanſchen Biſchop, zouden zulke aanmerkingen eene ſlechte werking gedaan hebben. Voorts is deze uitgave niet alleen te *Parys* 1531 nagedrukt, maar ook te *Baſel* in de jaaren 1541 tot 1543, 1556 en 1569, weder herdrukt geworden.

(*) *Ep. L.* II. *Ep.* 26. (†) *Libr.* XX. *Ep.* 67.
(†) *Libr.* XX. *Epist.* 14.

III DOEK IX Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476.

worden. In de laatſte dezer herdrukken, heeft zij, door eenige Geleerden van *Leuven*, aan volledigheid en naauwkeurigheid, als ook door korte aanmerkingen, niet weinig gewonnen.

Deze hunne arbeid begon dus reeds, voor de tweede hoofd-uitgave, den weg te banen, die te *Antwerpen*, in het jaar 1577, in X Deelen in *Folio* te voorſchijn kwam. Deze heet de *Leuvenſche*; omdat zij van Godgeleerden van deze *Nederlandſche* Hoogeſchool, en derzelver vrienden, tot ſtand gebragt is. Door ongeveer 200 Handſchriften gaven zij aan den Tekst een veel hooger graad van zuiverheid. Ook werden hier nieuw ontdekte ſchriften ingevoegd, als ook, het eerst voor eene verzameling, het leven van AUGUSTINUS, door POSSIDIUS. Vervolgends zijn de onëchte ſchriften zorgvuldig van de echten afgezonderd; maar de *Commentarius* van LUDOVICUS VIVES, over het werk *van de Stad Gods*, hetwelk ERASMUS in zijne uitgave had ingelascht, wordt hier overäl verminkt, waar hij met de grovere Katholijke Rechtzinnigheid niet overëenſtemde. Men heeft deze uitgave meermalen herdrukt, en de *Presbijter Oratorii* HIËRONYMUS VIGNIER gaf te *Parys* 1654, en weder in 1655, in twee Deelen in *Folio*, een bijvoegzel bij dezen druk uit, van overgeſlagene ſchriften van AUGUSTINUS. Dit *Bijvoegzel* gaf reeds te kennen, hoe nodig eene vollediger uitgave was; waar aan dan ook eenige Geleerde *Benedictynen* de hand ſloegen, en ze te *Parys* van het jaar 1677 tot 1700, in XI Deelen in *Folio* bezorgden. Deze uitgave is met den uiterſten vlijt behandeld. Koning LODEWYK XIV. zelf leende

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zijn gezag 'er toe, om ook uit vreemde Landen Handſchriften te bezorgen. Doch, naauwlijks was het eerſte Deel voltooid, toen reeds de partijën der *Benedictynen* hen bij den Aardsbisſchop van *Parys* beſchuldigden, dat zij een voornemen hadden, om plaatzen van AUGUSTINUS te vervalſchen. Ligtelijk bewezen de uitgevers, dat dit voorwendzel loutere laſtering was; evenwel werd hunne rechtzinnigheid, na het uitkomen van het Xde Deel, in het jaar 1690, heviger aangetast, in openbare geſchriften. Bij den twist naamlijk tusſchen de *Janſenisten* en *Jeſuiten*, loerden de laatstgemelden op deze uitgevers, welke partij zij kiezen zouden. Daar werden vele ſchriften over en weder gewisſeld, tot dat de Paus CLEMENS XI. deze en andere uitgaven der Kerkvaderen door de *Benedictynen* goedkeurde, door een *Breve* in het jaar 1706 (*). Midlerwijl werd deze uitgave met den titel *Amſterdam*, van het jaar 1700 tot 1703, in even veel Deelen, nagedrukt; waar bij JO. CLERICUS, die zich onder den naam JO. PHEREPONUS verbergde, nog een XIIde Deel, *Appendix Auguſtiniana*, voegde. Ook is deze uitgave der *Benedictynen* te *Venetië* in het jaar 1729 tot 1735 op nieuw herdrukt.

Aanzien van AUGUSTINUS en zijne

Behalven zoo veelvuldige uitgaven van alle zijne werken, en verſcheidenen van zijne bijzondere ſchriften, ſpreekt de geheele Geſchiedenis der volgende eeu-

(*) Deze geheele twist is beſchreven door den *Benedictyner* THUILLIER: *Hiſtoire des Conteſtations arrivées au ſujet de l'edition des ouvrages de S. Aug. donnée par les Benedictins, à Paris* 1736. 4to.

eeuwen van het aanzien, hetwelk zich deze Kerkleeräar verkregen, en onveränderlijk behouden heeft; waar in hem geen ander der Oude Kerkleeräaren heeft geëvenäard. Al vroeg ſtelde POSSIDIUS, Biſchop van *Calama*, geduurende bijna 40 jäaren zijn leerling, vriend en huisgenoot, eene Levensbeſchrijving van AUGUSTINUS op (*), welke, hoe zeer zij algemeen loffpraken behelst, echter vrij volledig en juist is, en ook eene volledige lijst van zijne ſchriften behelst. GENNADIUS (†), wien men onder de *Semi-Pelagiänen* rekent, roemt zijne geleerdheid in godlijke en menschlijke zaken, zijn goed geloof en zuiver leven, als ook zijne Boeken over de *Drieëenheid* en *de Menschwording van God*. Maar, voegt hij 'er bij, daar AUGUSTINUS zoo veel geſchreven heeft, heeft hij niet kunnen ontgaan, het gene SALOMO zegt, dat in de veelheid der woorden ook veel overtreding is. —— De *Scholastieke* Godgeleerden wilden zich dezen Kerkleeräar ſteeds ten voorbeeld ſtellen, hoe weinig zij ook zijn leerſtelſel getrouw bleven. —— LUTHER, die, gelijk men weet, voorheen een *Augustyner* Monnik was, ſprak van hem ſteeds met de uiterſte hoogächting, in zijne ſchriften, en oordeelde zijn leerſtelſel, ten aanzien der hoofdzaaken, overëenkomſtig met de Heil. Schrift. Volgends MELANCHTHON was AUGUSTINUS, toen PELAGIUS het Euangelie in eene bloote Wijsbegeerte vervormde, de erfzonde voor niets verklaar-

Levensbeſchrijvingen.

(*) *S. August. Vita T.* X. *Opp. p.* 164-200. *Actt. SS. Menſ. Aug. T.* VI. *p.* 427-460. *Antv.* 1743. *fol.*

(†) *De Viris Illuſtr. Cap.* 38.

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

klaarde, en ook aan de menſchen het vermogen toeſchreef, om de Godlijke Wet volkomen te vervullen, en daar door zich de vergeving der zonden en het eeuwig leven te verdienen, de gene, die de Euangeliſche, bijkans verduiſterde Leere van de genade en het geloof in CHRISTUS herſteld heeft. Alleen vindt hij eenige onduidlijke of ongeſchikte uitdrukkingen in zijne ſchriften, welke men aan zijne tijden vergeven moet. Van CALVIN is het bekend, dat zijn Leerſtelſel, als het ware, op dat van AUGUSTINUS gebouwd is. Doch, in de *Roomſche* Kerk voornaamlijk, is over dezen Leeräar hevig getwist, zedert JANSENIUS zijn vermaard werk *Auguſtinus* had uitgegeven in de XVIIde eeuw, welke twisten BAYLE (*) aanleiding gaven, om te ſpotten, met de, zoo als hij het noemt, bijna belagchlijke verlegenheid der *Roomſche* Kerk, welke het Leerſtelſel van AUGUSTINUS in de *Chalviniſten en Janſeniſten* veröordeelt, en hem toch zelven voor haren grootſten Leeräar erkent.

Character van AUGUSTINUS.

Uit het gene wij van AUGUSTINUS hebben aangevoerd, zal men, ten aanzien van zijn charakter, met recht, beſluiten, dat hij onder die vermaarde mannen behoort, welke men, aan den éénen kant, te hoog verheven, maar, aan den anderen kant, niet zelden, te laag vernederd heeft. Hij was in de Wijsgeerte en Geleerdheid der Ouden geenszins een vreemdeling, maar, even min als AMBROSIUS, opgeleid, en door behoorlijke oefening voorbereid, om een Leeräar der Christelijke Kerk te zijn. Het ontbrak

(*) *Diction. Hiſt. et Crit. art. Auguſt. T. I. p.* 391.

brak hem aan de nodige kundigheden, zoo der talen, als der zeden en gewoonten, des Hebreeuwſchen Volks, en andere vereischten van eenen goeden Schrift-verklarer, om den zin der Schrift, naar behooren, te verklaren; dit gebrek poogde hij, door zijn ſcherpzinnig verſtand, en het gebruik van redeneer- en bovennatuurkunde te vergoeden; hij werd dus, zoo als CICERO zich zelven ergens beſchrijft, een *magnus opinator*, iemand, die vele en ſchijnbare meningen voordroeg. Zijn ijver tegen de Dwaalenden en Ketters, de *Donatisten*, *Ariänen* en *Pelagiänen*, in welken hij als het hoofd der *Katholijken* werd aangemerkt, gaf hem aanleiding, om zijn leergebouw te vormen, en verſcheidene leerſtukken in een licht te ſtellen, waar in zij tot hier toe niet geplaatst waren. Gelijk men hem, aan den éénen kant, den lof niet kan weigeren, dat hij ſomtijds pogingen aanwendde, om het Bijgeloof te ſtuiten, en dat hij zich ſteeds gematigd uitdrukte, omtrent de behandeling van Dwalenden en Ketters, zoo ſtootte hij alles weder omver, door zijne eigene ligtgelovigheid, welke tot Bijgeloof overhelde, en door zijne ſtelling, dat *geweld en ſtrengheid tegen de Ketters dikwijls noodzaaklijk en voor hen zelven nuttig* konden wezen.

Bijzonderheden van EFREM Syrus.

'Er zijn, in dit Tijdperk, nog wel Kerkleeraars geweest, behalven die genen, van welke wij bijzonder gewag gemaakt hebben, doch zij hebben niet zoo algemeenen naam gemaakt, of invloed gehad, dat zij eene opzetlijke melding in onze Geſchiedenis zouden behoeven. Onder dezen mag men tellen EFREM *den Syriër*, die ons reeds meermalen is voorge-

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

gekomen. Hij was *Diakon* der Gemeente te *Edeſſa*, vervolgends Kluizenaar en Monnik, die zijn geheele leven boete deed, en in het jaar 378 overleden is. Van zijne vermaningen en redenvoeringen en andere ſchriften voor de Monniken, hebben wij op zijne plaats, geſproken (*); ook is zijne Lofreden op BASILIUS *den Grooten*, ons, in deszelfs leven (†), voorgekomen; eene onëdele ſtreek, welke hij den ouden APOLLINARIS geſpeeld heeft, is door ons, in deszelfs Geſchiedenis, beſchreven (§). Men heeft hem, in zijne eeuw, in groote achting gehouden, de Griekschſprekende Gemeenten lieten zijne ſchriften in het Grieksch vertaalen, en velen derzelven openlijk in de Kerk, na het lezen der Heilige Schrift, voorlezen (**), nog heden worden zij door de Oosterſche Christenen in groote waarde gehouden, alwaar inzonderheid zijne Geestlijke Liederen en Gebeden bij de *Chaldeeuwſche*, *Syriſche* en *Maronitiſche* Christenen nog in gebruik zijn. Doch deze hoogächting heeft hij zich voornaamlijk door zijne Monnikſheiligheid, door zijnen aanleg tot Welſprekendheid, en door zijne *Askeetiſche* Zedenleer, verworven, welke hij ſteeds met zoo veel vuur aanprees. 'Er zijn wel in zijne talrijke Predikatiën goede zedenlijke plaatzen en uitvoeringen, maar iet van die natuur, hetwelk uitmuntend en doorgedacht is, vindt men bij hem juist niet. Zijne *uitlegkundige ſchrif-*

(*) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 16.
(†) Zie *Deel* VIII. *Bladz.* 285.
(§) Zie *Deel* VIII. *Bladz.* 317.
(**) HIËRON. *Catal. SS. Eccles. Cap.* 115.

ſchriften, welke zich over het geheele Oude Testament, de ſchriften van DAVID en SALOMO uitgezonderd, uitſtrekken, en die beärbeid zijn naar de zoogenoemde *eenvoudige Syriſche* Overzetting, welke uit het oorſpronglijk Hebreeuwsch vervaardigd is, worden gemeenlijk, en niet zonder reden, geprezen, omdat de woordelijke zin daar in vlijtig ontvouwd wordt. Evenwel moet men 'er bijvoegen, dat hij denzelven meestendeels enkel kort aanwijst, en niet uit het ſpraakgebruik opheldert; gelijk hij dan ook weinig van het Hebreeuwsch ſchijnt verſtaan te hebben. Tot een voorbeeld van zijne letterlijke uitlegging kan inzonderheid dienen, dat hij de woorden: *De Geest Gods zweefde over de Wateren*, volſtrekt niet van den H. Geest, maar van den Wind verſtaan wil hebben (*); en tot eene proeve van zijne uitlegkundige gevoelens, dat hij MOSES voor den Schrijver van het Boek *Job* houdt (†), en dat hij JOB XIX. 25. als eene voorzegging van de Openbaring des Verlosſers in het vleesch aanmerkt (§). Den besten dienst kunnen zijne ſchriften bewijzen voor de *Syriſche* Letterkunde, Bijbelvertaling en Oordeelkunde. Langen tijd waren alleen de Griekſche Overzettingen zijner ſchriften door den druk gemeen gemaakt, tot dat, eindelijk, de beide ASSEMANI, JOSEF SIMON, en STEFANUS EVODIUS, benevens de *Jeſuit* PETRUS BENEDICTUS, alle drie geborene *Syriërs* en *Maroniten*, den oorſpronglijken Sijriſchen Tekst van dezen Kerkleeräar, en daar onder voor de

(*) *Opp. Syriac. et Lat. Tom.* I. *pag.* 8.

(†) *l. c. T.* II. *p.* 1. (§) *l. c. p.* 8

III BOEK IX Hoofdſt. na C. G Jaar 363. tot 476.

de eerſte keer zijne Bijbelſche uitleggingen, uit de Handſchriften der Pauslijke Boekerij, met de Griekſche Vertalingen, in drie Sijrisch-Latijnſche en drie Grieksch-Latijnſche Deelen in *Folio* te *Rome*, in het jaar 1732 tot 1746, hebben uitgegeven. — Men zou nog naast hem eenen niet onvermaarden Prediker, uit denzelfden leeftijd, ZENO, Biſchop van *Verona*, voegen kunnen, die tot het jaar 380 of zelfs langer kan geleefd hebben, en wiens Predikatiën, in eenen beſchaafden ſtijl opgeſteld, het volledigst verzameld, en met verhandelingen en aanmerkingen der Broederen BALLERINI verzeld, te *Verona* 1739 4to. in het licht verſcheenen zijn; doch behalven zijnen ijver voor de Kerketucht zal men niet veel bijzonders bij hem vinden.

Beſluit van dit Tijdperk.

En hier zij het ſlot van onze beſchrijving der gebeurenisſen van dit gewigtig gedeelte dezes Tijdperks voor de Kerkelijke Geſchiedenis; een Tijdperk, waar in de zaaden geſtrooid zijn van zoo vele gevoelens en dwalingen, gebruiken en misbruiken, Bijgeloof, en Kerkelijke of Priesterlijke Heerſchappij, zucht tot vervolgen enz. als de volgende eeuwen hebben gekenmerkt; van hier af zal onze *Geſchiedenis* zich merklijk kunnen bekorten, nadien de voorvallen en gebeurenisſen, met betrekking tot de Christelijke Kerk, van dezen tijd af, tot aan de Kerkhervorming, voor ons niet zoo belangrijke gevolgen gehad hebben.

Einde van het Negende Deel.

ALGEMEENE KERKELIJKE GESCHIEDENIS, DER CHRISTENEN.

ALGEMEENE KERKELIJKE GESCHIEDENIS,

DER

CHRISTENEN,

DOOR

IJSBRAND VAN HAMELSVELD.

TIENDE DEEL.

MET PLAATEN.

TE HAARLEM BIJ
FRANÇOIS BOHN,
MDCCCV.

INHOUD

VAN HET

TIENDE DEEL.

DERDE BOEK.

Bevattende het derde tijdperk; van de regeering van den Keizer KONSTANTYN den Grooten, in het begin der vierde eeuw, tot de opkomst van MOHAMMED, in de zevende eeuw.

TIENDE HOOFDSTUK.

Korte ſchets der Wereldlijke Geſchiedenis, van den ondergang van het Westersch Keizerrijk, tot de *Hegirah*, of *vlucht* van MOHAMMED. Van het jaar 476, tot 622. . Bladz. 1.

ELFDE HOOFDSTUK.

Staat der Geleerdheid. Uitbreiding van het Christendom. Bekeering van Heidenſche Volken. Staat der Jooden. . . . Bladz. 27.

TWAALF-

INHOUD.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

Staat der Geestelijkheid. De Geestelijkheid aan den Vorst onderworpen. Huwelijken der Geestelijkheid. Haar rijkdom, aanzien en heerschzucht enz. . . . Bladz. 110.

DERTIENDE HOOFDSTUK.

Roomsche Pausen. Kerkelijke Wetten. Monniken. Monniken-orden. . . Bladz. 166.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

Toestand van den Christelijken Godsdienst, en Godsdienstleere. – Voortgang der oude Godsdienst-twisten met de Ariänen, Semi-Pelagiänen enz. Nieuwe twisten; NESTORIUS, EUTYCHES, Monophysiten, enz. . . Bladz. 257.

KER-

KERKELIJKE GESCHIEDENIS.

DERDE BOEK.

BEVATTENDE HET DERDE TYDPERK; VAN DE REGEERING VAN DEN KEIZER KONSTANTYN DEN GROOTEN, IN HET BEGIN DER VIERDE EEUW, TOT DE OPKOMST VAN MOHAMMED, IN DE ZEVENDE EEUW.

TIENDE HOOFDSTUK.

Korte ſchets der Wereldlijke Geſchiedenis, van den ondergang van het Weſtersch Keizerrijk, tot de Hegirah, *of* vlucht *van* Mohammed. *Van het jaar* 476, *tot* 622.

III BOEK X Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Toen het *Romeinſche* Keizerrijk in het Westen, onder AUGUSTULUS, in het jaar 476, een einde nam, regeerde in het Oosten te *Konſtantinopolen* ZENO, die zijnen Zoon LEO II. was opgevolgd (*). De Geſchiedenis maalt dezen Vorst af, als bezoedeld met allerhande misdaden, gierig, wellustig, en wreed. Dit zoo zijnde, behoeft men zich niet te verwonderen, dat de haat zijner onderdanen menigvul-

Regering van Keizer ZENO.

(*) Zie *Deel* V. *Bladz.* 68.

III BOEK X Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

vuldige oproeren verwekte en begunſtigde. Hij werd door BASILISKUS in het jaar 475 uit het Rijk verdreven, maar na 20 maanden op den Troon herſteld zijnde, liet hij dezen van honger ſterven, en noodzaakte deszelfs Zoon MARCUS, den Geestelijken Staat aan te nemen. Ondertusſchen verbeterde ZENO zijne ondeugden niet, en 'er ontſtonden nieuwe oproeren, ook verwoestten de *Gothen* alle de Wingewesten des Rijks, tot voor de poorten van *Konſtantinopolen*. Hij ſtierf aan eene beroerte, in het jaar 491, na eene regeering van 17 jaaren. Ondertusſchen kan zijn ijver, om de Godsdienſtwisten, welke onder zijne regeering zeer hevig waren, bij te leggen, veel invloed gehad hebben op het ongunſtig oordeel, hetwelk van hem geveld wordt; door zijne pogingen tot vrede, bijzonder door zijn geſchrift *Henoticon*, mishaagde hij aan alle de partijën, en kwam bij allen in haat (*).

Van ANASTASIUS.

Zijn Opvolger ANASTASIUS kweet zich als een nuttig Vorst voor het Rijk. Hij legde zich met ijver toe op de Staatszaken, betoonde geene zucht voor vermaaken, was zuinig en weldadig, en bande alle aanbrengers van zijn Hof. Ook ſchafte hij de barbaarſche gevechten van menſchen met wilde beesten geheel af, als ook het verkopen der ambten, en deed eene belasting ophouden, het *Chryſargyrum* geheten, die even ſchandelijk was voor de regeering, als haatlijk en nadeelig voor het volk; tot

(*) MARCELL. *in Chron. pag.* 32. CASSIOD. *in Chron. pag.* 368. enz.

tot veiligheid van den omtrek van *Konſtantinopolen* bouwde hij den zoogenoemden langen muur, van de ééne zee tot de andere, voorzien van torens op bekwame afſtanden. Maar, in zijne latere jaaren, en na zijne dood, werd hij als godloos en wreed zwart gemaakt. Hij wilde aan alle de Godsdienſtpartijën in zijn land de zelfde rechten en vrijheden toeſtaan; daarom noemde men hem een' Ketter, en omdat hij de twistzucht der Biſſchoppen beteugelde, een' vervolger der Rechtzinnigen. Een Chronijkſchrijver der VIde eeuw, VICTOR TUNUNENSIS (*), legt hem ten last, dat, op zijn bevel, te *Konſtantinopolen*, de Euängeliën zijn verbeterd geworden. Doch, behalven dat deze Schrijver tegen hem was ingenomen, en als te ver van *Konſtantinopolen* levende, in een zoo geheel onwaarſchijnlijk bericht, geene genoegzame geloofwaardigheid heeft, is 'er een geheel tegenſtrijdig verhaal van éénen zijner tijdgenoten (†), volgends hetwelk MACEDONIUS, Biſſchop van *Konſtantinopolen*, wegens zijne vervalſching der Euängeliën en ééne plaats van PAULUS, 1 *Tim.* III. 16, op aanſtoken van eenen *Eutychiäanſchen* Biſſchop, door dezen Keizer zal afgezet zijn. Waarſchijnlijk hebben partijën over en weder malkanderen iet dergelijks verweten, en de Keizer is daar in betrokken geworden. Nooit liep het geweld der Godsdienſttwisten, of liever de woede der dweepzucht, zoo hoog als thans. Een legioën Mon-

III BOEK X Hoofdſt. 1 na C. G. Jaar 476 tot 622.

(*) *In Chron. p.* 326. CANIS. *Lectt. Ant. T.* I.

(†) LIBERATUS *in Breviario Cap.* 19.

III BOEK X Hoofdſt. na C. G Jaar 476. tot 622.

Monniken, uit *Syrië* overgekomen, zette geheel *Konſtantinopolen* in verwarring. Men moordde, plunderde, en mishandelde de andersgezinden. In het jaar 511 werd ANASTASIUS, bij foortgelijken oploop, genoodzaakt, zich te verſchuilen, en kon het volk ter nauwernood ſtillen, dan door zich aan hetzelve te vertonen, zonder de Keizerlijke eertekenen, verklarende bereid te zijn, om de regeering af te ſtaan. VITALIANUS verſcheen, ter beſcherming van het waar geloof, zoo als het heette, in het jaar 510 voor *Konſtantinopolen*, en werd met moeite afgeweerd. Het Rijk, door alle deze oproeren verzwakt, werd ſtraffeloos door de *Perſen* en andere vreemde volken verwoest. Onder zoo vele verwarringen overleed ANASTASIUS, in het jaar 518, na eene regeering van 27 jaaren en twee maanden, in den hoogen ouderdom van 80 jaaren.

JUSTINUS.

Zijn Opvolger JUSTINUS wordt als een godvruchtig Vorst geprezen, dewijl hij de *Katholijken* voorſtond, en den Ketters hunne Kerken ontnam. Hij was de Zoon van een' dagloner, en door zijne dapperheid van herder ſoldaat, en langs alle trappen Bevelhebber der lijfwacht geworden; ook kon hij lezen noch ſchrijven. Echter wist hij zijne waardigheid behoorlijk te handhaven; en nam TZATHIUS, Koning der *Laziërs*, in zijne beſcherming tegen de *Perſen*, wier Koning hem eenen beſtendigen vrede aanbood, indien hij deszelfs Zoon en beſtemden Opvolger tot Zoon wilde aannemen, hetwelk JUSTINUS, op raad zijner Staatsdienaren, van de hand wees, opdat niet

de-

deze Prins daar door te eenigen tijde gelegenheid zou nemen, om aanſpraak te maken op het Romeinſche Rijk.

JUSTINUS had zijn' Zusters Zoon, JUSTINIANUS, doch die eigenlijk van ſlaaffche afkomst was, in het jaar 524 tot *Cæſar*, of aanſtaanden Rijkserfgenaam, en in het jaar 527 tot werklijken Mede-Keizer aangenomen, en overleed in hetzelfde jaar, hebbende 77 jaaren geleefd, en 9 jaaren geregeerd. Onder JUSTINIANUS, die hem terſtond opvolgde, ſcheen het Keizerrijk zijne krachten eenigzins te herwinnen, hoewel niet zoodanig, dat deze voorſpoed duurzaamheid beloofde, hoe zeer men dezen Keizer den naam van den *Grooten* waardig keurde, meer nogthans om het gene anderen in zijnen naam, dan het gene hij zelf verricht heeft. Zijn voornaamſte Veldheer was BELISARIUS, die meermalen de *Perſen* met voordeel beſtreed, in het jaar 534 het Rijk der *Wandalen* in *Afrika*, benevens *Corſica* en *Sardinië*, onderbragt, en voords met de *Oostgothen* gelukkig oorloogde, welken oorlog een ander Veldheer, NARSES, een geſnedene, maar een man van groote bekwaamheden, door het veröveren van hun Rijk, in het jaar 553, ten einde bragt, waar door JUSTINIANUS Heer werd van geheel *Italië* en *Sicilië*. Doch, niettegenſtaande deze luiſterrijke overwinningen, had JUSTINIANUS te veel zwakheid in zijn karakter, en hij liet zich door zijne Gemaalin THEODORA, die te vooren toneelſpeelſter geweest was, eene looze en trotſche vrouw, van ſlechte zeden, te veel regeeren. Hij was ongemeen roemzuchtig,

JUSTINIANUS.

III BOEK X Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

en daarom ſtichter van menigvuldige prachtige gebouwen, en heerlijke Kerken, onder welke de Kerk te *Konſtantinopolen*, aan de Heilige SOPHIA gewijd, nog heden in wezen, voornaamlijk uitmunt. Tot goedmaking van de kosten dezer gebouwen en van zijne zwaare oorlogen, was hij genoodzaakt, zijne onderdanen met drukkende belastingen te bezwaaren. Zijne Staatsdienaars pleegden menigvuldige onrechtvaardigheden, welke hij of niet opmerkte, of ten minſten niet behoorlijk ſtrafte. Hier kwam bij, dat de Rijks-onderdanen geheel verbasterd en ongeregeld, de ſoldaaten zonder behoorlijke tucht, meest vreemdelingen, en dus in het algemeen alle hulpmiddelen en ſteunſels des Vaderlands zeer verzwakt waren. Bovendien mengde JUSTINIANUS zich te diep in de heerſchende verſchillen en partijſchappen, niet alleen Godsdienſtige, in welken hij eerst, met grooten ijver, de *Katholijken* begunſtigde, maar in het laatst van zijn leven den naam van *Ketter* niet ontgaan kon; maar ook in de partijſchappen, die thans plaats grepen onder het volk van *Konſtantinopolen*, ten aanzien van die genen, die, op de openbare ſpelen, met wagens om den prijs reden; het één en ander gaf meermalen aanleiding tot hevige oproeren; in één van welken, in het jaar 533, JUSTINIANUS ongetwijfeld zijn Kroon zou verloren hebben, indien niet de moed van THEODORA, en het beleid van BELISARIUS, die 30,000 oproerigen verſloeg, hem gered hadden. BELISARIUS ſloeg ook de *Bulgaren* terug, die hunne ſtrooperijën tot voor de poorten van *Konſtantinopolen* hadden voortgezet;

doch

doch aan welken de Keizer nog geld gaf, om hen over den *Donau* terug te doen keeren, zoo als hij ook aan de *Perſen* in vredestijden een jaargeld beloven moest. De voornaamſte roem van dezen Vorst is gelegen in het Wetboek, hetwelk hij door TREBONIANUS en andere Rechtsgeleerden heeft laten vervaardigen, zijnde door hem, in het jaar 529, onder den naam van zijnen *Codex*, uitgegeven eene verzameling van de Wetten der Keizeren, van ADRIANUS, tot op de zijne toe; doch in het jaar 534 verſcheen eene nieuwe vermeerderde en verbeterde uitgave, in XII Boeken, (*Codex repetitæ lectionis*,) in het licht, welk Wetboek tot heden toe in vele Landen van *Europa* in aanzien is gebleven. Vervolgends vervaardigden TREBONIANUS en XVI andere Rechtsgeleerden, een ſoort van *Samenſtel der Romeinſche Rechtsgeleerdheid*, bij wijze van Uittrekzels uit de Schriften van de oude Rechtsgeleerden, in *vijftig Boeken*, onder verſcheidene Tijtels of Opſchriften, welk ſamenſtel de Keizer naar de verdeeling der onderwerpen, *Digesta*, en naar zijne volledigheid, *Pandectæ*, (eigenlijk πανδεκται,) noemde. Ten zelfden tijde ſtelde TREBONIANUS, met behulp van twee andere Rechtsgeleerden, *de eerſte beginſelen der Romeinſche Rechtsgeleerdheid* op, in IV Boeken, (*Inſtitutionum Juris Libri* IV.) Eindelijk liet de Keizer nog zijne nieuwſte Wetten, (*Novellæ*,) van het jaar 533 tot 559, hier bijvoegen. Deze ſtukken maken gezamenlijk het groot Wetboek van JUSTINIANUS uit, (*Corpus Juris Civilis Romani.*) In hetzelve zijn de *Codex*

III BOEK X Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 602.

en *Novellæ*, beiden in het eerſte Boek eene Hoofdbron voor de Kerkelijke Geſchiedenis, onder deze Tijtels: *Van de allerhoogſte Drieëenheid; van het Katholijk Geloof, en dat niemand zal beſtaan openbare twisten over hetzelve te verwekken; van de hoogheilige Kerken, derzelver goederen en voorrechten; van de Biſſchoppen en Geeſtelijken, (clerici;) van de genen, die arme weezen opvoeden; van Monniken; van geöorloofde of verbodene huwlijken der Geeſtlijkheid enz.; van de Biſſchoppelijke Rechtbank; van Ketters, Manicheën, en Samaritanen; tegen den tweeden Doop; van de Afvalligen; van de Jooden en Hemel-verëerers; dat geen Ketter, Jood of Heiden, een' Chriſtelijken Slaaf bezitten of beſnijden zal; van de Heidenen en Offeränden; van de genen, die in de Kerken vluchten, en daar in vrijgelaten worden* enz.

Van JUSTINUS II.

JUSTINIANUS, in het jaar 565, na eene regeering van ruim 38, en in den ouderdom van 84 jaaren overleden zijnde, had tot zijnen Opvolger JUSTINUS II, onder wiens regeering het Rijk, door den inval der *Langobarden*, een goed gedeelte van *Italië* weder verloor, wordende het overgeblevene voortäan beſtuurd door eenen *Exarch*, of Stadhouder, die te *Ravenna*, aan de *Adriätiſche* Zee, zijn verblijf hield, van waar de naam van *Exarchaat van Ravenna* aan die Landſtreek gegeven werd. Aan dezen *Exarch* waren de Hertogen van *Rome* en *Napels* ondergeſchikt; zijnde de geheele vorm van regeering te *Rome* veränderd. De Raad te *Rome* beſtond niet meer; de *Conſuls* waren afgeſchaft; en

de

de voornaamſte ſteden werden door *Duces* of Hertogen beſtuurd. JUSTINUS was een zwak Vorst; hij had eenen zwaaren oorlog met de *Perſen* te voeren, die wel 20 jaren geduurd heeft. Met de *Turken*, die aan de *Don* woonden, en met de *Avaren*, had hij gedurige moeilijkhéden. Dit alles baarde hem zoo veel verdriet, dat hij in eene krankzinnigheid verviel, waar door het Staatsbeſtuur in het jaar 574 aan TIBERIUS werd opgedragen. III BOEK X Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Deze TIBURIUS volgde hem, bij zijn overlijden, in het jaar 578, op. Den vrede van de *Avaren* gekocht hebbende, wendde hij alle zijne pogingen tegen de *Perſen*, van welken hij, door zijnen Veldheer MAURITIUS, alles heröverde, wat zij te voren bemagtigd hadden. TIBERIUS, zijne zwakheid van ligchaamsgeſtel gevoelende, gaf zijne Dochter KONSTANTINA aan MAURITIUS ten huwelijk, en overleed den volgenden dag, in het jaar 582, hebbende ſlechts 3 jaren en 10 maanden geregeerd, en wordende, wegens zijne goede hoedanigheden, zeer van zijne onderdanen beklaagd. Van TIBERIUS.

MAURITIUS wordt geprezen, als een deugdzaam en godvruchtig Vorst, die de zaken des Rijks getrouw en ijverig behartigde; alleen kleeft hem de ſmet van gierigheid aan. Hij zette den oorlog tegen de *Perſen*, met wakkerheid, voort. Eene in dat Rijk voorgevallene Staatsömwenteling, bragt hem eindelijk den vrede toe. De *Perſiſche* Vorst KHOSROU of CHOSRQËS, die tot hem den toevlucht genomen had, werd door MAURITIUS, gewapenderhand, op den Troon herſteld. Niet zoo gelukkig MAURITIUS.

III BOEK X. Hoofdſt. na C. G Jaar 476. tot 622.

was de Keizer tegen de *Avaren*; deze hadden vele *Romeinen* gevangen gemaakt, welken MAURITIUS niet wilde loskopen, waar op zij allen door deze woeste Volken werden vermoord. Dit verbitterde de gemoederen des Krijgsvolks, hetwelk buitendien de ſtrenge krijgstucht niet dragen kon, en in het jaar 602 aan het muiten ſloeg, FOKAS, eenen hopman, tot Keizer uitroepende; welke wreedäart niet alleen zijnen wettigen Vorst MAURITIUS ter dood liet brengen, maar, met eene verfoeilijke onmenschlijkheid, eerst zes van deszelfs Zoonen, voor 's Vaders oogen, ſlachten. Gelaten en christelijk verdroeg MAURITIUS zijn lot; men hoorde hem alleen, met onderwerping aan den Godlijken wil, de woorden van den Pſalmdichter herhaalen: „ Heere! gij zijt rechtvaardig, en elk van uwe oordeelen is recht!" MAURITIUS heeft 20 jaren geregeerd.

FOKAS.

Terwijl de Rijksverweldiger FOKAS, die ons als een monſter van wreedheid en wellust beſchreven wordt, zich in wellusten en het bloed zijner onderdanen baadde, verwoestte de *Perſiſche* Koning KHOSROU of CHOSROËS, de wapenen opvattende, onder voorwendzel van den moord van MAURITIUS te willen wreeken, genoegzaam alle de *Aſiatiſche* Wingewesten; tot dat een nieuwe opſtand, in het jaar 610, FOKAS van kroon en leven beroofde, en HERAKLIUS, tot hier toe Landvoogd van *Africa*, op den Troon plaatſte.

HERACLIUS.

HERACLIUS, die een verzwakt Rijk te beſturen kreeg, was, in het eerst, buiten ſtaat, om de voortgangen der *Perſiſche* wapenen te ſtuiten. In het

jaar

jaar 614 vermeesterden de *Perſen* *Jeruſalem*, alwaar duizenden van Christenen het leven verloren; zij verbrandden hier het zoogenoemde Heilige Graf, en alle de andere Kerken; en ſleepten den *Patriarch* ZACHARIAS, met ontallijke inwoneren, gevangen mede; ook namen zij het gewaande Kruis van CHRISTUS mede, met alle overige Kerkenvaten en Heiligdommen. Toen zij eindelijk tot *Chalcedon*, tegen over *Konſtantinopolen*, aan de Kust van *Aſië*, waren doorgedrongen, verzocht HERACLIUS, in het jaar 615, hunnen Koning om vrede, hetwelk door denzelven trotschlijk verworpen werd, terwijl de nood des Rijks ten hoogſten top ſteeg, toen de Vorst der *Avaren* in het jaar 618 in *Thracië* viel, en *Konſtantinopolen* belegerde. Midlerwijl hadden de *Perſen* ook *Egypte* uitgeplunderd; wanneer een nieuw voorſtel van vrede, van wege den Keizer, door CHOSROËS hier mede zal beäntwoord zijn: dat hij hetzelve niet eer kon aannemen, vóórdat de Christenen hunnen gekruisten God verloochenen, en met de *Perſen* de Zon aanbidden zouden; hoewel dit laatſte verhaal, als zijnde van laater *Griekſche* Schrijveren, aan twijfeling onderhevig is. HERACLIUS, tot dit uiterſte gebragt, liet de Westerſche Wingewesten des Rijks aan zich zelven over, kocht den vrede van de *Avaren*, en verzamelde zijne overgeblevene krachten tegen de *Perſen*, waar toe hij zelfs de Kerkſieraaden van goud en zilver beſteedde, zich in het jaar 618 in perſoon aan het hoofd zijns legers geſteld hebbende. Het geluk begunſtigde zijne pogingen. De *Perſen*, in verſcheidene veld-

ſla-

III BOEK X Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

ſlagen verſlagen hebbende, viel hij in het jaar 622 in *Perſië*, en verwoestte nu, op zijne beurt, het vijändlijk land. Evenwel wilde CHOSROËS niet tot vrede verſtaan, maar toen hij door zijnen oudſten Zoon SIROËS van den Troon geſtoten was, die hem daar na in de gevangenis liet ter dood brengen, ſloot deze in het jaar 628 den vrede met den Keizer, wien hij alles, wat de *Perſen* van hem bemagtigd hadden, terug gaf, ook werd het gewaande Kruis weder uitgeleverd, en naa *Jeruſalem* gebragt.

Daar de beide Rijken, het *Romeinſche* en *Perſiſche*, door dezen vernielenden oorlog geheel waren uitgeput, gaf zulks eene ſchoone gelegenheid aan MUHAMMED of MOHAMMED, en deszelfs Opvolgers, om een nieuw en geducht Rijk te ſtichten, en eenen nieuwen Godsdienst met de wapenen te verbreiden en ſtaande te houden; het één en ander nam eenen aanvang onder de regeering van HERACLIUS, gelijk wij vervolgends zien zullen.

Staat van het Perſiſche Rijk.

Niettegenſtaande de groote overwinningen, welke de *Perſen*, ten tijde van FOKAS, en in het begin van HERACLIUS regeering, op het *Griekſche* Keizerrijk behaald hadden, was hun Rijk, even als het *Griekſche* Keizerrijk, inwendig, door oproeren en ſtaatsömwentelingen, van tijd tot tijd, reeds verzwakt. Eén hunner Koningen, PEROSUS, (FIRUZ) ſtootte, in het jaar 462, zijn' ouder Broeder, met hulp der *Hunnen*, van den Troon, beöorloogde vervolgends zelf deze volken tweemalen, en verloor, in het jaar 472, met een groot gedeelte van zijn leger, tegen hen het leven. CAVADES, (KHOBAD,) die

die zedert het jaar 491 regeerde, beoorloogde insgelijks de *Hunnen*, doch door eenen opſtand van zijne Rijksgrooten van het Rijk beroofd, nam hij bij hen de vlucht, en werd door hen op den troon herſteld. KHOSROU, (CHOSROËS II.) zijn jongſte Zoon en Opvolger van het jaar 531 tot 579, is de beroemdſte van alle de *Perſiſche* Koningen, gedurende dit Tijdvak, en voert den bijnaam van *Nuſchirwan*, of de *Grootmoedige*. Deze verwierf zich, als een zeer minzaam, ſchrander en dapper, maar tevens geleerd Vorst, voorſtander van kunſten en wetenſchappen, nog lang in het Oosten eene algemeene veréering. Meer dan ééns voerde hij krijg met den Keizer JUSTINIANUS, en deszelfs Opvolgers; in denzelven verwoestte hij wel *Antiöchië*, en verdreef de *Romeinen* uit *Colchis*; doch leed ook meermalen verliezen, en kon zijne voordéelen niet behouden. Hij betengelde de oproeren zijner Rijksgrooten, als ook eenen opſtand van zijne zoonen. Zijn Rijk, hetwelk hij in vier Stadhouderſchappen verdeelde, ſtrekte zich ten Oosten uit tot aan den *Indus*, ten Zuiden tot *Arabië*, en de Grenzen van *Egypte*, en ten Noorden tot den *Jaxartes*. Zijn Zoon HORMISDAS, (HORMUZ,) was hem geheel ongelijk. Deze behandelde éénen van zijne beste en gelukkigſte Veldheeren, wegens het verliezen van eenen veldſlag, zoo ſchandelijk, dat deze het leger tegen hem deed muiten. Ook ſtonden verſcheidene Gewesten van het Rijk tegen hem op, uit misnoegen over zijne willekeurige en wreede regeering; eindelijk zetten hem de Rijksgrooten in het jaar 591 af;

III BOEK X Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

III BOEK X Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

af; en hij kwam in de gevangenis om het leven. Zijn Zoon CHOSROËS, (KHOSROU III.) kon enkel door de wapenen van Keizer MAURITIUS den Troon beklimmen; maar werd, na den moord van dezen Keizer, de gevaarlijkſte vijand der *Romeinen*, tot hij door HERACLIUS overwonnen, en door zijnen Zoon SIROËS afgezet en gedood werd, die vervolgends in het jaar 628 den vrede met den Keizer ſloot, gelijk wij gezegd hebben.

Toeſtand der wereldlijke zaken in het Westen. In Italië.

De Oosterſche Keizers hadden met den wankelbaren ſtaat van hun Rijk zoo veel te doen, dat zij de belangen van het Westerſche Rijk hadden moeten laten vaaren. In *Italië*, op hetwelk zij het naaste recht hadden, regeerde zedert het jaar 476 ODOACER, als Koning der *Duitſchers*, die ook *Sicilië* bezat, waar voor hij eene jaarlijkſche geldſom betaalde aan den *Wandaliſchen* Koning GENSERIK. Zijne regeering was zacht, verſtandig, en dapper, en was voor de *Romeinen* zoo veel draaglijker, om dat hij veel van de oude Staatsgeſteldheid in wezen liet blijven (*).

Regeering van THEODORIK.

Doch, in het jaar 489 deed THEODORIK, Koning der *Oostgothen*, in *Italië* eenen inval. Deze THEODORIK of DIDERIK, was een krijgsman van de jeugd af, die den Keizer ZENO tegen zijne oproerige onderdanen beſchermd en op den Troon bevestigd had, van wien hij ook tot *Patricius*, Veldheer, (*magister militiæ*,) en *Conſul* verheven werd; doch hier mede niet voldaan, week hij naa zijne eigene Sta-

(*) Zie *Deel* V. *Bladz.* 60.

Staten, in *Illyrië*, en de *Bulgaren*, die de landen langs den *Donau* in bezit genomen hadden, overwonnen hebbende, deed hij van tijd tot tijd invallen in *Thracië*, en ſtroopte tot voor *Konſtantinopolen*. ZENO, om hem van den hals te krijgen, ſtond hem zijn recht op *Italië* af, waar op THEODORIK zijne wapenen tegen ODOÄCER wendde, wien hij, na eenige veldſlagen, in *Ravenna* belegerde, en in het jaar 493 tot de overgave noodzaakte, bij verdrag, bij hetwelk deze Vorst nog eenig gezag bleef behouden, maar kort daar na, omdat hij, gelijk men zeide, eene ſamenzwering had ontworpen, door THEODORIK, met eigene hand, op een gastmaal gedood werd. Van toen af beheerschte THEODORIK *Italië* 33 jaren lang, op eene voortreflijke wijze, en verdiende, zo eenig Vorst, den naam van den *Grooten*, niet zoo zeer wegens den roem zijner krijgsdaden, als wegens de wijsheid zijner regeering; zijn Rijksgebied was zeer uitgeſtrekt, en bevatte, behalven *Italië*, ook *Sicilië*, *Noricum*, *Vindelicië*, en *Rhætië*, of het grootſte gedeelte van het *Oostenrykſche*, en niet weinig van den *Beyerſchen* en *Zwabiſchen* Kreits, langs den *Donau* en den *Inn*, met een ſtuk van het aangrenzend *Zwitzerland*, verders veel van *Pannonië*, waar toe het overige van het *Oostenrykſche*, het tegenwoordig *Hongarië* tot aan de *Theiſ*, *Slavonië*, *Bosnië*, bijna geheel *Croätië*, en een deel van *Servië*, behoorde; *Dalmatië*, en het gene in onzen tijd *Provence* plagt te heeten. De Keizers van *Konſtantinopolen* erkenden hen als Koning; met de Koningen der *West-*

III BOEK X Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Westgothen, *Burgundiërs*, *Franken*, *Thuringers* en *Wandaalen*, ſtond hij in nauwe verbindtenis, en hield hen allen door zijn gezag terug van oorlogen en veröveringen. In de laatſte vijftien jaren van zijn leven regeerde hij ook het *Westgothiſche* Rijk, als Voogd van den minderjarigen Koning. Hij was de herſteller van *Italië*, alwaar hij den landbouw deed bloejen, de bevolking toenemen, en de ſteden, inzonderheid *Ravenna*, waar hij zijn Hof hield, en *Rome*, herbouwde en verſierde. Zelf ongeleerd, en niet willende, dat zijne *Gothen* zich op de wetenſchappen zouden toeleggen, om niet verwijfd te worden, achtte hij echter de geleerdheid en wetenſchappen, en bevorderde derzelver voortgang en bloei onder de *Romeinen*. CASSIODORUS, BOËTHIUS en SYMMACHUS enz., waren bij hem in aanzien; hij bragt echter de beide laatstgenoemden ter dood, op eene valſche beſchuldiging; doch, hij had 'er duurzaam leedwezen en berouw van, welke echter deze vlek niet hebben kunnen uitwisſchen. Maar de *Gothen* en *Romeinen* tot één volk te maken, mislukte hem; zij waren al te zeer in aart, zeden, gebruiken, taal, en zelfs in Godsdienstgevoelens onderſcheiden; de *Gothen* Ariäanschgezind, de *Romeinen Katholijken*. Hij bewaarde jegens beiden de ſtriktſte onpartijdigheid, en handhaafde de vrijheid van geweten: „ Wij hebben geen gebied," zeide hij, „ over den Godsdienst, omdat het geloof vrij „ moet zijn." Evenwel wist hij zijn gezag jegens de Geestlijkheid te doen gelden, gelijk bijzonder het geval was, in den ſchandelijken twist tuſſchen SYM-

MA-

MACHUS en LAURENTIUS, die beiden tot Biſchoppen van *Rome* verkozen waren. Hij verbood alle kamp- en tweegevechten, en wees zijne verſchilhebbende onderdanen tot de *Romeinſche* wetten.

Terſtond na de dood van dezen roemwaardigen Vorst, die in het jaar 526 overleed, werd zijn zoo wel gevestigd Rijk geſchud. Zijn Kleinzoon ATHALARIK, een kind van 10 jaren, volgde hem op, onder voogdijſchap van deszelfs Moeder AMALASUENTHA, of AMALASONDE, doch door vleijerij bedorven, verviel hij al vroeg tot buitenſporigheden, die hem, na 8 jaren, door eene teering, ten grave bragten, in het jaar 534, wanneer de ſchrandere Vorstin het Rijk deed opdragen aan THEODATUS, of THEODOKAD, Neef van THEODORIK, die haar met ſchandelijke ondankbaarheid vergold, en nog in dat zelfde jaar ter dood bragt. Om hare dood te wreken, zond JUSTINIANUS, in het jaar 535, zijnen Veldheer BELISARIUS, naa *Italië*, die zijne veröveringen zoo ſnel vervolgde, dat de *Gothen* hunnen onwaardigen Koning afzetten, en VITIGES, een' wakker krijgsman, in zijne plaats verkozen. De oorlog werd echter zoo gelukkig voor de *Romeinen* voortgezet, dat VITIGES, in het jaar 540, gevangen naa *Konſtantinopolen* gevoerd werd. Door de terugroeping van BELISARIUS, om den *Perſiſchen* krijg te voeren, ſchepten de *Gothen* weder moed, en ſtelden TOTILA tot Koning aan, een' Vorst van uitmuntende begaafdheden, die zelfs in het jaar 546 *Rome* heröverde, welke Hoofdſtad der Wereld, door hem, van muren en inwoners beroofd, in

Lotgevallen van het Oostgothisch Rijk, tot deszelfs ondergang.

III BOEK X Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

eenen deerlijken toeſtand gebragt werd, en volkomen aan een ruim graf geleek, vol prachtige gebouwen. Evenwel herſtelden BELISARIUS, en na hem NARSES, het geluk der *Romeinſche* wapenen. TOTILA werd, in het jaar 552, in eenen veldſlag, doodlijk gewond; welk lot in het volgende jaar ook zijnen Opvolger TEJA trof, met wien het *Gothiſche* Rijk geheel te gronde ging. Als de oorzaken van dezen ondergang, komen in aanmerking, de inwendige verzwakking van dit Rijk, door kwaad beſtuur en verdeeldheid; de grootere krijgskunde der *Romeinſche* Veldheeren; de afkeer der *Romeinen* van de *Gothen*; maar ook het gemis van het bondgenootſchap der *Wandalen*.

Ondergang van het Rijk der Wandalen in Afrika.

Het Rijk der *Wandalen*, naamlijk, in *Afrika*, geſticht door GENSERIK, of GEISERIK (*), was al vroeger door BELISARIUS vernietigd. De gemelde Koning GENSERIK, of GEISERIK, was, in het jaar 477, overleden, met den roem van den magtigſten *Duitſchen* Koning van zijnen tijd, en Heer der *Middellandſche* Zee door zijne Vlooten, geweest te zijn. Alles wat den *Romeinen* in *Afrika* had toebehoord, van de *Atlantiſche* Zee tot aan *Cyrene*, als ook de Eilanden *Sardinië*, *Corſika*, *Majorca*, *Minorca*, en *Yvica*, waren hem onderworpen; meer dan éénen aanval van het *Oostersch* Keizerrijk had hij zegevierend afgeweerd. Doch, onder zijnen Zoon HUNERICK, of HUNORICH, vielen reeds de *Mooren*, de oude bewoners der *Afrikaanſche* Landen, van de *Wan-*

(*) Zie *Deel* V. *Bladz.* 52.

Wandaliſche regeering af, zonder dat zij weder bedwongen konden worden. THRASAMUND bezat vervolgends den troon van het jaar 496 tot 523, de eerſte dezer Koningen, die de Wetenſchappen beminde; ook wist hij het aanzien van zijn Rijk vrij wel te handhaven. Maar de zwakke regeering van HILDERIK, die hem opvolgde, en de opſtand van GILIMER, die dezen gevangen nam, en zich meester van den troon maakte; de Kerkelijke partijſchappen, welke het geheele Rijk ontruſtten; maar bovenäl de verbastering der *Wandalen*, die, onder eenen langdurigen vrede met de *Romeinen*, hunnen voormaligen krijgsgeest met dartele zeden verwisſeld hadden; dit alles kon den Keizer JUSTINIANUS moed geven, om zich in hunne zaken te mengen. Na vergeefs geëischt te hebben, dat zijn vriend, de afgezette Koning, op den troon herſteld zou worden, zond hij BELISARIUS, in het jaar 533, met eene vloot en leger, naa *Afrika*. Deze, door GILIMERS zorgeloosheid, zonder tegenſtand geland, veröverde *Karthago*, ſloeg den Koning in eenen veldſlag, en voerde hem zelven, in het jaar 534, reeds in zegepraal naa *Konſtantinopolen*, nadat zijn geheele Rijk zich aan den overwinnaar had moeten onderwerpen. Toen hij zich voor JUSTINIANUS, die op zijnen troon zat, moest ter aarde werpen, riep hij eenige keeren uit, met den *Prediker: IJdelheid der ijdelheden! alles enkel ijdelheid!* Onder de onmeetlijke ſchatten, die men van de *Wandalen* buitmaakte, bevonden zich ook de heiligdommen van den Tempel van *Jeruſalem*, welke de *Wanda-*

III BOEK X Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

len van *Rome* hadden medegevoerd. Dezen liet de Keizer in de Christelijke Kerken te *Jeruſalem* verdeelen, omdat een *Jood* de waarſchuwende aanmerking gemaakt had, dat zij over alle Rijken onheilen zouden brengen, indien zij buiten deze ſtad bewaard werden.

Het Longobardiſche Rijk.

Op deze wijze was, in den aanvang der zesde eeuw, een aanmerklijk begin gemaakt, van eene vereeniging der Landen, die voorheen tot het *Weſterſch* Keizerrijk behoord hadden, met het *Oosterſche*. Doch, de Keizers van dit laatstgemelde Rijk bleven niet langer dan XV jaren meester van geheel *Italië*. In het jaar 568 rukten de *Langobarden*, of *Longobarden*, aangevoerd door hunnen Koning ALBOIN, zoo men verhaalt, te hulp geroepen, door den Veldheer NARSES zelven, wien de Keizerin SOFIA, Gemaalin van den Keizer JUSTINUS II. door hem te beſchimpen, getergd had, uit *Pannonië* in *Italië*, hetwelk tevens, door den pasgeëindigden *Gothiſchen* krijg, door de pest, en andere rampen, genoegzaam uitgeput was. Binnen drie jaren geheel *Opper-Italië*, en een gedeelte van *Midden-Italië*, bemagtigd hebbende, vestigden zich deze Volken in *Opper-Italië*, hetwelk naar hen den naam van *Longobardië*, naderhand bij verkorting *Lombardyë*, kreeg, zijnde *Pavia*, te vooren *Ticinum*, de Hoofdſtad van het nieuwgeſtichte Rijk. De regeeringsvorm in hetzelve was gericht naar het leenſtelſel, waar van het ook alle gebreken en kwaade gevolgen ondervond. In de bijzondere Kreitzen van hetzelve waren Hertogen of Stadhouders aangeſteld, van

van welken de Hertogen van *Friaul*, *Spoleto*, en *Benevento*, de magtigſten waren. De Koning ALBOIN werd reeds in het jaar 574 door beſtelling van zijne overſpelige vrouw vermoord. Anderhalf jaar daar na trof zijnen Opvolger CLEFUS hetzelfde lot, waar na 36 Hertogen, als het ware, de regeering onder malkanderen verdeelden, tien jaren lang, toen men weder eenen Koning, AUTHARIS, aanſtelde, die, door zijn wijs gedrag, alle de Hertogen aan zijn gezag onderwierp, en het Rijk zijne vastigheid wedergaf. AGILULF, die hem in het jaar 591 opvolgde, maakte hetzelve voor de *Griekſche* Keizers ten aanzien van hunne nog overige bezittingen in *Italië*, en zelfs van *Rome*, geducht. Kort voor zijne dood, voorgevallen in het jaar 616, ſloot hij eenen vrede met den *Frankiſchen* Koning CHLOTARIUS, waar bij de *Longobarden* ontheven werden van de ſchatting, welke zij, tot hier toe, aan de *Franken* betaald hadden.

Het Westgothiſche Rijk.

In de overige *Weſterſche* Landen, konden de *Oosterſche* Keizers nog veel minder iet van het voormalige *Romeinſche* Rijk redden. Niet alleen handhaafden zich de *Duitſche* Rijken, welke zich, in het eerſte gedeelte der vijfde eeuw, in het *Romeinſche* Rijk gevestigd hadden, maar ook werden nieuwe op deszelfs overblijfzelen geſticht. Onder de eerstgemelden muntte bijzonder het *Westgothiſche* Rijk uit. Deszelfs eerſte ſtichter, WALLIA, had zijne Hoofdſtad in *Toloſa*, (*Toulouſe*,) en ſtrekte zijn Rijk van daar tot aan *Burdegalis*, (*Bourdeaux*,) uit. Na zijn overlijden, in het jaar 416, regeerde

III BOEK X Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

THEODORIK, of DIEDERIK, *de eerſte*, van dien naam, die, in het jaar 451, in den veldſlag tegen ATTILA, ſneuvelde. Eén zijner Opvolgers, DIEDERIK II, breidde, omtrent het jaar 456, zijn Rijk tot in het nabuurig *Spanje* uit, en zijn Broeder EURIK dwong den *Romeinen Provence* en *Auvergne* af, zoodat hem alles onderworpen was van de *Rhone* tot aan de *Loire*; ook veröverde hij een groot deel van *Spanje*, van het *Pyreneïſche* Gebergte af, en gaf aan zijne *West-Gothen* het eerst eene verzameling van geſchrevene wetten. Hij werd, in het jaar 484, opgevolgd door zijnen Zoon ALARIK II, die voor zijne *Romeinſche* onderdanen, het naar hem genoemde Wetboek, een uittrekzel uit het *Theodoſiäanſche*, liet vervaardigen. Doch, nadat hij in het jaar 507 eenen veldſlag en het leven tegen de *Franken* verloren had, beroofden dezen de *West-Gothen* allengs van hunne bezittingen in *Galliën*. Daartegen maakte hun Koning LEOWIGILD, in het jaar 585, een einde van het Rijk der *Sueven* in *Spanje*; en dit Land benevens het hedendaagsch *Portugal* kwam geheel in de magt der *West-Gothen*. RECCARED, zijn Zoon, die in het jaar 586 begon te regeren, was zoo gelukkig in het beſtuur van zaken, dat hij voor den tweeden ſtichter van het Rijk gehouden werd. Vervolgends genoten de *Gothen* in *Spanje*, omtrent eene eeuw lang, eenen duurzamen vrede.

Het Angel-Sakſiſch Rijk.

Reeds vroeger was in *Britannië* het *Angel-Sakſiſche* Rijk geſticht. De *Romeinen* hadden het zuidelijk gedeelte van dit Eiland van het jaar 426 af

af, geheel aan zich zelven overgelaten; de *Britten*, die zich VORTIGERN ten Koning hadden verkozen, waren buiten ſtaat, om zich, tegen de invallen der *Picten* en *Schotten* uit het noordelijk gedeelte, te beveiligen, waarom zij de *Sakſen*, die hen echter reeds lang zelven, door hunne zeeroverijën en ſtroperijën, ontrust hadden, te hulp riepen, die dan ook, omtrent het jaar 448, onder HENGIST en HORST, verëenigd met de *Anglen* en *Jutten*, in drie ſchepen derwaards overſtaken. Dezen, de *Picten* en *Schotten* gelukkig verdreven, en vervolgends meer onderſtand uit hun Vaderland, het tegenwoordig *Holſtein*, en de aangrenzende Zeekusten langs de Noordzee, gekregen hebbende, beöorloogden de *Britten* zelven, en maakten zich, van tijd tot tijd, meester van het geheele Zuiden van *Britanië*, welks oorſpronglijke inwoners de wijk namen naa het tegenwoordige Prinsdom van *Wallis* of *Walles*, alwaar hunne nakomelingen, de *Kymren*, nog hunne oude landtaal gebruiken. Vele anderen namen de wijk naar het tegenöver liggende *Galliſche* Landſchap *Armorica*, hetwelk naar hen den naam kreeg van *Klein-Britannië*, *Britannia Minor*, *Bretagne*. De overwinnaars van *Britannië* waren *Anglen* en *Sakſen*, en *Jutten*, doch de naam der laatſten ging ſpoedig verloren, en die der beide andere Volken ſmolten ſamen in den naam van *Angel-Sakſen*, hetwelk eindelijk alleen in *Engelſchen*, *Engeland*, veränderd is. De *Angel-Sakſen* ſtichtten, in het eerst, zeven Koningrijken in het Eiland, *Keut*, *Susſex*, *Weſex*, en *Eſex*, (Zuid-West- Oost-*Sakſen*,) *Northumberland*,

III BOEK X Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

III BOEK X Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

land, *Oost-Anglen*, en *Mercia*, het grootſte van allen.

Het *Frankiſche* Rijk eindelijk, waar van wij het laatst ſpreken, overtrof alle de andere nieuwgeſtichte Rijken ſpoedig in magt en grootte. Van den *Nederrhyn* af, waar de *Franken* in het tegenwoordig *Westfaalen*, tot in de *Verëenigde Nederlanden* toe, hunne eerſte bekende woning hadden, waren zij reeds voor lang in het *Belgisch Gallië* gevallen, om het uit te plunderen. FARAMOND, Zoon van MARKOMIR, is de eerſte Koning der *Franken*, die in de Geſchiedenis voorkomt, in het XXVIſte jaar van Keizer HONORIUS, 420 na CHRISTUS, na hem regeerde THEODEMIR, op wien in het jaar 428 CHLOGIO, of CHLOIO, of CLODIO, gevolgd is, die zijnen zetel te *Amiens* vestigde. De jongſte zijner Zonen, MEROVEUS, was zijn Opvolger, naar wien de eerſte ſtam der *Frankiſche* Koningen de *Merovingiſche* genoemd is. Zijn Zoon CHILDERIK, die hem in het jaar 456 opvolgde, bemagtigde *Orleäns* en *Anjou*, en liet het *Frankiſche* Rijk, in eenen bloejenden ſtaat na, aan zijnen Zoon CHLOVIS, CHLODOVEUS, of LODEWYK, LOUIS. Dezen kan men voor den eigenlijken *Stichter* houden van het *Frankiſche* Rijk, nadat hij de overblijfzelen van de *Romeinſche* heerſchappij in *Gallië* in het jaar 486 overmeesterd had. Tien jaren daar na bedwong hij een groot deel der *Alemannen*, wier woonplaatzen zich, langs den *Opperrhyn* tot aan den *Main* en de *Lahn* toe, uitſtrekten; hij ontnam den *West-Gothen* alles, wat zij in *Gallië* bezaten, behalven

Rijk der Franken.

het

het tegenwoordige *Languedok*; en ruimde de Koningen der overige *Frankiſche Stammen* uit den weg, zoodat zijn Stam, de *Saliſche*, de heerſchende werd over alle de *Franken*; ook bragt hij de *Burgundiërs*, in het naar hen genoemde land, en verder zuidwaards, onder eene jaarlijkſche ſchatting; latende dus, bij zijne dood, in het jaar 511, een Gebied na, hetwelk het grootſte deel van het tegenwoordig *Frankryk*, de *Nederlanden* tot den *Rhyn*, een aanzienlijk ſtuk van *Zwitzerland*, en de landen van *Duitschland*, aan weêrskanten van den *Rhyn* gelegen, bevatte. Zijne vier Zonen verdeelden wel het Rijk, zoodat de oudſte het ééne gedeelte, *Oost-Franken* of *Auſtraſië* genoemd, verkreeg, dat is, de Landen aan den *Rhyn*, *Maas* en *Moeſel*, nemende zijnen Rijkszetel te *Mets*; de overigen ſtichtten, in het ander deel, *Neuſtrië*, of *Westfranken*, kleinere Koningrijken; evenwel, ſchoon dus verdeeld, gingen zij voort, met veröveringen te maken. De *Auſtraſiſche* Koning DIEDERICH onderwierp zich in het jaar 527 het *Thuringſche* Koningrijk, hetwelk zich, aan alle kanten, veel verder uitſtrekte, dan de Grenzen van het hedendaagſche *Thuringen*, behalven *Noord-Thuringen*, hetwelk hij aan de *Sakſen* overliet. Anderen van CHLOVIS nakomelingen bemagtigden in het jaar 534 het *Burgundiſche* Rijk, en naderhand ook *Provence*, *Beyeren*, en het daar aan grenzende *Oostenryk*, hetwelk daar van, als het Oostelijkſte gedeelte des *Frankiſchen* Rijks, den naam kreeg. Eindelijk had CHLOTARIUS de eerſte, in het jaar 558, het geluk, dat hij het geheele uitge-

III BOEK X Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

breide Rijk van CHLOVIS weder onder zijn gebied vereenigde. Maar laater verdeelingen van hetzelve, burger-oorlogen, trouwloze verraderijen en moorden verzwakten vervolgends het aanzien van de Koningen uit dezen Stam, tot dat het gebied in eenen anderen Stam, den *Karolingiſchen*, is overgegaan, gelijk wij, in het vervolg, zien zullen.

Toeſtand van Duitschland.

Terwijl, op deze wijze, de *Duitſche* Volken, nieuwe Koningrijken, in andere Landen ſtichtten, had het *Oude Duitschland* zelf eene groote verandering ondergaan. Dat gedeelte van hetzelve, hetwelk zich van den *Rhyn* tot den *Donau* en *Saale* uitſtrekt, was aan de heerſchappij der *Franken* onderworpen. Slechts twee *Duitſche* Volken, in het Noorden van dit Land, hadden hunne oude vrijheid en onafhanglijkheid gehandhaafd; de *Sakſen*, van den *Rhyn* tot aan en over de *Elve*, in het tegenwoordig *Weſtfaalen* en *Neder-Sakſen*, en de *Friezen*, langs de *Noord-zee*. Al het land tuſſchen de *Oost-zee*, *Elve*, *Saale*, *Donau*, en de *Poolſche* Grenzen, werd allengs, van de VIde eeuw af, door de *Slaaven* bezet, zoo als het hedendaagſche *Meiſſen* door de *Sorben*, *Bohemen* door de *Czecken* enz. Andere volken van dezen uitgebreiden Volksſtam woonden in *Poolen* en *Rusland*, ook in de Landen, nader bij de *Zwarte-zee* gelegen, en langs den loop van den *Donau*. Zij ſtieten aan de *Avaren*, een Aſiatisch-Mogolsch Volk, hetwelk thans een begin maakte van de bemagtiging van *Pannonië*. Het verdere Noorden van *Europa* was nog onbekend, zoo als ook het grootſte deel van *Aſië* en *Afrika*,

ELF-

ELFDE HOOFDSTUK.

Staat der Geleerdheid. Uitbreiding van het Christendom. Bekeering van Heidenſche Volken. Staat der Jooden.

III BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Verandéringen in zeden en gewoonten.

De groote veränderingen in de Staatsgeſteldheid van *Europa*, bragten in de Landen, door *Duitſche* Volken in bezit genomen, ook groote veränderingen in gewoonten en zeden der Volken te wege. De *Duitſche* Volken behielden in het *Westen* en *Zuiden* van dit Werelddeel wel, in vele opzichten, *Duitſche landszeden*, *wetten en taal*, doch daar de door hen overwonnene Volken hen ver overtroffen in beſchaafdheid en ſmaak, hadden zij op hunne overwinnaars grooten invloed, om hunnen krijgszuchtigen aart te verzachten, en hen zin te doen krijgen in den landbouw en andere kunſten des vredes. Het Christendom, hetwelk zij, van tijd tot tijd, aannamen, bragt tot hunne beſchaving insgelijks veel toe; zij begonnen hunne wetten in geſchrift te ſtellen, en lieten den overwonnenen de hunne behouden, van welken zij zelfs veel overnamen. Doch, dewijl de Christelijke Godsdienst reeds zeer verbasterd, en met Bijgeloof beſmet, tot hen kwam, verwisſelden zij, in vele ſtukken, alleen hunne oude bijgeloovigheden met nieuwe, en hunnen voorigen eerbied voor hunne Priesters met eenen nieuwen voor de Bisſchoppen en andere Geestelijken, die zich denzelven geern lieten aanleunen. De dar-

III BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

dartele en verwijfde zeden der *Romeinen* beſmetten dra de krijgszuchtige en ernsthaftige zeden der *Duitſchers*, terwijl de geringe overblijfzels van den ouden *Romeinſchen* aart en ſmaak verloren gingen; wier taal zelve of geheel moest wijken voor die der *Duitſchers*, of in hare dochters de *Italiäanſche*, *Spaanſche* enz. geheel verbasterde. Van de ruwheid der oude *Duitſchers* bleven de tweegevechten overig, en werden zelfs door zekere valſche eer en een verbasterd Christendom meer bevestigd, en tot de nakomelingſchap overgebragt. Eindelijk, dat de overwinnende Vorſten hunne bevelhebbers en helden met landen beſchonken, die zij, afhanglijk van hun Oppergebied, zouden beheerſchen, deed het *Leenſtelſel* in de regeeringswijze ontſtaan, hetwelk, hoe nuttig in het eerst voor de magt der Vorſten, en voor de ſpoed vereiſchende behoeften des krijgs, echter dra nadeelig was voor de vrijheid des Volks, voor deszelfs aandeel aan de wetgeving, en gevaarlijk voor de openbare rust, en eindelijk voor de magt der Vorſten zelve.

Groot verval der geleerdheid, tot volſlagene barbaarschheid der middeleeuwen.

Men kan ligtelijk uit het gezegde een beſluit opmaken, welken invloed dit alles gehad hebbe, op het ſteeds toenemend verval der geleerdheid, tot die geheele *barbaarschheid* toe, welke in de *Middeleeuwen* geheerscht heeft, tot aan de herſtelling der wetenſchappen, in de XVde eeuw, welke barbaarschheid ſommigen vruchteloos hebben willen ontkennen, voornamelijk POLYKARP LEYSER (*), ſchoon dit

(*) *Diſſ. de ficta medii ævi barbarie Helmſt.* 1719. 4.

dit verval der geleerdheid, en van goeden ſmaak in dezelve niet alleen of in de eerſte plaats aan deze verändering der ſtaatsgeſteldheid in *Europa* is toe te ſchrijven. Ons is reeds, in het voorgaande dezer Geſchiedenis (*), gebleken, dat het verval der geleerdheid al vroeger heeft plaats gehad. Zoo lang de *Christenen* met de *Heidenen* te ſtrijden hadden, hield de wederzijdſche naijver echter de zucht tot geleerdheid nog ſtaande; maar nadat de Christenen de overhand hadden bekomen, verloren zij zich in menigvuldige twisten over allerhande Godgeleerde vragen en Ketterijën, die niet altijd, met begeerte, om de waarheid te vinden, maar met fijne haarkloverijën gevoerd werden; waar bij, wegens de ſpitsvinnigheden over woorden, *gratia*, *prædestinatio*, (Θεοτοκος enz.) de waare geleerdheid verloren werd. De Christen-Leeräars zagen met verächting neder op de ſchriften der Heidenen, welke zij geheel verwaarloosden, nu zij hen niet langer behoefden te wederleggen. De *Monniken*, die, eigenlijk niet tot den leerſtand behoorden, en wier zaak méer was, het oefenen van godzaligheid, op hunne wijze, dan geleerdheid, moeiden zich echter, met drift, in alle voorkomende verſchillen, en velen onder hen vormden zich, door bijzondere ſtrengheid, tot Biſchoppen, al hetwelk diende, om den waan te begunſtigen, dat een heilige ijver en ſtrenge godzaligheid den mangel van geleerdheid genoegzaam vervulden.

Voor zulke menſchen baatten de *Boekverzamelin-* Hulpmid-

gen

(*) Zie *Deel* V. *Bladz.* 136.

III BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

gen niet, welke nog uit den voorigen tijd overig waren, en daar 'er door den ramp der tijden veelen vernield werden, was het bijëenbrengen van nieuwe eene te kostbare onderneming, waar toe het aan lust, en tevens aan goeden ſmaak, mangelde. De heerlijkſte van alle oude Boekerijën te *Alexandrië* was nog wel in wezen, maar ſchijnt meer van de Heidenen, dan van de Christenen, gebruikt te wezen. De tweede naast deze, de Keizerlijke te *Konſtantinopolen*, die 120,000 Boeken bevatte, werd in het jaar 477 door het vuur verteerd (*). Te *Rome* waren zelfs nog onder de regeering van VALENTINIAAN III. (†), 29 openbare Boekerijën; doch, welke waarſchijnlijk verloren gingen, toen GENSERIK, met zijne *Wandaalen*, *Rome* plunderde. De oudſte ſpoor van eene *Boekverzameling* der *Roomſche Bisſchoppen* komt voor, in het leven van den Bisſchop HILARIUS, tusſchen de jaren 461 en 468, hij leide 'er twee aan in de Doopkapel, (*Baptisterium*,) der Kerk van *Lateranen* (§). De Bisſchoppen in het gemeen hadden geene groote Boekerijën nodig; zij lazen alleen Christelijke Boeken, en Kerkelijke Schrijvers, wederleggingen van Ketters, Levensbeſchrijvingen van Heiligen, en *Askeetiſche* Schriften. Ook de Monniken hadden 'er geene nodig; even-

delen der geleerdheid.

Boekverzamelingen.

(*) ZONAR. *Annal. L.* XIV. *T.* II. *p.* 52.

(†) Volgends een oud Schrijver bij MURATOR. *Thes. Inſcriptt. T.* IV. *p.* 2125. en 2132.

(§) *Liber Pontificalis ſ. de Gestis Rom. Pontif. in S. Hilario Cap.* 12. *p.* 159.

evenwel deed de vermaarde CASSIODORUS, in het midden der VIde eeuw, toen hij het Hof verlaten had, pogingen, om hen tot lezen op te ſpooren, zelfs prees hij de Heidenſche geleerdheid aan. Doch, voegt hij 'er bij, wie onder hen geene neiging tot de wetenſchappen voelde, mogt zijnen tuin of akker bebouwen, en dezen prees hij de beste Schrijvers over den landbouw aan (*). Die onder hen zieken en kranken oppaſſen, onderricht hij, welke Latijnſche of uit het Grieksch overgezette Schriften zij over de Geneeskunde moesten lezen (†). Zij konden alle zoodanige Boeken in de door hem verzamelde Boekerij vinden (§). Bovendien droeg hij aan de Monniken op, om afſchriften van Boeken te maken, welke arbeid naderhand het eigen werk der Monniken werd. Hij gaf hun ten dien einde het nodig onderricht, bijzonder met betrekking tot de ſpelling, bragt goede Boekbinders in zijn Klooster, en ontwierp zelf de figuuren, met welke de Banden verſierd moesten worden; ook vond hij altijd brandende ſtudeerlampen uit (**). In de daad verdient deze eerwaardige man onze bewondering, wegens deze en dergelijke pogingen, waar toe ook oordeelkundige vergelijkingen van Handſchriften behoorden (††), des te meer, dewijl hij die in eenen meer dan zeventigjaarigen ouderdom ondernam.

De

(*) *De Inſtitut. divin. litter. C.* 28. *T.* II. *p.* 524.
(†) *Cap.* 31. *p.* 526. (§) *Cap.* 8. *p.* 514.
(**) *Cap.* 15. *p.* 518. *C.* 30. *p.* 525.
(††) *Præfat. ad Inſtitt. p.* 509.

III BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

De Boekerij der Biſchoppen te *Rome* moet, tegen het einde der VIde eeuw, niet zeer aanzienlijk geweest zijn; ten minſten GREGORIUS *de Groote*, die toen aan twee Biſchoppen in *Egypte* en *Gallië*, *de Geſchiedenis der Martelaren in Egypte* van EUSEBIUS, en de werken van IRENEUS wilde gezonden hebben, bekent, dat zij in zijne Boekerij niet te vinden waren (*). Ondertuſſchen zal deze zelfde *Roomſche* Biſchop eene geheele Heidenſche Bibliotheek hebben laten verbranden, in welke voornamelijk vele ſchriften waren over de Starrewigchelarij, indien men het verhaal gelooven mag van JOAN VAN SALISBURY (†). Ook zal hij, volgends eene overlevering, nog in de XVde eeuw door den Aartsbiſſchop ANTONINI (§) verhaald, de Geſchiedenis van TITUS LIVIUS hebben laten verbranden, om de menigte van wonderverhalen in dezelve, die het Heidensch Bijgeloof onderſteunden (**).

Bibliotheek der Roomſche Biſſchoppen. GREGORIUS de Groote zal eene Bibliotheek verbrand hebben.

Lotgevallen der ſcholen.

Ten aanzien van de ſcholen; die van *Athenen* en *Alexandrië* bleven nog beſtaan, hoewel niet in den luiſter der vroegere eeuwen. De *Eklectiſche* of Nieuw-Platoniſche Wijsbegeerte hield zich, bijzonder in de School der Wetenſchappen, nog ſtaande, ſchoon allengs afnemende. In het midden der VIde eeuw

(*) *Libr.* XII. *Epist.* 29. *Tom.* II. *Opp. pag.* 916. *Libr.* XI. *Epist.* 56. *pag.* 1142.

(†) *Polycr. ſeu de nugis Curial. et vestigiis philoſ. L.* II. *C.* 26. *p.* 123. (§) *In Summa historiali.*

(**) BAYLE *Diction. Hist. Crit. art. Gregoire le grand not.* M. enz.

eeuw werd, door een Keizerlijk bevel, den Heidenen verboden, dezelve aldaar te leeren. Ook bleven te *Alexandrië* de ſcholen der *Geneeskunde* in ſtand; de *Welſprekendheid* werd in de meeste ſteden van *Griekenland* geleerd. Aan aankomende *Rechtsgeleerden* gaf men te *Rome*, *Berytus* in *Fenicië*, en *Konſtantinopolen* onderwijs, zelfs gaf JUSTINIANUS een voorſchrift omtrent de leerwijze, en verdeelde de leerlingen in vijf klaſſen naar de jaren, die hun werden aangewezen. Doch de *Roomſche* ſchool ging onder de *Gothen* te niet, op éénen Leeräar in de Rechten na. Die te *Berytus* ging, met de ſtad zelve, door eene herhaalde aardbeving, te grond, toen JUSTINIAAN Keizer was. Dezelfde Vorst bevestigde de verordening van THEODOSIUS *den Jongeren*, over het getal der openbare Leeräaren voor de beide Hoofdſteden des Rijks, hoewel PROCOPIUS hem beſchuldigt, dat hij den Geneesheeren en Leeräaren der vrijë kunſten hunne bezoldingen ontnomen hebbe (*).

III BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 629.

In het Westen leest men, behalven de *Roomſche*, van weinige andere aanzienlijke ſcholen, welke zelfs, na de VIde eeuw, als het ware, verdwijnen. Gedurende de heerſchappij der *Gothen* in *Italië*, werd van deze Vorſten zelven zorge voor de ſcholen gedragen. De Koningin AMALASUNTHA gebood, omtrent het jaar 530, dat men aan de openbaare Leeraaren der Spraakkunde, Welſprekendheid, en Rechtsgeleerdheid, hunne bezolding, zonder eenige korting,

Toeſtand der Scholen in het Westen.

(*) Zie *Deel* V. *Bladz.* 143.

III BOEK XI. Hoofdſt. na C. G Jaar 476. tot 622.

ting, zou betalen. Ook is het reeds door MURATORI en MAFFEI bewezen, dat die bedorven ſmaak, welken men den *Gothiſchen* noemt, al vroeger heeft plaats gehad onder de *Romeinen*. Maar zekerer is het, dat de oorlogen, welke *Italië*, in dit tijdsverloop, verwoestten, veel hebben toegebracht, om geleerdheid en ſmaak te bederven.

Scholen der Bisſchoppen en Moniken. Zangſcholen van GREGORIUS den Grooten.

Meest van allen kwam het nu aan, op de *Bisſchoppelijke* en *Klooster-Scholen* onder de Christenen. De vermaarde *Godgeleerde School* te *Alexandrië* duurde waarſchijnlijk nog voort, hoewel zij haren ouden roem verloren had. Te *Niſibis* in *Syrië* was 'er nog eene andere omtrent het midden der VIde eeuw, van welke CASSIODORUS (*) gewaagt, hoewel hij daar in dwaalt, als hij zegt, dat *Jooden* in dezelve onderwijs gaven. Deze edele man wilde, met den *Roomſchen* Bisſchop AGAPETUS, eene zulke School ſtichten, voor aankomende Christen-Leeraaren, maar kon zijn oogmerk niet volbrengen door de allesverwoestende oorlogen. In laater tijden werd de Bisſchop GREGORIUS *de Groote* geroemd als een hoofdvoorſtander der Schoolen, waaröm ook op zijnen feestdag een ſchoolfeest werd gehouden in plaats van het oude *Romeinſche Quinquatria Minervæ*. Ondertusſchen zorgde hij, in zijne ſcholen, niet zoo zeer voor geleerdheid, als voor de oefening in het Kerkelijke Gezang. Zoo ſtichtte hij (†) eene ſchool

(*) *Præf. ad Inſt. div. litter. T.* II. *Opp. p.* 508.

(†) Volgends zijnen ouden Levensbeſchrijver JOANN. DIAKONUS *Vita Greg. M. L.* II. *C.* 6.

ſchool van jonge Zangers, aan hetwelk hij inkomſten en twee woonhuizen te *Rome* ſchonk. Nog in de IXde eeuw toonde men daar het bed, op hetwelk hij plagt voor te zingen, en de roede, met welke hij de jongens dreigde, als ook zijn *Antiphonarium*, of eene Verzameling van Beurtzangen. Hij voerde ook het Choorgezang in, hetwelk naar hem het *Gregoriäanſche* genoemd werd (*). Zeer zeldzaam zijn de blijken in dezen tijd van een onderwijs in de wetenſchappen door de ſcholen van Godsdienst-Leeräaren, evenwel had hetzelve eenigermate plaats. Eene *Galliſche* Kerkvergadering, te *Vaiſſon*, in het Graafſchap *Venaiſſin*, in het jaar 529 gehouden, verördende: „ dat alle Priesters, (*presbyteri qui ſunt in parochiis conſtituti*,) naar de „ heilzame in gantsch *Italië* aangenomene gewoonte, de jonge ongetrouwde Voorlezers in hunne „ huizen nemen, hen *Pſalmen* leeren, tot het lezen „ der Heilige Schrift verpligten, en in de Wet des „ Heeren onderwijzen zullen (†)." Het hoofdonderwijs beſtond daar in, dat de aankomelingen ervaren werden, in de uitwendige Godsdienstverrichtingen, en in een ſtichtelijken voordragt over de Latijnſche Bijbelvertaling; verder ging veeläl dit onderwijs niet. Ook kan men niet veel anders zeggen van de Kloosterſcholen van dezen tijd, die ten oog-

(*) MART. GERBERTI *de cantu et muſica ſacra Tom.* I. *pag.* 247. *Tom.* II. *pag.* 3.

(†) *Concil. Vaſenſe Can.* I. *Tom.* II. *Concil. Harduini pag.* 1105.

III BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

oogmerk hadden, niet om geleerden, maar om nieuwe kweekelingen voor deze levenswijze te vormen.

De Keizers ANTHEMIUS en ZENO worden wel, in de Geſchiedenis van dezen tijd, geprezen, als beminnaars der geleerdheid, maar hunne regeering was te zwak, en hunne pogingen werden te leur geſteld, door het toenemend Bijgeloof en de zucht van Kettermakerij. De Geestelijkheid zelve, met deze kwaal bezet, voldeed dus niet aan hare verpligting, om geleerdheid, kennis, en goeden ſmaak te verbreiden. Integendeel, een GREGORIUS *de Groote* maakte 'er eene zaak van Godsdienst van, om de Heidenſche Geleerdheid overhoop te werpen. Zelfs naauwlijks een halfgeleerde, verſtoutte hij zich, om, trotsch op zijne onkunde, te ſchrijven (*): „ dat hij het voor hoogst wanvoeglijk „ oordeelt te zijn, als men de woorden der Heilige „ Schrift onder de regelen van DONATUS wilde „ dwingen. " Hoorende, dat een *Galliſche* Bisſchop, DESIDERIUS, de Spraakkunde verklaarde, gaf hij hem, al zuchtend, zijne droefheid daar over te kennen (†). Waarlijk, zulke gezindheden kunnen ons het boven verhaalde bericht gelooflijk maken, dat hij Heidenſche ſchriften heeft laten verbranden. Nog verhaalt men, dat hij zegebogen, ſtandbeelden, en andere gedenkſtukken der oudheid te *Rome* heeft laten omverhalen (§). Zedert zijnen tijd

De geleerdheid had geene ondersteuning bij de Vorſten, noch bij de hooge Geestelijkheid.

(*) *Ep. præf. Expoſ. in Libr. B. Job T.* I. *Opp. p.* 6.

(†) *Libr.* XI. *Ep.* 54. *Tom.* II. *Opp.*

(§) Dit wordt echter, doch niet voldoende, wederlegd,

tijd werd de geleerdheid ook uitgekreeten onder den naam van *wereldwijsheid*, *wijsheid dezer wereld*, enz. (*litteræ ſeculares*, *ſapientia ſecularis.*) Eén zijner tijdgenooten, GREGORIUS van *Tours*, ſchoon zelf niet geleerder dan hij, klaagt (*), dat de wetenſchappen in zijn Vaderland *Galliën* te grond gingen.

Heidenſche Wijsgeeren.

De wederſtand, welken Heidenſche Geleerden aan de Christenen boden, en welke dezen noodzaakte, zich op de Heidenſche Geleerdheid toe te leggen, nam, in dezen tijd, een einde, en bragt, tot het verächten en verwaarlozen der oude Griekſche en Latijnſche Geleerdheid zeer veel toe. Het is waar, de *Eclectiſche* of *Nieuw-Platoniſche* Wijsbegeerte beſtond nog, maar verloor zich hoe langer hoe meer in droomen der verbeelding, hoewel het deze Wijsgeerte nog niet geheel aan ſchrandere voorſtanders ontbrak.

PROCLUS.

PROCLUS, die, als Opvolger van SYRIANUS, omtrent het jaar 450, den Leerſtoel der Wijsbegeerte te *Alexandrië* tot zijne dood in het jaar 485 met roem bekleedde, en die door dezen aanhang met bijna Godlijke eere verëerd werd, niet te vrede met de herſenſchimmen van PLOTINUS en anderen, ging bijna alle palen te buiten, daar hij niet alleen alle ſoorten van Griekſche, maar ook van Oosterſche Wijsgeerte zocht te verëenigen, en van de Goden, De-

(*) *Præf. ad Hist. Eccles. Francor. p.* 1. *ſq.*

III BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Demons, de menschlijke zielen, wereldlijke en bovenwereldlijke, en derzelver verrichtingen, alles wist te beſchrijven, en ook zijne verborgenheden had; het zij dat hij dit uit de ſchriften, welke, in dezen tijd, onder den naam van DIONYSIUS den *Areopagiet* te voorſchijn kwamen, gehaald, of met derzelver verdichter uit dezelfde bronnen geput heeft. Zijne veelvuldige ſchriften zijn grootendeels verloren, en velen der overigen alleen in het Latijn voorhanden. Zijn *Commentarius* over den *Timæus* van PLATO, hetwelk zijn voornaamſte werk is, is zoo rijk in ſpitsvinnigheden, en veelvuldige meest gedwongene verklaringen van PLATO, dat het geduld en moeite kost, het bruikbare daar uit op te ſpooren. Zijne *achttien gronden tegen de Christenen*, of wel tegen derzelver leer, dat de wereld niet eeuwig is, zijn bewaard en wederlegd in de ſchriften van JOANNES PHILOPONUS, eenen Christelijken Wijsgeer van dezen tijd (*).

Zijne leerlingen wijken naa Perſiē

PROCLUS had eenige geleerde leerlingen; MARINUS, wiens leven hij beſchreven heeft (†), leerde onmidlijk na hem te *Atheenen*. Een ander, AMMONIUS, te *Alexandrië*, van wien alleen eenige opheldering over ſommige Boeken van ARISTOTELES zijn overgebleven. Ook was ISIDORUS beroemd, die eerst te *Atheenen*, daar na te *Alexandrië*, tot het

(*) Men zie verders van hem en zijne ſchriften FABRICIUS *Biblioth. Græc. Vol.* VIII. BRUCKER *Hist. Crit. Philoſ. Tom.* II. *Opp. ſq.*

(†) Door FABRICIUS uitgegeven *Hamburg* 1700 4to.

het jaar 540 geleerd heeft. DAMASCIUS eindelijk, die het leven van ISIDORUS beſchreef (*), beſloot den reeks van deze Wijsgeeren. Ten tijde van deze beide laatstgemelde Wijsgeeren verbood de Keizer JUSTINIAAN, dat de Wijsbegeerte te *Atheenen* niet meer geleerd zou worden, als ook dat niemand daar de Wetten zou verklaaren (†). Een ongenoemde *Griek* voegt 'er bij, dat hij ook het onderwijs in de Starrenkunde aldaar verboden hebbe (§), waarſchijnlijk, om het Heidendom geheel uit te roejen. ISIDORUS dan, DAMASCIUS, SIMPLICIUS, EULALIUS, PRISCIANUS, HERMEAS en DIOGENES, bijna allen Wijsgeeren van deze ſchool, zich niet veilig rekenende in het Keizerrijk, begaven zich naa *Perſië*, alwaar zij zich echter bedrogen vonden in hunne verwachting, dat de Koning CHOSROËS hun vriend zou zijn (**). De beide Rijken waren toen in oorlog, doch na den vrede keerden wel de gemelde Wijsgeeren in hun Vaderland terug, maar, hoewel zij vrijheid van Godsdienst behielden, echter ging hunne beroemde ſchool allengs geheellijk te grond (††).

Onder de opgenoemde Wijsgeeren verdient SIMPLICIUS in eenen edelen zin een *Eclectisch* Wijsgeer te SIMPLICIUS.

(*) Waar van men uittrekzels vindt in *Phot. Cod.* CLXXXI. *pag.* 118. CCXLII. *pag.* 1028.

(†) JO. MALALÆ *Chronograph.* P. II. *p.* 64.

(§) In NIC. ALEMANNI *Notis ad* PROCOP. *Hist. Arcan. Cap.* 26. *pag.* 377.

(**) AGATHIAS *de imper. et reb. gest. Just. L.* II. *p* 47.

(††) SUIDAS V. *Περσβευς.*

III BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

te heeten. Voornaamlijk gehecht aan de Peripatetiſche Wijsgeerte, wilde hij echter de Platoniſche, Stoïſche enz. daar mede veréénigen, en uit allen beoorlijk nut trekken. In zijne *Commentariën* over eenige *Wijsgeerige* en *Natuurkundige* werken van ARISTOTELES, is een ſchat van de oude Wijsgeerige Geſchiedenis begrepen, en zijn *Commentarius* over het *Handboek* van EPICTETUS behelst uitmuntende zedekundige redeneringen.

JOANNES STOBÆUS.

Wat vroeger dan SIMPLICIUS ſchijnt JOANNES STOBÆUS geleefd te hebben, die in zijnen *Bloemhof* (Ανθολογιον,) uit allerleië oude Schrijvers, wier ſchriften veeläl voor ons lang verloren zijn, eene menigte van uitgezochte plaatzen, zedenſpreuken, vernuftige en zinrijke gezegden en redenen verzameld heeft; jammer, dat wij dit werk zoo onvolledig hebben. Van de *vier Boeken* is bijzonder het tweede zeer gebrekkig tot ons gekomen. Men heeft ook in laater tijden dergelijke verzamelingen van twee Griekſche Monniken uit de Heilige Schrift en uit de Kerkvaders in zijn werk ingelascht, welke echter in de uitgave van *Geneve* 1609 *folio* daar van zorgvuldig zijn afgezonderd.

Andere Heidenſche geleerden.

Dat 'er behalven de gemelde Wijsgeeren, nog in de vijfde eeuw, andere geleerde Heidenen geleefd hebben, is buiten allen kijf. Daar toe mag gerekend worden de Lijfärts bij den Keizer LEO, in het jaar 462, de *Griek* JAKOB, ook beroemd door andere kundigheden, die een Heiden was, en van wien men verhaalt, dat, als men hem den ſtoel ontnam, op welken hij naast den zieken Keizer was

Twijfeling omtrent den Godsdienstvan ſommige geleerden

gaan

gaan zitten, hij zich óp het Keizerlijke bed zelf zette, verklarende, dat hij van oude Rechtsgeleerden geleerd had, dat zulk een voorrecht den Geneesheeren toekwam (*). Doch, tevens verdient hier in aanmerking genomen te worden, het gene reeds te voren is aangemerkt (†), dat de nadering der geleerde Heidenen en Christenen in gevoelen, omtrent ſommigen, twijfel heeft verwekt, tot welken Godsdienst zij behoord hebben; om niet te zeggen, hoe ligtelijk thans eene gematigde vrijheid van denken, ſpreken of ſchrijven, ijverige dwepers zoodanige lieden deed beſchuldigen van het Heidendom, of wel geheele Ongodsdienſtigheid. Dus wordt zelfs de beroemde TREBONIANUS, van zijnen tijdgenoot HESYCHIUS (§), een *Heiden* en *Atheist* genoemd, hetwelk door SUIDAS (**), naar zijne gewoonte, wordt nageſchreven; ja zelfs, in laater tijden, heeft men uit ſommige vrijër uitdrukkingen van dezen of genen Schrijver van dit tijdperk aanleiding genomen, om hem voor eenen Heiden te houden, zoo als het geval geweest is met den Geſchiedſchrijver PROCOPIUS.

De Christenen hadden onder zich ook nog Wijsgeeren, doch ſlechts enkelen, en dezen nog zulken, die, of eenvoudig de oude Wijsgeeren volgden, of hen wederlegden, of zoo filoſofeerden, als het met het heerſchend geloof der Christenen best plooide. Christen-Wijsgeeren ÆNEAS van Gaza.

Zulk

(*) MARCEL. *in Chron. ad a. h. p.* 31. *ap. Scaliger.*

(†) Zie *Deel* V. *Bladz.* 151.

(§) *De Viris doctrina claris.* V. Τρεβονιανος.

(**) *Voce ead.*

III BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Zulk een was ÆNEAS van *Gaza*, een geboren Heiden, leerling van den vermaarden HIEROCLES, die tegen het midden der Vde eeuw te *Alexandrië* leerde; naderhand ging ÆNEAS tot den Christelijken Godsdienst over, en leefde tot in het laatſte gedeelte der gemelde eeuw. Dit is alles, wat wij van zijne lotgevallen weten. In de Handſchriften wordt hem doorgaands de naam gegeven van den *Christelijken Platonist*, waarſchijnlijk omdat hij de Nieuw-Platoniſche Wijsgeerte niet geheel verzaakte, gelijk dit ook blijkt uit zijn werk: *Theofrastus*, of een *ſamenſpraak over de onſterflijkheid der zielen, en de opſtanding der dooden*; in welke hij duidelijk den *Heiligen Geest* met de *Wereldziel* van PLATO, gelijk den *Zoon van God* met den *Logos* van dien Wijsgeer vergelijkt. ÆNEAS handhaaft zijne Wijsgeerige waardigheid maar tamelijk, daar hij van de heiligheid en wonderen der *Askeeten* een bewijs ontleent voor de onſterflijkheid der zielen; ook verhaalt hij, als door hem nauwkeurig onderzocht, het wonderwerk in de vervolging der *Katholijken* door de *Wandaalen*, die nog duidelijk ſpraken, niettegenſtaande men hun de tong had uitgeſneden (*).

ZACHARIAS van Mitylene.

Een waardig navolger van ÆNEAS op deze baan, leefde in het begin der VIde eeuw, ZACHARIAS, Bis-

(*) Men zie van hem BRUCKER *Hist. Crit. Philoſoph. T.* III. *pag.* 527. FABRICIUS *Bibl. Gr. Vol.* I. *pag.* 427. *Vol.* XIII. *pag.* 458. geeft verſlag van zijne XXV *Brieven*, die nog voorhanden zijn.

Bisſchop van *Mitylene*, Hoofdſtad van het Eiland *Lesbos*. Hij onderwees de Wijsgeerte te *Alexandrië*, en de Rechtsgeleerdheid te *Berytus*. Dewijl hij de laatſte als pleitbezorger werklijk begon te oefenen, zoo kreeg hij van daar den naam *Scholasticus*, tot hij het gemelde Bisdom bekwam. Meer weet men niet van hem, dan dat hij, in het jaar 536, op de Kerkvergadering te *Konſtantinopolen* geweest is. Wij hebben van hem een geſprek *over de eeuwigheid der wereld*, onder het opſchrift AMMONIUS, welke vermaarde *Nieuw-Platoniſche* Wijsgeer dezelve beweerd had. Dit geſprek is te gelijk met dat van ÆNEAS van *Gaza* door CASP. BARTH uitgegeven te *Leipzig* 1613 4to. (*)

JO. PHILOPONUS. De Platoniſche Wijsgeerte begint verwisſeld te worden met de Peripatetiſche.

Grooter naam echter dan deze beiden maakte in het laatst der VIde en het begin der VIIde eeuw JOANNES, bijgenaamd *Philoponus*, of de arbeidzame, wegens zijne geleerde werkzaamheden en ſchriften. Zich zelven noemt hij een' *Grammaticus*, omdat hij de Spraakkunde, als ook de oude Schrijvers, benevens de Wijsgeerige Wetenſchappen, te *Alexandrië* verklaard heeft. Hij had den meermalen gemelden AMMONIUS, Zoon van HERMEAS, uit de *Nieuw-Platoniſche* School tot leermeester; en volgde hem ook, toen deze zich merklijk begon te neigen tot het ſtelſel van ARISTOTELES, waar toe hij, als Christen Wijsgeer, nog bijzondere redenen had.

(*) 'Er ſtaat nog een geſchrift van hem *over de twee hoogſte beginſelen tegen eenen Manicheër* in CANIS. *Lectt. ant. Tom.* I. *pag.* 425.

III BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

had. Het *Platonisch* Leerſtelſel, hetwelk tot hier toe bij de Christenen zoo geliefd was geweest, begon zijn gezag bij hen te verliezen; het zij, omdat men geloofde, dat de *Arianery* uit de *Platoniſche* Wijsgeerte was voortgevloeid, of omdat de gevoelens van ORIGENES 'er te veel krachts uit ontvingen, of liefst, omdat de *Dialectica* en *Metaphyſica* van ARISTOTELES geſchikt waren voor de onderſcheidingen en ſpitsvinnigheden, bij de tegenwoordige Kerkelijke twisten en verſchillen; hoe het zij, BOËTHIUS in de Vde en JOANNES PHILOPONUS in de VIde eeuw, beide Vertaalers en Uitleggers van ARISTOTELES, bezorgden de leerwijze van dezen Wijsgeer opgang bij de Christenen, zonder zich daaröm te bekommeren, of hetzelve niet in vele ſtukken met de leere van het Christendom ſtrijdig was. JOANNES PHILOPONUS ſchreef onder anderen eene *wederlegging der achttien gronden van* PROCLUS, *voor de eeuwigheid der wereld*; echter was hij het met de *Nieuwe Platonisten* en andere Wijsgeeren in andere ſtukken eens, bij voorbeeld, dat hij beweerde, dat, na 's menſchen dood, wel niet zijne redelijke, maar toch de dierlijke, eigenlijk levende ziel, een geeſtlijk of liever luchtaardig ligchaam behoudt(*). Ook in zijne Godgeleerde geſchriften ontwikkelde hij zijne Wijsgeerige begaafdheden, bijzonder in zijne *zeven Boeken*, zijnde eene *Verklaring van* MOSES *eerſte Hoofdſtuk over de Schepping*,

(*) *Procem. Commentar. in Ariſtotel. LL.* III. *de anima.*

ping, welke, voornaamlijk om de wederlegging van THEODORUS van *Mopsvestia*, de goedkeuring der *Katholijken* wegdroeg (*), maar als hij, in een werk *over de Opſtanding der Dooden*, beweerde, dat onze ligchamen zoo wel naar de ſtoffe als den vorm vernietigd worden, en de geheele zichtbaare wereld ondergaan, en eene gantſche nieuwe geſchapen zal worden (†), beſchuldigde men hem, dat hij de *Opſtanding der Dooden* loochende (§). Voornaamlijk mishaagde zijn Boek tegen de *vierde algemeene Kerkvergadering*, of die van *Chalcedon* (**); zoo wordt ook zijn geſchrift tegen JOANNES SCHOLASTICUS, *Patriarch* van *Konſtantinopolen*, om de *Katholijke* leer *van de Heilige Drieëenheid* te verbeteren, door FOTIUS (††) als een armhartig werk beſchreven; men maakte hem zelfs tot den ſtichter van de *Tritheiten*. Dewijl alle deze ſchriften voor ons verloren zijn gegaan, zijn wij buiten ſtaat, hier iet te beſlisſen, echter geeft NICEFORUS (§§) en SUIDAS (***) ons een voordeeliger denkbeeld van hem. Overigens raadplege men, over zijne ſchriften, FABRICIUS (†††) en OUDIN (§§§).

In

(*) FOTIUS *Biblioth. Cod.* XLIII. *pag.* 28, 29. *Cod.* CCLX. *pag.* 991.

(†) NICEFOR. *Hist. Eccles. L.* XVIII. *C.* 47.

(§) FOTIUS *Cod.* XXI. *p.* 13. XXIII. *p.* 16.

(**) *Cod.* LV. *p.* 45. (††) *Cod.* LXXV. *p.* 164.

(§§) *l. c.* (***) V. προκλος.

(†††) *Biblioth. Gr. Vol.* IX. *p.* 360.

(§§§) *Comment. de SS. Eccles. antiquit. T.* I. *p.* 1466.

III BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

BOËTHIUS

In de *Weſterſche* Kerk was de roem meer gevestigd van ANICIUS MANLIUS TORQUETUS SEVERINUS BOËTHIUS, die eeuwen achter een als de voornaamſte Leeräar der Wijsbegeerte bij dezelve beſchouwd is geworden; gelijk hij, in de daad, de geleerdſte man van zijnen tijd geweest is. Hij werd, waarſchijnlijk omtrent het jaar 470, te *Rome* geboren, alwaar zijn Vader en Grootvader de aanzienlijkſte ambten bekleed hadden. Met zijn tiende jaar naa *Atheenen* gezonden, oefende hij zich aldaar 18 jaren lang in de Griekſche geleerdheid. Van daar terug gekeerd, verwierf hij zich de achting en genegenheid van den Koning der *Oost-Gothen* THEODORIK, die hem in het jaar 508 of 510 tot het *Conſulaat* verhief, waar toe ook zijne beide Zoonen in het jaar 522 verheven werden. Omtrent 20 jaaren lang genoot BOËTHIUS de gunst en het vertrouwen van zijnen Vorst, terwijl hij, onder de drukte zijner ambtsverrichtingen, tevens ijverig werkzaam was aan het opſtellen van Wijsgeerige en Godgeleerde werken. Ondertusſchen was zijne ſtandplaats glibberig. Een *Romein*, en een ijverig voorſtander van het *Katholijk* Geloof, bevond zich aan het Hof van eenen *Gothiſchen* en *Ariäansch*-gezinden Koning! Geen wonder, dat zijne vijänden eindelijk middel vonden, om hem te doen vallen. THEODORIK gaf aan de *Katholijken* alle vrijheid van Godsdienst, dit voorbeeld had invloed gehad op de behandeling der *Ariänen* in het *Griekſche* Keizerrijk, tot dat Keizer JUSTINUS in het jaar 524 hun alle hunne Kerken ontnam. THEODORIK, die op zijne

Re-

Romeinſche onderdanen niet veel kon vertrouwen, en het Hof van *Konſtantinopolen* als een' geheimen vijänd beſchouwde, beſloot den Roomſchen Bisſchop met eenige anderen naa *Konſtantinopolen* te zenden, om ten voordeele der *Ariänen* vertogen te doen, wanneer ALBINUS, een der aanzienlijkſte *Senatoren*, beſchuldigd werd van eene onderhandeling met den Keizer, om hem Heer van *Italië* te maken. Terſtond ſpoedde zich BOËTHIUS naa *Verona*, om zijnen vriend te verdedigen. Doch als zijne vijänden hem dezelfde beſchuldiging te last leiden, en verdichte Brieven te voorſchijn bragten, als van hem aan het Keizerlijke Hof geſchreven, werd hij in de gevangenis gezet, in welke hij, van zijne onſchuld bewust, zijn merkwaardig werk ſchreef, *over de vertroosting der Wijsheid.* Na eene lange gevangenis werd hij, in het jaar 525, op 's Konings bevel, onthoofd. Men heeft, dewijl BOËTHIUS zoo veel voor het *Katholijk* Geloof geſchreven en geärbeid heeft, zich naderhand verbeeld, dat hij deze zijne dood voor hetzelve ondergaan hebbe, en dus als een Martelaar zal geſtorven zijn, waaröm ook te *Pavia*, alwaar men nog in eene Kerk zijn Graf toont, maar ook bij andere *Italiäanſche* Gemeenten, zijn Feestdag, als van eenen Heiligen en Voorſpreker bij God, op den 23ſten October gevierd is geworden. Ondertusſchen is het, uit alle omſtandigheden, duidelijk, dat het hier bij niet op den Godsdienst, maar op eene Staatsbeſchuldiging neder is gekomen (*).

Van

(*) Zie GROT. *Præf. ad Hist. Gothor. Vand. et Langob. p. 32.*

III BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Van de menigvuldige ſchriften van dezen geleerden man zijn zeer velen verloren gegaan, doch men heeft van hem nog overzettingen van eenige werken van ARISTOTELES, twee Boeken over de Rekenkunde, vijf over de Toverkunde, en twee over de *Meetkunde*. Behalven het gene hij over de *Neſtoriäanſche* en *Eutychiäanſche* verſchillen geſchreven heeft, zijn 'er van zijne Godgeleerde werken: Een onderzoek, *of Vader, Zoon en Heilige Geest op eene zelfſtandige wijze van de Godheid gezegd kunnen worden?* als ook een opſtel, in de gevangenis geſchreven: *hoe de Drieëenheid één God is, maar niet drie Goden?* behalven nog een klein geſchrift, waar in hij onderzoekt: *of alles goed is, daar 'er toch geen ſubſtantieël goed is?* en zijne *Geloofsbelijdenis*. Doch het merkwaardigſte van alle zijne geſchriften is zijn werk *over de vertroosting der wijsheid*, (*de Conſolatione Philoſophiæ, Libri* V.) Dit is een *Geſprek tusſchen hem en de Wijsgeerte*, half in Verzen van zesëntwintigerhande voetmaten, en half in proza opgeſteld; waar in de Wijsgeerte haren leerling over zijn onverdiend ongeluk vertroost, onderwijst, en bemoedigt. GLAREANUS (*) heeft wel aan de echtheid van dit ſtuk getwijfeld, doch zijne redenen zijn niet voldoende, om hetzelve aan BOËTHIUS te ontzeggen.

CLAUDIANUS MAMERTUS.

In de eerſte jaaren van dezen geleerden man had ook *Galliën* nog eenen *Christelijken* Wijsgeer opgeleverd in CLAUDIANUS MAMERTUS, Broeder van den

(*) *Præfat. ad opera Boëthii p.* 2.

den vermaarden MAMERTUS, Bisschop van *Vienna*, eerst een Monnik, vervolgends Ouderling bij de gemelde Gemeente; in welk ambt hij zijnen Broeder in het Bisschoppelijk ambt behulpzaam was; hij wordt, wegens zijne geleerdheid en begaafdheden, hooglijk geroemd van zijnen vriend en vereerder SIDONIUS APOLLINARIS (*), gelijk ook GENNADIUS, zijn tijdgenoot, hem wegens zijne vlugheid in het spreken en scherpzinnigheid in het redentwisten prijst (†). Wij kunnen van zijne geleerdheid en bekwaamheden oordeelen uit zijn nog voorhanden zijnde geschrift, *de statu animæ Libri* III, in hetwelk hij, tegen FAUSTUS, Bisschop van *Rhei*, of *Regium*, (*Riez* in *Provence*,) de onligchaamlijkheid of onstoflijkheid der ziel verdedigt, welk werk, hoe zeer het door SIDONIUS (§), aan wien het was opgedragen, geroemd wordt, echter veel bevat, hetwelk tot de hoofdzaak minder behoort, en in het algemeen ongelijk en hard van stijl is. Ook prijst SIDONIUS hooglijk een Geestelijk Lied van zijnen vriend (**), hetwelk SIRMOND gelooft te zijn het bekende Gedicht: *Pange lingua glorioſi prælium certaminis*, hetwelk anders onder de werken van VENANTIUS FORTUNATUS geplaatst wordt (††).

III BOEK XI Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

En

(*) *Libr.* IV. *Ep.* II. *T.* I. *Opp. Sirmondi p.* 538.

(†) *De Script. Eccles. Cap.* 83.

(§) *Libr.* IV. *Ep.* 3. *p.* 529. *L.* V. *Ep.* 2. *p.* 555.

(**) *Libr.* IV. *Epist.* 3.

(††) GEORG. FABRIC. *Poett. Vett. Eccleſiast. Opera Christ. pag.* 695.

III BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

En dezen waren alle de Wijsgeerige voortbrengzels bij de Christenen, in dit tijdperk, want de *tweeënzeventig vermaningsregelen* van AGAPETUS, eenen Diakon te *Konſtantinopolen*, aan den Keizer JUSTINIANUS, wiens leermeester hij geweest zal zijn, kunnen daar toe niet wel gerekend worden. Zij zijn verſcheidenmalen uitgegeven en ook in de Geſchiedenis van het Griekſche Keizerrijk door ANT. BANDURIUS (*) ingevoegd.

CASSIODORUS.

Doch, zonder eigenlijk een Wijsgeer te zijn, overtrof, omtrent het midden der VIde eeuw, MAGNUS AURELIUS CASSIODORUS, (of ook CASSIODORIUS,) *Senator*, alle andere geleerden van zijnen tijd, BOËTHIUS alleen uitgezonderd, in de Weſterſche Kerk, in de wetenſchappen en ijver voor dezelve. Hij was geboren te *Scyllacium*, eene ſtad in *Neder-Italië*, (*Squillace*, in het Koningrijk *Napels*,) waarſchijnlijk voor het jaar 470. Zijn Vader had in Staats- zijn Grootvader in Krijgsbedieningen uitgemunt. In het jaar 491, verhief hem ODOACER, Koning van *Italië*, tot aanzienlijke bedieningen aan het Hof, en maakte hem *Comes rerum privatarum et ſacrarum largitionum*, waar mede de beſtuuring der Koninglijke kamergoederen, een zekere richtsoefening, de uitvaardiging der Koninglijke gunstbewijzen, en het opzicht over het munt- handel- en zee-wezen verbonden waren. Toen twee jaaren daar na de *Oost-Gothiſche* Koning THEODORIK, of DIEDERIK, Heer van *Italië* werd, keerde CASSIODO-

(*) *Imper. Orient. Tom.* I. *pag.* 128.

DORUS naa zijn Vaderland terug, maar bewees dezen Vorst geen geringen dienst in het ſtillen van een oproer, hetwelk daar uitgeborſten was. Hij werd daar op door denzelven tot zijnen Geheimſchrijver of Kanſelier aangenomen. Na eenigen tijd werd hij aangeſteld tot Stadhouder van zijn geboorte-gewest, het hedendaagsch *Calabrië*, (*præfectus Bruttiorum et Lucaniæ*,) bij welks inwoners hij zich verdiend maakte. Doch een jaar daar na ontbood DIEDERIK hem weder ten Hove, en CASSIODORUS werd nu Opziener der Koninglijke inkomſten. (*Quæstor ſacri palatii.*) Hier bij kreeg hij den post van Koninglijken Opperhofmeester, (*Magister officiorum*,) als ook het *Conſulaat*; en eindelijk klom hij tot den naasten rang naast den Koning, dewijl hij eerſte Staatsdienaar werd. (*præfectus prætorio.*) Hij bleef ook na de dood des gemelden Konings, in het jaar 526, bij zijne Opvolgeren in het Staatsbewind, maar kon het verval des Rijks niet verhoeden, tot hij, het zij wegens den ramp der tijden, of zijnen zeventigjaarigen ouderdom, of zijn voornemen tot eene andere levenswijze, omtrent het jaar 539, zijne ambten nederlegde, en zich in de eenzaamheid van het Kloosterleven verbergde. Van dezen zijnen zoo belangrijken en nuttigen levensloop heeft de geleerde man ons een gewigtig gedenkſtuk nagelaten, in eene *verzameling van Brieven en Verordeningen*, door hem in naam der *Oostgothiſche* Koningen uitgevaardigd, (*Variarum Libri* XII.) welke voor de Wereldlijke en Kerkelijke Geſchiedenis van dezen tijd hoogstbelangrijk zijn; ook ſchreef hij, op bevel van Koning

III BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

DIEDERIK, in deze vroegere jaaren zijns levens, een *Jaarboek der Wereldlijke Geſchiedenis*, (*Chronicon*,) tot het jaar 519. Nog gewigtiger zou voor de Nakomelingſchap zijn zijne *Geſchiedenis der Gothen*, (*de rebus gestis Gothorum Libri* XII.) welke door den Koning ATHALARIK, in eenen Brief aan den Romeinſchen *Senaat* (*), ten hoogſten geprezen wordt, maar wij hebben 'er enkel een uittrekzel, door JORNANDES gemaakt, van overig. (*de Getarum ſive Gothorum origine et rebus gestis*) (†). Een XIItal vragen, door zijne vrienden aan hem gedaan, gaven dezen Staatsman ook aanleiding, om een Wijsgeerig Godgeleerd werk *over de ziel* te ſchrijven. (*Liber de anima.*) Eindelijk ſcheurde hij zich los van alle wereldſche bezigheden in het jaar 539, kort vóór dat de ſtad *Ravenna*, en de Koning VITIGES zelf, in handen der *Romeinen* kwam. Hij begaf zich in een Klooster, hetwelk hij reeds vóór eenigen tijd, in de nabijheid zijner Vaderſtad, had laten bouwen, (*monaſterium Vivarienſe*,) hetwelk van alle benodigdheden en gemakken voorzien was, hebbende tuinen met grachten, vischvijvers en baden, zonnewijzers en wateruurwijzers, en eene talrijke Boekverzameling. In dit Klooster nam CASSIODORUS zijn verblijf, in den ouderdom van 70 jaren, en heeft nog ten minſten 23 jaaren in hetzelve geleefd. Niet als eigenlijk Monnik, naar het ſchijnt, aan

(*) *In Caſſiodor. Var. Libr.* IX. *Ep.* 25.

(†) Bij GROT. *Hist. Gothor. Vandal. et Langob. p.* 605. en in CASSIODORI *Opera T.* I. *p.* 371.

aan derzelver regelen verbonden, hoewel hij zelf van zijnen overgang in het Klooster het plegtige woord *Converſio* gebruikt, hetwelk in deze tijden op den Monnikenſtand werd toegepast (*), veel min was zijn Klooster, in hetwelk de Staatsman zich van de Wereld afzonderde, ingericht naar of verbonden aan de regelen, welke eenige jaaren te vooren de *Heilige* BENEDICTUS aan de orde, door hem opgericht, had voorgeſchreven, waar van geene de minſte blijk is, wat ook de *Benedictynen* in laater tijden daar toe hebben willen bijbrengen. Behalven het gene wij reeds hier voor gezegd hebben, van de zorg, door CASSIODORUS aangewend, om zijne Monniken tot de wetenſchappen aan te ſpooren, ſchreef hij ook, ten hunnen behoeve, vele Boeken, waar van het eerſte en grootſte was eene verklaring van de Pſalmen, (*Expoſitio in Pſalmos ſeu Commenta Pſalterii.*) Vervolgends eene *aanleiding tot het lezen en recht verſtand der Heilige Schrift*, (*de Inſtitutione Divinarum Litterarum*,) het nuttigſte van alle werken, door CASSIODORUS, ter bevordering der geleerdheid geſchreven, alzoo het tevens eene geheele uitlegkundige Bibliotheek bevat. Als een vervolg van dit werk wilde hij zelf aangemerkt hebben een ander *over de Kunſten en Wetenſchappen, nodig voor den uitlegger der H. Schrift*, (*de*

(*) *De Orthographia Præf. T.* II. *Opp. p.* 574. Ook noemen hem verſcheidene Handſchriften *Converſus*, en PAULUS DIACONUS, (*de Geſt. Langob. Libr.* I. *Cap.* 75. zegt uitdruklijk, dat hij een Monnik geweest is.

III BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

(*de artibus ac disciplinis liberalium litterarum.*) Niet onwaarſchijnlijk is ook van hem een *Commentarius* over den Spraakkundigen DONATUS. (*de oratione et de octo partibus orationis.*) Nog in zijn 93ſte jaar ſtelde hij voor zijne Monniken een Boek op over de *rechte ſpelling*, (*de Orthographia.*) Ook heeft hij eene Verhandeling geſchreven over de *berekening van het Paaschfeest*, (*Computus Paſchalis.*) Velen van 's mans ſchriften zijn verloren gegaan, zoo als zijn *Memoriale ſacrarum ſcripturarum.* Van zijne Overzettingen uit Griekſche Schrijvers is nog overig die van de drie Kerkelijke Geſchiedſchrijvers SOCRATES, SOZOMENUS en THEODORETUS, door zijnen vriend EPIFANIUS *Scholasticus*, waar uit CASSIODORUS een doorlopend uittrekzel gemaakt heeft, hetwelk, onder den titel van *Drievuldige Geſchiedenis*, (*Historiæ tripatitæ Libri* XII.) onder zijne werken ſtaat. Eerst in de onlangs afgelopene eeuw ontdekte SCIPIO MAFFEI te *Verona* een Handſchrift van eene verklaring van CASSIODORUS *over de Apostoliſche Brieven*, *de Handelingen der Apostelen*, *en de Openbaring van* JOANNES, (*Complexiones in Epistolas Apost. et acta Apost. et Apocalypſin*,) hetwelk hij te *Florence* 1721 8vo. in het licht heeft gegeven. Hoe lang CASSIODORUS, nog na het jaar 562, hetwelk waarſchijnlijk het 93ſte van zijnen ouderdom was, geleefd hebbe, is onbekend. Zijne werken zijn in II Deelen in Folio te *Rouaan* 1679 uitgegeven, en in eenen nadruk te *Venetië* 1729.

MARCIA- Behalven de reeds gemelden, hadden de kunſten

en

en wetenſchappen, hoe zeer ook in een algemeen verval, echter nog een' en anderen edeleren geest, die derzelver geheelen val poogde te verhinderen. Zulk een was MARTIANUS CAPELLA, een *Afrikaan* uit de laatſte tijden der Vde eeuw, die, alhoewel hij de Heidenſche Godheden tot het ſamenſtel van zijn werk gebruikt, nogthans voor eenen Christen gehouden wordt. Op eene bevallige wijze, alhoewel in eenen ruwen en harden ſtijl, aan zijn Vaderland eigen, ſchreef hij, dan in verzen dan in proza, een zoogenoemd *Satyricon* of *Satyra*, waar van de twee eerſte Boeken een niet onäangenaam verdichtzel behelzen van het huwlijk der *Philologie* met MERCURIUS, en de vijf overigen, den lof en korte ſchets der *Grammatica*, *Dialectica*, *Rhetorica*, *Geometia*, *Arithmetica*, *Aſtronomia* en *Muſica*. Dit zijn werk is door H. GROTIUS, (*Leyden* 1599. 8vo.) in zijn XVde jaar, met ophelderingen uitgegeven.

111 BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622. MARTIANUS CAPELLA.

Velen poogden als *Spraakkundigen*, (*Grammatici*,) en *Uitleggers*, de ſchriften der ouden te verklaren, zoo als SOSIPATER CHARISIUS, uit *Italië*, omtrent het jaar 500, DIOMEDES, maar boven allen PRISCIANUS, een *Romein*, maar die te *Cæſarea* in *Palæſtina* ſtudeerde, en te *Konſtantinopolen* met een jaargeld van Keizer JUSTINIANUS aan deszelfs Hof onderwijs gaf. — Behalven zijn groote werk, (*Commentariorum Grammaticorum Libri* XVIII.) ſchreef hij verſcheidene kleineren, als ook eenige dichtſtukken. FABIUS PLANCIADES FULGENTIUS, een *Afrikaan*, omtrent het midden der VIde eeuw, ſchreef een werk over de *Fabel-Geſchiedenis*, *Mythologiarum Libri tres*.

Grammatici bijzonder PRISCIANUS.

III BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Daar de Griekſche en Latijnſche Talen hare zuiverheid en welluidendheid hadden verloren, en de laatſte geheel verbasterd of tot het Godsdienſtig gebruik bepaald was, en de Duitſche Talen te ruw en onbeſchaafd waren, kon men aan geene welſprekendheid denken, noch bekwame redenaars verwachten. EUNODIUS, Biſſchop van *Ticinum*, (*Pavia*,) roemt wel, in zijne Brieven, een aantal redenaren van zijnen tijd, maar deze lof zal weinig beteekenen, wanneer men des Biſſchops eigenen ſtijl in zijne *Brieven* en Lofreden op Koning DIEDERIK beſchouwd (*).

Redenaar EUNODIUS

Latijnſche Dichters.

Maar daartegen deeden zich onder de *Latijnen* eenige Dichters voor, welke de oude *Romeinſche* Dichters nog ſteeds van verre volgden, en die niet geheel zonder Dichterlijke bekwaamheden waren. Zelfs de gemelde EUNODIUS heeft verſcheidene grootere Dichtſtukken en een aantal Opſchriften en Puntdichten geſchreven, in welken gelukkige regels en ſomtijds goed vernuft zich voordoen.

SIDONIUS.

CAJUS SOLLIUS APOLLINARIS SIDONIUS, een *Gallier* van aanzienlijk geſlacht, die Bevelhebber van *Rome* geweest is, en andere aanzienlijke waardigheden bekleed heeft; ten laatſten, in het jaar 472, Biſſchop van *Claramontium*, (*Clermont* in *Auvergne*,) geworden, en in het jaar 487 of het volgende overleden is, was ook een man van uitmuntende gaven, en niet gemeene geleerdheid. Hij heeft ons *Brieven* en *Gedichten* nagelaten, welke laat-

(*) *In* SIRMOND *Opp. Tom.* I.

laatſte echter de eerſten verre overtreffen (*). III

Zijn tijdgenoot ALCIMUS ECDICIUS AVITUS, insgelijks een *Galliër*, die na het jaar 490 Biſſchop van *Vienna* was, en in het jaar 525 overleed, heeft ſoortgelijk character in zijnen ſtijl. Zijne Brieven, Predikatiën, zijne Opſtellen over verſchilſtukken, zullen niet ligt iemand ter lezing uitlokken, ware het niet, om de Geſchiedenis, welke daar uit licht kan ſcheppen; maar zijn Gedicht *over de Geſchiedenis van* MOSES, (*de Moſaicæ Historiæ Gestis Libri* V.) behaagt geheel anders, en vertoont ons een' man, die zijnen VIRGILIUS vlijtig beſtudeerd heeft (†). Dat 'er in dit Gedicht, gelijk in een ander *de conſolatoria laude castitatis*, een woord uit de Kerkelijke of verbasterde Latiniteit onder loopt, zal men met dit alles ligtelijk verwachten. BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622. AVITUS.

Niet ongelijk aan AVITUS is ARATOR, geboren in *Opper-Italië*, misſchien in het *Milaneeſche*; hij was eenigen tijd Pleitbezorger, na het jaar 534 één der Hofbedienden van den *Oost-Gothiſchen* Koning ATHALARIK; eindelijk tot aan zijn overlijden in het jaar 556 *Onder-Diakon* der *Roomſche* Kerk. Hij bezong in Heldendicht *de Geſchiedenis der Apoſtelen*, (*Historiæ Apostolicæ Libri duo* (§). ARATOR.

In het leven van AUGUSTINUS (**) hebben wij reeds van een Gedicht van PROSPER, die de *Aquita-* PROSPER Aquitanicus.

(*) *In* SIRMOND *Opp. Tom.* I.

(†) *In* SIRMOND *Opp. Tom.* II.

(§) GEORG. FABRIC. *Poetæ Vett. Eccles.*

(**) Zie *Deel* IX. *Bladz.* 239.

III BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

taniër naar zijn geboorteland genoemd wordt, geſproken, zijnde eene verdediging van het leerſtelſel van gemelden Kerkvader. In de uitgave zijner werken, *Parys* 1710, *fol.* ſtaan nog onder andere ſchriften 106 kleine Gedichten, (*Epigrammata*,) in welke hij zoo vele zedenſpreuken van AUGUSTINUS heeft vervat. Men hield hem voor dezen voor eenen Biſſchop in *Italië* of *Gallië*, maar heeft naderhand alleen bewijsbaar gevonden, dat hij Geheimſchrijver van den *Roomſchen* Biſſchop LEO I. geweest, en omſtreeks het jaar 463 overleden is.

VENANTIUSFORTUNATUS.

Op het einde van dit Tijdperk werd ook VENANTIUS HONORIUS CLEMENTIANUS FORTUNATUS als Dichter bekend. Deze kwam, uit zijn Vaderland *Opper-Italië*, vroeg in het *Weſtfrankiſche* Rijk, alwaar hij Biſſchop van *Pictavium*, (*Poitiers*,) werd, en omtrent het jaar 600 overleed (*). Min rekent men thans andere Latijnſche Schrijvers, die ook Dichters heeten, PAULINUS PETROCORIUS, eenen *Galliër*, in de Vde, en CORIPPUS, eenen *Afrikaan*, in de VIde eeuw.

Griekſche Dichters.

De *Grieken* werden zeker in ſmaak en geleerdheid, ten dezen tijde, door de Latijnen niet overtroffen, evenwel hadden zij minder Dichters aan te wijzen, dan dezen. COLUTHUS, die in het begin der VIde eeuw een Gedicht *over de ſchaking van* HELENA ſchreef; COINTUS of QUINTUS, die omtrent denzelfden tijd op den inval kwam, om de *Ilias* van

(*) Men ziet eene lijst van zijne Gedichten in FABRIC. *Bibl. lat. med. et inf. ætat. T.* II. *p.* 179.

van HOMERUS aan te vullen met een wijdlopig werk van XIV Boeken; en kort daar na PAULUS, met den bijnaam SILENTIARIUS, omdat hij eerst Geheimſchrijver was in 's Keizers Geheimen Raad, (*Silentium Principis*,) van wien men *Puntdichten* en eene Dichterlijke beſchrijving der prachtige *Sofië-Kerk* te *Konſtantinopolen* leest; dezen ſchijnen alleen nog de eere der Griekſche Dichtkunst in het gemeen te hebben willen voorſtaan.

Geſchiedſchrijvers. De Byzantiners.

Maar daartegen muntten de *Grieken* ver boven de Latijnen uit in de *Geſchiedenis*. Zij ſchreven dezelve wel niet volkomen in den ſmaak der Ouden, maar toch in dezen tijd veel beter dan in den onmidlijken voorgaanden, toen de Christen Geſchiedſchrijvers, zelfs de besten, EUSEBIUS, SOCRATES, THEODORETUS, enz. zich bepaalden tot de Geſchiedenis van hunnen Godsdienst en Kerk, waar bij de *Wereldlijke* Geſchiedenis of geheel verwaarloosd, of alleen als bijzaak behandeld werd. Thans werd bij de *Grieken* de Burgerlijke of Wereldlijke Geſchiedenis, en wel door aanzienlijke Staatslieden beärbeid, en met dit Tijdvak neemt de reeks der *Byzantiner* Geſchiedſchrijvers eenen aanvang, die van de Vde eeuw tot in de laatſte tijden der XVde eeuw de Geſchiedenis van het *Griekſche* Rijk beſchreven hebben; welke van het jaar 1648 op de Koninglijke Drukkerij te *Parys* begonnen zijn, uitgegeven te worden, en naderhand in eenen nadruk te *Venetië* 1729 in X Deelen in Folio (*). Van de

(*) Verg. FABRIC. *Bibl. Gr. Vol.* VI. *p.* 219.

de werken van ſommigen der eerſten van deze Geſchiedſchrijvers zijn enkel afgebrokene ſtukken bewaard, deels in de *Bibliotheek van* FOTIUS, deels in uittrekzels, welke een *Grieksch* Keizer in de Xde eeuw daar uit heeft laten vervaardigen. Op deze wijze is zeer weinig behouden gebleven van de Geſchiedenisſen van OLYMPIODORUS, PRISCUS, MALCHUS, PETRUS PATRICIUS, HESYCHIUS, en MENANDER, die van het midden der Vde tot het einde der VIde eeuw geſchreven hebben.

PROCOPIUS.

De oudſte dezer Schrijvers, wiens werk wij nog geheel bezitten, en die over het geheel de voornaamſte Geſchiedſchrijver is van dit Tijdvak, is PROCOPIUS van *Cæſarea*, in *Palæſtina* geboortig, die een tijd lang Leeraar der Welſprekendheid was in de Hoofdſtad des Rijks. Naderhand gaven de Keizers JUSTINUS I, en JUSTINIANUS, hem aan den vermaarden Veldheer BELISARIUS tot Geheimſchrijver en Raadgever, wien hij ook op alle zijne veldtogen verzeld heeft. In zijne laatere jaaren werd hij *Senator* en tevens Bevelhebber der Hoofdſtad; welke waardigheid hij naderhand weder verloren heeft. Hij ſchijnt na het jaar 562 geſtorven te zijn. Hij beſchreef zijne Geſchiedenisſen in acht Boeken. De twee eerſten, *van den Perſiſchen Oorlog*, het derde en vierde, van den *Wandaliſchen Krijg*, en de vier laatſten *van den Oorlog met de Oost-Gothen*. Nog ſchreef hij een bijzonder werk *over de Gebouwen van den Keizer* JUSTINIANUS. Alle deze Boeken had PROCOPIUS openlijk uitgegeven, en zij ſtrekken allen tot lof van gemelden Keizer.

zer. Maar dezen lof trok hij geheel in, in een ander werk, hetwelk hij geheim gehouden wilde hebben, tot na zijn dood, en hetwelk hij daaröm Ἀνέκδοτα, *onuitgegevene ſtukken* noemde; in deze *geheime Geſchiedenis*, ſchildert hij dezen Keizer en deszelfs Gemaalin THEODORA af, als ſchadelijke Duivels, als Monſters, gelijk hij hen, uitdruklijk, noemt. Zoodanige ſtrijdige verhaalen hebben, in laater tijden, aan de echtheid van dit laatſte werk, doen twijfelen, omdat men niet kon begrijpen, hoe PROCOPIUS zoo zeer van zich zelven kon verſchillen, zonder, of aan den eenen kant een vleijer, of aan den anderen kant een lasteraar te wezen. Ondertusſchen ſchijnt 'er geene genoegzame reden te zijn, om deze geheime Geſchiedenis aan PROCOPIUS te ontzeggen, te minder, daar de Schrijver, in zijne Voorreden, zich zelven, geleidelijk, verklaart, hoewel hij, niet zelden, de zaken te zeer overdrijft, en zich ſomtijds meer als een' hekelaar dan Geſchiedſchrijver gedraagt.

III BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

De Geſchiedenis van PROCOPIUS is vervolgd geworden door AGATHIAS, zijnen tijdgenoot, die te *Myrina* in *Ætolië* geboren, zich te *Alexandrië* in de Wetenſchappen, bijzonder in de Rechtsgeleerdheid, geöefend had, en waarſchijnlijk te *Konſtantinopolen* een *Scholasticus*, of Pleitbezorger, geweest is. Hij was tevens een vrij goed Dichter, van wien nog 81 *Puntdichten* overig zijn. Doch, grooter roem heeft hij behaald als Geſchiedſchrijver, met zijn werk: *Over de regeering van den Keizer* JUSTINIANUS, *in vijf Boeken*, hoewel dit werk zich

AGATHIAS

en-

III BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

enkel tot het jaar 559 uitſtrekt, en dus niet tot het einde dier regeering, welk in het jaar 565 valt, hij gaf het echter in het jaar 594 eerst in het licht. Dat hij een Christen geweest is, heeft FABRICIUS aangetoond (*).

EVAGRIUS THEODORUS.

EVAGRIUS, een tijdgenoot van deze beide Schrijveren, en de opſteller van eene *Kerkelijke Geſchiedenis in zes Boeken* (†), kan echter met hen niet vergeleken worden. Hij was geboortig uit *Epiphania* in *Syrië*, en leefde als Pleitbezorger te *Antiöchië*, waar de Keizers hem ook Burgerlijke ambten ſchonken. Nog vóór hem, in de vroeger jaaren der vijfde eeuw, ſtelde THEODORUS, Voorlezer eener Kerk te *Konſtantinopolen*, eene *Kerkelijke Geſchiedenis* op, *in twee Boeken*, van welken enkel een uittrekzel overig is.

GELASIUS, MOSES CHORENENSIS.

Van GELASIUS uit *Cyzicus*, wien men voor eenen Biſchop van *Cæſarea* in *Bithynië*, omtrent het jaar 470, houdt, hebben wij nog *twee Boeken* van de *drie*, welke hij geſchreven heeft *over de Geſchiedenis der Kerkvergadering* van *Nicea* (§). Omtrent het midden der Vde eeuw ſchreef MOSES van *Chorene* eene vrij wel geſlaagde *Geſchiedenis van Armenië* in zijne moedertaal, welke de Gebroeders WHISTON, met zijn *uittrekzel van Aardrijksbeſchrijving* te *Londen* 1736 4to hebben uitgegeven. Van

(*) *Biblioth. Gr. Vol.* VI. *pag.* 261.

(†) Zie *Deel* I. *Bladz.* LI.

(§) Men vindt ze in HARDUIN. *Acta Concilior. Tom.* I. *pag.* 345.

Weſterſche Geſchiedſchrijvers. DIONYSIUS de Kleine.

Van Geſchiedenisſen van *Latijnſche* Schrijvers uit dit Tijdvak zijn wel verſcheidenen tot ons gekomen, maar daar onder geen enkele, welke den naam van Geſchiedſchrijver met recht voeren kan. De geleerdſte en verdienſtelijkſte naarſpoorer der *Geſchiedkunde* in het Westen was DIONYSIUS, die naar zijne geſtalte EXIGUUS of *de Kleine* genoemd wordt, en deze ſchijnt zelf nog van *Griekſche* afkomst geweest te zijn, ſommigen noemen hem een' *Scyth*, dat zal zijn, uit de Landen aan *de Zwarte Zee*, hoewel hij te *Rome Abt* was, of gelijk men meent, enkel Monnik, zoo als zijn vriend CASSIODORUS hem eenvoudig noemt; trouwens, men noemde, ten dezen tijde, ook elken Monnik *Abbas* of Vader, gelijk elken Biſchop *Pater* of *Papa*. DIONYSIUS is waarſchijnlijk tuſſchen de jaaren 540 en 550 overleden. Hij ſchreef eene *overzetting van Kerkelijke Wetten* uit het *Grieksch*; eene *verzameling van Brieven en Verordeningen van Roomſche Biſſchoppen*, en eenige dergelijke werken. Doch, het gene hem meest vermaard gemaakt heeft. Hij was de *Stichter der Chriſtelijke Tijdrekening*. Aan de verbetering van den Paaschcirkel arbeidende, maakte hij gebruik van eene rekening naar de jaaren van CHRISTUS geboorte, welke hij in het 43ſte jaar der regeering van AUGUSTUS, 753 na de ſtichting van *Rome* ſtelde. Nogthans duurde het tot de achtſte eeuw, eer deze Tijdrekening in algemeen en openbaar gebruik gekomen is (*). Vóór

(*) J. G JANI *Historia æræ Dionyſianæ Vitebergæ* 1715. 4to.

III BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Chronykſchrijvers

Vóór en na gemelden DIONYSIUS deeden zich vele Chronijkſchrijvers voor, die naar de regeeringen der Keizers of naar de *Conſuls* hunne korte optekeningen van gebeurenisſen ſchikten. Zoo heeft PROSPER *Aquitanicus*, van wien wij hier voor geſproken hebben, eene Chronijk nagelaten van de Schepping der Wereld af, tot het jaar 455, of de dood van VALENTINIAAN III, en het plunderen van *Rome* door GENSERIK (*). Eene andere Chronijk is door SIRMOND (†) uitgegeven van den *Spaanſchen* Bisſchop IDACIUS, die in het jaar 468 zal overleden zijn. MARCELLINUS, een Staatsdienaar van JUSTINIANUS, ſchreef een dergelijk werk, hetwelk zich uitſtrekt tot het jaar 534 (§). Van de Chronijk van CASSIODORUS hebben wij reeds hier voor gewag gemaakt. Die van PROSPER boven gemeld, is vervolgd geworden door VICTOR Bisſchop van *Tununa* in *Afrika*, tot het jaar 567 (**); en deze weder door JOANNES *Biclarienſis*, dus genoemd naar een Klooster, door hem in het *Pyreneisch* Gebergte in *Spanje* geſticht, waar van hij Abt was, van geboorte was hij een *Goth*, en zijn vervolg loopt tot het jaar 590; een ander vervolg van dezelfde Chronijk werd vervaardigd door MARIUS, een' geboren *Galliër*, Bisſchop der *Helvetiſche* ſtad *Aventicum*, deze gaat tot het jaar 581.

Nut-

(*) In CANIS. *Lect. Ant. Tom.* I. *pag.* 252.

(†) *Opp. Tom.* II. *pag.* 229.

(§) Bij SIRMOND *l. c. pag.* 269.

(**) CANIS. *Lect. Ant. Tom.* I. *pag.* 318.

Nuttiger en van meer waarde, dan deze zoo dorre en armhartige Chronijken, ſchreef GENNADIUS, een Ouderling van *Maſſilia*, een vervolg van de *Lijst van Kerkelijke Schrijvers* van HIËRONYMUS; hij werd vermoed, den *halven Pelagiänen* toegedaan te wezen, waaröm hij ook van AUGUSTINUS een vrijër oordeel velde dan de meeste Kerkelijken van dezen tijd, gelijk wij op zijne plaats gezien hebben (*).

GENNADIUS.

Nog twee Schrijvers van Geſchiedenisſen hebben zich in dezen tijd roem verworven, de één JORNANDES, of zoo als hij in de oude Handſchriften heet, JORDANES, ook JORDANUS en JORDANIS; een *Oost-Goth*, in het midden der VIde eeuw. Volgends zijn eigen bericht (†), was hij eerst, hoewel geen geleerde, (*agrammatus*,) een Geheimſchrijver, (*notarius*,) geweest, tot hij zich in den Monnikenſtand begeven had. Sommigen noemen hem Bisſchop, misſchien bekleedde hij deze waardigheid onder zijne *Gothen*. Hij ſchreef, gelijk wij boven (§) reeds gezegd hebben, een *uittrekzel* van de Geſchiedenis der *Gothen* van CASSIODORUS, (*Liber de Getarum ſive Gothorum origine et rebus gestis*,) en eindigt zijn verhaal met het gevangennemen van den Koning WITIGES. Nog hebben wij van hem een geſchrift: *de regnorum et temporum ſucceſſione; ſive de origine mundi, et actibus Romanorum* (**).

JORNANDES.

De

(*) Zie *Deel* IX. *Bladz.* 375.

(†) *De reb. get. C.* 50. *p.* 688. (§) *Bladz.* 58.

(**) *In* MURATORII *SS. rer. Ital. T.* I. P. I.

III BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

De ander, GEORGIUS FLORENTIUS GREGORIUS, Biſchop van *Turonum*, (*Tours*,) in *Frankryk*, van het jaar 573 tot aan zijne dood in het jaar 595, draagt niet ten onrecht den naam van *Vader der Frankiſche of Franſche Geſchiedenis*, door zijn werk: *Historia Eccleſiastica Francorum Libri* X. Deze Geſchiedenis begint van ADAM af, en ſtrekt zich uit tot het jaar 594. Zoo onmisbaar dit werk is voor de Geſchiedenis der *Franken*, zoo ſlecht is deszelfs ſtijl, zijnde meestäl in Monniken-Latijn vervat, hoewel hij zelf ten ſterkſten klaagt over het volſtrekt verval der Wetenſchappen in zijn Vaderland; ook is de keuze der dingen, die hij verhaalt, niet oordeelkundig; maar voornaamlijk mishaagt zijne ligtgeloovigheid, waar door hij allerhande Wondergeſchiedenisſen voor echte munt aanneemt; welke zucht tot wonderwerken hij voornaamlijk ontdekt in zijne andere werken: *Libri octo de miraculis, id est, de gloria Martyrum liber* I; *de virtutibus S. Juliani liber* I; *de gloria Confeſſorum, Liber* I; *de virtutibus S. Martini Libri* IV; *vitæ Patrum Liber* I. Zijne werken zijn uitgegeven door RUINART te *Parys* 1699, in *Folio*.

GREGORIUS Turonenſis.

COSMAS Indicopleustes.

Onder anderen verdient hier niet voorbijgegaan te worden COSMAS, die naar zijne *Indiſche* Reizen *Indicopleustes*, (Ινδικοπλευστης, *de Indiſche Zeeman*) genoemd is, en als een *Wijsgeerig Reiziger* en *Aardrijksbeſchrijver* kan beſchouwd worden, door een werk, hetwelk eenig is in zijne ſoort. COSMAS was een *Egyptenaar*, die eerst als Koopman naa *Ethiopië*, *Indië*, en andere Oosterſche Gewesten reis-

reisde, werd naderhand Monnik, en ſchreef onder de regeering van JUSTINIANUS verſcheidene Boeken. Onder dezen zijn zijne *Aardrijksbeſchrijving* en *Starrenkundige Tafelen* verloren geraakt; doch zijne *Beſchrijving der geheele Wereld, naar het gevoelen der Christenen*, in XII Boeken, (χριστιανικη τοπογραφια παντος κοσμου,) is bewaard en door MONTFAUCON in het licht gegeven (*). In dit Boek vindt men een zeldzaam mengelmoes van Starrenkundige, Natuurkundige, Aardrijkskundige, Oudheidkundige, Wijsgeerige en Godgeleerde verklaringen, berichten, invallende gedachten enz. Voornaamlijk zoekt hij in de vier eerſte Boeken te bewijzen, dat de aarde niet, zoo als de Starrenkundigen willen, een bol, maar plat en een langwerpig vierkant is, op welks einden de hemel rust als een gewelf, binnen het welk de Starren gevonden worden, die van Engelen in beweging gebragt worden; en dat dag en nacht, gelijk ook de zons- en maans-verduiſteringen daar uit ontſtaan, dewijl een zeer hooge kegelachtige Berg naar het Noorden, rondom welken de Starren lopen, de verſcheidene plaatzingen derzelven tegen de aarde veroorzaakt. Zoodanige ſtellingen, en het ongelukkig uitleggen van den Bijbel volgends dezelven, zouden, gevoegd bij den ſlechten ſtijl, het Boek ligtelijk uit de handen doen leggen, maar hij heeft menigvuldige bijzaken, welke belangrijk en gewigtig zijn. Zoo zegt hij (†), dat de *algemeene Zend-brie-*

(*) *Collect. nova Patr. et SS. Græcor. T.* II.

(†) *Libr.* VII. *pag.* 292.

III BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

brieven, van de oudſte tijden der Kerk af, twijfelachtig waren, waaröm ook een volmaakt Christen niet op dezelven ſteunen mag, terwijl de andere Bijbelboeken genoegzaam zijn tot zijn onderwijs. Hij onderſtelt (*), dat MATTHEUS zijn Euängelie, en PAULUS den Brief aan de *Hebreën* in het *Hebreeuwsch* geſchreven hebben. Dat de klederen en ſchoenen der *Israëliten* in de Woeſtijn niet verſleten zouden zijn, gelijk MOSES ſchijnt te zeggen, (*Deut.* XXIX. 5.) verklaart hij (†) voor eene *Joodſche* Fabel; zij hadden geen gebrek aan klederen, omdat zij door Kooplieden van al het nodige voorzien werden. Hij verzekert, dat de ſpooren der *Egyptiſche* Wagenraden nog ten zijnen tijde de waarheid van den doortogt der *Israëliten* door de Roode Zee bevestigen (§). Onder andere merkwaardigheden heeft hij een lang opſchrift ter gedachtenis der overwinningen van den *Egyptiſchen* Koning PTOLEMEUS EUERGETES, hetwelk op bevel van dezen Vorst op eenen troon of zetel aan MARS gewijd, gehouwen, en door COSMAS in de *Ethiöpiſche* Zeeſtad *Abule* ontdekt was (**). COSMAS was ook de eerſte, die in *Ethiöpië* zelfs in de nabijheid van den oorſprong en bronnen des *Nyls* gereisd, en die in het Landſchap *Agan* geplaatst heeft (††). Ook verdienen zijne berichten (§§) van de *Indiäanſche* ſteden, dieren, ſpecerijën, en het groo-

(*) *L.* V. *p.* 255. (†) *L.* V. *p.* 205. (§) *L.* V. *p.* 194.
(**) *L.* II. *p.* 140. FABRIC. *Bibl. Gr. L.* III. *p.* 604.
(††) *L.* II. *p.* 139, 140. (§§) *L.* XI. *p.* 334.

groote eiland *Sielediva*, (waarſchijnlijk *Ceylon*,) aanmerking, insgelijks die over den ſtaat der *Chriſtenen* in *Indië* en *Perſië* enz.

Hoe min ook de Natuurkunde in dit Tijdperk beöefend werd, evenwel verwierven zich twee Griekſche Geneesheeren eenen aanzienlijken roem, door hunne ervarenheid in de Geneeskunde; die zich in de oude en vermaarde Geneeskundige School te *Alexandrië* geöefend hadden. De één was omtrent het jaar 500 AËTIUS, van *Amida* in *Meſopotamië* geboortig; ook was hij een tijd lang aan het Keizerlijke Hof te *Konſtantinopolen* hoofd der trauwanten, die voor den Keizer uitgingen. (Κομης τῶ Οψικίω, *Comes Obſequii.*) Hij heeft XVI Boeken van Geneeskundige werken geſchreven, waar in hij onder anderen de kern der geneesmiddelen en voorſchriften van HIPPOCRATES en GALENUS verzameld heeft. Ook heeft hij eigene waarnemingen en geneesmiddelen, onder welke laatſten zulken zijn, waar in de Geest des Bijgeloofs van zijne eeuw zich openbaart; hij geeft bij voorbeeld, wanneer iemand een graad in de keel gekregen heeft, te raad, men zal hem bij de keel vatten, en deze woorden ſpreken: BLASIUS, *de Martelaar en Dienſtknecht van* CHRISTUS *zegt: Klim weder op, of naa beneden* (*)! De ander, nog voortreflijker dan AËTIUS, was ALEXANDER, omtrent het midden der VIde eeuw, te *Tralles* in *Lydië* geboren. Hij leefde het laatst te *Rome* met groote vermaardheid, en ſchreef

Geneesheeren.

(*) FABRIC. *Biblioth. Gr. Vol.* VIII. *p.* 318.

III BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

ſchreef hier zijn werk over de kentekenen en geneesmiddelen der ziekten. Evenwel ſchreef hij ook eene wonderbare kracht toe aan *Amuleten* en tovermiddelen, doch welke hij ſlechts in het geheim gebruikt wil hebben (*). Met deze twee vermaarde mannen eindigt de oude Geneeskundige School der *Grieken*, ten minſten hebben zelfs de bekwaamſte volgende Artzen der *Grieken* deze en hunne voorgangers niet geëvenaard.

Rechtsgeleerden

De regeering van JUSTINIANUS heeft uitgemunt in kundige Rechtsgeleerden, onder welken voornaamlijk beroemd is TRIBONIANUS, die bij het ſamenſtellen van het Wetboek van dien Keizer werkzaam is geweest. Hij heeft de aanzienlijkſte waardigheden in den Staat bekleed, *Magister officiorum*, *Quæstor ſacri palatii*, *Conſul*, en is in het jaar 545 overleden. Zijn voornaamſte medehelper bij gemelden arbeid THEOFILUS heeft nog bijzonder eene *Griekſche Paraphraſis* der *Inſtituten* geſchreven. In de laater jaaren der VIde eeuw heeft een ander Rechtsgeleerde, insgelijks te *Konſtantinopolen*, JULIANUS, de *Novellen* in het Wetboek in het Latijn overgezet, en in een uittrekzel gebragt.

Oudheden verloren geraakt.

Niet alleen ging de oude ſmaak voor de beeldende kunſten verloren, als hebbende reeds zedert een' geruimen tijd plaats gemaakt voor den zoogenoemden *Gothiſchen*, maar de affchaffing van den *Heidenſchen* Afgodsdienst vernielde vele kunſtſtukken van ſtandbeelden, en door den inval der barbaarſche volken, en de

(*) FABRIC. *Bibl. Gr. Vol.* XII. *p.* 593.

de oorlogen daar op gevolgd, gingen 'er insgelijks vele verloren. In de belegering van *Rome* door de *Gothen* in het jaar 537 verdedigden zich de belegerden met ſtandbeelden, die zij van de muuren op de *Gothen* wierpen, en omtrent 100 jaaren te vooren was een geheel ſchip met ſtandbeelden, welke GENSERIK uit het door hem geplunderde *Rome* naa *Afrika* liet overvoeren, in zee vergaan (*). *Konſtantinopolen* alleen bewaarde nog vele dierbare overblijfzelen der bewonderenswaardige oudheid.

Overblijfzelen van het Heidendom en Wetten tegen de Heidenen

Wanneer wij onze aandacht vestigen op den toeſtand van het Heidendom in het *Romeinſche* Rijk, dan vinden wij niet alleen nog enkele geleerde Heidenen, gelijk wij reeds gezien hebben, maar ook werden nog vele plegtigheden, vermaaken, gedenktekens, en overblijfzelen van het Heidensch Bijgeloof niet alleen onder het gemeen aangehouden, maar ſomtijds ook door de Overheden begunſtigd. Zoo verhaalt ZONARAS (†), dat, onder de regeering van den Keizer ANASTASIUS, de ſchepen, met graan voor *Konſtantinopolen* beladen, in het gezicht der haven door tegenwinden terug gedreven werden, waar door de ſtad bijna in een hongersnood verviel; dit ſchreef men daar aan toe, omdat de ſtukken van het gebroken ſchip van koper, waar op het beeld der Geluks-Godin van hetzelfde metaal op eene openbare plaats geſtaan had, weggenomen waren; en

(*) PROCOPIUS *de Bell. Goth. L.* I. *C.* 23. *de Bello Vandal. L.* I. *C.* 5.

(†) *Annal. Libr.* XIV. *Tom.* II. *pag.* 57.

III BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

en de Overheid was hier van zoo wel overtuigd, dat zij gemelde ſchip op het zorgvuldigſte weder liet herſtellen. Somtijds kochten de Heidenen van de Christelijke land- en ſtadbeſtuurers de vrijheid, om den afgoden te offeren voor geld. Hier over bezwaart zich GREGORIUS *de Groote* bij de Keizerin KONSTANTINA (*), dat een Richter op het eiland *Sardinië*, waar nog vele Heidenen waren, deze gewoonte had. Hij zond 'er eenen Biſchop heen, die gelukkig aan hunne bekeering arbeidde; maar toen moesten zij zelfs als Christenen hetzelfde geld betalen, omdat de Richter niet weinig aan de Hovelingen voor zijne bediening ſchuldig was. In het Griekſche Rijk was de ijver des Keizers tegen de overblijfzelen van het Heidendom niet werkeloos. ZENO liet eenen *Heidenſchen* Tempel omverhaalen, die dicht bij *Konſtantinopolen* ſtond (†). Aan het Hof van JUSTINIANUS waren wel, een tijd lang, verſcheidene Heidenſche Hof- en Staatsbedienden; maar op ééns gaf deze Vorst de de ſtriktſte bevelen, dat geen Heiden zoodanige ambten meer bekleden zou; zij kregen drie maanden tijd van beraad, om ten aanzien van hunnen Godsdienst eene keuze te doen; verſcheidene voorname Heidenen werden gevangen gezet, Heidenſche Boeken verbrand, en de Beelden hunner Goden vernietigd; velen werden ſchandlijk rondgeleid, of zelfs geſlagen, waar uit gedwongene bekeeringen ontſtonden van zulken, die

(*) *Libr.* V. *Ep.* 41. *Tom.* II. *Opp. p.* 768.

(†) CODINI *Origg. Conſtantinop. p.* 14.

"aanbid, wat gij ontstoken! ontsteek, wat gij aangebeden hebt.
X. D. Bladz. 75.

die nog heimlijk de Afgoden verëerden (*).

Dat de meesten der *Duitſche* Volken het Christendom reeds omhelsd hadden, hebben wij in ons Vde Deel verhaald, alwaar ook van de bekeering van *Ierland* door PATRICIUS, in het eerſte gedeelte der Vde eeuw geſproken is. De *Franken*, die onder hunnen Koning KLODWIG of CHLOÏS zedert het jaar 486 hun Rijk in de noordelijke Landſchappen van het tegenswoordig *Frankryk* gevestigd hadden, waren met hunnen Koning nog Heidenen; maar in het jaar 493 trouwde hij eene *Christelijke* Prinſes, CHLOTILDIS Broeders Dochter van den *Burgundiſchen* Koning GUNDOBALD; deze CHLOTILDIS, of CHROTECHILDIS, eene ſchrandere en moedige Vorstin, drong bij haren man aan, om het Christendom te omhelzen, dewijl zij haren eerstgeborenen Zoon geern wilde laten dopen; gelijk hij ook, met veel plegtigheid gedoopt werd; doch ongelukkig binnen de acht dagen, (*in albis*, of nog in het witte kleed der nieuwgedoopten,) ſtierf, hetwelk KLODWIG deed zeggen: „als de jonge aan mijne Go„den gewijd was, zou hij in het leven zijn ge„bleven." CHLOTILDIS liet echter ook haren tweeden Zoon, CHLODEMIR, insgelijks doopen. Ook dit kind werd ziek, en KLODWIG maakte reeds de aanmerking, dat hetzelve ook ſterven zou, omdat het in CHRISTUS gedoopt was; maar de Koningin bad tot God, en het kind werd gezond (†).

Bekeering der Franken.

Als

(*) PROCOP. *Hist. Arc. pag.* 302.

(†) GREG. TURON. *Hist. Franc. L.* II. *C.* 28, 29. *Ejusd.*

III BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Koning KLODWIG wordt gedoopt.

Als eindelijk KLODWIG, in eenen veldſlag tegen de *Alemannen*, in het jaar 496, bij *Tolbiacum*, (*Zulpich* of *Zulch*, in het Hertogdom *Gulik*,) het te kwaad kreeg, hief hij het gezicht ten hemel, en bad JESUS CHRISTUS, met tranen in de oogen, om zijnen bijſtand, met belofte, van in hem te zullen gelooven, en zich in zijnen naam te laten doopen. Naauwlijks had hij uitgeſproken, of de vijänd begaf zich op de vlucht, en de *Alemannen* onderwierpen zich. De Koning verhaalde aan zijne Gemaalin, dat hij, met CHRISTUS hulp, de overwinning behaald had (*). Terſtond ontbood CHLOTILDIS REMIGIUS, Biſſchop van *Rheni*, (*Rheims*,) en verzocht hem den Koning liefde voor het Christendom in te boezemen. De Biſſchop deed het; doch de Koning maakte bedenking, dat zijne *Franken* hunne Goden niet ligt zouden laten varen. Toen hij daar over met hen wilden ſpreken, riepen zij hem al vooräf toe: „ Wij verwerpen de ſterflijke „ Goden, vroome Koning! en zijn bereid, den „ God te volgen, dien REMIGIUS als onſterflijk „ prijst!" Thans gebood de Biſſchop ſchikkingen tot den doop te maken. De Kerk werd met geſchiklerd doek en witte gordijnen opgeſchikt, met welriekende zalven vervuld, en met brandende waskaarſen verlicht. Toen de Koning naderde, ſprak de Biſſchop hem met deze woorden aan: „ Leg „ nu, als een malsch *Sicamber*, uwe fierheid af! „ aan-

Ejusd. Hist. Franc. epitomata per Fredegarium C. 18.

(*) GREG. *Turon. l. c. C.* 30. FREDEG. *l. c. C.* 21.

„ aanbid, wat gij ontſtoken! ontſteek, wat gij aan-
„ gebeden hebt!" Na dat de Koning gedoopt, en met de gewijde olie gezalfd, en met het kruis geteekend was, lieten zich ook 3,000 van zijne ſoldaaten doopen. Insgelijks werd eene Zuster des Konings Christen, en eene andere ging van het *Ariaansch* tot het *Katholijk* Geloof over (*). Volgends FREDEGAR (†) zal KLODWIG, toen de Bisſchop hem uit de Euangelie-Geſchiedenis voorlas, hoe CHRISTUS zijn lijden te gemoet ging, gezegd hebben: „ Ware ik, met mijne *Franken*, daar
„ geweest, wij zouden hem, wegens dit aangedaane
„ onrecht, voldoening bezorgd hebben."

In dit geheele verhaal van de bekeering van dezen Koning der *Franken*, heeft alles een zoo natuurlijk beloop, volgends de geſteldheid van die tijden, dat het nodeloos is, naar de geheime beweegredenen of ſtaatkundige oogmerken te zoeken, welke KLODWIG eindelijk zouden beweegd hebben, een Christen te worden. De ijver en invloed van eene Christelijke Koningin, de Godsvrucht van eenen Bisſchop, die zelfs den naam van een' Heilig man heeft, de overwinning behaald op een voorwaardelijk gebed, en de pracht der Godsdienſtige plegtigheden, deze bekeeringsmiddelen komen in dezen tijd meer voor, als krachtig gewerkt hebbende, om de Duitſche en andere Volken over te haalen. Onderzoek en behoorlijk onderwijs in den Godsdienst was de zaak niet, men vergenoegde zich, met eene kor-

Aanmerking over deze bekeering.

(*) GREGOR. TURON. *l. c. C.* 31. (†) *l. c. C.* 21.

III BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

korte Geloofsbelijdenis; uit het boven aangehaalde zeggen van Koning KLODWIG kan men over zijne verſtandelijke begrippen van den Godsdienst oordeelen; waar bij men dit voegen kan (*): Toen de Biſchop REMIGIUS den Koning met een groot gevolg, wordende het kruis vooruitgedragen, onder het zingen van *Litaniën*, in de heerlijke opgeſchikte, verlichte, en met balſemgeuren vervulde Kerk inleidde, vraagde de Vorst hem heel trouwhartig: „Mijn vader! is dit nu het Rijk van „CHRISTUS, hetwelk gij mij beloofd hebt?" waar op de Biſchop antwoordde: „Neen, maar het is „de weg, die tot hetzelve leidt." Ook vinden wij niet aangedrongen op zedelijke verbetering van hart en daaden, en de Vorst bleef dezelfde heerschzuchtige wreedaart, die hij voorheen was, gelijk wij zien zullen. Genoeg, hij nam de plegtigheden van den Godsdienst in acht, veréerde de Geestelijken, en breidde zijn Christendom, met de wapenen, uit, onder Heidenſche of ook onrechtzinnige Volken, die hij overwon.

De Heilige olieflesch van Rheims.

Evenwel, zo wij de oude Frankiſche Schrijvers gelooven, was deze Vorst de geliefde van God, ten wiens behoeve zelfs wonderen gebeurden, gelijk GREGORIUS van *Tours* 'er verſcheidene verhaalt, maar te gelijk een diep ſtilzwijgen houdt, ten opzichte van de Heilige olie, welke eene duive, bij de zalving van KLODWIG, uit den hemel in een fleschjen

(*) Uit HINCMAR *in Vita S. Remigii apud* DUCHESNE *Scriptt. Franc. T.* I. *p.* 527.

jen zal gebragt hebben, en van welken nog eeuwen lang, een overblijfzel te *Rheims*, tot in onzen tijd, en de laatſte in *Frankryk* voorgevallene omwentelingen toe, bewaard werd, ten gebruike bij de zalving der *Franſche* Koningen. Daartegen is HINCMAR, Aardsbisſchop van *Rheims*, omtrent het midden der IXde eeuw, de eerſte, die ons van deze wonderbare olie verhaalt, welk verhaal van de Xde eeuw af, bij de *Franſche* Schrijvers, dan twijfelend, dan vermeerderd of veränderd herhaald wordt (*). Ondertusſchen is het ſtilzwijgen van GREGORIUS van *Tours* bewijs genoeg voor de ongegrondheid van deze overlevering, welke welligt ontſtaan is uit de eene of andere bloemrijke of oneigenlijke uitdrukking, of afbeelding van dezen doop, naar het denkbeeld van den doop van JESUS gevormd, zonder dat wij aan een godvruchtig bedrog, door REMIGIUS te werk geſteld, behoeven te denken. Men vindt bij de oude Schrijvers ook gewag van zekere Olie, die door eenen Engel aan den H. MARTINUS, Bisſchop van *Tours*, zal bezorgd zijn, toen die heilige man door eenen val van een' ladder in levensgevaar gekomen was, welke in een Klooster te *Tours* bewaard was; met welke olie HENDRIK IV. Koning van *Frankryk* gezalfd is geworden, omdat de

(*) HINCMAR. *in Vita S. Remigii ap.* ANDR. DUCHESNE *SS. Franc. T.* II. *p.* 524. *et ap.* SURIUM *Vit. SS. ad d.* 13. *Januar. et in Capitt. et Coronatt. Opp. Hincmari Tom.* I. *pag.* 744.

III BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

de ſtad *Rheims* nog in handen van zijne vijanden was (*).

Dewijl KLODWIG thans de eenigſte *Katholijke* Vorst was onder zoo vele *Duitſche* Koningen, die het *Christendom* volgends de *Ariäanſche* leerbegrippen hadden aangenomen, gelooft men gemeenlijk, dat daar van de titel van *allerchristelijkſte Koning*, (*rex christianiſſimus*,) en *Eerstgeboren Zoon der Kerk*, zijnen oorſprong heeft; doch, ons zijn reeds voorbeelden voorgekomen, dat deze titel al vroeger aan *Griekſche* Keizers geſchonken is geworden, ook aan de Koningin der *West-Gothen*, eerst heeft Paus PAULUS II. in het jaar 1459, denzelven aan den *Franſchen* Koning LODEWYK XI. bij uitſluiting gegeven.

Titel van allerchristelijkſte Koning.

De *Franſche* Schrijvers hebben nog meer bijzonderheden, ook van hemelſchen oorſprong aan hunne Koningen, zedert de bekeering van KLODWIG, toegekend. Daar toe behoort het wapenſchild met *Leliën*, en het purperkleurige Rijksvaandel, (*l'Oriflamme*,) welke beiden aan dezen Vorst van Engelen zullen gebragt zijn. Ondertusſchen zijn de wapenſchilden eerst eenige eeuwen laater bekend geworden, en het gemelde vaandel was eigenlijk uit het

Andere bijzonderheden.

(*) THUAN. *Hist. L.* CVIII. *p.* 420-422. Men vergelijke J. J. CHIFFLET. *Disquiſitio nova et accurata de ampulla Rhemenſi Antverp. fol.* 1651. Vergeefs heeft de Abt VERTOT de waarheid van dit gewaande wonder in het begin der voorgaande eeuw pogen te verdedigen.

het Klooster van den H. DIONYSIUS, (*St. Denis*,) bij *Parys* genomen. Van REMIGIUS, Bisſchop van *Rheims*, die zoo veel invloed op KLODWIG had, worden ook vele bijzonderheden verhaald. Zijne welſprekendheid wordt geroemd door SIDONIUS en AVITUS, zijne tijdgenoten; GREGORIUS van *Tours* (*) verhaalt ons van zijne wonderwerken, en dat hij een' dooden hebbe opgewekt. Hij oefende zijnen invloed geſtadig op KLODWIG. Toen deze in het jaar 507 zich ten oorlog toerustte tegen de *West-Gothen* in *Galliën*, gaf REMIGIUS hem, in eenen Brief (†), onder andere goede vermaningen ook deze, dat hij toch de Bisſchoppen verëeren, en hunnen raad volgen zou. Hij zelf hield zijn aanzien ook tegen de overige Bisſchóppen. van het *Frankiſche* Rijk ernſtig ſtaande tot aan zijne dood in het jaar 533, in eenen ouderdom van 96 jaaren. Na zijn dood klom zijne verëering als wonderdoener nog hooger. Bij eene beſmetlijke ziekte te *Rheims*, openbaarde God (§), dat men het kleed, waar zijn graf mede bedekt was, plegtig zou omdragen, waar door de beſmetting geſtuit werd (**).

Deze bekeering van KLODWIG en zijne *Franken* Slechtgebe-

(*) *Hist. Franc. Libr.* II. *Cap.* 31.

(†) In JAC. SIRMOND. *Conc. Ant. Gall. T.* I. *p.* 175. *et in Append. Opp. Greg. Turon. p.* 1326.

(§) Zoo verhaalt GREGORIUS *Turon. de Gloria Confeſſorum Cap.* 79.

(**) Nog meer wonderen verhaalt FLODOARD *Hist. Eccles. Rhem. L.* I. *C.* 10. *ſq.*

III BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

betrof eigenlijk alleen den *Saliſchen* Stam. Of de *Ripuariërs* of *Ripariërs*, die aan den *Rhyn* van *Mentz* tot *Keulen*, en tot de Grenzen van *Thuringen* woonden, toen reeds Christenen waren, is onzeker. Maar zeker was de Koning RAGANAR of RAGNACHAR, die te *Cambrai*, (*Kameryk*,) over het tegenwoordig *Vlaanderen* en *Artois*, regeerde, met zijn *Frankiſchen* Stam, nog een Heiden. Doch, KLODWIG, de *West-Gothen* in *Gallië* overwonnen hebbende, bragt deze en andere *Frankiſche* Stammen door list, verraad, en wreedheid, meer dan door de wapenen onder zijne gehoorzaamheid; zoo hitſte hij den Zoon des Konings der *Ripuariërs* op, om zijn' vader te vermoorden, en liet hem vervolgends zelven ombrengen; en dan ſchrijft GREGORIUS van *Tours*, met onbeſchaamde vleijtaal (*):

drag van KLODWIG en vleijerij van GREGORIUS van Tours.

„ Want God wierp daaglijks zijne vijänden onder „ zijne voeten, en vergrootte zijn Rijk, dewijl hij „ met een oprecht hart voor hem wandelde, en „ deed, wat welbehaaglijk was, in zijne oogen."

Te weten, alles werd door de Geestlijkheid, in zulke Vorſten, ten dien tijde, geduld, wanneer zij ſlechts de Geestlijkheid verëerden en het Christendom uitbreidden. Zoo moesten de onderdanen van RAGNACHAR, boven gemeld, terſtond Christenen worden (†). Zelfs moest 's Konings ijver voor het *Katholijk* Geloof mede tot een voorwendzel dienen van zijnen oorlog tegen de *Gothen*, in welken hij zich

(*) *Libr.* II. *Cap.* 40.

(†) HINCMAR. *Vit. Remig. l. c. pag.* 527.

zich bijzonder verliet op de hulpe van MARTINUS, voormaals Biſchop van *Turonum*. Evenwel kon hij zich niet onthouden, van te zeggen: „ De „ Heilige MARTINUS helpt goed, maar hij laat zich „ ook goed betalen;" toen hij zijn paard, hetwelk hij, vóór den ſlag, aan den Heilige MARTINUS gewijd had, van de Geeſtelijken van deszelfs Kerk met tweehonderd goudguldens moest loskopen, dewijl het paard, toen hij 'er maar honderd gezonden had, niet van zijne plaats wilde gaan (*). Op raad van REMIGIUS, beriep KLODWIG, in het jaar 511, het laatſte van zijn leven, de eerſte *Frankiſche* Kerkvergadering te *Aurelianum*, (*Orleans*,) welke hem in het hoofd van hare beſluiten *eenen Zoon der Katholijke Kerk* noemde (†), waar tegen hij hare beſluiten bekrachtigde.

Gevolgen dezer bekering voor de zeden der Franken.

De ſchikkingen, welke deze Kerkvergadering maakte, dat de Kerken vrijplaatzen zouden zijn, voor misdadigers, waren niet berekend, om de zeden van dit ruwe volk te verbeteren, bij hetwelk moorden en rooven niet zeldzaam was; doch ook over het geheel waren de Geeſtelijken meer oplettende op de moeilijke plegtigheden, dan op de verbetering der zeden, volgends de leſſen van het Christendom. Op eene heel onverſchillige wijze ſchrijft GREGORIUS van *Tours* (§) van eenen *Franki-*

(*) *Gesta Francorum epitom. Cap.* 17. *in corpore Franc. Histor. Hanoviæ* 1613. *fol.*

(†) HARDUIN. *Act. Concil. Tom.* II. *pag.* 1007.

(§) *Libr.* V. *Cap.* 14.

III BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

kiſchen Grooten, GUNTCHRAM. Hij was anders een goed man geweest, maar hij had eene geweldige hebbelijkheid tot valsch zweeren, en meinëed, en was gewoon, elken eed, welken hij eenen vriend mogt gedaan hebben, op ſtaande voet weder te verbreken. Evenwel bleef het *Christendom* niet geheel zonder uitwerking, om de woeste onbeſchaafdheid dezer natie te verzachten. Meermalen werd de woede van den Vorst, die door niets te ſtuiten was, geſtild door de tusſchenſpraak van eenen Biſchop of Monnik. Dus ſchonk KLODWIG vergiffenis aan de oproerige ſtad *Verdun*, op voorbede van den *Presbijter* EUSPICIUS (*). Koning CHILDEBERT beval, dat alle nog overige Afgodsbeelden zouden weggedaan, en de grove buitenſporigheden, welke 's nachts voor derzelver Feestdagen gepleegd werden, met ſtokſlagen geſtraft zouden worden (†). In het jaar 585 liet de Koning GUNTRAN van *Orleans* een gebod afgaan aan alle Biſchoppen en Geestelijken, als ook aan de Richters in zijn Rijk, om voor den Godsdienst te zorgen, daar tóe te vermanen, en toe te zien, dat de overtreders naar Kerkelijke en Wereldlijke Wetten geſtraft werden (§). Wij vinden ook in een oud bericht (**), dat DIEDE-

(*) *Vit. S. Maximini Miciac. in* DUCHESNE *SS. Francor. Tom.* I. *pag.* 317.

(†) *In Capitularibus Regg. Francor. Tom.* I. *pag.* 6.

(§) *l c. pag.* 9.

(**) *Prol. ſ. Præfat. Legis Salicæ in* P. GEORGISCH *Corp. Jur. Germ. Ant. Halæ* 1738. 4to.

DERIK, Koning der *Franken*, de oude Wetten der *Franken*, *Alemannen*, *Beyerſchen* en andere hem onderworpene Volken, met de nodige veränderingen in ſchrift heeft laten brengen.

Door de veröveringen der *Franken* langs den *Rhyn* en *Donau*, tot in het binnenſte van *Duitſchland*, en het tegenwoordig *Zwitzerland*, werden niet alleen vele *Chriſtelijke* Gemeenten en Bisdommen, welke door de invallen der woeste Volken bijna te niet gegaan waren, herſteld, maar ook allengs het Christendom uitgebreid onder andere *Duitſche* Volken. COLUMBANUS, een *Ierſche* Monnik, kwam in het jaar 609 onder de *Alemannen*, in het tegenwoordig *Zwaben*, en predikte hun, niet zonder wonderen, gelijk men verhaalt, ook niet zonder vrucht, het Euängelie drie jaaren lang (*).

Uitbreiding van het Christendom in Duitschland.

Honderd jaaren vroeger leefde in het tegenwoordig *Oostenryk* een niet min vermaard Heilig SEVERINUS, wien men den *Apostel van Noricum* noemt, hij was na de dood van ATTILA, omtrent het jaar 454, uit *Pannonië* gekomen, en ſtichtte zijn voornaamſte Klooster bij *Faviana* of *Flaviana*, hetwelk men verkeerdelijk voor het tegenwoordig *Weenen* gehouden heeft. De *Rugiërs*, een Volk, van de *Oost-Zee* afkomende, hadden toen *Noricum* ingenomen, ook leed dit land veel van de verwoestingen der *Alemannen*. De H. SEVERINUS, met de gave der voorzeggingen toegerust, voorſpelde aan ODO-

(*) JONÆ *Vit. S. Columbani Cap.* 53. *in* MABILLON. *Act. SS. Cod. S. Bened. Sec.* II. *p.* 5.

III BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

ODOAKER, naderhand Koning van *Italië*, zijne toekomende grootheid; hier door en door zijne wonderen verwierf hij ontzag voor zijnen Godsdienst, en bragt veel toe, om de woeste wreedheden der *Rugiërs* te verzachten. Hij overleed in het jaar 482, en zijn ligchaam is naderhand naa *Napels* gevoerd, alwaar het nog vereerd wordt (*).

Der Beyerſchen.

De eerſte Hertog van *Beyeren*, van wien de *Frankiſche* Geſchiedenis gewaagt, GARIBALD, in het jaar 556, nam de weduwe van eenen *Frankiſchen* Koning ter Gemaalin, en zijne Dochter trouwde met eenen *Langobardiſchen* Hertog, die zekerlijk een *Christen* was, gelijk vervolgends een *Langobardiſche* Koning, in het jaar 589, eene andere Dochter van hem ten huwlijk vraagde (†): Uit welk een en ander men beſluiten mag, dat de *Beyerſche* Hertogen toen reeds het Christendom hebben omhelsd. Hetzelfde is ook waarſchijnlijk van de twee *Frankiſche* Hertogen van *Alemannië*, LEUTHAR en BUCELIN, uit den eerſten van welken men het huis van *Habsburg-Oostenryk* afkomſtig rekent, en welke beiden in het jaar 454 overleden zijn (§).

Thuringers.

De *Thuringers* ſchijnen al vroeger, ten minſten gedeeltlijk, Christenen geweest te zijn; doch nadat zij, in het midden der VIde eeuw, onder de *Frankiſche* Heerſchappij kwamen, zal deze Godsdienst meer

(*) EUGIPPIUS *Vit. S. Severini.*

(†) PAULUS *Diacon. de Gest. Langob. L.* I. *C.* 21.

(§) AGATHIAS *de imp. et reb. gest. Justin. L.* I. *p.* 13. GREGOR. *Turon. Hist. Franc. L.* IV. *C.* 9.

meer voortgang bij hen gemaakt hebben. Onder de *Duitſche* Volken bleef het Heidendom langst in ſtand bij de *Sakſen* en *Friezen*, om niet te ſpreken van die landen van *Duitschland*, in welke *Slaviſche* Volken woonden, die nog vele eeuwen lang bij dien Godsdienst volharden.

III BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Terwijl de *Picten* in het Noorden van *Brittannië*, of de *Schotſche* Hooglanden nog Heidenen waren, had de *Britſche* Biſschop NYNIA reeds voorheen de meer zuidelijk wonende *Picten*, volgends hun verhaal bij BEDA (*), tot het Christendom overgebragt. In de laater jaren der VIde eeuw predikte GILDAS, een *Presbyter*, (Priester,) in *Brittannië* het Euängelie in de noordelijke deelen van dit Eiland met een gelukkig gevolg (†). Deze GILDAS zal, meent men, onderſcheiden moeten worden van eenen anderen GILDAS, een' *Brit* en Geestelijke, onder den naam van den *Wijzen* bekend, die omtrent het jaar 543 dat beklaaglijk tafereel van den ondergang van zijn Vaderland zal beſchreven hebben, (*Epistola de excidio Britanniæ*,) hetwelk nog voorhanden is, en waaröm hij, in zeker opzigt, als de eerſte inlandſche Geſchiedſchrijver der *Britten* wordt aangemerkt (§). Omtrent het jaar 563 of 565, kwam een *Ierſche* Presbijter en Abt, COLUMBA, nog dieper in de Berglanden van *Schotland*, en werd hier onder de *Picten* hun eerſte Leer-

Bekering der Picten door COLUMBA.

(*) *Hist. Eccl. Gentis Anglor. L.* III. *C.* 4. *p.* 168.

(†) USHER. *Britann. Eccles. Antiquit. p.* 255.

(§) THOM. GALE *SS. rer. Brit. T.* I. *p.* 1.

III BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Leeräar in het Christendom (*). Men moet dezen COLUMBA niet verwerren met COLUMBANUS, dien wij hier voor (†) onder de *Alemannen* ontmoet hebben. BRID of BRUD was Koning der *Noorder-Picten*, toen COLUMBA in *Schotland* aanlandde, en deze werd door COLUMBA met zijn geheele volk tot het Christelijk Geloof bekeerd. Men ſchonk hem het kleine Eeiland *Hy*, anders ook in oude tijden *Jona* genoemd, alwaar hij een Klooster ſtichtte, wordende dit Eiland, hetwelk tot *Schotland* behoort, thans nog naar hem *St. Columba*, of in het *Iersch I-kolm-kil* genoemd. Hier overleed hij in het jaar 597, maar zijn gebeente zal in het graf van PATRICIUS, den Apostel der *Ieren*, verplaatst zijn geworden (§).

Der Angel-Sakſen door AUGUSTINUS.

Toen deze COLUMBA overleed, was ook reeds de grond gelegd tot het invoeren van het Christendom onder de *Angel-Sakſen*, die het zuiden van *Brittanniën* thans bezaten. Dit volk was niet alleen Heidenen, maar had ook de oefening van het Christendom, hetwelk onder de *Britten*, die door hen overwonnen werden, reeds naar het uitwendige vrij bloejend geweest was, in derzelver door hen bemagtigd land bijna geheel uitgeroeid. BEDA (**), die den *Britten* ten kwade duidt, dat zij geene behoorlijke zorg hebben aangewend, om de *Angel-Sakſen* van het *Christendom* kennis te geven, ſchoon met zeer wei-

(*) BEDA *l. c. et L. V. C.* 10. (†) *Bladz.* 83.
(§) BEDA *l. c.* USHER. *l. c.*
(**) *l. c. Libr.* I. *Cap.* 17. *et* 20.

weinig recht, wegens hunnen treurigen toeſtand, verhaalt ons van twee *Galliſche* Biſſchoppen, GERMANUS en LUPUS, die in *Brittannië* zullen gekomen zijn, om de *Pelagianery* te keer te gaan, toen reeds de noodlottige oorlog der *Britten* tegen de *Angel-Sakſen* en *Picten* gevoerd werd, die ook wonderen hebben verricht. Maar eene geſchikter gelegenheid tot een gunſtig onthaal van het Christendom bij de *Angel-Sakſen* bood zich thans aan in het huwlijk van ETHELBERT, Koning van *Kent*, met de *Chriſtelijke* Princes BERTHA, Dochter van CHILDEBERT, Koning der *Franken* te *Parys* (*). Doch reeds te vooren had GREGORIUS, toen Abt van een Klooſter te *Rome*, naderhand Biſſchop aldaar, grooten ijver opgevat, om zelf aan de bekeering der *Angel-Sakſen* te arbeiden. Hij zag eens op de ſlaavenmarkt te *Rome* eenige ſchoone jongens te koop ſtaan. Op zijne vraag, uit welk volk zij waren? verſtaande dat zij *Anglen* waren, zeide hij: „ Heel goed! zij hebben een *engelachtig* gezicht, „ en verdienen, medeërfgenamen der *Engelen* te „ zijn." Men noemde hem het landſchap *Deiri*, waar zij geboren waren. „ Ook eene goede beduidenis!" riep hij, „ zij zijn van den toorn, „ (*de ira*,) verlost, en tot de barmhartigheid van „ CHRISTUS geroepen." Nog vraagde hij, hoe de Koning van dat land heette? Men zeide hem: ELLE: „ *Alleluja!*" hernam hij, „ de lof van „ God, den Schepper, moet in dat Gewest gezongen

(*) BEDA *Libr.* I. *Cap.* 25.

III BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

„ gen worden." Nu verzocht hij verlof van den Biſchop PELAGIUS II, om derwaards te vertrekken, maar de *Romeinen* wilden hem niet zoo ver van hunne Hoofdſtad verwijderd hebben (*). Toen hij, in het jaar 590, Biſchop was geworden, liet hij *Engelſche* jongelingen in het *Frankiſche* Rijk kopen, en te *Rome* in de Kloosters, in het Chriſtendom onderwijzen, om hen eens tot bekeering van hunne landgenooten te gebruiken (†). Doch, eer zij daar toe in ſtaat waren, zond hij reeds uit zijn Klooster AUGUSTINUS aan het hoofd van omtrent 40 Monniken naa de *Angel-Sakſen*. Deze landde, verzeld van eenige *Franken*, om hem als tolken te dienen, aan het Eiland of Schier-eiland *Thanet*, op de kust van *Kent*, in het jaar 597, en liet van daar den Koning ETHELBERT melden, dat hij gekomen was, met eene zeer blijde boodſchap; de Koning zelf op het gemelde Eiland gekomen, trad met hem in geſprek, en gaf toen dit beſcheid: „ Het zijn wel fraaije woorden en beloften, die gij „ medebrengt; maar dewijl zij nieuw en onzeker „ zijn, kan ik u terſtond geene toeſtemming geven, „ en alles laten varen, wat ik, met het geheele „ volk der *Angel-Sakſen*, geloofd heb. Evenwel, „ naardien gijlieden van zoo ver als vreemdelingen „ gekomen, en, naar het mij voorkomt, ge„ neigd zijt, om ons ook mede te deelen, het ge„ ne gij voor waar en goed houdt; willen wij u „ niet

(*) BEDA *Libr.* II. *Cap.* 1.

(†) GREGOR. M. *L.* VI. *Ep.* 7. *T.* II. *Opp. p.* 196.

„ niet ontrusten; maar u eene goede herberg en de
„ nodige levensmiddelen laten aanwijzen; ook ver-
„ bieden wij u niet, zoo velen gij kunt, door pre-
„ diken, tot uwe geloofsgenooten te maken (*)." Hunne prediking daar op aanvangende, bekeerden zij ſpoedig velen, en ook den Koning ETHELBERT zelven, tot het Christendom, welks waarheid zij door een heilig leven en ook door wonderen bevestigden, terwijl echter de invloed der Koningin waarſchijnlijk niet weinig tot deze bekeering zal hebben toegebragt. Met dit alles dwong de Koning niemand zijner onderdanen, om zijn voorbeeld te volgen, oordeelende, dat de dienst van CHRISTUS vrijwillig en niet gedwongen moest zijn (†). Niet lang daar na liet AUGUSTINUS zich van den Aartsbisſchop van *Arelate*, tot Aartsbisſchop der *Angel-Sakſen* inwijden, en gaf van het een en ander kennis aan GREGORIUS, die zijne blijdſchap over den voortgang van het Christendom in zijn antwoord betuigde, maar 'er tevens vermaningen bijvoegde, tegen alle hooggevoeligheid, als zijnde weinig in zijn ſchik met de eerzucht van AUGUSTINUS, die nu van eenen Abt in een' Aartsbisſchop herſchapen was (§).

III BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

AUGUSTINUS had ten zelfden tijde eenige vragen en twijfelingen aan GREGORIUS voorgeſteld, waar op wij in de Brieven van dezen laatſten het antwoord

(*) BEDA *Libr.* I. *Cap.* 25.
(†) BEDA *l. c. Cap.* 26.
(§) GREGORIUS M. *Libr.* VI. *Epist.* 28.

III BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

woord vinden (*). Deze vragen waren zeldzaam genoeg, bij voorbeeld, hoe zich de Biſchop jegens zijne Geeſtelijken te gedragen hebbe, met betrekking tot de vrijwillige giften der Gemeente! Of Geeſtelijken, die de gave der onthouding niet hebben, in huwlijk mogen treden, en dan den leerſtand verlaten moeten? Hoe het komt, daar 'er maar één Geloof is, dat de *Roomſche* en *Galliſche* Gemeenten enz. zoo heel verſchillende gewoonten hebben? Hoe men met eenen Kerkendief moet handelen? over het huwlijk van twee broeders met twee zusters? over den graad van bloedverwantſchap in het huwelijk? Hoe hij zich gedragen moest omtrent de Biſchoppen van *Galliën* en *Brittanniën*? Eenige andere vragen betreffen *echte lieden*, bij voorbeeld, of hij eene zwangere vrouw doopen mogt? hoe vele dagen na de bevalling eene kraamvrouw in de Kerk mag komen? hoe kort na de geboorte een kind of deszelfs moeder gedoopt mogt worden? hoe lang daar na een echte man zijne vrouw weder mag bijwonen? enz. Deze vragen en derzelver beäntwoording zullen waarſchijnlijk betrekking hebben gehad op zekere plaatslijke omſtandigheden bij de nieuwbekeerde *Angel-Sakſen*; gelijk dan ook GREGORIUS zich verders (†), in zijne voorſchriften en raadgevingen aan AUGUSTINUS, toont te ſchikken naar de vooröordeelen van dit nieuwbekeerde volk, als hij, bij voorbeeld, wil, dat men de Afgodstempelen niet zal

(*) *Libr.* XI. *Epist.* 64.

(†) *Libr.* XI. *Epist.* 26. BEDA *Libr.* I. *Cap.* 30.

zal verwoesten, maar met wijwater reinigen, met Altaren en *Reliquien* voorzien, om hen tot die plaatzen te lokken, en des te ligter tot de kennis van God op te leiden. In plaats van de offerdieren, en offermalen, laat hij godvruchtige maaltijden toe, op de feestdagen der Heiligen enz., en wil, dat men dus trapswijze zal voortgaan in het verlichten van deze menſchen.

Te gelijk echter zorgde GREGORIUS voor het gezag van zijne eigene Kerk, van welke hij deze *Angel-Sakſiſche* als eene Dochter, en dus als eene uitbreiding van zijn Kerspel of Geestelijk gebied aanmerkte. Hij zond het *Pallium* aan AUGUSTINUS, als Aartsbisſchop, maar ſchreef 'er hem bij (*), dat hij hem het gebruik van hetzelve alleen ſchonk bij het bedienen van het Avondmaal, (*ad ſola Miſſarum ſolennia agenda.*) Hij gaf ook aan nieuwe medeärbeiders van AUGUSTINUS heilige kerkvaten van goud en zilver, klederen, en boeken mede, welke laatſte beſtonden uit affchriften van Bijbelboeken, maar ook zond hij hem *Reliquiën* of Heilige Overblijfzelen. Ook droeg hij aan AUGUSTINUS op, om over de nieuw geſtichte Gemeenten XII Bisſchoppen te ſtellen, die aan hem ondergeſchikt zouden zijn. De Bisſchop van *Londen* zou altijd door een *Synode* van Bisſchoppen gewijd worden, en ook het *Pallium* van *Rome* ontfangen. Te *Eboracum*, (*Tork*,) zou AUGUSTINUS insgelijks een Bisſchop aan-

(*) *Libr.* XI. *Epist.* 65. BEDA *Libr.* I. *Cap.* 29.

III BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

aanſtellen, die als *Metropolitaan* XII Biſchoppen onder zich zou hebben, waar bij hem dan ook het Roomſche eerekleed toegezegd wordt. Evenwel zou deze laatſte na de dood van AUGUSTINUS niet onder den eerſten ſtaan, maar deze beide Biſchoppen zouden met elkanderen in den rang afwisſelen. Het ſchijnt, dat de Koninglijke Hoofdzetel *Dorovernam*, (*Canterbury*,) alwaar AUGUSTINUS zich had nedergezet, aan GREGORIUS min bekend is geweest, hoewel laater *Roomſche* Biſchoppen de Metropolitaan-rechten van deze ſtad des te nadruklijker bevestigd hebben. Hoe het zij, AUGUSTINUS was de eerſte Aartsbiſchop van *Canterbury*, en zijne Opvolgers bleven de eerſte Prelaten van *Engeland*. Deze ſtichter van het Christendom onder de *Angel-Sakſen* ſchijnt niet lang na het jaar 604 geleefd te hebben (*).

AUGUSTINUS beproefde, met behulp van Koning ETHELBERT, volgends de uitſpraak van GREGORIUS, ook over de nog beſtaande oude Brittiſche Kerk, zijn gezag te vestigen. Doch dit ging niet gemaklijk. 'Er werd wel tusſchen hem en hunne Biſchoppen een geſprek gehouden, op de Grenzen, op eene plaats, daar naar, *Augustines Aak*, (*robur Augustini*, de eik van AUGUSTINUS,) genoemd; in hetzelve nodigde AUGUSTINUS hen, om in naauwe Kerkgemeenſchap met hem te komen, ten aanzien

(*) BEDA *Libr.* II. *Cap.* 3. GUIL. MALMESB. *de Gestis Regum Angl. Libr.* I. *Cap.* 1.

zien van verſcheidene plegtigheden, als ook van den tijd der viering van het Paaschfeest, doch lang te vergeefs. Eindelijk ſtelde AUGUSTINUS voor, om de uitſpraak aan een wonderwerk over te laten, door het herſtellen van eenen zieken. Alhoewel zij dit ongeern inwilligden, werd 'er echter een blinde *Angel-Saks* gebracht, wiens genezing de *Britſche* Biſschoppen vergeefs beproefden, maar die op het gebed van AUGUSTINUS terſtond zijn gezicht weder kreeg, waar door, zegt het verhaal (*), de *Britſche* Geestelijken erkenden, dat AUGUSTINUS wel een Leeräar van het rechte geloof kon zijn, maar te gelijk verklaarden, dat zij, zonder toeſtemming van hunne Gemeenten, de oude gewoonten niet konden opgeven; zij verzochten eene talrijker bijëenkomst. Deze hun ingewilligd zijnde, gingen zeven van hunne Biſschoppen en een aantal geleerde mannen uit hun vermaard Klooster *Bancornaburg*, anders *Bangor*, op reize tot dezelve. Onder weg pleegden zij raad met eenen heiligen Kluizenaar, die hun antwoordde, dat zij AUGUSTINUS te wille konden zijn, indien hij een man Gods ware, waar van een kenteeken zou zijn, indien hij eenen zachtmoedigen en nedrigen geest had, (*Matth.* XI. 29.) en dit zouden zij kunnen weten, indien zij laater op de vergadering kwamen, en AUGUSTINUS dan voor hen opſtond. Dit deed AUGUSTINUS niet, waaröm zij zich tegen hem, als een hoogmoedig mensch, in

(*) BEDA *Libr.* II. *Cap.* 2.

III BOEK. XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

in alles verzetten. Maar nu dreigde AUGUSTINUS ben, dat, dewijl zij met hunne Broederen geene vrede wilden hebben, zij oorlog met vijanden en Heidenen hebben zouden. En dit gebeurde ook na zijne dood, want ETHELFRED, Koning van *Northumberland*, verſloeg de *Britten*, waarſchijnlijk in het jaar 613, en liet ten zelfden tijde 1200 van hunne Monniken nederſabelen. Sommige oude Schrijvers geven hier bij te verſtaan, dat, of AUGUSTINUS zelf dit onheil der *Britſche* Monniken geſticht, of ten minſten, dat ETHELBERT, die in alles naar hem luiſterde, de andere *Sakſiſche* Koningen tot dezen oorlog zou opgehitst hebben, om de halſtarrigheid der *Britten* tegen zijnen Biſchop te ſtraffen. In de daad erkent men den *Britſchen* geest van vrijheid, in deze oude bijna onderdrukte Kerk, die toch geene dochter der Roomſche Kerk was, want de fabel, dat de *Britſche* Koning LUCIUS, in het jaar 356, het Christendom zou ontvangen hebben van den *Roomſchen* Biſchop ELEUTHERIUS, heeft lang alle gezag en geloof verloren.

Bekering der Heidenen in het Griekſche Keizerrijk.

In het *Griekſche* of *Oosterſche Keizerrijk* waren ſteeds nog Heidenen in merklijken getale overig. Wij hebben boven (*) reeds geſproken van den ijver van JUSTINIANUS, om het Heidendom in zijne Staaten uit te roeijen. Wij hebben bovendien nog een verhaal van eenen *Syriſchen* Biſchop, JOANNES, van de *Eutychiäanſche* of *Jakobitiſche* gezindheid

(*) *Bladz.* 72.

heid (*), dat hem in het jaar 546 door JUSTINIANUS werd aanbevolen, te *Konſtantinopolen* de verborgene Heidenen op te zoeken; waar van 'er velen onder de Patriciën, Spraakkundigen, Sofisten, Pleitbezorgers, en Geneesheeren ontdekt werden; één derzelven, de *Patriciër* FOKAS, benam zich zelven met vergif het leven, en zijn lijk werd, op bevel des Keizers, in een' kuil geworpen. Eenigen tijd daar na deed deze Bisſchop eene reis door *Carië*, *Lydië*, *Frygië*, en andere Landen van *Aſië*, en doopte op dezelve, waarſchijnlijk door de vrees voor 's Keizers ongenade krachtig geholpen, wel 70,000 Heidenen, voor welke 96 Kerken geſticht werden.

Uitbreiding van het Christendom in Perſië.

Even gelijk in het Westen, zoo zullen ook in het Oosten, geheele Natiën tot het Christendom bekeerd zijn, gedurende dit tijdperk, en wel, volgends de denkwijze van dezen tijd, meestal door middel van wonderwerken. Zoo zal de Pilaar-heilig SIMEON, de Heidenen op den *Libanon*, en een deel *Arabieren*, door een wonder, bekeerd hebben. Den opgang, welken het Christendom in *Perſië* maakte, in het jaar 508 of 513, zal hetzelve verſchuldigd geweest zijn, aan de deugd van eenen Bisſchop, die, met het teken des Kruis, de Demons verjaagde, die in een Kasteel op de Grenzen van *Perſië* en *Indië*, *Tzundadeer* genoemd, eenen ſchat van geld en juweelen bewaarden, welke ſchat de Bisſchop aan den Koning CABADES overgaf. Voor deze weldaad ſchonk de Koning hem den rang boven

(*) ASSEMANI *Biblioth. Orient. Tom.* II. *pag.* 83.

III BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Bekering der Laziers, Abasgers en Herulers.

ven de *Manichæën* en *Jooden*, en liet het aan alle zijne onderdaanen vrij, om den Christelijken Godsdienst aan te nemen (*).

Zekerer is het, dat de bekeering der *Laziërs*, tot vele moeilijkheden en verſchillen tusſchen het *Perſiſche* en *Romeinſche* Rijk aanleiding gaf. De *Laziërs*, een Volk, wonende in het oude *Colchis*, aan gene zijde van den Vloed *Faſis*, waren afhanglijk van *Perſië*. Onder de regeering van den Keizer JUSTINUS kwam hun Koning TZATHUS te *Konſtantinopolen*, nam daar het Christendom aan, en werd afhanglijk van den *Griekſchen* Keizer (†). — De *Abasgers*, aan de *Laziërs* grenzende, langs de zee, naar het *Kaukazisch* Gebergte heen, verëerden wonden en bosſchen als Goden. Deze namen het Christendom aan, onder de regeering van JUSTINIANUS, zonder dat ons bericht wordt, bij welke gelegenheid (§). Kort daar na ſtonden de *Abasgers* tegen hunne Koningen op, die beiden dwingelanden waren, en ſchaften de Koninglijke regeering onder zich af; terwijl JUSTINIANUS nog zorgde, dat 'er bij hen eene Kerk, ter eere van de Maagd MARIA geſticht, en zij van Geeſtelijken voorzien werden. — De *Herulers* waren tegen het einde der Vde eeuw over den *Donau* gekomen, en door Keizer ANASTA-

(*) Men heeft dit vertelſeltjen bij VICTOR *van Tununa Chron. ad ann.* 508. THEODORUS den Voorlezer *Hist. Eccles. L.* II. *C.* 34. Ook heeft THEOFANES *Chronogr. pag.* 140. hetzelve nageſchreven. (†) THEOFAN. *p.* 144.

(§) PROCOP. *de bello Goth. Libr.* IV. *Cap.* 3.

stasius zeer goed ontfangen; maar hun woest gedrag noodzaakte hem, hen te beöorlogen, en zij werden bijna geheel uitgeroeid. De overgeblevenen ontfingen van justinianus landerijën en geld, en werden tot Christenen gedoopt. Nu namen zij wel eene zachtere levenswijze aan, maar bleven toch, zegt procopius (*), trouwloos, en de ſlechtſten onder alle menſchen.

Christenen in Arabië.

Van een *Arabisch* Volk, hetwelk hij *Immirenen* noemt, geheel in het Zuiden van *Arabië*, verhaalt theodorus *Lector* (†), dat zij eerst *Jooden* geweest zijnde, naderhand Heidenen geworden, ten tijde van anastasius het Christendom aangenomen en eenen Biſſchop bekomen hebben. Waarſchijnlijk bedoelt de Schrijver de *Homeriten*, inwoners van Gelukkig-*Arabië*, of den Stam *Hamjar* in *Temen*, waarömtrent theofanes (§) verhaalt, dat adad, Koning der *Exumiten*, een Joodsch Volk in *Indië*, (liever *Auxumiten* in *Ethiopië*, alwaar wel zeer waarſchijnlijk vele *Jooden* woonden, maar waar echter het Christendom reeds ten tijde van konstantyn *den Grooten* gevestigd was) (**), de *Homeriten* overwonnen hebbende, volgends eene geloſte, door hem gedaan, indien hij overwinnaar zou zijn, van Keizer justiniaan eenen Biſſchop en andere Leeräars verzocht hebbe, door welken hij, met al zijn volk, tot het Christendom bekeerd zal zijn. De-

(*) *De bello Goth. Libr.* II. *Cap.* 14.
(†) *H. E. L.* II. *C.* 58. (§) *Chronogr. p.* 188.
(**) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 262.

III BOEK XI Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Dezen oorlog verhaalt PROCOPIUS (*), wien wij het meest gelooven mogen, geheel anders. Een ijverig Christen Koning van *Ethiopië*, dien hij HELLISTHEÆUS noemt, vernomen hebbende, dat de *Homeriten*, welke gedeeltlijk Heidenen gedeeltlijk *Joo*den waren, de Christenen in hun land onderdrukten, beoorloogde hen, en doodde hunnen Koning, waar na hij hun eenen Christen tot Koning gaf, ESEMIFÆUS genoemd, en uit hun eigen volk, die hem eene jaarlijkſche ſchatting beloofde. Na zijn vertrek zetten zij dezen Koning af, en verkozen wel weder eenen Christen ABRAM, maar die de knecht was van een *Romeinsch* Koopman in *Arabië* enz. Dit verhaal van PROCOPIUS kan zeer wel waarheid behelzen, wat de hoofdzaak betreft. De Jooden zijn in dit gedeelte van *Arabië* van ouds zeer talrijk geweest, en nog bevinden 'er zich verſcheidene duizenden *Joodſche* huisgezinnen, en reeds ten tijde van ORIGENES lezen wij van *Christenen* onder de *Homeriten* (†), ook onder de regeering van Keizer KONSTANTIUS (§), ſchoon het ſchijnt, dat geen gering gedeelte van dat volk weder op nieuw verwilderd, en tot het Heidendom wedergekeerd is. Doch over het geheel breidde zich het Christendom, met den aanvang der VIde eeuw, meer uit onder de Arabieren (**).

Uit

(*) *De bello Perſ. Libr.* I. *Cap.* 20.
(†) Vergel. *Deel* III. *Bladz.* 47-52.
(§) Zie IV *Deel*, *Bladz.* 265.
(**) THEODORET. *Hist. Eccles. Libr.* II. *Cap.* 35.

Uit eenige plaatzen van PAULUS *Diaconus* (*) heeft men beſloten, dat de *Langobarden*, in het jaar 568 in *Italië* vallende, nog Heidenen waren, die zelfs de *Christenen* wreed vervolgden, en dat eerst hun derde Koning AUTHARIS een Christen is geworden. Doch deze plaatzen zeggen dit niet duidlijk, veel meer verzekerden hunne gezanten, die hun Koning AUDOIN aan Keizer JUSTINIANUS zond, dat zij van God even zoo dachten als de *Romeinen*, en zich daaröm ook tegen de *Ariänen* verzetten zouden (†). Dus zouden zij reeds voor het jaar 568 Christenen geweest, maar in *Italië Ariänen* geworden zijn.

Christendom der Langobarden.

De *Jooden*, hoe zeer buiten hun Vaderland verſtrooid, en in hunne ballingſchap dikwijls van Opperheeren verwisſelende, hoe zeer of aangelokt en genodigd, om den Christen-Godsdienst, die op den Godsdienst van MOSES zoo naauwe betrekking heeft, te omhelzen, of gedrukt en verächt, om hun aankleeven aan hunne gevoelens en plegtigheden, bleven des niet te min daar bij volſtandig volharden, waar toe het gedrag der Christenen jegens hen, en hun eigene volkshoogmoed, maar ook de nieuwe ſteun, welken zij, in dit Tijdperk, aan hunne gevoelens wisten te geven, veel toebrachten.

Toeſtand der Jooden. Wetten tegen hen.

Keizer JUSTINIANUS, die meer dan anderen op hen gebeten was, gaf verſcheidene wetten tegen hen; dus gebood hij, in het jaar 531 (§), dat de Joo-

(*) *De Gest. Langobard. L.* II. *C.* 10. *et* 27.

(†) PROCOP. *de bello Goth. Libr.* III. *Cap.* 34.

(§) *Cod. L.* I. *t.* 5. *de Her. et Manich. et Sam. l.* 21.

III BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Jooden, (*qui Iudaicam ſuperſtinonem colunt*,) nooit als getuigen tegen de Rechtzinnigen, (*orthodoxos*,) zouden toegelaten worden. Aan de *Samaritanen* verbood hij volſtrekt, eenig getuigenis in rechten af te leggen, hen dus nog beneden de Jooden ſtellende. Zelfs gebood hij naderhand (*) hunne *Synagogen* te verwoesten, en hen te ſtraffen, als zij nieuwe zouden willen bouwen. In het jaar 556 toonde hij zijn ongenoegen aan eenen Staatsdienaar, die zich te gunſtig betoond had jegens de *Jooden* en *Samaritanen* (†). Zijn Opvolger JUSTINUS gaf ook nog eene wet tegen de *Samaritanen*, verbiedende, dat zij van niemand mogten erven of geene Burger- of Krijgsposten zouden waarnemen enz. Boven anderen verdient eene wet van JUSTINIANUS, na het jaar 540 aan de *Jooden* gegeven (§), opmerking, in welke hij hen vermaant, in het lezen der Heil. Schrift niet aan de letter te blijven hangen; hij vergunt hun, dezelve niet alleen in het *Hebreeuwsch*, maar ook in het *Grieksch* te lezen, waar. toe hij de Overzetting der LXX aanprijst, maar ook die van AQUILA niet verbiedt; hij laat hun ook het gebruik van Overzettingen in alle talen toe, zoo als bij voorbeeld de Latijnſche, (*Italica.*) Doch hij verbiedt volſtrekt de van hen zoo genoemde *tweede uitgave*, (*ſecunda editio*, in het oorſpronglijke δευτερωσις,) dat is, de *Miſchna*, als zijnde niet met de Heilige Schrift ver-

(*) *Leg.* 17. *de Hæretieis.*
(†) *Novell. Conſtitution.* 45.
(§) *Novell. Conſtitution.* 146.

vereenigd, noch van de Profeeten geleerd, maar enkel eene uitvinding van menſchen. Hunne voornaamſte Leeräars, (Ἀρχιφερεχίλαι, heeten zij in het oorſpronglijke, welk woord men gist, dat afgeleid is, van Ἀρχὶ en פרקים *de afdeelingen* of *kapittelen* der *Miſchna*,) en *oudſten*, zullen niemand mogen in den ban doen, omdat hij de Griekſche Overzetting leest. Indien ſommige *Jooden* de Opſtanding der Dooden, het Oordeel, of de Engelen zullen loochenen, zullen dezen nergens geduld worden, en op lijfſtraffe die dwalingen niet mogen verſpreiden. Eindelijk, bidt de Keizer de Jooden, om toch niet zoo zeer op de woorden der Heilige Schrift te zien, maar den rechten zin, tot kennisſe van God, naar te ſpooren. Hoe zacht dit ſlot ook ſchijne, de wet zelve was hard, voor de *Jooden*, omdat zij hun het lezen der *Miſchna* verbood, welke zij als het beste hulpmiddel hielden, om hunnen Godsdienst ſtaande te houden.

In het *Frankiſche* Rijk werden, om dezen tijd, verſcheidene *Kerkelijke Wetten*, welke alle kracht van burgerwetten hadden, tegen de Jooden gemaakt; dus werden de huwelijken met eenen Jood of Joodin verboden, in eene Kerkvergadering te *Orleans* 533 (*) en in eene andere aldaar 538, wetten gemaakt, omtrent Christen-Slaven bij de Jooden (†). En eene Kerkvergadering te *Toledo*, in het jaar 586, gebood, met goedkeuring van Koning RECCARED

(*) *Conc. Aurel.* II. *C.* 19. *ap. Hard. Conc. T.* II. *p.* 1176.

(†) *Concil. Aurel.* III. *C.* 13. *l. c. p.* 1426.

III BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

RED (*), dat geen Jood een Christen-Slaaf of bijzit zou hebben, dat zij geene overheidsämbten bekleeden, en de ſlaven, die zij tot hunnen Godsdienst verleid hadden, zonder losgeld vrij zouden geven.

Veel zachter en billijker werden de Jooden behandeld in het Rijk der *Oost-Gothen*, door Koning DIEDERIK, hetwelk men aan de verdraagzame grondregels van CASSIODORUS mag toeſchrijven. Zij kregen van gemelden Vorst *verlof*, om hunne oude Sijnagoge te *Genua* te verbeteren (†), ook bevestigde hij op hun verzoek alle hunne voorrechten aldaar (§). Te *Rome* had het graauw hunne Sijnagoge in brand geſtoken, maar de Koning gebood de daaders te ſtraffen (**). Ook nam hij de Jooden, die te *Milaan* woonden, onder zijne beſcherming (††).

Jooden oproerig.

Ondertuſſchen is dit ook waar, dat de Christen-Schrijvers de *Jooden* van oproer-, verraad, en zulken ſlechten aard beſchuldigen, dat zij geene gunſtiger behandeling waardig ſcheenen. Volgends THEOPANES (§§) kroonden de *Jooden* en *Samaritanen* in *Palæſtina* zekeren JULIANUS tot hunnen Koning, in de eerſte jaren van JUSTINIANUS, en woedden tegen de Christenen aldaar met rooven, branden, en moorden, tot dat deze Keizer hen bedwong, en hunnen Koning ter dood deed brengen. THEOPHYLACTUS Si-

(*) *Can.* 14. *ap Hard. Tom.* III. *pag.* 481.
(†) CASSIODOR. *Var. Libr.* II. *Epist.* 27.
(§) *l. c. L.* IV. *Ep.* 33. (**) *l. c. Ep.* 43.
(††) *Libr.* V. *Ep.* 37. (§§) *Chronogr. p.* 152.

SIMOCATTA, die in de eerſte jaaren der VIIde eeuw geſchreven heeft, noemt de Jooden (*) eene booze en trouwloze natie, onverzoenlijk jegens hare vijanden. Zij namen, zegt hij, deel in den opſtand van den *Perſiſchen* Veldheer BARAM, (of BAHARAM,) in het jaar 509, om welken ook vele Jooden in *Perſië*, waar zij talrijk en zeer gegoed waren, werden omgebracht.

Toeſtand der geleerdheid onder de Jooden.

Wij behoeven ons echter niet zeer te verwonderen, dat eene natie, overäl verſtrooid, overäl veracht, meermalen in eene ſoort van wanhoop op wraak bedacht was; ondertuſſchen gaf hun zwervend en onzeker leven hun thans aanleiding, om zich op den Koophandel toe te leggen, en men gelooft, dat de Jooden, in dit of het volgend Tijdperk, uit het *Frankiſche* Rijk verdreven, en naa *Italië* gevlucht zijnde, de Wisſelbrieven hebben uitgevonden. Voords, gelijk door alle tijden, voornaamlijk de beöefening van hunne Wet en Godsdienst de voornaamſte geleerdheid van dit volk had uitgemaakt, zoo beijverden hunne Godsdienst-Leeraars zich ook thans nog omtrent hunne Taal en omtrent hunne Wet. De *Hebreeuwſche* taal was al, zedert eeuwen, niet meer door dit volk gebruikt, hetwelk in het Oosten den *Arameïſchen* tongval had aangenomen, en in het Westen de Westerſche taalen ſprak, met inmenging van Oosterſche woorden. Om nu de Hebreeuwſche taal en derzelver uitſpraak te behouden, gaven waarſchijnlijk, omtrent de VIde eeuw, of volgends ELIAS LEVITA omtrent het jaar 500, de Leeraaren der

(*) *Hist. Libr.* V. *Cap.* 7.

III BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

der Joodſche School te *Tiberias*, aan de Hebreeuwſche taal, de tegenwoordige vokaalpunten. Gemelde School had met de overige Joodſche Schoolen in *Palæſtina*, te *Jafne*, *Cæſarea* en *Zephoria*, reeds lang haren ouden luiſter verloren. De leerlingen van JUDA *den Heiligen*, opſteller der *Miſchna*, verhuisden meer en meer naa *Babylonië*, alwaar, onder het *Perſiſch* Gebied, thans de Schoolen van *Sora*, *Pumbeditha*, en *Nahardea* bloeiden. Hier werd de *Babyloniſche Talmud*, in de Vde eeuw, opgeſteld, in de School te *Sora*, en te *Pumbeditha*, door R. ASCHE en R. ABHINA, en R. JOSE enz., welke weldra bij de *Fariſeeuwſch*-gezinde *Jooden* aanzien verkreeg boven den *Jeruſalemſchen Talmud*, die in de IIde eeuw was vervaardigd. Ondertusſchen waren de *Rabbynen* te *Tiberias*, in het begin der VIde eeuw, de opſtellers van de *Maſora*, of zekere oordeelkundige bezorging van den *Hebreeuwſchen* Tekst des Ouden Testaments, waar naar zij *Maſorethen* genoemd worden, die alle verzen, woorden en klinkletters in den Bijbel geteld, en de verſchillende leeswijzen in denzelven hier en daar aangewezen hebben. Deze Joodſche Geleerden ſchreven in verbasterd Hebreeuwsch, waar uit het *Rabbynsch* ontſtaan is; of ook in het *Chaldeeuwsch*. Op de *Gemariſche* Leeräars, onder welken velen, om hunne verſchillende gevoelens, den naam van *Seburiërs*, (סבוראים) droegen, volgde eene klasſe van *Rabbynen*, de *verhevenen* of *voortreffelijken*, (גאונים) genoemd. Het hoofd-onderſcheid der *Joodſche* Leeräaren, hetwelk reeds van de *Farizeën* en *Sadduceën* oorſprong-

lijk

lijk was, duurde nog voort. Even gelijk de *Farifeën*, namen de *Rabbaniten*, (רבנים) benevens de Heilige Schriften, ook de uitleggingen en bijvoegzelen aan, welke in den *Talmud* verzameld zijn; maar de *Kareërs* of *Karaïten*, (קראים) verwierpen alle zulke bijvoegzelen en overleveringen, en hielden zich enkel aan de Wet van MOSES. Dit onderfcheid duurt nog heden voort, hoewel de *Karaïten* weinig in getal, en door de *Farifeën* verdrongen zijn.

Pogingen om de Jooden te bekeeren.

Door het bovengemelde werk van de *Mifchna* en *Talmud*, werden de *Jooden* in hunne gehechtheid aan hun Geloof en aan hunne Leeräaren verfterkt; door de harde behandeling hun door de *Christenen* aangedaan, door de ergerlijke twisten van bijna twee eeuwen, over het leerftuk der *Drieëenheid*, en door het menigvuldig Bijgeloof, werden zij tevens meer en meer afgefchrikt, om zich met de Christenen te verëenigen; en de fchriften en predikatiën van de Christenen tegen de *Jooden* ten dezen tijd hebben ook weinig te betekenen. GENNADIUS (*) gewaagt van een gefchrift van zekeren EVAGRIUS, waarfchijnlijk in het midden der Vde eeuw, *Altercatio Simonis Judæi et Theophili Christiani*, hetwelk verloren is, maar 'er is nog eene *Griekfche* befchrijving (†) van een gefprek, hetwelk GREGENTIUS, Aartsbisfchop te *Taphar* of *Taphra*, in Gelukkig-*Arabië*, omtrent het jaar 540, met den Jood HERBAN, vier dagen achter een,

(*) *De Viris Illuftr. Cap.* 50.

(†) In de *Biblioth.* PP. *Græco Lat. T.* XI. *pag.* 194. Vergel. FABRIC. *Bibl. Gr. Vol.* IX. *pag.* 14.

III BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

een, in tegenwoordigheid van den in het voorgaande genoemden Koning der *Homeriten*, ABRAM, en eene menigte *Jooden*, gehouden zal hebben. Volgends het daar bij gevoegd verhaal, zal GREGENTIUS vijf of zes millioenen *Jooden* tot het Christendom overgebragt hebben. Omtrent honderd jaren vroeger zal BASILIUS, Biſchop te *Seleucië* in *Iſaurië*, dien wij, in het vervolg, nader zullen leeren kennen, in zijne XXXVIIIſte Predikatie, zo ze echt is, gepoogd hebben, de *Jooden* uit de LXX weeken van *Daniël* te overtuigen, dat de MESSIAS waarlijk op den beſtemden tijd gekomen is (*).

Bekering der Jooden door gewaande wonderen

De bekeeringen van *Jooden*, welke de Geſchiedenis, in dit Tijdperk, verhaalt, zijn ook daaröm meer veröorzaakt, of door gewaande wonderen of door geweld, dan wel door redelijke overtuiging. Dus had eens het kind van een Jood, die een glasfabriek had, gegeten met Chriſten kinderen, van het gene overgebleven was van het H. Avondmaal, hetwelk men te *Konſtantinopolen* gewoon was, te huis aan de kleine kinderen te eten te geven. De Joodſche vader, hier over vergramd, wierp het kind in den gloejenden glasöven; vergeefs zocht de moeder hetzelve, drie dagen lang, de geheele ſtad door; op den derden dag riep het kind haar uit den oven toe, en verhaalde, dat eene vrouw in een purperen kleed dikwijls bij hem gekomen was, met eten en water, die ook de kolen, die het omringden, had uitgedoofd. Keizer JUSTINIANUS, het gebeurde ver-

(*) Zij ſtaat in CANIS. *Lectt. Ant. Tom.* I. *p.* 238.

vernomen hebbende, liet den vader kruisigen; de moeder en het kind werden gedoopt, en onder de Kerkelijken aangenomen, zoo luidt deze vertelling (*).

JUSTINIANUS bragt ook de Jooden te *Borion*, eene stad in *Libyë*, door zijn bevelen, of door onderwijs? tot het Christendom; zoo als ook in derzelver nabuurschap vele Heidenen (†). Eenigen tijd te vooren, onder de regeering van Keizer ZENO, hadden de *Samaritanen* (§) de Christenen te *Neapolis* in *Palæstina* in eene Kerk overvallen, en onder anderen den Bisschop wreed mishandeld. Zij werden daarom, op 's Keizers bevel, van den Berg *Garizim* verjaagd, en op deszelfs top eene Kerk voor de *Moeder Gods* gesticht. Kort daar na maakten de *Samaritanen* 'er zich weder meester van; maar werden met de dood gestraft. JUSTINIANUS wist, vervolgends, velen van hen tot den Doop te bewegen, en herstelde vijf Christen-Kerken, die door hen verbrand waren.

In het *Frankische* Rijk, ontmoet men, ten dezen tijde, inzonderheid, voorbeelden van gedwongene bekeeringen der *Jooden*. Dus stelde AVITUS, Bisschop te *Arvernum*, (*Clermont* in *Auvergne*,) omtrent het jaar 576, den *Jooden* de keuze voor, zich te laten doopen, of die stad te verlaten. Een aantal onderwierp zich, doch de overigen weeken naa

En door geweld.

(*) EVAGR. *H. E. L.* IV. *C.* 36. Met eenige veranderingen. GREG. *Turon. Hist. Francor. L.* I. *Cap.* 20.

(†) PROCOP. *de ædific. Justin. Libr.* IV. *Cap.* 2.

(§) PROCOP. *l. c. Cap.* 7.

III BOEK XI Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

naa *Maſſilia* (*), alwaar zij echter insgelijks tot het Christendom gedwongen werden (†). — CHILPERIK I, Koning te *Soisſons*, noodzaakte, in het jaar 583, vele Jooden, zich te laten doopen, en ſtond als gevader over ſommigen (§). Doch velen bleven Jooden in hun hart, en vierden den Sabbath te gelijk met den Zondag. De Koning zelf zocht eenen Jood, PRISCUS, met wien hij zaken had, in perſoon te bekeeren (**). De Jood wierp den Koning tegen, dat God geenen Zoon of Kinderen enz. had, waar tegen de Koning hem zocht te verklaren, hoe God volgends *Pſ.* CX. 3. op eene *Geeſtelijke wijze*, (*ab Spirituali utero*,) zijnen Zoon geteeld hebbe. De Jood antwoordde, dat God niet Mensch heeft kunnen worden, dat hij niet kan geboren worden, of ſterven. Hier zweeg CHILPERICH, maar GREGORIUS, die tegenwoordig was, nam het woord op, en beriep zich op plaatzen uit de *Pſalmen* en uit JESAIA enz. Als PRISCUS zich niet liet overtuigen, gebood de Koning, eindelijk in toorn uitvaarende, dat men hem gevangen zou zetten, opdat hij *tegen wil en dank gelooven zou.* PRISCUS kreeg, door geſchenken, eenig uitſtel, en beloofde, zich te zullen laten doopen; maar werd ondertuſſchen, door een' bekeerden *Jood*, met wien hij in twist geraakt was, met verſcheidenen van de zijnen, om

(*) GREGOR. *Turon. Libr.* V. *Hiſt. Franc. C.* 11.
(†) GREGOR. M. *L.* I. *Ep.* 47. *T.* II. *p.* 541.
(§) GREGOR. *Turon. Libr.* VI. *Cap.* 17.
(**) GREGOR. *Turon. l. c. Cap.* 5.

om het leven gebragt, zonder dat de daader geſtraft werd.

Evenwel moet men dit ter eere van GREGORIUS *den Grooten*, Biſſchop van *Rome*, erkennen, dat hij meermalen zich voor de vervolgde en verdrukte Jooden in de bres ſtelde, en dat hij alle geweld, om hen tot het Christendom te noodzaaken, afkeurde, gelijk men uit zijne Brieven (*) zien kan. Niet altijd echter was hij zoo billijk en verdraagzaam jegens de Ongelovigen. Hij drong geſtadig aan, dat de Wet zou uitgevoerd worden, welke aan de Jooden verbood, Christen-Slaven te hebben, en bijzonder wilde hij, dat zoodanige Slaaf terſtond voor vrij zou erkend worden, wanneer hij, om zijn Godsdienst wil, in eene Kerk den toevlucht nam (†). Dit eischt hij uitdruklijk, in gevalle een *Samaritaan* (§), een' Heidenſchen Slaaf zou beſneden hebben, omdat hij wegens deze daad buitendien reeds ſtrafbaar was (**). Nog erger was het, dat hij den Biſſchop van *Calaris*, (*Cagliari* in *Sardinië*,) vermaande, als 'er nog hardnekkige Heidenſche Boeren in zijne Gemeente mogten zijn, die met

GREGORIUS de Groote verklaart zich tegen alle vervolging der Jooden.

(*) *L.* I. *Ep.* 47. XIII. 12. IX. 6, 55 I. 10. 35. VIII. 25.

(†) *Libr.* IV. *Epist.* 9.

(§) Of *Samariër*, gelijk hij ſpreekt. *Samaritaan* was een ſcheldnaam, welke, ten dezen tijde, aan de *Jooden* in *Italië* gegeven werd. GREGOR. M. *L.* VIII. *Ep.* 21. bij CASSIODORUS heeten de *Jooden Samaree Superſtitionis Populus Libr.* III. *Ep.* 45.

(**) GREGOR. M. *Libr.* IV. *Epist.* 9.

III BOEK XII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

met zoo harde belastingen te laten drukken, dat zij daar door gedwongen moesten worden, om tot het Geloof te ſpoeden (*), hoewel hij anders van de Landbezitters op *Sardinië* alleen vordert, dat zij hunne *Heidenſche* Boeren vlijtig zouden vermaanen, om den Afgodsdienst te verlaten.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

Staat der Geeſtelijkheid. De Geeſtelijkheid aan den Vorst onderworpen. Huwelijken der Geeſtelijkheid. Haar rijkdom, aanzien en heerschzucht enz.

III BOEK XII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

De *Leeraars* van het *Christendom*, welke het werk der bekeering van Ongeloovige Volken, als hunnen bijzondere pligt, aan zich trokken, en die onder de benaming van *Geeſtelijkheid* zich ondertusſchen meer en meer verhieven boven de *Wereldlijken* en *Leeken*, bleven echter, gedurende dit Tijdperk, nog onderworpen aan de Opper-Vorſten, zoo zelfs, dat, op het laatſte van dit Tijdperk, GREGORIUS, Biſschop van *Rome*, hoe zeer ook de omſtandigheden der gebeurenisſen hem begunſtigden, om zich onafhanglijk te maken, nogthans zijne gehoorzaamheid bleef betuigen en bewijzen, aan de *Griekſche Keizers*, die hij zijne *Heeren* en *Meesters* noemde, bij

De Geeſtelijkheid aan de Vorſten onderworpen.

(*) *Libr.* IV. *Epist.* 96.

bij welken hij niet meer dan *ſtof* en een *worm* was (*).

Als blijken van deze Oppermagt der Vorſten, ſtrekken de door hen gegevene nog voorhanden zijnde wetten, betreffende de *verkiezing*, *verëischten*, en *inwijding* der *Bisſchoppen*, *Ouderlingen*, en andere *Geestelijken*, (*Clerici.*) Dus verboden de Keizers ZENO en ANTHEMIUS, in het jaar 469, het kopen van Bisdommen (†). Eene wet van Keizer JUSTINIAAN, van het jaar 528 (§), geeft verſcheidene voorſchriften en bepaalingen omtrent het verkiezen van eenen Bisſchop. Hij verbood in dezelve, onder anderen, dat geen Bisſchop of Landbisſchop, (χωρεπισκοπος,) rondreizende Opziener der Gemeenten, (*viſitator ſive circuitor*, περιοδευτης,) geen Ouderling, of eenig ander *Geestelijke*, (*Clericus*,) geen Rentmeester van Kerkelijke inkomſten, (οικονομος,) Advokaat der Kerken, (εκκλησιεκδικος,) geen Opziender van Herbergen voor vreemdelingen, van gast- armen- wees- en kinderhuizen, voor geld zouden worden aangeſteld. In het jaar 531 herhaalde hij het verbod, dat men geenen Bisſchop zou kiezen, die kinderen had uit zijn huwlijk (**). Met eene andere wet, zorgde hij, in het jaar 532 (††), dat niemand, die in de ſteden eenige bediening bekleed-

Keizerlijke wetten omtrent de verkiezing enz. der Geestelijkheid

(*) *L.* III. *Ep.* 65. V. 20, 30. VI. 16. VII. 6, 33.
(†) *Cod. L.* I. *tit. de Epiſc. et cler. l.* 31.
(§) *l.* 42. *Cod. de Epiſc. et cler.*
(**) *l.* 43. *Cod. de Episcop. et cler.*
(††) *l.* 53. *Cod. de Epiſc. et cler.*

III BOEK XII Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

kleedde, (*Curialis*,) of ook geen gerichtsdienaar; (Ταξεωλης,) Bisschop of Ouderling zou worden. Over de verëischten in eenen Bisschop, Ouderling en Kerkendienaar, liet de Keizer zich, in eene andere wet, zeer breedvoerig uit (*), met nieuwe bijvoegzels in eene volgende wet (†), bijzonder vaststellende, hoe veel bij de inwijding van eenen Bisschop of Kerkelijken zou betaald worden, door de eersten, naar evenredigheid van de grootheid en inkomsten hunner Bisdommen, bij voorbeeld: De Bisschoppen van *Rome*, *Konstantinopolen*, *Alexandrië*, *Theopolis* (§), en *Jerusalem*, zouden voor de inwijding, (περι ενθρονισικων, *pro cathedratico*,) betalen aan de Bisschoppen, die hen inwijden, en aan andere daar bij dienstdoende Kerkelijken volgends gewoonte, niet meer dan XX ponden gouds enz. Doch geen *Kerkelijke* zal iet aan den Bisschop betaalen, die hem inwijdt, maar alleen het gewoone aan de genen, die daar bij dienst doen, mids deze uitgave niet te boven ga de inkomsten van één jaar. Onbegrijpelijk is het, dat men in deze wet gewag heeft meenen te vinden van de zoogenoemde *Annaten* in de *Roomsche* Kerk, naderhand ingevoerd, dat is, de inkomsten van een jaar van elken Bisschop, op te brengen aan den Bisschop te *Rome*.

Op

(*) *Novellæ Constitut.* 6.

(†) *Novellæ Constitut.* 123.

(§) Dus had JUSTINIANUS *Antiöchië* genoemd, nadat het door de *Perzen* verbrand, en door hem weder herbouwd was. PROCOP. *de ædific. Just. L.* II. *p.* 424.

III BOEK XII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Op dezelfde wijze zijn 'er, in dit Tijdperk, menigvuldige wetten, omtrent de rechten en pligten der Geestelijkheid, ten blijke van derzelver afhanglijkheid van den Oppervorst, gegeven. Zoo is 'er eene wet van THEODOSIUS *den Jongeren* en VALENTINIANUS in het jaar 439, die eene boete ſtelt, op het lasteren van een' Biſchop, maar die tevens beveelt, dat alle *Kerkelijken* en *Monniken*, die naa *Konſtantinopolen* reizen, om Kerkelijke zaken, met een getuigſchrift van hunnen Biſchop moeten voorzien zijn (*). Volgends eene wet van Keizer MARCIANUS, van het jaar 456 (†), behoorden de beſchuldigingen tegen eenen Geestelijken het naast tot de rechtbank der *Biſchoppen*, (*Episcopalis audientia*,) maar, indien de beſchuldiger zijne zaak niet voor den *Aartsbiſchop* van *Konſtantinopolen* brengen wilde, zou één der eerſte Staatsdienaaren, (*præfectus prætorio*,) de aanklagte onderzoeken. Hetzelve werd, in het jaar 470, bevestigd, door de Keizers ZENO en ANTHEMIUS (§). In het jaar 505, gebood Keizer ANASTASIUS (**), dat zekere Overheidsperſonen, (*defenſores*,) uit Rechtzinnigen genomen, hun Geloof onder eede in tegenwoordigheid der Biſchoppen afleggen, en met deelneming der Geestelijkheid zouden aangeſteld worden.

Keizerlijke wetten omtrent derechten en pligten der Geestelijken.

Maar

(*) *l.* 22. *de Epiſcop. et cleric.*

(†) *l.* 25. *Cod. de Episcop. et cleric. Coll. l.* 13. *C. de Episcoporum audientia.*

(§) *l.* 33. *Cod. de Episcop. et cleric.*

(**) *l.* 19. *Cod. de Episcop. audientia.*

III BOEK XII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Maar voornaamlijk heeft JUSTINIANUS eene menigte wetten gegeven, betreffende de *rechten* en *voorrechten*; maar ook omtrent het *gedrag* der Biſſchoppen. Hij verbood in het jaar 528 aan alle Biſſchoppen, door reizen en trekken, zonder zijn bevel, hunne Gemeenten te verlaten (*). In het volgende jaar vernieuwde hij eene wet van HONORIUS, omtrent het bezoeken der *gevangenen* door de Biſſchoppen (†), behalven eene menigte andere wetten en verördeningen, welken het onnodig is, hier alle bij te brengen; en waaromtrent wij alleen aanmerken, dat BARONIUS (§), met grooten ijver, alle deze verördeningen van den Keizer JUSTINIAAN voor onbillijke aanmatigingen verklaart, en hem ten ſterkſten berispt, dat hij, die zich van de Prieſters had moeten laten leeren en regeeren, zelf ondernomen hebbe, in de Kerk te leeren en te regeeren; waar door hij ook eindelijk zich in den afgrond der Ketterij geſtort hebbe. Geen wonder, dewijl deze handelwijze des Keizers geheel ſtrijdig was met de eiſchen van den Biſſchop, ten wiens behoeve BARONIUS zijne Geſchiedenis geſchreven heeft. Ondertuſſchen toonde JUSTINIANUS de hoogſte achting voor de waardigheid en voorrechten der Geeſtelijkheid, wier beſluiten op hunne Kerkvergaderingen hij eerbiedigt, en wier heiligheid hij ten hoogſten verëerde, zoodat zij, alles wel overwogen, door zijne wetten zoo veel

(*) *l.* 43. *Cod. de Episcop. et cleric.*

(†) *l.* 22. *Cod. de Episcop. audientia.*

(§) *Ann. Eccl. ad a.* 528. *n. T.* VII. *p.* 167.

III BOEK XII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

veel niet in onafhanglijkheid verloor, als zij onder zijne beſcherming in waare of gewaande rechten won.

In het *Frankiſche* en andere door de *Duitſche* Volken opgerichte Rijken, welke het Christendom omhelsd hadden, was de Geestelijkheid zoo veel te meer in achting, hoe meer deze Volken, nog Heidenen zijnde, gewoon waren, hunne Priesters te eerbiedigen; de Christen-Geestelijkheid ſteeg bij hen nog hooger, daar zij genoegzaam de eenigſte geleerden onder hen waren, de verzamelaars en verbeteraars hunner wetten, beſchermers der onderdrukten, zelfs tegen de Koningen, in naam van het Christendom, en daar zij veelal voor heilige en wonderdoende mannen gehouden werden. Het was om die reden, dat de Bisſchoppen dikwijls als Gezanten en Vredemakers door de Vorſten gebruikt werden (*).

Achting der Bisſchoppen in het Westen, onder de Duitſche Volken.

De vermaarde THEODORIK, of DIEDERIK, Koning der *Oost-Gothen*, wist echter met alle achting voor de Geestelijkheid zijn gezag over hen te handhaaven, zoo zelfs, dat de verkiezing en aanſtelling der Bisſchoppen van *Rome*, hunne afzetting en zelfs hunne gevangenneming van zijne bevelen afhing. In de Brieven van CASSIODORUS (†) vindt men verſcheidene bevelen, welke de Bisſchoppen, en hunne belangen en verrichtingen betreffen.

De Oost-Gothen.

Nergens waren bijna de Bisſchoppen en Geestelijken in zoo hooge achting, als bij de *Franken*, even-

In het Frankiſche Rijk.

(*) SIDON. *Apollin. Libr.* VIII. *Ep.* 6, 7. GREGOR. *Turon. Libr.* IX. *Cap.* 20.

(†) CASSIOD. *Var. L.* II. *Ep.* 18. III. 14. IV. 44. I. 9.

III BOEK XII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

evenwel ſtonden zij ook hier onder het gebied der Koningen, die dikwijls naar hun welgevallen de Biſchoppelijke ſtoelen vervulden (*). De eerſte *Franki*ſche Kerkvergadering te *Orleans*, in het jaar 511, zegt in haren Brief aan Koning KLODWIG, dat zij op zijn bevel is ſaamgekomen, en naar zijnen wil over ſommige ſtukken geraadpleegd heeft, verzoekende om zijne bevestiging en goedkeuring (†). Deze Biſchoppen veröorlooven geenen Leek, om tot de Geestelijkheid over te gaan, zonder toeſtemming van den Koning en de Overheid (§). Het hing zelfs van de vergunning der Frankiſche Koningen af, of de Biſchoppen van hun Rijk, bij twisten die onder hen ontſtonden, zich aan den Biſchop van *Rome* wenden mogten (**). Een van deze Vorſten, GUNTRAM, Koning te *Orleans*, zegt GREGORIUS (††), zorgde zelfs, bij gelegenheid eener peſtziekte, als of hij een Prieſter ware, voor de middelen, door welken de wonden der zondaren genezen konden worden. Hij gebood alle zijne onderdaanen te Kerke te komen, de *Litaniën*, met alle aandacht, waar te nemen, niets dan gerſtenbrood met klaar water te drinken enz. Zijn ijver was zoo groot, dat GREGORIUS niet twijfelt aan de waarheid van een toen lopend verhaal, dat zekere vrouw haren kran-

(*) GREGOR. *Turon.* IV. 7, 15. VI. 7. IX. 23.
(†) *Act. Concil. Harduin. Tom.* II. *pag.* 1007.
(§) *Can.* 4. *l. c. pag.* 1007.
(**) GREGOR. *Turon. Hist. Franc.* V. 21.
(††) *Libr.* IX. *Cap.* 21.

kranken zoon genezen had, door hem water, met een' lap, die van 's Konings kleed geſcheurd was, te drinken te geven. Ja deze Biſchop wil zelfs meermalen booze geesten, hij noemt ze *larvæ*, (*ſpooken*) (*), uit bezetenen, hunne misdaaden hebben hooren belijden, toen zij van dezen Koning daar toe gedrongen werden. Deze GUNTRAM gaf ook in het jaar 588 een bevel aan de Biſchoppen, (*ſacroſancti et Apostolici Pontifices*,) omtrent het vieren van den Zondag. Koning CHILPERICH liet in het jaar 578, van de onderdaanen der Kerklanden, die de verſchuldigde krijgsdienſten niet hadden waargenomen, de daar op gewoone boete, (*bannus*, *heribannus*, *heirban*,) betaalen (†)

Ontzag der Vorſten voor de Biſchoppen

Ondertuſſchen, hoe zeer de Vorſten, bijzonder de *Franken*, hunne oppermagt handhaafden boven de Geestelijkheid, het ontzag en de eerbied, welke zij voor den Godsdienst en de Heiligen betoonden, deeden het aanzien en de ſtoutheid der Biſchoppen van tijd tot tijd toenemen; waar toe zelfs de Koningen niet zelden door hunne bevelen de hand leenden. Koning CLOTAR I, die over alle de *Frankiſche* landen gebood, beval omtrent het jaar 580, dat, wanneer een Richter iemand onrechtvaardig mogt veröordeeld hebben, de Biſchop der ſtad, in afwezendheid des Konings, hem deswegens beſtraffen, en het vonnis verbeteren zou (§). Dezelfde Ko-

(*) Vergel. *Vit. Patr. Cap.* 19.

(†) GREGOR. *Turon. Hist. Franc.* V. 27.

(§) *Ap.* BALUZ. *Capitt. Reg. Franc. T.* I. *p.* 8.

III BOEK XII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Koning had een bevel gegeven, dat alle de Kerken van zijn Rijk een derde deel van hare inkomſten aan de Koninglijke kamer zouden betaalen. Dit bevel ondertekenden alle de Biſchoppen, hoewel ongeern, behalven de Biſchop van *Tours*, INJURIOSUS, die tegen den Koning zeide: „ Wilt gij God „ het zijne ontnemen, zoo zal hij u ook ſpoedig „ het Rijk ontnemen; want het is onbillijk, dat gij „ uwe ſchuuren, uit welken gij de armen behoor„ det te onderhouden, met hunne aalmoeſen zoudt „ opvullen!" met welke woorden hij, zonder afſcheid te nemen, en toornig, vertrok. De Koning was ontſteld, en vrezende voor de magt van den Heilige MARTINUS (*), zond hij den Biſchop geſchenken achter na, bad hem om vergiffenis, verklaarde zijn bevel krachteloos, en verzocht hem tevens, den Heiligen MARTEN om zijnen bijſtand te ſmeeken. Jegens dien zelfden Heiligen betoonde zich de Koning CHILPERICH I. te *Soiſſons* omtrent het jaar 577 op eene zeldzame wijze ootmoedig (†). Als zijn Zoon MEROVEUS, dien hij had laten gevangen nemen, en tegen wil en dank tot *Presbyter* (Priester,) had laten wijden, in de Kerk van den Heiligen MARTEN te *Tours* gevlucht was, eischte hij van den Biſchop GREGORIUS aldaar, dat deze hem zou overleveren, onder bedreiging, van dien gantſchen oord te vuur en te zwaard te zullen verwoesten, gelijk hij, in de daad, op de weigering des

(*) GREGOR. *Turon. Hist. Franc.* IV. 2.

(†) GREGOR. *Turon. l. c.* V. 14.

des Bisschops deed, evenwel durfde hij zijn' Zoon, noch eenen *Frankischen* Grooten, GUNTRAM, met geweld, uit de Kerk haalen. Maar daar tegen liet hij eenen Brief aan den *Heiligen* op deszelfs Graf leggen, waar in hij hem verlof verzocht, om dit te mogen doen, met een vel wit papier, om zijn antwoord te vernemen; maar dit antwoord bleef achter. III BOEK XII Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Deze Koning was zeer vergramd tegen PRÆTEXTATUS, Bisschop van *Rhotomagus*, (*Rouan*,) en liet hem zoo lang gevangen zetten, tot de Bisschoppen hunne rechtbank over hem konden spannen. (*usque ad sacerdotalem audientiam*) (*). Vervolgends beschuldigde hij hem voor de vergaderde Bisschoppen te *Parys*, dat hij zijnen Zoon MEROVEUS tegen zijn Vaders leven opgehitst, en een deel volks door geld tot ontrouw jegens den Koning omgekocht had. PRÆTEXTATUS ontkende alles, waar op de Koning de Bisschoppen verliet, die nu door eenen *Aardsdiaken* van *Parys* vermaand werden, om thans hunne waardigheid te handhaven. Alle de Bisschoppen zwegen, vrezende voor de woede van de Koningin, de beruchte FREDEGUNDIS, op wier aanstoken dit alles tegen MEROVEUS en PRÆTEXTATUS ondernomen werd. GREGORIUS alleen, onze Geschiedschrijver, vermaande hen, den Koning met hunnen raad bij te staan. — Evenwel bleven zij zwijgen, behalven twee vleijers, die GREGORIUS bij den Koning aanbrachten, als des Konings ergsten vijänd. GREGORIUS ten Hove ontboden, liet zich noch

(*) GREGOR. *Turon.* V. 19.

III BOEK XII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

noch door bedreigingen, noch door vleijingen van den Koning, noch zelfs door aangebodene geſchenken van de Koningin omzetten. De Koning weder in de vergadering der Biſchoppen gekomen, klaagde PRÆTEXTATUS, als een dief, aan. Als PRÆTEXTATUS zich hier op goed verdedigde, ging de Koning uit de vergadering, en bekende aan zijne vertrouwelingen, dat hij hem onſchuldig hield. Ondertuſſchen moest de wil der Koningin worden doorgezet. Men liet dan PRÆTEXTATUS, onder de hand, raaden, hij zou zich door eene bekentenis voor den Koning vernederen, om alle verdere vervolging te ontgaan. PRÆTEXTATUS, dien raad volgende, wierp zich voor 's Konings voeten neder, toen deze weder in de vergadering verſcheen. Nu knielde ook de Vorst voor de biſchoppen, en zeide: „ Hoort, Godzaligſte Priesters, den ſchuldigen „ zijne gruwelijke misdaad bekennen." Vervolgends eischte hij, dat PRÆTEXTATUS afgezet en in den ban gedaan zou worden. Hier tegen verzette zich weder GREGORIUS alleen, als tegen eene ſchending der Kerkelijke wetten. Evenwel werd PRÆTEXTATUS gevangen weggevoerd, en naa het Eiland *Cæſarea*, (*Jerſey*,) gebannen (*), maar naderhand op aanſtoken van FREDEGUNDIS vermoord (†).

Dus bereikten dan eindelijk de Koning en Koningin hun oogmerk omtrent PRÆTEXTATUS, ſchuldig of onſchuldig, ook tegen den wil der Biſchoppen. Doch

(*) GREGOR. *Turon.* VII. 16.

(†) GREGOR. *Turon.* VIII. 31, 41.

Doch juist deze CHILPERICH wordt ook door GREGORIUS van *Tours*, onder alle de *Frankiſche* Vorſten, met de zwartſte kleuren afgeſchilderd. Hij noemt hem (*) den NERO en HERODES van zijnen tijd. Waarſchijnlijk was wel zijn zwaarſte misdaad in het oog van GREGORIUS, dat hij de Priesters des Heeren meermalen lasterde, en in het geheim met de Biſchoppen zijnen ſpot dreef. Niemand, voegt onze Schrijver 'er bij, haatte de Kerken meer dan hij, alzoo hij menigwerf zeide: „ Zie! onze ka„ mer is arm gebleven; onze rijkdommen zijn aan „ de Kerken overgedragen; ſlechts de Biſchoppen „ alleen regeeren; onze eere is ondergegaan, en aan „ de Biſchoppen der ſteden gekomen." En misſchien ſprak wel de Vorst niet geheel zonder grond van waarheid.

Kerkvergaderingen en derzelver wetten, omtrent de vrijplaatzen.

Toen in de laatſte tijden van dit Tijdperk het *Frankiſche* Rijk geheel verwilderd was, en geene rechten, verbonden, bloedverwantſchap of eenige godsdienſtige of burgerlijke betrekkingen ontzien werden, bleef echter de eerbied voor de Kerken als vrijplaatzen ſteeds ſtand houden. Dit alöud recht was in het *Frankisch* Gebied, door verſcheidene Kerkvergaderingen, vastgeſteld; reeds door de eerſte onder KLODWIG te *Orleans* (†), gelijk het in de vergadering te *Arauſio*, (*Orange*,) in het jaar 441 bepaald (§), en eenigen tijd daar na vernieuwd was

(*) *Libr.* VI. *Cap.* 46.

(†) Boven *Bladz.* 81, 116.

(§) *Concil. Arauſ. Can.* 5. HARD. *Act. Conc. T.* I. *p.* 1784.

III BOEK XII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

was te *Arles* of *Arelate* (*), en de uitſpraak van den ban over hen, die deze vrijplaatzen zouden durven ſchenden, werd met wereldlijke ſtraffen bevestigd op eenen Rijksdag, in het jaar 595 door Koning CHILDEBERT gehouden (†). Doch, gelijk wij in een voorig Deel gezien hebben, hoe de *Griekſche* Keizers zich genoodzaakt vonden dit recht te beſnoeijen, om het misbruik, hetwelk 'er van gemaakt werd, hoewel de Geestelijken, gelijk CHRYSOSTOMUS zich weinig aan de Keizerlijke wetten ten dezen tijde ſtoorden (§), zoo maakte ook JUSTINIANUS uitzonderingen op dit recht van vrijplaats in het jaar 535 (**), hoewel het vervolg geleerd heeft, dat deze wet ook ſpoedig weder te leur geſteld werd. In het Westen inzonderheid hield de Geestelijkheid zich aan het beſluit der Kerkvergadering van *Orleans*, hetwelk GRATIANUS in zijne *Beſluiten* of *Decreten* invoegde, welke de grondſlag van een algemeen Kerkelijk Wetboek werden (††). Ook werden deze beſluiten in eene andere Kerkvergadering te *Orleans*, in het jaar 541, nog vernieuwd (§§).

Andere

Zoodanige Kerklijke wetten waren vervolgens de ſteun

(*) *Concil. Arelat. Can.* 30. HARD. *T.* II. *p.* 775.

(†) *Decretio Childeb. Regis. ap.* BALUZ. *Tom.* I. *Capitull. R. Franc. pag.* 17.

(§) Verg. *Deel* V. *Bladz.* 249, 250.

(**) *Nov. Conſtit.* XVII. *Cap.* 7.

(††) *Cauſ.* XVII. *qu.* 4. *C.* 36. *Cauſ.* XXXIV. *qu.* 1 *C.* 3.

(§§) *Can.* 21. HARD. *Concil. Tom.* II. *pag.* 1439.

ſteun voor het Geestlijk gezag en waardigheid; zij verzochten wel op dezelven de bevestiging hunner Vorſten, die zij ook altijd verkregen, maar dezen ſpraken ook in hunne wetten menigmalen van de *Heilige Wetten der Kerk* met zoo veel achting, dat aan derzelver gezag niet getwijfeld kon worden. Meermalen vernieuwden ook de vergaderingen der Bisſchoppen het beſluit, dat in elk Gewest ten minſten tweemalen 's jaars zulke *Synoden* of Kerkelijke Bijëenkomſten zouden gehouden worden; gelijk 'er bijzonder in dit Tijdvak zeer velen gehouden zijn; reeds in het jaar 441 te *Arauſio*, of *Orange*, in het volgende jaar te *Vaiſon*, (*Vaſenſis* in *Galliën*,) vervolgends te *Arles*, (*Arelate*;) in het jaar 451 maakte de algemeene Kerkvergadering te *Chalcedon* verſcheidene Kerkwetten, met betrekking tot de Geestelijkheid, van wier zoo vermaarden *Canon*, den 28ſten, betreffende de gelijkheid tusſchen den *Patriarch* van *Konſtantinopolen* en *Rome*, wij reeds te voren geſproken hebben (*).

menigvuldige Kerkvergaderingen en Kerkelijke beſluiten, bijzonder ten voordeele der Geestlijkheid.

Keeren wij terug tot de bijzondere gewestelijke Kerkvergaderingen. In het jaar 465 werd 'er eene gehouden te *Vannes*, welke de Geestelijken voor *dronkenſchap* waarſchuwde, onder zekere ſtraffen (†). In hetzelfde jaar verbood eene vergadering te *Rome*, of liever de Bisſchop HILARIUS, geenen heel onkundigen, verminkten, of boetedoenden onder de Geestelijkheid aan te nemen (§). Eene verga-

(*) Zie *Deel* V. *Bladz.* 264 en 330.

(†) *Concil. Venetic. ap. Hard. T.* II. *p.* 795.

(§) *l. c. pag.* 799.

de-

III BOEK XII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

dering te *Agatha*, (*Agde* in *Languedok*,) in het jaar 506, met verlof van den *Ariäanſchen* Koning der *West-Gothen*, ALARIK, door 24 *Katholijke* Biſſchoppen gehouden, bepaalde ook veelvuldige Kerkregelen. Men heeft van dezelve opgemerkt, dat *zij* haren *Ariäanſchen* Vorst den *zeer godzaligen* genoemd heeft, (*piiſſimus*,) alhoewel HARDUIN in zijne uitgave (*) deze benaming heeft weggelaten. In het jaar 511 werd de meergemelde Kerkvergadering te *Orleans*, op bevel van Koning KLODWIG, en onder zijnen invloed, gehouden. Wederöm hielden 24 Biſſchoppen van het *Burgundiſche* Rijk, bijëengeroepen door de Biſſchoppen AVITUS te *Vienne*, en VIVENTIOLUS te *Lugdunum*, in het jaar 517 eene vergadering te *Epaonum* (†), waarſchijnlijk thans *Yenne*, in het Landſchap *Bugeix*, in het Hertogdom *Savoye*, alwaar men ſteenen gevonden heeft, met het opſchrift: *Deæ Eponæ.* In hetzelfde jaar 517 gaven elf Biſſchoppen van laatstgemelde Rijk, op eene vergadering te *Lugdunum* of *Lyon*, een voorbeeld van hunne ſtandvastigheid. Zij hadden een' aanzienlijk *Burgundiſch* Heer, STEPHANUS, in den ban gedaan, omdat hij met eene nabloedverwante, en wel, naar het ſchijnt, met de Zuster zijner eerſte Vrouw, getrouwd was. Alhoewel nu de Koning SIEGMUND zich deze zaak aantrok, en den Biſſchoppen, en onder hen VIVENTIOLUS voornaamlijk, dreigde, nogthans bevestigden zij thans hunnen ban. Tevens beſloten zij, indien één van hen

(*) *l. c. p.* 997. (†) *Ap. Hard. l. c. p.* 1045.

hen iet zou moeten lijden, zouden alle de anderen hem onderſteunen, en ſchadeloos houden. Indien zelfs de Koning zich vrijwillig van de Kerkgemeenſchap zou willen ſcheiden, zouden zij allen te gelijk zich in een Klooſter begeven, en dat niet eer verlaten, vóór dat de Koning, op het gebed der Heiligen, zich met hen verzoend zou hebben (*). Te *Ilerda*, (thans *Lerida*,) in *Spanje*, werd in het jaar 524 eene Kerkvergadering gehouden (†). Eene andere nieuwe te *Orleans* in het jaar 532 (§), en te *Clermont* in *Auvergne* (**). Eene andere te *Orleans*, in het jaar 538 (††), was zeer zacht in het beſtraffen van ondeugende *Kerkelijken*. Voor diefſtal of vervalſching zouden zij alleenlijk afgezet, en voor een valsch getuigenis enkel twee jaaren van de Kerkgemeenſchap uitgeſloten worden. Ook bepaalde zij, dat, wanneer de Kerkelijken, (zoo als onlangs op vele plaatzen, door aanſtoking des Duivels, gebeurd was,) *oproerig* ſamenrotten, het zij met eenen eed, of door ſchriftelijke ondertekening, hunne ſtraffe alleen van eene Kerkvergadering bepaald zal worden. Reeds in het jaar 541 vergaderden weder eenige Biſſchoppen te *Orleans* (§§), en andermaal in het jaar 549 (***).

Op deze wijze hielden zich menigvuldige Kerk- De Kerkever-

(*) *Ap.* HARDUIN. *l. c. pag.* 1053.
(†) *l. c. p.* 1064. (§) *l. c. p.* 1174.
(**) *l. c. p.* 1181. (††) *l. c. p.* 1425
(§§) *Concil. Aurelian.* IV. *l. c. pag.* 1436.
(***) *l. c. pag.* 1444.

III BOEK XII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

vergaderingen in het *Frankiſche* Rijk bezig, om wetten te geven, terwijl die in andere Gewesten bijzonder in het Oosten, zich meer bepaalden tot het beſlisſen van Godgeleerde verſchillen. Deze Kerkelijke Wetgevers gaven echter ſteeds nog acht op de rechten en bevelen van hunne Koningen, ſchoon zij dikwijls zich tegen de burgerlijke magt aankantten. Omtrent het jaar 553 werd te *Clermont* in *Auvergne*, na het overlijden van den Biſschop, door de Geestelijkheid aldaar terſtond zijn Ouderling, (*Presbijter*,) CATO, als zijn navolger vereerd, die ook terſtond eigenmagtig alle zijne rechten uitöefende. De nabuurige Biſschoppen, die de genegenheid der Gemeente tot hem zagen, verklaarden zich gereed, om hem in te wijden, met bijvoeging, dat de Koning THEUTBALD nog jong was; indien hij dus mogt beſtraft worden, (waarſchijnlijk, omdat hij het Bisdom, zonder Koninglijke bewilliging, had aangenomen,) wilden zij hem bij de Rijksgrooten verdedigen, en hem alle nadeel, hetwelk hij lijden mogt, uit hun vermogen vergoeden. Maar CATO gaf hun ſpijtig ten antwoord: hij had van jongs af zoo veel gevast, bij dag en nacht gebeden, ook aalmoeſen gegeven, dat God, dien hij zoo lang gediend had, hem het Bisdom niet kon laten ontnemen; voornaamlijk, dewijl hij alle trappen van zijnen ſtand, naar *Kerken-orden*, was doorgegaan; zij konden zich dus wel naa hunne ſteden begeven, hij zou deze bediening toch, naar de Kerkelijke wetten, (meenende waarſchijnlijk de goedkeuring van het Hof, en de keuze des volks,) ver-

lijken verzetten zich tegen de Koningen

verkrijgen. Terſtond daar op dreigde hij den *Aards-diaken* CAUTIN zoo ſterk, dat deze, zich daar over bij den Koning beklaagde, die daaröm op eene Kerkvergadering te *Mets* denzelfden CAUTIN tot Biſſchop van *Clermont* liet benoemen, en hem kort daar na daar liet invoeren. Maar CATO week volſtrekt niet, en weldra verdeelde zich de geheele Gemeente tusſchen deze twee (*). Ja nog in het vervolg weêrſtreefde CATO de bevelen van het Hof ſtraffeloos (†). Maar de Koning CHILDEBERT toonde, om dezen tijd, minder toegevendheid jegens SAFFARAC, Biſſchop van *Parys;* dezen liet hij, wegens misdaaden, welke hij beleden had, op eene Kerkvergadering in die Hoofdſtad, afzetten, en in een Klooſter opſluiten (§). — Eene andere Kerkvergadering te *Parys* van het jaar 557, zocht onder anderen de misbruiken bij verkiezingen van Biſſchoppen voor te komen. Volgends een van hare beſluiten (**) zou elk Biſſchop van de Geeſtelijkheid en inwoners zijner ſtad vrij gekozen worden; maar niemand, bloot door een bevel des Konings, of door eenig ander middel, tegen den wil van den *Metropolitaan*, en der overige Biſſchoppen van dat Gewest aangeſteld worden. Ondertusſchen konden ligtelijk zulke gevallen voorkomen, waar eene onmiddelijke Koninglijke aanſtelling verëischt werd; ja zelfs ontſtonden niet

(*) GREGOR. *Turon. Hiſt. Franc. L.* IV. *C.* 5-7.

(†) *l. c. Cap.* 15.

(§) *In* HARDUIN. *Concil. Tom.* III. *pag.* 335.

(**) *Can.* 8. *l. c. pag.* 339.

III BOEK XII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

niet lang daar na uit zulk een geval in de daad verregaande moeilijkheden. Koning CHLOTAR had bevolen, zekeren EMERIUS, zonder voorkennis van den *Metropolitaan*, die afwezend was, tot Biſchop van *Xaintes* of *Saintes*, (*Santones*,) in te wijden. De *Metropolitaan* LEONTIUS, Biſchop van *Burdegalis*, (*Bourdeaux*,) hield daar op, in het jaar 563, eene vergadering van Biſchoppen, die EMERIUS afzetten, en in zijne plaats HERACLIUS, Ouderling te *Burdegalis*, verkozen. Dit beſluit liet de vergadering, door den Ouderling NUNCUPATUS, aan den Koning CHARIBERT, Zoon van CHLOTAR, bekend maken, en om zijne bekrachtiging verzoeken. Maar CHARIBERT dit zeer euvel opnemende, liet NUNCUPATUS wegſleepen, op eenen wagen vol doornen zetten, en in ballingſchap wegvoeren, zeggende: „ Meent gij dan, dat 'er niemand van Koning „ CHLOTARS Zoonen overig is, die zijn Vaders „ verördeningen zou kunnen handhaven, dat gij den „ door hem verkozenen Biſchop, zonder ons ver„ lof verſtoten hebt?" Tevens liet hij EMERIUS weder aanſtellen, LEONTIUS met eene boete van 1,000 goudſtukken en ook de overige Biſchoppen met hem ſtraffen (*).

Middelerwijl werden ook in het gebied der *West-Gothiſche* Koningen Kerkvergaderingen gehouden; wier wetten gedeeltelijk de Geeſtelijkheid betroffen. Merkwaardig is éene derzelven, die op bevel van den Koning ARIAMIR, van de Biſchoppen van *Gal-*

(*) GREGOR. *Turon. Hist. Franc.* IV. 26.

Gallicië, in de *Metropolis Braga*, in het tegenwoordig *Portugal*, in het jaar 561, gehouden werd (*), wegens derzelver beſluit, (*Can.* 18,) dat 'er volſtrekt *geene lijken in de Kerken zouden begraven worden*; maar, indien dit al noodzaaklijk was, zou het enkel langs derzelver muuren geſchieden, „ want," zeggen de Biſchoppen, „ indien „ aan de ſteden het voorrecht toekomt, dat binnen „ hare muuren geene doode ligchamen ter aarde be„ ſteld mogen worden; hoe veel meer is men dit „ aan den eerbied voor de Martelaren ſchuldig?" Op eene andere Kerkvergadering te *Braga* (†), insgelijks op bevel van den Koning ARIMAR, in het jaar 572, werd den Biſchoppen belast, de bijzondere Gemeenten vlijtig te bezoeken, evenwel mogten zij van eene Gemeente, welke door hen bezocht werd, niet meer dan twee ſtukken gouds, (*ſolidi*,) nemen; voor de *inwijdingen* tot Kerkelijke bedieningen mogten de Biſchoppen volſtrekt geene geſchenken nemen; iet, hetwelk ook kort te vooren, in het jaar 567, op eene *Synode* te *Tours* verboden was (§).

Thans gaven ook de klagten, gegrond of ongegrond, tegen eenige *Frankiſche* Biſchoppen, aanleiding tot verſcheidene Kerkvergaderingen. Men beſchuldigde GREGORIUS, Biſchop van *Tours*, ſchandelijke maren van de Koningin FREDEGUND verſpreid te hebben. Hier over werd eene Kerkverga-

de-

(*) *Conc. Braccar.* I. *ap.* HARD. *Conc. T.* III. *p.* 350.
(†) HARD. *T.* III. *p.* 386. (§) *l. c. p.* 366.

III BOEK XII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

dering gehouden, voor welke haar Gemaal, de Koning CHILPERICH, getuigen aanvoeren wilde, maar alle de Biſchoppen verklaarden: *dat men een geringer perſoon niet gelooven kon, tegen eenen Biſchop*; waar op GREGORIUS over drie altaren zwoer, dat de beſchuldiging valsch was, en toen voor onſchuldig verklaard werd (*). Op eene vergadering te *Matisconum*, (*Maçon*,) van het jaar 581 (†), op bevel van den Koning GUNTRAM bijëengekomen, werden, behalven het bevestigen van oude wetten, betreffende de Geestelijkheid, nog eenige nieuwe vastgeſteld; bij voorbeeld: onder bedreiging van opſluiting te water en brood voor 30 dagen, werd het den Kerkelijken verboden, kleding en ſchoenen, op de wijze der Leeken, te dragen. Een *Aardsbiſchop*, (het eerſte voorbeeld in eene oorkonde, van het gebruik van dit woord, in plaats van *Metropolitaan*,) zal zonder den hem eigen mantel, (*pallium*,) den openbaren Godsdienst, (*Miſſæ*,) niet bedienen. Bij de vroeger wetten tegen de *Joden* werd nog gevoegd, dat geen *Jood*, in de tegenwoordigheid van eenen Biſchop moge zitten. Nogmaal deed dezelfde GUNTRAM, *Frankiſche* Koning van *Burgundië*, de Biſchoppen van zijn Rijk te *Matisconum*, (*Maçon*,) in het jaar 585 bijëenkomen, voornaamlijk om eenige Biſchoppen te ſtraffen, die de partij van één' zijner vijanden omhelsd hadden. Ook zette de vergadering werklijk eenen derzelven

(*) Hij verhaalt dit zelf *Hist. Franc.* V. 50.

(†) HARD. *Tom.* III. *pag.* 451.

ven af, terwijl zij eenen anderen eene boetedoening van drie jaaren oplegde. — Op deze vergadering bevond zich een Biſchop, die beweerde, *dat men de vrouwen geene menſchen kon noemen*; doch als men hem, onder andere Bijbelplaatzen, *Gen.* V. 2. voorhield, en de aanmerking maakte, dat CHRISTUS *een Zoon des menſchen* genoemd wordt, omdat hij de Zoon eener Maagd is, trok hij zijn gevoelen in (*). Deze vergadering bevestigde op nieuw het recht van *vrijplaatzen* in de Kerken. Men haalde toenmaals nu en dan, (waarſchijnlijk op Koninglijk bevel, of uit wraakzucht eeniger Grooten,) de Biſchoppen van de Voorhoven der Kerken, en wierp hen in de openbare gevangenis; dit verbood de vergadering volſtrekt, en beval, dat de Vermogenden of Grooten, zich, wegens klagten tegen Biſchoppen, aan derzelver *Metropolitaan* zouden wenden, die, als de zaak gewigtig was, hen met raad van andere Biſchoppen zou oordeelen. Zij gebood aan alle Biſchoppen het oefenen der *gaſtvrijheid*, en opdat men, zonder gevaar, in hunne huizen zou kunnen gaan, zouden zij *geene honden* houden. Ja, deze vergadering bepaalde zelfs de burgerlijke eerbewijzingen, welke *de Leeken aan haren ſtand bewijzen* zouden moeten. Als een aanzienlijk Wereldlijke eenen *Kerkelijken* op reis ontmoet, behoort hij zich diep voor denzelven te buigen, omdat hij door hem de voorrechten van het Christendom ontvangen heeft. Zo zij beiden rijden, zal de Wereldlijke den hoed af-

(*) GREGOR. *Turon.* VIII. 20.

III BOEK XII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

afnemen, en den Geestelijken oprecht groeten. Maar rijdt alleen de Wereldlijke, dan zal hij terſtond van het paard ſtijgen, en den Geestelijken minzaam groeten; opdat God, die de waare Liefde is, in beiden zijn genoegen hebbe. „Maar wie," voegen de Bisſchoppen 'er bij, „deze, op ingeving des Heiligen „Geestes, (*Dictante Spir. S.*) gemaakte verorde„ningen overtreedt, die zal zoo lang van de Kerk, „welke hij in hare dienaren ontëert, uitgeſloten „blijven, als het de Bisſchop goedvindt (*)." Eene Kerkvergadering te *Autisſiodorum*, (*Auxerre*,) in het jaar 584 of wat laater gehouden (†), herhaalde insgelijks verſcheidene oude Kerkregelen. Als ook eene, op bevel van den *West-Gothiſchen* Koning RECCARED, in het jaar 589, te *Toledo* gehouden (§), en eene tweede ook op RECCAREDS bevel, in het jaar 589, te *Narbonne* vergaderd, vergunde geenen Geestelijken purperen klederen te dragen, dewijl dit tot Wereldlijken praal behoort; ook niet op ſtraat te zitten, of te ſtaan, en te praten; nog minder verbindtenisſen aan te gaan tegen hunne Overſten; eindelijk verbood zij hun, de Kerk vóór het eindigen van den Godsdienst te verlaten (**).

Aanmerkingen over deze Kerkelijke wetten

Men ziet zoo veel uit alle deze voorbeelden, hoe weinig de Geestelijkheid werk maakte, om te zorgen, dat de pligten van hun ambt, als Leeraars der *Christenen*, verklaard, en de verëischten daar toe opgegeven werden; van eene geleerde voorbereiding tot dit

(*) HARD. *l. c. p.* 459. (†) *l. c. p.* 1444.
(§) *l. c. p.* 467-479. (**) *l. c. p.* 491.

dit ambt ſpreken de Kerkregels geheel niet, alleen men moest niet geheel en al onwetend zijn, ten minſten een tijd lang in een Klooster geleefd hebben, om in dezen ſtand te kunnen treden. Maar des te vlijtiger was men, om de waardigheid en het aanzien der Geeſtelijken te handhaven en uit te breiden, en den ſcheidsmuur tuſſchen de *Geeſtelijken* en *Leeken*, of zoogenoemde *Wereldlijken*, op te richten. De grond hier toe was reeds vroeger gelegd, door een verkeerd toepaſſen van de voorrechten der Apoſtelen op alle Leeräaren van den Chriſtelijken Godsdienſt, als ook door het even verkeerd overbrengen van het *Joodſche* Prieſterdom op den Chriſtelijken Leerſtand; waar bij kwam, dat de Monniken, eerſt onder de *Leeken* opgekomen, thans ook onder de Geeſtelijken begonnen gerekend te worden. Het is waar, dat de *Spaanſche* Kerkvergadering van *Tarraco*, in het jaar 516 (*), verórdende, dat de Biſſchoppen niet alleen de Ouderlingen van hun Kerſpel, maar ook een zeker getal *Leeken tot de Kerkvergadering mogten medebrengen*, doch het is zeer waarſchijnlijk, dat dezen aldaar enkel Toehoorders zouden wezen van het gene de Biſſchoppen zouden goedvinden, hun voor te ſchrijven.

In het Vde *Deel* van deze *Geſchiedenis Bladz.* 233, hebben wij aangemerkt, hoe de ongehuwde Staat der Geeſtelijken, uit verſcheidene oorzaken, en ſamenlopende omſtandigheden vrij algemeen werd aangeprezen, ſchoon 'er nog geen verbod van het huw-

Het huwelijk der Geeſtelijken meer en meer afgekeurd.

(*) Bij HARD. *Tom.* II. *pag.* 1043.

III BOEK XII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

huwlijk aan dezelve geſchied was, door eenig beſluit eener algemeene Kerkvergadering. Alhoewel nu ook, in het tegenwoordig Tijdperk, geene algemeene Kerkvergadering uitdruklijk het huwlijk der Geestelijken verbood, en dus de oude vrijheid hier omtrent ſtand bleef houden, de bijzondere vergaderingen evenwel gaven, de ééne meer dan de andere, zoodanige Kerkregelen en Wetten, waar door het huwlijk, hetwelk eerlijk is onder allen, volgends de uitſpraken der Apostelen, den Geestelijken, als voor de meerdere volmaaktheid van hunnen ſtand boven de Leeken, niet paſſende, verboden, of ten minſten door bepalingen moeilijk gemaakt wordt. De *algemeene Kerkvergadering* te *Chalcedon*, in het jaar 451, alle voorgaande Kerkbeſluiten aangaande de huwlijken der Geestelijken als bekend onderſtellende, beveelt alleen, (*Can.* 14,) dat, daar het in ſommige landen den *Voorlezeren* en *Voorzangeren* geöorloofd is, te trouwen, zij ten minſten geene vrouw uit eene Ketterſche partij trouwen zullen. Maar hebben zij reeds in zulk een huwelijk kinderen verwekt, die van Ketters gedoopt waren, dan zullen deze tot de Kerklijke Gemeenſchap toegelaten, maar die nog ongedoopt zijn, niet van Ketters gedoopt worden. Maar menigvuldiger zijn de Kerkregelen van bijzondere vergaderingen, welke echter, hoofdzaaklijk, hier in overëenkomen, dat de Geestelijken zoo zeldzaam mogelijk getrouwd zullen zijn; maar als zij ook in den echt leven, zich van alle gemeenſchap met hunne vrouwen onthouden zullen; en dat zij, zich niet onthoudende, ſtrafbaar zijn.

zijn (*). Sommigen maakten wel eenige verzachting, bij voorbeeld, de Biſchoppen, te *Tours* verzameld, in het jaar 561 (†), verzachtten een voorgaand beſluit, hetwelk elken *Prieſter* of *Leviet*, (gelijk zij ſpreken,) die overtuigd werd kinderen verwekt te hebben, van het Heilig Avondmaal uitſloot, in zoo verre, dat zulk een Geeſtelijke geen hooger post zou bekomen, en bij het Avondmaal geen' dienst zou doen. Aan den anderen kant verbood eene Kerkvergadering te *Vannes*, in het jaar 465, aan alle Ouderlingen, Kerkendienaaren en andere Kerkelijken, die niet mogten trouwen, om ook geene bruiloften bij te wonen, of gezelſchappen, op welke minneliederen gezongen, of dartele danſen gedanst werden (§). Doch, het zal niet nodig zijn, meer dergelijke bijzondere verórdeningen van Kerkvergaderingen bij te brengen. Alleen dit merken wij aan, dat in het begin van dit Tijdperk in het Oosten de Geeſtelijken nog ſteeds hunne oude vrijheid bleven genieten, om in het huwelijk te mogen leven. Doch tevens, dat men ook in het Oosten niet zoo menigvuldige voorzorgen omtrent de Geeſtelijken nodig heeft geóordeeld, om hen van allen verdachten omgang met vrouwen te weeren, zoo als men daarómtrent genoegzaam door alle Kerkvergaderingen in het Westen, in derzelver beſluiten, voorbehoedzelen en wetten ontmoet. En met dit alles, kon men,

(*) *Concil. Arauſ. Can.* 22-25. HARD. *T.* I. *p.* 1786. *Arel. Can.* 2. *Tom.* II. *l. c. pag.* 773.

(†) *Can.* 2. *l. c. p.* 794. (§) *Can.* 11. *l. c. p.* 798.

III BOEK XII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

men, zelfs door eenen Biſſchop, die getrouwd was, van zijne vrouw geheel af te zonderen, en haar op zich zelve te doen woonen, niet verhinderen, dat niet deze of gene Biſſchop bij zijne vrouw kinderen verwekte. Zoo verhaalt GREGORIUS van *Tours* (*), dat URBICUS, Biſſchop van *Auvergne*, afgezonderd leefde van zijne echte vrouw, en dat zij beiden hunnen tijd onder gebeden, aalmoeſen, en andere goede werken, verdeeld hadden; maar dat de booze vijänd, die altijd ijverzuchtig is op de heiligheid, de vrouw tot vleeschlijke lust aangepord, en van haar eene tweede EVA gemaakt had. Zij was 's nachts naar het huis der Kerk gegaan, en had, dewijl de deuren geſloten waren, aangeklopt en geroepen: „ Hoe lang ſlaapt gij, Prieſter? hoe lang opent gij de geſlotene deur niet? „ waaröm verächt gij uwe vrouw? waaröm ſtopt „ gij de ooren tegen de voorſchriften van PAULUS: „ *Komt dan weder bij elkander, opdat de Satan „ u niet verzoeke?* Zie! ik kom weder tot u; „ niet tot eenen vreemden, maar tot mijn eigen „ ligchaam." De Biſſchop liet haar eindelijk binnen, en nam haar in zijn bed op, en het gevolg was, dat de vrouw, op haren tijd, van eene dochter beviel. Doch, ter vergoeding vertelt hij *ons* elders (†) eene gebeurenis, waar bij de onthouding, welke een Biſſchop en zijne vrouw, ſchoon in hetzelfde bed liggende, oefenden, door een wonderwerk

(*) *Hiſt. Franc.* I. 39.

(†) *De Gloria Confeſſorum Cap.* 87.

werk gerechtvaardigd werd, toen zij deswegens, op aanſtoken des Duivels, gelasterd werden.

Onder alle Bisſchoppen waren die van *Rome* de voornaamſten en ijverigſten, voor den Ongehuwden Staat der Geestelijken. LEO *de Groote* ſchreef, in het jaar 440, aan de Bisſchoppen van *Mauritania Cæſareënſis* in *Afrika*, dat hij zich bevreemdde, dat 'er onder hen Bisſchoppen, Ouderlingen, en Kerkendienaars waren, die *tweemaal of met eene wedu-we getrouwd waren.* Daar door, zegt hij, wordt *dit groote ſacrament en eerwaardige verborgenheid* ontëerd (*). Op de vraag van RUSTICUS, Bisſchop van *Narbonne* in *Gallië*, of *gehuwde Diakonen kinderen mogen teelen?* antwoordt hij: Even min, als Bisſchoppen en Ouderlingen; alleen mogten zij dit doen, zoo lang zij Leeken en Voorlezers waren (†). Evenwel ſchijnt men hem onrecht te doen, als men meent, dat hij aan dien Bisſchop geſchreven hebbe, dat hij met twee Ouderlingen zacht moest handelen, die wel niet getrouwd waren, om de achting van kuischheid te hebben, maar die zich in ontucht verliepen. Daar hij veelëer twee Ouderlingen ſchijnt te berispen, die in hunnen ijver tegen leden der Gemeente, die zich aan echtbreuk ſchuldig gemaakt hadden, te ver gegaan waren. Zijn opvolger HILARIUS verklaarde aan de Bisſchoppen van het *Spaanſche* Gewest van *Tarraco*, dat hij geenen Bisſchop erkende, die tweemalen of met eene we-

Geheime redenen voor den ongehuwden ſtaat der Geestelijken.

(*) *Epist.* I. *Tom.* I. *Opp. pag.* 204.

(†) *Epist.* II. *l. c. pag.* 207.

III BOEK XII Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

weduwe getrouwd was (*). Omtrent het jaar 560 ſchreef PELAGIUS I. aan den *Patricius* CETHEGUS te *Syracuſe*, dat hij den Biſſchop door de Gemeente aldaar verkozen, die *getrouwd* was en *kinderen had*, niet kon erkennen, dan onder deze voorwaarden; dat, eer deze Biſſchop gewijd werd, hij zijn geheele vermogen naauwkeurig opgeven, en belooven zou, dat hij noch voor zich zelven, noch voor zijne vrouw, en kinderen, of nabeſtaanden, iet van de goederen der Kerk zou beſteeden; maar alles, wat hij in zijn ambt zou aanwinnen, aan de Kerk ten eigendom zou nalaten (†). In denzelfden zin verklaarde zich ook GREGORIUS *de Groote*, blijkens verſcheidenen van zijne Brieven. Ondertuſſchen zien wij, uit het laatst bijgebrachte bijzondere voorbeeld van PELAGIUS I, welke de geheime redenen waren, die de Biſſchoppen van *Rome*, maar ook anderen, zoo ſterk deeden ijveren voor den Ongehuwden Staat der Geeſtelijken; de vrees naamlijk voor het nadeel der Kerkelijke goederen en inkomſten, wanneer de Biſſchoppen met een huisgezin van vrouw en kinderen bezwaard, voor derzelver onderhoud zouden zorgen, waar uit ook twisten ontſtaan konden. Trouwens, zoo verhaalt ons de *Frankiſche* Geſchiedſchrijver GREGORIUS van *Tours* (§), dat een Biſſchop te *Parys*, met de weduwe van zijnen voorzaat, veel moeite gehad hebbe, omdat zij,

(*) *In Act. Concil.* HARD. *Tom.* II. *pag.* 789.
(†) *Act. Concil. ed. Coleti Tom.* V. *pag.* 484.
(§) *Hiſt. Franc.* VIII. 39.

zij, het gene aan deze Kerk, ten tijde van haren man, geſchonken was, als haar eigendom wilde behouden, onder voorwendzel, dat het zijn rechtmatige aanwinst geweest was. (*militia hæc fuit viri mei.*) Wanneer de Bisſchop ongetrouwd geleefd had, vermeerderde hij den rijkdom der Bisſchoppen in het gemeen, en der gezamenlijke Geestelijkheid, welke onder de benaming van *Kerk* begrepen werden, zonder dat dezelve rijkdommen ooit weder konden keeren in de Burgermaatſchappij. Dit had de Vorſten oplettend behooren te maken, maar hoe zeer zij dit ſomtijds doorzagen, de achting en eerbied voor de Geestelijkheid was reeds zoo hoog geklommen, en gevestigd, dat de Vorſten, bijzonder de Keizers, de Kerkelijke Wetten veelëer bekrachtigden, en als voorſchriften van hunne Wetten voorſtelden. Daar van is eene merkwaardige wet van JUSTINIANUS, in het jaar 530 (*), in welke hij de Heilige Kerkregelen omtrent den Ongehuwden Staat der Geestelijken in zijne Wetten overneemt, en als de zijnen bekrachtigde. Ook toonde hij zijne zorgvuldigheid omtrent de Kerkelijke goederen (†). Door eene verördening van het jaar 536 (§) ſtelde hij vast, dat een *Kerkelijke*, boven den *Voorlezer* en *Zanger*, die trouwen zou, van zijn ambt zou worden afgezet. In eene andere van het jaar 541 (**) waakt

(*) *Cod. L.* I. *t.* 3. *de Episc. et cler. l.* 45.
(†) *l.* 42. *C. de Episc. et cler.*
(§) *Nov. Conſtit.* 22. *Cap.* 42.
(**) *Nov. Conſtit.* 123. *Cap.* 29.

III BOEK XII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

waakt hij tegen het houden van vrouwsperſonen in de huizen der Geestelijken.

Over het algemeen werd thans ook de vraag over verbodene huwelijken, in den graad van bloedverwantſchap, ter beſlisſing aan de Geestelijken overgelaten, die zich reeds lang het voorkomen gegeven hadden, dat zij alleen dezelve uit de Heilige Schrift beſlisſen konden. De huwelijken tusſchen Broeder en Zusters Kinderen liet JUSTINIANUS vrij (*). Maar thans hadden het de Bisſchoppen zoo druk met de bepaling van bloedſchandige huwelijken, dat geen Vorſten of Overheden daar eindelijk van durfden afgaan; tot de verbodene huwelijken rekenden zij, het huwelijk met des Broeders weduwe, met de vrouws Zuster, met de Stiefmoeder, tusſchen Broeders en Zusters kinderen, met de weduwe of dochter van Vaders of Moeders Broeder, de Stiefdochter en andere nabeſtaanden; verders niet alleen de huwelijken tusſchen *Christenen* en *Jooden*, die reeds door eene ouder Keizerlijke Wet verboden waren (†), maar ook tusſchen *Katholijken* en *Ketters*, alleen met deze uitzondering, indien de Ketters beloven zouden, tot de Rechtzinnigen over te komen (§). Het zeldzaamſte huwlijksverbod van deze tijden, dat men volſtrekt niet mag trouwen met iemand, over wie men, blj derzelver doop, tot ge-

Andere verbodene huwelijken.

(*) *Libr.* V. *Cod. t.* 10. *de Nuptiis l.* 19. *Inſtit. Libr.* I. *t.* 10. *de Nuptiis Cap.* 4.

(†) *L.* I. *C. t.* 9. *de Judæis et Coelicolis l.* 6.

(§) *Concil. Chalced. Can.* 14. enz.

gevader geſtaan heeft, is wel van JUSTINIAAN (*), maar toch zeker van de Kerkelijken afkomſtig; want, de reden van het verbod wordt geſteld in een *Geestelijk naverwantſchap*. Ondertuſſchen zou men, met hetzelfde recht, mogen beſluiten, dat een huwelijk van een' Christen met eene Christinne ongeöorloofd zij, omdat wij, door den Doop, allen Broeders en Zusters geworden zijn.

Rijkdommen der Geestelijkheid.

In plaats dat de Vorſten, voor de rechten van den Staat, met betrekking tot het huwelijk, zouden gezorgd hebben, gedoogden zij ook, dat de Geestelijke Stand door zijne daaglijks toenemende *rijkdommen* nadeelig werd voor het algemeen welzijn. Van eerſten af leefden de Leeräars van vrijwillige gaven der Gemeenten, maar zedert de Wet van KONSTANTYN *den Grooten*, waar bij het aan ieder een overgelaten werd, een gedeelte zijner goederen aan de Kerk te vermaken, kregen zij vaste en aanzienlijke inkomſten, die welhaast door het ſchenken van landerijën enz. merklijk vermeerderden, waar toe de heb- en geldzucht van vele Kerkelijken zich van allerhande, zelfs laage middelen bediende. Eigenlijk werden zulke geſchenken naast aan eene *Kerk* gedaan, met bepaaling, dat de Geestelijkheid wel een gedeelte daar van genieten, maar dat van dezelven ook voor de armen der Gemeente, voor het Kerkgebouw zelf, en voor andere behoeften gezorgd moest worden. Hier door werden de Biſchoppen, om die goederen te beſtuuren, in vele voor

(*) *Libr.* V. *C. t.* 4. *de Nupt. l.* 26.

III BOEK XII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

voor hun ambt geheel vreemde werkzaamheden ingewikkeld, ook waren 'er die zich van deze Kerkengoederen geheel willekeurig ten voordeele van zich zelven en hunne familie bedienden; om deze redenen werden 'er *Rentmeesters*, (*Oeconomi*,) der Kerkengoederen aangeſteld, gelijk de Kerkvergadering van *Chalcedon* (*) zulks verördende.

Wetten daaröm-trent.

De Vorſten, die reeds klaagden, dat hunne inkomſten verminderden, en hunne rijkdommen in den ſchat der Kerke kwamen, waren echter zoo bevreesd, om voor vijänden van God, van zijne dienaaren, en van de armen, gehouden te worden, dat zij, door menigvuldige wetten, medewerkten, tot vermeerdering van den rijkdom der Kerke, dat is, der Geeſtelijkheid. Wij vinden daaröm-trent Wetten van THEODOSIUS den IIden en VALENTINIAAN III, in het jaar 434, waar bij de Kerk voor erfgenaam verklaard wordt van Ouderlingen, Diakonen en andere Geeſtelijken, gelijk de Kloosters van Monniken of Gewijde Vrouwen, die zonder Teſtament ſtierven, en geene ouders, kinderen of nabloedverwanten, nalieten (†). In het jaar 454 bepaalden VALENTINIAAN en MARCIAAN, dat de jaargelden, door de Keizers uit hunne inkomſten voor de Kerken beſtemd, geregeld betaald zullen worden (§). In het jaar 470 verboden de Keizers LEO en ANTHE-

(*) *Can.* 26. *Tom.* II. *pag.* 613. HARD.

(†) *l.* 20. *C. de Epiſc. et cleric.*

(§) *Libr.* I. *Cod. tit.* 2. *de S. S. Eccleſiis l.* 12. Vergelijk *l.* 13.

THEMIUS (*) alle vervreemding van Kerkelijke goederen, geſteld ook, dat alle de Geeſtelijken eener Kerk eenparig daar in bewilligden; bijzonder behooren hier toe verſcheidene Wetten van Keizer JUSTINIAAN, onder welke de volgende van het jaar 530 merkwaardig is (†). Dewijl het toenmaals dikwijls gebeurde, dat *in uiterſte willen onze Heere* JESUS CHRISTUS *tot univerſeelen erfgenaam* werd benoemd, of ook voor *erfgenaam voor de helft* enz. zonder nader eenige Kerk of Bedehuis bijzonder te beſtemmen; verklaarde de Keizer, dat in zulken gevalle de Kerk der ſtad of plaats waar zich de erflater bevond, als erfgename moet worden aangezien, en dat derzelver Rentmeesters voor derzelver rechten te zorgen hebben; behalven meer andere bijzonderheden. In eene wet van het jaar 541 (§) leide de Keizer den grond tot het naderhand zoogenoemde *Patronaat-recht*, één der ſterkſte aanmoedigingen tot het ſtichten van nieuwe Kerken en aanwijzingen van nodige fondzen voor dezelve. JUSTINIANUS vergunde naamlijk, dat, als iemand een Kapel wilde ſtichten, en daar in of zelf, of ook zijne erfgenamen, Geeſtelijken wilde aanſtellen, dat deze, indien 'er voor hunne inkomſten gezorgd en zij het waardig waren, gewijd konden worden. Deze wet herhaalde hij, in het jaar 555 (**), met de

(*) *l. c. l.* 14.
(†) *l.* 27. *Cod. de. S. S. Eccleſiaſtic.*
(§) *Novell. Conſtit.* 123. *Cap.* 18.
(**) *Novell. Conſtit.* 57. *Cap.* 2.

III BOEK XII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

de nadere bepaling, dat de ſtichter eener Kerk niet regelrecht het recht van aanſtelling zal hebben, maar zijne benoemde Geestelijken aan den Biſchop ter onderzoeking zal voordragen.

Inbreuken op Kerkelijke goederen geſtraft.

In het Westen, bijzonder in het *Frankiſche* Rijk, gebeurde het nogthans niet zelden, dat de Vorſten aanſpraak maakten op Geestelijke of Kerkelijke goederen, welke zij zich zelven nu en dan aanmatigden. Maar, als wij GREGORIUS van *Tours* gelooven, zullen de daaders doorgaands van God, op eene zichtbare wijze, geſtraft zijn geworden; hetwelk zelfs eene hoofdbedoeling is van zijne verhaalen, aan te toonen, hoe ongelukkig allen geworden zijn, die de Geestelijkheid en de Kerken op de eene of andere wijze mishandeld hadden; een voorbeeld daar van is Koning CHARIBERT van *Parys*, in het midden der VIde eeuw, die, een goed aan de Kerk van den Heilige MAARTEN behoorende, genaast hebbende, zulks met de dood zal hebben bekocht. Welk verhaal GREGORIUS (*) dus beſluit: „Hoort dit, gij „allen, die de magt in handen hebt! Bekleedt anderen „zoo, dat gij eenen derden niet berooft! verrijkt „u met het gene de Kerk geene ſchade aanbrengt! „want God wreekt zijne knechten te ſpoodig. „Daaröm vermaanen wij ook elken Regeerder, die „dit leest, daar niet boos over te worden, want „wie boos wordt, erkent, dat het van hem ge„zegd is. Een dergelijk gewaand wonder van den Heilige METRIAS te *Aix* tegen CHILDERICH, den aan-

(*) *De Miraculis S. Martini L.* I. *C.* 29.

aanzienlijkſten Heer aan het Hof van Koning SIGEBERT, zal gebeurd zijn, omtrent het jaar 566, waar in deze Heilig toonde, *hoe gereed hij was tot wraak tegen den genen, die zijn goed aantaſtte* (*). Niet beter ging het den Graaf GONTSCHIAR, die zich meester gemaakt had van een goed der Kerk te *Agde* of *Agatha* (†). Daartegen verhieven de Geeſtelijken de milddaadige weldoeners der Kerken hemelhoog. In het jaar 582 ſtierf, volgens GREGORIUS (§), CHRODIN, een man van ſchitterende goedheid en godzaligheid, ſterk in het geven van aalmoeſen, een verkwikker der armen, een overvloedig *verrijker der Kerken*, en een *onderhouder der Geeſtelijken*. Dikwijls leide hij nieuwe landgoederen, en op dezelven wijnbergen en huizen, aan; alwaar hij de Biſſchoppen onthaalde, die geringer inkomſten hadden, en onder welken hij, ten laatſten, alles, wat daar gevonden werd, huizen, akkers, gereedſchappen, daar toe behoorende landlieden en dienaren uitdeelde, zeggende: „ Dit alles zal aan „ de Kerk geſchonken zijn, opdat de armen, als „ zij daar door verkwikt worden, *voor mij vergeving van zonden van God verwerven.*" Doch, behalven dit één en ander zorgde de Geeſtelijkheid ook door Kerkelijke Wetten voor de Kerkelijke goederen. Hier toe behoort de Kerkregel van de tweede algemeene Kerkvergadering te *Tours*, in het jaar

III boek XII Hoofdſt. na C. G. jaar 476. tot 622.

(*) GREGOR. *Tur. de Gloria Confeſſor. Cap.* 71.
(†) *Id. de Gloria Martyr. Libr.* I. *Cap.* 79.
(§) *Hiſt. Franc. Libr.* VI. *Cap.* 20.

III BOEK XII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

jaar 567 (*), dat, wanneer iemand de liggende gronden en andere bezittingen eener Kerk en Geestelijken, of van eenen Abt of Klooster, zou aanvallen, hem vooreerst een Ouderling der Kerk zal afmanen, en als dit zonder gevolg is, dat alle de Broeders, (waarſchijnlijk de gezamenlijke Biſchoppen des lands,) hetzelfde ſchriftelijk zullen doen. Maar zou ook de derde vermaning niets baten, dan zullen zij gemeenſchappelijk met de overige Geestelijkheid, en de Abten, tegen zulken moordenaar der armen, den 108, (109,) Pſalm oplezen, opdat hem de vloeken treffen, gelijk JUDAS, die, voor de beurs bezorgd, den armen hun onderhoud onttrok; en opdat de gene, die, met verachting van God, de Kerk, en de Biſchoppen, (*Pontifices*,) zich verſtout, zoodanige inbreuk te doen, niet alleen uit de Kerkelijke Gemeenſchap uitgeſloten, maar ook met banvloeken beladen, ſterve.

Giften en tienden.

Met één woord, de Biſchoppen beſchouwden hunne inkomſten en goederen, als behoorende tot de zaak van God, gelijk zij als zoodanig reeds zedert een' geruimen tijd alle hunne belangen beſchouwd hadden. Zoo verordende de *tweede Kerkvergadering* van *Maçon*, in het jaar 585 (†), omtrent de *gaven*, welke de Christenen van ouds *vrijwillig* in de Godsdienſtige vergaderingen deeden, dat, nademaal eenige Christenen het *gebod Gods* daar in *overtreden* hadden, dat zij geen offer brachten op het Heilig Al-

(*) *Can.* 24, 25. *ap.* HARD. *T.* III. *p.* 365, 366.

(†) *Can.* 4. HARD. *l. c. pag.* 461.

Altaar, in het vervolg alle mannen en vrouwen elken zondag brood en wijn op den Altaar zouden leggen, opdat zij *door deze opöfferingen zoo wel van het pak hunner zonden ontheven worden*, als ook verdienen zouden, *medegenoten te zijn van* ABEL *en andere offerende rechtvaardigen*; maar alle ongehoorzamen zouden door banvloeken ter neder geworpen worden. Vervolgends bevelen zij ook de *tienden* op te brengen, opdat het gebed der Priesteren den volke vrede en heil mogt verwerven,

III BOEK XII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Misſchien kan ons niets van de *hebzucht* en *inhaaligheid* der Geestelijken van dezen tijd een levendiger begrip geven, dan het werk van SALVIANUS, van wien wij eene *verdediging van het Christendom* gemeld hebben (*), hetwelk hij, volgends den gewonen titel, ſchreef, *tegen de gierigheid*, (*ad verſus avaritiam Libri quatuor*,) maar hetwelk veeleer verdiende genoemd te worden *voor de gierigheid*, (*pro avaritia*) (†). In de Handſchriften draagt het een' anderen tijtel: *Timothei ad Eccleſiam Catholicam* LL. IV. omdat SALVIANUS het opgeſteld heeft, als eenen Brief aan de *Katholijke* Kerk; om zich zelven, als Schrijver, nog meer te verbergen, haalt hij het in zijn ander werk (§) aan als den arbeid van iemand anders, maar in eenen bijzonderen

Boek van SALVIANUS over de rijkdommen der Geestelijken.

(*) Zie V *Deel*, *Bladz.* 69.

(†) ERNESTI *Progr. de avaritia Eccleſiaſtica Opusc. Theol. pag.* 559. De gewoone tijtel is van GENNADIUS *de Viris Illuſtr. Cap.* 67.

(§) *De Gubernatione Dei Libr.* IV. *pag.* 54.

III BOEK XII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

ren Brief (*), ontvouwt hij zijne oogmerken met hetzelve omſtandig. Zijne hoofdbedoeling met hetzelve is, te bewijzen, dat aan de Kerken, de Geestelijken en de Kloosters, en midsdien aan God zelven, veel te weinig geſchonken wordt, daar dit toch het gemaklijkſte rantzoen of losgeld voor de zonden is; waarömtrent hij onder anderen dit voorſchrift geeft: „ Schat dus op het zorgvuldigſte de „ verſchillende zonden, welke gij begaan hebt! *Zie* „ toe, wat gij voor leugens, voor vloeken, en „ meinëed, voor nalatigheden van gedachten, voor „ onreinheden der woorden, voor alle begeerten „ van eenen boozen wil ſchuldig zijt. Voeg hier „ eindelijk bij, wanneer 'er iet van die dingen bin„ nen uw geweten is, waar van de Apostel ſpreekt, „ overſpel, hoererij, onreinigheid, brasſerij en „ dergelijken. Hebt gij alle zonden ſamen opge„ teld, zoo overweeg den prijs van elke in het „ bijzonder! En vervolgends begeer ik niet, dat „ gij God voor uwe zonden alles geven zult, wat „ gij hebt; geef hem alleen, wat gij ſchuldig zijt, „ indien gij anders uwe ſchuld ſcharten kunt!" Daar nu, zegt hij elders, niemand van zijne zaligheid zoo volkomen verzekerd kan zijn: „ waaröm „ ſtreeft dan niet ieder een met alle krachten van zij„ ne bezitting, (*totis ſubſtantiæ ſuæ viribus*,) daar „ naar, dat hij ten minſten door de opöffering der„ zelve in den dood, zich van alle zondenſchuld „ zijns levens vrijkoope?" (*ut vel mortis devo-*

ti-

(*) *Epiſt.* IX. *ad Salonium pag.* 184-189.

tione redimat, quidquid vitæ offenſione contraxit.)

III BOEK XII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Deze voor de Geeſtelijken en Monniken zoo voordeelige Zedenleer, welke van niemand zoo nadrukkelijk in geſchrift is ingeſcherpt, als van SALVIANUS, bleef ſteeds de overvloejende bron van rijkdommen voor dezelven. De rijkdommen gaven, inzonderheid aan de Biſchoppen, aanzien, en gelijk zij reeds onder de Romeinſche Heerſchappij veel aan het Hof verkeerden, en hunnen invloed oefenden, zoo nam deze invloed meer toe, doordien zij op hunne Kerkelijke Landdagen, (dit werden thans hunne Kerkvergaderingen,) niet alleen voor zich zelven en hunne ambtgenooten, maar ook voor de Christenen in het gemeen, wetten opſtelden en voorſchreven, welke zij alleen daaröm van de Keizers lieten bevestigen, opdat zij in derzelver geheele Rijk zouden gelden. De *Duitſche* Vorſten vonden dit ligchaam van Geeſtelijken, reeds onderling vast verbonden, en oordeelden het nodig, ter ſtaving van hunne magt, en bevestiging van hunne overwinningen, derzelver invloed tot hunne oogmerken te moeten gebruiken, gelijk zij, in de daad, deeden, gebruikende hen tot hunne gevolmagtigden bij het ſluiten van verdragen en verbonden, gelijk wij daar van in het jaar 587 een voorbeeld vinden, in een verdrag tuſſchen de beide *Frankiſche* Koningen GUNTRAM en CHILDEBERT, door bemiddeling van hunne Biſchoppen en Grooten, (*mediantibus ſacerdotibus atque proceribus*,) geſloten (*). Zij verſcheenen ook al vroeg op het Veld

De Biſſchoppen worden Rijksſtanden.

(*) In BALUZ. *Capitull. reggr. Franc. Tom.* I. *p.* 11.

III BOEK XII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Veld van Mars, (*Campus Martius*, *Kalendæ Martiæ*.) dat is op de oude *Frankiſche* Landdagen, gelijk zij thans ingericht waren. Vervolgends komen gemengde vergaderingen voor, wier grondaanleg wel Kerkelijk was, maar welke de Koningen met hunne Grooten en Leenmannen mede bijwoonden, om de daar op gemaakte Kerkelijke Wetten te bekrachtigen, en met Burgerlijke te vermeerderen. De eerſte van deze natuur, zoo veel wij weten, is de vijfde *Paryſſche* Kerkvergadering van het jaar 615 (*). Deze zou men in de daad als eene ſoort van *Rijksdag* kunnen aanzien, maar de Koning zelf noemt ze, bij ſlot, *Synodale Concilium*, eene Kerkvergadering. Langs dezen weg klommen de Biſchoppen allengs in de Duitſche Landen en Rijken tot de waardigheid van *Rijksſtanden*. Doch, hoe het zij, zij werden thans algemeen als regeerers der Kerk aangezien. Deze *Kerkelijke Regeering* of *Hierarchie*, die eerst *ariſtocratiſch* was, van de gezamenlijke Biſchoppen, ſcheen allengs in eene *Oligarchie* der vier *Patriärchen* over te gaan. Aan eene *Monarchale* regeering had nog niemand, naar het ſcheen, gedacht. Evenwel doelde daar reeds zedert een' geruimen tijd het ontwerp der Biſchoppen van *Rome* op, hetwelk zij met allerhande pogingen en den grootſten ijver hebben voortgezet, tot zij eindelijk in de Weſterſche Kerk hun oogmerk bereikten.

On-

(*) *Ap.* BALUZ. *l. c. pag.* 21. *et in act. Concil. Hard. Tom.* III. *pag.* 551.

III BOEK XII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Tijtelsder Bisſchoppen.

Ondertusſchen bleef men over het geheel in de V en VIde eeuw nog bij de oude tijtels, en derzelver gelijkvormigheid voor de Geestelijkheid. De oude algemeene naam van *Papa*, Vader, werd nog aan de Bisſchoppen bij aanhoudendheid gegeven. Ondertusſchen ſchijnt de Bisſchop ENNODIUS, een kruipend vlijer van den Bisſchop van *Rome*, omtrent het begin der VIde eeuw, de eerſte geweest te zijn (*), die aan deze Bisſchoppen, uitſluitend boven anderen, den naam geeft van *Papa*, of *Dominus Papa*. Doch hij werd daar in alleen van CASSIODORUS nagevolgd; hoewel ook op de Kerkvergaderingen te *Rome* in de jaren 501 en 502 de Bisſchoppen aldaar *Papa*, *Apostolicæ ſedis præſul*, en de overige Bisſchoppen *Sacerdotes* of *Episcopi* heeten (†). JUSTINIANUS noemt wel, in eene Wet van het jaar 541, dezen Bisſchop den *allerheiligſten Vader*, (*Papa*,) *van het oude Rome*, maar alleen om den rang van elken der vijf *Patriärchen* aan te duiden, die overigens elkander in rechten gelijk waren. In het jaar 585, wordt een Bisſchop van *Lugdunum*, als Voorzitter van de tweede Kerkvergadering te *Maçon*, *Episcopus Patriärcha* genoemd (§). Terwijl JUSTINIANUS in zijne Wetten zoo wel den Bisſchop van *Konſtantinopolen* EPIFANIUS den *Heiligſten en Zaligſten Aardsbisſchop der Koninglijke ſtad en*

(*) ENNOD. *Libr.* IV. *Epist.* I. *Tom.* I. *Opp. pag.* 857. *ed. Sirmond.*.

(†) HARD. *l. c. Concil. pag.* 967, 976.

(§) HARD. *l. c. Tom.* III. *pag.* 459.

III BOEK XII Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

en Oecumenischen, (algemeenen,) *Patriärch* noemt (*), als ook den Bisschop van *Rome*, JOANNES, met den naam van *Heiligsten Aardsbisschop der eerwaardige stad Rome en Patriärch*, aanspreekt (†), geeft deze zich zelven aldaar in eenen Brief aan den Keizer alleen den Tijtel: *Bisschop van Rome*, en in de voorgaande Wet wordt hij van den Keizer alleen *Sanctiss. Papa veteris Romæ* genoemd. Maar een klein *Metropolitaan* van *Larisa*, stelt boven zijnen Brief aan den *Roomschen* Bisschop BONIFACIUS in het jaar 531 dit opschrift: *Domino meo sancto, ac per omnia beatissimo, et revera venerando Patri Patrum, universali Patriarchæ* (§), en zoo omtrent noemen hem andere Bisschoppen in hunne Brieven, alleen met weglating van het woord *universali*. Nog is aan te merken, dat de Tijtel van *Aardsbisschop* en *Patriärch* verwisseld wordt, tot dat de eerstgemelde eigen werd aan de *Metropolitanen*. De naam van *Exarchen*, dien de drie groote *Metropolitanen* van *Efeze*, *Heraclea* in *Thracië*, en *Cæsarea* in *Pontus* gevoerd hadden, bleef nog in wezen, maar had alle kracht verloren, nadat de *Patriärch* van *Konstantinopolen* hun hunne voornaamste voorrechten onttrokken had.

Patriärchen van

Bij de *vijf Patriärchen*, welke de Kerk, in het midden der Vde eeuw, had, kwam, honderd jaren la-

(*) *Cod. Libr.* I. *Cap.* 1. *de Summa Trinit. l.* 7. *Novell.* 7. *Novell.* 16.

(†) *l.* 8. *Cod. de Summa Trinit.*

(§) HARD. *Act. Concil. Tom.* II. *pag.* 1111.

later, eenigermate een zesde, de Bisschop van *Justiniana Prima* of *Prævalis*, in de provintie van dien naam, die tot het Oostersch *Illyricum*, thans *Albanië*, behoorde, gelegen, zijnde de geboorteſtad van Keizer JUSTINIANUS. Deze Keizer bepaalt dit in eene Wet aan den Bisschop dezer ſtad, CATILLIANUS (*), en bevestigde het vervolgends in eene andere (†), met de nadere bepaling, dat gemelde *Aardsbisschop* van eene bijzondere Kerkvergadering zal ingewijd worden, en volkomen in de hem ondergeschikte landen den post zal bekleeden, als de Apostolische Stoel van *Rome*, volgends de vastſtelling van den Heiligen Vader, (*Papa*,) VIGILIUS. Maar deze nieuwe *Patriärch*, die alleen zijnen oorſprong had, in de genegenheid des Keizers voor zijne geboorteplaats, ſchijnt ſpoedig weder dit gezag verloren te hebben.

III BOEK XII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Justiniana Prima en Seleucia.

Oosterſche Schrijvers van laater eeuwen maken ook gewag van eenen *Patriärch* van *Seleucia*, en de daar tegen over aan den *Tigris* gelegene ſtad *Cteſifon* (§), alwaar in de daad de voornaamſte Bisschop der *Perſiſche* Christenen, of hun *Metropolitaan* bij de *Grieken* ook *Aardsbisschop* genoemd, reeds in het midden der IVde eeuw zijnen zetel had. Nu is het geheel niet onwaarſchijnlijk, dat de *Patriärch* van *Antiöchië* geduld hebbe, dat de *Christenen* in *Perſië*, onder dezen Bisschop, als hunnen *Primas* of *Primaat* geſtaan hebben, maar dat hij de rech-

(*) *Nov.* 11. (†) *Nov.* 131. *Cap.* 3.

(§) ASSEMANI *Bibl. Orient. T.* I. *p.* 913.

III BOEK XII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

rechten van *Patriärch* zou bezeten hebben, heeft geenen grond in de Geſchiedenis.

Merkwaardig is, in dit Tijdperk, de twist over den Tijtel van *algemeenen*, (*Oecumeniſchen*,) *Biſchop*, welken GREGORIUS *de Groote*, Biſchop van *Rome*, zoo euvel nam in JOANNES *Jejunator*, of *den Vaſter*, *Patriärch* van *Konſtantinopolen*. Ἡ οἰκουμένη, was de benaming van het *Romeinſche* Rijk, gelijk καθολικος, (*Katholijk*,) gebruikt werd van het geen door het geheele Rijk verſpreid was; in dien zin wordt het eerst in den Brief van de Kerk van *Smyrna* (*), het woord *Katholijk* van de Christen-Kerk gebruikt, omdat zij zich reeds in alle de Wingewesten des Rijks gevestigd had. Men ſtelde dezen naam vervolgends tegen over de Ketterſche aanhangen, die in de ééne of andere Provincie opkwamen, dus kreeg dit woord *Katholijk* de betekenis van *Rechtzinnig*. — Gelijk 'er onder de Staatsbedienden in het Rijk één was, καθολικος geheeten, die de *algemeene* inkomſten van eenen of anderen Kreits beſtuurde, zoo noemden ook de *Grieken*, ten tijde van PROCOPIUS (†), den Biſchop der Christenen in *Perſarmenië*, die het opperst opzicht had over *alle* de Christen Gemeenten aldaar, καθολικος, welken tijtel nog tot op de nieuwſte tijden verſcheidene Oosterſche Kerkvoogden hebben blijven voeren. Bijna even eens is het met het woord οικουμενικος, hetwelk men door het Latijn-

Twist over den Tijtel van algemeenen Biſchop.

(*) Bij EUSEB. *Hist. Eccles.* IV. 15.

(†) *De bello Perſ.* II. 25.

tijnſche *Univerſalis* uitdrukte. Een *Concilium Oecumenicum*, is eene Kerkvergadering, tot welke Biſſchoppen uit het geheele Rijk genodigd werden, ſchoon 'er geen vierde gedeelte verſcheen, en wier beſluiten het geheele Rijk door werden aangenomen en golden. Deze naam van algemeene Kerkvergadering wordt het eerst gevonden in de Handelingen en Brieven der Kerkvergadering te *Chalcedon*, en kort daar na gaf GELASIUS van *Cyzicum* (*) denzelven ook aan de Kerkvergadering van *Niceë*.

Te *Chalcedon* werd ook eerst, niet door de vergaderde Biſſchoppen, maar door eenen verdrevenen Ouderling, twee Kerkedienaren, en nog eenen Christen van *Alexandrië*, in eenen Brief aan den Roomſchen Biſſchop LEO (†), aan dezen de naam van *Oecumeniſchen* of *algemeenen Aardsbiſſchop* en *Patriärch van het Groote Rome* gegeven. Men kan eigenlijk dus niet zeggen, dat de Kerkvergadering zelve dit gedaan hebbe. Ondertusſchen kon deze naam aan elken *Patriärch* gegeven worden, als zijnde de *algemeene Opziener van zijn Patriärchaal Gebied*. Ondertusſchen vindt men tot in de VIde eeuw geen ſpoor, dat dezelve aan den *Patriärch* van *Konſtantinopolen* gegeven is, en zoo veel men weet, is hij aan geene andere Patriärchen dan aan dien van *Rome* en *Konſtantinopolen* gegeven geworden, omdat deze de beide Hoofdſteden van het Rijk waren, en deze Kerkvoogden het Voorzitterſchap bekleedden, op

(*) *Volum. Act. Concil. Nicæn. T.* I. *Hard. p.* 345.

(†) *Act. Concil. Chalced. l. c. p.* 321, 325, 332, 336.

III BOEK XII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

op de *algemeene* Kerkvergaderingen. In het jaar 518 komt deze tijtel het eerst van den *Patriärch* van *Konſtantinopolen*, voor, op de Kerkvergadering van *Konſtantinopolen*, hem gegeven in het opſchrift van eenen Brief van de Geestelijkheid en Monniken van *Antiöchië* (*), en van de Kerkvergadering zelve (†). In eene andere Kerkvergadering aldaar, in het jaar 536, wordt de *Patriärch* MENAS ook *algemeen Aardsbisſchop* en *Patriärch* genoemd (§). Doch tevens noemden verſcheidene Abten en Monniken den *Roomſchen* Bisſchop AGAPETUS ook *Aardsbisſchop van het Oude Rome* en *algemeenen Patriärch* (**), en eene menigte Bisſchoppen gaven hem in het hoofd van hunnen Brief den Tijtel: *Vader der Vaderen*, *Aardsbisſchop der Romeinen*, en *Patriärch* (††). Om dezen tijd, dat is, zedert het jaar 533, verſchijnen de *Patriärchen* van *Konſtantinopolen* met dezen eernaam dikwijls in de Wetten van JUSTINIANUS (§§).

Het moet derhalven vreemd voorkomen, dat JOANNES, Bisſchop van *Konſtantinopolen*, door de Bisſchoppen van *Rome*, wegens het gebruik van dezen Tijtel zoo hevig beſchuldigd is geworden. Deze JOANNES, uit *Kappadocië* geboortig, oefende eerst een

(*) *Act. Concil. Conſtantin. T.* III. *Hard. p.* 1317.

(†) *l. c. pag.* 1321.

(§) *l. c. pag.* 1236, 1245, 1260, 1268.

(**) *l. c. p.* 1203. (††) *l. c. p.* 1217.

(§§) *l.* 7. *Cod. de Summ. Trin. l.* 34. *Cod. de Epiſc. audientia Nov.* 3, 5, 7, 16, 42, 67, 79.

eerst een handwerk, maar werd naderhand *Diakon* bij de Groote Kerk te *Konſtantinopolen* (*). Hij leefde zoo ſtreng, en vastte zoo menigvuldig, dat hij daar van den naam van *den Vaster* kreeg, (νηστεύης, *Jejunator*) (†). Toen men hem in het jaar 585 of 586 tot het Bisdom van *Konſtantinopolen* wilde verheffen, zocht hij het, hoewel vergeefs, met de vlucht te ontgaan. De *Roomſche* Bisſchop GREGORIUS *de Groote* prees hem in het eerst daarôm, en beval zich aan zijne Gebeden aan (§); en erkende zijne godzaligheid en nederigheid (**). Maar naderhand, toen hij met hem in twist geraakt was, beſchuldigde hij hem van verwaanden hoogmoed en huichelarij (††). Evenwel noemt hij hem, na zijn dood, den Heiligſten Bisſchop (§§). Doch des te meer hebben de *Grieken* hem geprezen en ook onder de Heiligen van hunne Kerk geplaatst. De *Patriärch* SOFRONIUS van *Jeruſalem* noemt hem bij FOTIUS (***), eene woonſtede der deugden. Om jegens de armen recht milddadig te zijn (†††), leende hij geld van Keizer MAURITIUS tegen een Handſchrift, waar bij hij zijn vermogen te pand ſtelde. Na zijn overlijden in het jaar 595, vond men, dat zijne nalatenſchap enkel be-

(*) THEOFAN. *Chronograph. pag.* 213.
(†) THEOFYL. SIMOCATT. *Hist. Maurit.* VII. 6.
(§) *L.* I. *Ep.* 4. (**) *L.* V. *Ep.* 43.
(††) *Libr.* V. *Epist.* 20. *Libr.* III. *Epist.* 53.
(§§) *L.* VI. *Ep.* 66. (***) *Cod.* CCXXXI. *p.* 889.
(†††) THEOFYL. SIMOC. *l. c.*

III BOEK XII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

beſtond in eene houten bedſtede, eenen wollen deeken, en eenen verſletenen mantel. De Keizer ſcheurde toen het Handſchrift in ſtukken, en liet deze goederen als groote kostbaarheden in zijn Paleis brengen, alwaar hij ten tijde van de groote vasten in die bedſtede ſliep. JOANNES heeft ook eenige ſchriften nagelaten, zoo ſchrijft men hem toe eene *aanwijzing voor Boetelingen*, Ακολουθια και ταξις επι εξομολογουμενων. *Een voorſchrift en verordening voor de genen, die hunne zonden belijden*, in de *Latijnſche* Kerk *libellus poenitentialis* genoemd. Dit is uitgegeven door P. JOHAN MORIN (*). Men twijfelt echter ſterk aan de echtheid van dit ſtuk, ten minſten is het niet zonder laater inlasſchingen tot ons gekomen. Eene *Predikatie*, of een daar naar gelijkend *voorſchrift* van dezen *Patriarch* voor *die genen, welke hunne zonden aan eenen Leeraar biechten willen*, ook door MORIN uitgegeven, ſchijnt een uittrekſel van het eerstgemelde te zijn. Bovendien vindt men nog twee Leerredenen, die aan onzen *Patriarch* behooren, onder de Predikatiën van CHRYSOSTOMUS; eene *over de kuischheid en den maagdelijken ſtaat* (†), en eene andere *over de valſche Profeeten en Leeraars* (§). Nog gewaagt ISIDORUS van *Hispalis* (**) van een geſchrift *over het*

(*) *Comment. Histor. de disciplina in administratione Sacramenti Poenitentiæ.*

(†) *In Opp. Chryſost. Opusc. Vat. Tom.* I. *p.* 808.

(§) *l. c. Tom.* VI. *pag.* 396.

(**) *De SS. Eccles. Cap.* 26.

het Sacrament des Doops, door JOANNES *den Vaſter* opgeſteld.

Deze *Patriärch* JOANNES *de Vaſter* nu hield in het jaar 587, onder de regeering van TIBERIUS II, eene vergadering van *Oosterſche* Biſchoppen, te *Konſtantinopolen*, op welke GREGORIUS, *Patriärch* van *Antiöchië*, die over zekere misdrijven beſchuldigd was, werd vrijgeſproken (*). In deze vergadering bekleedde JOANNES het ambt van Voorzitter, en bediende zich, zoo als zijne voorzaten gedaan hadden, in alle de ſchriften en ſtukken dezer vergadering, van den Tijtel van *Oecumeniſchen Patriärch*. Dit nam de toenmalige Biſchop van *Rome*, PELAGIUS II, zoo kwalijk, dat hij (†) alles, wat op deze *Synode* gebeurd was, wegens dezen zoo *ſnooden trotſchen naam*, (*nefandum elationis vocabulum*,) door eenen bijzonderen Brief, voor nietig verklaarde, en den *Aartsdiaken*, dien hij als zijn' zaakgelaſtigden aan het Keizerlijke Hof, (*ad veſtigia Dominorum*,) naa *Konſtantinopolen* gezonden had, verbood, het Avondmaal met den *Patriärch* aldaar te houden. BARONIUS heeft eenen Brief van PELAGIUS over dit ondetwerp in zijne Jaarboeken ingevoegd, maar reeds lang is de onëchtheid van dezen Brief bewezen. Daar de *Patriärchen* van *Konſtantinopolen* te vooren reeds dezen tijtel voerden, kan de reden, waarom PELAGIUS 'er thans eerst tegen opkwam, geene andere geweest zijn, dan dat eene

(*) EVAGRIUS *Hist. Eccles. L.* VI. *C.* 7.

(†) GREG. *de Groote L.* V. *Ep.* 18, *T.* II. *p.* 74.

III BOEK XII Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

eene Kerkvergadering, die over eenen *Patriärch* oordeelde, te veel luister op den *Patriärch* JOANNES verspreidde, hetwelk de ijverzucht van den *Roomschen* Bisschop gaande maakte.

JOANNES bleef evenwel, tot zijne dood toe, in het jaar 590, dezen eernaam voeren, waarom GREGORIUS, de Opvolger van PELAGIUS, hem de hevigste bestraffingen deed in eenen Brief (*), welken hij aan zijnen afgevaardigden, (*Responsalis*,) te *Konstantinopolen*, SABINIANUS, zond, met last om hem dien te overhandigen. Hij verweet hem, dat hij, door dezen *dwaazen en trotschen naam*, toonde, met verachting van alle zijne Broederen, *alleen Bisschop* te willen genoemd zijn. De Kerkvergadering van *Chalcedon* had wel de *Bisschoppen des Apostolischen Stoels te Rome algemeen* genoemd, maar niemand van hen had dezen *verwaanden naam* aangenomen. Bij slot vermaant hij hem, zich niet verder eenen *algemeenen Vader in de Wereld*, (*Generalis Papa in mundo*,) te laten noemen, opdat hij zich geen zwaarder oordeel op den hals haale.

Hij schreef tevens aan zijnen *Diaken*, dat hij zich verwonderde, hoe deze had kunnen toelaten, dat de Keizer listig bepraat was geworden, om hem GREGORIUS schriftelijk tot vrede met den *Patriärch* te vermanen, alzoo *in dezen strafbaren tijtel te bewilligen niet minder zou zijn, dan het Geloof te verzaken.*

Tevens schreef hij over hetzelfde onderwerp aan den

(*) *l. c. p.* 741-746.

den Keizer MAURICIUS (*), dat de ergernis over dezen tijtel algemeen was; hij GREGORIUS was een *knecht van alle Priesters*, zoo ver zij Priesterlijk leefden. Nog ſchreef hij aan de Keizerin KONSTANTIA, bij welke hij eenigermate klaagde, dat de Keizer hem aangeſchreven had, om zich vredelievend te betoonen jegens den *Patriärch* JOANNES (†).

Na de dood van JOANNES, in het jaar 590, ging deszelfs opvolger CYRIACUS voort, den eernaam *Oecumenisch* te gebruiken. Ook bij dezen drong GREGORIUS, hoewel niet met de voorige hevigheid, aan, om dien *ſtrafbaren* en *ergerlijken* naam niet langer te gebruiken (§). Naardien Keizer MAURICIUS hem herhaalde keeren liet vermanen, om de afgevaardigden van CYRIACUS wel te ontvangen, verdedigde zich GREGORIUS in eenen anderen Brief aan gemelden Keizer (**). De Keizer had hem onder anderen bevolen, om geene ergernis tusſchen hen te verwekken, over eenen *nietsbeduidenden*, (*frivolum*) *naam*. Maar GREGORIUS merkte aan, dat dezelve ligt ſchadelijk konden worden. Als de *Antichrist* zichzelven God zal noemen, zal het ook zulk een naam zijn, maar toch heel ſchadelijk. Wie een *algemeen Priester* genoemd wil worden, die is een voorloper van den *Antichrist*, omdat hij zich boven alle Priesters verheft, gelijk de *Antichrist* boven alle menſchen.

GRE-

(*) *l. c. Ep.* 20. *p.* 747. (†) *l. c. Ep.* 21. *p.* 750.
(§) *L.* VII. *Ep.* 4, 5. *p.* 850. *Ep.* 31. *p.* 878. *L.* XIII. *Ep.* 40. *p.* 1246. (**) *L.* VII. *Ep.* 33. *p.* 881.

III BOEK XII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

GREGORIUS ſchreef insgelijks aan de *Patriärchen* van *Alexandrië* en *Antiöchië*, om hen tegen den *Patriärch* JOANNES op te zetten, van welks *Duivelſche aanmatiging*, (*diabolica uſurpatio*,) hij hun bericht gaf (*). Hij ſlaagde echter bij hen niet volkomen naar wensch. ANASTASIUS, *Patriarch* van *Antiöchië*, vermaande hem, niet toe te laten, dat de booze geest, zonder oorzaak, de zielen zou kunnen ziften, en poogde hem, met 's Keizers woorden, zachter gevoelens in te boezemen. GREGORIUS daartegen, wilde hem, in zijn antwoord (†), beduiden, dat deze zaak op eene vervalſching van het geloof zou uitloopen. EULOGIUS, *Patriärch* van *Alexandrië*, liet hem lang op antwoord wachten (§), en toen hij hem eindelijk ſchreef, dat hij den *Patriärch* van *Konſtantinopolen* dien trotſchen naam niet wilde geven, gelijk GREGORIUS *bevolen had*, en integendeel dezen den *algemeenen Vader*, (*univerſalis Papa*,) noemde, misbaagde hij door dit laag kruipen aan GREGORIUS, die hem weder ſchreef (**), dat hij het woord *bevelen* toch niet weder moest laten hooren, alzoo hij al te wel wist, dat zij beiden ſlechts *Broeders* waren, ja dat EULOGIUS in *zeden* zijn *Vader* was, even min moest hij hem, in het vervolg, *algemeenen Vader* noemen, naardien GREGORIUS zijne eer enkel in de eer zijner Broederen en der algemeene Kerk zocht. On-

(*) *Libr.* V. *Ep.* 43. *L.* VII. *Ep.* 34.
(†) *L.* VII. *Ep.* 27. (§) *L.* VI. *Ep.* 60.
(**) *Libr.* VIII. *Epist.* 30.

III BOEK XII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476 tot 622.

Ondertuſſchen ſchijnt de *Alexandrynſche Patriarch* de ware bedoeling van den *Roomſchen* Biſſchop wel getroffen te hebben. Te weten, dat deze eigenlijk naarijverig was, over den *Patriärch* van *Konſtantinopolen*, immers terwijl zij met alle drift alle heerſchappij in de Kerk ſcheenen tegen te gaan, waren deze Biſſchoppen 'er ſteeds op uit, om de Kerk van *Rome*, als het *hoofd der Kerk*, in naam van den Apostel PETRUS, te verheffen; zoo ſchrijft GREGORIUS *de Groote*, aan eenen Biſſchop van *Syracuſen* (*), dat niemand kan twijfelen, dat *de Kerk van Konſtantinopolen aan de Roomſche onderworpen is*, als ook, *dat aan deze alle Biſſchoppen onderworpen* zijn (†), ja zelfs, aan de *Macedoniſche* en *Griekſche* Biſſchoppen, dat *geene Synodale Handelingen, zonder het gezag en toeſtemming van den Apoſtoliſchen Stoel eenige kracht hebben.*

BARONIUS (§), en op zijn voetſpoor andere Schrijvers van zijne Kerk, hebben geſchreven, dat, eindelijk, de opvolger van GREGORIUS, BONIFACIUS III. van den Keizer FOKAS verkregen heeft, dat voortaan de Biſſchop van *Rome* alleen *Oecumenisch* of *algemeen* zoo heeten, waar toe men zich op ANASTASIUS (**) en PAULUS *Diaconus* (††) beroept;

(*) *Libr.* IX. *Epist.* 12. *pag.* 940.
(†) *Libr.* IX. *Epist.* 59.
(§) *Ann. ad ann.* 606. *n.* 2. *pag.* 225.
(**) *Lib. Pontific. in Bonifac.* III. *p.* 237.
(††) *De Gest. Langobard. L.* IV. *C.* 37.

III BOEK XII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

roept; maar deze beide Schrijvers noemen het woord van *Oecumeniſche Patriärch* geheel niet. Ondertuſſcheu hebben de *Proteſtanten* dit geern overgenomen, en op dien grond gemeend, dat men de *grondvesting van het Pausdom*, of de *Heerſchappij* van den Biſchop van *Rome*, over alle Weſterſche Kerken, in deze uitſpraak van FOKAS, een Dwingeland, in het jaar 606, ſtellen kon. De waarheid der zaak is deze. Reeds vroeg had de *Roomſche Kerk* de eerstheid van rang, onder de overige Gemeenten, niet omdat zij de Stoel was van den Apostel PETRUS, gelijk hare Biſchoppen beweerden, maar omdat *Rome* de Hoofdſtad des Rijks was; vervolgends was de Gemeente van *Nieuw-Rome*, of *Konſtantinopolen*, haar volkomen *gelijk* geſteld, ja deze begon reeds, gelijk door Keizer JUSTINIAAN werklijk geſchiedde (*), als de *eerſte* aangemerkt te worden; maar FOKAS verſtoord op den *Patriärch* van zijne Hofſtad, bevestigde dien van *Rome* in deszelfs oude eerstheid van rang.

Met dit alles bleven de *Patriärchen* van *Konſtantinopolen* in het bezit en gebruik van den tijtel *Oecumeniſche* of *algemeene* Patriarch volharden, die hun van Keizers, Kerkvergaderingen, en bijzondere Biſchoppen is gegeven geworden; zelfs hebben zij dien tijtel behouden, nadat het *Griekſche* Rijk onder de Turken gekomen is (†).

Een

(*) *l.* 25. *Cod. de SS. Eccles.*

(†) Zie J. ELSNER *Nieuwſte beſchrijving der Griekſche Christenen* III. *Hoofdſt. Bladz.* 52.

Een Levensbeschrijver van GREGORIUS *den Grooten* (*) verhaalt, dat deze Bisschop, bij gelegenheid van dezen twist, om zijne nederigheid te openbaren, het eerst voor zich en zijne navolgers den tijtel hebbe aangenomen van *Knecht der Knechten Gods*. Doch niets is zekerer, dan dat deze tijtel voor zijnen tijd reeds in gebruik is geweest. AUGUSTINUS (†) noemde zich reeds *Episcopus*, *Servus Christi*, *Servorumque Christi*, als ook (§): *Episcopus*, *servus Christi*, *et per ipsum servus servorum ipsius*. En dus meer andere Bisschoppen. De reden was, dewijl men eigenlijk alle soort van *Kerkelijken*, die aan den dienst van God gewijd waren, in eenen bijzonderen zin, *Dienstknechten van God*, *servi Dei* noemde, allerbijzonderst werden de *Heiligen* dus genoemd, daaröm noemden zich de Bisschoppen *Knecht der Knechten Gods*. GREGORIUS *de Groote* nam ook, in zijne Brieven, dezen tijtel aan, welke eindelijk aan de *Roomsche* Bisschoppen eigen is geworden, echter met die verändering, dat zij zich in hunne Brieven of *Breves* alleen *Papa*, maar in hunne *Bullen* of Kerkwetten *servus servorum Dei* tekenen.

Tijtel van Knecht der Knechten Gods.

(*) JOANN. *Diacon. Vita S. Gregorii Papæ L.* II. *C.* 1. *p.* 45. *T.* IV. *Opp.* (†) *Ep.* 130. *T.* II. *p.* 290.
(§) *Epist.* 217. *pag.* 608.

DERTIENDE HOOFDSTUK.

Roomſche Pauſen. Kerkelijke Wetten. Monniken. Monniken-orden.

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Geſchiedenis der Roomſche Biſchoppen in dit Tijdvak.

Uit het één en ander, hetwelk ons, in het voorgaande *Hoofdſtuk*, is voorgekomen, mag men reeds opmaken, hoe de Roomſche Biſchoppen ſteeds bedoelden, hun gezag te vergrooten en uit te breiden. De tijdsomſtandigheden dienden hun daar toe op eene bijzondere wijze. Bij den ondergang van het *Weſterſche* Keizerrijk, bleef hun gezag en aanzien ſtand houden bij de Vorſten dier Volken, die dit Rijk hadden omgekeerd. Toen zij vervolgends weder onder het Oppergebied der Romeinſche Keizers van *Konſtantinopolen* kwamen, moesten deze *hen*, om redenen van ſtaat, ontzien, wegens den invloed, welken zij, in het Westen, hadden. Ook wisten de *Patriärchen* van *Rome* van de verdeeldheden der Oosterſche Biſchoppen zich uitmuntend te bedienen, en zich eene meerderheid ook bij de Oosterſche Gemeenten te verwerven. Zoo lang *Rome* onder de heerſchappij der *Gothiſche* Koningen ſtond, hadden zij de Oosterſche Keizers in hunne Brieven *Zoonen* genoemd, en dezen tijtel bleven zij, als naar gewoonte, gebruiken, nadat *Rome* weder onder deze Keizers onderworpen was geworden (*). Met één woord, zij gingen onöphoudelijk voort, hun doel,

(*) *l.* 8. *C. de Summa Trinit. etc.*

doel, de alleenheerſching in de Kerk, te beöogen, en van ſtap tot ſtap te naderen. III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Na de dood van SIMPLICIUS (*), in het jaar 483, kwam de *Senaat* van *Rome*, de *Geestelijkheid*, en de Gemeente, in de *Pieterskerk* bijëen, tot verkiezing van eenen nieuwen Biſchop. In deze bijeenkomst verſcheen de Opperſte Staatsdienaar van den Koning ODOACER, BASILIUS, die, in naam van denzelven, zijne verwondering te kennen gaf, dat men iet zonder zijne medewerking ondernomen had, dewijl het hem voornaamlijk toekwam, om bij eene Biſchops verkiezing te zorgen, dat noch de Kerkelijke, noch de Burgerlijke rust geſtoord werd (†). BASILIUS zal dus, ongetwijfeld, zijn aandeel gehad hebben, in de verkiezing van FELIX II. tot Opvolger van SIMPLICIUS. Deze FELIX, die in het jaar 492 overleed, zich in de *Eutychiäanſche* verſchillen mengende, was ſtout genoeg, om de *Patriärchen* van *Konſtantinopolen* en *Alexandrië* in den ban te doen, gelijk de eerstgenoemde, ACACIUS, hem insgelijks deed, waar door de ſcheuring tuſſchen deze beide Gemeenten niet weinig bevorderd werd. FELIX II.

Zijn Opvolger, GELASIUS I, heeft het Biſchoppelijk beſtuur te *Rome*, van het jaar 492 tot 496, waargenomen, aan dezen worden eenige merkwaardige geſchriften toegekend. Eene verördening over het GELASIUS I.

(*) Men zie van hem *Deel* V. *Bladz.* 357.

(†) Men vindt dit verhaal in de Handelingen eener *Roomſche Synode* 503. bij HARDUIN. *act. Concilior. Tom.* II. *pag.* 977.

III BOEK XIII Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

het *H. Avondmaal*, welke GRATIANUS (*) bewaard heeft, is een ſtuk van een' Brief, door hem aan twee Biſſchoppen gezonden. Daar in zegt hij: „ Wij „ hebben vernomen, dat ſommigen enkel het H. „ Ligchaam nemen; maar zich van den kelk des „ H. Bloeds onthouden. Deze mogen toch, dewijl „ zij, ik weet niet in welk, dwaalgeloof verward „ zijn, of het geheele *Sacrament* genieten; of van „ het geheele geweerd worden; dewijl het verdeelen „ van eene en dezelfde verborgenheid niet zonder „ groote Kerkroof kan ondernomen worden." Het zij zoo, dat deze woorden bijzonder de *Manicheën* bedoelen, die toen te *Rome* en in *Italië* het hoofd weder begonnen op te ſteeken (†), evenwel is deze uitſpraak eene onbepaalde verwerping van de gedachte, als of men volſtaan kon met de helft der plegtigheid van het Avondmaal, hetwelk CHRISTUS heeft ingeſteld. HARDUIN heeft dit ſtuk niet gevoegd in zijne verzameling, in welke hij echter een ander ſtuk geplaatst heeft (§), een beſluit *omtrent de Heilige en Apokryfe Boeken*, hetwelk GELASIUS in het jaar 494 zal genomen hebben, met 70 andere,

(*) *De Conſecratione Diſtinct* II. *Cap.* 12. *p.* 1142. *Tom.* I. *Corp. Jur. Canon. ed. Boehmer.*

(†) Wij weten dit uit LEO *den Grooten Serm.* IV. *de Quadrageſim. ſeu* XLII. *pag.* 161. alwaar hij van deze *Manicheën* zegt: „ Zij nemen wel, met den onwaardigen mond, het ligchaam van CHRISTUS, maar weigeren volſtrekt het bloed onzer verloſſing te drinken."

(§) *Act. Concil. Tom.* II. *pag.* 937.

re, te *Rome* vergaderde Biſchoppen; in hetwelk als het ware de eerſte *Index librorum prohibitorum* vervat is. Ook wordt in hetzelve gezegd, dat, alhoewel alle *Katholijke* Gemeenten in de wereld maar éene Bruid van CHRISTUS vertoonen, evenwel de Heilige Katholijke en Apoſtoliſche Kerk van *Rome*, niet door *Synodale* beſluiten, maar door de woorden des Heeren zelven: *Gij zijt Petrus* enz. den voorrang boven alle Gemeenten verkregen heeft. Deze Kerk is dan de eerſte, die van *Alexandrië* de tweede, die van *Antiöchië* de derde, met voorbijgaan van die van *Konſtantinopolen*. Hetwelk heel wel over het geheel genomen van GELASIUS heeft kunnen afkomſtig zijn, evenwel zijn 'er bedenkingen aangevoerd, waar uit men ſchijnt te moeten beſluiten, dat dit ſtuk, ten minſten, naderhand inlaſſchingen gekregen heeft.

Geheele Boeken, die aan GELASIUS toegeſchreven zijn, hebben hetzelfde lot gehad, dat derzelver echtheid in twijfel is getrokken. Daar onder is een *Liturgisch* werk over den Kerkendienst, (*Sacramentarium Gelaſianum*,) het eerst door den Kardinaal TOMMASI in het jaar 1680 in het licht gegeven; hier ſchijnt weder plaats te hebben, dat hetzelve van tijd tot tijd met bijvoegſelen vermeerderd is, ſchoon de eerſte aanleg aan GELASIUS behooren moge. Een ander Boek van den Biſchop GELASIUS tegen EUTYCHES en NESTORIUS (*), hetwelk GENNADIUS (†) een

(*) *In Biblioth. Max. Patr. T.* VIII. *p.* 699.

(†) *De Viris Illuſtr. Cap.* 94.

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

een groot en voortreflijk Boek noemt, is hem insgelijks zelfs van ſommige geleerden van zijne eigene Kerk, onder anderen van BARONIUS ontzegd; waar toe misſchien de volgende plaats in hetzelve iet kan toegebragt hebben: „ De *Sacramenten van het* „ *ligchaam en bloed van* CHRISTUS, welke wij ne„ men, zijn zeker iet Godlijks, om welks wil en „ door hetwelk wij der Godlijke natuur deelachtig „ worden; doch de *zelfſtandigheid*, (*ſubſtantia*,) „ *of natuur van brood en wijn houdt niet op.* En „ zeker het *beeld* en de *gelijkvormigheid van het* „ *ligchaam en bloed van* CHRISTUS wordt in deze „ handeling van verborgenheden gevierd. Ons wordt „ dus oogſchijnlijk genoeg getoond, dat wij van „ den Heere CHRISTUS hetzelfde gelooven moeten, „ wat wij in zijn beeld bekennen, vieren en nemen; „ dat gelijk als *brood en wijn*, door de werking „ des Heiligen Geestes, in de Godlijke zelfſtandig„ heid overgaan, en evenwel *in het eigene van* „ *hare natuur blijven*, het zoo ook met die hoofd„ verborgenheid, welks wezen en kracht zij ons „ waarachtelijk voorſtellen, gelegen is; het is éene „ CHRISTUS, die geheel en waar blijft, dewijl de „ beide Natuuren, uit welke zijn perſoon beſtaat, „ het hun eigene behouden." — Verſcheidene Brieven van GELASIUS, en zijn geſchrift *van den Kerkelijken Ban*, (*Epiſtolæ et Tomus de anathematis vinculo*) (*), betreffen de *Eutychiäanſche* verſchillen, en inzonderheid de afzetting van ACACIUS.

Eene

(*) *In* LABBEI *Concil. T.* IV. *p.* 1157-1227.

Eene andere verhandeling van GELASIUS (*) is tegen den *Senator* ANDROMACHUS en andere *Romeinen* gericht, die beweerden, dat het Heidenſche Feest der *Lupercaliën*, hetwelk deze Biſchop afgeſchaft had, moest blijven gevierd worden, beweerende, dat uit het nalaten van hetzelve zekere ziekten ontſtaan waren. Hetwelk niet anders kan verklaard worden, dan dat in zulke groote ſteden, in welken de Heidenen het allengs ooirbaar vonden, als Christenen te leven, het Christelijk en Heidensch Bijgeloof zich veelvuldig ſaamvermengde. Ook is het geene onwaarſchijnlijke gisſing, dat men, in plaats van dit, of een ander Heidensch Feest, ook in de maand *Februarij*, (*februa* van *februare* reinigen,) kort daar na het Christelijke Feest der *reiniging van* MARIA heeft ingevoerd, om de Christenen des te gemaklijker aan het afſchaffen van het eerſte te gewennen, van hetwelk men bovendien ook eenige plegtigheden bij deze verändering overnam, als het wijden van waschkaarſen, hetwelk aan het Christelijke feest den naam van *festum candelarum*, of *lichtmisſe*, gegeven heeft.

ANASTASIUS II, de volgende *Roomſche* Biſchop, van het jaar 496 af, dacht vreedzamer over de twisten met de Oosterſche Biſchoppen, dan zijne voorzaten (†), en was op het punt, om zelfs de Kerkelijke eer van ACACIUS weder te herſtellen ANASTASIUS II.

(*) *Ibid. pag.* 1234.

(†) Dit blijkt uit zijnen Brief aan den Keizer ANASTASIUS bij LABBEUS *l. c. pag.* 1278.

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

len (*), toen hij onverziens door een ſchielijke dood werd weggerukt, in het jaar 498, hetwelk men, naar de vooröordeelen van dien tijd, als eene ſtraffe van God beſchouwde.

SYMMACHUS.

Na zijne dood verdeelde zich de Senaat, de Geestelijkheid, en de Gemeente, in twee partijën, bij de verkiezing van eenen nieuwen Bisſchop. De ééne verkoos den *Diakon* SYMMACHUS, de andere den *Aardsouderling*, dat is, niet het hoofd van het *Roomſche* Ouderlingſchap, maar dien de Bisſchop het meest raadpleegde, LAURENTIUS. De *Roomſche Senator* FESTUS, die als Gezant aan het Keizerlijke Hof den Keizer hoop gegeven had, op bevrediging, wordt gezegd, door omkoping bewerkt te hebben, dat eene partij LAURENTIUS tot Opvolger van ANASTASIUS benoemde (†). De partij van SYMMACHUS was echter de talrijkſte, maar de eene en andere oefenden ontallijke plunderingen, moorden, en andere buitenſporigheden. Eindelijk beſloten beide de partijën hunne zaak ter beſliſſing voor den *Oostgothiſchen* Koning DIEDERIK te *Ravenna* te brengen. Deze *Ariäanſche* Vorst deed uitſpraak, dat die der mededingeren als Bisſchop zou erkend worden, die het eerst ingewijd was geworden, en de meeste aanhangers had. Dus behield SYMMACHUS de overhand. Deze hield hier op eene Kerkvergadering te *Rome*, in het jaar 499 (§), waar op be-

(*) *Liber Pontif. in Anaſtas.* II. *p.* 170.

(†) THEOD. *Lector in Excerpt. H. E. L.* II. *C.* 17.

(§) *Synod. Rom.* I. *T.* II. *Hard. p.* 918.

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

beſloten werd, dat in het vervolg ieder van de Geestelijkheid, die bij het leven van den Roomſchen Biſſchop eenige maatregelen voor zijnen opvolger zou beraamen, zijnen post en de Kerkelijke gemeenſchap zou verbeuren enz. Op eene andere Sijnode, in het jaar 501, benoemde SYMMACHUS, uit medelijden, LAURENTIUS tot Biſſchop van *Nuceria*, thans *Nocera* (*). Evenwel deed de onderliggende partij, in het jaar 502, eene nieuwe poging, om SYMMACHUS den voet te ligten. FESTUS en PROBINUS, leden van den *Senaat*, met eenige leden der Geestelijkheid, beſchuldigden hem van groote misdaaden, en zonden de daar toe omgekochte getuigen aan het Hof van den Koning DIEDERIK. De Geestelijkheid verdeelde zich op nieuw tuſſchen de twee mededingers; waar van de gemelde Raadsheeren den Koning kennis gaven, en hem verzochten, eenen Opperöpziener, (*Viſitator*,) over de *Roomſche* Kerk aan te ſtellen. Hier toe benoemde de Koning ook PETRUS, Biſſchop van *Altino*, maar zegt de Schrijver, die dit verhaalt (†), tegen de Kerkelijke Wetten, omdat, naar zijne mening, eene Kerkvergadering hier beſliſſen moest, en niet de Landsvorst. 'Er ſchijnt werklijk, op 's Konings bevel, in het jaar 502, eene nieuwe *Synode* te *Rome*, de *derde* in dezen reeks, bijëengekomen te zijn, en andermaal ten voordeele van BONIFACIUS, uitſpraak gedaan te hebben.

Maar

(*) *Lib. Pontif. in Symmacho pag.* 172.

(†) *Lib. Pontif. l. c. pag.* 73.

III DOEL XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Maar de twist werd geheel beſlist in de *vierde* Kerkvergadering te *Rome*, in het jaar 503. Zij heet *Synodus Palmaris*, naar eene der twee gebouwen te *Rome*, *Palma aurea* of *Donius palmata*, en *Proticus palmata*, waarſchijnlijk naar het eerſte, in hetwelk de *Senaat* plagt te vergaderen. Zij kwam bijëen, op Koninglijk bevel, en de aanzienlijkſte Biſſchoppen uit *Italië* waren hier tegenwoordig. Zoo als de *Motropolitanen* van *Mediolanum* en *Ravenna*. Deze Biſſchoppen erkennen zelven, dat de vergadering door den Keizer beleid was (*), ſchoon zij 'er terſtond bijvoegen, dat SYMMACHUS zelf, dien men aangevallen had, *dezelve had moeten uitſchrijven*, dewijl hem het voorrecht van PETRUS, en naar dit *bevel des Heeren*, het gezag der *Synoden* eene bijzondere magt over de Kerken had medegedeeld; en 'er ook daaröm *geen voorbeeld van was, dat mindere Biſſchoppen over den Roomſchen gericht gehouden hadden*. Doch zij ſtellen zich hier mede te vrede, dat SYMMACHUS ſchriftelijk tot deze vergadering bewilligd had. Ook bevestigde hij dit in hunne vergadering, den genadigſten Koning voor deze vergadering dankende, maar te gelijk wenſchende, dat de aangeſtelde *Viſitator* weder afgeſchaft, en hem SYMMACHUS alles wat hem ontnomen was, terug gegeven, en hij in zijne waardigheid volkomen herſteld werd, om zich dan, als men het nodig rekende, tegen de beſchuldigingen te verdedigen. Hier in kon de *Synode*, gelijk zij zelve bericht, niets

(*) HARDUIN. *Act. Concil. T.* II. *p.* 967.

niets doen, zonder goedkeuring van den Koning, en deze gebood, dat SYMMACHUS zich eerst rechtvaardigen zou. Als hij zich deswegens naa de Biſchoppen op weg begaf, werd hij door een' troep van zijne vijanden overvallen; bij welke gelegenheid verſcheidene Ouderlingen van zijn gevolg gewond, en hij zelf in het uiterſte gevaar gebragt werd, indien hij van 's Konings bedienden niet ontzet was geworden. De Biſchoppen gaven hier van bericht aan den Koning, met bijvoeging, dat SYMMACHUS, volgends zijne verklaring, om zich te verdedigen, van zijne hoogheid afgezien had; de Koning had wel het recht, om te doen, wat hij wilde; maar hij kon, door de Kerkelijke Wetten ten minſten, niet verder genoodzaakt worden, zich voor hen te ſtellen, en dit weigerde hij volſtrekt. Hier op kregen zij ten antwoord: Zij mogten zelve de bekwaamſte middelen ter hand nemen, om ſlechts den vrede te *Rome* te herſtellen; de Koning ſchreef hun niets voor; maar vereerde veelmeer hunne Kerkelijke beſluiten; waar van zij echter aan God rekenſchap zouden moeten geven (*).

Op dit verlof verzuimden de Biſchoppen niet, aan *Italië deszelfs regent weder te geven*, gelijk zij ſpraken, en daar door Gods wil te vervullen. Zij beſloten, dat SYMMACHUS, ten minſten *voor de menſchen*, voor onſchuldig moest gehouden worden; maar zijne *geheele zaak* bleef *voor het Godlijk gericht voorbehouden*. Uit dit gantſche gedrag der ver-

(*) *l. c. p.* 968. *Præcept. Theuderici Regis p.* 971.

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

vergadering heeft men willen bewijzen, dat zij hebbe vastgeſteld, dat een Biſchop van *Rome van geen mensch* kan *geöordeeld* worden, maar van God alleen afhangt. Dit hebben zij echter niet algemeen gezegd, maar bepaald van de omſtandigheden van SYMMACHUS; dat zij voorts erkenden, dat zij te gering waren, om hem te oordeelen, zag daar op, dat zij enkel *Italiäanſche* Biſchoppen waren, en geenen *Patriärch* tot Voorzitter hadden. Voor het overige is het duidelijk, dat zoo wel deze vergadering als SYMMACHUS hunne afhanglijkheid van den Koning erkend hebben.

De tegenpartij van SYMMACHUS berustte echter niet in de uitſpraak dezer vergadering. 'Er verſcheen een geſchrift in het licht, (*adverſus Synodum abſolutionis incongruæ*,) waar in aan dezelve verweten werd, dat zij vele valſche en ſchadelijke ſtellingen ten aanzien van den *Roomſchen* Biſchop had aangenomen enz. De Kerkvergadering liet daar tegen eene verdediging opſtellen door MAGNUS FELIX ENNODIUS, die den roem had van een Welſprekend Redenaar te zijn (*).

Bijzonderheden van ENNODIUS en van zijne ſtelling, dat een Biſchop van Rome

Deze ENNODIUS, een geboren *Galliër*, was toen *Diakon* te *Ticinum*, (*Pavia*,) alwaar hij in het jaar 510 Biſchop is geworden, in welke waardigheid hij een en andermaal in gezantſchap naa *Konſtantinopolen* is gereisd. Hij overleed, nauwlijks 50 jaren oud zijnde, in het jaar 521. Zijne ſchriften zijn door den *Jeſuit* SIRMOND uitgegeven, met aan-

(*) *Bl.* 56. alwaar verkeerdelijk EUNODIUS gelezen wordt.

aantekeningen (*). Van zijne *gedichten* hebben wij reeds geſproken. In de *negen Boeken* van zijne *Brieven* is misſchien wel de merkwaardigſte plaats de volgende (†), waar hij het gevoelen van eenen Ongenoemden wederlegt, *dat de vrijë wil alleen tot het verkiezen van het kwaad bepaald zij.* „ O „ ſcheuringwekkende leerſtelling!" roept hij uit, „ die Godslastering op het voorhoofd draagt. Wat „ zou dat voor eene vrijheid zijn, waar men alleen „ dat mag willen, het gene ſtraft? Of waaröm zou „ men het eene verkiezing noemen, waar men en- „ kel één deel geöorloofd vindt? Is dit waar, dan „ hebben geene Godlijke oordeelen plaats. Want, „ hoe zou God iet goeds van ons kunnen verlan- „ gen, als hij onzen wil het ſtreeven daar naar „ verboden had? Zegt niet de Apostel zeer duide- „ lijk: *het willen is wel bij mij, maar volbrengen „ kan ik niet?* dat is, ik weet wel den rechten „ weg te verkiezen; maar ik zal bezwijken, indien „ mij niet de hooger genade op denzelven bijſtaat. „ Niemand twijfelt 'er aan, dat ons door den ge- „ ver der genade de baan des rechts geöpend „ wordt; de genade gaat voor ons heen, wanneer „ wij meermalen door den hemel tot rust genodigd „ worden, zoo als door de woorden: *Komt gij „ Kinderen! hoort naar mij!* of, *komt gij geze- „ genden des Heeren enz.* Maar indien onze vrijë „ wil en onze arbeid aan zulke vermaningen geen „ ge-

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

van niemand dan van God geöordeeld worde.

(*) *Paris.* 1611. 8. *et in Sirmondi T.* I. *p.* 801-1146.

(†) *L.* II. *Ep.* 19. *p.* 836. *l. c.*

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

„ gehoor geeft, dan ſtorten wij ons vrijwillig in de „ hel, en worden 'er door geen bevel in geſloten. „ Wij zijn het dus aan de genade verpligt, dat wij „ geroepen worden, dat ons, langs geheime wegen, „ indien wij maar niet wederſtaan, een ſmaak des „ levens wordt ingeſtort; maar het komt op onze „ verkiezing aan, de ons aangewezene weldaden „ aan te nemen." In de daad, men behoeft ſlechts weinig te weten, van de *Pelagiäanſche* Geſchiedenis, om te zien, hoe nabij deze woorden aan de gevoelens van PELAGIUS komen, evenwel beweert SIRMOND, dat dezelve overëenſtemmen met de leer van AUGUSTINUS, bijzonder met zijn Boek *de Correptione et Gratia*; maar deze Schrijver wil eenen *Heiligen* en *Belijder*, zoo als ENNODIUS gewoonlijk genoemd wordt, niet tot eenen *Halven Pelagiäan* gemaakt hebben, en van zijne Kerk niet bekennen, dat zij, reeds zedert vele eeuwen, van het Leerſtelzel van AUGUSTINUS is afgeweken. —

De *Lofreden*, welke ENNODIUS, omtrent het jaar 507 of 508, op den Koning DIEDERIK gehouden heeft (*), bevat wel eenige goede plaatzen, maar het geheel heeft niets van de ware *Romeinſche* Welſprekendheid. — Nog heeft hij eene *Levensbeſchrijving* gegeven van zijnen voorzaat in het Bisdom van *Ticinum*, EPIFANIUS, die in het jaar 497 overleden was, behalven nog eenige andere kleine opſtellen.

Doch niets heeft hem zoo vermaard gemaakt in de *Roomſche* Kerk, als zijne *Verdediging voor de vier-*

(*) *Ap.* SIRMOND. *l. c. p.* 959.

III BOEK. XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

vierde Romeinſche of zoogenoemde *Palmſynode*, (*Libellus adverſus eos, qui contra Synodum ſcribere præſumſerunt*) (*). In dezelve beweert hij niet alleen, dat, zonder bewilliging van eenen Biſchop van *Rome*, geene Kerkvergadering over hem oordeelen kan; maar hij verzekert zelfs, *dat elk dezer Biſchoppen reeds door den post, dien hij bekleedt, heilig en onſchuldig is; dit zij een van* PETRUS *hem nagelaten erfgoed; als zich een dezer Biſchoppen al niet zelf goede hoedanigheden verworven mogt hebben, zoo zouden die reeds genoegzaam zijn, die zijn groote voorganger hem bezorgd had, die toch wel vooruit heeft gezien, wie bekwaam ware, om voor de geheele Kerk van God tot eenen grondſlag te ſtrekken.* Wat den *Viſitator* betreft, dien DIEDERIK over de *Roomſche* Kerk verördend had, dit houdt ENNODIUS voor iet beledigends: *De zaken van andere menſchen*, zegt hij (†), *wil God misſchien door menſchen beſlist hebben; maar den Roomſchen Biſchop heeft hij, zonder eenig onderzoek, voor zijn gericht voorbehouden. Hij heeft gewild, dat de Opvolgers van den Zaligen* PETRUS *alleen aan den Hemel hunne onſchuld verſchuldigd zijn, en hun onbezoedeld geweten voor den toets van den ſtiptſten onderzoeker aanbieden zullen.* Dat ENNODIUS naar den zin der Biſchoppen ſprak, als hij beweerde, dat een *Biſchop van Rome niet van menſchen geöordeeld moet* worden, blijkt, omdat eene volgende Kerkvergadering te *Rome*, de *zesde*, onder SYM-

(*) *l. c. p.* 973. (†) *l. c. p.* 988.

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

SYMMACHUS, in het jaar 503, zijne *verdediging* volkomen goedkeurde, en als een *Synodaal beſluit* wilde aangemerkt hebben. De Biſchoppen namelijk zochten in deze verheffing van den *Roomſchen* Biſchop hun eigen gezag te ſtaven, opdat hunne Kerk, in het Westen, onder verſcheidene Vorſten, en onder dezen ook *Ariänen*, levende, vastigheid en ſterkte zou hebben.

SYMMACHUS was naauwlijks op nieuw in zijne waardigheid bevestigd, of hij ſchafte op eene Kerkvergadering, nog in het jaar 502 gehouden, eenige verördeningen van den Koning ODOACER, en deszelfs Staatsdienaar BASILIUS, af, omtrent de verkiezing van eenen Biſchop, en het niet vervreemden der goederen van zijne Kerk, onder voorwendzel, dat Leeken niet vermogten, zoodanige ſchikkingen te maken, als hetwelk alleen den Biſchoppen toekwam (*).

Nog eene *zesde Synode*, ten tijde van SYMMACHUS, in het jaar 503, te *Rome* vergaderd, nam het geſchrift van ENNODIUS over, en vernieuwde de oude Kerkelijke wetten tegen allen, die Biſchoppen vervolgden, en zich van Kerkengoederen meester maakten. In het volgende jaar 504 bekrachtigde SYMMACHUS in eene Kerkvergadering gemeenlijk, doch verkeerd, de *zesde Roomſche* genoemd, zeer uitvoerige beſluiten tegen allen, die zich aan Kerkengoederen zouden willen vergrijpen.

In de *Eutychiäanſche* verſchillen van dezen tijd, die

(*) *In* HARD. *Concil. T.* II. *p.* 975.

die met zoo vele bloedſtorting woedden, wilde SYMMACHUS zich niet mengen. Maar den Biſſchoppen van *Arelate* en *Vienna*, die weder over hun Kerkelijk Rechtsgebied twistten, ſchreef hij aan, dat zij zich aan de uitſpraken zijner voorzaten hadden te houden (*).

Hoe rijk een Biſſchop van *Rome* toenmaals geweest zij, ziet men niet alleen uit de menigte van Kerken en kostbaarheden, welke *Rome* aan SYMMACHUS te danken had (†), maar ook daar uit, dat hij daaglijks 250 Biſſchoppen onderhield, die een Koning der *Wandaalen* in ballingſchap verdreven had (§).

HORMISDA, die na de dood van SYMMACHUS in het jaar 514 verkozen werd, beproefde tot tweemalen toe, den vrede met de *Grieken* te herſtellen, maar vergeefs, door zijne eigene ſchuld. De Keizer ANASTASIUS ſchreef hem bij die gelegenheid: „Wij „willen bevelen, en ons niet laten bevelen." Hij leefde tot het jaar 523. Van hem zijn nog eene menigte Brieven voorhanden, welke tot de Godgeleerde twisten van dezen tijd behooren (**). HORMISDA

Kort en treurig was de regeering van den volgenden *Roomſchen* Biſſchop JOANNES I. Keizer JUSTINUS had in het jaar 524 den *Ariänen* alle hunne Kerken, in zijne Landen, ontnomen. Koning DIE- JOANNES I

DE-

(*) SYMM. *Ep.* I. *et* II. *p.* 1291. *in* LABB. *Conc. T.* IV.

(†) *Lib. Pontif. pag.* 176.

(§) *Hist. misc. L.* XV. *p.* 428.

(**) *Apud Labbeum l. c. p.* 1429.

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

DERIK, die *Ariaansch* was, hier over vertoornd, zond den Biſchop JOANNES, doch zeer tegen deszelfs zin, naa *Konſtantinopolen*, om het intrekken van dit bevel te bewerken, met bedreiging, dat hij anders de Kerken der *Katholijken* hun in *Italië* ontnemen zou (*). Bij zijne komst te *Konſtantinopolen*, ging hem de Keizer, en bijna de geheele ſtad, met waschkaarſen en kranſen te gemoet, zelfs wierp zich de Keizer voor hem op de aarde, en aanbad hem (†). Vervolgends verzocht hem JOANNES, dat hij den *Ariänen* hunne Kerken weder in zou ruimen, hetwelk hen JUSTINUS inwilligde, en zich toen van hem liet kronen. Evenwel, toen de *Roomſche* Biſchop, met de overige Gezanten, naa huis gekeerd waren, liet Koning DIEDERIK hen allen in de gevangenis werpen, in welke JOANNES in het jaar 526 geſtorven is (§).

De Geſchiedenis meldt niet duidelijk, welke reden deze Koning voor deze behandeling gehad hebbe. Waarſchijnlijk heeft hij eenen argwaan opgevat, dat de Biſchop zich in eene ongeöorloofde verſtandhouding met het *Griekſche* Hof hebbe ingelaten, welke gedachten door het uitbondig onthaal, hem daar aangedaan, waarſchijnlijk wordt, maar nog meer daar door, dat hij, juist ten dezen tijde, wegens ſoortgelijk vermoeden, eenigen der aanzienlijkſte mannen te *Rome* ter dood heeft laten brengen. BARONI-

(*) *Lib. Pontif. in S. Joh. p.* 190. *H. Miscell. l. c. p.* 436.
(†) *Lib. Pontif. pag.* 191.
(§) *Lib. Pontif. pag.* 192, 193.

NIUS (*), niet willende bekennen, dat een *Roomſche* Biſchop zijne voorſpraak aan de *Ariänen* zou geleend hebben, verändert de geheele zaak, en wil zijne Lezers doen gelooven, dat 's Konings toorn daar uit ontſtaan is, dat JOANNES veelëer den Keizer overgehaald heeft, om hunne Kerken in handen der *Katholijken* te laten; evenwel alleen ſteunende op eenen onëchten Brief, aan JOANNES toegeſchreven (†), en op eene plaats van GREGORIUS van *Tours*, waar hij van onzen Biſchop, als van eenen Martelaar, gewaagt (§), doch welke plaats eenen openbaren misſlag van dezen Schrijver bevat, die ook zelf bekent, hier alleen eene overlevering te volgen.

Na JOANNES dood, in het jaar 526, twistte men 58 dagen lang over de verkiezing van zijnen opvolger, tot dat Koning DIEDERIK, met zijn gezag, tusſchen beide kwam, en FELIX tot deze waardigheid benoemde, eenen man van zoo goeden reuk, dat alle partijën met hem te vrede konden zijn (**). Van de verrichtingen van dezen Biſchop weet men niets. Alleen ATHALARICH, opvolger van DIEDERIK, ſchonk thans aan de *Romeinſche* Geeſtelijkheid het recht, om hare twiſtzaken eerſt voor haren Biſchop, maar indien deze daar op geen acht ſloeg, voor de Wereldlijke Rechtbank te brengen (††).

FELIX III.

Nieu-

(*) *Ann. ad a.* 525. *n.* 8.

(†) HARD. *Act. Concil. T.* II. *p.* 1081.

(§) *De Gloria Mart. L.* I. *C.* 14.

(**) CASSIODOR. *Var. L.* VIII. *Ep.* 15.

(††) CASSIODOR. *l. c. Ep.* 24.

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

BONIFACIUS II.

Nieuwe verdeeldheden volgden op het overlijden van FELIX, in het jaar 530, alzoo op denzelfden dag ééne partij BONIFACIUS, en eene andere DIOSKORUS, tot Biſſchop van *Rome* verkoos. Evenwel, 28 dagen daar na maakte de dood van DIOSKORUS een einde van deze ſcheuring. Dewijl DIOSKORUS zijnen aanhang met geld gekocht had, deed BONIFACIUS hem nog, na zijne dood, op eene Kerkvergadering, in den ban, en dit oorſpronglijk vonnis, welks ondertekening hij verſcheidene Biſſchoppen en Ouderlingen afgedwongen had, liet hij in de Archiven zijner Kerk bewaren (*), het werd echter, eenige jaren daar na, op bevel van den Biſſchop AGAPETUS, 'er uitgeligt, en voor eene aanzienlijke vergadering midden in de Kerk verbrand (†). Zoo bekend en openbaar intuſſchen was het omkopen der ſtemmen bij de verkiezing eenes Biſſchops te *Rome*, dat de *Senaat* oordeelde, een nadruklijk beſluit daar tegen te moeten nemen (§). BONIFACIUS, die met zijnen overledenen voorzaat zoo ſtreng geweest was, liet op eene Kerkvergadering in de *Pieterskerk* eene verördening door de Biſſchoppen ondertekenen, en voor het gewaand graf van PETRUS bezweeren, (*ante Confeſſionem B. Petri Apoſt.*) dat zij, na zijn overlijden, eenparig den Diaken VIGILIUS verkiezen zouden. Kort daar na echter ziende, dat hij te ver gegaan was, verbrandde hij op eene nieuwe

(*) *Lib. Pontif. pag.* 196, 197.

(†) *Ibid. pag.* 201.

(§) Men leest dit bij CASSIOD. *Var. Lib.* IX. *Ep.* 15.

we *Synode*, welke ook door den *Senaat* werd bijgewoond, in het jaar 531 deze verordening, in tegenwoordigheid der geheele vergadering, bekennende, dat hij zich tegen de rechten van zijnen Landsheer vergrepen had, (*reum ſe eſſe confeſſus eſt majeſtatis*;) waarſchijnlijk, omdat geene Bisſchops keuze zonder des Konings voorweten en goedkeuring geſchieden mogt (*).

Om dezen tijd vervoegde zich STEPHANUS, *Metropolitaan* van *Larisſa* in *Theſſalië*, met zijne klagten over den *Patriarch* van *Konſtantinopolen*, EPIFANIUS, die hem voor zich ter veräntwoording gedaagd, en in eene Kerkvergadering veröordeeld had, bij BONIFACIUS, die over zijne zaak insgelijks te *Rome* eene vergadering hield, in het jaar 531 (†). Echter mag men uit eenen Brief van den volgenden Bisſchop AGAPETUS I. aan den Keizer JUSTINIANUS (§) beſluiten, dat de Bisſchop van *Larisſa* geen voordeel getrokken hebbe van zijn beroep op den Roomſchen Stoel, maar dat hij zijn Bisdom voor zekeren ACHILLES heeft moeten ruimen.

Terſtond na de dood van BONIFACIUS, in het jaar 532, ontſtond weder een twist, over de verkiezing, die twee maanden lang duurde, en bij welken ſommige Geeſtelijken zelfs heilige vaten verkochten, om ſtemmen te kopen, weshalven Koning ATHA-

JOANNES II.

(*) *Lib. Pontif. pag.* 197, 1198.

(†) Waar van Brieven enz. overig zijn in HARDUIN. *Concil. Actis.*

(§) *Agap.* I. *Ep.* 4. *in Labbei Conc. T.* IV. *p.* 1794.

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

ATHALARICH de wet van den *Senaat* tegen *Simonie*, gelijk men het noemde, vernieuwde, en de ſtraffen op deze misdaad verzwaarde. Tevens bepaalde hij, hoe veel 'er voor de bevestiging van eene Bisſchops keuze door den Koning, aan de Koninglijke ſchatkist betaald moest worden; 3000 ſtukken gouds, (*ſolidi*,) voor eenen Bisſchop van *Rome*; 2000 voor andere *Patriärchen*, (*Metropolitanen*,) en 500 voor de Bisſchoppen van kleine ſteden (*). Van het aandeel, hetwelk JOANNES II. genomen heeft in de Godgeleerde verſchillen, en hoe hij de ſtelling, *dat een Perſoon uit de Drieëenheid gekruist is*, voor even zoo rechtzinnig heeft verklaard, als zijn voorzaat HORMISDA die Kettersch gevonden had, zullen wij op zijne plaats zien.

AGAPETUS.

Bij de volgende verkiezing, in het jaar 535, ſchijnt de wet van ATHALARICH hare werking gedaan te hebben. Binnen zes dagen waren alle de ſtemmen vreedzaam verëenigd op AGAPETUS, Aartsdiaken te *Rome*, en Zoon van eenen Ouderling aldaar. Thans begon de oorlog van Keizer JUSTINIANUS tegen de *Oost-Gothen*; om denzelven af te wenden, zond de Koning THEODAHAR, ATHALARICHS Opvolger, den *Roomſchen* Bisſchop AGAPETUS met eenige *Senatoren* naar *Konſtantinopolen*, tot welke reize de Bisſchop, die ze op zijne eigene kosten doen moest, de vaten der *St. Pieterskerk* aan de Koninglijke kamer verpande; zonder dat de Geſchiedenis meldt, waar aan deze armoede van dien

(*) CASSIODOR. *Var. L.* IX. *Ep.* 15. *et* 16.

dien rijken Biſchop oorſpronglijk was, ten ware dezelve alleen door hem werd voorgewend (*).

AGAPETUS te *Konſtantinopolen* gekomen, alwaar hij in zijne zending niet gelukkig ſlaagde, weigerde aldaar Kerkelijke Gemeenſchap te oefenen met den *Patriärch* ANTHIMUS, waar toe Keizer JUSTINIANUS hem te vergeefs trachtte te bewegen. De *Roomſche* Biſchop eischte, dat deze *Patriärch* zich uitdruklijk tegen de *Eutychiänen* verklaren zou; als deze zulks weigerde, gaf de Keizer den *Roomſchen* Biſchop gelijk, en noodzaakte ANTHIMUS, zijnen post neder te leggen; wordende op zijn verzoek MENNAS, een rechtzinnig Leeräar, toen door AGAPETUS tot *Patriärch* gewijd (†). Ten onrechte heeft BARONIUS getracht, deze gebeurtenis te doen voorkomen, als of AGAPETUS hierbij eigener gezag te werk was gegaan; tegen het gene AGAPETUS zelf, in eenen Brief aan den Biſchop te *Jeruſalem*, meldt (§).

AGAPETUS overleed te *Konſtantinopolen*, in het jaar 536, maar zijn lijk werd naa *Rome* gevoerd. Nu verhaalt een oud Schrijver (**), dat zijn Opvolger, SILVERIUS, een Zoon van den voormaligen *Roomſchen* Biſchop HORMISDA, den Koning THEODA-

SILVERIUS

(*) LIBERATUS *in Breviar. C.* 21. *in Labb. Concil. Tom.* V. *p.* 774. *Lib. Pontif. pag.* 201.

(†) LIBERATUS *Breviar. l. c. Lib. Pontif. pag.* 202. ZONAR. *Ann. Libr.* XIV.

(§) LABB. *Tom.* V. *Concil. pag.* 46, 47.

(**) *Lib. Pontif. pag.* 204.

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476 tot 622.

DAHAR met geld hebbe omgekocht, om op ſtraffe des doods te bevelen, dat ieder hem SILVERIUS als Biſchop erkennen zou. In dit jaar 536 werd de ſtad *Rome* door den Keizerlijken Veldheer bemagtigd; van deze gelegenheid maakte de Keizerin THEODORA, Gemaalin van Keizer JUSTINIAAN, gebruik, om ANTHIMUS te *Konſtantinopolen* te herſtellen. Eerst ſchreef zij, op aanraden van den *Roomſchen Diaken* VIGILIUS, dien AGAPETUS te *Konſtantinopolen* gelaten had, aan SILVERIUS, dat hij ten Hove wilde komen, of ten minſten ANTHIMUS herſtellen, hetwelk deze volſtrekt weigerde. Ondertusſchen kwam de Keizerin met gemelden VIGILIUS overëen, dat zij hem aan het Bisdom van *Rome* zou helpen, onder voorwaarde, dat hij de Kerkvergadering van *Chalcedon* zou afſchaffen, en ANTHIMUS met zijne vrienden voor rechtzinnig zou verklaren, ook zou zij hem 700 ſtukken gouds laten betalen. VIGILIUS reisde daar op naa *Rome*, met een' Brief aan BELISARIUS, dat deze SILVERIUS onder een of ander voorwendzel afzetten, of ten minſten naa *Konſtantinopolen* zenden, en VIGILIUS in deszelfs plaats tot Biſchop aanſtellen zou. Kort daar na werd SILVERIUS beſchuldigd, dat hij *Rome* aan de *Gothen* had willen verraaden; hij werd daar op in hechtenis genomen, en naa *Patara* in *Lycië* gezonden. Maar de Biſchop dezer plaats deed bij den Keizer zoo nadruklijke voorſtellen omtrent de onſchuld van SILVERIUS, dat de Keizer hem weder naa *Rome* terug zond, alwaar VIGILIUS echter BELISARIUS wist te bewegen, om hem in zijne handen te leveren, waar

na hij hem op het Eiland *Palmaria* bande, alwaar hij zijn leven door den honger eindigde (*); men verhaalt, dat vele wonderdadige genezingen bij zijn graf zouden gebeurd zijn (†).

VIGILIUS I

Schoon SILVERIUS eerst in het jaar 538 overleed, werd VIGILIUS, op bevel van BELISARIUS, reeds door de Geestelijkheid, in het jaar 537, verkozen; die nu terſtond zijne belofte aan de Keizerin gedaan, vervulde, en, doch ſlechts in *het geheim*, eenen Brief ſchreef aan ANTHIMUS, en andere *Eutychiäanſche* Biſchoppen, waar in hij zich volkomen met hun geloof verëenigde (§). Maar openlijk weigerde hij, ANTHIMUS te herſtellen (**), waaröm de Keizerin den hoofdman van hare lijfwacht naa *Rome* zond, die hem in hechtenis nam, en onder de verwenſchingen van het volk tegen VIGILIUS, naa *Konſtantinopolen* voerde, van waar hij in het jaar 555 naa *Rome* keerende, te *Syracuſe* in *Sicilië* overleed. Volgends BARONIUS (††), had hij zich als een *Wolf* op de kudde geworpen, was als een *dief* en *roover* in den ſchaapsſtal ingebroken; was te gelijk een *Scheurmaker* en *Ketter*, *Kerkroover*, ja een *Antichrist*, maar toen hij, *door Godlijke ingeving*, zoo zegt BARONIUS, maar in de daad

(*) LIBERAT. *in Breviario l. c.* PROCOPIUS *Bell. Goth. Libr.* I. *Cap.* 25.

(†) *Lib. Pontif. Epist.* 209.

(§) LIBERATUS *l. c. pag.* 776.

(**) *Lib. Pontif. pag.* 214.

(††) *Annal. ad a.* 538. *et* 540.

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

PELAGIUS I.

daad op bevel van BELISARIUS verkozen was, had hij alle prijswaardige hoedanigheden te ſamen.

De Opvolger van VIGILIUS was één zijner getrouwſte aanhangers, de *Diaken* PELAGIUS, die als zijn zaakgelastigde, (*Apocriſiarius*,) aan het Keizerlijke Hof, de genegenheid des Keizers en aanzienlijke rijkdommen verworven had. Hij kwam te *Rome* terug, kort voor dat het in het jaar 546 door den *Gothiſchen* Koning TOTILAS belegerd was, bij welke gelegenheid hij de behoeftige inwoners met zijne ſchatten bijſtond, en bij de verövering den *Gothiſchen* Koning tot zachtheid bewoog (*). Na de dood van VIGILIUS werd hij op bevel des Keizers Biſſchop in deszelfs plaats; maar kon ſlechts van twee Biſſchoppen en eenen Ouderling gewijd worden, omdat hij die gevoelens verworpen had, welke men te *Rome* aankleefde (†). Daar thans het *Oost-Gothiſche* Rijk door NARSES geheel vernietigd was, begaf hij zich met dezen Bevelhebber in een' plegtigen omgang eener zingende menigte, (*data Litania*,) naa de *Pieterskerk*, alwaar hij van den Predikſtoel verzekerde, houdende het Euangelie en het Kruis boven zijn hoofd, dat hij nooit iet kwaads geſticht had tegen VIGILIUS, tevens verzocht hij de Gemeente, dat voortaan geen Geeſtelijke, van den Deurwachter af tot den Biſſchop toe, door geld of beloften, en dus door *Simonie*, zou verkozen worden; waar op de Gemeente met luí-

(*) PROCOP. *de bello Goth. L.* III. *C.* 16, 20, 21.

(†) VICTOR *Tun. in Chr. ad a.* 555. *Lib. Pontif. p.* 223.

luider ſtemme hare toeſtemming te kennen gaf, en van dien tijd af ſchijnt PELAGIUS het vertrouwen der *Romeinen* gewonnen te hebben (*). Maar de overige *Weſterſche* Kerk kon hij niet zoo gemaklijk van zijne rechtzinnigheid overtuigen. De Biſſchoppen van *Tuscia*, (*Toskanen*,) wilden zijnen naam niet noemen in de openbare gebeden, waar over hij hen beſtrafte (†), maar tevens eene belijdenis afleide, van zijne overëenſtemming met de *vier* eerſte *algemeene Conciliën*, wijslijk van het *vijfde* onlangs gehoudene zwijgende, over hetwelk men verſchilde. Allengs echter werd dit laatſte door alle de *Italiaanſche* Biſſchoppen aangenomen, behalven die van *Istrië* en *Venetië*, waaröm PELAGIUS bij NARSES aanhield, om hen met geweld daar toe te noodzaken (§).

De verövering van *Rome* voor JUSTINIANUS, ten tijde van PELAGIUS, bragt de rechten van den Landsvorst, bij de verkiezing en bevestiging van den *Roomſchen* Paus, tot de *Griekſche* Keizers over, waaröm trent thans eenige nadere ſchikkingen gemaakt werden, waar van een oud *Ceremonieboek der Roomſche* Kerk, of *Dagboek der Romeinſche Biſſchoppen*, (*Liber diurnus Romanorum Pontificum*,) door den *Jeſuit* J. GARNIER het eerst uitgegeven, te *Parys* 1680, vele bijzonderheden meldt. Over het geheel kan men, ten aanzien van de verkie-

(*) *Lib. Pontif. pag.* 224.

(†) *Ep.* 6. *in* LABB. *Concil. Tom.* V. *p.* 794.

(§) *Ep.* 2-5. *l. c. pag.* 791-794.

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

kiezing en bevestiging der Roomſche Biſchoppen, met MABILLON (*), de volgende tijdperken ſtellen. In het *eerſte* tot op KONSTANTYN *den Grooten*, verkoos de *Geestelijkheid* met de overige leden der Gemeente den nieuwen Biſchop; in het *tweede* tot op JUSTINIANUS, namen de Keizers en Koningen, die *Rome* beheerschten, deze verkiezing onder hun opzigt, om rust en vrede te handhaven; in het *derde* was deze verkiezing tot op KAREL *den Grooten* afhanglijk van de *Griekſche* Keizers, wier bevestiging met geld moest verkregen worden; met het *vierde* onder de *Frankiſche Koningen* bekwamen deze de benoeming en bevestiging tevens in hunne magt, hoewel zij de verkiezing aan de Geestelijkheid en het volk overlieten. In het *vijfde Tijdperk*, omtrent het midden der Xde eeuw, ſtelde Keizer OTHO *de Groote* zich en zijne opvolgers in dit recht; tot eindelijk de Paufen, zedert de helft van de XIde, en nog meer der XIIde eeuw, of in het *zesde Tijdperk*, de verkiezing eenvoudig aan de *Kardinalen* hebben opgedragen, zonder zelfs eene Keizerlijke bevestiging toe te laten.

JOHAN III.

Dat 'er na de dood van PELAGIUS, in het jaar 560, meer dan vier maanden verliepen, eer de nieuwverkozene Biſchop, JOANNES III, werd ingewijd, ſchijnt daar aan toe te ſchrijven te zijn, dat de Keizerlijke bevestiging niet vroeger van *Konſtantinopo-*

(*) Die over dit en andere oude Ceremonieboeken breeder geſchreven heeft *Comment. in Ordin. Rom. Muſ. Ital. Tom.* II.

polen was aangekomen. Zijne twaalfjarige beſtuuring is niet rijk in gebeurenisſen. Twee *Frankiſche* Biſchoppen, SALONIUS te *Ebrodunum*, (*Embrum*) en SAGITTARIUS te *Vapincum*, (*Gap*,) werden, om bedrevene misdaden, op bevel van den Koning GUNTCHRAM, in het jaar 567, op eene Kerkvergadering te *Lugdunum*, (*Lions*,) afgezet (*). Met verlof des Konings beriepen zij zich op den *Roomſchen* Stoel, welke eere aan Paus JOANNES zoo aangenaam was, dat hij den Koning met eenen Brief verzocht, hen weder te herſtellen, gelijk geſchiedde, maar binnen kort werden zij nog buitenſpooriger, en hunne afzetting werd door eene nieuwe vergadering bevestigd (†). Doch, ten tijde van dezen Biſchop, viel 'er eene nieuwe en gewigtige omwenteling in *Italië* voor, door den inval der *Langobarden*, in het jaar 568. ANASTASIUS (§) verhaalt wel, even als PAULUS *de Diaken* (**), dat zij door NARSES heimlijk ontboden waren, doch niet om zich aan het Keizerlijke Hof te wreeken, maar omdat hij op de *Romeinen* vertoornd was. Hij voegt 'er bij, dat, naardien NARSES zich, misnoegd, naa *Napels* begeven had, de Biſchop JOANNES hem bewogen hebbe, om naa *Rome* terug te keeren, alwaar hij kort daar na geſtorven zal zijn.

BENEDICTUS, die in het jaar 574 het *Roomſche* Biſ- BENEDICTUS.

(*) GREGOR. *Turon. Hist. Franc. Libr.* V. *C.* 20.

(†) *Id. l. c. Cap.* 28.

(§) *In Libr. Pontif. pag.* 227.

(**) *De Reb. Langobard. Libr.* II. *Cap.* 5.

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Bisdom verkreeg, nam het vier treurige jaaren waar, toen *Italië*, door den verwoestenden inval der *Langobarden*, in den uiterſten hongersnood vervallen was (*).

PELAGIUS II.

Reeds had dit volk *Rome* zelf belegerd, in het jaar 578, waaröm zijn Opvolger, PELAGIUS II, ingewijd moest worden, zonder dat men de Keizerlijke bevestiging af kon wachten, (*absque jusſione Principis.*) Doch deze is waarſchijnlijk naderhand verzocht en verkregen. PELAGIUS zocht vergeefs hulp tegen de *Langobarden* bij de *Frankiſche* Koningen (†). Van *Konſtantinopolen* had hij weinig onderſteuning te wachten; en de *Exarch* ſchreef hem, dat hij nauwlijks zijn naaste gebied tegen dat volk beſchermen kon. Niet gelukkiger was hij in het bijleggen der Kerkelijke verdeeldheden, die nog van VIGILIUS tijden af in *Italië* overig waren. Want de *Metropolitaan* van *Aquileja* weigerde nog ſteeds met zijne onderhoorige Biſchoppen de vijfde *algemeene* Kerkvergadering aan te nemen, en met dezelve zekere verklaringen van die van *Chalcedon*, (*tria Capitula*,) te verwerpen, eindelijk ondernam PELAGIUS, door den Keizerlijken *Exarch*, geweld tegen hem te gebruiken, doch zonder iet uit te richten (§). Meer waakzaam aan den anderen kant voor zijne hoogheid, viel hij, omtrent het jaar 587,

(*) *Lib. Pontif. pag.* 230.

(†) PELAG. II. *Ep.* 4. *T.* V. *Concil. Labb. p.* 939.

(§) PELAG. *Epist. ad Episcop. Istriæ pag.* 615. *Ep.* 5. *et* 6. *pag.* 940. *l. c.*

587, met alle hevigheid, den *Patriärch* JOANNES van *Konſtantinopolen* op het lijf, omdat deze den tijtel van *algemeenen*, (*Oecumeniſchen*,) Patriärch had aangenomen, waar van wij hier voor reeds verſlag gedaan hebben.

Zijn Opvolger was zedert het jaar 590 GREGORIUS I, *de Groote* bijgenaamd, die de rei der Roomſche Paufen in dit Tijdperk ſluit. Hij kwam omtrent het jaar 540 te *Rome* ter wereld, waar zijn Vader GORDIANUS één der *Senatoren*, en de Biſſchop FELIX III, een zijner Voorvaderen geweest was. In zijne jeugd werd hij in de Spraakkunde, Redekunde, en Rederijkkunde onderwezen (*). Nog voor het jaar 574 werd hij tot het Stadsrichter-ambt verheven. Reeds in zijne vroege jeugd had hij vele neiging ondervonden, om de wereld te verlaten; doch vele bezigheden hielden hem in dezelve terug. Na zijn Vaders dood beſteedde hij het vrij gebruik van zijne bezitting, om zes Kloosters in *Sicilië* te ſtichten, en van onderhoud te voorzien. In zijn huis te *Rome* leide hij een *zevende* aan, thans het Klooster der *Chamaldulenſer* Monniken (†).

GREGORIUS de Groote. Zijne jeugd.

Eindelijk werd hij zelf, in het jaar 575, of kort daar na, Monnik in dit laatstgemelde Klooster, en volgde, gelijk de *Benedictyner* Monnik MABILLON waarſchijnlijk gemaakt heeft, den regel van den Heili-

Hij wordt Monnik en daar na Diaken.

(*) GREG. *Turon. Hist. Franc. L. X. C. 1.*

(†) GREGOR. *Tur. l. c. S. Gregorii Papæ vita, auct. Paulo Diacono, Monachio Caſinenſi in* GREGOR. M. *Opp. T. IV. p. 1, 2. Ejusd. vita, auct. Joh. Diacono L. I. p. 23. l. c.*

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

ligen BENEDICTUS, die omtrent 40 jaren geleden door denzelven was voorgeſchreven. Vervolgends werd hij, geheel tegen zijnen zin, door den *Roomſchen* Biſſchop, BENEDICTUS, of PELAGIUS, tot *zevenden Diaken* der *Roomſche* Gemeente, en medehelper van den Biſſchop aangeſteld. Kort daar na, omtrent het jaar 579, werd hij door PELAGIUS, als zijn zaakgelastigde, (*Apocriſiarius*, *Reſponſalis*,) met verſcheidene Monniken naa *Konſtantinopolen* gezonden, ten einde bij den Keizer TIBERIUS hulptroepen tegen de *Langobarden* te verzoeken. Hier had de Patriärch EUTYCHIUS in een bijzonder geſchrift geleerd, dat de ligchamen, in de Opſtanding, ontastbaar, en fijner dan wind of lucht zouden zijn. GREGORIUS verklaarde dit voor eene dwaling, ſprak 'er meermalen over met den *Patriärch*, die, nog vóór zijn overlijden, van zijn gevoelen afſtond, en beleed, dat hij de waare opſtanding des vleeſches thans geloofde (*).

Zijne verklaring van het Boek Job.

Hier te *Konſtantinopolen* werd GREGORIUS door ſommigen verzocht, om eene verklaring van het Boek *Job* op te ſtellen, en deszelfs verborgenheden te ontſluiten, dat is, de Geſchiedenis *allegorisch* uit te leggen, en deze *allegoriën zedelijk* toe te paſſen, alles met *getuigenisſen der Heilige Schrift* voorzien (†); aan welk verzoek hij, niet zonder huive-

(*) GREGOR. M. *Moral. in Job. Libr.* XIV. *C.* 56. *pag.* 465. *Tom.* I. *Opp.*

(†) GREGOR. M. *Epist. ad Leandr. præm. Libr. Moral. in Job. pag.* 3.

vering, voldeed. Dit is het grootſte van zijne werken, en beſtaat uit *zes Hoofddeelen*, die in *vijfëndertig Boeken* verdeeld zijn, onder den tijtel: *Libri moralium, ſive Expoſitio in Librum B. Job* (*). Hij gelooft, dat JOB zelf de Schrijver van dit Boek is, en deze was, volgens hem, een *voorbeeld van den Heiland der Wereld*, *zijne vrouw* van het *leven van vleeschgezinde menſchen*; zijne *vrienden* beelden de *Ketters* af, die, onder ſchijn van raad te geven, verleiders worden enz. Dit werk werd, terſtond bij deszelfs uitgave, door eenen Biſſchop te *Ravenna* verördend, om bij den nacht-godsdienst voorgelezen te worden, hetwelk echter aan GREGORIUS zelven mishaagde, omdat het voor de ongeleerden te zwaar was (†). Naardien men in dezen tijd den Schrijver als een wonder van wijsheid beſchouwde, die uit een Bijbelboek zoo vele diepverborgene ſchatten van Godsdienstwijsheid in ſtaat was op te delven, behoeven wij ons niet te verwonderen, wanneer ISIDORUS, Biſſchop van *Hiſpalis* (§), van dit werk ſchrijft, dat, hoewel alle de ledenmaten van eenen Wijzen in tongen veränderden, zij nog niet alle de verborgenheden, die in dit Boek ontdekt, alle de zedelesſen, die 'er in ontvouwd worden, met alle de ſieraaden der Welſprekendheid, behoorlijk zouden kunnen uitdrukken. Men heeft zelfs verhaald, dat in de laater tijden der VIIde eeuw,

(*) *Tom.* I. *Opp. pag.* 7-1168.

(†) *Libr.* XII. *Epiſt.* 24. *Tom.* II. *pag.* 1195.

(§) *De SS. Eccles. Cap.* 27.

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

eeuw, de *Oost-Gothiſche* Koning CHINDASWINTH, uit *Spanje*, op beſluit eener Kerkvergadering, eenen Biſchop TAGIO naa *Rome* heeft gezonden, om een affchrift van hetzelve van den Paus te bekomen, en dat deze Biſchop 'er één in een nachtgezicht in de *Pieterskerk* van GREGORIUS zelven bekomen hebbe (*).

Hardheid van GREGORIUS tegen den Monnik JUSTUS.

Na zijne wederkomst van *Konſtantinopolen* meent men, dat GREGORIUS zijn Klooster als Abt beſtuurd hebbe. Streng was hij, tot wreedheid toe, in het handhaven van de regelen van hetzelve. Van éénen zijner Monniken, JUSTUS genoemd, werd bekend, toen dezelve op zijn ſterfbed lag, dat hij drie goudſtukken had verborgen. Terſtond verbood GREGORIUS, wegens het overtreden van den Regel van vrijwillige armoede, den overigen Monniken alle gemeenſchap met den ſtervenden, zelfs moest *des* Monniks eigen Broeder, wien hij, in zijne laatſte oogenblikken, wenschte te zien, hem zeggen, dat zij hem allen verfoeiden, zoodat deze man treurig de wereld verliet. Vervolgends liet GREGORIUS hem onder eenen misthoop begraven, en het goud mede in den kuil werpen, waar bij alle de Monniken moesten uitroepen: Uw geld zij met u ten verderve! Dertig dagen na de dood van dezen JUSTUS, kreeg GREGORIUS medelijden met hem, en gaf den Proost van het Klooster last, om dertig dagen achter een *het offer* voor den overledenen te brengen, om hem van zijne pijnen te verlosſen; waar door waar-

(*) *Testimon. et elogia etc T.* I. *Opp.* GREG. *p.* XXI.

waarſchijnlijk een plegtig gebed verſtaan wordt. Op den dertigſten dag verſcheen JUSTUS aan zijnen Broeder, om hem te zeggen, dat hij van het vuur, hetwelk hem zoo lang gepijnigd had, verlost was; welk verhaal op het geloof van GREGORIUS zelven rust (*).

GREGORIUS leefde nog in zijn Klooster, toen 'er in November des jaars 589 eene vreeslijke overſtrooming van den *Tiber* gebeurde (†), op welke eene beſmetlijke ziekte volgde, aan welke ook PELAGIUS, in het begin des jaars 590, overleed. Nu verëenigden zich allen, om GREGORIUS tot zijnen opvolger te hebben. Deze daartegen verzocht Keizer MAURITIUS, om deze keuze niet te bevestigen, maar te vergeefs, alzoo deze bevestiging ſpoedig volgde. Eer dezelve van *Konſtantinopolen* aankwam, had GREGORIUS eenen ſtaatlijken omgang, met bidden en zingen, gehouden, om den voortgang der pestziekte te ſtuiten (§). Nu verhaalt een oud bericht bij BARONIUS (**), dat, bij dezen omgang, zich, toen GREGORIUS bij het grafgevaarte van ADRIANUS, (*Moles Adriani*,) gekomen was, een Engel vertoonde, die een bloot zwaard in de ſchede ſtak, ten teken, dat de ziekte een einde had genomen: en naar deze verſchijning, voegt men 'er bij, werd naderhand dit gebouw, hetwelk *Rome* tot een Kasteel dient,

GREGORIUS wordt Biſſchop vanRome

(*) *Dialogor. Libr.* IV. *Cap.* 55. *pag.* 465.

(†) GREGOR. *Turon. Hist. Franc. L.* X. *C.* 1.

(§) GREGOR. *Tur. l. c.*

(**) *Ad a.* 590. *n.* 13. *Tom.* VIII. *pag.* 7.

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

dient, *Engelenburg*, (*il Castello di S. Angelo*,) genoemd, en met beelden van Engelen verſierd. Terſtond daar na verbergde GREGORIUS zich buiten *Rome*, om het Bisdom te ontgaan; maar, zo wij zijn' Levensbeſchrijver geloven willen, werd zijn verblijf door eene lichtſtraal of door Engelen ontdekt (*). Hij zelf ſpreekt van Godlijke oordeelen, die het hem onmooglijk maakten, langer te weder-ſtreeven (†). Hoe het zij, de *Romeinen* bragten hem gevangen in de ſtad, alwaar hij nog in het jaar 590 tot Bisſchop werd ingewijd (§).

Zijne Geloofsbelijdenis. zijne hevigheid tegen de Bisſchoppen van Istrië en Venetië.

Overëenkomſtig de gewoonte, onder de groote Bisſchoppen der Christenheid, zond hij eenen Brief aan de overige *Patriärchen*, ten einde hun kennis te geven van zijne verkiezing, en tevens zijne overëenſtemming met het geloof der Katholijke Kerk te verklaren (**), bijzonder met de vier algemeene Kerkvergaderingen, ja ook met de vijfde. Omtrent dit laatſte bleven de Bisſchoppen van *Istrië* en *Venetië* nog ſteeds anders denken; jegens welken hij geern middelen van geweld zou gebruikt hebben, waar toe hij zelfs ſoldaten gebruikte; waar over Keizer MAURITIUS, op de klagten dezer Bisſchoppen, hem in eenen Brief beſtraft (††). Deze Bisſchoppen ſchijnen hem ook beſchuldigd te hebben, dat hij naar de Bisſchoppelijk-

(*) PAUL. *Diacon. l. c. pag.* 6.
(†) *Libr.* I. *Epist.* 21. *Libr.* VII. *Epist.* 4.
(§) GREGOR. *Turon. l. c.*
(**) *Libr.* I. *Epist.* 25.
(††) NORIS. *Diss. de Synodo* V. C. 9. §. 5.

lijke waardigheid geſtaan had, en dat zijn ontwijken ſlechts eene geveinsde nederigheid geweest zij; maar JOANNES, Biſchop van *Ravenna*, beſtrafte hem wederöm daar over, dat hij, die zoo bekwaam was tot dit ambt, hetzelve had pogen te ontwijken. Het één en ander gaf hem aanleiding tot het opſtellen van een werk, hetwelk voorſchriften voor Leeraars, (*Regulæ Pastoralis Liber*,) in zich bevat, en aan gemelden JOANNES gericht is (*). Dit Boek was vele eeuwen lang genoegzaam het Hoofdboek, waar van de Geestelijkheid in de Westerſche Kerk bij het bedienen van haar ambt gebruik maakte. ALFRED *de Groote*, Koning van *Engeland*, in de IXde eeuw, vertaalde het voor de Geestelijkheid van zijn Rijk in het *Angelſakſisch*; en reeds had de tijdgenoot van GREGORIUS, Keizer MAURITIUS, het door den *Patriärch* van *Antiöchië* in het *Grieksch* laten overzetten, alhoewel GREGORIUS dit uit beſcheidenheid afkeurde (†). Zelfs in laater tijden verhief men dit werk zeer hoog, en men kan toegeven, dat het het beste en nuttigſte onder de werken van GREGORIUS is. 'Er komen echter zeer vele laffe, en overdrevene dingen in voor. Terſtond in de eerſte *afdeeling* beſchrijft hij de ligchaamsvereischten van eenen Leeräar, volgends het gene MOSES Wetten omtrent de Prieſters des Ouden Testaments voorſchrijven, 2 *B. Moſ.* XXI. 17. hetwelk GREGORIUS uitbreidt en vergeestelijkt. Hier zegt hij onder an-

(*) GREGOR. *Opp. Tom.* II. *pag.* 1-102.

(†) *Libr.* XII. *Epist.* 24.

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

anderen: Een Geeſtelijke mag geen *kleinen neus* hebben, dat is, hij moet niet onbekwaam zijn, om goed en kwaad te onderſcheiden; want de neus onderſcheidt den geur en den ſtank; waaröm 'er ook tot lof der Bruid in het Hoogelied gezegd wordt: *Uw neus is als een toren op den Libanon. (quia nimirum ſancta Eccleſia, quæ ex cauſis ſingulis tentamenta prodeant, per diſcretionem conſpicit, et ventura vitiorum bella ex alto deprehendit.)* Maar hij mag ook geenen *grooten of gekromden neus* hebben, dat is, hij mag niet al te ſpitsvinnig zijn, om voor ſcherpzinnig gehouden te worden. enz. Ook is de ſtijl geheel niet uitlokkend, en de betrekking tusſchen Leeräaren en Toehoorders min gepast voorgeſteld, onder de benamingen van *rector*, *regimen*, *ſubditi*. enz.

Zijne levenswijze.

GREGORIUS zelf poogde alszins een voorbeeld te zijn van eenen voor den Christelijken Godsdienst ijverenden en ondernemenden, in de ſtrengſte Godzaligheid levenden, en door openbare voordragt van den Godsdienst en Kerkelijke Wetten nuttigen Biſchop. Hij bleef ook zijne genegenheid voor het Monnikenleven behouden, behield zijne geringe kleding, veränderde maar weinig in zijne levenswijze; en in plaats dat voorheen de Roomſche Biſchoppen jonge lieden, die *Leeken* waren, tot hunne bediening hadden, verkoos hij eenige Geeſtelijken en Monniken, met welke hij gemeenſchappelijk ſtudeerde, en zijne aandacht verrichtte (*). In plaats, dat

(*) JOH. *Diac. Vita Gregor. L.* II. *C.* 1. *C.* 11.

dat de Voorzaten van GREGORIUS vele ſchatten aan het ſtichten en verſieren der Kerken beſteedde, onderſteunde hij daar mede ellendigen en behoeftigen aan vele plaatzen, zelfs ſtrekte zijne milddadigheid zich uit tot de Monniken op den Berg *Sinaï* (*). Op elken eerſten dag der maand liet hij, uit zijne inkomſten, aan de armen koorn, wijn, kaas, visch en andere levensmiddelen uitdeelen. Aan 3,000 Nonnen in *Rome* ſchonk hij jaarlijks 80 ponden gouds tot haar onderhoud (†). Daaglijks zond hij aan kranken en gebreklijken te *Rome* gekookt eten. Dit en meer verhaalt JOANNES de Diaken, in zijne Levensbeſchrijving, die ons ook weet te melden, dat GREGORIUS daar voor is beloond geworden, dewijl, daar hij daaglijks vreemdelingen aan zijne tafel onthaalde, eens CHRISTUS zelf, en eene andere keer, de hem van God toegevoegde Beſcherm-Engel zich onder de gasten bevonden hebbe (§).

Aanmerking over het erfdeel van St. Pieter.

Bij deze gelegenheid vraagt men, van waar GREGORIUS al het benodigde tot zoo groote milddadigheid genomen hebbe? Men kan deze vraag genoeg beäntwoorden, door de aanmerking, dat de Biſchoppen van *Rome* niet alleen in deze Hoofdſtad verſcheidene gebouwen bezaten, die inkomſten gaven, en liggende gronden in de nabuurſchap, maar ook, dat telkens giften en erfenisſen aan de Geestelijkheid geſchiedden, ſchoon met het eigenlijk oogmerk, dat de armen daar van genot zouden hebben, waaröm GREGORIUS zelf deze goede-

(*) PAUL. *Diac. Vita Gregor. pag.* 7.

(†) *Libr.* VII. *Ep.* 26. (§) *Libr.* II. *p.* 51.

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

deren de *bezitting der armen* noemde (*), ook gemeenlijk het *erfgoed der Kerk*, (*Patrimonium Eccleſiæ*,) en eenmaal ook *het erfgoed van* ST. PIETER (†), maar ook in andere Landen en Gewesten, bij voorbeeld in *Sicilië* enz. waaröm een groot getal der Brieven van GREGORIUS opgevuld zijn met ſchikkingen en voorſchriften, omtrent derzelver beſtuur en beheering. Met dit alles kan men niet met zekerheid zeggen, dat de *Roomſche* Biſſchop Heer van eenige ſtad of land was. Trouwens, van eene ſchenking van land, door KONSTANTYN *den Grooten*, waar men veel van geſproken heeft, is geene ſpoor te vinden, en ſchoon men uit de Brieven van GREGORIUS eene en andere plaats heeft verzameld, gelijk de *Benedictynen* gedaan hebben in zijne Levensbeſchrijving, waar uit men beſloot, dat GREGORIUS van zekere ſteden meester zou geweest zijn, zijn deze plaatzen of niet duidelijk, of verminkt aangehaald, bij voorbeeld, als GREGORIUS ſchrijft (§), dat hij eenen *Tribunus* naa *Neapolis*, (*Napels*,) gezonden heeft, als Bevelhebber dier ſtad, met bevel aan de ſoldaten, zegt hij 'er met even zoo vele woorden bij: *pro ſerenisſimorum Dominorum utilitate*, (ten behoeve der doorluchtigſte Heeren,) de Keizers naamlijk.

Zijne Predikatiën.

Onder de openbare ambtsverrichtingen van GREGORIUS behoorde ook het prediken. Zoo lang zijne ſtem en gezondheid het toeliet, heeft hij twintig Predikatiën, die zeer kort zijn, gehouden, over de Eu-

(*) *Libr.* VI. *Ep.* 58. (†) *Libr.* I. *Ep.* 72.
(§) *Libr.* II. *Epist.* 31.

Euängeliën, of die gedeelten der Heilige Schrift, die onder den naam van Zondags-Euängeliën bekend zijn, welke verdeeling van de Kerk van *Rome* tot andere Weſterſche Kerken is overgegaan; naderhand zeide hij nog *twintig* anderen eenen Geeſtelijken in de pen voor, en liet ze door anderen uitſpreken (*). Bijzonder ſtelde hij *tweeëntwintig Kerkredenen* op over eenige moeilijke plaatzen van EZECHIËL, waaromtrent zijne oude Levensbeſchrijvers vertellen, dat zijn Afſchrijver, wien hij dezelve opgaf, de Diaken PETRUS, eene witte duif, welke de Heilige Geest was, op GREGORIUS hoofd zag zitten, terwijl hij het laatſte gezicht van den Profeet verklaarde. Doch het opſtel zelf van GREGORIUS beäntwoordt in geenen deele hier aan.

Zijne pogingen om Heidenen en Jooden te bekeeren en tegen de Ketters.

Hoe ijverig GREGORIUS zich betoond hebbe, in het bekeeren der Heidenen, hebben wij gezien in de bekeering der *Angelſakſen*, en op het Eiland *Sardinië*, omtrent de *Heidenen* was hij geneigd, geweld te gebruiken, met de *Jooden* wilde hij zachter gehandeld, en die liever door belooningen uitgelokt hebben; maar omtrent *Scheurmakers* en *Ketters* was hij zeer hard, gelijk wij in het voorbeeld der Biſchoppen van *Istrië* en *Venetië* gezien hebben. Hij gebood uitdruklijk (†) de *Manicheën* op zijne landgoederen in *Sicilië* ſterk te vervolgen, (*ſummopere perſequi*,) en tot het *Katholijk* Geloof te brengen. Hij

(*) Zij ſtaan in zijne werken XL *Homiliarum in Euangelia Libri duo Tom.* I. *pag.* 1434-1661.

(†) *Libr.* V. *Epiſt.* 8.

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Hij ſmeekte den Keizer MAURITIUS, de Wetten tegen de *ſnoodheid der Donatisten* ſtipt te laten uitvoeren (*); bij den Stadhouder van *Afrika* drong hij ten zelfden einde, ten ſterkſten aan (†), terwijl hij de *Afrikaanſche* Biſſchoppen vermaande, eenen Biſſchop af te zetten, die voor geld eenen *Donatiſtiſchen* Biſſchop in zijne ſtad had laten aanſtellen (§). Evenwel keurde hij het af, dat deze Biſſchoppen een beſluit genomen hadden, dat die gene van hen zijne inkomſten zou verliezen, die in het opſpooren der Ketters achteloos zou wezen (**). Dus gingen bij hem dikwijls Ketterhaat en malſcher gezindheden gepaard, ſchoon de eerſte doorgaans de overhand behield.

Zijne ſtrenge zedetucht omtrent Biſſchoppen en andere Geeſtelijken.

Gelijk GREGORIUS zelf eene ſtrenge levenswijze voerde, zoo duldde hij ook geene buitenſporigheden, aan welke zich niet zelden de Biſſchoppen en Geeſtelijken van dien tijd ſchuldig maakten, ſchoon hij daar bij tevens menigen ſtap deed, om zijn Geeſtelijk Rechtsgebied al verder en verder uit te breiden. HADRIANUS, Biſſchop van *Theben* in *Theſſalië*, werd van twee van zijne Kerkedienaars, die hij om hunne ondeugden had afgezet, over eene geldzaak en eene misdaad bij Keizer MAURITIUS aangeklaagd, die aan den *Metropolitaan*, den Biſſchop van *Latiſſa*, last gaf, om het eerſte te beöordeelen, en hem over het laatſte bericht te zenden. Maar deze Biſſchop beſliste beide de ſtukken, veröordeelde HADRI-

(*) *Libr.* VI. *Ep.* 65. (†) *Libr.* IV. *Ep.* 34.
(§) *Libr.* II. *Ep.* 48. (**) *Libr.* V. *Ep.* 5.

DRIANUS, en liet hem gevangen zetten, alhoewel deze zich op den Keizer beroepen had. MAURITIUS liet de zaak nader onderzoeken, waar bij HADRIANUS werd vrijgeſproken. Maar onverwachts gaf de Keizer nader bevel aan den *Primaat* van *Oost-Illyricum*, den Biſſchop van *Justiniana Prima*, die eene *Patriärchale* waardigheid, volgends de ſchikking van Keizer JUSTINIANUS, bekleedde, om deze zaak nogmaal te behandelen, en deze bevestigde de veröordeling van HADRIANUS, die daar op zich met zijn beklag naa *Rome* wendde. GREGORIUS, zijne zaak nauwkeurig onderzocht hebbende, vond hem geheel onſchuldig, en beſtrafte de beide Biſſchoppen zijne Richters nadruklijk (*), ja aan den *Primaat*, over wien hij toch eigenlijk geen rechtsgebied had, maakte hij, *uit kracht van het gezag van den Prins der Apostelen*, PETRUS, bekend, dat hij hem voor 30 dagen uit de Kerkelijke Gemeenſchap uitſloot, terwijl hij eene volkomene boete had te doen, en aan den *Metropolitaan* ontnam hij alle gezag over HADRIANUS, wien hij voortaan zelf richten wilde.

Meer zwarigheid vond GREGORIUS bij een Kerkelijk geval in *West-Illyricum*. NATALIS, Biſſchop van *Salona* in *Dalmatië*, had zijnen *Aartsdiaken* HONORATUS tot *Presbyter* benoemd, waar door deze, in de daad, van eene aanzienlijke waardigheid, welke geen *Presbyter* bekleden kon, beroofd was, ten einde zich aan HONORATUS te wreeken, die hem de overlevering van eenige Kerkgereedſchappen had

(*) *Libr.* III. *Epist.* 67.

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

had geweigerd, omdat de Biſchop te veel van gasterijën hield. GREGORIUS gebood hem HONORATUS in zijn ouden post te herſtellen, onder ſtraffe, dat hij het hem toegeſtane *pallium* verliezen zou (*). Ook maakte hij dit bevel aan de Biſchoppen van *Dalmatië* bekend (†). Kort daar na ſtierf NATALIS. Nu verbood GREGORIUS, in het jaar 590, aan gemelde Biſchoppen, zonder zijn voorweten, eenen anderen Biſchop van *Salona* in te wijden, voordat hij bericht zou hebben van de zeden des nieuwverkozenen, waar toe hij HONORATUS aanprees, maar den ondeugenden *Presbyter* MAXIMUS uitdruklijk uitſloot (§). Evenwel verkozen zij dezen MAXIMUS, wien zij ook inwijdden, omdat deze een Keizerlijk bevel ten zijnen voordeele verkregen had (**). GREGORIUS ſchreef hem daar op, dat hij zich van alle ambtsbedieningen, op ſtraffe van den Ban van God en den Apostel PETRUS, zou onthouden, tot dat aan GREGORIUS het bevel des Keizers gebleken was. Dezen Brief van GREGORIUS liet MAXIMUS openlijk verſcheuren, en klaagde hem zelfs bij den Keizer aan, dat hij den Biſchop MALCHUS, zijnen ſchuldenaar, in de gevangenis om hals had laten brengen. Hier op ſchreef GREGORIUS aan zijnen zaakgelastigden te *Konſtantinopolen* (††), aan *zijne doorluchtigſte Heeren*, (den Keizer en zijne Zoonen,) voor te dragen, dat hij God vreesde, en ſchrikte, om

(*) *Libr.* II. *Epist.* 18. (†) *Epist.* 19.
(§) *Libr.* IV. *Ep.* 10. (**) *Libr.* IV. *Ep.* 20.
(††) *Libr.* IV. *Epist.* 47.

om deelächtig te zijn aan de dood van eenig mensch; dat MALCHUS, zonder gevangenis, onverziens geſtorven was, voorts verklaarde hij, dat hij eer ſterven wilde, dan eenige vernedering der Kerk van den H. PETRUS dulden. Maar de Keizer, die hem buitendien niet zeer genegen was, gebood hem, MAXIMUS als Biſchop te erkennen, en dien, als hij zich voor hem vertoonde, wel te ontvangen. GREGORIUS beklaagde zich hier over bij de Keizerin (*), evenwel uit gehoorzaamheid, ſchreef hij, wilde hij wel door de vingeren zien, dat MAXIMUS zonder zijne voorkennis was ingewijd, maar zijne ſtoutheid, om zijn ambt te bedienen, daar hij onder den ban was, en de verwaarloozing der Kerketucht, kon hij niet voorbijzien. Vervolgends vermaande hij de Geeſtelijkheid en Gemeenten in *Dalmatië*, geene gemeenſchap met MAXIMUS, en deszelfs aanhangers, te houden (†). Dit deed werking, en MAXIMUS vernederde zich eindelijk. Hij liet zich te *Ravenna* vinden, alwaar hij, door bemiddeling van den *Exarch*, door 's Paufen gevolmagtigden werd ontvangen. Hij zuiverde zich, met een eed, voor het ligchaam van den Heiligen APOLLINARIS, wegens *Simonië* en andere beſchuldigingen. Maar vooraf wierp hij zich drie uuren lang midden in de ſtad neder, uitroepende: *Ik heb tegen God en den Zaligſten Vader* GREGORIUS *gezondigd* (§)! Waar op

(*) *Libr.* V. *Ep.* 21. (†) *L.* VI. *Ep.* 26, 27.
(§) *Libr.* VII. *Epist.* 17. VIII. 10. IX. 79, 80. *Fragm. in Append. Epp. Greg. p.* 1296.

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

op GREGORIUS hem ſchreef, dat hij zijne ongenade (*ingratitudo*,) introk, en gereed was hem het *Pallium* te zenden (*). GREGORIUS ondernam zelfs, den *Patriärch* van *Konſtantinopolen*, JOANNES, meer dan eens te onderhouden, omdat ATHANASIUS, een Monnik en te gelijk Ouderling, in eene Kerk aldaar met ſtokken geſlagen, en nog een ander Ouderling onrechtvaardig behandeld was, hij ſchreef hem, dat een Biſſchop zich niet door ſlagen gevreesd moest maken, wij zijn, zegt hij, tot Herders, niet tot vervolgers, beſtemd, en het zou eene *nieuwe* en *ongehoorde* leer zijn, *iemand door ſlagen tot het geloof te dwingen* (†). Ondertusſchen kreunde zich de *Patriärch* niet aan dit ſchrijven van GREGORIUS (§), zoo veel ſcheelde het, dat deze bij die gelegenheid eenig gezag zou hebben gebruikt als over eenen aan hem ondergeſchikten Biſſchop.

Zijn ijver tegen de misdaad van Simonië enomtrent den ongehuwden ſtaat der Geestelijken.

Maar des te ijveriger was GREGORIUS, *daar*, waar zijn invloed werken kon, omtrent de zeden der Geestelijken. Een der heerſchende misbruiken bij dezelven was, het koopen van Kerkelijke ambten en waardigheden door giften en geſchenken, hetwelk GREGORIUS, met anderen, reeds vroeger, *de Ketterij van* SIMON of *Simonië*, (*Simoniaca Hæreſis*,) noemde. Daartegen verzoekt hij den Frankiſchen Koning CHILDEBERT (**), en de Koningin BRUNEHILD (††) te waken, en wilde ten dien einde een *Synode* gehouden

(*) *Libr.* IX. *Ep.* 81. (†) *Libr.* III. *Ep.* 53.
(§) *Libr.* IV. *Ep.* 42. (**) *Libr.* V. *Ep.* 55.
(††) *Libr.* IX. *Ep.* 11.

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

den hebben enz. Ook was hij zeer gezet, zoo al niet op een geheel ongehuwd leven, ten minſten op de onthouding der Geestelijkheid, zonder daar bij te letten op de ſchandelijke gevolgen, welke uit dezen dwang voortvloeiden, waaröm hij ook meermalen aan Geestelijken en Bisſchoppen moest verbieden, geene vreemde vrouwen in hunne woningen aan te nemen (*). Men heeft eenen Brief van ULRICH, Bisſchop van *Augsburg*, bijgebragt, in de IXde eeuw, aan Paus NICOLAUS I. geſchreven, waar in gemeld wordt, dat GREGORIUS, aan de Kerkelijken het huwlijk verboden hebbende, kort daar na bevolen had, visch te halen uit zijnen vijver, bij welke gelegenheid men 6,000 hoofden van kinderen uit den vijver had gehaald, hetwelk hem, omdat hij gevoelde, dat dit allen onëchte kinderen van Kerkelijken waren, bewogen had, hun het huwlijk weder vrij te laten (†).

Cardinales Episcopi Presbijteri et Diaconi.

Niet zelden komen in de Brieven van GREGORIUS voor *Cardinales Episcopi Presbyteri et Diaconi*, die evenwel niets gemeens hebben met de latere *Kardinalen* der *Roomſche* Kerk. In het Latijn van deze eeuw betekende *Cardinalis* zoo veel als de *voornaamſte*. Zelfs werd een der Opperbevelhebbers te *Rome* onder de *Oost-Gothiſche* Koningen *Princeps Cardinalis* genoemd (§). Iemand tot zulken rang verheffen noemde men *Cardinare* of *Incardinare*. Den *Bis-*

(*) *Libr.* I. *Ep.* 52. IX. 60, 106. XIII. 35.

(†) *Centuriat. Magdeb. Cent.* VI. *C.* 7. *p.* 388.

(§) CASSIODOR. *L.* VII. *Ep.* 31. *T.* I. *p.* 111.

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Biſchop werd deze naam gegeven, om hem van anderen te onderſcheiden, die ongegronde aanſpraak maakten op het beſtuur van zijne Gemeente; en aan de *Ouderlingen* en *Kerkendienaren*, als eerſte Leeräaren van zekere Kerken of Opzieners van armhuizen en andere Kerkelijke gebouwen. Maar deze namen en waardigheid zijn van tijd tot tijd in eenen meer bepaalden zin aan de Kerk van *Rome* eigen geworden.

Zijnezorg voor het Monnikenwezen.

Bijzonder zorgde GREGORIUS voor den Monnikenſtand, omtrent welken hij verſcheidene voorſchriften geeft in zijne Brieven; ook ſchonk hij hun, ten aanzien van hunne afhanglijkheid van de Biſchoppen, verſcheidene vrijheden, (*exemtiones.*) Voornaamlijk werden door hem in eene Kerkvergadering te *Rome*, in het jaar 601, voor de Monniken vele vrijheden bepaald (*), zonder dat zij daarom uitdruklijk van de afhanglijkheid der Biſchoppen in het algemeen ontſlagen werden, hoewel velen van tijd tot tijd zich daar toe van de vergunningen van GREGORIUS bediend hebben, om zich geheel onafhanglijk van de Biſchoppen te maken.

Dewijl GREGORIUS zulk een groot voorſtander was van den Monnikenſtand, moest hem eene wet van Keizer MAURITIUS, van het jaar 593, ongemeen treffen, volgends welke aan alle wereldlijke ambtenaren en aan de krijgslieden verboden werd, zich in een Klooster te begeven, waar tegen hij ook eenen nadruklijken Brief aan den Keizer ſchreef (†).

Voorts

(*) HARD. *Conc. T.* III. *p.* 537. (†) *L.* III. *Ep.* 65.

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Voorts zijn 'er van hem drie vrijheidsbrieven aan de Oudſten en den Abt van een Klooster te *Augustodunum*, (*Autun*) (*), waar van de echtheid beſtreden, maar door de *Benedictynen* verdedigd wordt; een andere vermaarde vrijheidsbrief voor het Klooster van den Heiligen MEDARD te *Soisſons*, welken GREGORIUS in het jaar 594 zal gegeven hebben, wordt insgelijks door de geleerden onecht verklaard, ſchoon de *Benedictynen* hem insgelijks hebben trachten te verdedigen (†).

Ook heeft men in later tijden getwist, of GREGORIUS *de ſtichter is geweest van Kerkelijken naar zekeren regel gemeenſchappelijk levende?* (*Canonici regulares.*) Waarömtrent men kan toegeven, dat hij 'er, als het ware, de voorbereiding toe gemaakt heeft, maar eigenlijk zijn deze *reguliere Kanunniken* van later tijd.

GREGORIUS Vader der Ceremoniën.

Gelijk men, om de genegenheid en zorg van GREGORIUS voor de Monniken, hem den *Vader der Monniken* genoemd heeft, zoo heeft men hem ook ſomtijds den *Vader der Cæremoniën* genoemd, niet omdat hij juist Godsdienstplegtigheden uitvond, met welke de Christenen reeds genoeg overladen waren, maar omdat hij ze met eenige nieuwe bijzonderheden verrijkte, en over het geheel verfraaide en verſierde. Van ſommigen werd hem verweten, dat hij *de Konſtantinopolitaanſche* Kerk te veel navolgde, waar tegen hij zich in eenen Brief aan den Biſchop van *Syracuſe* ver-

(*) *Libr.* XIII. *Epist.* 8, 9, 10.

(†) *Append. ad S. Gregor. Epp. p.* 1284.

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

verdedigt (*). Van GREGORIUS zorgvuldigheid voor de Kerkplegtigheden getuigt een werk over den Kerkendienst, (*Liturgie*,) onder den tijtel *Liber Sacramentorum* in de uitgave zijner werken te vinden (†), en bijzonder in hetzelve *een voorſchrift van het vieren des Heiligen Avondmaals*, (*Canon Miſſæ.*) Men heeft daarömtrent aan te merken, dat een dergelijk werk van LEO *den Grooten*, en een van GELASIUS daar bij ten grondſlag ligt, doch dat het even gelijk dezen vele invoegzelen heeft van laater tijden; MURATORI heeft bijzonder in den *Canon Miſſæ* bewijzen meenen te vinden voor de oudheid der *Transſubſtantiatie*, maar is door ERNESTI (§) wederlegd. Ook vindt men nog in de uitgave zijner werken *Zegenwenſchen van eenen Biſſchop aan zijne Gemeente*, (*Benedictionale ſ. benedictiones*,) en een Boek van *Kerkelijke Beurtgezangen*, (*Liber Antiphonarius*,) en nog een dergelijk, (*Liber Responſalis ſive Antiphonarius*,) maar derzelver echtheid wordt met reden geloochend, dewijl zij blijken veel jonger te zijn, dan de tijden van GREGORIUS.

Zijn gevoelen omtrent de Beelden.

In ſommige opzigten ſcheen GREGORIUS gematigd in zijne gevoelens omtrent gebruiken, welke naar Bijgeloof ſmaakten. Omtrent de *Beelden der Heiligen*, bij voorbeeld: SERENUS, Biſſchop van *Maſſilia*, had, omdat ſommigen van zijne Gemeenten de Beelden, die in de Kerken geplaatst waren, hadden be-

(*) *Libr.* IX. *Epiſt.* 12.

(†) *Opp. Tom.* III. *pag.* 1-240.

(§) *In Anti-Muratorio pag.* 96, 99. *ſeq.*

begonnen aan te bidden, dezelven laten breken en wegdoen. GREGORIUS prees zijnen ijver, dat hij niets wilde aangebeden hebben, wat met handen gemaakt was, doch berispte hem tevens, dat hij de Beelden gebroken had (*). Want, zegt hij, zij worden in de Kerken gebruikt, opdat de genen, die niet lezen kunnen, ten minſten aan den wand ziende lezen, wat zij niet in ſtaat zijn, in de ſchriften te lezen. Naderhand ſchreef hij hem nog uitvoeriger daar over (†). Zoo gaf hij aan eenen Monnik, wien hij, op zijn begeerte, Beelden van CHRISTUS, van de Maagd MARIA, en van de Apoſtelen PETRUS en PAULUS toezond, daar bij (§) eene vermaning, ten aanzien van het eerſte dezer Beelden, dat hij wel wist, dat hij niet om hetzelve verzocht had, ten einde het als God te verëeren; maar om door het aandenken aan Gods Zoon, door hulp van zijn Beeld, zich tot deszelfs liefde op te wekken. Hij zelf, voegt hij 'er bij, werpt zich niet voor hetzelve neder, als voor eene Godheid, maar hij aanbidt den genen, aan wien hij door hetzelve gedenkt.

Zijne Bijgeloovigheid met reliquiën.

Doch, ſchoon hij dus den Beeldendienst veröordeelt, ten minſten denzelven poogt te verſchoonen, toont hij in vele andere opzichten een zwakke geest te zijn, die aan allerlei ſoort van Bijgeloof verſlaafd was. Aan den bovengemelden Monnik, wien hij waarſchuwde, het Beeld van CHRISTUS niet te aanbidden, zond hij, behalven een kruis, nog *eenen ſleu-*

(*) *Libr.* IX. *Ep.* 105. (†) *Libr.* XI. *Ep.* 13.
(§) *Libr.* IX. *Ep.* 52.

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

ſleutel, die boven het heiligſte ligchaam van den Apostel PETRUS *gezegend was* (*). Zoodanigen ſleutel, met wat hair van JOANNES *den Dooper*, zond hij ook aan den *West-Gothiſchen* Koning RECCARED, die van dezen behoorlijk ontvangen moest worden, en die, *het gene bij hem gevonden werd, door zijnen zegen zou vermenigvuldigen* (†). Hij zond meer zulke ſleutels, en verklaart wat 'er voor krachten in zulke ſleutels ſtaken en waarōm. Daar was in deze ſleutels iet van den *keten van* PETRUS, waarōm hij bij het overzenden van denzelven aan twee voorname Heeren, den wensch voegt (§), *dat deze keten*, welke dien Heiligen hals omſlingerd had, *ook hunnen hals, van denzelven afhangende, mogt heiligen, alzoo zulke ſleutels bij kranken door vele wonderen plagten te ſchitteren.* Ook zond hij een *klein kruis met een weldaadig ſtukjen van de ketenen van* PETRUS aan eenen PATRICIUS, met bericht, *dat dezen zijnen hals voor eeuwig van de zonden bevrijden zouden* (**). In hetzelfde kruis waren nog ſtukjens ingeſloten van den *rooster*, op welken de Martelaar LAURENTIUS gebraden was; deze zouden *de Liefde Gods in hem ontſteken.* Zulke *Reliquiën* noemde GREGORIUS *Heiligdommen*, (*Sanctuaria*,) omtrent welke hij de *Frankiſche* Koningin BRUNEHILD, en de Biſchoppen en Abten, waarſchuwde, dat zij niet op plaatzen bewaard moesten worden, waar gemeene dooden begraven lig-

(*) *Libr.* IX. *Ep.* 52. (†) *Libr.* IX. *Ep.* 122.
(§) *Libr.* I. *Ep.* 30, 31. (**) *Libr.* III. *Ep.* 33.

liggen, en dat de Kerkelijken, die ze bewaken, hun behoorlijk onderhoud bekomen (*). Doch voornaamlijk openbaart zich zijn bijgeloof in eenen Brief (†) aan de Keizerin KONSTANTINA, Gemaalin van MAURITIUS, die hem verzocht had, haar het hoofd of iet anders van het ligchaam van den Apostel PAULUS te zenden, ter inwijding eener Kerk, die zij ter eere van dezen Apostel liet bouwen. Hij antwoordde haar in den gemelden Brief, dat hij zulks niet doen kon, want dat men zulke ligchamen van Heiligen niet aanroeren veel min vervoeren mogt, zonder gevaar van eene onmidlijke dood, hetwelk hij met voorbeelden bewijst; men was bij die van *Rome* niet gewoon, als men *Reliquiën* of Heilige Overblijfzelen mededeelde, iet van de ligchamen der Heiligen te nemen; 'er werd ſlechts in eene bos een doek, (*brandeum*, bij de *Griekſche* Schrijvers πραυδιον,) overgezonden, welke men op de ligchamen der Heiligen gelegd had; als men deze in eene gewijde Kerk eerbiedig bewaarde, geſchiedden 'er zoo vele wonderen door, als of de ligchamen der Heiligen zelve daar verplaatst waren. Ten tijde van den Biſchop LEO hadden eens eenige *Grieken* daar aan getwijfeld, en daaröm een dezer doeken in ſtukken geſneden, en terſtond was 'er bloed uitgelopen. Hij verzekert, dat het wegnemen van zulke ligchamen nooit ongeſtraft blijft; hoewel hij te gelijk het voorbeeld van eenige *Griekſche* Monniken aan-

(*) *Libr.* I. *Epist.* 57. VI. 49.

(†) *Libr.* IV. *Epist.* 30.

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

aanvoert, die onlangs op het plein bij eene Kerk te *Rome* 's nachts ligchamen van gemeene dooden hadden opgegraven, welke zij als *Heilige Reliquiën* naa hun Vaderland wilden medenemen, doch die op deze daad betrapt waren. Wat de ligchamen der Apostelen PETRUS en PAULUS betreft, het was bekend, ſchreef GREGORIUS, dat, ten tijde van hunnen Marteldood, Oosterſche Christenen te *Rome* gekomen waren, die hunne ligchamen voor zich begeerden, omdat zij hunne medeburgers waren. Men had dezelve in de *Catacomben* of onderäardſche begraafplaatzen gelegd; maar als nu gemelde Christenen ze met verëenigde krachten van daar wilden wegdragen, werden zij door donder en blikſem zoo verſchrikt, en verſtrooid, dat zij geene moeite meer deeden. Daar op kwamen de *Romeinen*, en droegen deze ligchamen in de Kerken, waar zij nog bewaard worden. Zelfs weigerde hij aan de Keizerin den zweetdoek van het ligchaam van PAULUS, hetwelk zij verzocht had, evenwel, dewijl hij hare godvruchtige begeerte niet geheel ledig van de hand wilde wijzen, beloofde hij wat van de ketenen te zullen zenden, welke deze Apostelen aan de handen en om den hals gedragen hadden, nogtans durfde hij dit niet zeker toezeggen, want alſchoon de Priester voor velen, die daaröm verzochten, gemaklijk iet daar van afvijlde, wilde hem dit echter voor anderen volſtrekt niet gelukken.

Zijne zucht en

Dit alles is echter eene kleinigheid bij zijn werk, hetwelk hij in dezen zelfden geest geſchreven heeft:

Dia-

Dialogorum Libri IV *de vita et miraculis Patrum Italicorum, et de æternitate animarum* (*), waar van de echtheid door ſommigen, zonder genoegzame reden, betwist is geworden. In dit werk verhaalt GREGORIUS aan zijnen Kerkedienaar PETRUS, op deszelfs verlangen, de wonderen en buitengewone lotgevallen van een aantal Biſchoppen en Monniken in *Italië*, voornaamlijk van den Heiligen BENEDICTUS, ſtichter der bekende Monniken-orde, en PAULINUS Biſchop van *Nola*. Wij willen ons niet ophouden met de onnozele ſprookjens, welke de goede GREGORIUS vertelt, en die zijn *Diaken* met verrukking aanhoort. Alleen een enkel tot een ſtaaltje: Het paard, waar op de *Roomſche* Biſchop JOANNES gereden had, wilde naderhand geene vrouw dragen. Als eens een Jood zich 's nachts in eenen Tempel van APOLLO bevond, zag hij eenen troep booze geesten; die aan hunnen aanvoerer berichtten, wat zij al tegen de vroomen gedaan hadden; zoo had 'er een eenen Biſchop door eene Non, die bij hem inwoonde, reeds zoo ver verleid, dat hij haar een zacht klapjen op den rug gegeven had; de Jood bragt door dit verhaal den Biſchop tot ſchaamte, zoodat hij de Non ſpoedig heenzond. Een *Presbijter* riep zijnen dienaar: Kom, Duivel, trek mij de laarzen uit! maar de werkelijke Duivel begon dit reeds, tot hij hem van zich dreef. enz. Midden echter onder zulke vertelzeltjes geeft GREGORIUS een en andermaal te verſtaan, dat 'er aan be-

ligtgeloovigheid omtrent wonderen.

(*) *Tom.* II. *Opp. pag.* 149-474.

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

bekeering en deugd meer gelegen is, dan aan het doen van wonderwerken. — In het IVde Boek van dit werk, wil GREGORIUS de eeuwigheid van het beſtaan der ziel bewijzen, op verzoek van zijnen *Diaken*, en hij doet zulks, door de bedenkingen daartegen op zijne wijze weg te ruimen, maar bijzonder door voorbeelden van verſchijningen van overledenen, ja door ſoortgelijke voorbeelden wil hij aantonen, hoe de zielen der godlozen in een ligchaamlijk vuur lijden kunnen, waar toe hij het voorbeeld aanhaalt, dat een Kluizenaar den *Oost-Gothiſchen* Koning DIETRICH, na deszelfs dood, in eenen vuurſpuwenden berg heeft zien werpen.

Het Vagevuur door GREGORIUS het eerst geleerd.

Nu begeert de Diaken, onderricht te worden, of men een *Zuiverend*, of *Vagevuur*, (*ignis purgatorius*,) na de dood gelooven moet? Hier bewijst GREGORIUS uit de Heilige Schrift, dat elk *in de* geſteldheid, waar in hij uit de wereld gaat, ook voor het aanſtaand oordeel verſchijnen moet; maar beweert tevens, dat *voor zekere ligte overtredingen*, nog voordat het oordeel plaats zal hebben, *zulk een vuur beſtaat*, omdat de Verlosſer zegt: de laſtering tegen den Heiligen Geest zal niet vergeven worden, noch in deze, noch in de toekomende eeuw; en gevolglijk te kennen geeft, dat zekere zonden eerst in de toekomende eeuw vergeven worden; vervolgends brengt hij hier toe 1 *Kor.* III. 12, alwaar hij door ijzer, koper, lood, grove; door hooi, ſtroo, ſtoppelen, ligte zonden verſtaat. Evenwel moet men weten, dat niemand daar zelfs voor de kleinſte zonden eenige zuivering bekomen zal, *in-*

dien

dien hij het niet in dit leven door goede werken verdiend heeft. En dit bevestigt hij, met voorbeelden van gezichten en verschijningen. Dus is GREGORIUS, in der daad, de eerste, die het Vagevuur ontstoken heeft, zoo als het in de Roomsche Kerk genoemd en omschreven wordt. Men heeft wel plaatzen bij LACTANTIUS, HILARIUS, AMBROSIUS, AUGUSTINUS, die een *Reinigend* of *Vagevuur* leeren, maar *eerst na het laatste Oordeel.* Het oudste gewag van eene reiniging na de dood, hoewel niet door een vagevuur, komt voor bij CLEMENS van *Alexandrië.* Daar van is nog onderscheiden het denkbeeld van AUGUSTINUS van een *zuiverend vuur* na dit leven, als van *eene smart over het verlies van aardsche goederen.* — Dit werk van GREGORIUS viel zoo zeer in den smaak dezer en der naastvolgende tijden, dat van geen van zijne overige werken zoo vele Handschriften overig zijn. In het midden der VIIIste eeuw vertaalde de *Roomsche* Bisschop ZACHARIAS het voor de *Grieken* in het *Grieksch.* In de volgende eeuw werd 'er eene *Angelsaksische* Vertaling van gemaakt, misschien door den Koning ALFRED zelven. Ook was 'er toen reeds eene *Arabische* Vertaling van. In later tijden is het ook in het *Fransch* en *Hoogduitsch* overgezet.

Zijne uitlegkundige schriften en Brieven.

In de uitgaven van GREGORIUS schriften door de *Benedictynen*, vindt men een en ander uitlegkundig werk, (*in librum primum Regum, qui et Samuelis dicitur, variarum expositionum Libri sex* (*); *su-*

per

(*) *Tom.* III. *Opp. Part.* II, *p.* 1-392.

III BOEK XIII Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

per Cantica Canticorum expoſitio (*); *in ſeptem Pſalmos poenitentiales expoſitio* (†), doch, behalven dat zij alle vermoeden, van onëcht te zijn, met zich brengen, verdienen zij in waarheid den naam van *Uitlegkundig* niet. In de XIV *Boeken*, in welken zijne *Brieven* verdeeld zijn, komen ook geene godgeleerde onderwerpen en verhandelingen voor, weinige uitgezonderd, welke daar en boven niet van die natuur zijn, dat wij 'er ons mede behoeven op te houden.

Zijne ſtaatsverrichtingen.

Doch aan den anderen kant, waar ſchranderheid in ſtaatszaken gevorderd werd, was GREGORIUS in ſtaat, om het Vaderland gewigtige dienſten te bewijzen. Kort na het begin van zijn ambt, waren de Keizerlijke Landen in het midden en beneden *Italië* en *Rome* zelve in den uiterſten nood, door de *Langobarden*; derzelver Koningin THEODELINDE, weduwe van den Koning AUTHARICH, die door haar huwlijk met den Hertog AGILUF, in het jaar 590, dezen ten troon verhief, was wel van het *Katholijk* Geloof, en dus der *Roomſche* Kerk genegen; maar de *Langobardiſche* Veldheer ARIULF rukte echter in het jaar 591, met zijn leger voor *Rome*; GREGORIUS viel van kommer over den ramp der burgeren in eene ziekte. Hij beklaagde zich aan den Biſſchop van *Ravenna*, dat de Keizerlijke *Exarch* geene hulptroepen zond, en ook geenen vrede ſluiten wilde (§). Hij poogde den *Exarch* daar toe te bewegen, ge-

ven-

(*) *Pag.* 397-462. (†) *Pag.* 466-559.
(§) *Libr.* II. *Epiſt.* 36.

vende zich met zijne *Romeinen* het aanzien van eenen kleinen ondergeſchikten Staat, die in geval van nood voor zich zelven zorgen moest. Doch de *Exarch*, die den vijand eenige ſteden ontnam, kreunde zich aan dit alles niet, en de Koning AGILULF verſcheen zelf voor het genoegzaam weerloos *Rome*. Thans redde GREGORIUS de Hoofdſtad, door, gelijk hij meermalen deed, dezen Koning in het jaar 595 met geld te verzachten, waar over Keizer MAURITIUS zich echter onvergenoegd vertoonde, en GREGORIUS zag zich genoodzaakt, deswegens zich te verdedigen (*); hij beklaagde zich ook in eenen Brief aan de Keizerin over de onderdrukkingen, die 's Keizers bevelhebbers pleegden in *Italië*, *Sicilië*, *Corſica* (†). Eindelijk werd de vrede in het jaar 599 tot ſtand gebragt, door eenen Abt, wien GREGORIUS aan den Koning AGILULF gezonden had. Maar de nieuwe *Exarch* CALLINICUS bedreef weder zelf vijandelijkheden, waar over AGILULF zich geſtreng wreekte, tot dat omtrent het jaar 604 andermaal een vergelijk getroffen werd (§). Met dit alles was GREGORIUS aan het Hof niet zeer gezien, de Keizer MAURITIUS keurde zijnen twist af, over den titel van *Oecumeniſchen* of *algemeenen* Biſchop. Doch deze Vorst verloor in het jaar 602 troon en leven, door een oproer van zijn leger, en de wreedheid van FOKAS, die door alle Schrijvers als een mon-

(*) Gelijk hij deed in eenen Brief *L.* V. *Ep.* 40.

(†) *Libr.* V. *Epist.* 41.

(§) PAUL. *Diac. de Gest. Lang. L.* IV. *C.* 21, 24, 26, 29.

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

monſter van ondeugd wordt afgeſchilderd. Deze zond in het jaar 603 zijn beeld en dat zijner Gemaalin, volgends gewoonte, naa *Rome*, waar het toegejuicht en door GREGORIUS in de Kapel van een Keizerlijk Paleis geplaatst werd. GREGORIUS zelf betuigde zijne onderwerping aan FOKAS met eenen Brief (*), welke met deze woorden begint: „Eere zij God in de hoogte! die, zoo als geſchre„ven ſtaat, de tijden verändert, de rijken verzet!" en welke Brief verder vol overvloejende zegenwenſchen is. Ook wenschte hij des Keizers Gemalin LEONTIA geluk met hare verheffing op den troon, God dankende, dat, in plaats van den voorgaanden zwaren last, den onderdanen thans een zoo ligt juk opgelegd was geworden (†).

Aanmerkingen over zijn karakter.

Wegens deze Brieven hebben vele *Proteſtantſche* Schrijvers GREGORIUS zware verwijtingen gedaan, om dat hij aan eenen Vorſten-moorder, rijksverweldiger, en wreedaard, zoo vleijend geſchreven heeft, men kan echter aanmerken, dat GREGORIUS hier meer ſchreef als een Hoveling, die de gunst des nieuwen Keizers, wie hij dan ook ware, nodig had; over het algemeen was GREGORIUS anders, in den ſchijn ten minſten, beſcheiden en onderdanig jegens zijne Opperheeren, gelijk hij zich doorgaans ootmoedig en nederig betoonde, zoo lang het zijne hoogere rechten, volgends welke hij zich als eenen opvolger van den Prins der Apostelen beſchouwde, niet betrof. Om de-

(*) *L.* XIII. *Ep.* 31.

(†) *l. c. Ep.* 38.

deze te handhaven en uit te breiden, wist hij, als een ſchrander man, alle middelen ter hand te ſlaan. Als *Biſſchop* op zich zelven aangemerkt, was hij een voorbeeldig Opziener der *Geeſtelijkheid*, een handhaver der Kerketucht, en een voorbeeld van prijswaardige zeden; maar zoodra hij zich voorſtelt de *eerſte* en *opperſte gebiedende Biſſchop* der Chriſtenheid te zijn, dan verliest hij zijnen luiſter, en wordt een *voorloper der heerschzuchtige Pauſen*. Als *Monnik* zou men hem onverbeterlijk kunnen noemen, indien deze nieuwe ſoort van Heiligheid in de daad een volmaakter Christendom ware; als *Geleerde*, en bijzonder als *Godgeleerde*, verſchijnt hij ſlechts zeer middelmatig; ja hij gaf der echte *Romeinsch-Griekſche* Geleerdheid den laatſten doodſteek; voegt men 'er bij zijne zucht voor het *Bijgeloof*, en zijne ellendige wijze van *Bijbelverklaren*, dan kan men het niemand kwalijk nemen, als hij hem zelfs als een ſchadelijk man voor den Godsdienst en Godgeleerdheid aanziet; ſchoon men zich niet zal bevreemden, dat hem zijn leeftijd en de naastvolgende den eernaam van den *Grooten* heeft waardig gekeurd.

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Na een beſtuur van 13 jaren overleed deze Biſſchop in het jaar 604, en werd in de *Pieterskerk* begraven. Eén zijner Opvolgers, GREGORIUS IV, liet in de IXde eeuw zijn lijk onder den Altaar leggen, die naar hem den naam draagt, alwaar men zedert jaarlijks zijn feest vierde met nachtwaken; men kuste zijnen mantel, het kruis, met overblijfzelen der Heiligen opgevuld, hetwelk hij op de borst

Zijn dood en nagedachtenis

III BOEK XIII Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

borst gedragen had, en zijnen gordel (*). In dezelfde eeuw werd het een en ander van zijn ligchaam in het beroemde Klooster van den Heiligen MEDARDUS te *Soisſons*, en zijn hoofd in een ander Klooster te *Sens* gebragt (†). Aan wonderen, die door hem verricht zullen zijn, ontbreekt het niet, hoewel zij eerst door PAULUS en JOANNES *Diaconus*, twee of driehonderd jaren na zijne dood, zijn opgetekend. Hij dreef den Duivel met behulp van *Reliquiën* uit eene *Ariäanſche* Kerk, en men zag dien, in de gedaante van een zwijn, 'er uitlopen (§). Eene vrouw, welke hij in het H. Avondmaal het gewijde brood wilde overreiken, met verzekering, dat zij het ligchaam van CHRISTUS ontving, belachte dit, omdat het een ſtuk van het brood was, hetwelk zij zelve gebakken, en als een geſchenk in de Kerk gebragt had. Zoodra GREGORIUS dit vernam, vermaande hij de Gemeente tot het gebed, dat God op eene zichtbare wijze de gelovigen ſterken, en de ongelovigen overtuigen mogt. Men bad; waar op hij naa het Altaar ging, en het gewijde brood ontdekte, vindende toen in plaats van hetzelve een ſtuk van een' bloedigen vinger; de vrouw dus beſchaamd hebbende, verkreeg hij weder van God door het gemeenſchaplijk gebed, dat dit een ſtuk brood werd, om van de vrouw gebruikt te kunnen worden (**). Inzon-

(*) JOANN. *Diac. Vita S. Gregor. L.* IV. C. 80.
(†) *Vit. Gregor. per Benedictin.*
(§) JOANN. *Diac. Libr.* II. *Cap.* 31.
(**) PAUL. *Diac. vit. ſ. Greg.* C. 23. JOANN. *Diac. L.* II. *C.* 41.

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

zonderheid is het verhaal van zijne voorbidding voor de ziel van Keizer TRAJANUS bekend. Als hij eens over de markt ging, die naar dezen Vorst den naam droeg, herdacht hij eene prijswaardige handeling van denzelven, jegens eene onderdrukte oude vrouw, en bad God met tranen, dat hij aan zijne belofte wilde gedenken, die hij aan de beſchermers der verdrukten gegeven had. Hij kwam vervolgends bij het Graf van *St. Pieter*, alwaar hij voortvoer te bidden; en toen als ſlapend in eene verrukking viel, in welke hem geöpenbaard werd, dat zijn gebed verhoord was, maar tevens werd hem aangezegd, dat hij niet weder op die wijze zou bidden, voor zulken, die zonder Doop geſtorven waren (*). Evenwel ſchijnen de *Romeinen*, van deze wonderen, die GREGORIUS in zijn leven verricht zou hebben, bij zijn ſterven, niet algemeen overtuigd geweest te zijn. Trouwens, JOANNES *Diaconus* (†) verhaalt, dat, als 'er toen een algemeene hongersnood plaats had, de uitſtrooijers der oude lasteringen, dat GREGORIUS de ſchatten van zijn *Patriärchaat* verkwist had, dewijl zij zich nu aan zijn perſoon niet konden wreken, zijne Boeken begonnen te verbranden, hetwelk echter geſtuit werd door zijnen hem zoo waarden *Diaken* PETRUS, die verklaarde, dat hij meermalen den H. Geest, in de gedaante eener duive, boven zijn hoofd had zien zweeven, en die, als het volk nog twijfelde, hen be-

(*) PAUL. *Diac. C.* 27. JOANN. *Diac. L.* II. *C.* 44.
(†) *Libr.* IV. *Cap.* 69.

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

bezwoer, om zich niet verder tegen de ſchriften van GREGORIUS te bezondigen, indien hij terſtond ſtierf, na eenen plegtigen eed voor deszelfs heiligheid afgelegd te hebben. Nauwlijks had hij van den Predikſtoel dezen eed gedaan, of hij ſtierf. Maar, volgends denzelfden Schrijver en ook PAULUS den Diaken, heeft GREGORIUS zelf, na zijne dood, zijne *Heiligheid* weten te handhaven. Zijn naaste Opvolger SABINIANUS, ſloot, bij den gemelden hongersnood, zijne voorraadhuizen, welke hij voor alle kopers openzette, voor de Kloosters en Gasthuizen, zeggende, wanneer derzelver Opzieners zich op GREGORIUS milddadigheid beriepen: „ Als „ GREGORIUS, om lof te verwerven, voor alle „ menſchen gezorgd heeft, kunnen wij echter ieder „ een niet onderhouden." Hier op verſcheen GREGORIUS driemalen aan dezen zijnen Opvolger, en als deze naar zijne vermaningen niet *luiſterde*, gaf hij hem de vierde keer eenen doodlijken ſlag op het hoofd (*). Aan anderen verſcheen hij, dan om hen te ſtraffen, inzonderheid als zij zich tegen zijn Klooſter vergrepen hadden, dan om hen te troosten, te beloonen, en te genezen; ja aan JOANNES den Diaken, liet hij zich in eenen droom zien, en vertoonde hem den Duivel, die hem in zijne Levensbeſchrijving hinderde, in zijne rechte zwartheid (†).

Zijne Levensbeſchrijving

Als men ILDEFONSUS, Aartsbisſchop van *Toledo*, omtrent het midden der VIIde eeuw, zal geloo-

(*) PAUL. *Diac. l. c.*

(†) JOANN. *Diac. Libr.* IV. *Cap.* 68.

loven (*), zal men in de geheele Christelijke oudheid niemand vinden, die met GREGORIUS zou kunnen vergeleken worden; daar hij ANTONIUS in heiligheid, CYPRIANUS in welſprekendheid, en AUGUSTINUS in wijsheid zal overtroffen hebben. Twee Levensbeſchrijvers hebben ook hun best gedaan, om hem dus aan de Nakomelingſchap te vertoonen. De oudſte is de vermaarde *Langobard* PAULUS WARNEFRIDI, of *de Diaken*, die tegen het einde der VIIIſte eeuw in het Klooster *Monte Caſſino* overleden is. Deze Levensbeſchrijving, welke meeſtal doelt, GREGORIUS als eenen *Heiligen* te ſchetzen, en daaröm ook met niet weinige Fabelen gemengd is, had JOANNES, insgelijks een Benedictijner Monnik te *Monte Caſſino*, maar naderhand *Diaken* der *Roomſche* Kerk, voor oogen, en maakte 'er gebruik van, toen hij, op bevel van Paus JOAN VIII, na het jaar 872 insgelijks eene Levensbeſchrijving van GREGORIUS opſtelde. Beide deze Levensbeſchrijvingen zijn geplaatst in de *Acta SS. Menſis Martii* (†), en in de *Acta SS. Ordinis S. Benedicti* (§), en in de *Benedictyner* uitgave van zijne werken (**), welke in het jaar 1705 in IV prachtig gedrukte Deelen in *Folio* te *Parys* in het licht verſcheenen is.

Uit deze berichten nopens de Biſchoppen van Aanmer- *Ro-*

(*) *De Viris Illuſtr. Cap.* 1.

(†) *Tom.* III. *pag.* 211.

(§) *Secul.* I. *ſ. Tom.* I. *pag.* 305.

(**) *Tom.* IV. *pag.* 1. *ſq. pag.* 19. *ſq.*

III BOEK XIII Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Rome, gedurende dit Tijdvak, zien wij, dat zij nog ſteeds onderdanen waren van de Heeren van *Rome*, de *Oost-Gothiſche* Koningen, en de *Griekſche* Keizeren; wij zien, dat de *Oosterſche Patriarchen* hen als huns gelijken bleven aanmerken; zelfs erkenden niet alle *Weſterſche* Biſſchoppen hunne *Opperhoofdigheid*, maar gedroegen zich naar de *Kerkenwetten*; en die wetten, welke de Biſſchoppen van *Rome* gaven, bepaalden zich tot hun eigen Kerspel bepaaldelijk; evenwel, de twee zoo vermaarde en werkzame Biſſchoppen, LEO *de Groote* uit het voorgaande, en GREGORIUS *de Groote* uit dit Tijdvak, hadden groote ſtappen gedaan, waar door zij dat aanzien nader kwamen, hetwelk hunne navolgers, langs den door hen gebaanden weg, verkregen hebben. De meeste Weſterſche Biſſchoppen begonnen hun Geestelijk Rechtsgebied te eerbiedigen, de benaauwde toeſtand, waar in *Rome* en het Keizerlijk *Italië* zich bevond, kwam hun uitnemend te pas, om hun aanzien en invloed te vermeerderen. Wij hebben gezien, hoe reeds vele Biſſchoppen erkenden, dat die van *Rome* onder geenen Richter ſtonden, dan onder God alleen; onder den naam van den Apostel PETRUS breidden zij de palen van hunne magt meer en meer uit; terwijl de Oosterſche Kerken ellendig geſchud werden door Godsdienſttwisten, die op algemeene Kerkvergaderingen beſlist werden, werd hun ſtoel geächt als de zetel der Rechtzinnigheid; terwijl zij zich tot beſchermers der Geestelijkheid opwierpen, en hun *Pallium* als een uitmuntend geſchenk uitdeelden.

king over denvoortgang van het gezag der Roomſche Biſſchoppen

Door

Door hunne houding van nederigheid en onderwerping, als gehoorzame onderdanen, wekten zij de gunst der Vorſten, die hun daar tegen in het Kerkelijke zoo veel meer eer bewezen, terwijl zij hunne zaak ſteeds als de zaak van God en den Apostel PETRUS deden voorkomen. Ook maakten zij ten hunnen voordeele ſpoedig gebruik van de talrijke ſchaaren van Monniken; nieuwe Gemeenten, welke door dezelven onder de Heidenen geſticht werden, waren afhanglijk van den Biſſchop van *Rome* enz.

Verzameling van Kerkelijke Wetten

Een genootſchap van menſchen, zoo als de Christelijke Kerk, had zeker ſommige wetten en voorſchriften nodig, ook waren dezelve, wat het wezenlijke betrof, in de Heilige Schriften bevat, maar van tijd tot tijd, oordeelde men bijzondere voorſchriften en regelen, naar de omſtandigheden geſchikt, te behoeven; en de bijzondere Kerkvergaderingen zorgden ook voor zoodanige regelen voor hunne Gemeenten; maar algemeene, of een algemeen Kerkelijk Recht- of Wetboek voor alle Christenen, buiten het gene in de ſchriften der Apostelen daar toe behoorende gevonden wordt, had men niet voor de vierde eeuw; trouwens, de zoogenoemde *Apostoliſche Kerkverordeningen*, (*Conſtitutiones Apostolicæ*,) en de *Apostoliſche Kerkregelen*, (*Canones Apostolici*,) ſchijnen niet ouder te zijn, dan van deze eeuw (*); DIONYSIUS *de Kleine*, bekend door zijne Tijdrekening, vertaalde de vijftig eerſten van deze *Kerkregelen* in het Latijn, omtrent het mid-

(*) Zie *Deel* I. *Blaz.* 327.

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

midden der VIde eeuw, en van toen af namen de Biſchoppen van *Rome* ze als echt aan, maar niet de overige 35, enkel, omdat deze niet vertaald waren.

DIONYSIUS werk over de Kerkelijke Hierarchie.

Men zou echter nog Kerkelijke Wetten uit den leeftijd der Apostelen bezitten, indien de ſchriften echtheid hadden, welke aan DIONYSIUS den *Areopagiet* worden toegekend, die door PAULUS bekeerd werd, en die de eerſte Biſchop of gewoon Leeräar der Gemeente te *Athenen* geweest zal zijn (*), alwaar hij ook, volgends latere *Martyrologia*, den marteldood zal geleden hebben. Doch, reeds lang is bewezen, dat men hem verward heeft met eenen lateren DIONYSIUS, die in de IIIde eeuw, onder meer andere Leeräaren van het Christendom, uit *Italië* in *Gallië* gekomen, hetzelve bijzonder te *Lutetia* of *Parys* verkondigd zal hebben. Geen Schrijver der vijf eerſte eeuwen had aan den *eerſten* DIONYSIUS eenig geſchrift toegekend, maar in het jaar 533 beriepen zich de *Severiänen*, een ſoort van *Eutychiänen*, in een geſprek met de *Katholijken* te *Konſtantinopolen* gehouden (†), op zijne ſchriften. De *Katholijken* vraagden naar de echtheid dezer ſchriften, op welke vraag de *Severiänen* zich niet verder uitlieten. Evenwel waren deze ſchriften, wegens het *Myſtike* en *Geheimenisvolle* van den inhoud zoo zeer naar den ſmaak dezer tijden, dat zij

(*) EUSEB. *Hist. Eccles.* III. 4.

(†) *Collatio Conſtantin. in Harduin. Act. Concil. Tom.* II. *pag.* 1163.

zij ſpoedig ingang vonden, en bijzonder bij de *Griekſche* Christenen. FOTIUS (*) haalt het Boek aan van zekeren *Presbijter*, THEODORUS, hetwelk hij, omtrent het midden der VIIde eeuw, *voor de echtheid der ſchriften van den Heiligen* DIONYSIUS geſchreven heeft. De Schrijvers der Latijnſche Kerk wisten reeds in de VIde eeuw iet van deze ſchriften, dewijl GREGORIUS *de Groote* eene plaats uit dezelve van hooren zeggen aanhaalt, in zijne Predikatiën (†). Maar eerst, in de eeuw van FOTIUS, werden zij in deze Kerk recht bekend, en zonder eenig verder onderzoek aangenomen, meer dan ééns in het *Latijn* vertaald, vermeerderd met eene fabelachtige Levensbeſchrijving van den gewaanden Schrijver, en dus heel ſpoedig eene geliefkoosde lezing voor Monniken en alle Mijſtieken (§).

Onder deze ſchriften is 'er één, *over het Kerkelijk Bewind*, (*de Eccleſiaſtica Hierarchia.*) Dit *Heilig Kerkbeſtuur*, zegt de Schrijver, of de *Geeſtelijkheid*, (*Clerus*,) bevat in zich eene waarde van Godlijk ingegevene wetenſchap, kracht, en volmaaktheid, welke den genen, die daar in uit *hierarchiſche* verborgenheden en leeringen zijn ingewijd, uit bovenäardſche en geheiligde uitſpraken der Godheid bewezen moeten worden.

De

(*) *Biblioth. Cod.* 1. *pag.* 4.

(†) *Libr.* II. *Homil.* 34. *in Euangelia T.* I. *Opp.*

(§) Men verg. JOH. DAILLE *de SS. quæ ſub Dionyſii Areopagitæ et Ignatii Antiocheni nominibus circumferuntur*, *Libri duo Genevæ* 1666. 4to.

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

De *Hierarchie* begrijpt alle Heilige ambtsverrichtingen in zich enz. Vervolgends behandelt hij den *doop*, de *verlichting*, (φωτισμα,) welke eene ſoort van Godlijke geboorte is; het vieren van het Heilig Avondmaal; de inwijding van den Heilige Olie; de inwijding tot Kerkelijke ambten en den Monnikenſtand; eindelijk, de gebruiken, die bij overledenen in acht genomen moeten worden. Van dit alles verklaart hij de geheimen en verborgenheden, en dat alles in eenen gedwongenen ſtijl vol van nieuwgeſmeedde zeldzame woorden en ſamenvoegingen, onverſtaanbaar en dweepächtig.

Het is dus zeker, dat wij uit de Apoſtoliſche tijden geene verzameling van *Kerkelijke Wetten* overig hebben. Toen de *Kerkvergaderingen* vermenigvuldigden, maakten dezelven Kerkregels en voorſchriften, doch welke, omdat zij alleen geſchikt waren voor bijzondere Gewesten, niet algemeen aangenomen noch bewaard werden. Het werk van SARINUS, *Macedoniäanſchen* Biſchop van *Heraclea* in *Thracië*, in de eerſte tijden der Vde eeuw, hetwelk men voor eene verzameling van zoodanige Kerkelijke Wetten plagt te houden, was meer eene verzameling van handelingen en echte ſtukken dezer Kerkvergaderingen, (συναγωγη των Συνοδικων,) dan van derzelver beſluiten, tot zijn bijzonder gebruik, en SOCRATES, die 'er in zijne Kerkelijke Geſchiedenis dikwijls van gewaagt, beſchuldigt hem bovendien van partijdigheid en ontrouw, door het invullen of weglaten der oorſpronglijke ſtukken.

Wat de algemeene Kerkvergaderingen betreft, derzel-

zelver voorſchriften waren, ja wel in de bedoeling, geſchikt voor de geheele Christen-Kerk, maar werden evenwel niet overäl aangenomen, en de Kerkvergadering van *Chalcedon* van het jaar 451 is de eerſte, waar men melding vindt van eene zoodanige verzameling van Kerkwetten, en zij wil in haren *eerſten Canon* (*), dat men alle tot hier toe van de Heilige Vaderen op elke Kerkvergadering vastgeſtelde *Canones* zal waarnemen; dewijl nu op deze Kerkvergadering meer dan eens beſluiten der Kerkvergaderingen van *Antiöchië*, *Nicea*, en *Konſtantinopolen* uit verzamelingen werden voorgelezen, en in hare Handelingen voorkomen, meende CHR. JUSTEL, een Fransch Geleerde, hier eene *verzameling* of *wetboek van Kerkewetten*, (*Codex Canonum Eccleſiæ univerſæ*,) gevonden te hebben, onder welken tijtel hij die ook heeft uitgegeven te *Parys* 1610 8vo (†). Doch zij is even min volledig, als eene Latijnſche verzameling van Kerkwetten der *Afrikaanſche* Kerk, die insgelijks door hem is uitgegeven, en die in het begin der Vde eenw zal opgeſteld zijn (§).

Vollediger en gewigtiger is eene andere verzameling, die JOANNES eerst een Pleitbezorger, (*Scholasticus*,) naderhand Ouderling te *Antiöchië*, en eindelijk *Patriärch* te *Konſtantinopolen*, van het jaar 564

(*) *Tom.* II. *Act. Concil. Hard. pag.* 601.

(†) En naderhand in zijne *Biblioth. Juris Canon. Veteris Tom.* I. *p.* 29-68. *Paris.* 1661. *fol.*

(§) SPITTLER *Geſchichte des Kanon. Rechts.*

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

564 tot 578 verzameld, en in welke hij de beſluiten der Kerkvergaderingen naar de onderſcheidene onderwerpen onder vijftig tijtels of hoofden gerangſchikt heeft; nog heeft dezelfde JOANNES eene andere verzameling van Kerkelijke Wetten, onder den tijtel: Νομοκανων nagelaten, in welke hij nevens de gemelde 50 tijtels met enkele aanhaling der daar toe behoorende Kerkewetten, plaatſte de daar mede overeenſtemmende Keizerlijke Wetten, bijzonder die van JUSTINIAAN, zijnen begunſtiger, aan wien hij zijn *Patriärchaat* te danken had, betreffende de Kerkelijke zaken.

Verzameling van Kerkelijke Wetten door DIONYSIUS den Kleinen.

Eindelijk trad de *Roomſche* Abt, DIONYSIUS *de Kleine*, met eene verzameling van Kerkelijke Wetten te voorſchijn, welke bijzonder in de *Roomſche* Kerk zeer gunſtig ontvangen is, en opgang gemaakt heeft. Men had, zedert het laatst der Vde eeuw, eene Latijnſche Overzetting van de *Niceïſche* Kerkbeſluiten, waar bij ook nog eenige andere gevoegd waren; deze, die bij DIONYSIUS *prisca translatio* heet, was in zeer ruwe en onduidelijke bewoordingen bevat; daaröm werd DIONYSIUS, inzonderheid door den Biſchop van *Salona*, opgewekt, om eene betere en vollediger vertaling en verzameling van *Griekſche* Kerkwetten op te ſtellen, welke hij voor het jaar 525 nog tot ſtand bragt, en die uit *twee Deelen* beſtaat, het eerſte, *Beſluiten* der *Kerkvergaderingen*, het tweede, *Brieven van Roomſche Biſchoppen*, welke van dien tijd af *Epistolæ decretales* genoemd zijn geworden. Men behoeft zich derhalven niet te verwonderen, dat de *Roomſche* Biſchoppen

pen zeer in hunnen ſchik waren met dezen arbeid van DIONYSIUS, die, op deze wijze, hunne Brieven naast de beſluiten der Kerkvergaderingen plaatzende, dus den weg baande, langs welken aan dezelven een gelijk gezag met deze toegekend, en dus de aangematigde rechten en voorrechten dezer Biſchoppen uitgebreid werden.

In het IIde Deel der uitgave der werken van LEO *den Grooten*, door QUESNEL, komt nog voor eene verzameling, onder het opſchrift: *Codex omnium Eccleſiaſticorum Canonum et Conſtitutorum S. ſedis Apostolicæ, omnium, qui hucusque prodierunt, vetustiſſimus et amplisſimus*, welke dus, volgends die opgave, ouder zou zijn, dan die van DIONYSIUS, doch, en in de voorrede en in de verzameling zelve komen ſpooren voor van latere bijvoegzelen, en het vermoeden is niet onwaarſchijnlijk, dat deze verzameling niet voor de *Roomſche* Kerk, maar van eenen Geestelijken in *Gallië* tot zijn bijzonder gebruik gemaakt is.

Andere verzamelingen en uittrekzels.

Behalven deze verzamelingen van Kerkewetten werden om dezen tijd ook uittrekzels van dezelven vervaardigd. Bijzonder verwierf zich een *Diaken* te *Karthago*, omtrent het midden der Vde eeuw, FULGENTIUS FERRANDUS, die over de *Eutychiaanſche* en andere twisten eenige Brieven en Opſtellen heeft nagelaten, eenen naam door zijn *Breviarium Canonum*, beſtaande in 232 korte voorſtellen der beſluiten van voorgaande Kerkvergaderingen. Kort daar na ſchreef MARTINUS, Biſchop van *Bracara* in *Gallicië*, (*Braga* in *Portugal*,) een dergelijk Boek.

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Boek. Deze man was uit *Pannonië* geboortig; hij bezocht de Heilige Plaatzen in het Oosten, en kreeg bij die gelegenheid eene voor die tijden zeldzame geleerdheid. Vervolgends in *Gallicië* gekomen, bragt hij veel toe, ter bevestiging van het *Katholijk* Geloof onder de *Ariäanſche Sueven* aldaar; hij ſtichtte Kloosters; ſtelde aanwijzingen tot Godzaligheid op; en werd Biſſchop van eene Kloosterkerk in dat Gewest. Na het jaar 560 verkreeg hij de waardigheid van *Metropolitaan* van *Bracara*, en overleed in het jaar 580 (*). In zijn uittrekzel der Griekſche Kerkregelen, vergenoegde hij zich niet altijd met eene bloote vertaling, maar hij nam zelfs de vrijheid, om ze te verklaren, het een weg te laten, het ander bij te voegen, naar mate de inrichtingen der Weſterſche Kerk hem toeſcheenen te verëiſchen. Zoo wordt door hem, (*Cap.* 39.) een *Kerkregel* van *Ancyra*, die den Kerkedienaren vergunde te trouwen, als zij bij hunne inwijding verklaarden, dat zij niet ongetrouwd konden blijven, met deze vergunning weggelaten. Ook is dit eene nieuwigheid, dat in de voorſchriften voor de *Leeken*, of het volk, aan hetzelve alleréerst alle aandeel in de verkiezing der Leeräaren ontnomen wordt.

Op deze wijze nam de behandeling van het Kerkelijke recht eene richting, welke de *Hierarchie* in het algemeen begunſtigde, en in het bijzonder de Biſſchoppelijke *Ariſtocratie* voordeelig was, welke met

(*) GREGOR. *Turon. Hiſt. Franc. L.* V. *C.* 38. IDEM. *Hiſpal. de Viris Illuſtr. C.* 22.

met groote ſchreden eene drukkende *Oligarchie* naderde, terwijl de Vorſten, hoe zeer zij eene menigte wetten omtrent Kerkelijke zaken uitvaardigden, in de daad enkel de beſluiten der Biſſchoppen bevestigden, of zich door hen daar bij lieten beſtuuren; ook bleven zij altijd enkel *Leeken*, die aan de uitbreiding van de *Hierarchie* geene hindernis konden of mogten toebrengen.

Staat der Monniken.

Tot de wezenlijke veränderingen, welke, ten dezen tijde, in de oorſpronglijke geſteldheid der Chriſtelijke Kerk gebeurden, moeten ongetwijfeld gebragt worden de ſchikkingen, die omtrent de *Monniken* gemaakt werden. Deze, die men in de oudſte Christenheid niet gekend had, moesten eigenlijk, toen zij in de IVde eeuw opkwamen, *Leeken* zijn, die hun gantſche leven aan de Godzaligheid toewijden, maar ſpoedig lieten zich ſommigen van hen tot Biſſchoppen wijden, en in het algemeen naderden zij op velerleië wijze aan de *Geeſtelijkheid*, (*Clerus.*) Zij moesten verre van de ſteden afgezonderd wonen, maar kwamen dikwijls bij heele troepen in dezelven, om onrusten te ſtichten, die de Overheid en het Keizerlijke Hof zelf in verlegenheid bragten. Zij moesten met handen-arbeid zich eene ſobere kostwinning maken; maar de Weſterſche Monniken hielden al ſpoedig op, dezen pligt te vervullen. Daartegen waren alle Monniken in het eerst *vijanden van Geleerdheid*, maar het duurde niet lang, of zij gaven zich aan de Wetenſchappen over, en deeden zelfs uitſpraak in de ſpitsvinnigſte Godsdienstverſchillen. Dit alles breidde zich in de

Vde

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Vde en VIde eeuw nog ſteeds verder uit, en onderging nieuwe veränderingen.

De geſteldheid der tijden, in welken zoo vele ſtaatsömwentelingen, oorlogen, verwoestingen, en volksverhuizingen plaats hadden, gaven aanleiding, dat vele menſchen eene vrijplaats daar tegen in de Kloosters zochten, voornaamlijk Geleerden, die de ſtille rust nodig hadden, en nergens dan in de Kloosters vonden. Daar men in den tegenwoordigen tijd veel werks van wonderen maakte, vond men dezelven bijzonder bij de Monniken; deze wonderen veröorzaakten bij velen hoogächting en eerbied voor dezelven; en het ſtichten en begiftigen der Kloosters werd aangezien, als een middel, om zich bij God van zonden te zuiveren. Geen wonder derhalven, dat het getal der Kloosters aanmerkelijk toenam, 'er was een ontallijke menigte van dezelven in de Oosterſche Landen (*), in velen der *Egyptiſche* Kloosters bevonden zich wel 5,000 Monniken; dat 'er ten tijde van GREGORIUS *den Grooten* 3,000 Nonnen te *Rome* waren, hebben wij, in de bijzonderheden van zijn leven, gezien.

Groot aantal van Monniken en Kloosters

Tot hier toe bleven de Monniken, hoewel 'er reeds zedert de IVde eeuw velen tot *Geeſtelijken* werden aangenomen, nog van dezelven onderſcheiden, als *Leeken*, gelijk zulks uit de wetten der Keizers en uit de beſluiten van Kerkvergaderingen genoeg bewezen kan worden; nogtans werden zij thans

Zij zijn nog Leeken.

(*) THEODORETUS *Religios. Hist. Eccles. Cap.* 30. *T.* III. P. II. *pag.* 1293.

thans niet meer met de overige *Leeken* gelijk geſteld, maar maakten als een' zekeren middelſtand tusſchen dezen en de *Geeſtelijken* uit. Sommige Biſſchoppen gaven hun reeds den naam *Clericus* of Geeſtelijke (*), ook onderſcheidden zij zich door hunne kleding, welke de Biſſchoppen gedeeltelijk navolgden; door het *afſcheeren van het haair* ſtonden zij ook met de *Geeſtelijken* gelijk, tot dat dezen in de VIIde eeuw eene bijzondere wijze van het hoofd te ſcheeren aannamen, en daar door de zoogenoemde *Prieſterlijke Kroon* verkregen, doch welke de Moniken vervolgends ook aangenomen hebben.

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Zij bleven ook nog ſteeds afhanglijk van de Biſſchoppen van het Gewest, waar in de Kloosters lagen, en onderhoorig aan derzelver Geeſtelijk rechtsgebied, ſchoon de Biſſchoppen van *Rome* hen dikwijls onder hunne beſcherming namen, en gelijk wij van GREGORIUS *den Grooten* gezien hebben, hun vele vrijheden en ontſlag verleenden, en de *Roomſche* Biſſchop PELAGIUS I, misſchien omtrent het jaar 557, hun vergunde, om met medeweten van den ſtichter van hun Klooster, zelve hunnen Abt te verkiezen, uit de waardigſten van hun gezelſchap, hetwelk echter zich niet tot de Oosterlingen uitſtrekte, als bij welke, zelfs volgends de wetten van JUSTINIANUS, de Abt of *Archimandriet*, (namen van gelijke betekenis, voor welken ook ἡγούμενος gebruikt wordt,) door den Biſſchop aangeſteld, ten minſten bevestigd moest worden

Afhanglijk van de Biſſchoppen

(*) GREGOR. *Turon. de Gloria MM. L.* I. *C.* 76.

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

den (*). In *Frankryk*, *Spanje*, *Italië*, *Afrika*, als ook in het Oosten, werden ook vele Kloosters door Bisſchoppen geſticht, die zelve Monniken geweest waren. THEODORETUS eindelijk maakt in zijne Brieven meermalen gewag van den *Exarch der Monniken*, waar door hij waarſchijnlijk eenen Abt verſtaat, of een' Ouderling, die in den naam van eenen Bisſchop het opperopzicht had over verſcheidene Kloosters van zijn Kerspel.

CÆSARIUS ſchrijft den Monniken eenen regel voor.

Behalven de algemeene voorſchriften, aan de Monniken voorgeſchreven, bij voorbeeld, door LEO *den Grooten*, die aan hen, gelijk aan de *Leeken*, verbood, *openlijk te leeren of te prediken*, en door GREGORIUS *den Grooten*, of door Kerkvergaderingen, gelijk die van *Chalcedon*, en anderen, of door de Keizers en Vorſten, gelijk JUSTINIANUS in verſcheidenen van zijne wetten, waren 'er, in het Westen bijzonder, lieden, die voor het gedrag en de levenswijze der Monniken zorgden, door hun regels voor te ſchrijven. Onder dezen muntte in het begin der VIde eeuw voornaamlijk CÆSARIUS uit, wiens leven door zijne Leerlingen, den Bisſchop CYPRIANUS, en twee Kerkelijken, MESSIANUS en STEFANUS, beſchreven is, te vinden in de *Acta Sanctorum*. Hij was geboren in het Gebied van *Cabilonum*, thans *Chalons ſur Saone*. Toen hij omtrent zeven jaren oud was, deelde hij zijne klederen reeds onder de armen uit, zijne ouders wijsmakende, dat zij hem op ſtraat ontnomen waren. Toen

(*) *Nov.* 5. *C.* 1. 123. *Cap.* 34.

Toen hij XVIII jaren oud was, verliet hij zijne ouders, en werd van den Bisschop van *Cabilonum*, door het scheeren van zijn haar, en veranderen van kleding, tot den dienst van God aangenomen; na twee jaren bij denzelven vertoefd te hebben, begaf hij zich, ter gestrenger afzondering, naa het vermaarde Klooster *Lerinum*, op een Eiland aan de zuidelijke Kust van *Gallië*, alwaar hem het opzicht over den wijnkelder door den Abt werd toevertrouwd, maar dewijl hij alleen aan die genen wijn gaf, die denzelven nodig hadden, zonder dat zij 'er om vraagden, terwijl hij die aan de anderen weigerde, werden de Monniken tegen hem verbitterd, en de Abt raadde hem, zich naa *Arelate* te begeven, ter herstelling zijner gezondheid. De Bisschop dezer stad, EONUS, ontdekte, dat hij van zijne maagschap was, wijdde hem tot *Diaken*, en kort daar na tot *Ouderling*, (*Presbijter*,) en dewijl CÆSARIUS steeds de levenswijze der *Lerinische* Monniken strikt bleef waarnemen, benoemde de Bisschop hem tot Abt van een Klooster aldaar; vervolgends prees hij CÆSARIUS aan de Geestelijkheid aan, tot zijnen Opvolger, gelijk hij dan ook, na deszelfs overlijden in het jaar 502, tot Bisschop van *Arelate*, (*Arles*,) verkozen werd.

III BOEK XIII Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 612.

Terstond maakte de nieuwe Bisschop nieuwe schikkingen in den openbaren Godsdienst, die ook voor de Leeken nuttig konden zijn; opdat dezen in de Kerk niet zouden praten, moesten zij, zoo wel als de Geestelijken, Latijnsche en Griekſche Liederen zingen, welke beide talen toen in deze Oorden van

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Gallië nog in gebruik waren; hij was ijverig in het doen van Predikatien, en daar velen der Gemeente gewoon waren, na het lezen der *Euängeliën*, de Kerk te verlaten, liet hij ſomtijds de Kerk ſluiten, om hen tot blijven te noodzaken; hij legde een Gasthuis aan voor zieken, en kocht de krijgsgevangenen los, die de *Oost-Gothen* van de *Franken* gemaakt hadden.

Ondertusſchen werd hij, bij den *West-Gothiſchen* Koning ALARICH, tot wiens Gebied *Arelate* behoorde, in het jaar 506 beſchuldigd, van verraderlijken handel met de *Burgundiërs*; ook werd hij daar op naa *Burdegalis*, (*Bourdeaux*,) gebannen, van waar echter de Koning, van zijne onſchuld overtuigd, hem ſpoedig terug riep. Drie jaren daar na werd hij weder beſchuldigd, maar andermaal vrijgeſproken; doch in het jaar 512 liet DIETRICH, Koning der *Oost-Gothen*, hem, om gelijke reden, naa *Ravenna* brengen, maar ook weder, getroffen door 's mans godsvrucht, ontſlaan.

CÆSARIUS, hoewel meer vroom dan geleerd, hielp toch voornaamlijk de *Semi-Pelagiänery* in *Gallië* onderbrengen; hij ſtond grootlijks in de gunst van den toenmaligen Roomſchen Biſchop SYMMACHUS, die hem als zijnen *Vicarius* het *Pallium* zond, en aan zijne Kerkendienaren vergunde, even als die te *Rome*, eene ſoort van klederen met wijde mouwen, (*Dalmaticæ*,) te dragen.

Men heeft van hem een aantal Predikatiën, welke ondertusſchen, hoewel zij verſcheidene nuttige vermaningen behelzen, over het geheel echter niet meer dan

dan zeer middelmatig zijn, maar zijn *voorſchrift* of *regel voor de Monniken* (*), heeft hem voornaamlijk beroemd gemaakt. Niet minder zorg beſteedde hij aan het oprichten van Nonnen-Kloosters, en derzelver inrichting. Hij bouwde voor haar een Klooster te *Arelate*, waar in zijne Zuster CÆSARIA Abdis werd, en als hetzelve in eene belegering verwoest was, herſtelde hij het weder, en voegde 'er eene Kerk bij; het getal der Nonnen in hetzelve beliep weldra meer dan 200, voor welke hij ook eenen uitvoerigen regel opſtelde (†). Dit Klooster ging hem zelfs in zijne laatſte dagen nog ter harte. Toen hij in het jaar 542 den dood voelde naderen, liet hij zich nog in hetzelve dragen, om de Nonnen tot het onderhouden van zijnen regel te vermanen, haar te vertroosten over zijn verſcheiden, en haar te zegenen. Terſtond na zijn dood werden zijne klederen door het volk om ſtrijd geplunderd, en door dezelven gebeurde zedert eene menigte van wonderdadige genezingen; trouwens, CÆSARIUS zelf ſtaat als een wonderdoener bij zijne Levensbeſchrijveren te boek.

COLUMBA of COLUMBANUS.

Op gelijke wijze, als CÆSARIUS, leefde en dacht ook COLUMBA, of COLUMBANUS, een *Ierſche* Monnik, tegen het einde van dit Tijdperk. Deze had in zijne jeugd eenige kennis der Latijnſche Spraakkunde, Rederijkkunst, en Wiskunde opgedaan. Na eeni-

(*) *Regula ad Monachos in* LUC. HOLSTENII *Cod. Regul. Monaſtic.* P. II. *p.* 89-94.

(†) *Regula ad Virgin. ap.* HOLSTEN. *l. c.* P. III. *p.* 18.

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

eenigen tijd in het *Ierſche* Klooſter *Bangor*, waar in 3,000 Monniken waren, geleefd te hebben, onder de leiding van den beruchten Abt CONGAL, ging hij over naa *Brittanniën*, en in het jaar 589 naa het *Frankiſche* Rijk. Hier ſtichtte hij niet ver van *Beſançon*, in het Graafſchap *Burgondië*, de Klooſters *Luxeuil* of *Luxeu*, en *Fontaines*; omtrent twintig jaren lang genoot hij eenen algemeenen eerbied, toen hij in de ongenade viel van Koning DIETERICH II (*), waar door hij genoodzaakt was het land te verlaten. Hij reisde naa *Alemannië*, in het hedendaagsch *Zwaben*, alwaar hij omſtreeks de *Bodenzee*, drie jaren lang, onder vele wonderen, het Euängelie onder de Heidenen verkondigde. Een zijner *Ierſche* Medgezellen GAL, of GALLUS, naderhand ſtichter van het zoo vermaarde Klooſter van *St. Gal*, bedorf den gunſtigen loop van zijnen arbeid, door de Heidenſche Tempels in eenen ontijdigen ijver te verbranden, evenwel zette hij op eenigen afſtand van daar zijnen arbeid weder voort, tot dat hij, door den oorlog tuſſchen Koning THEUDEBERT, onder wiens beſcherming hij ſtond, en deszelfs Broeder DIETRICH, genoodzaakt was naa *Opper-Italië* te vluchten, in het jaar 612, alwaar hij in een dal niet ver van de *Trebbia*, het Klooſter *Bobbio* ſtichtte, waar in hij in het jaar 615 overleed. Zijn Levensbeſchrijver JONAS, een Monnik te *Bobbio*, die

28

(*) JONAS *in Vita S. Columb. ap.* MABILLON *Act. SS. Ord. S. Bened. Tom.* II. *pag.* 5. FREDEGAR. *Chron. Cap.* 36. *inter Opp.* GREGOR. *Turon.*

28 jaren na zijne dood ſchreef, weet zeer vele en zeldzame wonderen van hem te verhalen, van hetwelk dit eene ſtaaltje genoeg zal zijn, dat hij eens den Duivel uit eene Bierton dreef, enkel door daar op te blazen, hetwelk de tegenwoordig zijnde Heidenen deed uitroepen: Deze man heeft een' goeden adem!

COLUMBANUS ſtelde ook eenen regel op voor zijne Monniken (*), welke waarlijk ſtreng genoeg is, en op de geringſte misſlagen der Monniken eene ſtraf van eenige klappen of ſlagen, (*percuſſiones*,) ſtelt; bij voorbeeld, wie op den zegen van den Abt geen *Amen* zegt; of over tafel zonder dringende noodzaaklijkheid ſpreekt; of zijn lepel niet met het kruis tekent; of bij het aanheffen van eenen Pſalm hoest enz., kreeg telkens zes klappen of ſlagen, en dus naar evenredigheid. Zoo ſlaafsch en benzelächtig tevens was de Godzaligheid der Monniken thans doorgaands.

Ondertusſchen was dezelfde man, die in zijne Monniken niet het minſte vonkje van vrijheid duldde, ſtout genoeg tegen den Roomſchen Biſchop GREGORIUS *den Grooten*, wien hij in het jaar 590 eenen Brief ſchreef (†), over een verſchil omtrent het vieren van het Paaschfeest, waaromtrent de *Ierſche* Kerk een middelweg hield tusſchen de verordening der *Niceïſche* Kerkvergadering en de gewoonte der

(*) s. COLUMB. *Regula Coenobialis ap.* HOLSTEN. *l. c.* P. II. *pag.* 153.

(†) *In* GREGOR. M. *Epist. Libr.* IX. *Epist.* 127

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

der *Quartadecimanen*. In het opſchrift van dezen Brief noemt hij zich zelven met toeſpeling op zijnen naam *Bar-Jona*, (Zoon der Duive,) en *vilis Columba*; en hij verklaart in den Brief zelven, dat hij zijn gevoelen niet veränderen zal, offchoon hij erkent, dat GREGORIUS op den ſtoel van den Apostel en Sleuteldrager, (*clavicularius*,) PETRUS gezeten is, en beduidt hem, dat, indien hij zich op de oude gewoonte beroept, deze eene oude dwaling is, waar tegen de waarheid, die altijd ouder is dan de dwaling, overſtaat. Over deze zaak en meer anderen hielden vele *Galliſche* Biſchoppen in het jaar 602 of vroeger, eene Kerkvergadering, van wier uitſlag men niets weet. Alleen een Brief van COLUMBANUS aan dezelve (*), bevat dezelfde gevoelens, als zijn voorgaande. Hij verwacht met zijne Monniken, als ſchapen, het onderwijs der Herders, maar zij moeten met de ſtem des Opperſten Herders overëenkomen. Na de dood van GREGORIUS ſchreef hij aan deszelfs Opvolger, dat hij hem vergunnen wilde, niettegenſtaande dit verſchil, de Kerkgemeenſchap met de *Galliſche* Biſchoppen niet te verbreken, zoo min als in gelijk geval de Biſchoppen van *Rome* en *Smyrna*, ANICETUS en POLYKARPUS zulks niet gedaan hadden.

In een' anderen twist van meer belang, *de tribus capitulis*, van welke in het vervolg geſproken zal worden, verſchilde COLUMBANUS geheel van het gevoelen van den toenmaligen *Roomſchen* Biſchop, en

(*) *In Biblioth. PP. Max. Lugdun. T.* XII. *p.* 26.

en over het geheel van die partij, die zich bij uitſluiting de rechtzinnigheid toeſchreef. Hij ſchreef deswegens aan den Roomſchen Biſchop BONIFACIUS IV, in het jaar 612, onder de volgende zeer nederige en niet min zonderlinge tijtels: *pulcherrimo omnium totius Europæ Eccleſiarum capiti, Papæ prædulci, præcelſo Præſuli, Paſtorum Paſtori, reverendiſſimo ſpeculatori, humillimus celſiſſimo, minimus maximo, agreſtis urbano, micrologus eloquentiſſimo — mira res, rara avis, ſcribere audet Bonifacio Patri Palumbus*, (met toeſpeling op zijn naam; *Palumbus*, betekent eene zekere ſoort van Duiven.) Met dit alles beklaagt hij het, dat BONIFACIUS ſchuld heeft aan de laſtering van den Godlijken naam onder de volken, en dat hij zijnen ſtoel ontëert, omdat hij niet waakzaam genoeg is tegen de Ketterijën. enz. Niettegenſtaande dit alles bleef COLUMBANUS den rang van eenen Heiligen behouden, dien hem zijn roem, als Vader van ontelbare Monniken, en tevens als Wonderdoender, genoeg verzekerd had.

Orde van BENEDICTUS.

Het zal niet nodig zijn van meer regelen te gewagen, welke in de VIde eeuw aan de Monniken zijn voorgeſchreven, door eenen AURELIANUS, Biſchop van *Arelate*, FARRETUS, Biſchop van *Ucetium*, (*Uſez*,) enz. die alle verduiſterd zijn, als het ware, door de Orde van BENEDICTUS, welke hare regelen uitbreidde tot vele Kloosters in vele Weſterſche Landen, eeuwen lang de eenigſte in haar ſoort in de Weſterſche Kerk, vruchtbaar en beroemd door ontelbare mannen, in dienſt van den

III BOEK XIII Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Godsdienst, der Kerk, der Wetenſchappen, maar ook des Pauslijken Bijgeloofs en heerschzucht; maar die in rijkdommen, aanzien en magt toenemende, ſpoedig van hare oorſpronglijke inrichting is afgeweken, en niettegenſtaande herhaalde pogingen nooit volkomen tot haren eerſten regel is terug gekeerd.

Levensbijzonderheden van BENEDICTUS.

Derzelver ſtichter BENEDICTUS, wiens leven de *Roomſche* Biſchop GREGORIUS *de Groote* beſchreven heeft (*), zag waarſchijnlijk in het jaar 483 te *Nurſia*, in de Provintie *Valeria*, (*Nurcia* in *Umbrië*, of in het Hertogdom *Spoleto*,) het levenslicht. Men weet niets van zijne afkomst, ſchoon ſommigen hem vermaagdſchapt hebben met het huis van *Oostenryk*. Hij werd naa *Rome* gezonden, om in de wetenſchappen onderwezen te worden, maar ziende, dat de meeste Geleerden ondeugend waren, beſloot hij, met verlating van het vaderlijk huis, zich in de eenzaamheid aan de Godzaligheid toe te wijden. Hij was toen omtrent 14 jaren oud, en van eenen Monnik, ROMANUS, in den oord van *Sublacum*, (*Subiaco*,) een ſtadje, omtrent eene dagreize van *Rome*, een Monnikskleed gekregen hebbende, begaf hij zich in een hol, waar hij drie jaren in doorbragt, zonder dat iemand dan ROMANUS zijne verblijfplaats wist; eindelijk ontdekten ook eenige Herders, die met hunne kudden daar henen kwamen, zijne Kluis, en hielden hem, dien zij onder eenig houtgewas, met een béestenvel bedekt, vonden liggen, eerst voor een wild beest, maar leerden ſpoe-

(*) *Dialog. L.* II. *T.* II. *Opp. p.* 207-276.

eindelijk ontdekten ook eenige Herders, die met hunne kudden daar henen kwamen, zijne kluis.

X. D. Bladz. 230.

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

ſpoedig van hem hunne zeden te verbeteren. Zedert werd hij door velen uit de omgelegene plaatzen bezocht, die hem ſpijze bragten. Doch ook leed hij, zoo als het verhaal wil, vele aanvechtingen van den Duivel; eindelijk kwamen de Monniken van een Klooster in de nabuurſchap, hem verzoeken, hun Abt te willen zijn, doch niet lang daar na berouw hebbende, omdat hij zoo geſtreng was, wilden zij hem met een glas wijn vergiftigen; doch, als hij het teken des kruis over hetzelve maakte, ſprong het glas in ſtukken; waar op BENEDICTUS dit Klooster verliet, en weder naa zijne Kluis keerde. Van hier verbreidde zich de roep van zijne heiligheid en wonderwerken zoo zeer, dat zeer velen zich naar zijn voorbeeld wilden ſchikken, waaröm hij, tuſſchen de jaren 520 en 527, in die nabuurſchap twaalf Kloosters ſtichtte, elk met eenen Abt en twaalf Monniken, terwijl hij anderen bij zich hield, die zijn onderwijs ſcheenen te behoeven. Ook bragten hem aanzienlijke lieden uit *Rome* hunne Zoonen, om hen op te voeden; maar ten laatſten noodzaakte hem de nijd van zekeren *Presbyter*, FLORENTIUS, omtrent het jaar 528, met zijne Monniken, dezen oord te verlaten. *Caſinus*, eene ſtad in *Campanië*, of liever de kruin des Bergs, op welks ſchuinte deze ſtad gelegen was, omtrent tuſſchen *Subiaco* en *Napels*, was de plaats, waar hij nu zijn nieuw verblijf verkoos. Hier vond hij eenen Tempel van APOLLO, en een heilig woud, den eerſten haalde hij omver, het ander hieuw hij om, en bouwde in deszelfs plaats twee Bedehuizen, echter niet,

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

niet, zoo als men verhaalt, zonder hevige tegenkanting des Duivels, die hem bij name riep, dat alle de Monniken het hoorden, en als hij niet antwoordde, hem ſchold, als *Maledictus*. Doch desniettegenſtaande kwam het Klooster op den Berg van *Caſinus* tot ſtand, van hetwelk BENEDICTUS, die ook den geest der voorzegging gehad zal hebben, voorſpelde, dat het eens verwoest zou worden, hoewel hem de zielen der genen, die daar in leefden, geſchonken waren; dit gebeurde ook in het jaar 589 door de *Langobarden*, en het duurde meer dan honderd jaren, eer het weder herbouwd werd. In het jaar 884 werd het weder door de *Arabieren* geſloopt; doch eindelijk is het hedendaagſche groote en ſchoone Klooster *Monte Caſino* met deszelfs prachtige Kerk gebouwd, hetwelk, behalven andere rijkdommen, de ſtad *San Germano* bezit, door deszelfs Abt aan den voet des Bergs gebouwd. Deze Abt heeft een Biſchoppelijk Kerspel, en noemt zich „ Patriärch van de Heilige Religie, Abt aller Ab„ ten, Cancelier des Koningrijks *Sicilië*, Graaf en „ Stadhouder van *Campanië*, en andere Provin„ tiën." enz.

Daar tot hier toe bijna elk Klooster van Monniken eenen bijzonderen regel volgde, ſchreef BENEDICTUS omtrent het jaar 529 zijnen vermaarden regel aan zijne Monniken voor (*). In de inleiding tot

(*) *In* HOLSTEN. *Cod. Regular. Monaſt.* P. II. *pag.* 5-64. en meermalen afzonderlijk uitgegeven, ook met ophelderingen en aanmerkingen.

III BOEK XIII Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

tot dezen regel onderſcheidt BENEDICTUS *vier ſoorten van Monniken*: *Coenobitæ*, *Kloosterlingen*, die gemeenſchaplijk onder eenen Abt in Kloosters leven; *Anachoretæ*, *Eremitæ*, of *Kluizenaars*, die zich ſterk genoeg bevinden, om, zonder ondersteuning der Broederen, alleen in eene Woeſtijn, den Duivel en de zonden te kunnen beſtrijden; *Sarabitæ*, die zonder beproeving en ervaring, nog aan de wereld verkleefd, en als leugenaars voor God, door hun geſchoren kruin, twee of drie bijëen, naar hunne invallen en begeerten, leven; en eindelijk nog erger, *Gyrovagi*, landlopers, die al hun leven in verſcheidene landen rondlopen; zich drie of vier dagen als gasten in een Klooster ophouden, en aan de wellusten, bijzonder aan de eetlust, zijn overgegaan. Voor de eerſte ſoort ſchreef BENEDICTUS eigenlijk zijnen regel, in welken hij eerst van den Abt ſpreekt, en dan in 72 afdeelingen, onder het opſchrift: *quæ ſunt inſtrumenta bonorum operum*, korte zedelijke voorſchriften geeft. Onder de uitvoeriger leſſen voor de Monniken ſtaat in de eerſte plaats de *volſtrekte gehoorzaamheid*, als de eerſte graad der ootmoedigheid; vervolgends vertoeft hij bij de *ootmoedigheid*, waar van hij XII graden opgeeft; dan handelt hij van de *Godsdienſtige Oefeningen* der Monniken; daar na geeft hij regels aangaande het *opzicht* over, en het *ſtraffen* der Monniken, willende hij, dat, als het gezelſchap groot is, onder den Abt tien Broeders, (*Decani* Dekens,) tot Opzieners, en een algemeen Onder-Opziener, *Præpoſitus*, (Proost,) zullen verkozen worden. *Handwerken* en *het lezen der Heil.*

III BOEK XIII Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Heil. Schrift zullen de afwisselende bezigheden der Monniken wezen. Dan, zegt BENEDICTUS, zijn zij waare Monniken, *als zij van den arbeid hunner handen leven.* Naar de gesteldheid des lands, waar in het Klooster is, zal de Abt de kleding der Monniken schikken; doch onder eene gematigde lucht, oordeelt BENEDICTUS, dat twee hoofddekzels of kappen, (*cucullæ*,) voor elk, 's winters een ruige, en 's zomers een gladde, als ook onder het arbeiden een schouderkleed, (*scapulare*,) genoeg zijn. De Monniken mogen malkanderen niet bij den naam noemen, maar de oude Monniken noemen de jongeren *Broeders*, en deze hen *Vaders*, (*Nonnos*;) de Abt zal *Domnus*, (verkort voor *Dominus*, van waar het nieuwere *Dom*, hetwelk de *Fransche* Benedictijnen voor hunnen naam zetten,) en ook *Abbas* heeten. In gevalle, vervolgt BENEDICTUS, eenen *Monnik iet, het gene onmogelijk is, geboden wordt*, zal hij wel het bevel gehoorzaam aannemen, maar toch de vrijheid hebben, om zijnen Opziener de redenen van onmogelijkheid, met bescheidenheid, voor te dragen; maar blijft deze bij zijnen eisch, dan moet de Monnik weten, dat dit hem nuttig is; hij moet gehoorzamen, en zich op den bijstand Gods verlaten. Over het geheel was de regel van BENEDICTUS gematigder, dan de gestrengheid, welke men anders in de Kloosters van de Monniken vorderde; deze zachtheid was ook eene der oorzaken, waarom deze Orde zoo grooten toeloop kreeg, maar tevens heeft zij aanleiding tot verscheidene twisten, over den inhoud en bedoeling van deze en gene voorschriften

van

van dezen regel onder de *Benedictynen* in later tijden gegeven.

Men kan niet met volkomene zekerheid het ſterfjaar van BENEDICTUS aanwijzen, doch waarſchijnlijk wordt het in het jaar 543 geſteld. Volgends GREGORIUS zeide hij den dag van zijn overlijden vooruit, en op denzelven zagen twee van zijne Monniken, dat uit zijne Cel een weg tegen het Oosten ten Hemel leidende met mantels bedekt en met vele lampen verlicht was. Men had zijn lijk in het door hem gebouwde Bedehuis van zijn Klooster begraven, maar toen dit door de *Langobarden* verwoest werd, lag het onbekend onder de puinhoopen, tot dat in het jaar 633, of volgends anderen twintig jaren later, AIGULF, een Monnik uit de Abdij *Fleury*, thans *St. Benoit du Loir*, door zijnen Abt MOMMOL gezonden, het gebeente van BENIDICTUS afhaalde, en in gemelde Klooster bracht.

In de *Acta SS. Ord. Bened.* (*) ſtaat een verhaal van zekeren GORDIANUS; aangaande het leven en de wonderen van den Heiligen PLACIDUS, eenen leerling van BENEDICTUS, die omtrent het jaar 534 door hem naa *Sicilië* gezonden, een Klooster, niet ver van *Mesſina*, geſticht zal hebben, maar, met zijn' Broeder, Zuster, en 33 Monniken, in het jaar 541, door de Barbaren, die in *Sicilië* gevallen waren, den marteldood zal geleden hebben. Derzelver gebeenten werden in het jaar 1588 in eene Kerk dier ſtad ontdekt, en met verlof van Paus SIX-

(*) *Sec.* 1. *pag.* 45-81.

III BOEK XIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

SIXTUS V. zedert openlijk vereerd. Doch dit geheele verhaal van dien GORDIANUS is vol fabelen en onwaarheden.

Nog vermaarder is een ander der allereerſte leerlingen van BENEDICTUS, te weten, de Heil. MAURUS, doch niet alleen heeft BASNAGE (*) trachten te bewijzen, dat MAURUS zoo wel als PLACIDUS, een paar verdichte Heiligen zijn, maar ook hebben verſcheidene *Roomſche* Geleerden ontkend, dat MAURUS ooit in *Frankryk* geweest is. Ondertusſchen hebben de *Benedictynen* hun best gedaan, om de waarheid zijner Geſchiedenis te ſtaven, te meer, omdat zedert de XVIIde eeuw een vereenigd Genootſchap van *Franſche* Benedictijner Kloosters zich naar hem *de Congregatie van den Heiligen* MAURUS genoemd heeft, uit welk Genootſchap de door hunne geleerdheid verdienſtelijke mannen MABILLON, MONTFAUCON en meer anderen bekend zijn.

(*) *Hist. de l'Egliſe L.* XXI. *C.* 4. *T.* II. *p.* 1258.

VEER-

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

Toeſtand van den Christelijken Godsdienst, en Godsdienstleere. — Voortgang der oude Godsdienstwisten met de Ariänen, Semi-Pelagiänen enz. Nieuwe twisten; Nestorius, Eutyches, *Monophyſiten, enz.*

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Uit het gene in het voorgaande *Hoofdſtuk* verhaald is, kan men reeds opmaken, hoe zeer de Godsdienst der Christenen van zijnen zuiveren oorſprong ten dezen tijde verbasterd is geworden, zoo wel ten aanzien van de *kennis* als van de *beöefening*.

Overgang

Alles kwam bij de Christenen op eene *onveränderlijke rechtzinnigheid* aan, niet eene, welke op rede en ſchrift alleen gegrond is, maar op eene *Kerkelijke*, welke aan ieder voorſchreef, wat hij gelooven moest. Het is zoo, de H. Schrift werd nog aangeprezen, als de eenige bron van Godsdienstkennis en Geloof voor Christenen. THEODORETUS, de bekwaamſte uitlegger dezer tijden, laat in een zijner Geſprekken (*) eenen *Rechtzinnigen* Christen verzekeren, dat men, behalven de Apostelen en Profeeten, geene reden hebbe, om veel acht te ſlaan op de gevoelens der Kerkvaderen; zelfs GREGORIUS *de Groote* wijst bij herhaling aan, hoe noodzaaklijk het lezen der Heilige Schrift voor de Christenen zij.

Bron der Godsdienstkennis de H. S. bezoedeld door menschlijke leeringen en gezag.

Aan

(*) *Dial.* I. *Tom.* IV. *Opp. pag.* 43.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Aan eenen Keizerlijken Geneesheer ſchrijft hij, dat de Bijbel een Brief van God aan zijne ſchepſelen is, welke men daaglijks behoorde te lezen en te overwegen (*), en hij ſpoort verſcheidene jonge dochters op, om zich vlijtig met den Bijbel bekend te maken (†). Wanneer men hier bijvoegt, dat de Bijbel in openbare vergaderingen gelezen, dat 'er Predikatiën over gehouden werden, en dat de Monniken veel werks van denzelven maakten, ſchijnt het, dat men deszelfs gezag boven alles rekende. Doch juist het te hoog ſtellen van de H. Schrift, en een verkeerde buitenſpoorige eerbied, die haar met GREGORIUS deed voordragen, als in een heilig duiſter gehuld, het najaagen van geheimen en verborgenheden, in den zin der Schrift, gaven aanleiding, om het vrij onderzoek derzelve te onderdrukken, en het heerſchend leerſtelſel als uitgemaakt zeker aan te merken, ook maakten de menigvuldige twisten over leerſtukken, dat de ongeleerde *Christenen* niet-alleen, maar zelfs de meeste *Geestelijken*, zich niet gemaklijker konden te vrede ſtellen, dan met eenvoudig de uitſpraken en beſluiten aan te nemen, welke de Biſchoppen der bovenliggende partij op de Kerkvergaderingen vaſtſtelden.

Gezagder beſluiten van Kerkvergaderingen.

Ook werd het gezag der uitſpraken van zoodanige vergaderingen genoegzaam als Godlijk gehouden, en hunne *Canones* nevens, ja zelfs boven de Euängeliën, geſteld. Trouwens, is CHRISTUS bij twee of drie tegenwoordig, die in zijnen naam ver-

ga-

(*) *Libr.* IV. *Ep.* 31. (†) *Libr.* XI. *Ep.* 78.

gaderd zijn, zoo redekavelde men (*), hoe veel zekerer zal hij zulks bij velen zijn? Indien CHRISTUS, ſchrijft de Kerkvergadering van *Chalcedon*, aan den *Roomſchen* Biſchop LEO (†), aan twee of drie zijne tegenwoordigheid beloofd heeft, zou hij dezelve niet ſchenken aan 520 Priesters, die hun Vaderland en arbeid hebben verlaten voor de kennis zijner echte verëering? Dus bepaalden dan de Kerkvergadering de leerſtukken, die men te gelooven had, bij meerderheid van ſtemmen, welke meerderheid dikwijls afhing van den ijver van eenige weinige ijveraars, of van beroemde Biſchoppen, of van den invloed van eenen Biſchop, gelijk de *Roomſche* was; maar ook thans begon de *overlevering*, of de overëenſtemmende leer der oude Kerkvaderen te beſliſſen, terwijl de bewijzen uit den Bijbel reeds min kracht van overtuiging hadden.

Dit gezag der Kerkbeſluiten werd ondersteund door Banvloeken, Ketternamen, en velerleië dwangmiddelen, voornaamlijk door de wetten der Keizeren. Zoo lezen wij in eene wet van de Keizers THEODOSIUS II, en VALENTINIANUS III, van het jaar 449 (§), dat het aan niemand vrij zal ſtaan, *buiten* of *behalven* het geloof, zoo als het op de Kerkvergaderingen van *Niceë* en *Efeze* verklaard is, *iet te zeggen of te leeren*. Op gelijke wijze verklaart Keizer MARCIANUS (**) het voor een' hoon, dien

Onderſteund door Keizerlijke wetten.

(*) GREGOR. M. *L.* IX. *Epist.* 106.

(†) *Ap. Harduin. Tom.* II. *p.* 656.

(§) *L.* 3. *Cod. de Summa Trinit.* (**) *Tit. cod. l.* 4.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

dien men de Kerkvergadering van *Chalcedon* zou aandoen, indien men *het gene van dezelve beſlist en verordend was, op nieuw wilde onderzoeken.* JULIANUS, die zich geern met Kerkelijke zaken inliet, gaf kort na het aanvaarden zijner regeering, in het jaar 528, als het ware, eene openbare belijdenis van zijn geloof, in eene wet (*), in welke hij den *menſchen-aanbidder* NESTORIUS, den *onzinnigen* EUTYCHES, den *zielenmoordenaar* APOLLINARIS, enz. vervloekt. Hij ſchreef ook nog ten dien einde eenen Brief, in het jaar 533, aan den *heiligſten en zaligſten Aardsbiſſchop der Keizerlijke ſtad, en algemeenen Patriarch*, EPIFANIUS (†), bijzonder tegen NESTORIUS, insgelijks eenen aan den *Roomſchen* Biſſchop JOANNES II, den *heiligſten Aardsbiſſchop der ſtad Rome, en Patriarch*, die hem in zijn antwoord (§) hooglijk deswegen prijst, bijzonder, omdat hij *aan den Roomſchen Stoel zoo veel eerbied* bewijst; aan denzelven alles wil *onderworpen* en verëenigd hebben. Hier bij ſtaat aan te merken, dat de *Gothen* toen meester van *Rome* waren, en dat den Keizer aan de toeſtemming en goedkeuring van den Roomſchen Biſſchop veel gelegen lag; waar uit men het beſluit mag afleiden, wat deze *onderwerping der Oosterſche Gemeenten* beduiden kon, of wat JOANNES daar van maken wilde.

Gevolgen hier van met be-

Hoe zeer het nu den ſchijn hebbe, en het misſchien wel de bedoeling ware, om de *Rechtzinnige lee-*

(*) *l.* 5. *C. de Summa Trinit.* verg. ook aldaar *l.* 6.
(†) *l. c. l.* 7. (§) *l. c. l.* 8.

leere eens vooräl vast te bepalen, toonde nogtans het gevolg, dat men niet kon voorkomen, dat 'er telkens op nieuw nadere bepalingen nodig waren, uit hoofde van de geduurig ontſtaande nieuwe twisten, waar door de eigenlijke Godsdienstleere ligtelijk met Godgeleerdheid verward raakte, of ook door het gezag van aanzienlijke Leeräaren, die een of ander leerſtuk, als een gevolg en nodig bijvoegzel van andere leerſtukken op den voorgrond ſtelden; zoo als wij de leer *van het vagevuur ter zuivering van de zonde na de dood* door GREGORIUS zoodanig hebben zien voorſtaan, dat zij zedert in de Weſterſche Kerk, als een vastgeſteld leerſtuk, kon aangezien worden.

Overtrekking tot de leere.

Leerſtukken hebben in den *Godsdienst* altijd min of meer invloed op deszelfs beöefening; eene verbastering der leere is dus gevaarlijk voor de waare Godzaligheid en het *beöefenend Christendom*; de ondervinding leerde in dit Tijdperk de gegrondheid dezer waarneming. De onkunde, de ligtgeloovigheid, en verkeerde begrippen omtrent het wezen van deugd en godsvrucht waren overvloejende bronnen van Bijgeloof en vermenigvuldiging van uiterlijke Kerkplegtigheden.

Beöefenende Godsdienſt.

Daar men de verëering van God ruim zoo veel in uitwendige vertoning begon te ſtellen, als in een aanbidden in geest en waarheid, won de Godsdienstöefening in uitwendigen praal naar evenredigheid, dat de Godsdienst van het hart en daden verflauwde. Aan Kerken en Kerkelijke Geſtichten werden verbazende ſchatten beſteed of verſpild, die

Vermenigvuldiging van Kerken, Feesten en Plegtigheden.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

kostbaarst werden opgeſchikt; en waar toe een aantal Geestelijken of Kerkelijken, (*Clerus*,) behoorden, die dus naar evenredigheid vermeerderden; men hield ſtaatlijke omgangen, (*Proceſſiën*,) en de geheele Kerkedienst, (*Litanie*,) werd omſlagtiger, en meer ſchitterend, gelijk wij uit de geſchriften van GREGORIUS *den Grooten* zien kunnen. Niemand was ijveriger en ſpreidde meer grootsheid ten toon, in het ſtichten en vernieuwen van Kerken, dan Keizer JUSTINIANUS (*), welke Kerken aan den Aartsëngel MICHAËL, de Maagd MARIA, Apostelen, Martelaren, en andere Heiligen gewijd waren, doch die allen ver werden overtroffen door de heerlijke *Soſiëkerk* te *Konſtantinopolen*, toegewijd aan den alleen *wijzen* God; (Σοφια, *wijsheid.*) Toen JUSTINIANUS dezelve zou laten inwijden, kon hij zich niet onthouden van uit te roepen: „Ik heb u overwonnen, ô SALOMO! De ſieraad van het allerheiligſte dezer Kerk, waar de Altaar ſtond, en de Geestelijkheid alleen toegang had, bedroeg op zichzelven 40,000 ponden zilvers. De Keizer verördende (†), dat, in deze heiligſte *groote* Kerk, niet meer dan 60 *Ouderlingen*, 100 *Kerkedienaars*, 40 *Kerkedienareſſen*, 90 Onderkerkedienaars, 100 Voorlezers, 25 Zangers, en behalven dezen, die allen tot de Geestelijkheid, (*Clerus*,) gerekend werden, nog 100 Deurwachters, zijn zouden.

Aanhou-

Men vraagt misſchien, wat zoo vele Kerkelijken in

(*) PROCOP. *de ædificiis Juſtiniani L.* I. *C.* 3. *ſq.*

(†) *Novell.* 3.

in ééne Kerk te verrichten hadden, doch de vraag is ligt te beäntwoorden, als men weet, dat men thans zich ook verbeeldde, dat niets aan God aangenamer kon zijn, dan een *onöphoudelijk bidden en zingen*, in eene Kerk of Klooster, door een aantal Geestelijken en Monniken, die elkanderen ſteeds afwisſelden. Zulke inrichting had in de Vde eeuw zekere *Griekſche* Abt ALEXANDER gemaakt, onder zijne Monniken, die daaröm ἀκοιμῆται, (*Slapeloozen*) genoemd werden. Een aanzienlijk Heer van *Rome*, STUDIUS genaamd, verloochende de Wereld en ſtichtte te *Konſtantinopolen* eene Kerk, ter eere van JOANNES *den Dooper*, en een Klooster, naar hem *Studium* genoemd, van ſteeds dienſtdoende Monniken, welke *Studitæ* genoemd werden, en van welken ſommigen zich ook door hunne ſchriften eenen naam gemaakt hebben (*).

dende Godsdienſtige oefeningen.

II.

Het toewijden van Kerkgebouwen aan Heiligen en Apoſtelen, gaf aanleiding tot menigvuldige nieuwe Feestdagen, waar onder men voornaamlijk mag tellen de Feesten van MARIA's *boodſchap* en *reiniging*. Den oorſprong van het eerſte kan men niet zeker aanwijzen; doch het wordt door ANASTASIUS (†), in het leven van den Biſchop SERGIUS, die zedert het jaar 678 te *Rome* die waardigheid bekleed heeft, reeds als een oud Feest aangemerkt, en met zijnen waardiger naam, (*Annunciatio Domini*) genoemd, ook komt het voor in het *Liturgisch* werk *Liber Sa-*

Feestdagen.

(*) NICEPHOR. *Hist. Eccles. L.* XV. *C.* 23.

(†) *Liber Pontif. pag.* 313.

III BOEK XIV Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Sacramentorum, van GREGORIUS *den Grooten* (*), onder den naam *Annunciatio Angeli ad B. Mariam*; men mag dus deszelfs oorſprong wel in deze tijden plaatzen.

Van het Feest der *reiniging* van MARIA, weten wij (†), dat het te *Konſtantinopolen*, in het jaar 542, op bevel van JUSTINIANUS, het eerst gevierd is, na het eindigen van eene hevige pestziekte. Ook bij dit Feest werd in het eerst meer op CHRISTUS, dan op zijne Moeder, gelet. De *Grieken* noemden het ὑπαντὴ of ὑπαπαντὴ τȣ κυρȣ, *het tegenkomen des Heeren*, omdat SIMEÖN en HANNA in den Tempel het kind JESUS tegen of te gemoet kwamen; ook het *Feest der voorſtelling van* CHRISTUS; in de Westerſche Kerk *festum luminum* of *candelarum*, *lichtmis*, naar de menigte van waschlichten, in de Kerk ontſtoken en in de omgangen medegenomen. Eene oude overlevering (§) heldert deze gewoonte goed op. In plaats van de Godsdienſtige zuiveringen bij de Heidenſche *Romeinen* in *Februarij*, waar van ook deze maand den naam heeft, (*februa*, *februalia*,) werd een Christelijk reinigingsfeest ter eere van de Moeder des Heeren ingevoerd.

Het derde merkwaardige Feest uit deze tijden is de *Geboortedag van* JOANNES *den Dooper*. (*Na-*

(*) *Tom.* III. *Opp. pag.* 31.

(†) THEOFANES *Chronogr. pag.* 188. PAUL. *Diac. Hist. Miscell. Libr.* XVI. *pag.* 461. NICEFORUS *Callisti Hist. Eccles. Libr.* XVII. *Cap.* 28.

(§) DURAND. *Rational. divinor. officior. L.* VII. *C.* 7.

talis S. Johannis Baptiſtæ.) De Kerkvergadering te *Agatha*, (of *Agde*,) van het jaar 506, rekende dien nevens het *Paaſchfeest*, *het Geboortefeest van* CHRISTUS, *Epifania*, *Hemelvaart*, en *Pinkſteren*, onder de grootſte Feesten, welke alleen in ſteden en Parochiekerken gevierd mogten worden (*).

In deze eeuw klom de *Bijgeloovige verëering van de Maagd* MARIA ten top, waar toe de twisten met NESTORIUS veel toebragten. Trouwens, zoo dra de Kerkvergadering te *Efeze*, in het jaar 431, aan MARIA den eertijtel van *Godbaarſter* of *Moeder Gods* had toegekend, ſprak CYRILLUS, *Patriärch* van *Alexandrië*, haar in eene Predikatie op dezen toon aan (†): „ Wees ons gegroet, MARIA, „ Moeder Gods! gij eerwaardige ſchat der geheele „ wereld! gij onuitbluschlijke lamp! kroon der jong„ vrouwen! ſcepter der rechtzinnige leere! altijddu„ rende Tempel! verblijfplaats van hem, wien gee„ ne verblijfplaats in zich bevatten kan! Moeder „ en Maagd! — Wees ons gegroet, die gij in uw „ heilig en maagdelijk ligchaam het onmeetlijke en „ onbegrijplijke beſloten hebt, door wie de Heilige „ Drieëenheid verheerlijkt en aangebeden, het dier„ bare kruis des Heilands verhoogd en verëerd ge„ worden is, door wie de Hemel zegepraalt, de „ Engelen en Aarts-Engelen zich verheugen, de „ Duivelen verdreven worden, de verzoeker over„ won-

Bijgeloovige eer bied voor de Maagd MARIA.

(*) *Can.* 21. *ap.* HARD. *Tom.* II. *pag.* 1000.

(†) *In Actis Concil. Epheſ. Act.* I. *Tom.* III. *Concil.* LABBEI *pag.* 583.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

„ wonnen, en het gevallene ſchepſel ten Hemel „ verheven geworden is!" Onder de hevigſte tegenſtrevers van NESTORIUS behoorde, naast CYRILLUS, zekere Ouderling te *Konſtantinopolen*, PROCLUS. Deze heeft drie *Predikatiën* nagelaten op de *Moeder Gods*, MARIA, die door COMBEFISIUS (*) zijn uitgegeven, de zeldzaamſte in haar ſoort, die men bedenken kan, onder anderen noemt hij MARIA, „ maagd en moeder, jongvrouw en „ hemel; de ontzettende weversboom der menſch„ wording, op welke het kleed der vereeniging op „ eene onuitſpreeklijke wijze geweefd is geworden; „ welks weever de H. Geest; de kunſtige mede„ hulpe, de overſchaduwende kracht uit de hoog„ te; de wol, de oude huid van ADAM; de inſlag, „ het vleesch der onbevlekte Maagd; de kam, de „ onmeetlijke genade des dragenden; maar de kun„ ſtenaar, het door het gehoor indringende Woord „ was." De naam van den Engel GABRIEL zal volgends dezen Prediker *God en Mensch* betekenen, omdat de gene, wiens geboorte hij boodſchapte, God en mensch was; en de geſlotene poort bij EZECHIEL, door welke God alleen wilde ingaan, zal MARIA zijn. Nog is 'er (†) eene Predikatie *op de allerheiligſte Godbaarſter* MARIA en *over de Menschwording*, onder den naam van BASILIUS, Biſchop van *Seleucië*, eenen tijdgenoot van PROCLUS, in welke hij insgelijks den lof van MARIA

200

(*) *Nov. Auctar. Bibl. Patrum T.* I. *p.* 301.

(†) Bij COMBEFIS. *l. c. T.* I. *p.* 567.

zoo buitenſporig verheft, dat even daaröm BASNAGE en anderen de echtheid van deze, gelijk ook ten minſten van twee der Kerkredenen van PROCLUS, in twijfel hebben getrokken. De verëering van MARIA, en het oprichten van Kerken tot hare eer, deed ook ſpoedig *Reliquiën* of Overblijfzelen van haar opſpooren, zoo had men in de *Blacherniſche Mariekerk* te *Konſtantinopolen*, een tot de ſchouders afhangend hoofdhulſel, (ωμοφοριον of ωμοφορον,) der Heilige Maagd, aan hetwelk verſcheidene wondergenezingen werden toegeſchreven.

Zelfs Ketters bevorderden deze buitenſpoorige vereering van MARIA. De vermaarde *Eutychiäanſche Patriärch* van *Antiöchië*, PETRUS FULLO, beval, dat men in alle gebeden haren naam zou noemen (*). Haar beeld kwam ook allengs in de Kerken, men ſmeekte haar om allen Geeſtelijken bijſtand, en de Dichter FORTUNATUS hoopte door haar op vergeving van zonden (†), ja, Keizer JUSTINIANUS bidt in eene zijner wetten (§), *de heilige en glorierijke beſtendige Maagd en Moeder Gods* MARIA, *om hare voorbidding*, opdat God het Rijk volkomen door hem herſtellen moge. Omtrent het einde van dit Tijdperk, dreigde men de genen, die zekere Abdis beledigen zouden, met het *Oordeel van God*, *het*

(*) THEODORUS *Hist. Eccles. Excerpt. Libr.* I. *Cap.* 5. CEDREN. *Comp. Hist. T.* I *p.* 303.

(†) *Carm.* VIII. *Cap.* 5.

(§) *Lib.* I. *Cod. tit.* 27. *de officio Præf. Prætor. African. l.* 1.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

het Heilige Kruis, en *der zalige* MARIA (*). Ook wordt 'er gewaagd van eene Kerk, waar MARIA haar Kind in den arm houdt, en op eenen troon zit (†).

Aanroeping der Heiligen.

De *aanroeping der Heiligen*, die reeds in het voorgaande Tijdperk een begin had genomen, nam in het tegenwoordige algemeen de overhand. Daaromtrent lezen wij eene aanmerkelijke plaats in een werk, hetwelk aan THEODORETUS toegeſchreven (§) wordt, en ten minſten tot dezen tijd behoort. De Schrijver verwijt den Heidenen, dat zij noch SOCRATES, noch andere Wijsgeeren, op zulke wijze geëerd hebben, als de Christenen hunne *Martelaren*, wier Tempelen van heerlijkheid, ſieraad, en grootheid, ſchitterden. In dezelve zegt hij, vieren wij veelvuldige Godsdienſtöefeningen, en daaglijks brengen wij hunnen Heer daar onze lofzangen. Gezonden bidden om het behoud hunner gezondheid; kranken om hunne genezing; kinderlozen en onvruchtbaren om kinderen. *Men wendt zich niet tot hen, als tot Goden; maar bidt tot hen, als tot Godlijke menſchen, en wij roepen hen aan, om onze voorſpraken te wezen.* — Eindelijk, zegt deze Schrijver: „ *De Heer heeft onze eigene overledenen in* „ *de plaats van uwe Goden ingevoerd*; dezen in „ hunne ijdelheid ten toon geſteld, en aan genen „ hun-

(*) GREGOR. *Turon. Hist. Franc. L.* IX. *C.* 41.

(†) *Id. de Glor. Martt. L.* I. *C.* 10.

(§) THEODORET. *Graec. Affection. Curatio Disp.* VIII. *Tom.* IV. *Opp. pag.* 918.

„ hunne eer geſchonken. Want, *in plaats van uwe „ Feesten van* JUPITER, BACCHUS, *en meer ande- „ ren, worden de Feestdagen van* PETRUS *en* PAU- „ LUS, *van* THOMAS, SERGIUS, MARCELLUS, LE- „ ONTIUS, PANTELEEMON, ANTONIUS, MAURI- „ TIUS, *en andere Martelaren gevierd;* maar in „ plaats van uwe ſchandelijke Ceremoniën — door „ Godlijke gezangen, het hooren van heilige rede- „ nen en gebeden, welke met roemwaardige tranen „ verſierd zijn." Het baat niet, dat één of ander Schrijver van deze aanbidding der Heiligen niet ſpreekt, waar men zulks verwacht zou hebben, of daarömtrent behoedzaamheid aanprees, gelijk zoo ASTERIUS, Biſchop van *Amaſea* in *Pontus*, in de eerſte jaren der Vde eeuw, in eene Predikatie (*), aanmerkt: dat Gods woord veel krachtiger is, dan de voorbidding der Heiligen, en in eene andere (†) dezelven eenvoudig leert veréeren en navolgen. Dezelfde man toch hield weder andere Predikatiën, waar in genoeg voorkomt van de aanroeping en voorbidding der martelaren, derzelver wonderbare *Reliquiën* enz. Bij FULGENTIUS vindt men het onderſcheid gemaakt tuſſchen de veréering, welke men aan God verſchuldigd is, (λατρεια,) en den dienst, welken men ook aan menſchen bewijzen moet, (δυ-

(*) *Homil.* I. *in Pſalm.* 5. *ap. Coteler. in Monum. Eccles. Græc. Tom.* II. *pag.* 7.

(†) *Adverſus avaritiam in* COMBEFIS. *Nov. Auctar. Biblioth. PP. Tom.* I. *pag.* 40.

III BOEK XIV Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

(δυλειαις,) (*) doch ten aanzien van dit laatſte beroept hij zich, ter opheldering, op het zeggen van den Apostel: *Dient malkanderen in liefde!*

In het voorgaande is ons ten overvloede gebleken, dat dit Tijdperk een Tijdperk geweest is van *wonderwerken der Heiligen*, ook hebben wij reeds voorbeelden genoeg gehad van de vereering van *Reliquiën* of Heilige Overblijfzelen; maar ook kregen de *beelden* van CHRISTUS, de Maagd MARIA, en andere *Heiligen*, eene plaats in de Kerken. Volgends THEODORETUS (†) zou het Beeld van den Pijlaarheiligen SIMEON in alle werkplaatzen van *Rome* geſtaan, en deszelfs eigenaars hoop op zijne beſcherming gegeven hebben. Om de waare *Reliquiën* van valſche en gewaande te onderſcheiden geeft eene Kerkvergadering van *Cæſar Augusta*, (*Saragoſſa*,) in het jaar 592 dit zeldzaam voorſchrift (§), dat men de *Reliquiën*, welke in *Ariãanſche* Kerken gevonden werden, bij de *Katholijke* Biſchoppen brengen, en door vuur beproeven zou. Hoedanige *vuurproef*, even als het tweegevecht en dergelijken, behoorde tot de zoogenoemde *oordeelen Gods*, of *ordalia*, gelijk men ze noemde.

Wonderwerken, Reliquiën, Beelden en Heiligen.

Omtrent het Heilig Avondmaal verdient aangemerkt te worden, dat *Miſſa* of *Miſſæ* thans in de Westerſche Kerk deszelfs gewone benaming geworden

Het Heil. Avondmaal.

(*) *Pragm.* XII. *et* XIII. *ex L.* IV. *contra Fabian. p.* 593.

(†) *Hist. Relig. Cap.* 29.

(§) *Can.* 2. *in* HARD. *Act. Concil. T.* III. *p.* 533.

den was; uit GREGORIUS *den Grooten* (*) blijkt, dat het ook in bijzondere huizen mogt gevierd worden; ook weten wij uit hem (†), dat een *Diaken* bij het vieren van hetzelve uitriep, dat elk, die buiten de Kerkelijke Gemeenschap was, moest heengaan, waar uit blijkt, dat het in de Kerk niet van eenen Bisschop of Ouderling alleen gebruikt werd; ook is het duidelijk genoeg, dat men toen zoo wel den *wijn* als het *brood* gebruikte, waar tegen MABILLON (§) te vergeefs uitzonderingen gemaakt heeft.

Toestand der Godgeleerdheid.

Was dus de Godsdienst der Christenen verbasterd, hoewel zich nog overblijfzelen der oude eenvoudigheid, verhevenheid, en algemeene nuttigheid hier en daar vertoonden, doch welke daaglijks meer gevaar liepen, geheel verloren te raken; met de geleerde wetenschap van den Godsdienst, of de Godgeleerdheid, was het niet beter gesteld, daar men zich meestäl vergenoegde met het gene voorgaande Kerkleeräars gezegd hadden, zonder van de behoorlijke vrijheid van zelf-onderzoek gebruik te maken, of ook te kunnen maken.

Canonder H. Schrift

Omtrent de *echtheid* en het *getal* der *Bijbelboeken* waren de Christelijke Leeräars tot hier toe nog niet eens. THEODORETUS (**) geloofde omtrent de *Boeken des Ouden Testaments*, dat zij gedeeltelijk

(*) *Libr.* 6. *Epist.* 43.
(†) *Dialog. Libr.* 10. *Cap.* 23.
(§) *Ann. Ord. S. Bened. Tom.* I. *pag.* 114.
(**) *Interpret. in Cantic. Canticor. Præf. T.* II. P. I. *p.* 3.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

lijk onder den Koning MANASSE, deels bij de *Babyloniſche* ballingſchap verloren gegaan zijnde, door EZRA herſteld, en op nieuw in geſchrift gebragt waren. Voorts, dewijl HIËRONYMUS en AUGUSTINUS in hunnen *Canon* verſchilden, waren inzonderheid de Westerſche Gemeenten lang in onzekerheid, eindelijk behield de roem van AUGUSTINUS rechtzinnigheid hier de overhand boven de geleerdheid van HIËRONYMUS, en even daar door kregen de *Apokryfe Boeken* van het Oude Testament, welke HIËRONYMUS verworpen had, hun gezag en aanzien bevestigd. GREGORIUS *de Groote* ſchijnt wel het Boek van JESUS SYRACH niet voor *Canoniek* gehouden te hebben, omdat hij het aanhaalt onder den naam van *zekeren wijzen man*, evenwel brengt hij nu en dan plaatzen uit hetzelve bij, met die gewone aanhaling: *'Er ſtaat geſchreven*; doch duidelijker verklaart hij zich omtrent *het eerſte Boek der Makkabeën*, als hij zich zelven ontſchuldigt, dat hij een getuigenis uit een Boek aanhaalt, *hetwelk niet onder de Kanonieke Boeken behoort* (*). In *Afrika* ſchijnt men nog ſteeds omtrent dit onderwerp vrij gedacht te hebben. Ten minſten JUNILIUS, een *Afrikaansch* Bisſchop in het midden der VIde eeuw, werpt nog verſcheidene Boeken uit den *Canon*, zoo des Ouden als des Nieuwen Testaments, of houdt die ten minſten voor twijfelächtig, in zijn Boek, opgedragen aan eenen anderen *Afrikaanſchen* Bisſchop, PRIMASIUS, *de partibus Legis Divinæ Libri* II. In dit werk,

(*) *Moral. in Job. L.* XIX. *C.* 21. *p.* 622.

werk, hetwelk bij wijze van een geſprek tuſſchen eenen Leeräar en Leerling is opgeſteld, geeft hij op, wat hij van eenen *Perſiäan*, PAULUS, zegt geleerd te hebben, die in de *Syriſche* ſchool te *Niſibis* onderwezen was. Hij verdeelt de *Godlijke Boeken*, ten aanzien van derzelver *gezag*, in drie ſoorten, zulken die een *volkomen* gezag hebben, *Kanonieke*, die van allen aangenomen worden; zulken, die een *middelbaar* gezag hebben, of die van velen aangenomen worden; en zulken, die *geheel geen* gezag hebben, waar toe bij voorbeeld, de Boeken *Baruch*, *Judith*, en *Tobias*, behooren. In een ander opzicht verdeelt hij deze Boeken in vier ſoorten, Hiſtoriſche, Profeetiſche, Spreuken en eigenlijke Leerboeken. Bij de *Hiſtoriſche* merkt hij aan, dat ſommigen daar toe nog rekenen twee Boeken der *Chronieken*, het Boek *Job*, twee Boeken van *Ezra*, de Boeken *Judith* en *Esther*, en eindelijk *twee* Boeken der *Makkabeën*. Onder de XVII *Profeetiſche* Boeken noemt hij ook de *Pſalmen*, maar niet de *Openbaring* van JOANNES, van welke hij zegt, dat 'er de *Oosterlingen zeer aan twijfelen*. De *Spreukboeken* zijn bij hem SALOMO'S *Spreuken* en JESUS SIRACH, waar bij, zegt hij, ſommigen nog het *Boek der Wijsheid* en het *Hoogelied* voegen. Eindelijk haalt hij XVI *Kanonieke* Leerboeken aan, waar onder de Brieven der Apostelen; weder met die aanmerking, dat zeer velen den *Brief* van JAKOBUS, den *tweeden* van PETRUS, den *Brief* van JUDAS, als ook den *tweeden* en *derden* van JOANNES, als echt daar bij tellen.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Reeds vroeg in de tweede eeuw had PAPIAS eene verzameling gemaakt van gezegden en daden der Apostelen, en IRENEUS uit de overlevering tegen de Ketters bewezen, dat de *Katholijke* leer onvervalscht van de Apostelen af bewaard was gebleven. In het vervolg bewees de *Roomſche* Biſchop STEFANUS zijn gevoelen over den doop der Ketteren, uit de oude gewoonte, vervolgends in de IVde eeuw maakte men van *Traditie* of *Overlevering* gebruik, om nieuwe plegtigheden als *Apostolisch* te doen aannemen. Lang bleef het daar bij, dat men ſlechts Kerkgebruiken maar niet *Leerſtukken*, uit de overlevering wilde goedmaken, maar thans ging men reeds verder, en VINCENTIUS van *Lerinum* prijst in zijn *Commonitorium adverſus hæreſes*, behalven de Heilige Schrift, als het krachtigst verweermiddel tegen de Ketters aan, eene verzameling van alles, wat van de oudſte tijden af, alle Christelijke Leeraars eenparig voor waar hadden gehouden; of de *oudſte* en *algemeenſte overlevering*,

Traditie of Overlevering.

Daar in dit Tijdperk zoo vele *Duitſche* en andere volken tot het Christendom bekeerd werden, zou men, natuurlijk, Overzettingen des Bijbels in derzelver ſpraak hebben mogen verwachten, maar men vergenoegde zich deze nieuwbekeerden eene korte Geloofsbelijdenis te leeren, en de Kerkelijke gebruiken en plegtigheden Godsdienſtig te doen waarnemen; ook ontbrak het aan mannen, die in ſtaat zouden geweest zijn, om zoodanige Overzettingen te vervaardigen. Alleen hebben wij uit dezen tijd eene *Syriſche* Overzetting van het Nieuwe Testament van eenen

Syriſche Overzetting van FILOXENUS.

eenen *Eutychiäanſchen* of *Jakobitiſchen* Biſchop, XENAIAS, of gelijk hij ook genoemd wordt, FILOXENUS, welken naam hem gegeven werd door PETRUS FULLO, Patriärch van *Antiöchië*, die hem in het jaar 484 tot Biſchop van *Maburg* of *Hierapolis* in *Syrië* aanſtelde. Hij was uit *Perſië*, en daar zijnen Heer ontvlucht, wiens ſlaaf hij was. Keizer JUSTINUS ontnam hem in het jaar 518 zijn Bisdom, en hij verſtikte van rook te *Gangra* in *Paflagonië*, in het jaar 522. Hij heeft verſcheidene Schriften en Brieven nagelaten, waar van men berigten leest bij ASSEMANI (*). De *Syriërs* hadden reeds zedert eeuwen eene vertaling in hunne taal, de *letterlijke* of *eenvoudige*, (*Peſchito*,) genoemd. FILOXENUS of op zijn aanraden één zijner Landbiſchoppen POLYKARPUS, bezorgde hun eene nieuwe in het jaar 518, gelijk ook door hen zo niet het geheele O. Testament, ten minſten eenige Boeken van hetzelve ſchijnen vertaald te zijn. Nog is 'er eene *Syriſche* Overzetting vervaardigd door den *Nestoriäanſchen Patriärch* MAR ABBA, die in het jaar 552 geſtorven is, doch waar van geene overblijfzels bekend zijn.

Uitleggers der H. Schrift

Maar des te meer *Uitleggers* van den Bijbel heeft men in dit Tijdperk, hoewel zij grootendeels dezen naam niet verdienen. Omtrent het midden der Vde eeuw muntten onder de *Grieken* uit, CYRILLUS, *Patriärch* van *Alexandrië*, wiens *uitlegkunde* geheel ingericht is ten dienſte van zijn *Leerſtelſel*, hetwelk door zijne *rechtzinnigheid* zeer werd aange-

(*) *Biblioth. Orient. Clem. Vatic. T.* II. *p.* 10.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

geprezen bij zijne tijdgenooten, terwijl hij zich met de verklaring van den woordlijken zin weinig ophoudt. Daartegen ontvouwt THEODORETUS, Biſchop van *Cyrus*, in *Syrië*, maar die niet volkomen als *Rechtzinnig* erkend werd, den letterlijken zin met veel oordeel en vlijt, en wordt voor den eerſten Uitlegkundigen van deze tijden geächt. Wij zullen in het vervolg nader van den eenen en anderen ſpreken. De derde was ISIDORUS van *Peluſium*, te *Alexandrië* geboren, maar die zijn meesten leeftijd heeft doorgebragt in een Klooster, gelegen op eenen Berg bij *Peluſium*, waar in hij de uiterſte geſtrengheid van levenswijze in acht nam, en den roem van eenen Heiligen verkreeg; hij ſchijnt Abt van dit Klooster geweest te zijn, en tot Ouderling of Priester gewijd te wezen (*). Hij ſchreef een Boek *tegen de Heidenen*, waar van hij zelf gewaagt (†), als ook eene kleine Verhandeling, dat 'er *geen noodlot is* (§), doch beiden zijn verloren gegaan. Maar van zijne Brieven zijn 'er omtrent 2,000 overig, die in vijf Boeken verdeeld, en te *Parys* 1638 in *Folio* gedrukt zijn. Zij hebben echter meer het voorkomen van korte aantekeningen van zedenlijken en uitlegkundigen inhoud, die dikwijls alleen uit weinige regelen beſtaan. Op eene plaats derzelven verklaart hij zich nadruklijk tegen den *Myſtiſchen* en *Allegoriſchen* zin (**). „ Die ge-

(*) FACUND. *Defenſ. trium Capitull. L.* II. *C.* 4.
(†) *Libr.* II. *Ep.* 137. *Ep.* 228.
(§) *Libr.* III. *Ep.* 253. (**) *Libr.* II. *Ep.* 195.

genen," ſchrijft hij, „ die het geheele Oude Testament op CHRISTUS zoeken over te dragen, zijn niet boven alle berisping. Want zij verſchaffen aan de Heidenen en Ketters, die hetzelve niet aannemen, in den twist met ons eene zekere ſterkte. Terwijl zij dat gene, hetwelk van hem niet gezegd is, geweldig wringen, geven zij aanleiding, dat ook, het gene ongedwongen van hem gezegd is, verdacht wordt, dewijl hunne partijën juist door hetzelfde, waar door zij hen als verwringende Uitleggers overhoop werpen, ook bij duidelijke plaatzen de overhand ſchijnen te hebben." Evenwel kon hij zelf den geliefden ſmaak van zijnen tijd niet verzaken, maar zoekt ook meermalen verborgenheden in zijne uitleggingen.

Behalven deze drie vermaarde Uitleggers der Heil. Schrift, had de *Griekſche* Kerk 'er in de Vde eeuw nog eenen, die geen Geestelijke noch Monnik, maar een *Sofist*, of Leeraar der Welſprekendheid was, PROKOPIUS van *Gaza*, onder de regeering van Keizer JUSTINUS I, die met het jaar 527 eindigde. Hij ſtelde eene doorlopende ſchriftverklaring op uit de uitlegkundige ſchriften van de oude vermaarde *Griekſche* Uitleggers, waar onder hij hier en daar zijne eigene aanmerkingen mengde. Zijn eerſte *Uitlegkundig* werk, hetwelk men, doch grootendeels alleen in eene Latijnſche Overzetting, gedrukt heeft, gaat over de acht eerſte Boeken des Ouden Testaments. (*Commentarii in Octateuchum.*) De oorſpronglijke *Griekſche* Tekst wordt in een handſchrift der openbare Bibliotheek te *Augsburg* bewaard

III BOEK XIV Hoofdſt. in C. G. Jaar 476. tot 622.

waard (*), als ook van zijne uitlegging van het *Hoogelied*. Zijne verklaring over JESAIA is in het jaar 1580 te *Parys* in *Folio* uitgegeven; en een dergelijk werk over de *Spreuken* van SALOMO plagt in een Handſchrift, te *Parys* in de Koninglijke Bibliotheek, te berusten (†).

Voor het overige verdienen geene anderen uit deze eeuw als Uitleggers genoemd te worden; die 'er zijn, houden zich bezig met beuzelen over eenen Mijſtiken zin, met Leenſpreuken enz. Om hunne ervarenheid hier in te vertoonen, vallen hunne uitleggingen al veel op het *Hoogelied* en de *Openbaring* van JOANNES; zoo ſchreef ANDREAS, Biſchop van *Cæſarea* in *Kappadocië*, op het einde der Vde eeuw eenen *Commentarius* over de Openbaring van JOANNES, welke achter ſommige uitgaven der werken van CHRYSOSTOMUS geplaatst is. Uit dit werk, en ſommige anderen, ſtelde ARETAS, een van ANDREAS Opvolgers te *Cæſarea*, eene dergelijke verklaring op. ANASTASIUS *Sinaita*, of *de Sinait*, (omdat hij eenigen tijd Monnik geweest is op den Berg *Sinaï*,) *Patriärch* van *Antiöchië*, die in het jaar 599 geſtorven is, ſchreef *Anagogicæ contemplationes in divini opificii Hexaëmeron*, of leenſpreukige en geheimzinnige beſchouwingen over de Scheppings-Geſchiedenis.

On-

(*) JOAN. CHRIST. GOTTL. ERNESTI *Comment. de Procopii Gazæi Commentariis Græcis in Heptateuchum et Canticum ineditis. Lipſ.* 1785. 4to.

(†) MONTFAUCON *Palæogr. Gr. p.* 278.

Onder de Latijnſche Uitleggers van dezen tijd, die echter niet bij de beste *Griekſchen* komen, hebben wij reeds geſproken van CASSIODORUS, LEO *den Grooten*, en voornaamlijk GREGORIUS *den Grooten*. Een van de weinigen, die *Grieksch* verſtonden, VICTOR, Biſſchop van *Capua*, omtrent het jaar 545, vertaalde *de Harmonie der Euangelisten* van AMMONIUS in het *Latijn*. Ook ſchreef PRIMASIUS, Biſſchop van *Adrumetum*, in *Afrika*, die nog tot na het jaar 550 geleefd heeft, met behulp van HIËRONYMUS, AUGUSTINUS, en andere Latijnſche Kerkvaders, eene verklaring *van de Brieven van* PAULUS; als ook eene uitlegging van de *Openbaring* van JOANNES, *Commentaria myſticæ expoſitionis in Apocalypſin Libri* V.

Latijnſche Uitleggers.

Weinigen waren 'er, die in dezen tijd onderna- men, Leerſtellige werken op te ſtellen, en het *leerſtellige* werd nog meestäl in het *wederleggende* ingevlochten, waar toe de ſchriften van CYRILLUS van *Alexandrië* en THEODORETUS behooren. Sommige *Leerſtellige* werken uit dezen tijd zijn verloren gegaan of nog niet gedrukt. Hier toe behoort een geſchrift van LEONTIUS, Biſſchop te *Neapolis*, op het Eiland *Cyprus*. Ook noemt GENNADIUS (*) het werk van NICÆAS, Biſſchop van *Romatiana* of *Aquileja*, die nog in het jaar 458 leefde, hetwelk hij tot onderwijs der Doopelingen had opgeſteld: *Inſtructionis Libelli ſex.* Drie Schrijvers verdienen echter bijzondere aanmerking, onder welken de eerſte

Leerſtellige Schrijvers.

(*) *De Viris Illuſtr. Cap.* 22.

III BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

ſte is JOBIUS, een *Griekſche* Monnik, die omtrent het midden der VIde eeuw geleefd, en een werk geſchreven heeft *over de Menschwording des Zoons van God*, (οικονομικη πραγματεια,) hetwelk wij alleen uit de uittrekzels van FOTIUS (*) kennen, die zijne bekwaamheid in het verëffenen van ſchijnſtrijdigheden, en zijne geöefendheid in het uitleggen der ſchrift roemt, doch tevens erkent, dat hij in het oplosſen van zwarigheden niet heel gelukkig geweest is.

De opſteller der onëchte ſchriften van DIONYSIUS den *Areopagiet*, mag, in zekeren zin, onder de Leerſtellige Schrijvers van dezen tijd gerekend worden, ook om zijn Boek *de Coelesti Hierarchia*, in hetwelk hij *de regeering des Hemels* ons wil verklaren, de natuur en werkzaamheid der Engelen, welke hij in drie ordeningen verdeelt. De eerſte *klasſe* der Engelen is die, welke zich onmidlijk bij God bevindt, en het naast met hem verëenigd is; zij beſtaat uit *Troonen*, als ook uit *Cherubim* en *Serafim*, die met vele oogen en vleugelen verzien zijn. De *tweede* klasſe wordt uitgemaakt door de *Magten*, *Heerſchappijën*, en *Krachten*. In de *derde* klasſe ſtaan de *Engelen*, *Aartsëngelen*, en *Vorſtendommen*. Hunne werkzaamheden en betrekkingen worden in eenen gezwollenen, maar donkeren en onverſtaanbaren mijſtiken ſtijl beſchreven, waar bij de Schrijver zich zelven niet verſtaat. Op gelijke wijze handelt een ander Boek van dezen Schrijver:

van

(*) *Cod.* CXXII. *pag.* 577-661.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

van de Godlijke Naamen. Eindelijk heeft hij nog een Boek *over de Myſtike Godgeleerdheid*, hetwelk met een plegtig gebed aanvangt, waar in de Schrijver groote dingen belooft. „ Bovennatuurlijke, „ meer dan Godlijke, en meer dan goede Drieëen„ heid! (Τριας ὑπερουσια, και ὑπερθεε, και ὑπερα„ γαθε,") roept hij uit, „ gij Opzienſter der „ Godlijke Wijsheid, (θεοσοφιας,) der Christenen! „ leidt ons tot den hoogstdonkeren, (ὑπεραγνωστον) „ maar ook hoogstglansrijken, (ὑπερφανη) en hoog„ ſten top der geheime Godlijke uitſpraken, waar „ de eenvoudige, en voltooide, en onveränderlijke „ verborgenheden der Godgeleerdheid in de hoogst „ lichte duiſternis van een duiſter, geheimenisvol „ ſtilzwijgen, (καλα την ὑπερφωτον της κρυφιμυσε„ σιγης γνοφον,) ontdekt worden, welke in het „ allerduiſterſte op het allerklaarst uitſchittert." enz. Doch deze belofte wordt weinig vervuld, en de Schrijver ontſchuldigt zich, dat hij zoo kort in deze zaken is, daar mede, dat hij 'er vele voorbereidingen toe medegedeeld heeft in anderen van zijne werken, tot welken hij zijne Lezers verzendt.

GENNADIUS van *Maſſilia*, van wien wij reeds meermalen geſproken hebben, verdient ook nog onder die genen eene plaats, die in dezen tijd het *Leerſtellige* behandeld hebben, om zijn *Ontwerp der Kerkelijke Leerſtukken*, (*Libellus de dogmatibus Eccleſiaſticis*,) hetwelk men aan AUGUSTINUS plagt toe te ſchrijven, en daaröm ook in de uitgave

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

van deszelfs werken gevonden wordt (*). GENNADIUS (†) zond dit opſtel, als zijne Geloofsbelijdenis, in eenen Brief aan den *Roomſchen* Biſchop GELASIUS. Men weet, dat GENNADIUS verdacht gehouden is van het *Semi-Pelagianismus*. Vooreerst ſtaat de Leere van de Drieëenheid met verwerping der tegengeſtelde dwalingen. Hier mede is de Leer van CHRISTUS *Menschwording* verbonden; dan volgt de Opſtanding der Dooden, de Schepping en geſteldheid der ziel en des menſchen in het gemeen. *Door den Val* is wel, gelijk hij gelooft, *de levendigheid van den vrijen wil verloren; maar niet de vrije wil zelf.* 'Er is *één* Doop, vervolgt hij, maar *in de Kerk*, waar *één Geloof* is, en het voorſchrift van CHRISTUS in acht genomen wordt; *het Heilig Avondmaal daaglijks te gebruiken*, prijst hij niet, ſchoon hij het ook niet wil laken, maar hij raadt aan, hetzelve elken Zondag te nemen. Waare *boete* beſtaat daar in, dat men geene zonde bedrijft, en bedrevene beweent. Onder de Godlijke beloften zijn geene aardſche of voorbijgaande, dus vervalt ook het *duizendjarige Rijk*. Het *huwlijk* is goed, wanneer het ten oogmerk heeft, kinderen te teelen, en hoererij te vermijden. De *onthouding* is uitmuntend, maar nog verhevener de *Maagdelijke* Staat. Zich van eenige *ſpijzen* te onthouden, die overvloedig zijn, is niet kwaad, maar matig zijn in

(*) *In Append. T.* VII. *Opp. p.* 71-76. *ed Antverp.*

(†) *De Viris Illuſtr. Cap.* 100.

in derzelver gebruik in het gemeen, is eigenlijk Christelijk. Men moet de *ligchamen der Heiligen*, en *Martelaren* vereëren, en de Kerken naar hen genoemd, Godsdienſtig bezoeken. Alleen *gedoopten* kunnen zalig worden. In het *Heilig Avondmaal* mag geen klaar water geöfferd worden, maar *wijn met water gemengd*, zoo als uit CHRISTUS zijde bloed en water vloeide enz.

Zedekunde.

Met de *Zedenkunde*, en de behandeling van dezelve, had het, in dit Tijdvak, onder de Christenen geen beter aanzien. Enkele Verhandelingen, Predikatiën over zedelijke onderwerpen, pligten, deugden en ondeugden, zedekundige uitleggingen van Bijbelboeken, en voornaamlijk het Asketisch-Myſtieke en voorſchriften voor Monniken, zie daar alles, waar toe zich de zedenkunde ten dezen tijde bepaalde. Onder de zedenkundige Schrijvers van dit Tijdperk worden genoemd, NICERIUS, Biſſchop van *Trier*, die *over het Nachtwaken van Gods Knechten en van het voordeel van het Pſalmzingen* geſchreven heeft (*); EUCHERIUS, een voornaam *Galliër*, die zich in den bloei van zijn leven, daar hij eene Vrouw en twee Zoonen had, in het vermaarde Klooster *Lerinum* begaf, en naderhand Biſſchop van *Lugdunum*, (*Lyons*,) geweest is, zijnde omtrent het jaar 450 overleden, ſchreef verſcheidene werken, die te *Rome* 1564 in 4to zijn uitgegeven (†), on-

(*) In D'ACHERY *Spicileg. T.* I. *p.* 221.

(†) Men vindt eenige berichten van hen bij GENNAD. *de Viris Illuſtr. Cap.* 63.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

onder anderen *Liber formularum ſpiritalis intelligentiæ*, en *de quæstionibus difficilioribus Vet. et Nov. Testam.* bijzonder eene aanwijzing tot het Kluizenaarsleven: *Epistola parænetica ad Valerianum, de contemtu mundi; et ſæcularis Philoſophiæ.*

NILUS, eerst ſtadhouder van *Konſtantinopolen*, daar na Kluizenaar op den Berg *Sinaï*, die omtrent het jaar 450 geſtorven is, is insgelijks geteld onder de Zedenſchrijvers van dezen tijd. In zijne *Brieven* vindt men verſcheidene ſtukken, die niet geheel verächtelijk zijn; voorts ſchreef hij twee of drie *Verzamelingen van Zedenſpreuken.* Een *Ascetisch* Boek tot verbetering van vele buitenſpoorigheden, die onder de Monniken waren ingeſlopen, nog een geſchrift *over acht ondeugden* enz (*).

JOANNES *Scholasticus*, Abt van een Klooster op den Berg *Sinaï*, waar hij in het jaar 606 overleed, ſchreef een Boek over de middelen om het hoogſte toppunt van Godzaligheid te bereiken, onder den tijtel κλιμαξ of *ladder*, naamlijk *ten Hemel*, van waar hij zelf den naam *Climacus* draagt; het is te *Parys* gedrukt 1633 *Folio.* Deze ladder heeft *dertig ſporten* of *trappen*, welke elk bijzonder wijdlopig verklaard worden; terwijl het geheel de volkomenheid van der Engelen ſtaat zal uitbeelden, welken hij in het Monnikenleven beſchouwt.

Zijn tijdgenoot JOANNES MOSCHUS, met den bijnaam Ενκρατας, *de Matige*, (waar uit men naderhand den verminkten naam *Eviratus* of *Evirates* ge-

(*) Zijne werken zijn te *Rome* uitgekomen 1673 *fol.*

gemaakt heeft) (*), die in verſcheidene Kloosters in *Palæſtina* geleefd, en ook in *Syrië* en andere Landen onder de Monniken rondgereisd heeft, beſchreef het leven der Heiligen, die hij op zijne reize had leeren kennen, in een Boek *de Beemde*, (λειμων of λειμωναριον,) ook het *Nieuwe Paradijs* of *Lusthof*, (νεος παραδεισος,) vol zeldzame ſprookjens, wonderwerken, verſchijningen enz.

Predikatiën of Kerkredenen.

Daar de waare kennis en goede ſmaak in allen opzichte in het Christendom zoo ſterk verminderde, kan men zich van de Leer- of Kerkredenen der Leeräaren van dezen tijd geene gunſtige denkbeelden maken. Onder de voornaamſte Predikers van dit Tijdperk ſtaat bij de *Grieken* THEODORETUS boven aan, onder de middelmatigen kan CYRILLUS van *Alexandrië* gerekend worden, bij de *Latijnen* hebben wij LEO *den Grooten*, GREGORIUS *den Grooten* ontmoet; maar boven allen werd PETRUS, Biſchop van *Ravenna*, van het jaar 433, ten minſten tot het jaar 449, toen hij nog in leven was, door zijne tijdgenoten, als een voorbeeld van eenen voortreflijken Redenaar aangezien, en daaröm met den naam *Chryſologus*, (Guldenſpreker,) verëerd. 'Er zijn van hem 176 korte Predikatiën overig en gedrukt *Venetiën* 1742 *Folio*. Zij hebben tot haar onderwerp verhalen en gelijkenisſen uit de Euängeliën; eindelijk is zedenkundig bij voorbeeld zijn geſchrift over de zorg voor het aardſche, over vasten en aalmoeſen, en verſcheidenen ter gedachtenis van Apostelen en Hei-

(*) VOT. *Bibl. Cod.* CXCIX. *pag.* 502.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Heiligen. Men kan niet ontkennen, dat hij aanleg had tot Welſprekendheid, maar zijne Welſprekendheid is niet de echt Griekſche en Romeinſche, noch die, welke tot den Christelijken Predikſtoel behoort. Zie hier een ſtaaltjen, hoe dezelve geſteld ware. Dus luidt het begin zijner CVIIIſte Kerkreden: „ Wij vragen dikwijls, waarom CHRISTUS zoo in „ de Wereld intreedt, dat hij de nauwheid van het „ moederlijk ligchaam ondervindt, het onrecht eener „ geboorte lijdt, de banden der luljëren gedoogt, de „ zwakke wieg verdraagt, met tranen voedzel uit „ de borsten zoekt, en de verſcheidene trappen des „ ouderdoms en derzelver behoeften ondergaat. *En* „ hoe heeft dan die gene moeten komen, die ge„ nade medebrengen, vrees verjaagen, en liefde „ zoeken wilde? De Natuur leert iederëen', wat „ de kindsheid geldt, wat zij verdient. Welke „ barbaarschheid overwint de kindsheid niet? wel„ ke wildheid verzacht zij niet? welke wreedheid „ houdt zij niet terug? welke woede temt zij niet? „ welk geweld keert zij niet af? welke ſtrengheid „ leenigt zij niet? Hoe veel liefde vordert zij niet? „ welke genegenheid perst zij niet af? welke gena„ de legt zij niet op? welke liefde verkrijgt zij „ niet? Dat dit waar is, weten de Vaders, de „ Moeders voelen, allen billijken, de menschlijke „ ingewanden getuigen het. Dus wilde dan hij ge„ boren worden, die geliefd, niet gevreesd wilde „ worden; en hoort evenwel, wat blij de mensch„ lijke boosheid eene zoo vleijende, zoo vroome, „ zoo lieve kindsheid uitricht! *Als de Koning* HE-

„ RO-

„ RODES *dit hoorde*, ſtaat 'er, *werd hij zeer ont-*
„ *roerd.* enz. Indien *Jeruſalem*, indien de Koning,
„ indien de Schriftgeleerden en Hoogepriesters zoo
„ zeer door de kindsheid ontſteld werden; wat
„ zouden zij gedaan hebben, zoo CHRISTUS, als
„ een volwasſen mensch, als hij, ondersteund door
„ rijkdommen, en eene groote menigte volks, als
„ hij met verdachte lieden, als hij met uitlanders
„ gekomen was?" Laat ons hier nog een voorbeeld bijvoegen van zijnen ijver voor zijnen ſtand. In eene Kerkreden over de woorden: *Wien gij de zonden vergeeft, dien zijn zij vergeven* (*), roept hij uit: „ Waar zijn de genen, die beweeren, dat
„ de ééne mensch den anderen de zonde niet ver-
„ geven kan? die de genen, die eenmaal door Dui-
„ vels aandrift gevallen zijn, nederdrukken, opdat
„ zij zich niet weder oprichten? — PETRUS ver-
„ geeft de zonden, hij neemt de boetvaardigen met
„ alle blijdſchap op; en gebruikt deze magt, welke
„ God aan alle Priesters medegedeeld heeft. Had
„ hij, na zijne verloochening, geene boete mogen
„ doen, dan zou hij den roem des Apostels-ambts
„ en het leven te gelijk verloren hebben."

De voorgaande Paus PIUS VI. heeft in het jaar 1784 door eenen Priester te *Rome* BRUNO BRUNI in één Deel in *Folio* laten uitgeven, Preeken van MAXIMUS, Bisſchop van *Taurinum*, (*Turin*,) welke zeer kort zijn, en hoofdzakelijk Feestdagen van verſchillende ſoort betreffen, doch die waarlijk dien ar-

(*) *Serm.* LXXXIV. *pag.* 323.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

arbeid en geleerdheid nauwlijks verdienen, welke aan deze uitgave beſteed is geworden.

Thans is ons nog overig te verhalen, de Godsdienſtige verſchillen en twisten, over oude en nieuwe Ketterijën, welke dit Tijdvak zoo berucht gemaakt hebben, tot ſchande van het Christendom, door de hevigheid, waar mede zij gevoerd zijn geworden, en de gevolgen, welke zij hebben voortgebragt.

Ketterijen.

Haat tegen de Ketters.

Tot hier toe hadden de Christenen, nadat het Christendom, in den twist met de Heidenen en Jooden, de zegepraal had behouden, voornaamlijk onderling verſchild, over de leer der Godlijke *Drieeenheid*, of over de natuur van het hoogſte voorwerp der Godsdienſtige vereering, en over de *krachten* des menſchen tot zijne verbetering, of over de wijze, om die volmaaktheid deelachtig te worden, welke het doel is van den Christelijken Godsdienst. In plaats echter van deze verſchillen, door gematigdheid en waarheidliefde, nuttig te maken, maakten zij dezelven, door bitterheid, en driften, niet alleen nutteloos, maar hoogſtſchadelijk. Te meer, daar men niet zoo zeer over de waarheid, als over de overwinning, ſtreed, zich zelven in de fijnſte ſpitsvinnigheden verloor, en geene middelen ontzag, om de tegenpartij te onderdrukken; men gebruikte al ſpoedig, tot verdediging zijner gevoelens, niet gronden van betoog, maar van gezag, het getuigenis van oude Kerkleeraaren en Kerkvergaderingen; en dewijl men het leerſtelſel van gevoelens verwarde met de Godsdienstleere zelve, ſloeg men over tot dwangmid-

middelen van *Banvloeken* der Kerkvergaderingen en *ſtrenge wetten* der Vorſten, door welke de eere van God en den Godsdienst zou gehandhaafd worden. Aan hen, die men voor *Ketters* verklaarde, en als zoodanig veröordeelde, ſchreef men niets goeds, maar enkel ſnoode inzichten en oogmerken toe, en beſchouwde hunne gevoelens als oorſpronglijk van den boozen Geest; aan hen wilden de Keizers THEODOSIUS II en VALENTINIANUS III niet eens den naam van *Christenen* toeſtaan (*), maar veröordeelden hen als vloekwaardige menſchen (†). JUSTINIANUS ſloot voor hen den weg tot alle eerämbten, en ontzeide hun zelfs het recht op de erfenis hunner ouderen, die, als 'er geene rechtzinnige nabeſtaanden waren, aan de Keizerlijke kamer moest vervallen (§). Hij verbood het getuigenis van Ketters tegen Rechtzinnigen in het gericht aan te nemen; tegen elkanderen mogten Ketters of Jooden getuigen, maar ook dit vergunde hij den *Manicheën*, *Heidenen*, *Samaritanen*, *Montanisten*, *Taskodrogiten* en *Ophiten* niet (**). Dat de Keizer MARCIANUS het menschlijk oordeelt, dat men den Ketteren eene eerlijke begrafenis vergunt (††), onderſtelt reeds, dat men hun die betwist of ontzegd hebbe.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Algemeene ſchriften tegen Ketters

Men heeft in dit Tijdvak talrijke geſchriften tegen de *Ketters* vervaardigd, dat is tegen allen, die der Geestelijkheid durfden tegenſpreken, want zonder

(*) *L. 9. C. de Hæret.* (†) *l. c. l. 7.*
(§) *l. 18. l. c.* (**) *l. 21. C. de Hæret.*
(††) *l. 9. l. c.*

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

en Ketterijën.

der *Ketterij*, ſchrijft GREGORIUS van *Tours* (*), kan men den Biſſchop in de Kerk niet ongehoorzaam zijn; van dezen zijn verſcheidenen verloren geraakt. Zoo had GENNADIUS (†) een werk van VIII Boeken *tegen alle Ketters* in het licht gegeven. Ook noemt deze Schrijver (§) de ſchriften van eenen Biſſchop in *Mauritanië*, VOCONIUS, tegen de Jooden, Ariänen, en andere Ketters; en ISIDORUS, Biſſchop van *Hispalis*, (*Sevilla*,) in de VIIde eeuw, gewaagt (**) van een werk van PRIMASIUS, eenen *Afrikaanſchen* Biſſchop, *de Hæreſibus Libri tres*, waar in hij verklaard heeft, waar door men een Ketter wordt, en waar aan men den Ketter kent.

Ondertuſſchen ſchijnen de belangrijkſte werken over dit onderwerp bewaard te zijn gebleven. Het werk van THEODORETUS, hetwelk wij reeds in een voorgaand Deel gemeld hebben (††). Een werk van eenen anderen Griekſchen Schrijver, LEONTIUS van *Byzantium*, is door CANISIUS in zijne verzameling geplaatst (§§), met nog eenige andere ſchriften van denzelven tegen de *Neſtoriänen*, *Eutychiänen* en *Apollinaristen*; hij noemt hem een' man van vele geleerdheid, doch in de daad is hij een man van vele ſpitsvinnigheid, geſchikt, om met deze partijën te kampen.

Maar

(*) *Hist. Franc. Libr.* II. *Cap.* 23.

(†) Volgends zijn eigen bericht *de Vir. Illuſtr. C.* 100.

(§) *Cap.* 78. (**) *De SS. Eccles. Cap.* 9.

(††) Zie VI *Deel*, *Bladz.* 312.

(§§) *Lectt. Ant. Tom.* I. *pag.* 529.

Maar allen worden overtroffen door den Latijnſchen Schrijver VINCENTIUS van *Lirinum* of *Lerina*, die een *Galliër* van geboorte, na eenigen tijd burgerlijke ambten bekleed te hebben, in een Klooſter op het Eiland *Lerina* of *Lirinum*, (*St. Honorat*, op de Kuſt van *Provence*,) Monnik en tevens *Presbyter* geweest is (*). Dit Klooſter was vruchtbaar in eerwaardige en geleerde mannen, maar tevens waren deze Gewesten, bijzonder het naburige *Maſſilia*, de voornaamſte zetel der *Semi-Pelagiänen*, en het is zeer waarſchijnlijk, dat VINCENTIUS insgelijks tot deze partij behoort hebbe (†). Hij zal nog voor het jaar 450 geſtorven zijn. In het jaar 430 ſtelde hij zijn *Vermaningsgeſchrift tegen de Ketters*, (*Commonitorium adverſus hæreticos*,) op, waar in hij zegt, dat hij dikwijls en zeer zorgvuldig vele heilige en geleerde mannen gevraagd heeft: „ Door „ welk zeker, en als het ware, algemeen en regel„ matig middel, hij de waarheid van het Katholijk „ Geloof van de ſnoode dwalingen der Ketteren, „ (*hæreticæ pravitatis falſitas*,) zou kunnen on„ derſcheiden?" en dat hij altijd van hen allen dit antwoord gekregen heeft: „ Men kon, op twee„ derleië wijze, zich voor de Ketters wachten, en „ het rein Geloof bewaren; vooreerst, *door het ge„ zag der Godlijke wet*; ten tweeden, *door de over„ le-*

(*) GENNAD. *de Viris Illuſtr. Cap.* 64.

(†) VOSS. *Hist. Pelag. Libr.* I. *Cap.* 9. Met wien de Kardinaal NORISIUS overeenſtemt *Hist. Pelag. Libr.* II. *Cap.* 11.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

„ *levering der Katholijke Kerk.*" En dit is het, wat hij, in dit zijn werk, breedvoerig en bepaald behandelt. Doch, terwijl hij den *Bijbel* deszelfs eer ſchijnt te willen behouden, en daar mede alleen de *overlevering* te willen paren, verheft hij ſpoedig de laatſte boven den eerſten, door te beweren, dat men den zin des Bijbels zonder behulp der overlevering tegen de Ketters niet kan handhaven, omdat over denzelven ſteeds kan getwist worden. Zijn werk is verſcheidene malen, onder anderen te *Bremen* 1688 4to gedrukt geworden, laatst te *Rome* 1731 8vo.

Nog is 'er een dichtſtuk over dit onderwerp, hetwelk vrij vloejend en niet onaangenaam geſchreven is, van eenen ORIENTIUS, ORENSIUS, of ORIESIUS, dien men voor eenen Biſchop van *Illiberis*, in *Bætisch Spanje*, houdt, doch anderen voor eenen *Galliër* (*). Hoe het zij, het *eerſte Boek* van dit gedicht bevat eene aanprijzing van Chriſtelijke deugden, en het *tweede* eene waarſchuwing tegen allerleië ondeugden.

Origeniaanſche verſchillen.

Wij gaan over tot de bijzondere Geſchiedenis der Godgeleerde verſchillen van dit Tijdperk; onder welke, in de eerſte plaats, behooren, die, welke over de gevoelens van ORIGENES, of welke men dezen Kerkleeraar toeſchreef, gevoerd werden. Na het gene deswegens met CHRYSOSTOMUS gebeurd was, en nadat deze gevoelens door vele Biſchoppen en Kerkvergaderingen veröordeeld waren, gelijk wij

(*) FABRIC. *Bibl. med. et inf. Latinit. T.* V. *p.* 173.

III. BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

wij in het VIde Deel dezes werks verhaald hebben, ſcheenen zij voor altijd beſlist te zijn; en evenwel ontbrandden zij, waar men zulks het minst verwacht zou hebben, onder de Monniken in *Palæſtina*, en in de ſtreeken van *Cæſarea*, nog voor het einde der Vde eeuw op nieuw (*). — Maar omtrent het jaar 520 werd in de *nieuwe Laura*, een beroemd Kloóster in dat land, hetwelk zijne inrichting en zijne Abten te danken had aan SABAS, *Exarch* of Opper-Opziener van alle Monniken in *Palæſtina*, en Abt der *groote Laura*, de grond tot nieuwe en langduurige twisten van deze natuur gelegd. Vier Monniken, onder welken NONNUS de voornaamſte was, waren in dit Klooster, het *Origenismus* toegedaan, waaröm zij door hunnen Abt AGAPETUS uit het Klooster gejaagd, maar door zijnen Opvolger MAMAS weder aangenomen werden. Toen SABAS in het jaar 530 te *Konſtantinopolen* kwam, verzocht hij Keizer JUSTINIANUS om de uitroeijing der *Origenisten*, en verkreeg ook plakaten tegen hen, als ook dat eene *algemeene* Kerkvergadering den Banvloek tegen hen liet uitgaan. Maar na de dood van SABAS verkregen twee Abten van deze partij, DOMITIANUS en THEODORUS, met den naam ASCIDAS, de genegenheid des Keizers, de eerſte werd in het jaar 537 Biſſchop van *Ancyra* in *Galatië*, de ander wat vroeger Biſſchop van *Cæſarea* in *Kappadocië*, waar door NONNUS en de zijnen ſtout geworden alles

(*) CYRILLI *Vita Euthymii in Anall. Græc. a Bened. Monach. edit. Paris* 1688. *p.* 52.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

les durfden beſtaan. GELASIUS, Abt van het *groote Laura*, verjoeg omtrent 40 *Origenisten* uit zijn Klooster, maar deze zich verëenigd hebbende met anderen uit de *nieuwe Laura*, ſloegen op weg, om het eerstgemelde Klooster met geweld aan te vallen, en hunne voornaamſte tegenſtrevers werden genoodzaakt, hetzelve te verlaten. Dezen vervoegden zich bij EFRAEM, Patriärch van *Antiöchië*, die nu een veröordeelend vonnis uitſprak tegen de leerſtellingen van ORIGENES; maar derzelver verdedigers daartegen noodzaakten PETRUS, *Patriärch* van *Jeruſalem*, om EFRAEMS naam uit de Kerkenboeken te ſchrappen; waar op hunne partijën een bevel des Keizers tegen deze leerſtellingen te weeg bragten, hetwelk niet alleen door den *Patriärch* van *Konſtantinopolen*, MENNAS, met zijne Kerkvergadering, aangenomen, maar ook door DOMITIANUS en THEODORUS ondertekend moest worden. Doch, niettegenſtaande dit Keizerlijk bevel, verbraken NONNUS en zijne aanhangers alle Kerkelijke Gemeenſchap met de *Katholijken*; en hun beſchermer THEODORUS, die aan het Hof veel bleef vermogen, dwong den *Patriärch* van *Jeruſalem*, de Kerkgemeenſchap met hen te vernieuwen, en hen weder in hun Klooster te brengen, waar uit zij in het open veld geweken waren. Zedert werden de *Origenisten* zoo ſtout, dat zij de *Katholijke* Monniken te *Jeruſalem* door wereldlijke perſonen lieten afkloppen en de ſtad uitjagen. Daartegen ſnelden de *Beſſiërs*, een ſtam, die bij den *Jordaan* woonde, den *Katholijken* te hulp, van welken één ſneuvelde, als hij de *groote Laura* te-

tegen de *Origenisten* verdedigde, die het met ſteenen aanvielen. Eindelijk kwam het zoo ver, dat zij aan dit Klooster eenen Abt opdrongen. Doch, nadat NONNUS in het jaar 546 geſtorven was, raakten de *Origenisten* in *Palæſtina* onder malkanderen zelve verdeeld. Een gedeelte derzelve kreeg den naam van *Protoktisten* of *Tetraditen*, waarſchijnlijk, omdat zij, meer dan de overigen, op het *voorbeſtaan* van CHRISTUS ziel aandrongen, en eene ſoort van *Vierheid* in de Drieëenheid ſcheenen in te voeren; zij daartegen noemden de andere partij *Iſochristen*, waarſchijnlijk naar derzelver gevoelen, dat door de toekomende wederbrenging aller dingen alle redelijke wezens aan CHRISTUS *gelijk* gemaakt zouden worden. Reeds door deze ſcheuring benadeelden de *Origenisten* zich zelven, maar niet minder, toen de *Iſochristen* eigendunklijk MAKARIUS tot *Patriärch* van *Jeruſalem* aanſtelden. De Keizer liet dezen zijne waardigheid niet lang genieten, en ook werd op de *algemeene* Kerkvergadering, welke hij in het jaar 553 bijëen riep, ORIGENES veröordeeld (*).

Volgends ſommige Schrijvers (†) van dezen tijd, zal voornaamlijk PELAGIUS, *Diaken* der Roomſche Kerk,

(*) Dit alles verhaalt de Monnik CYRILLUS van *Scythopolis: Vita S. Sabæ in* COTELERII *Monument. Eccl. Gr. Tom.* III. als ooggetuige.

(†) EVAGRIUS *Hist. Eccl.* IV. 37, 38. LIBERATUS *Breviar. cauſæ Neſtor. et Eutychian. C.* 23, 24. FACUNDUS *pro defenſ. trium Capitulor. L.* I. *C.* 2. IV. 4.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Kerk, en zaakgelastigde van den Biſchop dier Kerk aan het Hof te *Konſtantinopolen*, gewonnen door ſommige Monniken van *Jeruſalem*, en uit afgunst jegens den Biſchop THEODORUS, den magtigen begunſtiger der *Origenisten*, den Keizer hebben overgehaald, om bij een openbaar Plakaat de *Origenisten* te veröordeelen, tot het opſtellen van hetwelk hij, met MENNAS, den *Patriärch* van *Konſtantinopolen*, de hand zal geleend hebben. Om zich hier over te wreken, bewerkte THEODORUS, dat ook THEODORUS van *Mopſuestia*, een tegenſtrever van ORIGENES, veröordeeld werd, waar door de vermaarde twist, *de tribus capitulis*, eenen aanvang nam, welke niet minder onheils brouwde in de Christelijke Kerk, dan die over ORIGENES. Volgends LIBERATUS (*) zal THEODORUS naderhand bekend hebben, dat hij en PELAGIUS verdiend hadden verbrand te worden, omdat elk van hen zulk een vuur in de Kerk geſtookt hadden.

In het Plakaat van JUSTINIANUS, hetwelk het voorkomen en ook den naam draagt van eene Godgeleerde verhandeling, (*Liber adverſus Origenem*,) (†) worden, met veel onbetaamlijke bitterheid, de volgende ſtukken, als gevoelens van ORIGENES veröordeeld: „ De Vader zij grooter, dan „ de Zoon; de Zoon grooter, dan de H. Geest, „ en deze grooter, dan andere Geesten. De Zoon „ kan

(*) *Cap.* 24.

(†) *In act. Synodi* V. *op.* HARDUIN. *act. Concil. T.* III. *pag.* 244-282.

„ kan den Vader, en de Heilige Geest den Zoon
„ niet zien; ook zijn zij beide ſchepzelen. Gods
„ magt zij beperkt, nademaal hij anders zich zel-
„ ven niet zou kunnen verſtaan. Alle geſlachten
„ en ſoorten zijn even eeuwig met God. Redelijke
„ wezens, welke gezondigd, en daar door hunnen
„ hoogen ſtand verloren hebben, zijn tot ſtraffe in
„ ligchamen nedergeſtoten, in welken zij eerst moe-
„ ten gereinigd worden, voor dat zij zich weder
„ kunnen opheffen, en dit gebeurt meermalen; ook
„ zijn 'er reeds vele werelden geweest, en zullen
„ 'er in het toekomende nog andere zijn." Behalven dit zond de Keizer nog eenen Brief aan de Kerkvergadering, die te *Konſtantinopolen* bijëen was (*), waar in hij te kennen geeft, dat 'er te *Jeruſalem* Monniken waren, die de dwalingen van PYTHAGORAS, PLATO, en ORIGENES verbreidden, welke dwalingen hij vervolgends opgeeft, terwijl de Keizer, bij het opgeven van het gevoelen over het voorbeſtaan der zielen, uitdruklijk beweert: *dat de Heil. Schrift leert, dat de zielen te gelijk met het ligchaam geſchapen worden*, waar na hij de vergadering vermaant, om deze dwalingen te veröordeelen, gelijk ook, met XV *Beſluiten* en *Anathematismen*, (Banvloeken,) geſchiedde door de Kerkvergadering te *Konſtantinopolen* (†), zonder dat men recht weet, of men daar door de *vijfde algemeene Kerkvergadering* van het jaar 553 te verſtaan hebbe, of eene bij-

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

(*) *Ap.* HARDUIN. *l. c. pag.* 281.
(†) *Ap.* HARDUIN. *T.* III. *pag.* 284.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

bijzondere, welke in die Hoofdſtad kort voor of na het jaar 540 zal gehouden zijn; velen zelfs twijfelen, of de leerſtellingen van ORIGENES door *de vijfde algemeene Kerkvergadering* te *Konſtantinopolen* opzettelijk veröordeeld zijn geworden.

In het Westen had men over het geheel zich weinig gemoeid met de *Origeniäanſche* twisten; zelfs ten dien tijde, toen in het Oosten dit vuur op het hevigst brandde, liet CASSIODORUS verſcheidene Kerkredenen van ORIGENES ten gebruike van zijne Monniken in het Latijn vertalen (*). Tot dat eindelijk de *Roomſche* Bisſchoppen de algemeene kreet, die zich tegen ORIGENES verhief, volgden, en zijne leerſtellingen insgelijks veröordeeld hebben. Na 300 jaren zoo ſchandelijk als nutteloos over dit onderwerp getwist te hebben, ging eindelijk de naam van *Origenisten* geheel verloren.

Manicheën.

Maar andere oude Ketterſche aanhangen *hielden* zich, in dit Tijdperk, nog lang ſtaande, en maakten zelfs nu en dan onverwachten opgang. Onder dezen behoorden de *Manicheën* (†), hoe zeer AUGUSTINUS hunne dwalingen in vele ſchriften wederlegd had, en niettegenſtaande zij als Staatsmisdadigers behandeld werden, waar door zelfs waarſchijnlijk velen van hen het leven verloren; waar op zich hun vermaarde Leeräar FAUSTUS (§) beroemde, dat

(*) *De Inſtitut. Divin. Litter. C.* 1. *T.* II. *p.* 510.

(†) Vergel. *Deel* VII. *Bladz.* 254.

(§) *Ap.* AUGUSTIN. *contra Faust. L.* V. *C.* 1. *Tom.* VIII. *Opp. pag.* 139.

dat dit lijden, hetwelk zij, om der gerechtigheids wille, dulden moesten, een kenmerk was van hun echt *Christendom*. Toen de *Wandalen*, omtrent het midden der Vde eeuw, *Afrika* bemagtigden, namen de *Manicheën*, die zich daar bevonden, de vlucht naa *Rome*, alwaar zij zich eenigen tijd onder de *Katholijken* verſcholen, toen de Biſſchop LEO *de Groote* hen in het jaar 443 ontdekte, en zijne Gemeente voor hen waarſchuwde, gevende als kenmerken van de *Manicheën* op, dat zij, bij het H. Avondmaal weigerden, het Bloed van CHRISTUS te drinken (*), en dat zij, ter eere van zon en maan, op Zondag en Maandag vasteden. In eene andere Kerkreden (†) gaf hij eene ſchets van hunne dwalingen, en wenschte, dat zich niemand door hunne onthouding van zekere ſpijzen, door hunne haveloze klederen, en bleeke wezens, mogt laten misleiden. Ook ontbood hij, voor eene vergadering van Biſſchoppen, en Ouderlingen, waar bij ook eenige aanzienlijke Heeren van *Rome*, *Senatoren* en Burgers, tegenwoordig waren, de zoogenoemde *uitverkozenen* of volmaakten van beiderlei kunnen, alwaar zij alle hunne ſtellingen en plegtigheden bekenden, maar bijzonder eene ontuchtige ſchendaad, van welke de ſchuldige perſonen, zelfs een Biſſchop, tegenwoordig waren (§), waar uit LEO beſloot, dat bij deze ſecte geene kuischheid en eerbaarheid, dat leugen ha-

(*) LEO M. *Serm.* IV. *de Quadrageſ. T.* I. *p.* 161.

(†) *Serm.* IV. *in Epiph. pag.* 125.

(§) *Seren.* V. *de jejunio decimi menſis p.* 49.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

hare wet, de Duivel hun Godsdienst, en ſchande hun offer was. Van deze *Manicheën* bragt LEO 'er velen, niet zonder dwang te oefenen, tot de gemeenſchap met de *Katholijken* over (*), maar velen vluchtten uit *Rome*. Naar het verhaal van PROSPER (†) liet LEO ten dezen tijde velen van *hunne* Boeken verbranden; vervolgends bewerkte hij in het jaar 445 een nieuw Plakaat tegen hen, van VALENTINIAAN III, waar bij hij beveelt, hen als Kerkroovers en Staatsmisdadigers te ſtraffen (§), terwijl de volgende Keizers lijf- en levensſtraffen tegen hen vaſtſtelden (**).

Ook buiten het *Romeinſche* Rijk werd deze aanhang hevig vervolgd, door HUNERICH, Koning der *Vandalen* in *Afrika* (††), die in het begin zijner regering, in het jaar 477, ſommigen van hen levende liet verbranden, en anderen te ſcheep naa vergelegene Gewesten vervoeren. — In hun eigenlijk Vaderland, *Perſië*, waar hun getal zeer was toegenomen, waren zij een tijd lang meer gezien, dan de overige Christenen, maar als zij beſchuldigd werden, dat zij den derden Zoon van den Koning CABA-

(*) *Epist.* VII. *Tom.* I. *pag.* 624.

(†) *Chron. ad Ann.* 443. *in* CANIS. *Tom.* I. *Lect. Ant. pag.* 304.

(§) *Novell. Valentin. Aug. de Manichæis in Leon. M. Opp. Tom.* I. *pag.* 216.

(**) *Cod. Libr.* I. *t.* 5. *de Hæret. et Manichæis et Samar. l.* 11, 12, 15. 16.

(††) VICTOR *Hist. Perſec. Vandal. L.* II. *C.* 1.

NADES beloofd hadden, hem na zijn Vaders dood aan de Kroon te zullen helpen, liet CABADES in het jaar 525 een groot getal van hen, met hunnen Bisſchop, nederſabelen (*).

Priscilliänisten.

Hoe hard ook PRISCILLIANUS en zijne aanhangers door den Keizer MAXIMUS behandeld waren (†), zij bleven echter in *Spanje* nog talrijk. TURRIBIUS, Bisſchop van *Asturica Augusta*, (*Astorga* in het Koningrijk *Leon*,) beklaagde zich over hen in het jaar 447, in eenen Brief (§), aan twee andere *Spaanſche* Bisſchoppen, ook ſchreef hij aan den *Roomſchen* Bisſchop LEO, die hem in eenen langen Brief antwoordde (**), in welken hij dezen aanhang verfoeide, als hebbende van alle andere dwalingen, zelfs de Heidenſche, iet overgenomen, waaröm zij ook te recht, eenen tijd lang, door de Overheid met doodſtraffen vervolgd was, dewijl dezelve alle rechten en huwlijksverbindtenisſen, benevens alle eerbaarheid, verloochende. In de beide Brieven vindt men de lijst der dwalingen, welke aan de *Priscilliänisten* worden toegeſchreven; zij leerden, wordt 'er gezegd: Dat 'er in de Drieëenheid maar één Perſoon zij, die dan eens Vader, dan Zoon, dan H. Geest genoemd werd; dat 'er zekere krachten uit God uitgingen, welke in hem een begin gehad hadden; dat de Zoon van God de Eeniggeborene heette, om-

(*) ZONAR. *Ann. L.* XIV. *C.* 5. CEDR. *H.T.* I. *p.* 364.

(†) Zie *Deel* VII. *Bladz.* 254-300.

(§) TURR. *Ep. inter Ep. Leon.* M. *T.* I. *p.* 232.

(**) *l. c. Epist.* XV. *pag.* 226.

III BOEK XIV Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

omdat hij alleen van eene Maagd geboren was; zij geloofden, dat hij niet wezenlijk, maar alleen schijnbaar een mensch zij geworden; dat de ziel des menschen van de zelfstandigheid Gods zij; dat de Duivel nooit goed, en zijne natuur geen werk Gods, maar dat hij uit den *Chaos*, en de Duisternis, voortgekomen zij, geen veroorzaker hebbe, maar zelfs de grondoorzaak van al het kwaad zij; zij verootdeelden het huwlijk en verfoeiden het kinderteelen; de zielen hadden te vooren bestaan, maar in eene hemelsche woning gezondigd hebbende, waren zij in het ligchaam gekomen, onder de magt van de Vorsten der lucht en der gestarnten; dat aan den invloed der starren de zielen en ligchamen der menschen verbonden zijn; zij onderwierpen de deelen der ziel aan zekere magten, en aan anderen de leden des ligchaams; de eersten noemden zij met den naam der Aardsvaderen, deze naar de gestarnten; zij hadden zeer vervalschte Handschriften van de *Kanonieke* Boeken, en *Apokryfe* Schriften onder den naam der Apostelen. — Eindelijk voegt LEO 'er bij, dat zij in het geheim zulke onkuische buitensporigheden oefenden, als de *Manicheën*, van welken zij, over het geheel, alleen in naam onderscheiden waren.

Uit alle zoodanige voorstellen blijft het moeilijk zich eenen naauwkeurigen samenhang van hunne gevoelens te vormen, ook schijnt de Ketterhaat veel ten hunnen aanzien te ligt geloofd en vergroot te hebben. Uit de *Besluiten* der Kerkvergadering te *Braga* in *Gallicië*, in het jaar 561, op bevel van ARIAMIR, Koning der *Sueven*, gehouden, die hun-

ne

ne dwalingen veröordeelde, kan men niet meer licht ſcheppen, alleen meldt dezelve nog de volgende: Dat 'er in de Godheid eene Drieëenheid der Drieëenheid zij; dat donder, blikſem, ſtormen en droogte, van den Duivel oorſpronglijk zijn; dat het vleesch eene onreine ſpijze is; dat het den Geeſtelijken en Monniken geöorloofd zij, behalven hunne Moeders, Zusters, en dergelijke naastbeſtaanden, ook andere vrouwsperſonen in hunne woningen te nemen, en dat zij het Gedachtenisfeest van het H. Avondmaal, (onzen Witten Donderdag, *feria quinta Paſchalis*,) eerst na het einde van het vasten begonnen. Na dezen tijd vindt men van de *Priscilliänisten* geen gewag meer in de Geſchiedenis.

Het *Ariäanſche* Leergevoelen, hetwelk in het *Romeinſche* Rijk geheel te niet gelopen was, bleef onder de *Duitſche* volken, die het Westerſche Rijk bemagtigd hadden, niet alleen ſtandhouden, maar herleefde zelfs, als het ware (*). Niet, omdat dit gevoelen aan deze volken meer behaagde, dan dat der *Katholijken*, dewijl zij het een en ander behoorlijk onderzocht en getoetst hadden; zulks bragt de geſteldheid dezer tijden niet mede; maar omdat zij meestal hun Christendom van *Ariäanſche* Leeräars ontvangen hadden, waar bij nog ſtaatkundige inzichten kwamen. De *Gothen* en *Wandalen* waren zeer op hunne hoede tegen de Keizers van *Konſtantinopolen* en de Koningen der *Franken*, in wier Landen de *Katholijken* de overhand hadden, die

Ariänen.

(*) Verg. *Deel* VIII. *Bladz.* 67, 68.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

die door hunnen ijver, om aanhangelingen te maken, bij de *Gothen* en *Wandalen* gewantrouwd werden, waarom derzelver Vorſten den *Ariānen* het liefſt begunſtigden; ja hier uit ontſtonden dikwijls harde behandelingen en vervolgingen tegen de *Katholijken*, die door hunne woelingen ſomtijds daar toe aanleiding zullen gegeven hebben, terwijl de *Ariānen* ſchavergoeding namen, van het gene zij te voren geduld hadden.

Bij de Gothen.

Dus als EURICH, of EVARIK, Koning der *West-Gothen*, die tot het jaar 484 regeerde, in *Gallië* eenen inval deed, werden vele Kerken der *Katholijken* verwoest, Biſchoppen verjaagd, of om hals gebragt (*), en een Biſchop van *Turonum*, (*Tours*,) die zich bij de *Gothen* verdacht gemaakt had, gevangen naa *Spanje* gevoerd.

De *Frankiſche* Koning KLODWIG of CHLOVIS, nam daartegen in het jaar 507 een voorwendzel van oorlog tegen de *West-Gothen*, omdat zij *Ariānen* waren (†), alhoewel hun toenmalige Koning ALARICH zich zoo gematigd tegen de *Katholijken* gedragen had, dat dezen, die op zijn verlof in het jaar 506 eene Kerkvergadering te *Agatha*, (*Agde*,) hielden, van 80 Biſchoppen, zulks erkenden, en God op hunne knieën om zijn leven en den voorſpoed zijner regering baden (§). De *West-Gothiſche* Koning AMALA-

(*) GREG. *Tur. H. Franc. L.* II. *C.* 25. Verg. SIDON. *Apoll. L.* VII. *Ep.* 6. *in* SIRM. *Opp. T.* I. *p.* 591.

(†) GREG. *Turon. l. c. Libr.* II. *Cap.* 36.

(§) *Conc. Agath. in* HARD. *Concil. T.* II. *p.* 997.

LARICH, die zedert het jaar 526 regeerde, trouwde met KLOTILDIS, eene Katholijke Prinſes, uit het Koninglijk *Frankiſche* huis; maar hij verhinderde haar ſpoedig in de oefening van haren Godsdienst (*), hij liet haar, als zij naa de Kerk ging, met vuiligheid werpen, en zij werd zoo van hem geſlagen, dat zij eenen *doek* in haar bloed gedoopt aan haren Broeder den Koning CHILDEBERT van *Parys* zond (†), evenwel vergunde hij aan zijne *Katholijke* Biſſchoppen te *Toledo* eene Kerkvergadering te houden (§). Hoe het zij, CHILDEBERT deed hem in het jaar 531 den oorlog aan, en hij werd kort daar na vermoord. THEUDIS, zijn Opvolger, gaf insgelijks den *Katholijken* Biſſchoppen verlof, om jaarlijks te *Toledo* bijëen te komen (**).

Allengs echter won het *Katholijke* Leerſtelſel in *Spanje* veld bij de *West-Gothen*. LEOVIGILD, hun Koning, zedert het jaar 540, nam zijnen oudſten Zoon HERMENIGILD tot Rijksdeelgenoot aan, en trouwde hem uit aan INDEGUNDIS, Dochter van den *Auſtraſiſchen* Koning SIGBERT. Spoedig had dit huwlijk met eene *Katholijke* Vorstin kwade gevolgen. GUNDASVENTH, des Konings tweede Gemalin, zocht hare Schoondochter te bewegen, om het geloof van haren Gemaal aan te nemen. Als deze

(*) PROCOP. *de bello Goth. Libr.* I. *Cap.* 13.

(†) GREG. *Turon. Hiſt. Franc. L.* III. *C.* 10.

(§) *In* HARDUIN. *Concil. Tom.* II. *pag.* 1141.

(**) ISIDOR. *Chron. Goth. Vandal. et Suevor. in Hiſpania Era* 569. *p.* 721. *ed. Grot.*

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

ze zulks weigerde, greep GUNDASVENTH de Prinſes bij de hairen, ſmeet haar op den grond, trapte haar met voeten, en gebood haar in een vijver te werpen, zonder hare ſtandvastigheid te kunnen overwinnen. Om dit in het vervolg voor te komen, wees LEOVIGILD, aan zijnen Zoon en deszelfs Gemalin, *Hispalis*, (*Sevilla*,) tot een Hofverblijf aan. Hier drong INDEGUNDIS, met behulp van den Biſchop LEANDER, zoo lang bij haren man aan, dat hij het *Katholijk* Geloof omhelsde, en bij de zalving met de gewijde olie, den naam JOANNES aannam. Van toen af leide LEOVIGILD zich toe, om zijnen Zoon te doen vallen, zegt GREGORIUS (*). Maar een ander gelijktijdig Schrijver, een *Katholijke Goth* en Abt van een *Spaansch* Klooster (†), ſchrijft enkel, dat HERMENIGILD, uit haat tegen zijne Stiefmoeder, eenen opſtand verwekt hebbe. Hij werd door zijn Vader in het jaar 583 gevangen naa *Toledo* gevoerd, en twee jaren daar na omgebragt, onzeker, of zulks op zijn Vaders bevel geſchied is. Hij is naderhand bij de *Spaanſche* Kerk als een Martelaar vereerd (§). LEOVIGILD hield in het jaar 581 eene Kerkvergadering van zijne *Ariäanſche* Biſchoppen te *Toledo*, op welke zij verklaarden, dat, wie van het *Roomſche*

(*) *Hist. Franc. Libr.* V. *Cap.* 39.

(†) JO. *Bilariens. in Chron. Tom.* I. *Lectt. Antiq.* CANIS. *pag.* 339.

(§) GREG. *Tur. l. c. L.* VI. *Cap.* 43. VIII. 28. *Jo. Bielar. l. c. p.* 341. ISID. *Chr. Era* 606. *ed. Cr. p.* 725. *Acta SS. Antv. ad d.* 13. *Mart. et April. T.* II. *p.* 138.

ſche Geloof tot het *Katholijke*, (zoo noemden de *Ariänen* hun Geloof,) zou overkomen, niet weder gedoopt, maar enkel door oplegging der handen en het gebruik des Avondmaals zou aangenomen worden. Nog zou LEOVIGILD de *Katholijken* vervolgd, velen van hunne Biſchoppen gebannen, hunne Kerken beroofd, en niet weinigen door vrees, anderen door geld en goederen tot het *Ariäansch* Geloof overgebragt hebben.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Maar LEOVIGILDS tweede Zoon en Opvolger RECCARED ging, terſtond na het aanvaarden der regering, in het jaar 586, tot het *Katholijk* Geloof over, waar in hij door zijne *West-Gothen* gevolgd werd. De bovengemelde Biſchop LEANDER had een groot aandeel in deze bekeering, doch voornaamlijk werd de Koning bewogen, omdat hij zich overtuigd hield, dat de *Katholijke* Biſchoppen alleen wonderen konden verrichten (*). RECCARED gaf vervolgends aan de *Katholijken* hunne Kerken weder, en ſtichtte en verrijkte nieuwe. Hij was de eerſte Koning der *West-Gothen*, die zich liet zalven en kroonen; hij verëerde de *Katholijke* Biſchoppen, die ſpoedig als Rijksſtanden den rang boven de wereldlijken verkregen. Geen wonder, dat de *Katholijke* Schrijvers dezen Koning, die tot het jaar 601 geregeerd heeft, hooglijk geprezen hebben. Ondertuſſchen

(*) *Concil. Tolet.* III. *in* HARD. *Act. Concil. T.* III. *pag.* 467. JOANN. *Bilar. in Chron. ap.* CANIS. *T.* I. *p.* 340. GREGOR. *Tur. Hist. Franc. L.* IX. *C.* 15. ISIDOR. *Chron. Era* 624. *pag.* 626.

III BOEK XIV Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

ſchen ging deze zoo ſchielijk en ten minſten half gedwongene bekeering niet toe zonder verwarringen. In het *Narbonnenſisch Gallië*, (*Languedoc*,) verwekte een Biſſchop der *Ariänen*, ATHALOC, onderſteund door twee Graven en andere Grooten, een oproer, waar in vele *Katholijke* Kerkelijken en Monniken omkwamen, en dat door Soldaten moest beteugeld worden; de beide Graven verloren het leven, en de Biſſchop ſtierf van kommer (*). In *Spanje* maakte een Biſſchop, SUNNA, eene ſamenzweering, om den Koning te onttroonen, en werd deswegens naa *Mauritanië* gebannen. Zelfs ſpande de Koningin, weduwe GOSWINTHA, tegen den Koning ſamen met eenen Biſſchop ULDILA, die insgelijks gebannen werd, de Koningin zelf overleed kort daar na (†).

Vreemd moet het voorkomen, dat RECCARED door het wondervermogen der *Katholijke* Biſſchoppen bewogen werd, daar een zijner Voorzaten, THEUDESCULUS (§) of THEODEGISIL (**), door een wonderwerk, hetwelk insgelijks door de rechtzinnigen verricht, en door hem nauwkeurig zal onderzocht zijn, niet van de *Ariänen* had kunnen afgetrokken worden. Eene doopvonte in eene *Spaanſche* Kerk werd van zelf met water gevuld, als men

(*) GREGOR. *Tur. l. c. L.* IX. *C.* 15. PAUL. *Emeritus, de Vitis Patrum Augustæ Emeritæ Cap.* 19.

(†) *Jo. Bilar. l. c.*

(§) ISIDOR. *Chron. Era* 586. *pag.* 723.

(**) GREGOR. *Turon. de Glor. Mart. L.* I. *C.* 24.

men het nodig had, en werd weder ledig, als men het niet behoefde. De Koning, die daar bij eenen kunſtgreep der *Katholijken* vermoedde, verzegelde deze plaats drie jaren lang, te gelijk met den Biſſchop, en liet ze bewaken; maar bij het openen werd het wonder bevestigd. Ondertuſſchen heeft hij maar een jaar tot in 549 geregeerd; en dit is nog de kleinſte bedenking tegen zoodanig een wonder!

Onder de Sueven.

De *Sueven*, die zich in het hedendaagsch *Portugal* gevestigd hadden, werden nog vroeger, dan hunne naburen, de *West-Gothen*, van de *Ariänery* tot het *Katholijk* Leerſtelſel bekeerd. RECHIARIUS, hun eerſte Koning, die het *Christendom* omhelsde, en in het jaar 448 begon te regeeren, had wel het Rechtzinnig Geloof aangenomen (*), maar toen REMISMUND zedert het jaar 465 over hen regeerde, werd deze niet alleen zelf door zijne *West-Gothiſche* Gemalin, die *Ariäansch* was, maar ook door den ijver van AJAX, eenen *Ariäanſchen* Biſſchop, uit *Gallië*, velen van zijne onderdanen, tot het *Ariäanſche* gevoelen overgehaald (†). Omtrent honderd jaren daar na echter keerde hun Koning THEODEMIR, die waarſchijnlijk ook ARIAMIR heette, en van GREGORIUS van *Tours* CHARARICUS genoemd wordt, tot de *Katholijken* terug, door de wonderkracht van den Heiligen MARTINUS (§), door welke zijn

(*) IDAT. *Chron. T.* II. *Opp.* SIRMONDI *p.* 237.

(†) IDAT. *l. c. p.* 243. ISID. *Chron. Suev. p.* 739.

(§) GREG. *de Mirac. S. Mart. L.* I. *C.* 11.

III BOEK XIV Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

zijn Zoon van eene doodlijke ziekte, en zijn volk van de melaatsheid genezen werd. Waarschijnlijk heeft de Abt MARTINUS de *Pannonier*, die, ten dezen tijde, in het jaar 560, in *Gallicië* kwam, veel tot deze bekeering toegebragt, hij werd naderhand Bisschop te *Braccara* of *Braga*, en wordt wegens zijne verdiensten in geloofsvoorschriften, en verördeningen voor de Geestelijkheid en het oprichten van Kloosters, zeer geprezen (*).

Onder de Vandalen

De *Vandalen*, insgelijks *Ariänen*, hebben echter nooit dit gevoelen laten varen. Zij sloegen zich eerst nevens de *West-Gothen* en *Sueven* in het Zuiden van *Spanje* neder, en werden zedert het jaar 429 bezitters van een groot deel van het *Romeinsche Afrika*; en waren even als de *Gothen* en *Gepiden Ariänen* (†). De gewelddadigheden door hen bij het veröveren van *Afrika* gepleegd, worden niet zelden als vervolgingen aangezien, ook kunnen zij bij dezelven bijzonder hard tegen de *Katholijken* gehandeld hebben (§), maar anders schijnen de *Ariänen* verdraagzaamer geweest te zijn omtrent an-

de-

(*) ISIDOR. *de SS. Eccles. Cap.* 22. VENANTIUS FORTUNATUS *Poem. Libr.* IV. *Cap.* 12.

(†) PROCOP. *de bell. Vandal. L.* I. *C.* 2. SALVIAN. *de Gubern. Dei Libr.* VII. *pag.* 243. IDATIUS *Chron. pag.* 234. wil echter, dat hun Koning GEISERICH of GENSERICH van het *Katholijk* gevoelen tot het *Ariäansche* was afgevallen.

(§) Waar van men spooren vindt bij GREGOR. *Turon. Libr.* I. *de Glor. Mart. Cap.* 32.

dere Godsdienſten. Ten minſten als zich GREGORIUS van *Tours* (*) eens in een twistgeſprek met eenen van hen eenige haatlijke uitdrukkingen veröorloofde, zeide deze, die een afgezant was van den *West-Goihlſchen* Koning LEOVIGILD, bij den *Frankiſchen* Koning CHILPERICH: „Laster de wet „niet, welke gij niet veröert! Wij lasteren niet, „het gene gij gelooft, alhoewel wij het niet geloo„ven; omdat het niet tot misdaad gerekend wordt, „wanneer men dit of dat veröert. Want wij ple„gen in het gemeene leven te zeggen: *het is niet „ſchadelijk, als men tusſchen de altaren der Hei„denen en de Kerke Gods midden doorgaat, hei„den te veröeren.*" Waar over GREGORIUS zich zeer ergerde. Het gevoelen van dezen *Ariaan* zal echter niet het algemeene van zijne partij geweest zijn, als men zich verlaten kon op een ander verhaal van onzen Geſchiedſchrijver (†), volgends hetwelk THRASAMUND, Koning der *Vandalen*, alle inwoners van *Spanje* door marteling en velerleië doodſtraffen tot de *Ariänery* zal gedwongen hebben; waar bij hij het voorbeeld aanhaalt van eene aanzienlijke jongvrouw, die onthoofd is geworden, om hare ſtandvastigheid in haar Geloof; waar bij echter ſtaat aan te merken, dat THRASAMUND eerst na GENSERICH in *Afrika* geregeerd heeft, en maar een gedeelte van *Spanje* bezat. Ondertusſchen is dit zeker, dat GENSERICH eerst in *Afrika* eene eigen-

(*) *Hiſt. Franc. Libr.* V. *Cap.* 44.

(†) *Hiſt. Franc. Libr.* II. *Cap.* 2.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

genlijke vervolging tegen de *Katholijken* heeft aangericht, die van zijne opvolgers aldaar gedeeltelijk voortgezet is geworden. De Geſchiedenis dezer vervolging onder GENSERICH en zijn Zoon HUNERICH, heeft een Biſſchop te *Vita* in de *Provintia Byzacena*, VICTOR, die omtrent het einde der vijfde eeuw leefde, beſchreven. (*Victor Vitenſis de Perſecutione Vandalica Libri* V.) Bij de uitgave van dit werk door RUINART heeft deze geleerde *Benedictyner* eene door hem opgeſtelde Geſchiedenis dezer vervolging gevoegd, welke hij vervolgd heeft tot het einde van het *Vandaliſche* Rijk.

Vervolging onder GENSERICH.

Of men de vervolging onder GENSERICH alleen hebbe aan te merken als uit de wreedheid van dezen overwinnaar tegen de overwonnene *Romeinen* in het gemeen, en uit zijne plunderzucht voortgevloeid, dan of dezelve zij toe te ſchrijven, aan zijn oogmerk, om alleen het *Ariänismus* in zijne Staten te dulden, beſlist VICTOR niet, maar eenigen tijd daar na ſchijnt de Koning dit laatſte oogmerk duidelijker geöpenbaard te hebben, gelijk PROSPER, insgelijks een tijdgenoot, ons meldt (*).

Onder HUNNERICH.

De vervolging van GENSERICH nam een einde met deszelfs dood, in het jaar 477; maar zijn Zoon HUNERICH vernieuwde dezelve met zulke hevigheid, dat PROCOPIUS (†) hem den wreedſten en onrechtvaardigſten van alle menſchen noemt. In het begin ge-

(*) *In Chron. ap.* CANIS. *Tom.* I. *pag.* 302.

(†) *De bello Vandal. Libr.* I. *Cap.* 9.

gedroeg hij zich zacht jegens de *Katholijken*, wien hij hunne Godsdienstoefening weder vrijliet, en de Gemeente van *Karthago* vergunde, eenen Bisschop te verkiezen, doch onder beding, dat de *Ariäansche* Bisschop te *Konstantinopolen* en anderen vrijheid zouden hebben, om te leeren, in welke taal zij wilden. Maar als de nieuwverkozene Bisschop grooten toeloop had, zelfs van *Vandalen*, werden, op aanstoken der *Ariäansche* Geestelijkheid, beulen aan de Kerkdeuren geplaatst, die den lieden van hunne natie, die ingaan wilden, huid en haair van het hoofd scheurden. HUNNERICH woedde zelfs tegen zijn eigen geslacht, en liet zijn Broeders Zoon ter dood brengen; de *Ariäansche* Patriärch werd verbrand, omdat 's Konings Broeder hem genegen was. Thans werd den *Katholijken* door verscheidene gezichten hunne algemeene vervolging voorzegd. Eerst gebood de Koning, dat niemand dan *Ariänen* Hofbedieningen en ambten zouden bekleeden, zeer velen leiden daar op hunne ambten neder, dezen werden van alles beroofd, en naa de Eilanden *Sicilië* en *Sardinië* gebannen; Gewijde Maagden werden, doch vergeefs, door pijnigingen, genoodzaakt, te bekennen, dat hare Bisschoppen en Geestelijken met haar onkuischheid gepleegd hadden. Bijkans 5,000 van deze laatsten, en anderen van hunne Geloofsgenoten, moesten naa de Woestijn trekken, waar zij, gelijk reeds op den weg derwaards, allerhande rampen leden. Onder welk ongelukkig gezelschap onze Schrijver VICTOR zelf zich bevond (*).

(*) VICT. *Vit. l. c. L. II. C. 6.* On-

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Onverwachts gaf HUNNERICH, in het jaar 484, bevel, aan den Biſchop van *Karthago*, EUGENIUS, en de overige Katholijke Biſchoppen in zijn Rijk in *Afrika*, dat zij in het volgende jaar zich tot een geſprek over den Godsdienst te *Karthago* moesten laten vinden. Zij verſchenen op den bepaalden *tijd*, maar werden zoo trotsch en wreed behandeld, dat zij geene gelegenheid hadden om behoorlijk te ſpreken, waaröm zij eene ſchriftelijke verdediging van hun Geloof, hetwelk zij in allen geval hadden gereed gehouden, overleverden.

De *Ariänen*, zegt VICTOR, het licht der waarheid niet kunnende verdragen, namen zeer kwalijk, dat deze Biſchoppen den naam van *Katholijken* hadden aangenomen, en beſchuldigden hen bij den Koning, dat zij, in plaats van een behoorlijk onderzoek, een verward en onſtuimig geraas verwekt hadden; hier op verſcheen een Plakaat des Konings in het licht, waar in hij gebood, dat alle de Kerken der *Katholijken*, of gelijk hij hen noemt, der *Omouſiänen*, zouden geſloten worden, zeggende in de inleiding van dit Plakaat: „ Dat het nodig en „ zeer rechtvaardig zij, dat juist dat gene weder „ aan hen worde uitgeöefend, wat voormaals ver„ ſcheidene Keizers, die zij tot hunne dwaling ver„ leid hadden, jegens andere Godsdienstpartijën „ verördend hadden;" waar toe hij derzelver Wetten en Plakaten tegen de *Ariänen* en *Donatisten* bijbrengt. Nu werden alle *Katholijke* te *Karthago* tegenwoordig zijnde Biſchoppen, uit de ſtad gejaagd, doch vervolgends op 's Konings bevel aan hen voorge-

geſlagen, dat zij weder in hunne ambten zouden herſteld worden, indien zij zweeren wilden, dat zij na zijne dood zijnen Zoon HILDERICH als Koning zouden erkennen. Eene bijzonderheid, welke doet vermoeden, dat bij deze vervolging ook Staats-inzichten hebben plaats gehad.

Thans werd eerst de vervolging algemeen, en trof niet alleen de Geestelijken, maar ook menſchen van allerleiën ſtand; gedurende dezelve zal een merkwaardig wonder gebeurd zijn, aan velen der ongelukkige Katholijken. In zekere ſtad van *Mauritanië*, weigerden de nog overige inwoners, want de meesten waren naa *Spanje* gevlucht, om *Ariänen* te worden, integendeel oefenden zij openlijk hunnen Godsdienst in een huis. Daar op werden hun allen, op bevel des Konings, op de markt, in tegenwoordigheid der naburige landlieden, de tongen tot den wortel toe uitgeſneden, en de rechtehanden afgehouwen. Desniettegenſtaande gingen zij voort, zoo duidelijk te ſpreken, als te vooren. Een van hen, de *Onderdiaken* REPARATUS, leefde naderhand in het Keizerlijk Paleis te *Konſtantinopolen*, alwaar hij, inzonderheid van de Keizerin, zeer geëerd werd. Over de echtheid van dit wonder is in *Engeland*, in de voorgaande eeuw, een hevige pennestrijd gevoerd, tusſchen MIDDLETON, die dezelve beſtreed, en DODWELL, die ze verdedigde, en anderen (*). Zie hier, wat 'er hoofdzakelijk voor en

(*) Men zie de *Aantekening* op MOSHEIM *Kerk-Geſch.* IIde *Deel*, *Bladz.* 251. volgg.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

en tegen is aan te voeren. ÆNEAS van *Gaza*, een tijdgenoot, getuigt, dat hij het wonderwerk nauwkeurig onderzocht heeft (*). VICTOR van *Vita* (†) getuigt van zich hetzelfde; MARCELLINUS, *Comes*, of *Graaf*, die kort daar na ſchreef, verzekert (§), niet alleen insgelijks, zulke met weggeſnedene tongen nogtans ſprekende Christenen te *Konſtantinopolen* gezien te hebben; maar voegt 'er nog bij, dat onder dezen zich een jongeling bevond, die van natuur ſtom geweest was, maar, zonder onderwijs, in CHRISTUS geloofd, en tot zijne eere eerst geſproken heeft, nadat hij van zijne tong beroofd was geworden. Ten zelfden tijde beroept zich ook de *Afrikaanſche* Biſchop van *Tununa*, op het getuigenis der Hoofdſtad, ten aanzien van dit *bekende* wonder (**). De Keizer JUSTINIANUS zelf maakt 'er gewag van, in ééne zijner Wetten (††), zeggende: „ dat hij eerwaardige mannen gezien *heeft*, „ die, alhoewel hun de tongen tot den wortel toe „ waren uitgeſneden, nogtans van hunne ſtraf op „ eene beklaaglijke wijze ſpraken." (*poenas ſuas miſerabiliter loquebantur.*) PROCOPIUS eindelijk (§§) verhaalt, dat 'er ten zijnen tijde ſommigen van hen te *Konſtantinopolen* nog overig waren, die *duidelijk* of

(*) Zie boven in dit *Deel Bladz.* 42.
(†) *Libr.* V. *Cap.* 6.
(§) *In Chron. ad Ann.* 484. *T.* II. SIRM. *p.* 283.
(**) *In Chron. ap.* CANIS. *Tom.* I. *pag.* 324.
(††) *l.* 1. *Cod. de officio Præf. Præt. Afr.*
(§§) *De bello Vandal. L.* I. *Cap.* 8.

of *verſtaanbaar*, (*explanate*,) ſpraken; maar voegt 'er bij, dat twee van hen, die zich met hoeren hadden ingelaten, hunne ſpraak tot ſtraf weder verloren hadden. — Zulke getuigenisſen ſchijnen beſlisſend te wezen. Daartegen echter kan aangemerkt worden: dat de ligtgeloovigheid dier tijden, welke zoo geneigd was, om overäl wonderen te vinden, dit wonder ook zeer verdacht make; hoe vele gewaande wonderen worden ons van dien tijd verhaald, door Schrijvers, die zich als ooggetuigen van dezelven melden, gelijk wij in den loop onzer Geſchiedenis gezien hebben. Ook is het opmerklijk, dat men niets leest van eenige uitwerking, welke zoodanig wonder op de *Ariänen* zou gehad hebben. Nog komt in bedenking, of aan allen de tongen wel geheel zijn afgeſneden, tot welke de bijzonderheid, door PROCOPIUS gemeld, aanleiding geeft; en of deze lieden wel zoo geheel duidelijk als te vooren geſproken hebben, waar aan de bewoording van den Keizer doet denken, *miſerabiliter loquebantur*. Hoe het zij, iet dergelijks had ook CHRYSOSTOMUS verhaald, van den Martelaar ROMANUS, in zijne Redevoering op denzelven (*).

Na de dood van HUNERICH, die in het jaar 485, na eene regeering van zeven jaren, door de wormen verteerd werd, volgends VICTOR, volgde hem zijn Broeder GUNTAMUND, die in het eerst de vervolging voortzette (†), maar ſpoedig veränderde hij van

Onder GUNTAMUND.

(*) *Tom.* II. *Opp.*

(†) PROCOPIUS *l. c.*

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

van gedrag, riep de *Katholijke* Biſchoppen uit de ballingſchap terug, en liet hunne Kerken openen (*).

Geheel anders was zijn Broeder THRASAMUND, die hem in het jaar 496 opvolgde, jegens hen gezind. Deze liet hunne Kerken weder ſluiten, en verdreef 120 Biſchoppen naa *Sardinië* (†). Meest echter ſtrekten zijne pogingen, om hen door beloften van eere en geſchenken tot de *Ariäanſche* leere te lokken en over te brengen.

Onder THRASAMUND.

VIGILIUS van Tapſus ſchrijft tegen de Ariänen.

Boven zagen wij, dat de *Katholijke* Biſchoppen in *Afrika*, op de bijëenkomst te *Karthago*, in het jaar 484, een ſchriftelijk vertoog ter verdediging hunner leer hebben ingeleverd. Onder hen bevond zich VIGILIUS, Biſchop van *Thapſus*, die naderhand naa *Konſtantinopolen* ontweken, eenige Boeken heeft opgeſteld tegen Ketterſche aanhangen, die door CHIFFLET te *Dyon* in het jaar 1664 zijn uitgegeven. Eén daar van, hetwelk hij op naam *van* ATHANASIUS heeft uitgegeven, (*Disputatio Athanaſii cum Ario, coram Probo judice*,) is daarom ook in de werken van ATHANASIUS ingevoegd (§). Op zijne plaats hebben wij ook gezien, dat de zoogenoemde Geloofsbelijdenis van ATHANASIUS door vele Geleerden aan dezen VIGILIUS wordt toegeſchreven.

FULGENTIUS.

Meer roem behaalde FULGENTIUS, die in het jaar 468 of wat laater te *Telepte* in *Afrika* geboren werd.

(*) VICT. *Tun. l. c.* ISID. *Chron. Era* 514. *p.* 735.
(†) VICT. *Tun. l. c. p.* 326. ISID. *l. c. Era* 526.
(§) *Tom.* II. *Opp. pag.* 562-596.

werd. Hij was eerst een Opziener van de Koninglijke inkomſten, (*Procurator*,) maar de ſtrengheid afkeurende, met welke de belastingen werden afgevorderd, ging hij, in weêrwil van zijne verſtandige Moeder, tot het Monniksleven over. De toenmalige vervolging tegen de *Katholijken* noodzaakte hem, van plaats tot plaats te vluchten; op bevel van eenen *Ariäanſchen* Ouderling, ontving hij ſlagen, en was nu op weg, om een toevlucht te zoeken onder de *Egyptiſche Monniken*, toen hij hoorde, dat deze de Kerkgemeenſchap met *Rome* verlaten hadden, waaröm hij, in het jaar 500, in zijn Vaderland terug keerde. Hier werd hij tegen het verbod van den Koning THRASAMUND, dat geen *Katholijke* Biſchop verkoren mogt worden, en tegen zijnen eigenen wil, in het jaar 508, genoodzaakt, het Bisdom te *Ruspe* aan te nemen. Het overtreden van het Koninglijk gebod was oorzaak, dat hij, met meer dan 60 Biſchoppen, naa het Eiland *Sardinië* gebannen werd. Zijn leven is door eenen zijner leerlingen beſchreven geworden (*). Door den roem van FULGENTIUS bewogen, liet de Koning THRASAMUND hem te *Karthago* weder komen, alwaar hem ſchriftelijke tegenwerpingen der *Ariänen* werden voorgelegd, opdat hij die zou beäntwoorden, gelijk hij deed in een geſchrift, dat nog voorhanden

(*) *Vita S. Fulgentii a quodam ejus Discipulo conſcripta, ad ejus ſucceſſorem Felicianum in Actis SS. Antverp. Menſ. Jan. Tom.* I. *pag.* 32. *et in Ed. Opp. Fulgentii Paris* 1684. 4to *pag.* 1-21.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

den is. (*contra Arianos Liber unus.*) De Koning THRASAMUND las deze beäntwoording opmerkzaam, maar gelijk de gemelde Levensbeſchrijver zich uitdrukt: „ dewijl hij nooit tot de zaligheid te „ vooren verördineerd was, zoo prees hij wel de „ ſchranderheid, welſprekendheid en nederigheid des „ Schrijvers; maar hij verdiende niet, de waarheid „ te verſtaan." Ondertuſſchen zond hij den Bisſchop nog andere vragen toe, welke echter hem ſlechts eenmaal voorgelezen, en door hem niet eens afgeſchreven mogten worden; en desniettemin werd hem bevolen, op ſtaande voet daar op te antwoorden; gelijk hij ook deed in een aan den Koning zelven gericht werk, (*ad Thraſamundum regem Libri tres.*) Een *Ariäansch* Bisſchop, PINTA, ſchreef daar op tegen hem, waar tegen een antwoord onder de werken van FULGENTIUS gevonden wordt, (*pro fide Catholica adverſus Pintam Ariänum,*) doch waar van de echtheid verdacht is. Op aandrang der *Ariänen*, kreeg FULGENTIUS bevel, om weder naa *Sardinië* te keeren. Hier ſtichtte hij een Klooster van meer dan 40 Monniken; maar voorzeide tevens, dat hij ſpoedig naa *Karthago* terug zou geroepen worden, hetwelk ook in het jaar 523 gebeurd is; hij overleed in het jaar 533. Behalven de reeds gemelde ſchriften heeft hij 'er verſcheidene geſchreven, die tot de *Pelagiäanſche* en *Eutychiäanſche* verſchillen behooren; hier zullen wij alleen nog opnoemen, die betrekking hebben tot de *Ariäanſche.* Een aanzienlijk man van deze partij, FABIANUS, had wegens een met hem gehouden geſprek zulke ge-

geruchten uitgeſtrooid, dat FULGENTIUS nodig oordeelde, tegen hem een werk van XII Boeken uit te geven, van hetwelk echter ſlechts *Fragmenten* overig zijn. (*Fidei Catholicæ inſtrumenta, excerpta de Libris S. Fulgentii contra Gesta, quæ adverſus eum Fabianus hæreticus falſa confinxit.*) Tot een ander geſchrift van gelijken inhoud, gaf hem eene Kerkreden van den *Ariäan* FASTIDIOSUS gelegenheid, die te vooren een *Katholijke* Monnik en Ouderling geweest was. (*contra ſermonem Fastidioſi Ariani Liber unus.*) Nog ſchreef hij twee andere Boeken over deze ſtoffe, (*de Trinitate ad Felicem Notarium*, en *de incarnatione filii Dei, et vilium animalium auctore.*) In het tweede gedeelte van dit laatstgemelde werk naamlijk onderzoekt hij de vraag: of God ook muggen, vlooijen, ſcorpiõenen, weegluizen en andere ſchadelijke dieren geſchapen hebbe? dan of zij van den Duivel, of ten minſten eerst na den zondenval voortgebragt zijn? Zijn antwoord is hoofdzaaklijk, zeker zijn ook dezen van God geſchapen; maar waren in het eerst allen goed; naderhand hebben zij hunne ſchadelijke vermogens tot ſtraf van de zonde des menſchen verkregen; maar die dieren, welke uit verrotting van vleesch en vruchten ontſtaan, behooren niet tot de oorſpronglijke Schepping. Ook zijn 'er nog XVIII *Brieven* van hem onder zijne werken, in welken hij onder anderen eenige vragen van den *Diaken* FULGENTIUS FERRANDUS beäntwoordt. Ook nog X *Predikatiën*, welke, onder een grooter aántal, hem als echt worden toegeſchreven. Zijne werken zijn verſcheidene

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

malen te *Parys* gedrukt, en te *Venetiē* 1742 in *folio* nagedrukt.

Nog bij het leven van FULGENTIUS, herhaalden zich, in het jaar 523, de *Katholijken* onder de *Vandalen* in *Afrika*. De nieuwe Koning HILDERICH, Zoon van HUNERICH, had wel, bij *eede*, aan zijnen Voorzaat THRASAMUND, moeten beloven, dat hij de Kerkelijke en Godsdienſtige zaken bij denzelfden ſtaat zou laten; doch om dien eed te ontgaan, liet hij, voor dat hij daadlijk de regeering aanvaardde, de *Katholijke* Biſſchoppen uit hunne ballingſchap terug komen, hunne Kerken openen, en een' van hen tot Biſſchop van *Karthago* inwijden (*); volgends ſommigen zal HILDERICH zelf niet eens een *Ariāan* geweest zijn (†), doch met weinig waarſchijnlijkheid; maar hij was een bijzonder vriend van Keizer JUSTINIANUS, en een zoo zachtmoedig Vorst, dat hij zelfs van geene *krijgs*-zaken hooren wilde (§). Des te gemaklijker werd hij in het jaar 530 door eenen zijner bloedverwanten, GILIMER, van den troon geſtoten. Toen deze vier jaren daar na door BELISARIUS overwonnen en van het *Vandaliſche* Rijk een einde gemaakt werd, kreeg het *Katholijk* Geloof in *Afrika* op nieuw de overhand.

Ondergang der Ariānen onder de Vandalen

Ariānen

De *Burgundiërs*, die hun Rijk gevestigd hadden in

(*) VICT. *Tun. Chron. in* CANIS. *Lect. Ant. T.* I. *p.* 328. *Vita S. Fulgent. pag.* 26.

(†) NICEPH. *Hist. Eccles. L.* XVII. *C.* 11.

(§) PROCOP. *de bell. Vand. L.* I. *C.* 9.

in het Hertogdom en Graafſchap *Burgundië*, het Gebied van *Lyon*, *Daufinè*, *Provence*, *Savoye*, eindelijk van *Zwitzerland*, waren het *Katholijk* Geloof toegedaan, tot in het midden der vijfde eeuw; van hunne naburen de *West-Gothen* ſchijnen zij vervolgends de *Ariäanſche* leer te hebben aangenomen; evenwel leden de *Katholijken* geene vervolging onder hen. Integendeel betoonde zich de Koning GUNDEBALD, die met het einde der Vde eeuw begon te regeeren, een Vorst, dien men als eenen Krijgsman, Wetgever, en Welſprekend in het *Latijn* prijst, zich zeer gunſtig jegens hen. Hij werd in het jaar 500 door KLODWIG, Koning der *Franken*, met te meer voordeel aangetast, omdat zijn Broeder de partij der *Franken* gekozen had. Hij liet meer dan eene onderhandeling of geſprek tuſſchen de *Katholijke* en *Ariäanſche* Biſſchoppen houden, onder anderen een in het jaar 499, waar van wij de geſchrevene Berichten volledig hebben. (*Collatio Episcoporum, præſertim Aviti Viennenſis Episcopi coram Rege Gundebaldo adverſus Arianos*) (*). In dit geſprek deed AVITUS den voorſlag, dat de beide partijen naa het Graf van den Heil. JUSTUS gaan, en dien over hun Geloof raadplegen zouden. De Koning was niet ongenegen, om dit aan te nemen, maar de *Ariänen* merkten aan, dit zou een ongeöorloofd raadvragen der dooden zijn, waar door SAUL zich zoo bezondigd had; de Heilige Schrift

onder de Burgundiërs.

was

(*) In LUC. DACHERY *Spicil. ſ. Collect. vett. aliquot SS. T.* III. *p.* 304. *et in* SIRM. *Opp. T.* II. *p.* 221.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

was ſterker dan alle goochelſpel, en die was op hunne zijde. De uitkomst van het geſprek was, dat vele *Ariäanſche Burgundiërs* tot de *Katholijken* overkwamen, ſchoon de Koning zulks niet deed. Hij onderhield echter Briefwisſeling met AVITUS, die in zijne Brieven (*) verſcheidenen van zijne vragen beäntwoordde. Eindelijk werd deze Vorst door de gronden van dezen Bisſchop van de Godheid van CHRISTUS overtuigd, en verzocht hem, dat hij hem heimlijk, door de Heilige zalving, onder de *Katholijken* wilde aannemen (†).

Zijn Zoon SIEGMUND, die nog bij 's Vaders leven een deel des Rijks beſtuurde, en waarſchijnlijk te *Geneva*, (*Geneve*,) zijn verblijf hield, was toen reeds openlijk een lid der *Katholijke* Kerk, waar aan de Brieven van AVITUS ons niet laten twijfelen; hij volgde zijnen Vader in het jaar 516 in het gantſche Rijk op, en van toen af werd het *Katholijke* Geloof daar in het heerſchende, gelijk dan ook in het jaar 517 de *Katholijke* Bisſchoppen eene Kerkvergadering hielden te *Epaonum*. Met dit al hadden onder deze Vorſten de grootſte ſnoodheden plaats, die door Kerkelijke ſtichtingen en plegtigheden geboet werden. GUNDEBALD had zijnen oproerigen Broeder in eene Kerk laten verbranden, en SIEGMUND liet zijnen Zoon uit het eerſte bed, ligtgelovig aan de lasteringen zijner Stiefmoeder, in

(*) Bij SIRMOND *l. c.*

(†) GREGORIUS *Turonenſis. Hist. Francor. Libr.* II. *Cap.* 34.

in het jaar 522 ombrengen (*). Door berouw getroffen, begaf hij zich in het Klooster *Agaunum*, (misſchien thans *St. Moritz* in *Walliſerland*,) en bad onder weenen en vasten God om vergeving, en ſchonk aan het Klooster rijke inkomſten (†). Niet lang daar na werd hij door de *Franken* aangevallen, overwonnen, en in het jaar 524 ter dood gebragt. Drie jaren daar na bragt men zijn gebeente en dat zijner Gemalin, die met hem vermoord was, en zijner twee Zoonen, naa *Agaunum*, alwaar zij in eene Kerk werden bijgezet. De weldaaden door hem aan het Klooster *Agaunum* bewezen, en zijne ongelukkige dood hebben hem als een' Martelaar doen aanzien, en tot eenen Heiligen gemaakt, wiens Graf door wonderen vermaard is geworden. Onder anderen vonden koortſige lieden, (*frigoritici*,) hier genezing, nog ten tijde van GREGORIUS van *Tours*, als zij hem ter eere aandachtig het Avondmaal, (*miſſas*,) genoten, en voor zijne rust tot God baden (§). — Door de vermeestering van het *Burgundiſche* Rijk, in het jaar 534, door de *Franken*, ging de *Arianery* onder de *Burgundiërs* te niet.

Toen de *Langobarden*, in het jaar 568, in *Italië* kwamen, ſchijnen zij nog grootendeels Heidenen geweest te zijn, van welken de *Christenen* veel hebben moeten uit-

Ariänen onder de Langobarden.

(*) GREGOR. *Turon. l. c. L.* III. *C.* 5.

(†) *SS. Concilia Studio* PH. LABBEI *T.* IV. *p.* 1557.

(§) GREGORIUS *Turonenſ. Hiſt. Francor. Libr.* III. *Cap.* 6. *de Gloria Martyr. Libr.* 1. *Cap.* 75. *de S. Sigismundo Rege.*

III BOEK XIV Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

uitſtaan (*), evenwel, hun Koning AUDOIN's Gezanten verklaarden uitdruklijk aan Keizer JUSTINIAAN, dat hun volk van God even eens dacht, als de *Romeinen* (†). Men vindt ſpooren van *Ariaanſche* Biſchoppen, in de eerſte tijden der *Langobarden* (§). Koning ALBOIN, AUDOINS Zoon, liet aan den Biſchop van *Tarviſum* alle de goederen zijner Kerk over (**). AUTHARIS verbood de Kinderen der *Langobarden* in het *Katholijk* Geloof te doopen (††). Toen de Hertog AGILULF, in het jaar 590, door zijn huwelijk met THEUDELINDE, weduwe van AUTHARIS, den troon beklom, veränderde alles ten gunſte van de *Katholijken*, alhoewel AGILULF bij de *Ariäanſche* belijdenis ſchijnt gebleven te zijn. Maar zijn Zoon ADELWALD werd in dit Geloof door toedoen zijner Moeder gedoopt. Evenwel duurde het nog meer dan 50 jaren, eer de *Langobarden* van het *Ariäansch* Geloof afſtonden.

Semi-Pelagiäanſche twisten.

Niettegenſtaande den ijver door AUGUSTINUS en zijnen leerling PROSPER, tegen de *Halve-Pelagiäanen* aangewend en beſteed, waar van wij, in het voorgaande XDe Deel, verſlag gedaan hebben, bleven dezen ſteeds woelen, en durfden nu zelfs het leerſtelzel van AUGUSTINUS van dwalingen beſchuldigen. Eenige *Galliërs* bragten het gene zij in AUGUS-

(*) GREG. M. *Dial. L.* I. *C.* 4. III. 27. *Ep. L.* XIII. *Ep.* 38

(†) PROCOP. *de bell. Goth. L.* III. *C.* 34.

(§) GREG. M. *Dial. L.* III. *Cap.* 29.

(**) PAUL. *Diacon. Hist. Langob. L.* II. *C.* 12.

(††) GREG. M. *Libr.* I. *Epiſt.* 17.

GUSTINUS te berispen vonden, in korte ſtellingen bijëen. Deze werden door PROSPER wederlegd in *Reſponſiones ad Capitula calumniantium Gallorum* (*). Hetzelfde deed hij omtrent eenige tegenwerpingen van eenen VINCENTIUS, wien velen voor VINCENTIUS van *Lerinum* houden: *pro Augustini Doctrina Reſponſiones ad Capitula Objectionum Vincentianarum.*

Naardien de toeſtemming van den *Roomſchen* Biſchop veel invloed gehad had ten nadeele der *Pelagiänen*, was PROSPER 'er op uit, om denzelven ook tegen de *Semi-Pelagiänen* over te halen. Hij reisde met zijnen vriend HILARIUS, omtrent het jaar 431, naa *Rome*, en verkreeg van den Biſchop CÆLESTINUS aldaar een' Brief aan de Biſchoppen in *Gallië* (†), waar in hij dezen beſtraft, dat zij hunne Ouderlingen toelaten, over ongeſchikte vragen, (*indiſciplinatæ quæſtiones*,) te twisten, en dwalingen hardnekkig te verdedigen. Zij mogten het hun derhalven verbieden, zulke geſprekken te voeren; de nieuwigheid behoorde niet verder de oudheid aan te tasten, noch de onrustige geest den vrede der Kerk te ſtoren; AUGUSTINUS was ſteeds bij de *Roomſche* Kerk voor rechtzinnig gehouden, zij moesten zijne nagedachtenis des te minder laten ontëeren, daar deze nieuwigheid de geheele Kerk betrof. Met dezen Brief is een ander opſtel, (*Capitula ſeu præteritorum ſedis Apoſtolicæ Epiſcoporum auctoritates de*

(*) *Append. ad T.* X. *Opp. Auguſt. p.* 133-140.

(†) *Append. ad Opp. Auguſt. T.* X. *p.* 88.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

de Gratia Dei,) zoo nauw verbonden, dat het in ſommige uitgaven als een deel van denzelven ſtaat. Ondertusſchen wist men op dezen Brief uitvluchten te maken, met te zeggen, dat CÆLESTINUS alleen bedoeld had de vroegere ſchriften van AUGUSTINUS aan te prijzen (*). CÆLESTINUS kwam reeds in het jaar 432 te overlijden, zoodat zijn Brief geen groote uitwerking kon doen. Daarom vatte PROSPER nogmaal de pen op tegen CASSIANUS, die toen nog leefde, en gehouden werd voor den geleerdſten Schrijver onder de *Halve-Pelagiänen*. Dit is zijn vermaard werk *Liber contra Collatorem*, zijn laatſte tegen eene *Pelagiäanſche* partij, hetwelk wij nog bezitten, alhoewel hij nog na het jaar 440 ſoortgelijke ſchriften heeft opgeſteld (†). Hoe lang hij geleefd hebbe, kan men niet zeker zeggen, doch als zeker kan men onderſtellen, dat hij nog na het jaar 455 in leven geweest is. Hij was niet alleen de ijverigſte onder de leerlingen van AUGUSTINUS, maar ook verre de bekwaamſte in de ontwikkeling en verdediging van zijn leerſtelſel.

Ondertusſchen waren de *Semi-Pelagiänen* in *Gallië* niet tot zwijgen gebragt, gelijk zij ook, in de daad, aanzienlijke godvruchtige en geleerde mannen onder zich hadden (§). Behalven CASSIANUS ſchijnt ook HILARIUS, Biſchop van *Arelate*, door het ver-

(*) Hier over klaagt PROSPER zelf *Libr. contra Collatorem Cap.* 21.

(†) FOTIUS *Biblioth. Cod.* 54. *pag.* 45.

(§) PROSP. *Libr. contra Collat. Cap.* 1.

verwerpen van AUGUSTINUS *Prædestinatie*, naar hunne zijde overgeheld te hebben; VINCENTIUS van *Lirinum*, en GENNADIUS, waren insgelijks hunne vrienden. De *jongere* ARNOBIUS, onderſcheidshalven dus genoemd, waarſchijnlijk een *Galliſche* Biſſchop of Ouderling, omtrent het midden der Vde eeuw, laat in zijnen *Commentarius over de Pſalmen* ſoortgelijke gevoelens blijken; doch niemand veröorzaakte meer bewegingen dan FAUSTUS, Biſſchop van *Regium* of *Rei*, thans *Riez* in *Provence*, die uit *Brittannië* geboortig en een vriend van SIDONIUS was, van wien hij wegens zijne welſprekendheid hoog geroemd wordt (*). De roem van het Klooster van *Lirinum* trok hem derwaards, en hij leefde in hetzelve met die voorbeeldige ſtrengheid, dat hij in het jaar 434 tot Abt van hetzelve verkozen werd; omtrent twintig jaren daar na werd hij Biſſchop van *Rhegium*, wanneer hij dit ſtrenge Monnikſleven bleef achtervolgen. In het jaar 481 werd hij door den *West-Gothiſchen* Koning EURICH ten lande uitgebannen, waarſchijnlijk wegens zijnen ijver tegen de *Ariänen*. Na deszelfs dood, na drie jaren, keerde hij weder terug in zijn Bisdom, en overleed kort daar na, in het jaar 493, in eenen bijna honderdjarigen ouderdom (†). FAUSTUS was, met alle zijne Monniks-vroomheid, een liefhebber van kunde en onderzoek. Tot een bewijs

(*) SIDON. *Apoll. L.* IX. *Ep.* 3. *et* 9.

(†) SIDON. *Apollin. l. c. et Carm.* XVI. FAUSTI *Ep. ad Felic. Ep.* 6. *ad Ruricium* GENNAD. *de VV. Illuſtr. C.* 85.

III BOEK XIV Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

wijs daar van kan ſtrekken zijn Brief, ter beäntwoording van eenige vragen van zekeren PAULINUS; de eerſte van welke de zoogenoemde doodbeds-bekeering, of de bekeering in de laatſte oogenblikken des levens betrof, waar over FAUSTUS zoo ſtreng oordeelde, dat zelfs de *Burgundiſche* Koning GUNDEBALD zich dit aantrok, en over dit ſtuk met AVITUS, Biſchop van *Vienna*, raadpleegde (*). Reeds in den Brief aan PAULINUS had FAUSTUS beweerd, dat ADAMS zonde alleen in het ligchaam des menſchen, maar niet in zijne ziel, geſtraft is geworden, dewijl God in de ziel zijn beeld gelegd heeft. Maar kort na het jaar 470, vond hij eene andere gelegenheid, om zijne denkwijze over de Geeſtelijke krachten der ziel aan den dag te leggen. Hij had vergeefs gepoogd, eenen Ouderling, LUCIDUS, van zijne gevoelens af te trekken. Aan dezen ſchreef hij (†), wat hij met de *Katholijke* Kerk gelooven, en hoe hij even zeer de *Prædestinatie* als de leerſtellingen van PELAGIUS verwerpen moest. Hij moest tegen de verdedigers der volgende ſtellingen den *Ban* uitſpreken: Dat de mensch zonder zonde geboren wordt; dat hij enkel door zijnen arbeid, en zonder de genade Gods, zalig kan worden; — dat een gedoopte en rechtzinnige, als hij door allerhande bekooringen tot zonde verleid wordt, in ADAM en de erfzonde verloren gaat. — Dat de mensch door

(*) AVIT. *Ep.* IV. *in* SIRM. *Opp. T.* II. *p.* 20.

(†) FAUST. *Epiſt. ad* LUCID. *Presbyt. in* CANIS. *Lect. Ant. Tom.* I. *pag.* 352.

door Gods voorzien in den dood geſtort wordt; — dat de gene, die verloren gegaan is, de nodige geſchiktheid tot zalig worden niet ontfangen heeft; — dat een vat der oneere zich niet opbeuren kan tot een vat der eere; — en dat CHRISTUS niet voor allen geſtorven is, en ook niet alle menſchen zalig wil hebben. De Ouderling LUCIDUS ſchijnt echter deze gevergde herroeping niet eer gedaan te hebben, voor dat eene vergadering van 30 Biſchoppen, in het jaar 476 te *Arelate* gehouden, hem daar toe noodzaakte. Deze vergadering droeg bovendien aan den Biſchop FAUSTUS op, een Boek over deze onderwerpen te ſchrijven, hetwelk hare leden vervolgends ondertekenden. Eene andere vergadering te *Lugdunum*, beval hem, daar nog eenige bijvoegzels bij te maken.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Dit Boek, hetwelk zoo veel opziens baarde, lezen wij nog, *de gratia Dei, et humanæ mentis libero arbitrio Libri duo* (*). Eerst wederlegt FAUSTUS daar in, niet zonder hevigheid, de leerſtellingen van PELAGIUS, dat de menſchlijke natuur en de vrije wil zich, zonder bijſtand der Godlijke genade, tot de zaligheid helpen kan; dat er geene erfzonde is, en dat de menſch geſtorven zou zijn, alſchoon hij ook niet gezondigd had. Maar al heel ſpoedig wendde hij zich tot de genen, „ die, ter„ wijl zij beweren, dat de genade aan ſommigen „ geſchonken, aan anderen ontzegd wordt, het ge„ ſchenk der genade met PELAGIUS verloren heb„ ben;"

(*) *In Bibl.* PP. *Colon. T.* V. P. III. *p.* 503-522.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

„ ben;" oogſchijnlijk doelende op AUGUSTINUS en zijne aanhangers; hij beſchuldigt de voorſtanders van dit gevoelen, dat zij de genade lasteren, dewijl zij niet gelooven, dat dezelve aan *allen* gegeven wordt, noch, dat de Verlosſer voor *allen* geſtorven is; ook werpt hij hun tegen, dat zij, de *Pelagiäanſche* leer niet wetende te vermijden, tot het *Manicheismus* vervallen zijn. GENNADIUS (*) noemt dit een voortreflijk werk, waar in FAUSTUS getoond heeft, dat de genade van God onzen wil ſteeds uitlokt, hem voorgaat, en dat alles, wat de vrijë wil zelf als loon van eenen godvruchtigen arbeid verworven heeft, geen eigen verdienſte maar een geſchenk der genade zij. Spoedig echter werd dit werk door de aanhangers van AUGUSTINUS beſtreden; de Biſchop AVITUS ſchreef er een bijzonder werk tegen (†). Een ander werk van CÆSARIUS, Biſchop van *Arelate*, *over de genade en den vrijën wil*, ſchijnt ook tegen FAUSTUS gericht te zijn (§). In het *Decreet* of *Beſluit*, hetwelk aan den *Roomſchen* Biſchop GELASIUS wordt toegeſchreven, worden de ſchriften van FAUSTUS, onder andere *Semi-Pelagiäanſche*, mede veröordeeld.

Bewegingen der Scythiſche Monni-

De bewegingen over deze leerſtukken plantten zich in de VIde eeuw tot *Konſtantinopolen* toe voort. Zekere Monniken uit *Scythië*, dat is, uit een Gewest aan de Zwarte zee, niet ver van den uitloop des

(*) *De Viris Illuſtr. Cap.* 85.

(†) ADON. *Chron. ad a* 491.

(§) GENNADIUS *l. c. Cap.* 86.

des *Donau's*, die zich in deze Hoofdſtad onthielden, en eenen twist verwekten over de leere aangaande CHRISTUS, leverden ook den Gezant des *Roomſchen* Biſſchop HORMISDA aldaar, eene Geloofsbelijdenis over, in welke zij zich deels tegen PELAGIUS en CÆLESTIUS, deels tegen die genen met verfoejing verklaarden, die, tegen de uitſpraak des Apostels, *het willen aan den mensch* en *ſlechts het volbrengen aan God toekenden* (*). Eenigen van deze Monniken reisden in perſoon naa *Rome*, alwaar zij de *Afrikaanſche* Biſſchoppen leerden kennen, die thans naa *Sardiniën* verdreven waren, van welken FULGENTIUS ligtelijk de voornaamſte was. Aan dezen zonden zij van *Rome* eenen Brief: (PETRI *Diaconi, et aliorum, qui in cauſa fidei a Græcis ex Oriente Romam miſſi fuerunt, de incarnatione et gratia Dom. nostri Jeſu Chr. ad Fulgentium et alios Episcopos Africæ Liber*,) (†) in welken zij zijn oordeel over hun leergevoelen van CHRISTUS en over de genade Gods verzochten; verklarende, dat zij de Boeken van FAUSTUS met den banvloek veröordeelden, „ welke hij tegen de *Prædestinatie*, te„ gen de Heilige Vaderen, en tegen de Apostelen „ zelve, geſchreven had." FULGENTIUS antwoordde hun, in naam van XV Biſſchoppen, zeer uitvoerig, en verklaarde hun zijne overëenſtemming omtrent deze beide onderwerpen (§). Een ander van

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622. ken over de Halve-Pelagiänerij.

(*) *Append. Opp.* AUGUST. *Tom.* X. *pag.* 98.
(†) *Ep.* XVI. *in S. Fulgent. Rusp. Opp. p.* 277-285.
(§) *Lib. ſeu Epist.* XVII. *l. c. pag.* 286-323.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

van deze uit *Afrika* verdrevene Biſchoppen, POSSESSOR, ſchreef in het jaar 520, uit *Konſtantinopolen*, over deze zelfde zaak aan HORMISDA, en vraagde hem om zijn gevoelen (*). HORMISDA klaagde in zijn antwoord (†), over de arglistigheid, trotsheid, godsdienstnieuwigheden, en het onrustig brein der *Scythiſche* Monniken. Wat de Boeken van FAUSTUS aanbelangt, zoo antwoordde hij: Men nam hem zoo min als elken Schrijver aan, die niet volkomen met het *Katholijk* Geloof overeenſtemt; als hetwelk van de Vaderen reeds van alle kanten voor de Geloovigen naauwkeurig bepaald is; 'er zij minder aan gelegen, wat men leest, dan wat men gelooft, als men maar alles beproeft; overigens waren deswegens geene nieuwe twistvragen nodig; maar wat de *Roomſche* of *Katholijke* Kerk van den vrijën wil en de genade gelooft, kon men uit eenige ſchriften van AUGUSTINUS zien; hoewel een *vlijtig* lezer van den Apoſtel PAULUS bij dezen reeds onderwijs genoeg vindt.

Dit antwoord van HORMISDA was zoo behoedzaam en ontwijkend opgeſteld, dat men zich niet behoeft te bevreemden, dat hetzelve niet voldeed. JOANNES MAXENTIUS, een der *Scythiſche* Monniken, ſchreef eene wederlegging (§) van hetzelve, waar in hij zelfs de echtheid van dit antwoord ontken-

(*) *Relatio Poſſeſſ. Ep. in* LABBEI *conc. T.* IV. *p.* 1529.

(†) *Ibid. pag.* 1530.

(§) *In Biblioth.* PP. *Max. Tom.* IX. *pag.* 539. Vergelijk *Append. ad Opp.* AUGUST. *Tom.* X. *pag.* 102.

kende, waarſchijnlijk, om te vrijër te kunnen zeggen, dat 'er *Ketterſche* gevoelens in vervat waren.

Meer goedkeuring verwierf zich FULGENTIUS, door zijne ijverige verdediging der leerſtellingen van AUGUSTINUS. Behalven dat hij in een uittrekzel der Christelijke Geloofsleere in 40 regelen, ook de leere van de erfzonde, van de verdoemlijkheid der ongedoopte kinderen enz. kortelijk voordraagt (*), werd hij ook van de *Scythiſche* Monniken, die hem de ſchriften van FAUSTUS overzonden, uitgenodigd, om hunne verwerping van dezelven te bevestigen. Hij deed dit in een werk van zeven Boeken: *de gratia et libero arbitrio Libri responſionum ſeptem*, die verloren zijn (†). In een ander werk, hetwelk nog voorhanden is: *de veritate prædestinationis et gratia Dei, Libri tres*, vertoont hij zich insgelijks als een ijverig en welgeöefend leerling van AUGUSTINUS.

Tot hier toe waren de *Halve-Pelagiänen* nog door geene Kerkvergadering veröordeeld, en de Roomſche Biſſchoppen maakten zwarigheid, eene duidelijk beſlisſende uitſpraak te doen. Doch in het jaar 529 hield CÆSARIUS, Biſſchop van *Arelate*, eene vergadering met XIII andere Biſſchoppen te *Arauſio*, (*Oranje*) (§), hetwelk in 25 beſluiten, de volgende ſtellingen, als dwalingen, verwierp en veröordeelde: Wanneer iemand loochent, dat de zon-

(*) *De fide ſeu de regula veræ fidei Liber unus* C. 26.

(†) FERRANDI *Vita S. Fulgentii pag.* 26. ISIDOR. *Hiſpal. de SS. Eccles. Cap.* 14.

(§) *Concil. Arauſ.* II. *Tom.* II. *Concil. Hard. p.* 1097.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

zonde van ADAM den geheelen mensch bedorven heeft; wanneer men gelooft, dat die zonde alleen ADAM, maar niet zijne nakomelingſchap heeft geſchaad; ten minſten wanneer men alleen den ligchaamlijken dood, maar niet ook de zonde, den dood der ziel, als een gevolg daar van aanneemt; wanneer men zegt: de genade Gods wordt op het gebed des menſchen geſchonken; en niet, dat de genade zelve dit gebed voortbrengt; wanneer men beweert, dat God op onzen wil wagt, om ons van zonden te reinigen; en niet, dat deze wil, om gereinigd te worden, door de inſtorting en werking des Heil. Geests ontſtaat; wanneer men niet ſlechts den wasdom, maar ook den aanvang des geloofs, en de neiging om te gelooven, van geen geſchenk der Godlijke genade, maar van onze natuurlijke krachten afleidt; wanneer men het gelooven, willen, verlangen, pogen, arbeiden, waken, bidden *en dergelijke meer*, zonder de genade Gods, als middelen aanziet, om ons de Godlijke barmhartigheid te verwerven, en niet veel meer dit alles van de ingeving des Heil. Geests verwacht; wanneer men door natuurlijke krachten iet goeds, dat ter zaligheid behoort, denken, verkiezen, en het Euängelie geloof geven laat, zonder zulks aan de verlichting en ingeving des Heil. Geests toe te ſchrijven; wanneer men eindelijk eenigen uit barmhartigheid, maar anderen door hunnen vrijën wil tot de genade des Doops laat geraken enz.

Deze beſluiten werden door deze Biſchoppen en ook door eenige tegenwoordig zijnde Staatsdienaren on-

ondertekend, en ten zelfden tijde werd dit leerſtelſel in eene Kerkvergadering in het naburig *Valentia*, (*Valence*,) bevestigd (*), ook door den Roomſchen Bisſchop BONIFACIUS goedgekeurd (†), door welk een en ander, ſchoon de gevoelens der *Halve-Pelagiänen* van eeuw tot eeuw zijn voortgeplant, de twisten daar over voor eenige eeuwen beſlist werden.

Prædestinatiänen.

Ondertusſchen zochten de *Halve-Pelagiänen*, van hunne zijde, den aanhangeren van AUGUSTINUS de kladde der Ketterij aan te wrijven, door hun, wegens het leerſtuk der *Prædestinatie*, den naam van *Prædestinatiänen* toe te voegen. De *Jeſuit* SIRMOND heeft te *Parys* 1643 in 8vo. (§), een oud werk van eenen onbekenden Schrijver uitgegeven, welken ſommigen gedacht hebben PRIMASIUS, SIRMOND zelf AMBROSIUS *de Jongere* te zijn, doch hetwelk waarſchijnlijk tot het midden der Vde eeuw behoort, omdat het op zijne lijst van Ketterij die van EUTYCHES nog niet heeft. Dit werk voert het opſchrift *Prædestinatus*, en is in drie Boeken verdeeld, waar van het eerſte eene lijst van 90 *Ketteryën* bevat, waar van de *Prædestinatiänen* de laatſte uitmaken, welke deze Schrijver wilde beesten noemt, die zich onder de kudde des Heeren gemengd hebben, en leeren: „ De menſchen zijn, gedeeltelijk, door Gods voorziening, zoodanig ten doo-

(*) *Vita S. Cæſar. ap.* HARD. *l. c. p.* 1103.

(†) *In Append. Opp. August. T.* X. *p.* 109.

(§) Naderhand gevoegd in zijne *Opp. T.* I. *p.* 271-342.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

doode *geprædestineerd*, dat hun noch het lijden van CHRISTUS, noch de verlosſing des Doops, noch geloof, hoop en liefde baten kunnen. Zij mogen bidden, vasten, en aalmoeſen geven, nogtans kunnen zij op geenerleiē wijze verlost worden, omdat zij niet ten leven *geprædestineerd* zijn. Die genen daartegen, die de voorwetende *Prædestinatie* onderſcheiden heeft, mogen de gerechtigheid verwaarlozen, verächten en vlieden; zij worden nogtans even zoo, zelfs tegen hunnen wil, tot het leven getrokken, als de eerſten, alhoewel zij ook tot het leven komen willen, in den dood uitgedreven worden. Zoo wordt aan genen, die niet bidden, gegeven, gelijk aan dezen, die bidden, geweigerd wordt. Hij verhaalt, dat zij onder den naam van AUGUSTINUS Boeken verdicht hebben, waar van hij in zijn tweede *Boek* een voorbeeld geeft, door zoodanig geſchrift, onder AUGUSTINUS naam verdicht, mede te deelen, hetwelk hij, in het *derde Boek*, op zijne wijze, wederlegt. SIRMOND meende, dat uit dit werk genoegzaam het beſtaan van eenen aanhang of gezindte der *Prædestinatiänen* bleek, maar in het jaar 1644 liet MARTIN VAN BAREOS, Abt van *St. Cyran*, onder den naam van PIERRE AUVRAY, eene hevige beöordeeling over dit geſchrift en deszelfs uitgever, (*cenſure du Prædeſtinatus du P. Sirmond*,) drukken, waar in hij beweerde, dat die ongenoemde Schrijver, een *Pelagiäan*, het geſchrift onder den naam van AUGUSTINUS zelf verdicht had, om gelegenheid te hebben, om, onder ſchijn van dat te wederleggen, zijne gevoelens te ver-

verſpreiden, en AUGUSTINUS en zijne aanhangers te kunnen verketteren, onder den naam van eene partij of aanhang, die nooit in de wereld beſtaan had.

Behalven dezen zijnen ongenoemden Schrijver heeft ook in der daad SIRMOND en anderen na hem vergeefs gezocht, duidelijke bewijzen op te zoeken, voor het beſtaan van zoodanigen aanhang. De Biſſchop GENNADIUS, de *Jongere* ARNOBIUS, en zelfs TIRO PROSPER (*), gewagen wel van *Prædeſtinatiänen*, of *Prædeſtinariſen*, doch niet als van eenen bijzonderen aanhang; gelijk ook de Monniken van *Adrumetum*, op welke SIRMOND zich ook beroept, nooit eenen aanhang gemaakt hebben; PROSPER zegt in de hier toe behoorende plaats, die echter aan verſchillende lezing en bedenking van echtheid onderworpen is, dat de Ketterij der *Prædeſtinatiänen*, van AUGUSTINUS, of volgends eene andere lezing, *uit de kwalijk verſtane ſchriften van* AUGUSTINUS, haren oorſprong genomen hebbe. Het is dus hoogstwaarſchijnlijk, dat men uit eenige leerſtellingen van AUGUSTINUS, door ſommigen wat ruw uitgedrukt, en door de *Halve-Pelagiänen* ongunſtig opgevat, deze Ketterij der *Prædeſtinatiänen* geſmeed hebbe (†). In

(*) *In Chron.*

(†) Dit heeft opzetlijk beweerd GILBERT MANGUIN, Koninglijk Raad en Preſident der eerſte Muntkamer te *Parys*, in *Accurata Hiſtoriæ ſeu fabulæ Prædeſtinatianæ R. P. Jac. Sirmondi Confutatione in vindiciis Prædeſtinationis et Gratiæ Tom.* II. *Opp. pag.* 443 690. *Parys* 1650. *in* 4to.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

In het Oosten waren reeds vroeger, omſtreeks het midden der Vde eeuw, nieuwe verſchillen over den Perſoon van JESUS CHRISTUS ontſtaan, die met hevigheid en bitterheid, met vele woordenvitterijën en ſchandelijke handelingen, werden voortgezet; de twisten, met en over NESTORIUS en EUTYCHES, brugten alle de Oosterſche Gemeenten in rep en roer, en vervulden de gemoederen met onchristelijke haat en vijándſchap, welke zelfs nog heden, te midden van den jammerlijk vernederden ſtaat der *Griekſche* Kerk, voortduren.

Nestoriaanſche verſchillen.

Berichten van NESTORIUS.

NESTORIUS was van *Germanicia* in *Syrië* geboren (*), naar waarſchijnlijkheid een leerling van THEODORUS van *Mopsvestia*; te *Antiöchië* genoot hij eenig onderwijs in de vrijë kunſten, en onthield zich daar in een Klooster (†). *Presbyter* of Ouderling te *Antiöchië* geworden, zocht hij, zegt THEODORETUS, maar wiens bericht niet onpartijdig blijkt te zijn, door zijne fraaje en ſterke ſtem, meer dan door een edel en nuttig onderwijs, de gunst des volks te bejagen, ook vertoonde hij in klederen en gelaad een' ſchijn van Godsvrucht, welke hij niet bezat, en ſtelde zijne eigene eer boven de eer van CHRISTUS. Zoo veel is zeker, zijne welſprekendheid en ſtrenge zeden maakten hem zoo bemind als eerwaardig te *Antiöchië*. Bij het overlijden van SISINNIUS, Patriárch van *Konſtantinopolen*, droeg hem

(*) SOCRATES *Hist. Eccles. Libr.* VII. *C.* 29. THEOD. *Hæret. Fabul. Libr.* IV. *Cap.* 12.

(†) EVAGRIUS *Hist. Eccles. Libr.* I. *Cap.* 7.

hem daarom aan het Keizerlijke Hof in het jaar 428 die waardigheid op (*); het volk in de Hoofdſtad hoopte CHRYSOSTOMUS, die ook van *Antiochië* gekomen was, gedeeltelijk, in hem weder te zullen vinden (†); maar ook CYRILLUS, *Patriarch* van *Alexandrië*, erkende, hoe zeer naderhand zijn hoofdvijand, dat hij, wegens zijne Godsdienſtkennis, ijver voor het Geloof, en Godzaligheid tot den hoogſten Kerkelijken eerepost in het Rijk gekomen was (§).

Is een vervolger van Ketters.

Zoo groot was de ijver van NESTORIUS voor het Rechtzinnig Geloof, dat zijn gezegde, in zijn Intreereden, tot den Keizer vermaard is geworden: „ Geef mij de aarde van Ketters gezuiverd! „ dan zal ik u daar voor den Hemel geven. „ Help mij de Ketters uitroeijen, zoo zal ik u de „ *Perſen* helpen uitroeijen!" (**) Den vijfden dag reeds na zijne inwijding, ondernam hij, het Bedehuis der *Ariänen*, waar zij heimlijk bijëen kwamen, omver te halen. Dit bragt hen tot wanhoop, zoodat zij zelve het in brand ſtaken, waar door ook verſcheidene naburige huizen verbrandden. Dit verwekte onrust, en niet alleen deze Ketters, maar zijne eigene Geloofsgenoten noemden hem een brandſtichter. Uit nijd tegen den Biſchop der *Novatianen*, PAULUS, vervolgde hij hen, tot het Hof hem pa-

(*) SOCR. *L.* VII. *C.* 29. GENN. *de Vir. Illuſtr. C.* 53.

(†) CASSIAN. *de incarnat. Libr.* VII.

(§) *Apologet. ad Imperat. Theodos. in* MANS. *Concil. Tom.* V. *pag.* 235.

(**) SOCRAT. *Hiſt. Eccles. Libr.* VII. *Cap.* 29.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

palen ſtelde. De *Quartadecimanen* in *Klein-Aſie*, hadden ook veel van hem te lijden; en te *Sardes* en *Milete* kwamen 'er in eenen oploop, door hem verwekt, eenigen om het leven; ook zette hij anderen aan, om de Ketters te vervolgen.

Hij wordt zelf van Ketterij beſchuldigd.

Maar deze zelfde man, die zoo hard tegen de Ketters was, had zelf het ongeluk, van Ketterij verdacht en beſchuldigd te worden. ANASTASIUS, zijn Ouderling, die zeer bij hem gezien was, zeide eens in eene Predikatie: „ Niemand noeme MARIA „ eene *Godsbaarſter!* (Θεοτόκος, *Moeder Gods!*) „ Want MARIA was een mensch; maar dat God „ van een mensch zou geboren worden, is on„ mooglijk!" (*) Dit gezegde van zijnen Ouderling nam NESTORIUS in verſcheidene Kerkredenen op zich te verdedigen; zeggende onder anderen (†): „ den genen, die een kind van twee of drie maan„ den geweest is, kan ik nooit God noemen." Doch, daar wij nog brokſtukken van *Kerkredenen* van NESTORIUS zelven overig hebben (§), kunnen wij

(*) SOCRAT. *Hist. Eccles. Libr.* VII. *C.* 32. EVAGR. *Hist. Eccles. Libr.* I. *Cap.* 2. LIBERAT. *Breviar. Cauſæ Nestorian. et Eutychian. Cap.* 4. Volgends CYRILLUS den *Patriarch Ep.* VI. *Opp. Tom.* V. *pag.* 30. *et Ep.* IX. *p.* 37. zal de Biſchop DOROTHEUS in de Hoofdſtad predikende zich van deze woorden bediend hebben: „ Wie „ de *Heilige* MARIA eene *Godsbaarſter* noemt, die zij „ vervloekt!" Het één en ander kan waar zijn.

(†) EVAGRIUS *l. c.*

(§) Deels in het *Grieksch*, deels in het *Latijn*, naar de

wij hem zelven hooren, en zijne mening van hem zelven verſtaan: In de eerſte Kerkreden op de vraag komende, welke in zijne Gemeente thans menigvuldig gedaan werd: of men MARIA Θεοτοκος of liever ἀνθρωποτοκος noemen zal? vraagt hij: „Heeft God dan eene moeder? zo ja, dan moet men de Heidenen ontſchuldigen, dat zij Moeders der Goden verdicht hebben, dan liegt PAULUS, als hij van CHRISTUS Godheid zegt: Hij is zonder Vader, zonder Moeder, zonder Geſlachtrekening enz. Neen, MARIA *heeft God niet gebaard*, volgends JOH. III. 6. is dit onmooglijk. — *Het ſchepzel heeft den mensch, als een werktuig der Godheid, gebaard.* — God is wel een mensch geworden — maar gebleven, wat hij was. Ik verëer het gewaad, waar van hij zich bedient, om zijnentwil: wegens het verborgene aanbid ik het zichtbare; *van het zichtbare is God onafſcheidelijk.* Hoe zou ik dan kunnen beſtaan, de eere en waardigheid *des ondeelbaren* te ſcheiden? *Ik deel de naturen*; maar ik verbind de verëering van beiden. *Het is niet God op zich zelven, die in de baarmoeder gevormd is*; (want anders zouden wij een mensch als God verëeren,) maar dewijl God in den aangenomenen is, zoo wordt de aangenomene wegens den genen, die hem aangenomen heeft, God genoemd. Laat ons eenen tweevoudigen bekennen, en hem als éénen aanbidden! Want het *tweevoudige der natuuren is één wegens de eenheid.* Zoo ver-

de Overzetting van MARIUS MERCATOR in deszelfs *Opp. T.* II. *p.* 5. *ed. Garner. et* 52 *ed. Baluz.*

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

verklaarde hij in eene andere Kerkreden *over de vereeniging der beide naturen in* CHRISTUS, tegen de *Apollinaristen*, dat hij twee natuuren in den Verlosſer onderſcheidde, maar ſlechts eene waardigheid erkende, wegens derzelver verbinding; daar is maar één CHRISTUS, hoewel de Godheid en de Menschheid onderſcheiden zijn. Als de H. Schrift ſpreekt van zijne *geboorte* of *dood*, zegt zij niet *God*, maar CHRISTUS, of *Zoon*, of *Heer*, zoo *Gal.* IV. 4. dewijl de Maagd, CHRISTUS Moeder, (χριστοτόκος,) in zoo verre Gods Zoon gebaard heeft, die Gods Zoon is. Nog is 'er eene Kerkreden gericht tegen de *Ariänen* en *Macedoniänen*, in welke hij zegt, alhoewel de *Ariänen* God, het Woord, onder den Vader ſtellen, evenwel geven zij hem geen' nieuwen oorſprong. Maar anderen zetten hem na MARIA, en geven aan de *Godheid*, die de Tijden geſchapen heeft, eene *tijdelijke Moeder*; zij willen haar *niet* eens voor de *Moeder van* CHRISTUS erkennen. — Het is ondertuſſchen eene Moeder eigen, kinderen te baren van dezelfde natuur. (ὁμοσίας.)

Onruſten daar over te Konſtantinopolen.

Over deze ſtellingen van NESTORIUS, maar eigenlijk, omdat hij MARIA niet *Moeder Gods* of *Godsbaarſter* genoemd wilde hebben, zoo als zij te vooren reeds door Kerkleeräaren genoemd was (*), en welken titel men haar thans niet liet ontnemen, daar de eerbied voor deze Heilige Maagd zoo boven peil geklommen was, ontſtonden te *Konſtantinopolen* groote bewegingen. Sommige Ouderlingen predikten

(*) SUIC. *Thes. Eccl.* V. Θεοτόκος *T.* I. *p.* 1387.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

ten 'er tegen, en ſcheidden zelfs de Kerkgemeenſchap, doch hun werd het prediken ſpoedig verboden. Nu riep het volk: „ Wij hebben eenen Keizer, maar geen' Bisſchop." Van deze ſchreeuwers werden eenige door de Gerechtsdienaars gevat, en duchtig afgeklopt. Een eenvoudige Monnik beſtond NESTORIUS, midden in de Kerk, tegen te houden, dat hij niet, als een Ketter, tot de bediening van het Avondmaal gaan kon. Deze werd op last der Overheid gegeesſeld, en uit de ſtad geleid. Verſcheidene andere Monniken evenwel vervoegden zich aan de woning van NESTORIUS, en vroegen hem rekenſchap af, dat hij beweerd had, dat MARIA ſlechts een mensch van gelijke natuur als zij, (ὁμοφυσιος,) gebaard had. Hij liet hen gevangen nemen, en op bevel der Overheid werden zij geſlagen, en met ketenen beladen in de gevangenis gezet (*). Midden onder de preek, werd NESTORIUS eens ingevallen door een Leek, roepende: „ Het Woord zelf, „ hetwelk vóór alle tijden was, heeft zich ook tot „ eene tweede geboorte geſchikt (†)." NESTORIUS ging voort met prediken, en zeide enkel: „ De „ ſtoute gezegden van dezen hals laten zich gemak„ lijk wederleggen." De Predikatie van PROCLUS, ter eere van de Maagd MARIA, waar van wij hier voor gewaagd hebben, was insgelijks juist geſchikt, om

(*) Zij verhalen dit zelve in het geſchrift: *Baſilii Diac. et reliquor. Monachor. ſupplicatio in Concil. Epheſ.* P. I. *Cap.* 17. *Tom.* I *Concil. Hard. p.* 1336.

(†) CYRILL. *adverſ. Neſtor. C.* 5. *T.* VI. *Opp. p.* 20.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

om die genen op te ſtooken, die zich verbeeldden, dat de eer der Maagd MARIA door NESTORIUS werd aangevochten. Nog werd in een geſchrift, hetwelk in de Hoofdſtad openlijk werd aangeplakt, NESTORIUS zwart gemaakt, door zijn gevoelen te vergelijken met de Ketterij van PAULUS van *Samoſata* (*). De geheele Gemeente van *Konſtantinopolen* was verdeeld, en de verwarring zoo groot, dat velen niet meer wisten, wat zij over deze vraag gelooven zouden (†).

Als men overweegt, dat in de daad *Moeder Gods* of *Godbaarſter* eene ongeſchikte uitdrukking is, hoewel NESTORIUS, die naderhand toegaf, dat men ze, in zekeren zin, zou kunnen gebruiken, misſchien voorzichtiger gedaan zou hebben, met dezelve eerst op te helderen, en zoo allengs buiten gebruik te brengen; als men overweegt, dat NESTORIUS, een *Syriër*, gelijk in het gemeen de *Syriſche* en *Oosterſche* Kerkleeräars, om de *Apollinaristen* tegen te gaan, die de Godlijke en menschlijke natuur van CHRISTUS ſcheenen te vermengen, omdat zij de Godheid de plaats der redelijke ziel bij den Zaligmaker lieten vervangen, liefst zich zoodanig uitdrukte, dat de gemelde natuuren behoorlijk onderſcheiden werden, moet men zich bevreemden, dat de beſchuldiging van Ketterij tegen NESTORIUS heeft kunnen plaats vinden, die zoo zorgvuldig verklaarde, niet *twee* maar ſlechts *één* CHRISTUS, ſchoon

(*) *Ap.* HARD. *l. c. p.* 1272. *et in* MERC. *l. c. p.* 18.

(†) SOCR. *l. c. Cap.* 32.

ſchoon twee natuuren, eene Godlijke en menschlijke, in hem te erkennen. Maar, NESTORIUS, een vreemdeling, was onder vele mededingers, onder welken die zelfde PROCLUS zich bevond, die zich tegen hem, als een' verdediger van de Maagd MARIA, opwierp, bevorderd tot de waardigheid van *Patriärch*, en daar hij zelf niet door beſcheidenheid en verdraagzaamheid uitmuntte, loerde de nijd en afgunst ſlechts op eene gelegenheid, om hem te doen vallen.

CYRILLUS Patriärch van Alexandrië mengt zich in den twist.

Hier bij kwam, dat de *Patriärch* van *Nieuw-Rome* of *Konſtantinopolen* een doorn in het vleesch was, voor de andere ouder *Patriärchen*, bijzonder voor den *Roomſchen* en *Alexandrynſchen*, die daarom geern iet zochten, waar door zij deszelfs toenemend aanzien konden beſnoejen. De uitmuntende CHRYSOSTOMUS had dus de afgunst van THEOFILUS van *Alexandrië* moeten ondervinden, zoo rustte dezes Zusters Zoon CYRILLUS ook niet eer, voordat hij NESTORIUS te grond had geholpen.

Zijn eerſte aanval op NESTORIUS was zijdelingsch en gematigd. In eene Paaschpreek, in het jaar 429 (*) gehouden, komt reeds eene lange plaats voor, welke zal aantoonen, dat, wel niet de Godheid, maar echter het met het vleesch verbonden Woord Gods des Vaders, uit MARIA geboren is, en dat men haar dus de *Moeder Gods* kan noemen, *omdat zij den in het vleesch verſcheenen God vleeschlijk gebaard heeft.* Zekerer is zijn Brief aan de Mon-

(*) CYRILL. *Alex. Opp. T.* V. *Part.* II. *p.* 222.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Monniken in *Egypte*, onder welken ook Ouderlingen en Kerkedienaars waren (*), tegen den *Patriarch* van *Konſtantinopolen* gericht, hoewel hij hem niet noemt. In dezen Brief reeds legt hij NESTORIUS dwalingen te last, daar wij in deszelfs Kerkredenen geene ſpoor van vinden, als of hij *naamlijk* de menschheid van CHRISTUS alleen tot een werktuig der Godheid, tot eenen *Goddragenden* mensch maakte, daar deze toch, zoo wel als hij, eene onſcheidbare verbintenis der Godlijke en menschlijke natuur in CHRISTUS toeſtond, maar deze natuuren ſlechts niet met malkanderen vermengd wilde hebben. Dewijl deze Brief te *Konſtantinopolen* gebragt was, en NESTORIUS met recht misnoegd gemaakt had, ſchreef CYRILLUS hem zelven (†), dat deze bewegingen uit zekere gezegden van hem of iemand anders ontſtaan waren, en reeds zoo ver gingen, dat ſommigen niet meer bekennen wilden, dat CHRISTUS God *zij*; maar alleen een werktuig der Godheid; een Goddragende mensch enz. Hij mogt derhalven zijne gegevene ergernis verbeteren, en de Heilige Maagd den naam van *Moeder Gods* geven. NESTORIUS antwoordde op dezen Brief kort en droog (§), dat hij zich dit antwoord, enkel uit Christelijke gematigdheid, door eenen Ouderling van CYRILLUS had laten afperſen; en hoewel deze *Patriärch* het een en ander, wat met de broederlijke liefde niet beſtaan-

(*) *l. c. in Epist.* CYRILLI *Epist.* 1. *pag.* 1-19.
(†) *l. c. Epist.* 2. *pag.* 19.
(§) *l. c. Epist.* 3. *pag.* 21.

ſtaanbaar was, aan hem geſchreven had, wilde hij echter zijne zachte en liefderijke gezindheid ook in Brieven jegens hem behouden. Aan den anderen kand had NESTORIUS aan den Roomſchen Bisſchop CÆLESTINUS kennis van deze moeilijkheden gegeven. In een Brief aan denzelven, in het jaar 429 (*), hem eenig bericht gevraagd hebbende, omtrent eenige *Pelagiäanschgezinde* Bisſchoppen, die zich aan den Keizer en hem gewend hadden, verhaalde hij hem bij die gelegenheid, dat hij in zijne Gemeente te kampen had met vervalſchers der rechtzinnigheid, die, na grenzende aan de *Apollinaristen* en *Ariänen*, van de Godlijke en menschlijke natuur van CHRISTUS eene vermenging maakten; en leerden: *God, het Woord*, eenswezens met den Vader, *had zijnen oorſprong van de Maagd genomen, die* CHRISTUS *gebaard heeft*, (χριστοτόκος) gelijk zij daaröm niet ſchroomden, haar *Godbaarſter* of *Moeder Gods* te noemen, (θεοτόκος,) hetwelk men alleen zou *kunnen dulden* in dien zin, omdat God het Woord zijnen onafſcheidbaren Tempel uit de Maagd bekomen heeft, maar niet, als of zij deszelfs Moeder ware.

Middelerwijl hadden eenige *Alexandriners* te *Konſtantinopolen* lasteringen uitgeſtrooid tegen hunnen *Patriarch*. Hier op volgde een nader ſchrijven van CYRILLUS aan NESTORIUS (†), waar in hij hem te

(*) In MARIUS MERCAT. *Opp. Part.* I. *p.* 66. *et* BALUZ. *Nova Collect. Concilior. Tom.* I. *pag.* 328.

(†) CYRILL. *Epist.* 4. *pag.* 22.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

te kennen gaf, dat hij niet kon verlangen vrij te blijven van laster, zoo min als zijn Heer en Meester, maar hem verders ſchrijft, dat hij, overëenkomſtig het *Niceensch* Geloof, niet beweert, dat het *Woord*, hetwelk uit God is, door *verandering* vleesch is geworden; ook niet dat het in den geheelen mensch, beſtaande uit ziel en ligchaam, *overgegaan* is, maar dat het *het vleesch*, *met eene redelijke ziel bezield*, niet door bloote overëenſtemming van den wil, of door aanneming van een menschlijke perſoon, maar *naar de Hypoſtaſis*, *op eene onbeſchrijflijke wijze*, *met zich verëenigd heeft*, waaröm men het woord Θεοτόκος moest blijven behouden.

NESTORIUS was hier mede nog niet voldaan. In zijn antwoord (*) merkte hij aan, dat de Heilige Schrift overäl, waar zij van de Menschwording des Heeren, (δεσποτικὴ οἰκονομία,) gewaagt, dezelve, en ook zijn lijden en dood aan de menschlijke natuur toeëigent; waaröm men χριστοτόκος, maar niet Θεοτόκος moest zeggen.

In dezen Brief ſcheen NESTORIUS nader te komen, maar het ongelukkig woord Θεοτόκος, met de gevolgen, welke elk der twistende partijën daar uit afleidde, verhinderde derzelver volkomene verëeniging. Om zijne partij te verſterken, ſchreef CYRILLUS niet alleen aan den Keizer THEODOSIUS, maar ook aan deszelfs Gemaalin EUDOXIA, en zijne Zuster, de Keizerin PULCHERIA, en hare Zusters, geheel

(*) In CYRILLI *Epist. Ep.* 5. *pag.* 25.

heele Boeken (*), waar over de Keizer zelf hem zijn misnoegen te kennen gaf (†).

Eenige *Kerkelijken* van *Alexandrië*, welke waarſchijnlijk de zaken van hunnen *Patriärch* te *Konſtantinopolen* waarnamen, ſchreven hem, dat eenige vrienden van NESTORIUS hun vrede aangeboden, en hunne overëenkomst met het Geloof van CYRILLUS betuigd hadden: Hij ſchreef hier op (§), dat hij geen vijänd van NESTORIUS was, maar dat deze door zijne dwalingen alle Biſchoppen ſmartte; dat deze voorts liever Θεοδόχος dan Θεοτόκος wilde zeggen, was eene tegenſtrijdigheid, nademaal het eerſte woord de ontfangenis van God reeds aantoonde; nog minder kon men met hem het tweede woord van den Vader gebruiken, die gevoeglijker Θεογέννητος heeten zou.

Meermalen had NESTORIUS aan den *Roomſchen* Biſchop CÆLESTINUS geſchreven, over de meergemelde *Pelagiäanſche* Biſchoppen, zonder antwoord te bekomen, of omdat de Roomſche Biſchop de *Griekſche* Brieven eerst moest laten vertalen, gelijk hij zelf naderhand bekende, of omdat hij kwalijk nam, dat NESTORIUS voor *Ketterſche* Biſchoppen ten goede ſprak. NESTORIUS verzocht hem nogmaals

De Roomſche Biſchop CÆLESTINUS veröordeelt NESTORIUS.

(*) *De recta in Dom. noſtrum J. C. fide, ad Theod. in* CYRILLI *Opp. l. c. p.* 1. *poſt Epiſt. Liber Religioſiſ. Reginis nuncipatus p.* 42. *Oratio altera ad easdem.*

(†) THEODOSIUS *Epiſt. ad Cyrill. in Act. Concilior. Epheſ.* P. I. *Cap.* 18. *Tom.* I. HARDUIN. *p.* 1341.

(§) *Epiſt.* 8. *pag.* 52.

III BOEK XIV Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

maals (*) om bericht, ten einde te weten, hoe zich jegens hen te gedragen, tevens hem meldende, hoe veel moeite het hem kostte, de schandelijke Ketterijën van APOLLINARIS en de *Ariänen* uit te roeijen, alzoo sommigen van zijne Kerkelijken de beide natuuren, welke door de hoogste en onvermengde veréeniging in den persoon des Eeniggeborenen worden aangebeden, vermengd, en aan de Godlijke natuur ligchaamlijk lijden, en aan de menschlijke de onveränderlijkheid der Godheid toegedicht hadden. Maar CYRILLUS daar tegen schreef aan CÆLESTINUS (†), op eenen vleijenden toon, dat hij zich aan hem vervoegde, volgends de oude gewoonte der Gemeenten, dat NESTORIUS vreemde gevoelens had voorgedragen, en tegen alle rechtzinnigen in de wereld loochende, dat CHRISTUS *God*, *en* MARIA *de Moeder Gods zij*, en dat hij door den Bisschop DOROTHEUS allen, die dit beweerden, had laten vervloeken. Tevens gaf CYRILLUS aan zijnen gevolmagtigden, den Diaken POSSIDONIUS, dien hij, met dezen Brief, in het jaar 430, naa *Rome* zond, een schriftelijk opstel mede, waar in de *Ketterij* van NESTORIUS werd geschetst (§). Deze werd daar in beschuldigd te leeren, dat God het Woord, voorziende, dat de geen, die uit de Heil. Maagd zou geboren worden, heilig en groot zou zijn, hem

(*) *Ep.* II. *ad Cælest. in* MAR. MERC. *Opp. Part.* II. *p.* 69. BALUZ. *Nov. Collect. Concil. T.* I. *p.* 430.

(†) CYRILL. *Epist. 9. pag.* 36.

(§) *Common. Cyrilli, datum Possid. ap. Baluz. l. c. p.* 378.

hem deswegens uitverkoren, zijne buitengewoone geboorte daargeſteld, en hem de genade bewezen heeft, om met zijn naam benoemd te worden. Als 'er dus van het eeniggeboren Woord Gods gezegd wordt, het is Mensch geworden, betekent dit, het is altijd bij dezen Heiligen mensch geweest, hetwelk de Maagd gebaard heeft, zoo als het bij de Profeeten was, alleen met eene naauwere verbintenis. Daaröm vermijdde NESTORIUS ook het Woord *vereeniging*, (ἕνωσις,) en noemde alleen verbintenis, (συνάφεια.)

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Men ziet, hoe veel CYRILLUS aan NESTORIUS toedichtte, om hem zwart te maken. Deze bezwaarde zich hier ook over in het vervolg (*), dat CYRILLUS zich aan CÆLESTINUS vervoegd had, die veel te eenvoudig was, dan dat hij over Geloofsſtukken ſcherpzinnig zou hebben kunnen oordeelen, en dien hij daaröm ook, door het vervalſchen zijner gevoelens, gemaklijk had kunnen misleiden. CÆLESTINUS, wiens bekwaamheden NESTORIUS niet veel ongelijk gedaan ſchijnt te hebben, door de vleijerij van CYRILLUS zich verbeeldende, dat de *Ooſterſche* Gemeenten enkel op zijne uitſpraak wachtten, hield ſchielijk in het jaar 430 eene Kerkvergadering, op welke het beſluit opgemaakt werd, dat NESTORIUS een Ketter was, die van zijn ambt ontzet moest worden, als hij niet binnen tien dagen, na het ontvangen van dit vonnis, zijne dwalingen verwierp.

(*) *In Synod. adv. tragoediam Irenæi ap.* BAL. *l. c. p.* 694.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

wierp (*). Hij ſchreef dit aan CYRILLUS (†), en droeg hem de voltrekking van dit vonnis op, zoodat CYRILLUS, indien NESTORIUS zijne Ketterij niet vervloekte, terſtond deszelfs ambt met een' ander bezetten zou. Ook ſchreef hij daadlijk aan NESTORIUS zelven (§), wien hij ſtreng doorhaalde, en hem zijn vonnis bekend maakte, dat hij voortaan van God, onzen CHRISTUS, zou leeren, zoo als de *Roomſche*, *Alexandrynſche*, en de geheele *Katholijke* Kerk. Ook gaf hij van *zijn*, of *veel meer*, zoo als hij zich uitdrukte, *van Gods Oordeel*, kennis aan de *Patriärchen* van *Antiöchië* en *Jeruſalem*, JOANNES en JUVENALIS, en aan de Biſchoppen van *Theſſalonika* en *Filippi*.

CYRILLUS, die niet zoo gereedlijk de afzetting van NESTORIUS kon daarſtellen, als CÆLESTINUS hem die bevolen had, ſchreef aan de *Patriärchen* van *Antiöchië* en *Jeruſalem* de beſluiten der *Roomſche* Kerkvergadering over (**), als ook aan ACACIUS, Biſchop van *Berrhoëen*, trachtende hen tegen NESTORIUS voor in te nemen. Maar dezen lieten zich niet zoo ligtelijk overreden. ACACIUS, een man van omtrent 100 jaaren, keurde in zijn antwoord wel af, dat NESTORIUS over eene diepzinnige vraag, welke men beter deed, onaangeroerd te laten, eenen no-

de-

(*) GARNER. *Diſſ.* II. *de Synodis in cauſa Neſtorii habitis Opp.* MAR. MERC. *Part.* II. *p.* 335.

(†) *Inter* CYR. *Epiſt. Ep.* 10. *pag.* 40.

(§) *Epiſt. Cælest. ad Nestor. ap.* BALUZ. *l. c. p.* 424.

(**) *In Cyrill. Epiſt. pag.* 42-65.

delozen twist had aangevangen, maar wenschte te gelijk, dat CYRILLUS de bewegingen, daar over ontſtaan, liever ſtillen, dan verbreiden wilde.

Gelijke gezindheden openbaarde de *Patriarch* van *Antiöchië*, JOANNES, in eenen Brief aan NESTORIUS zelven (*), hem radende, voortaan een woord, waar op aanzienlijke mannen in de Kerk geſteld waren, te blijven gebruiken in den beteren zin, welken hetzelve dulden kon. In een vroeger ſchrijven aan den *Roomſchen* Biſſchop (†), had NESTORIUS reeds verklaard, dat hij zich tegen het gebruik van het woord Θεοτόκος alleen verzette in den *Ariäanſchen* en *Apollinariſtiſchen* zin, zoo verre het tot eene vermenging der naturen in CHRISTUS leidde; en hier van verſchilde niet zijn antwoord aan den *Patriarch* JOANNES (§).

CYRILLUS geeft XII Banvloeken uit tegen NESTORIUS.

Maar deze en dergelijke verklaringen van NESTORIUS konden niets baten. Toen NESTORIUS de aankondiging van de ſchandelijke uitſpraak des Roomſchen Biſſchops, hem door vier *Egyptiſche* Biſſchoppen gedaan, met verachting had afgewezen (**), hield CYRILLUS in het jaar 430 eene Kerkvergadering te *Alexandrië*, op welke een voorſchrift ontworpen werd, volgends hetwelk NESTORIUS zijne ſtellingen zou moeten herroepen, indien hij voor geen' Ketter gehouden wilde worden.

(*) *Ep. Joh. ad Nest. In* MANSI *Conc. T.* IV. *p.* 1061.
(†) *In* MAR. MERC. *Opp. Part.* II. *p.* 80.
(§) *In Synodico C.* 3. *ap.* BALUZ. *l. c. p.* 688.
(**) *In Act. Concil. Ephes. ap.* MANSIUM *T.* IV. *p.* 1179.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

den (*). Dit voorſchrift werd door CYRILLUS ſaamgetrokken in XII *Anathematismen* of *Banvloeken*, volgends welken NESTORIUS zou moeten vervloecken den genen, die niet belijdt, dat de IMMANUËL *waarächtig God*, en daaröm de H. Maagd eene *Moeder Gods* zij, dewijl zij *het Woord uit God*, hetwelk vleesch geworden is, *vleeschlijk gebaard heeft.* — Verders, die niet belijdt, dat het Woord uit God den Vader met het vleesch naar de *Zelfſtandigheid* verëenigd is geworden; dat 'er *één* CHRISTUS met zijn eigen vleesch, en even dezelfde openlijk *te gelijk God en mensch is* — die *in den éénen* CHRISTUS de zelfſtandigheden na de verëeniging ſcheidt, en daar aan alleenlijk eene verbintenis van waardigheid, aanzien en magt toeſchrijft, en niet eene verbintenis door eene *natuurlijke vereeniging*, (κατ' ἕνωσιν φυσικήν,) — die *de in de Hellige Schrift voorkomende ſpreekwijzen*, welke, of de Heiligen van CHRISTUS, of hij van zich zelven, gebruikt hebben, *tuſſchen twee perſonen of zelfſtandigheden* zoo verdeelt, dat hij ſommigen aan den mensch, die buiten het Woord uit God bijzonder beſchouwd wordt, toeſchrijft, maar andere, als Gode waardig, enkel aan dat Woord toekent — die zich onderwindt, CHRISTUS *eenen mensch, die God draagt*, (θεοφόρος,) te noemen; en niet zegt, hij is waarächtig God, als één Zoon, en wel van natuur, zoo als 'er ſtaat: *Het woord is vleesch ge-*

(*) *In* CYRILL. *Epist. p.* 67. *Act. Concil. Ephes. ap.* HARD. *T.* I. *p.* 1283. MAR. MERC. *Opp. Part.* II. *p.* 69.

geworden: en, *hij is des vleeschs en bloeds deelächtig geworden, gelijk wij* — die zich vermeet, te zeggen: *het Woord uit God* den Vader, *is God of de Heer van* CHRISTUS; en niet belijdt, het is te gelijk God en mensch, naar de Schrift: *het Woord is vleesch geworden* — die zegt: *het Woord Gods heeft op* JESUS, *als mensch, gewerkt*, en de eer des eeniggeborenen komt hem toe, als een' anderen, die buiten hem beſtaat — die zich verſtout, te zeggen: men moet *den aangenomenen mensch te gelijk met God het Woord aanbidden*, verheerlijken en God noemen, als iemand met eenen anderen, en die niet den IMMANUËL met ééne aanbidding en verheerlijking veréert, naar de plaats: *Het Woord is vleesch geworden* — die zegt, dat de ééne Heere JESUS CHRISTUS *van den Geest verheerlijkt is geworden*; zoodat hij *zijne kracht als eens anderen gebruikt*, en van denzelven de magt ontvangen heeft, om op onreine geesten te werken, insgelijks Godlijke tekenen aan menſchen te verrichten, en het niet veel meer zijnen eigenen geest noemt, door welken hij deze tekenen gewerkt heeft — die, alhoewel de Schrift zegt, CHRISTUS *is de Hoogepriester en Apostel onzer belijdenisſe geworden; hij heeft zich zelven voor ons Gode en den Vader opgeöfferd tot eene welriekende reuke*, evenwel leert: *niet het Woord zelf*, dat uit den Vader is, terwijl het vleesch, en een mensch, als wij, is geworden; *maar* als het ware, *een ander, die* voor zich op eene eigene wijze van eene vrouw mensch is geworden, *is onze Hoogepriester* en Apostel geworden;

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

den; of die leert, dat *dezelve voor zich zelven*, en niet voor ons alleen, *een offer geöfferd heeft*, dewijl hij geens offers behoefde, hij, die geene zonde kende — die niet belijdt, *dat het vleesch des Heeren levendmakend*, en aan het Woord uit God eigen; maar als het ware eenes anderen buiten *hem* is, doch die met hem, in waardigheid, vereenigd; maar niet op zichzelven levendmakend is; omdat het een eigendom des Woords is, hetwelk krachtig genoeg is, om alles levende te maken. — Eindelijk, die niet belijdt, *dat het Woord Gods naar het vleesch geleden heeft*, naar hetzelve *gekruist* is geworden, en *den dood geſmaakt* heeft, en de eerstgeborene uit de dooden geworden is, nademaal hij het leven en de levendmakende, als God, is.

Ook ſchreef CYRILLUS, in naam zijner vergadering, aan de Geestelijkheid en Gemeente, als ook aan de Monniken te *Konſtantinopolen* (*), hen waarſchuwende voor de dwalingen van hunnen Patriärch, en vermanende geene gemeenſchap met hem te houden.

NESTORIUS ſtelt hier XII Banvloekentegen.

NESTORIUS, hoe zeer hij ook dezen aanval had kunnen verächten, oordeelde echter nodig, twaalf andere *Anathematismen* tegen die van CYRILLUS uit te geven, in welken hij de beſchuldigingen van zijne partij op denzelven terug kaatſte (†), en in welken hij de *vervloeking* uitſprak over den genen, die

(*) In CYRILL. *Epist. p.* 78, 80. *ſqq.*

(†) Wij hebben ze enkel in Latijnſche Overzettingen, bijzonder bij MAR. MERC. *Opp. Part.* II. *p.* 116.

die den IMMANUËL alleen *waaren God* en niet ook *God met ons* noemt, dat is, die in onze natuur gewoond heeft, terwijl hij zich met dezelve, toen hij ze van MARIA aannam, verëenigde; die de *Heilige Maagd* eene *Moeder van het Woord Gods*, en niet liever van den IMMANUËL noemt — die, bij de verëeniging van het Woord Gods met het vleesch eene *plaatslijke verändering van het Godlijk Wezen* aanneemt, en zegt: dat *het vleesch voor de Godlijke natuur vatbaar zij*; of, dat *deze*, alleen *ten deele*, *met het vleesch verëenigd is*; of, dat *het vleesch*, om God te ontvangen, *in het onëindige en onbepaalde* met de Godlijke natuur *uitgeſtrekt* is geworden, en dat *even dezelfde op eene natuurlijke wijze*, (*natura*,) *God en mensch* is — die CHRISTUS, den IMMANUËL, niet *uit hoofde der verëeniging*, maar *uit hoofde der natuur*, *één noemt*, en niet belijdt, dat *uit de beide zelfſtandigheden*, zoo wel van God het Woord, als des van hem aangenomenen mensch, *eene verëeniging* des Zoons, welke zij nog *zonder vermenging* behouden, ontſtaan zij — die *de Bijbelſche ſpreekwijzen van* CHRISTUS, die de beide natuuren heeft, *alleen van één natuur opvat*, en aan *het Woord van God* zelf, zoo wel naar het vleesch, als *naar de Godheid*, *lijden* zoekt *toe te ſchrijven* — die zich onderwindt te zeggen: dat 'er, *na de aanneming des menſchen*, *natuurlijk een Zone Gods* is, daar hij toch IMMANUËL is — die, *na de menſchwording*, eenen *anderen*, dan CHRISTUS, *God het Woord noemt*, en zich verſtout te beweeren, *dat de gedaante eenes*

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

dienſtknechts even zoo, als God het Woord, *geen begin* hebbe, ja, even als dat, *ongeſchapen* zij; en niet veel meer belijdt, dat zij van dezen, als haren natuurlijken Heer, Schepper en God, geſchapen zij, welke hij ook met eigene kracht, in de woorden: *Breekt dezen Tempel af* enz. beloofd heeft op te wekken — die zegt, dat de *mensch, die uit de Maagd geſchapen* is, die zelfde *eeniggeborene* is, die, naar *Pſ.* CX. 4. *uit de Baarmoeder des Vaders voor de Morgenſtarren geteeld* is, en niet belijdt, dat hij veel meer, wegens de vereeniging met hem, die natuurlijk des Vaders *eeniggeborene* is, den naam *eeniggeborene* deelachtig is geworden; of die ook zegt, dat JESUS een ander is dan de IMMANUËL — die beweert, dat *de knechts gedaante op zich zelve*, dat is, naar de geſteldheid van hare eigene natuur, *verëerd moet* worden, en eene beheerſcheresſe aller dingen zij, en haar niet veel meer wegens de gemeenſchap verëert, tot welke zij met de zalige, natuurlijk alles beheerſchende natuur des eeniggeborenen verëenigd en verbonden is — die zegt, *de knechts gedaante zij eenswezens met den Heiligen Geest*, en niet, dat zij door deszelfs werking die verëeniging en verbinding met God het Woord bekomen hebbe, in welke zij zedert hare ontfangenisſe ſtaat; door welke zij ook aan de menſchen gewoone, en ſomtijds wonderbare, geneezingen gewerkt, en de magt, om booze Geesten te verdrijven, gehad heeft — die zegt, *dat het Woord, hetwelk van het begin was, de Hoogepriester en Apostel onzer belijdenis geworden is*, en zich

zich zelven voor ons geöfferd heeft; maar niet veel meer aan den IMMANUËL het Apoſtelſchap toeſchrijft, en in die zelfde betrekking de opöffering toekent; gevolglijk aan hem, die verëenigd is tot eene gemeenſchap des Zoons, dat is, die Gode, wat Godes is, en den mensch, wat des menſchen is, niet toeſchrijft — die zegt, *dat het met God het Woord verëenigde vleesch*, door de magt van zijne *eigene natuur levendmakend* is; daar toch de Heer en God zelf zegt: *de Geest is het, die levend maakt; maar het vleesch en is niet nut* — die eindelijk *het lijden des vleeſches* wel belijdt; maar het aan *het Woord Gods en het vleesch te gelijk*, in hetwelk het mensch geworden is, zonder onderſcheid van de waardigheid der natuuren, *toeſchrijft*.

JOANNES van Antiochië en ANDREAS van Samoſata keuren de Banvloeken van CYRILLUS af.

De Banvloeken of *Anathematismen* van CYRILLUS ſmaakten intusſchen weinig aan andere voorname Kerkleeräaren. JOANNES, de Patriärch van *Antiöchië*, verklaarde in eenen rondgaanden Brief aan verſcheidene Biſchoppen (*), niet te kunnen gelooven, dat zij echt en van CYRILLUS waren, omdat zij geheel met de leer van APOLLINARIS overëenkwamen. ANDREAS, Biſchop van *Samoſata* in *Syrië*, ſchreef 'er eene wederlegging tegen, en ſtiet zich bijzonder aan de uitdrukking *natuurlijke Godlijke verëeniging* van de menschwording door CYRILLUS gebruikt; als ook aan de woorden: *God heeft in het vleesch geleden*; zelfs de geleerdſte onder

(*) *In Synodico advers. tragoed. Irenæi Cap.* 4. BALUZ. *l. c. pag.* 691.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

der de Godgeleerden van dien tijd, THEODORETUS, vatte, op verzoek van den *Patriärch* van *Antiöchië* (*), de pen tegen CYRILLUS op; deze gaf toen eene verdediging en nadere verklaring uit (†), waar door in de daad de partijën elkander nader kwamen, dan zij misſchien zelve begrepen.

De Keizer beroept eene Kerkvergadering te Efeze.

Dewijl echter CYRILLUS ſteeds voortging, tegen de gewaande dwalingen van NESTORIUS te ijveren, waar in hij wakker werd bijgeſtaan door MARIUS MERCATOR, die zich toen te *Konſtantinopolen* bevond, ſcheen 'er geen ander middel overig, om de rust te herſtellen, dan eene *algemeene Kerkvergadering*, om welke NESTORIUS zelf den Keizer verzocht (§), en welke de Keizer THEODOSIUS *de Jongere*, ook in naam van VALENTINIANUS III, te *Efeze* ſamenriep, in het jaar 431 (**). De beide *Patriärchen*, CÆLESTINUS, die reeds uitſpraak gedaan had, en CYRILLUS, op wien de Keizer misnoegd ſcheen, raadpleegden *ſchriftelijk*, hoe zich hier bij te gedragen, en CÆLESTINUS, die zich bij den Keizer ontſchuldigde, dat hij niet in perſoon op de vergadering verſchijnen kon, gaf twee Bisſchoppen en eenen Ouderling, die hij in zijne plaats zond, in last (††), om zich, behoudens het gezag des Apostoliſchen Stoels, in alles naar CYRILLUS te ſchikken. Aan de vergadering zel-

(*) *Ep.* CL. *T.* IV. *Opp. p.* 1288.

(†) *Apologet. advers. Oriental T.* VI. *Opp. p.* 159.

(§) EVAGR. *Hist. Eccles. L.* I. *Cap.* 7.

(**) HARD. *Concil. Tom.* I. *pag.* 1343.

(††) BAL. *Nov. Coll. Conc. T.* I. *p.* 381. HARD. *l. c. p.* 1347.

zelve ſchreef hij (*), dat zij, dewijl de H. Geest bij hen tegenwoordig was, en de bewaring van het echte Geloof van hen gevorderd werd, dit met alle vrijmoedigheid mogten uitvoeren; *zijne afgevaardigden zouden dat gene voltrekken, wat hij te vooren beſloten had.* Openlijk was het beſluit dezer Biſchoppen geene uitſpraak der vergadering te laten gelden, dan de veröordeeling en afzetting van NESTORIUS.

In eenen Brief aan de vergadering (†) gaf THEODOSIUS haar bericht, dat hij, hoewel het beste vertrouwen op de Biſchoppen hebbende, zijnen Staatsdienaar CANDIDIANUS naa *Efeze* gezonden had, om ten aanzien der Monniken en Leeken, en over het geheel, voor de goede orde en rust te zorgen, zonder zich echter te willen bemoeijen met de geloofsverſchillen, welker onderzoek aan de Biſchoppen alleen werd overgelaten.

NESTORIUS verſcheen in het jaar 431 het eerst met 16 Biſchoppen te *Efeze*, van een aantal landlieden als zijne wacht verzeld (§). Kort daar na kwam CYRILLUS met 50 Biſchoppen uit *Egypte*, vele matrozen en boeren medebrengende. MEMNON, *Metropolitaan* van *Efeze*, die tot zijne partij behoorde, vergaderde 40 Biſchoppen uit zijn gebied en 12 uit *Pamfylië*; een blijk dat zij bedacht waren, om zich van

(*) *Ap.* BALUZ. *l. c. pag.* 489.

(†) *Ap.* HARDUIN. *l. c. pag.* 1345.

(§) *Ep. Neſtorii ad Theod. in Synod. C.* 8. *ap.* BAL. *l. c. p.* 700. *Ep. Memn. ad cler. Conſtant. p.* 524. *ibid.*

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

van de meerderheid van ſtemmen te verzekeren (*). Aanſtonds brak het ongenoegen tuſſchen de partijën uit, alzoo MEMNON NESTORIUS, noch iemand van zijne vrienden, in eene Kerk te *Efeze*, den Godsdienst wilde laten bijwonen, dewijl hij hen als reeds in den ban gedaan aanmerkte.

De Vergadering wordt door CYRILLUS aangevangen, voor de aankomst der Oosterſche Biſchoppen.

JOANNES, *Patriärch* van *Antiöchië*, met de eigenlijke *Oosterſche* Biſchoppen, die men van de *Aſiätiſche* onderſcheidde, en uit *Syrië* enz. komen moesten, waren nog niet aangekomen, door de verte en ſlegtheid der wegen (†), hoewel CYRILLUS dit vertoef aan opzetlijke oogmerken toeſchreef (§). Niettegenſtaande het verbod van CANDIDIANUS (**) en de betuiging van 60 andere *Aſiätiſche* Biſchoppen, onder welken ook THEODORETUS, Biſchop van *Cyrus* in *Syrië* (††), opende CYRILLUS in Junij des jaars 431 de vergadering, zonder hen af te wachten, en ſchoon hij zelf niet alleen de aanklager, maar ook de aangeklaagde was, matigde *hij zich* het recht aan van Voorzitter. NESTORIUS driemaal ſchrif-

(*) *Joann. Antioch. Relatio ad Imperat ap.* HARDUIN. *l. c. pag.* 1541.

(†) *Joann. Ep. ad Cyrill. ap.* HARD. *l. c. p.* 1348. *Conciliab. Ephes. Ep. ad Imper. l. c. p.* 1457. EVAGR. *H. E. L.* I. C. 3, 4. LIBERAT. *Breviar. C.* 6.

(§) CYRILLI *Ep. ad quosd. cler. Conſtant. l. c. pag.* 1435. *Synodi Ephes. relatio ad Imperatt. p.* 1440. *Relatio Synodi ad Cœlestin. p.* 1504.

(**) *Nest. et Episc. Relatio ad Impp. ibid. p.* 1437.

(††) *Contestat. directa B. Cyrillo ibid. p.* 1349.

ſchriftelijk gedaagd zijnde, in de vergadering te verſchijnen, antwoordde, dat hij zich daar zou laten vinden, als de Biſchoppen allen gekomen waren (*). CANDIDIANUS verſcheen zelf in de vergadering, om te bevelen, dat men de Oosterlingen zou afwachten, doch men deed hem, niet zonder hoon, buiten ſtaan, en hij moest zich vergenoegen, zijn verbod te laten aanplakken, en den Keizer bericht te zenden (†).

CYRILLUS de vergadering verzekerd hebbende, dat de Keizer belast had, zonder vertoef voort te gaan, las men in de bijëenkomst van omtrent 200 Biſchoppen de Niceenſche Geloofsbelijdenis, vervolgends den tweeden Brief van CYRILLUS, de antwoorden van NESTORIUS, de *Anathematismen* van CYRILLUS enz. Nu ſchreeuwden alle de leden der vergadering: „ Wie NESTORIUS niet bant, zij zelf „ een Ban! Het recht geloof bant hem: De hei„ lige *Synode* bant hem!" en meer dergelijke. En nog dien zelfden dag, maakte men, zonder NESTORIUS gehoord te hebben, onder voorzitting van zijnen hevigſten vijänd, het volgende beſluit op: „ Onze Heere JESUS CHRISTUS, wien NESTORIUS „ gelasterd heeft, doet door de tegenwoordige hei„ ligſte *Synodus* de uitſpraak, dat hij de Biſchop„ pelijke waardigheid verbeurd heeft, en van den „ geheelen Priesterlijken ſtand is uitgeſloten (§)."

De-

(*) *Act. Conc. Ephes.* P. II. *Act.* I. *ap.* HARD. *T.* I. *p.* 1357.

(†) *Contestatio Candidiani Comitis l. c. C.* 25.

(§) *Ap.* HARD. *l. c. p.* 1421. SOCR. *H. E. L.* VII. *C.* 34. EVAGR. *L.* I. *Cap.* 4.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Deze afzetting werd hem 's anderen daags ſchriftelijk aangekondigd, en hij in het opſchrift *de nieuwe* JUDAS genoemd.

Terſtond liet de *Synode* deze uitſpraak te *Efeze* uitroepen en aanplakken; ook gaf zij 'er bericht van aan de Geestelijken te *Konſtantinopolen*. CYRILLUS ſchreef naa *Alexandrië*, en men ſtelde een verbaal van het verhandelde op, om aan den Keizer te zenden. Tegen dit alles verzette zich CANDIDIANUS nadruklijk, en zond den Keizer van alles bericht, verhinderende tevens alle Briefwisſeling der vergadering en het verzenden van haar bericht aan den Keizer (*).

Ongenoegen der Oosterlingen.

Eindelijk kwam JOANNES, Biſchop van *Antiochië*, aan, met meer dan 20 Biſchoppen, 6 dagen na dat het overhaast beſluit van de afzetting van NESTORIUS genomen was, waar over zij zich zeer misnoegd toonden, doch niet minder, dat de vergadering de leerſtellingen van CYRILLUS, met zijne *Anathematismen* verbonden, had goedgekeurd. Weldra hield JOANNES, met omtrent 42 Biſchoppen, aan zijne woning eene bijëenkomst, waar in over de onwettige handelwijze der Kerkvergadering geklaagd, en op voorſtel van JOANNES, CYRILLUS en MEMNON van hunne ambten afgezet, en de overige Biſchoppen uit de Kerkelijke Gemeenſchap geſloten werden, tot zij *het Anathema* tegen de Ketterijën van

(*) *Synodie. Cap.* 10, 11. *ap.* BALUZ. *et* HARDUIN. *ll. cc. Epist. univers. Concil. Epist. Memnonis ad cleric. Cpolit. ap, Baluz. l. c.*

van CYRILLUS zouden uitgeſproken hebben (*). Zij gaven hier van ſchriftelijk kennis aan den Keizer en het Hof, waar tegen CYRILLUS klaagde, dat zij 200 Biſchoppen eener *algemeene* Kerkvergadering, tegen alle Kerkenwetten aan, gehoond hadden, ook ſprak de vergadering vervolgens den Ban uit tegen JOANNES en zijne aanhangers.

's Keizers ongenoegen. Optogt der Monniken.

Middelerwijl gaf de Keizer in eenen Brief aan de *Synode* zijn ongenoegen te kennen, en verklaarde alles wat gebeurd was, voor nietig en van onwaarde, en gebood de Biſchoppen bijëen te blijven, tot hij eenen anderen Staatsbedienden gezonden zou hebben, om met CANDIDIANUS alles in orde te brengen; maar CYRILLUS middel gevonden hebbende, om door een' bedelaar eenen Brief aan de Biſchoppen en Monniken te bezorgen, die zich in *Konſtantinopolen* bevonden, kwamen alle de *Archimandriten* of *Abten* met hunne Monniken op de been, en begaven zich in optogt, onder het zingen van Geeſtelijke Liederen, naa het Hof, gevolgd van eene verbazende menigte volks; zij hadden eenen Abt DALMATIUS aan het hoofd, die 48 jaren lang niet uit zijn Klooſter geweest, maar nu door eene ſtem uit den Hemel tot dezen optogt vermaand was. De Abten werden bij den Keizer ingelaten, en deeden aan het volk verſlag, dat zij den Keizer overtuigd hadden van het onrecht, der *Synode* aangedaan, waar op hij gelast had, dat dezelve afgevaardigden aan hem zou zenden. Welk verſlag met

(*) *Act. Conciliabuli C.* 3. *ap.* HARD. *l. c. p.* 1449-1457.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

met een algemeen *Anathema* over NESTORIUS beantwoord werd (*).

Terwijl van beide de partijën afgevaardigden te *Konſtantinopolen* verſcheenen, en malkanderen beſchuldigden (†), kwamen in *Julij* 431 de afgezondenen van den Roomſchen Biſchop te *Efeze* aan, een groote ſteun voor de partij van CYRILLUS; terſtond hield de vergadering hare *tweede* zitting, waar in de Brief van CÆLESTINUS gelezen werd, behelzende zijne voormalige uitſpraak, en bericht, dat NESTORIUS dienvolgends was afgezet. In de *derde* zitting vond men deze afzetting volkomen *Kanoniek*, of overëenkomſtig de Kerkelijke Wetten; en de Roomſche Afgevaardigden bekrachtigden het door de Kerkvergadering gevelde vonnis, in naam van CÆLESTINUS, als Opvolger van PETRUS, den bekenden grondſlag der *Katholijke* Kerk, die van CHRISTUS de Sleutelen des Hemelrijks ontvangen heeft. Hier van werd den Keizer kennis gegeven, met verzoek, dat de vergadering thans mogt ſcheiden, als ook tot het verkiezen van eenen nieuwen Biſchop te *Konſtantinopolen* (§). In de *vierde* zitting werden de klagten van CYRILLUS en MEMNON tegen JOANNES van *Antiöchië* aangenomen, en de laatstge-

De vergadering vervloekt hare zittingen.

(*) Dit is het verhaal der Biſchoppen, verëerders van CYRILLUS, die zich thans in de Hoofdſtad bevonden. *Reſcriptum Episcopp. Cpoli inventorum ap.* HARDUIN. *pag.* 1585. *l. c.*

(†) *Comitis Irenæi ad Orientt. relatio p.* 1548.

(§) *Act.* II. *et* III. *Conc. Ephes. ap.* HARD. *p.* 1465-1484.

gemelde driemalen, vergeefs, voor de vergadering gedaagd, en hij daar op in de *vijfde* zitting uit de Kerkelijke Gemeenſchap gefloten. In de *zesde* zitting werd de *Niceenſche* Geloofsbelijdenis, en uittrekzels uit de ſchriften der Kerkvaderen gelezen; eindelijk in de *zevende* en laatſte zitting werd de vergadering den laatſten *Augustus* 431 beſloten, met het opſtellen van zes *Canones* of Kerkregelen, naar welke de Geeſtelijkheid en andere Christenen zich te gedragen hadden (*).

De Keizer laat NESTORIUS, CYRILLUS en MEMNON in hechtenis nemen

Vóór dat de laatſte zitting gehouden werd, in het begin van *Augustus*, kwam een nieuwe gevolmagtigde des Keizers aan, de Staatsdiënaar JOANNES, die alle de Biſchoppen doch bij partijën voor zich liet komen, maar de partij van CYRILLUS wilde niets toegeven, waar uit een volſtrekte oploop en gevecht ontſtond, zoodat de Staatsdienaar genoodzaakt was, CYRILLUS en NESTORIUS te laten wegbrengen, en toen den overigen het Keizerlijk bevel voorlezen, waar bij zij beiden, als ook MEMNON, afgezet werden (†). Hier over beklaagde zich de Kerkvergadering, in eenen Brief aan den Keizer; CYRILLUS zelf ſchreef uit zijne hechtenis, op eene trotſche wijze, aan de Geeſtelijkheid en Gemeente te *Konſtantinopolen* (§). De Oosterlingen gedroegen zich gehoorzamer, ſchoon niet geheel onberispelijk; zij bleven beweeren, dat de Kerkevrede niet

(*) *Act. ap.* HARD. *pag.* 1485-1617.

(†) *Exemp. Ep. Joann. Comit p.* 1555. *ap.* HARD.

(§) *Ibid. pag.* 1593.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

niet herſteld kon worden, ten zij CYRILLUS zijne leerſtellingen herriep (*).

Op deze Brieven, werd aan beide partijën vergund, afgevaardigden naa *Konſtantinopolen* te zenden, doch die te *Chalcedon* gekomen, bevel kregen, om daar 's Keizers komst af te wachten. Daartegen werd aan NESTORIUS aangezegd, naa zijn Klooster te keeren. THEODOSIUS verleende te *Chalcedon* aan de afgevaardigden van beide partijën vervolgends gehoor; doch de partijën bleven elke op haar ſtuk ſtaan; die van CYRILLUS wilde zelfs den Oosterlingen niet vergunnen den Godsdienst in eene Kerk te *Chalcedon* waar te nemen, volgends verhaal der Oosterlingen (†). Eindelijk kwam de Keizer tot een beſluit, waar bij de Kerkvergadering ontbonden en den Bisſchoppen vergund werd, naa huis te keeren, uitgezonderd CYRILLUS en MEMNON, als die beiden van hunne Bisdommen afgezet waren (§), doch kort daar na vergunde de Keizer bij eene *nieuwe* verördening (**), dat CYRILLUS naa *Alexandrië* mogt keeren, en MEMNON zou te *Efeze* blijven.

Vergeefſche onderhandelingen te Chalcedon.

NESTORI-

Van NESTORIUS zelven maakte de Keizer geheel geen

(*) *Ep. Joann. Antioch. et Synodi, quae cum eo convenit, ad Imper. Theodos. p.* 1557. *ap.* HARD.

(†) *In Synodico ap. Baluz. C.* 31. *et ap.* HARD. *l. c. pag.* 1568.

(§) *In Synod. Cap.* 29.

(**) *l. c. Cap.* 33. en in het Grieksch. bij COTEL. *Monum. Eccl. Gr. Tom.* I. *pag.* 41.

geen gewag; deze was geheel bij den Keizer in ongenade gevallen, die zelfs niet van hem hooren wilde (*). Men gelooft, dat 's Keizers Zuster, PULCHERIA, hier de ſchuld van hebbe, welke CYRILLUS geheel gewonnen had, door geſchenken, als ook door omkopingen aan het Hof, hetwelk NESTORIUS hem reeds in zijne *Predikatiën* had verweten, en ook AKACIUS en THEODORETUS verzekeren. Maar bijzonder is 'er een verhaal van SUIDAS (†), volgends hetwelk PULCHERIA hem zoo gehaat zal hebben, omdat hij haar van onkuisheid beſchuldigd had. Ondertusſchen hadden de onrusten, door de Kerkelijken en Monniken ook te *Chalcedon* verwekt, veel invloed op den Keizer, om CYRILLUS en MEMNON in hunne ambten te laten.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

us bij den Keizer in ongenade

Zoodanig was het einde der *Efeziſche* Kerkvergadering, die zich zeer ongegrond eene *algemeene* genoemd heeft; in welke men echter nog ziet, hoe de Keizer zich de hoogſte magt toeëigende over de vergadering, en alle de Biſſchoppen, den *Roomſchen* zelven niet uitgezonderd. Het voordeel, hetwelk ſommigen oordeelen, dat zij, door het veröordeelen van eenige leerſtukken, welke men aan NESTORIUS, meest bij gevolgtrekking, toeſchreef, aan de Chriſtelijke Kerk zal aangebragt hebben, kan niet opwegen tegen het nadeel, hetwelk zij geſticht heeft door den

De twiſten en verdeeldheden duuren voort.

(*) THEOD. *Epist.* CLXIX. *ad Alexandr. Hierapol. Tom.* IV. *Opp. p.* 1338. *Epist. Legator. Orient. ad ſuos in Epheſo Synod. C.* 31. *p.* 730. *ap.* BALUZ.

(†) *Lex. T.* III. *v. Pulcheria p.* 162. *ed. Kust.*

III. BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

den eernaam van *Godsbaarſter* of *Moeder Gods* aan MARIA, als een kenmerk der rechtzinnigheid, te verzekeren, waar door het Bijgeloof omtrent die Heil. Maagd ſteeds nieuw voedzel ontving. Inmiddels was de eendragt en vrede door deze Kerkvergadering niets minder dan herſteld. De keuze van *eenen* nieuwen Biſſchop te *Konſtantinopolen* vermeerderde reeds de verbittering. Eenigen uit de partij van CYRILLUS verkozen daar toe den Ouderling MAXIMIANUS aldaar, die wel uitmuntte door zijn vroom afgezonderd leven, maar als een tegenſtrever van NESTORIUS te boek ſtond (*), terwijl 'er in de Hoofdſtad nog velen gevonden werden, die NESTORIUS voor rechtmatigen Biſſchop erkenden; aan welke THEODORETUS en DOROTHEUS, een ander Oostersch Biſſchop, verſcheidene Brieven ſchreven, om hen in hunne bekommernisſen te vertroosten (†). MAXIMIANUS vervolgde de Oosterlingen op hunne terugreize naa hunne Gemeenten, waar over *zij* aan het Hof klagtig vielen, en verklaarden, dat zij de keuze van MAXIMIANUS niet voor wettig konden houden (§); omdat 'er onder de Biſſchoppen, die hem verkozen hadden, waren, die onder den Ban lagen (**). Ook hielden zij vergaderingen te *Tarſus* en *Antiöchië*, waar zij verklaarden, nooit in de afzetting van NESTORIUS te zullen toeſtemmen, en de veröordeeling der ſtellingen van CYRILLUS, en zij-

(*) SOCR. *H. E. L.* VII *C.* 35. LIBER. *in Brev. C.* 7.
(†) *In Synod. Cap.* 40. *Cap.* 46. *Cap.* 47.
(§) *In Synod. C.* 38. (**) *In Synod. C.* 39.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

zijne afzetting, als ook die van MEMNON bevestigden, en dezelfde uitſpraak tegen de afgevaardigden van deze partij te *Chalcedon* deeden (*), waar in ook de eerwaardige AKACIUS van *Berrhoea* met hen inſtemde (†). Aan den anderen kant zette MAXIMIANUS in het jaar 432 vier *Aſiätiſche Metropolitanen* af, een van welken niet eens tot zijn Kerspel behoorde, waarſchijnlijk, omdat zij hem niet als Biſchop erkennen wilden (§).

RABULA Biſchop van Edeſſa gaat over tot de partij van CYRILLUS.

RABULA, Biſchop van *Edeſſa*, *Metropolitaan* der Provintie *Osrhoëne*, blies het vuur van oneenigheid thans op nieuw aan, door de partij der Oosterlingen te verlaten, en tot die van CYRILLUS over te gaan. Hij vervolgde niet alleen de partij, die hij verlaten had, maar beſchuldigde zelfs den reeds overledenen Leeraar THEODORUS van *Mopſueſtia* (**). De *Efeziſche* Kerkvergadering had zijne Geloofsbelijdenis, van welke CHARISIUS, een Ouderling te *Filadelfia*, haar bericht had gegeven, dat de aanhangers van NESTORIUS die aldaar gebruikten, in hare *zesde* zitting veröordeeld, zonder te weten, dat zij van THEODORUS was, maar RABULA, die een' perſoonlijken haat tegen THEODORUS koeſterde, omdat hij eens door hem van eene verkeerdheid in eene Kerkvergadering (††) overtuigd was, ſprak open-

(*) *l. c. C.* 66. *C.* 136. SOCRAT. *L.* VII. *C.* 34.

(†) *l. c. C.* 41. (§) *Ibid. C.* 45, 48, 70, 71.

(**) Wij hebben van hem geſproken in het Xde *Deel*, *Bladz.* 246. volgg.

(††) Dit verhaalt zijn opvolger IBAS *Ep. ad Marin*

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

openlijk voor zijne Gemeente den ban over THEODORUS uit, als ook over allen, die niet volkomen zoo als CYRILLUS dachten (*). Daartegen werd RABULA zelf beſchuldigd, dat hij maar ééne natuur in CHRISTUS leerde, waaröm velen van de Geeſtelijkheid in zijne Provintie gereed waren, om met hem de Kerkgemeenſchap te breken (†). Wat 'er eigenlijk zij van de vrang, of in de daad THEODORUS van *Mopſuestia* de eerſte uitvinder van dat gevoelen geweest zij, hetwelk men aan NESTORIUS, als Ketterij, toeſchreef, gelijk CYRILLUS hem en zijnen leermeester DIODORUS van *Tarſus* meermalen in zijne ſchriften, de Vaders der *Nestoriaanſche* Ketterij noemt, en waaromtrent latere Geleerden zich verſchillend verklaard hebben, kan vrij duidelijk blijken uit zijne Geloofsbelijdenis (§), in welke hij onder anderen zegt: CHRISTUS, *de mensch wordt, wegens de onſcheidbare vereeniging met de Godlijke natuur*, en met betrekking tot God, *van alle ſchepſelen aangebeden;* „ wij zeggen," voegt hij 'er bij, „ dat *'er een Zoon en Heer* JESUS „ CHRISTUS is, door welken alle dingen gemaakt „ zijn, en verſtaan daar door bij uitnemendheid, „ (πρωτοτύπως,) *God het Woord*, hetwelk naar „ het

in Act. Conc. Chalced. Act. II. *T.* II. *Conc.* HARD. *p.* 532.

(*) *Andreæ Samoſat. Ep. in Synodico C.* 43.

(†) *Synod. decret. Joan. Antioch. C.* 44.

(§) Die hem ten minſten met veel waarſchijnlijkheid toegeſchreven en gevonden wordt in MARIUS MERCATOR. *Opp. Tom.* II. *pag.* 251.

„ het Wezen Gods Zoon en Heer is; maar te ge-
„ lijk verſtaan wij mede het *aangenomene*, JESUS
„ van *Nazareth*, welken God met den Geest en
„ met kracht gezalfd heeft, als die door de verëe-
„ niging met God het Zoonſchap en de Heerſchap-
„ pij deelachtig is geworden." Men mag hier uit beſluiten: THEODORUS en NESTORIUS hebben van de Menschwording van CHRISTUS, gelijk dit de gewoone leerwijze der Oosterlingen was, op dezelfde wijze geſproken, met het bijzonder oogmerk, om de leere der *Apollinaristen* tegen te gaan; zonder dat daar uit volgt, dat NESTORIUS dit van THEODORUS geleerd, of dat zij verkeerd geleerd hebben.

Vruchteloze pogingen van het Keizerlijke Hof tot vrede.

Terwijl dus de verſchillen ſteeds verder gingen en ſcheuringen dreigde, deed de Keizer een ſchriftelijk voorſtel aan de beide hoofden der partijën, CYRILLUS en JOANNES (*): JOANNES zou de afzetting van NESTORIUS billijken, en zijne leerſtellingen veröordeelen, waar op CYRILLUS en CÆLESTINUS hem in de Kerkgemeenſchap zouden aannemen, het overige zou door wederzijdſche verklaringen gevonden kunnen worden, ten welken einde CYRILLUS en JOANNES te *Nikomedië* zouden zamenkomen. JOANNES vond dezen eisch godloos, om het banvonnis uit te ſpreken tegen de genen, die in CHRISTUS twee natuuren erkenden, maar hield het noodzaaklijk, de ſtellingen van CYRILLUS te veröordeelen (†), ook

(*) De Brief aan den laatſten is nog voorhanden in HARD. *Concil. Tom.* I. *pag.* 1684.

(†) *Ep. Joan. Antioch. ad Alex. Hier. in Synod. C.* 52.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476, tot 622.

ook ontſchuldigde hij zich, wegens ligchaamszwakte, ſprak zelfs van levensgevaar, waar zijne vrienden hem voor gewaarſchuwd hadden. Nu belaſtte de Keizer zijnen Staatsdienaar ARISTOLAUS, met de beide partijën te handelen. Deze vervoegde zich eerst bij de Oosterlingen, die te *Antiöchië* als ook te *Berrhoea* bijëenkwamen, en daar vaststelden, dat CYRILLUS zijne *Anathematismen* zou moeten herroepen; NESTORIUS wilden zij niet veröordeelen; en bij het *Niceensch* Geloof geene bijvoegsels dulden (*). Deze voorslagen bragt ARISTOLAUS, benevens eenen Brief van AKACIUS, aan CYRILLUS naa *Alexandrië* over. Deze antwoordde op dezelve (†): De Keizer had bevolen, NESTORIUS en zijne leerstellingen te veröordeelen, hier bij moest het blijven; zijne twaalf *stellingen* waren alleen tegen NESTORIUS gesteld, en hij was bereid, die op eene voldoende wijze te verklaren, als de vrede hersteld zou zijn. Doch zijn *Aardsdiaken* en *Syncellus*, (vertrouwde medehulper in het waarnemen van het Bisdom,) EPIFANIUS, geeft hier (§) nog de bijzondere opheldering, dat CYRILLUS, door het dringend aanhouden van ARISTOLAUS, naar het Keizerlijk bevel, genoodzaakt was geworden, om zich, on-

(*) *Joan. Antioch. Ep. l. c. Propoſit. in Synod. Cap.* 53. *Ep. Alexandr. et alior. Episcop. C.* 54. *Alexandr. Ep. ad Andr. Samoſat. Cap.* 58 *Theodoreti Epist. ad Acac. Cap.* 60.

(†) *Epist. Cyrilli ad Acac. in Synodico Cap.* 56.

(§) EPIPHAN. *Epist. ad Maximian. in Synod. C.* 203.

onder bijgevoegd *anathema*, te verklaren, dat hij, het gene hij geſchreven had, niet nam in eenen Ketterſchen zin; maar wat 'er berispelijk in mogt zijn, had hij uit vuurigen ijver voor onzen Heere JESUS CHRISTUS gezegd, wien NESTORIUS verloochend had.

De Oosterlingen krijgen onderling verſchil.

Op dit voorſtel van CYRILLUS geloofde AKACIUS, dat men een vergelijk zou kunnen ſluiten (*); van dit gevoelen waren ook JOANNES van *Antiöchië* en eenige anderen. Maar daartegen bleef ALEXANDER, Biſchop van *Hierapolis*, 'er bij (†), dat CYRILLUS een *Ketter* was, die maar *één natuur* in CHRISTUS leerde; ANDREAS, Biſchop van *Samoſata*, was het volkomen met hem eens, ook anderen; maar THEODORETUS, tuſſchen beide deze gevoelens den middelweg kiezende, erkende wel, dat CYRILLUS wat nader was gekomen, maar nog niet alle voldoening gegeven had, ook vond hij het onredelijk, dat zij de afzetting van NESTORIUS zouden bevestigen, wiens richters zij niet geweest waren.

De vrede wordt getroffen.

Niettegenſtaande deze verſchillende gevoelens, zond JOANNES van *Antiöchië*, met goedvinden van AKACIUS, den Biſchop PAULUS van *Emiſa*, aan CYRILLUS, om hem een vergelijk aan te bieden, hij gaf hem eene Geloofsbelijdenis mede, welke tot eenen grondſlag zou dienen, dezelfde, welke de Oosterlingen te *Efeze* hadden laten ontwerpen door THEODORETUS, doch waar bij JOANNES thans eene inleiding, en bij het ſlot de volgende woorden voegde:

(*) *In Synodico* C. 55. (†) *l. c. Cap.* 57.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

de: „ Betreffende de Euãngeliſche en Apoſtoliſche „ uitdrukkingen van den Heere: zoo weten wij, „ dat de Godgeleerden eenigen derzelven, welke „ gemeenſchaplijk, (van beide de natuuren,) ge„ zegd worden, van één perſoon gebruiken; (*κοι*„ *νοπαυτες ὡς ἐφ' ἑνος προσωπυ*,) maar die welke „ op het onderſcheid der natuuren betrekking heb„ ben, geſcheiden, de Godebetaamlijke van CHRIS„ TUS Godheid, en de geringere eindelijk van zij„ ne Menſchheid, verklaren." Met één woord, hij ſtond 'er op, dat CYRILLUS niet alleen eene *vereeniging van twee natuuren in* CHRISTUS, maar ook derzelver *blijvend onderſcheid* na deze vereeniging erkennen zou, waar tegen hij de benaming van *Moeder Gods* zou toelaten (*).

Met dezen last kwam PAULUS te *Alexandrië* in het jaar 432. CYRILLUS ondertekende zonder bedenken de Geloofsbelijdenis, beweerende nooit anders geleerd te hebben, ſchoon hij in de daad zijne uitdrukking van *eene natuur* opgaf, en dus in dit opzicht van gevoelen veränderde (†). De beide partijën hadden noodzake, om toe te geven. Het Keizerlijke Hof drong ſterk op de herſtelling van den Kerkenvrede, maar wilde tevens de afzetting van NESTORIUS en de verkiezing van deszelfs Opvolger volſtrekt goedgekeurd hebben. Hier ſteunde de *Egyptiſche* partij op; daartegen moest zich CYRIL-

(*) *Ap.* HARD. *Tom.* I. *Concil. pag.* 1692.

(†) Gelijk ook FACUNDUS *Hermian.* deed, *pro defens. trium Capitulor. in* SIRMOND. *Opp. T.* II. *p.* 319.

RILLUS laten welgevallen, zijne ſtellingen te verbeteren; deze *Patriärch* had zelfs zijne middelen van omkoping aan het Hof thans nodig, om zich ſtaande te houden, waar van een nog voorhanden zijnde Brief van zijnen *Aardsdiaken* en *Syncellus* EPIFANIUS aan MAXIMIANUS verſlag doet (*), 'er bijvoegende, dat de Kerk van *Alexandrië* daar door reeds eene ſchuld van 1500 goudſtukken gemaakt had.

CYRILLUS dan zoo veel toegegeven hebbende aan JOANNES en zijne vrienden, verkreeg met list van PAULUS, dat hij ſchriftelijk in naam der Oosterlingen toeſtemde in de afzetting van NESTORIUS, en in den Ban over hem en zijne ſtellingen, zonder dat CYRILLUS de herſtelling der vier door MAXIMIANUS afgezette Biſchoppen wilde toeſtaan (†). Vervolgends predikte PAULUS driemalen met groote toejuiching van het volk, van de eerſte van welke leerredenen ſlechts eenige regelen, maar de beide anderen nog geheel voorhanden zijn (§). Nog echter was deze vrede zeer bepaald; om JOANNES en zijne vrienden tot denzelven over te halen, reisde ARISTOLAUS zelf naa *Antiöchië*; eindelijk onderteekende JOANNES een opſtel, waar in hij met zijne vrien-

(*) *In Synod. Cap.* 203.

(†) *Libellus quem Paulus Emis. Archiepiscopo Cyrillo obtulit, in Cyrilli Epist. Opp. Tom.* V. *Part.* II. *pag.* 100. III. 152, 155.

(§) *In* COTELER. *Monum. Eccl. Gr. T.* I. *p.* 48. HARD. *Act. Concil. Tom.* I. *pag.* 1693.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

vrienden het vonnis der Kerkvergadering, waar bij NESTORIUS werd afgezet, goedkeurden, en over zijne ſchandelijke ſtellingen den Ban uitſpraken, en ook in de verkiezing van MAXIMIANUS berustten; ook vernieuwde hij de oude vriendſchap met CYRILLUS, en prees door eenen rondgaanden *Brief* deze verzoening aan de Biſchoppen van het Oosten aan. CYRILLUS was met deze uitkomst zeer in zijn ſchik, gelijk ook de *Roomſche* Biſchop SIXTUS III, wien zij beiden kennis van de verzoening gegeven hadden (*).

Verdere lotgevallen van NESTORIUS.

Op deze wijze werd NESTORIUS van zijne vrienden en vijänden onëdelmoedig behandeld. JOANNES en zijne aanhangers konden wel zijne herſtelling niet bewerken, maar hoe konden zij zijne leere veröordeelen, welke zij niet duiſter goedgekeurd en daartegen de ſtellingen van CYRILLUS vóor Ketterſch verklaard hadden? Ondertusſchen was NESTORIUS, in het jaar 432, in zijn Klooster te *Antiöchië* terug gekeerd, alwaar hij omtrent vier jaren ongeſtoord leefde, en met zijne vrienden Briefwisſeling hield, zelfs ſchreef THEODORETUS hem (†), dat hij wel met CYRILLUS verzoend was, doch zonder hem, NESTORIUS, te veröordeelen. Vergeefs ſchreef de *Roomſche* Biſchop CÆLESTINUS zoo wel aan de Kerkvergadering te *Efeze* (§), als aan den Keizer THE-

(*) HARD. *l. c. pag.* 1707-1714. LIBER. *l. c. Cap.* 8. EVAGR. *H. E. Libr.* I. *Cap.* 6.

(†) *In* MAR. MERC. *Opp. Part.* II. *p.* 272. *Synodica Cap.* 120. (§) *Ap.* HARD. *l. c. p.* 1671.

THEODOSIUS zelven (*), dat men toch NESTORIUS te *Antiöchië* niet moest dulden, maar dat de Keizer den genen, wien de algemeene ſtem der Priesteren, wegens zijne hardnekkigheid in godloze leeringen, uit de Kerk geworpen had, ook van alle menſchelijke famenleving behoorde te verwijderen. Maar omtrent het jaar 435 gebood de Keizer (†), dat NESTORIUS wegens zijne Ketterijën voor eeuwig naa *Petra* in *Arabië* gebannen, en zijne bezittingen ten behoeve der Gemeente van *Konſtantinopolen* verbeurd zouden zijn. Ten zelfden tijde beval hij (§), dat, gelijkerwijs KONSTANTYN den *Ariänen* den ſchimpnaam *Porfyriänen* gegeven had, dus in het vervolg ook de aanhangers van NESTORIUS niet *Christenen* maar *Simoniänen* heeten zouden, en dat men zijne ſchriften niet lezen maar overleveren zou, om openlijk verbrand te worden, ook zou den *Neſtoriänen* geene plaats tot vergaderingen toegeſtaan worden. Evenwel zijn niet weinigen van zijne *Predikatiën* en *Brieven*, en andere opſtellen, zelfs in de ſchriften zijner partijën, bewaard gebleven. Dus heeft MARIUS MERCATOR verſcheidene Predikatiën, ook zijne Banvloeken tegen CYRILLUS, bewaard, andere brokſtukken heeft men bij CASSIANUS, GENNADIUS, en andere nog laatere Schrijvers. Onder zijne verlorene ſchriften ſchijnt het gewigtigſte geweest te zijn, een opſtel: *Over de Menschwording des*

(*) *l. c. pag.* 1694.

(†) *In* MANS. *Conc. T.* V. *p.* 255. *et ap.* BAL. *l. c. p.* 583.

(§) *Ibid. et l.* 66. *C. Th. de Hær. et in Synod. C.* 191.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

des Heeren, en *de Geſchiedenis van zijne twisten*, waar uit EVAGRIUS het een en ander bewaard heeft (*). Niet lang na dezen tijd ſchreef IRENÆUS, Biſſchop van *Tyrus* (†), vijf Boeken van eene Kerkgeſchiedenis over de vervolgingen van NESTORIUS, en alle daar toe behoorende gebeurtenisſen, welk werk hij, naar het ſchijnt, den naam van *Tragedie* of *Treurſpel* gaf, gelijk NESTORIUS zelf zijne Geſchiedenis dus ſchijnt genoemd te hebben. De uitmuntende echte ſtukken, welke deze IRENÆUS daar toe verzameld had, zijn door eenen Schrijver van de VIde eeuw, doch tot een geheel ander oogmerk, van hem overgenomen en in het Latijn geplaatst in een werk, genaamd: *Synodicum adverſus Tragoediam Irenæi* (§).

Het ſchijnt, dat het Keizerlijk bevel, om NESTORIUS naa *Petra* te bannen, niet voltrokken is geworden, dewijl hij zelf (**) verhaalt, dat men hem van *Antiöchië*, waar hij veel eer genoten *had*, naa *Oaſis*. heeft gebragt, hetwelk ook *Ibis* genoemd werd. Het is treurig om te zien, dat, volgens EVAGRIUS, zijn oude vriend JOANNES zelf door zijn bericht aan den Keizer zijne verbanning bewerkt heeft, of ſchaamde hij zich den man voor zich te zien, wien hij trouwloos verlaten had? Als onder-

tus-

(*) *Libr.* I. *Cap.* 7.

(†) Volgends den *Neſtoriaan* EBEDJESU *in Catal. ap.* ASSEM. *Biblioth. Orient. T.* III. P. I. *C.* 25. *p.* 38.

(§) *Ap.* BAL. *Nov. Coll. Concil. Tom.* I.

(**) Bij EPIFANIUS *l. c.*

tusſchen die Landſtreek van *Egypte*, waar NESTORIUS thans leefde, waarſchijnlijk bij de ſtad *Groot-Oaſis*, door de *Blemmyers*, een barbaarsch omzwervend volk, te vuur en te zwaard verwoest werd, lieten zij hem niet alleen vrij vertrekken, maar waarſchuwden hem zelfs, dat ſpoedig na hen andere barbaren volgen zouden. Hij vluchtte derhalven naa het Landſchap *Thebais*, waar van hij den Stadhouder bericht zond, opdat zijne vlucht niet verkeerd mogt worden uitgelegd. Niet lang daar na werd hij, door barbaarſche Soldaten, naa *Elephantina*, op de uiterſte Grenzen van *Thebais*, voortgeleid, en zedert nog driemalen, magteloos, ziek, en gewond, dan naa *Panopolis*, dan naa andere plaatzen, met wezenlijk levensgevaar, geſleept; waar over hij zich bij den Stadhouder hartroerend beklaagde. Zoo ver ging de bitterheid der Ketterjagers van deze eeuw, dat zij zich zelfs hier mede niet vergenoegd hielden, zonder hem bovendien als een verdoemeling uit te maken, gelijk EVAGRIUS zulks uit deze zijne rampen zelve afleiden wil. Deze Schrijver verhaalt ook, ergens gelezen te hebben, dat NESTORIUS, nadat de wormen zijne tong verteerd hadden, tot de eeuwige ſtraffen is overgegaan. Een ander (*) weet, dat zijn ligchaam nog bij zijn leven verrot is. Met zekerheid is ondertusſchen niets van zijne dood bekend; hij leefde nog in het jaar 439 te *Oaſis*, toen SOCRATES zijne Kerkgeſchiedenis ſchreef (†).

Een-

(*) THEOD. LECTOR. *Excerpt. H. E. L.* II. *C.* 38.

(†) SOCRAT. *H. E. L.* VII. *C.* 34.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Eeuwen lang kwam het niemand in gedachten te twijfelen, of de *algemeene* Kerkvergadering te *Efeze* NESTORIUS met recht veröordeeld had. LUTHER, die zich boven het gezag van Kerkvergaderingen en Kerkvaderen wist te verheffen, was de eerſte, die inzag, en het ook durfde zeggen, dat NESTORIUS ten aanzien der hoofdbeſchuldiging, dat hij CHRISTUS voor een bloot mensch zou gehouden en in twee perſonen geſcheiden hebben, geheel onſchuldig was, en was LUTHER niet zoo vasthoudende geweest aan de leer der mededeeling van de eigenſchappen der eene natuur aan de andere, (*communicatio idiomatum*,) hij zou zeker nog gunſtiger van NESTORIUS geöordeeld hebben; SOCRATES zelf zou 'er hem toe hebben kunnen brengen, die, ſchoon niet gunſtig van NESTORIUS denkende, echter zijne eigenlijke dwaling daar in ſtelt (*), dat hij voor het woord Θεοτόκος, als voor een ſchrikbeeld, ſchroomde. Naderhand hebben verſcheidene *Geleerden*, niet alleen Hervormden, en navolgers van LUTHER, maar zelfs Roomſche, geöordeeld, dat deze twist, zo niet geheel, ten minſten grootendeels, een woordentwist, en de Ketterij van NESTORIUS alleen aan zucht, om verkeerde gevolgtrekkingen uit zijne gezegden af te leiden, en aan menſchelijke driften en haat toe te ſchrijven is.

De twist blijft voortduuren.

Het was 'er ondertuſſchen ver af, dat het getroffen vergelijk aan allen zou behaagd hebben, en dat de Kerkevrede volkomen herſteld ware. Zij, die men

(*) *Hist. Eccles. Libr.* VII. *Cap.* 32.

men voor aanhangers van NESTORIUS hield, vonden zich zoo beledigd, dat zij zich meer en meer afzonderden, en eene bijzondere Gemeente ſtichtten, welke tot onze tijden toe ſtaande is gebleven; zelfs keurden de vrienden van CYRILLUS de voorwaarden van het vergelijk niet allen goed, waar over zich AKACIUS, Biſſchop van *Melitene*, in eenen Brief aan CYRILLUS (*), ten ſterkſten beklaagde. Een ander zijner vrienden, ISIDORUS van *Peluſium*, die hem meer dan eens zijne krakeelzucht en hevigheid onder het oog gebragt had, verweet hem nu zijne onbeſtendigheid, uit vleijerij, ligtzinnigheid, of eerzucht ontſtaan (†); tegen het een en ander verdedigde CYRILLUS zich in eenen langen Brief aan AKACIUS (§), aan EULOGIUS, eenen Ouderling te *Konſtantinopolen* (**), aan den Biſſchop SUCCESSUS (††) enz.

Maar die *Oosterſche* Biſſchoppen, zonder wier bewilliging JOANNES van *Antiöchië* zijn vergelijk met CYRILLUS geſloten had, verſterkten zich te meer in hunnen afkeer van denzelven. Vergeefs verheugde JOANNES zich in eenen Brief aan THEODORETUS (§§), dat thans de verkeerde zin van ééne natuur weggenomen, en het onderſcheid der beide natuuren ook in *Egypte* erkend was. De Biſſchop van *Cyrus* antwoordde hem (***), dat het een ſtraf-

ba-

(*) ACACH *Epist. ad Cyrill. in Synodico C.* 83.
(†) *L.* I. *Ep.* 324. (§) *Opp T.* V. *Part.* II. *p.* 115.
(**) *Pag.* 133. (††) *Pag.* 137, 143.
(§§) *In Synod. C.* 86. (***) *Ibid. Cap.* 87.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

bare vrede was, welken hij en zijne vrienden nooit zouden aannemen, omdat zij daar mede onrechtvaardige afzettingen zouden moeten goedkeuren. ANDREAS van *Samoſata* vond in de verklaring van CYRILLUS ſlechts duidelijker kenmerken van zijne dwalingen (*); ALEXANDER van *Hierapolis* ſchreef hem tot antwoord: „ Niet CYRILLUS heeft zijne Ketterij verlaten; maar wij hebben, door een enkel „ woord, (Θεοτόκος,) dezelve beleden; doch ik „ zal eer ballingſchap, de dood, en alle martelingen uitſtaan, dan met die partij in gemeenſchap „ komen." Verſcheidenen van deze Biſchoppen zochten heul bij den *Roomſchen* Biſchop SIXTUS III, bij wien zij de Ketterijën van CYRILLUS, en de trouwloze veränderlijkheid van den Biſchop JOANNES, met zwarte verwen afmaalden (†). Ook hielden zij, in het jaar 433, eenige vergaderingen, onder welken eene te *Zeugma*, in het Landſchap *Eufrateſia*, wel de vermaardſte ſchijnt geweest te zijn (§). Eindelijk ſcheurden zich ook verſcheidene Biſchoppen, bijzonder in de beide *Ciliciën*, in het tweede *Kappadocië* en *Iſaurië* enz. van den *Patriärch* van *Antiöchië* af (**).

Geweld gebruikt tegen de Ooster-

Thans was geweld het eenige middel, hetwelk voor de partij van CYRILLUS en de genen, die met hem den zoen getroffen hadden, overſchoot. JOANNES,

(*) ANDR. *Ep. ad Alex. Hierapol. ib. C.* 90.

(†) *In Synod. Cap.* 117, 118.

(§) *Ep. Theod. ad Alex. l. c. C.* 97. *Ep. Andr. ad Alex. C.* 98, 111-114. (**) *Syn. C.* 111-114, 125, 129, 166, 168.

NES, die in het jaar 434 een nieuwen ſteun gekregen had aan PROCLUS, die den overledenen *Patriarch* van *Konſtantinopolen*, MAXIMIANUS, was opgevolgd, ſtelde den Staatsdienaar TAURUS voor (*), hoe nodig het was, dwangmiddelen te gebruiken tegen die Biſchoppen, die den vrede niet aannemen wilden. Zelfs blijkt het (†), dat zijn afgevaardigde in de Hoofdſtad veel geld geſpild heeft, om een bevel te verkrijgen, waar door aan deze Biſchoppen verzoening met hem of verlating van hunne Gemeenten opgelegd werd. Ten minſten werd aan deze Biſchoppen kort daar na verboden, om naa het Hof te reizen, en daar hunne klagten in te brengen (§), tot welken JOANNES hun meer dan te veel redenen gaf, daar hij in Kerspels, waar zulks niet hem, maar den *Metropolitaan* toekwam, in plaats der Biſchoppen, die zich van hem afgezonderd hadden, andere en nog wel onwaardige lieden, inwijdde (**). Ook klaagt THEODORETUS zelf in een zijner Brieven, over de onrechtvaardigheden, welke hij had moeten dulden, onder anderen had een groote troep volks, door zijne partijën bijëengebragt, zelfs zijne Kerk in brand willen ſteeken. Ook

Biſchoppen

werd

(*) *Synod. Cap.* 123.

(†) MELETII *Ep. ad Maximin. C.* 124. *Synod.*

(§) *Ibid. Cap.* 126, 127.

(**) THEOD. *Ep. ad Melet. ib. C.* 128. *Ejusd. et alior. Ep. ad Epise. Syriæ &c. C.* 129. THEOD. *Epist. ad Dionys. C.* 133. ABIBI *Epise. Libellus C.* 134. *Alexandri et alior. Episc. Ep. ad August. Cap.* 135.

III BOEK XIV Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

werd aan verſcheidene Biſſchoppen door het Hof aangezegd, dat zij de Kerkgemeenſchap met den Biſſchop van *Antiöchië* vernieuwen moesten (*).

Verſcheidenen geven toe.

De vrees van hunne ambten te verliezen, uit het land gebannen, en zelfs voor Ketters gehouden te worden, deed eindelijk velen buigen. ANDREAS, Biſſchop van *Samofata*, was een der eerſten, die erkende, dat CYRILLUS zijne ſtellingen opgehelderd en gezuiverd had, en gaf verders tot reden, dat Heidenen, Jooden en Ketters, de Kerk wegens deze verſchillen beſpotten (†). Merkwaardig was ook de verzoening met THEODORETUS, die weldra van anderen gevolgd werd. Alleen omtrent XV Biſſchoppen, zoo veel bekend is, wilden liever afzetting en ballingſchap ondergaan, dan CYRILLUS voor rechtzinnig verklaren; onder dezen waren ALEXANDER van *Hiërapolis*, en MELETIUS van *Mopsvestia*, de voornaamſten. Toen de eerſte, een oud, eerwaardig man, zijne Gemeente verliet, was dezelve *deswegens* zoo treurig, dat de Kerken geſloten werden, en bijkans alle gewone bezigheden ſtilſtonden (§).

Nog voldeeden de bovengemelde afgedwongene verëenigingen met JOANNES niet volkomen aan de oogmerken van CYRILLUS en PROCLUS; alzoo daar mede noch de afzetting van NESTORIUS, noch het gezag der *Efeziſche* Kerkvergadering volkomen en uit-

(*) *Sacra contra Alex. et alios Episc. l. c. C.* 140. *Reſcript. Dionyſ. ad Comitem Tit. C.* 142. *ejusd. Epist. ad* IV. *Episc. C.* 143. (†) *l. c. C.* 101.

(§) *l. c. C.* 102, 104, 147. enz.

uitdruklijk was goedgekeurd en bevestigd. Het is dus waarſchijnlijk, dat hij en PROCLUS in het jaar 435 bewerkten, dat de Staatsbediende ARISTOLAUS andermaal afgevaardigd werd, met last aan de Oosterſche Biſchoppen, dat zij gezamenlijk NESTORIUS vervloeken, en alle zijne lasteringen tegen CHRISTUS de *Simoniäanſche* noemen zouden. Ook blijkt het uit de nog voorhanden zijnde berichten, dat deze Banvloek hier op door vele Biſchoppen in *Cilicië* en andere Oosterſche Landſchappen is uitgeſproken (*).

Twist over de ſchriften van den overledenen THEODORUS van Mopsvestia.

De *Nestoriänen*, dewijl hun het lezen en bezitten der ſchriften van NESTORIUS verboden was, vermenigvuldigden des te meer de ſchriften van DIODORUS, Biſchop van *Tarſus*, en THEODORUS van *Mopsvestia*, die zij tegen EUNOMIUS en APOLLINARIS, die maar eene natuur in CHRISTUS leerden, geſchreven hadden (†); zij werden ook in de *Syriſche*, *Armeniſche* en *Perſiſche* talen overgezet. RABULA, die zich reeds kort na de *Efeziſche* Kerkvergadering hevig tegen de ſchriften van THEODORUS had uitgelaten, en AKACIUS, Biſchop van *Melitene*, waarſchuwden de *Armeniërs* voor de Boeken van THEODORUS, en als de *Armeniërs* hier over PROCLUS raadpleegden, gaf deze hun, zonder echter THEODORUS te noemen, dezelfde waarſchuwing tegen de nieuwe Ketterijën, in eenen langen Brief, en weldra voegde zich CYRILLUS hier bij, die een bijzonder werk opſtelde tegen DIODORUS en THEODORUS, van hetwelk ſlechts eenige brokken overig zijn. Ook ſchreef

(*) *Synod.* C. 192, 197.

(†) LIBER. *Brev.* C. 10. *in* LABB. *Concil. T.* V. *p.* 751.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

ſchreef een Diaken BASILIUS tegen den laatstgemelden, en een aantal *Armeniſche* Monniken ſchreeuwde hevig, dat dezelve veröordeeld moesten worden; geen wonder, dewijl zij *Apollinaristen* waren. Ook poogde CYRILLUS den Keizer tegen de voorſtanders van gemelde twee Bisſchoppen in het harnas *te jagen* (*), waar toe hij een klaagſchrift, hem, te *Jeruſalem*, door vele Geestelijken, Monniken, en Leeken ter hand geſteld, ten Hove deed inleveren (†). Ondertusſchen trokken zich verſcheidene Oosterſche Bisſchoppen de rechtzinnigheid van THEODORUS aan, en het Hof zelf nam zeer kwalijk, dat men Leeräars, zoo als THEODORUS, die, met eenen algemeenen lof en achting, deze wereld verlaten hadden, dus na hunne dood, zoo ſchandelijk, in de tegenwoordige twisten betrok, en poogde zwart te maken (§); hetwelk CYRILLUS aan PROCLUS deed ſchrijven, hij zou niet verder op de veröordeeling der ſchriften van THEODORUS dringen, *niet alleen*, omdat deze reeds overleden was, maar voornaamlijk, omdat 'er groote bewegingen uit te duchten waren, dewijl verſcheidene Oosterſche Bisſchoppen verklaard hadden, dat zij zich liever zouden laten verbranden, eer zij de ſchriften van THEODORUS veröordeelden (**). De

(*) *Synod. Cap.* 198.

(†) CYRILLI *Ep. ad cler.* et *Lampon. Presb. Opp. T.* V. *Part.* II. *p.* 198. (§) *Synod. C.* 219.

(**) In CYRILL. *Ep. p.* 199. FACUND. *Hermian. pro defens. Capitt. L.* II. *C.* 2. *p.* 326. *L.* VIII. *C.* 2-6. *p.* 462-479. *in* SIRMOND. *Opp. T.* II.

De naam *Neſtoriänen* had, op deze wijze, in den loop dezer twisten, verſcheidene betekenisſen verkregen. Eerst verſtond men daar door die genen, die met NESTORIUS de uitdrukking *Moeder Gods* verwierpen, en daar voor *Moeder van den* MESSIAS of *van* CHRISTUS wilden gebruiken; kort daar na, toen NESTORIUS die benaming, onder zekere bepalingen, wilde toegeven, heette die gene een *Neſtoriäan*, die CYRILLUS niet alleen voor eenen lasteraar van NESTORIUS, maar zelfs voor een' Ketter verklaarde. In het vervolg bevatte men onder dezen naam die Oosterſche Bisſchoppen, welke, hoewel bijna hetzelfde gevoelende, echter de Kerkelijke Gemeenſchap met CYRILLUS en zijne partij afbraken; eindelijk, toen deze beide partijën eene verzoening getroffen hadden, waren die Bisſchoppen *Neſtoriänen*, die de afzetting van NESTORIUS weigerden goed te keuren, en de rechtzinnigheid van CYRILLUS te erkennen. Omtrent het jaar 436 was 'er reeds in deze opgegevene betekenisſen geen *Neſtoriaanſche* partij meer in het *Romeinſche* Rijk. Wanneer de naam nog tot het einde der zesde eeuw voorkomt, ſchijnt dezelve te bedoelen, die genen, welke buiten het *Romeinſche* Rijk ontſtonden, en die onder den naam van *Neſtoriänen*, ſchoon eigenlijk niets met NESTORIUS te doen hebbende, of onder den meer gepasten naam van *Chaldeeuwſche Chriſtenen*, tot onzen tijd toe in het Oosten beſtaan.

De Neſtoriänen in het Romeinſche Rijk tot ſtilzwijgen gebragt.

De twist over de rechtzinnigheid der ſchriften van THEODORUS had het afſcheuren van deze partij ten

IBAS, Bisſchop van Edeſſa,

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

gevolge. Terwijl RABULA, Biſchop van *Edeſſa*, tegen dezelven woelde, werden zij door een Ouderling aldaar, IBAS genoemd, verdedigd, en in het *Syrisch* vertaald (*). Deze werd in het jaar 435 Biſchop van *Edeſſa*, bij het overlijden van RABULA. Weldra kwamen 'er bij den Keizer en *den Patriärch* PROCLUS klagten over hem in. De beruchte zoogenaamde Roovers-Sijnode te *Efeze*, in het jaar 449, veröordeelde hem, en zette hem af, maar drie jaren daar na werd hij te *Chalcedon* weder herſteld. Hij overleed in het jaar 457. De *Jakobiten* vervloeken hem nog heden als eenen *Nestoriäan*, alhoewel hij zulks niet meer was, dan andere Biſchoppen van dezen tijd, die weigerden, de banvloeken van CYRILLUS en deszelfs uitſpraken te onderſchrijven (†). IBAS had te *Edeſſa* verſcheidene lieden, bijzonder die zich op de vermaarde Hoogeſchool aldaar onderwezen, tot zijne gedachten overgehaald; RABULA had deze Leeräars omtrent het jaar 432 *uit de ſtad* gedreven; toen IBAS Biſchop werd, werd hunne vrijheid weder herſteld, maar ook met zijne dood weder vernietigd. Eindelijk ontſtond 'er in het jaar 489 eene hoofdvervólging tegen alle veréerers van THEODORUS en tegenſtrevers van CYRILLUS te *Edeſſa*. Keizer ZENO gaf daar toe bevel, op aanleiding van

verklaart zich voor THEODORUS.

(*) *Ibæ Ep. ad Marin. in act. Concil. Chalced. act.* X. *Tom.* II. *Conc.* HARD. *pag.* 528.

(†) ASSEMANI *Biblioth. Orient. Clement. Vatic. Tom.* I. *C.* 15. *pag.* 199-201.

van den toenmaligen Biſchop CYRUS; inzonderheid werd de oude ſchool, voor *Perſiſche Christenen* in die ſtad geheel vernietigd, en in derzelver plaats eene Kerk ter eere van de *Moeder Gods*, MARIA, geſticht. De verdrukte partij vluchtte naa *Perſië*, waar zij beſcherming, vrijheid, en bekwame Leeräars had (*).

BARSUMAS Bisſchop te Niſibis verkrijgt eenepartij in Perſië.

BARSUMAS of BARSAUMAS, een der Leeräaren, die door RABULA uit *Edeſſa* verdreven waren, was een der voornaamſten, die de uit het land verdrevene partij vestigde. Hij werd in het jaar 435 Biſſchop van *Niſibis*. Met hem verëenigden zich MANES, Biſchop van *Hardaſchir*, en de voormalige Leeräars van *Edeſſa*, wier ſchool nu eene bloejende vestiging te *Niſibis* kreeg. Zij hielden verſcheidene Kerkvergaderingen, waar door zij zich al meer en meer afzonderden. BARSUMAS verwierf zich de genegenheid van den *Perſiſchen* Koning FEROZES, die van het jaar 462 af regeerde. Aan dezen zal hij voorgeſteld hebben, dat hij zijne Christen onderdanen niet kon vertrouwen, als zij niet in hun Geloof onderſcheiden waren van de Christenen, onder het Grieksch Keizerlijk Gebied; dat daar een wijs en geleerd man, NESTORIUS, ten onrechte was veroordeeld, en dus, indien de Koning het vergunde, wilde hij alle Christenen in zijn Rijk tot de gevoelens van dezen man brengen, wanneer zij van de *Griekſche* Christenen zeker gehaat zouden worden.

De

(*) ASSEM. *Diſſ. de Syris Nestor. C. 3. l. c. Tom.* III. P. II. *pag.* 67.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

De Koning hem gehoor gevende, zal BARSUMAS, van Soldaten verzeld, in zijn Rijk de Christenen met geweld tot het gevoelen van NESTORIUS gedwongen, en bij die gelegenheid meer dan 7000 van hen omgebragt hebben (*). BARSUMAS leefde tot het jaar 489. Zijne partij verkoos, na de dood *van* ACACIUS, in het jaar 496, BABÆUS tot Aartsbisſchop of *Patriärch* van *Seleucia*, die de *Katholijke* Christenen in *Perſië* bijna geheel onderdrukte; op hem volgde een lange reeks van *Patriärchen*. Deze hadden zelfs in *Indië* en *Gelukkig-Arabië* Gemeenten onder zich, zoo als ook naderhand in andere *Aſiätiſche* Landen, die aan het *Griekſche* Rijk ontnomen werden, deze partij de heerſchende geworden is.

Gevoelens van deze partij.

Men noemt hen in de nieuwere tijden de *Chaldeeuwſche Christenen*; zoo wel omdat zij hun hoofdverblijf hadden in het oude *Chaldea*; als omdat zij zich bij hunnen Godsdienst van den *Chaldeeuwſchen* of *Syriſchen* tongval bedienen. Den naam van *Nestoriänen*, dien men hun insgelijks geeft, hebben zij reeds, in de eerſte tijden, en ook in laater tijden, nadruklijk van de hand gewezen. In het eerst ſchijnen zij ook, in de daad, alhoewel BARSUMAS zich op zijne overëenſtemming met NESTORIUS zal beroepen hebben, meer door hunne tegenſpraak tegen de Sijnode te *Efeze*, en tegen CYRILLUS onderſcheiden, dan wel de bijzondere ſtellingen van NESTORI-

(*) Zoo verhaalt een *Jakobitiſche Primaat* uit de XIIIde eeuw. *Abulfaradj* bij ASSEMANI *l. c. p.* 391.

RIUS aangenomen te hebben. Allengs echter kwamen zij dezelven nader en nader. Hunne Leeräars, wier plaatzen ASSEMANI heeft bijgebragt, verwerpen de uitdrukking *Moeder Gods*, en willen daar *Moeder van den* MESSIAS of CHRISTUS voor gebruikt hebben. Wanneer zij van *de verëeniging der beide natuuren* in CHRISTUS ſpraken, zonderden zij verſcheidene wijzen van dezelve af, bij voorbeeld, de verëeniging voor *vermenging*, door *ſamenſtelling*, en door bloote *verbinding*, zoo als van man en vrouw; maar daartegen namen zij de volgende aan: eene *verëeniging van wil en neiging*; der *voorſtelling van een zeker perſoon*; van *eer* en *waardigheid*; en eindelijk van *verlichting* en *werking*. In CHRISTUS, zeiden zij, waren *twee zelfbeſtaanlijkheden*, (*ſubſtantien*,) *twee natuuren*, *twee perſonen*, of *Hypoſtaſen*; maar ſlechts *een beeld*, en een προσωπον, welk *Grieksch* woord zij in het *Syrisch Parzupo* uitdrukten. Doch alle deze bepalingen zijn uit hunne Schrijvers van de XIIde en XIIIde eeuw ontleend. Eene hunner Kerkvergaderingen, onder BARSUMAS, ſprak den Banvloek uit tegen allen, die de Godheid van CHRISTUS voor vatbaar voor lijden, en voor veränderlijk hielden, en niet bekennen wilden, dat hij, na de verëeniging van het Godlijk Woord met het ligchaam, de volkomene zelfſtandigheid van God en ook van eenen mensch had. Op eene andere vergadering, in het jaar 553, kwamen hunne Biſſchoppen daar in overëen, dat zij leeren zouden, drie

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

drie perſonen in eene zelfſtandigheid in God; en zulke *vereeniging* van den Zoon, dat 'er *twee ſubſtantien en perſonen* blijven, en *na deze vereeniging* een *eenige* CHRISTUS en *Zoon* beſta. Zeker is het, dat dit alles geenszins het leerſtelſel van NESTORIUS was, maar of zij van de overige Christenen even zoo in hun Geloof onderſcheiden zijn, als zij met woorden ſchijnen? is eene andere vraag.

Einde van het Tiende Deel.